

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sefer Qiryah ne'emanah

kolel Nevi'im u-khetuvim

Sefer Divre ha-yamim 2

Shelomoh ben Yitshaq

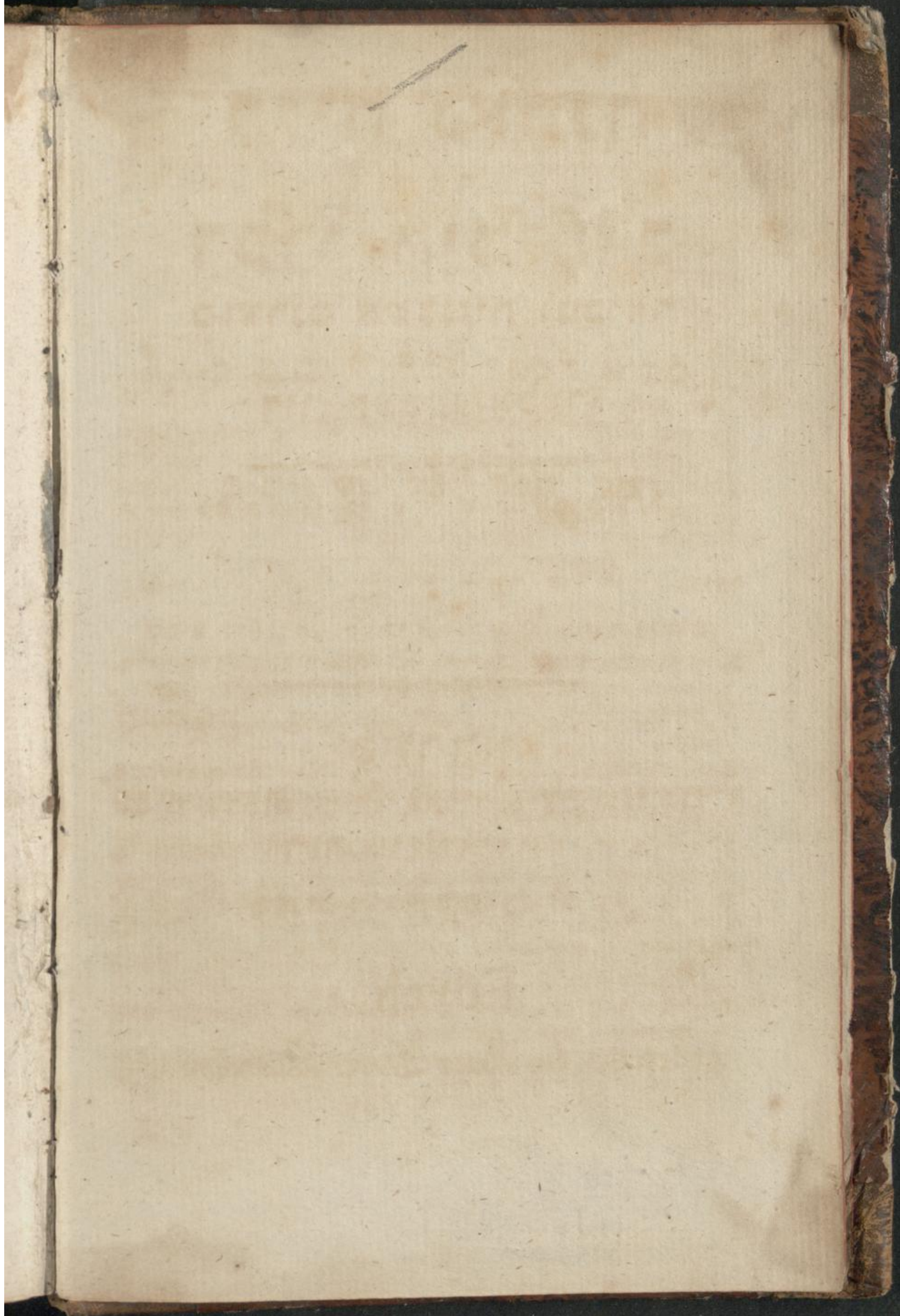
Fyorda, 582 [1821/1822]

[urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9560](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9560)

21

153

קריה נאמנה

ספר

דברי הימים ב

מתורגם אשכנזית ומבואר

מאת

דוד אטטענוואסער.

גם הצגנו בו פירוש הנשר הנדול
רש"י ז"ל.

ונלוה אליו פירוש מכלל יופי, שכל דבריו כנופך
ספיר ויהלום, מזרח בקנה כל סתור ונעלם.

פירדא

בבית ובדפוס התורני כהר"ר איצק ובנו כהר"ר

דוד צירענדארף יצ"ו.

בשנת ה'תקפ"ב לב"ע.

Fürth,

gedruckt bey Isaac David Zürndorfer.

פּתח דברים

והוא

מבוא לספר דברי הימים ב.

תוכן ספר דברי הימים ב

לפי הענינים, האמורים בו.

בספר הזה כתב וסיפר

עזרא, הסופר המהיר:

- א קורות מלכות שלמה, בן דוד, מלך ישראל, בנותו את בית המקדש
היפוחר בירושלים, עיר הקדושה, ושאר בניניו הגדולים, חכמתו ועשרו,
אשר בהם גדל מאוד, לתהלה ולתפארת בכל קצווי ארץ (פרשה א' עד פרשה
י"ד).
- ב מלכות רחבעם, בן שלמה, מלך יהודה, סיבת חלוקת ממלכת
ישראל לשתי ממלכות: ישראל ויהודה, ושאר קורות המלך הזה
(פרשה י"ד עד פרשה י"ג).
- ג מעשי אביה, אסא ויהושפט, מלכי יהודה, ומלחמותיהם עם
עמיים שונים (פרשה י"ג עד פרשה כ"א).
- ד מעשי המלכים יהורם, אחזיהו ויואש וקורותיהם (פרשה כ"א עד
פרשה כ"ה).
- ה חיי המלכים אמציהו, עוזיהו, יוחם ואחז, ומעשיהם
השונים (פרשה כ"ה עד פרשה כ"ט).
- ו מעשי חזקיהו, המלך הצדיק, חסדיו הגדולים וגדולתו ועשרו
היפוארים (פרשה כ"ט עד פרשה ל"ג).
- ז חיי מלכי יהודה האחרונים וקורות האומה הישראלית בארץ ישראל,
עד גלותה בבלה, (פרשה ל"ג עד סוף הספר). והנה

(פתח דברים)

והנה יחסרו בספר הזה דברים ונושאים, הנמנעים בספר מלכים, אך נמנעו בו דברים רבים, אשר לא נזכרו בספר מלכים, ונפרשות בסיפורי קורות המלכים יהושפט וחזקיהו, ודברים אחרים, אשר נאמרו בספר מלכים בקצור, נכתבו פה באר היטיב ובשלמות, כאשר תראה, קורא נעים! בסיפורי קורות חיי אביה, אסא ויואש ושאר מלכים מנלכי יהודה. על כן אמר חכם גדול ומחנמי העמים, כי תועלת ספר דברי הימים רבה היא מאוד, והאומר, כי יבין את דברי הנביאים בלי למדו את הספר הזה, בזה יבזו לו כל יודעי ספרי הקודש.

מליצת הספר הזה.

מליצת עורא הסופר בספר הזה היא מליצתו בדברי הימים א, ונמנעו גם פה כמו בספר הנזכר (ראה מה שכתבתי שם במנחה) מלות רבות ודיבורים רבים מיוחדים לסופר הקדוש הזה, מהם לא נמנעו עוד בשאר ספרי הקודש, ומהם לקוחים מלשון כשדים, כמו: ובארגון (דברי הימים ב' ב' ו' ו'), וישאל המון נשים (שם י"א כ"ג), וזנים (ט"ז י"ד), ויסתחם אלהיט ממנו (י"ח ל"ח), ויגד בלא חמדה (כ"א כ'), וחעל ארוכה למלאכה (כ"ד י"ג), וצפירי עזים (כ"ט כ"ח), לפלוגות (ל"ה ה'), מלעיבים (ל"ז ט"ז), ודומיהם.

חקירות על הודות וקורות קצת האומות, הארצות, הכרים, הנהרות והערים, אשר נזכרו בספר דברי הימים ב' ונקובים פה בשמותם על סדר אלפ"א בית"א.

אבל מים. אבל מים או אבל בית מעכה (דברי הימים ב' ט"ז ד', שמואל ב' כ' י"ד ט"ו, מלכים א' ט"ו כ') היתה עיר בחלק שנת נפתלי, בנבול מסו בירים. יואב, בן צרויה, שר צבא ישראל, נרעל העיר הזאת, וביקש להשחיתה, ואשה חכמה מילטה אותה בחכמה (שמואל ב' נפרשה הנזכרת), ובן הדר, מלך ארם, הכה אותה בנקשת אסא, מלך יהודה (דברי הימים ב' ומלכים א' נפרשיות הנזכרות), וחגלת פלאסר, מלך אשור, לכד אותה בימי פקח, מלך ישראל (מלכים ב' ט"ו כ"ט).

אדורים. העיר הזאת היתה בחלק שנת יהודה, ורחבעם, מלך יהודה, בנה אותה למגד (דברי הימים ב' י"א ט').

אילות. אילות או אילת (דברי הימים ב' ס' י"ז, מלכים א' ט"ו כ"ו, דברים ב' ט'), אשר קראוה היונים והרומים: אילא, אילאט, עלאט, עלאנא וכדומה, היתה עיר בארץ ארם, נפונה לעיר עציון גבר (ראה במקומות הנזכרים), על חוף ים סוף, אשר קראוה היונים הים האדום (דאו ראטהע סעער). רוד, מלך ישראל, כבש את כל ארץ אדום (דברי הימים א' י"ח י"ג, שמואל ב' ס' י"ד), ולכד, לפי הכראה, את העיר הזאת, ושלמה, מלך ישראל, בנה בה אניות (דברי הימים ב' ומלכים א' במקומות הנזכרים), ובימי יהורם, מלך יהודה, לכדוה האדומים (דברי הימים ב' כ' ס', מלכים ב' ס' כ'), ועווהו, מלך יהודה, השיג

(פתח דברים)

השיב אותה ליהודה (דברי הימים ב' כ"ו ב', מלכים ב' י"ד כ"ב), ורצין, מלך ארם, לקח אותה מיד אחו, מלך יהודה (מלכים ב' ט"ז ו"ו), ומאז והלאה היתה העיר הזאת תחת ממלכת הארמים וממלכות אחרות, ונאה, אחר חילופי עתים שונים במלכות מלכו יון פטאלעמעאום ועליוקים והמולכים אחרים, ליד הרומים, והם הניחו שמה את הלגיון (לענין) העשירית מכנאס הגדול.

אמורי

אמורי (דברי הימים ב' ח' ז', מלכים א' ט' כ') היה עם משנעה העמים, אשר ישבו בארץ כנען, לפני שנת בני ישראל שמה (דברים ז' א'), והעם הזה היה מנני אמורי, בן כנען, בן חם (ראשית יו"ד ו"ו ט"ו ז').

אשרוד

אשרוד, עיר גדולה, מושלת ממלכת, היא חקת ממלכות חמשת סרני פלשתים (יהושע י"ג ג'), והיתה על סוף הים האמנעי (אם מיטטעללענדישען סעעראע), בן העיר אשקלון והעיר יפו (יאפפע) על העיר הזאת עלה הגורל לבני יהודה (יהושע ט"ו מ"ז), אבל נשארה לפלשתים (שמואל א' פ"ב ה').

ועזייהו, בן אמציהו, מלך יהודה, לקחה מידם, ופרץ את חומותיה (דברי הימים ב' כ"ו ו"ו), וכימי סרגון, מלך אשור, נאה תחת ממלכת אשור (ישעיהו כ"א), עד אשר בא פואטמעטיכום, מלך מצרים, והתריבה, אחרי טרו עליהזמן רב. העיר אשרוד נלכדה מן יהודה מכבי, אשר הרס את מונחות אליליה, וסרף את אליליה באש, ונשללה ונשרפה מן יונחן, בן סחתייהו, אשר סרף גם את בית האליל דגון וכל אנשי העיר, אשר נסו שמה (I. בוך דער מאקקאבעער קאפיטעל 5. פערטן 68, קאפיטעל 10. פערטן 83. אונד 84.) וכחיום הזה עונקות חרבות העיר המפורסרת הזאת אבל כפר עסרוד, העומד על מקומה.

בית חורון

העיר בית חורון העליון וגם העיר בית חורון התחתון היו שתיהן בחלק שנת אפרים, ושארה, נת בריעה, בן אפרים, בנתה אותן אחר אשר נחרבו במלחמה, בכבוש ישראל את ארץ כנען (יהושע י"ד י"ד י"א, ט"ז ג' ה', דברי הימים א' ז' כ"ב כ"ג כ"ד), ואחת נשתי הערים האלה ניתנה ללוים, בני קהת (יהושע כ"א כ"ב, דברי הימים א' ו"ו כ"א כ"ג), ושלמה, בן דוד, מלך ישראל, הגדיל ומיזק את העיר בית חורון העליון הנזכרת וגם עיר אחרת, אשר היתה בחלק שנת בנימין, ונקראת גם כן בית חורון התחתון (יהושע י"ח י"ד, דברי הימים ב' ח' ה', מלכים א' ט' י"ז). אבל העיר בית חורון התחתון, הנזכרת באחרונה, הכה יהודה מכבי את חיל זעראן, שר נא היונים (I. בוך דער מאקקאבעער, קאפיטעל 3. פערטן 15. 24. 13.)

בית שמש

עיר גדולה ורבת עם בחלק שנת יהודה, עשרה פרסאות מהעיר עלייתה עראפאלים, נוכח העיר ניקאפאלים, והיא היתה לכהנים, בני אהרן (יהושע ט"ו יו"ד, כ"א י"ג ט"ז, דברי הימים א' ו"ו מ"ב מ"ד).

בעיר הזאת הכה ה' שנעים איש וחמשים אלף איש, על אשר ראו בארון האלהים (שמואל א' ו"ו י"ט), ואכלה נאח יואש, מלך ישראל, את אמציהו, מלך יהודה, ותפס אותו (דברי הימים ב' כ"ה כ"א כ"ב, מלכים ב' י"ד י"א י"ג), והפלשתים לקחו אותה מיד אחו, מלך יהודה (דברי הימים ב' כ"ח י"ח) ונמנחת עוד עיר, נקראה גם בית שמש, בחלק שנת נפחרי, נפונה לירושלים, בארץ גליל העליון (אבערגאלילעא), ונזכרה ביהושע (י"ט ל"ח) ונאופטיס (א"ל"ג), ועוד היתה עיר, ושמה בית שמש, בחלק שנת יששכר, נפונה מערבה לירושלים (יהושע י"ט כ"ב).

בעלת

העיר הזאת היתה במדבר, הסמוך לארץ ישראל, ונקראה בעלת, פי שם עברו הכנענים בימי קדם את האליל בער, ושלמה, מלך ישראל, סווק את העיר הזאת (דברי הימים ב' ח' ו"ו, מלכים א' ט' י"ח), והיא נקראת בל"ע באאלבעק, שהיא בלסון ענר: בקעת בעל (דאן מהאל דעם באאל), אשר היה אליל הכנענים, כחמור. ונמנחת עוד עיר, נקראה גם בעלת, בחלק שנת דן, נפונה מזרחה לירושלים (יהושע י"ט מ"ד).

(פתח דברים)

גדרות. עיר צחלק שנת יהודה, והפלשתים לקחו אותה מיד אחז, מלך יהודה (דברי הימים ב' כ"ח י"ח), ונספר יהושע (ט"ו מ"א) נקראה: גדרות בית דגון.

גור בעל. עיר סמוכה לארץ ערב (ארצביעו), ועווהו, מלך יהודה, נכח את הערבים, אשר ישנו שמה (דברי הימים ב' כ"ו ז'), ולדעת קצת היא העיר גרר, קרית אביסלך, מלך פלשתים, אשר גרו שם אבותינו, אברהם ויצחק (ראשית כ"א ב' ל"ב ל"ד, כ"א ג' ו"ו).

גיא בן הנום. גיא בן הנום או חופת היה עמק סמוך לירושלים, ובו עבדו בני ישראל את האליל מולך, ושרפו בעבודתו את בניהם ואת בנותיהם באש, ונקרא העמק הזה גיא בן הנום על שם נהמת ונאקת הבנים הנשרפים (הנום בהיפוך אותיות: נוהם). וגם נקרא הויפה, כי פומרי המולך השמיעו בעבודת אלילים קול חזק בתופים, שלא ישמעו אבות הילדים את קול נהמתם, ועל אשר נהרגו בחורגן יושלים נמקים הזה רבים מישראל נקרא גם גיא ההרגה (יהושע ט"ו ט', מלכים ב' כ"ג י"ד), ירמיהו ז' ל"א ל"ב, ראה גם בדברי ר"ש ז"ל, י"ט ב' ה' ו"ו, דברי הימים ב' כ"ח ג').

גרד. עיר קדומה ומפורסה בארץ כנען, קרית אבימלך, מלך פלשתים, בין מדבר קדש ומדבר שור (ראשית כ"א ב', כ"א ח'), ואלה ואל הערים סביבותיה נסו הכושים, אשר הוכו מאבא, מלך יהודה (דברי הימים ב' י"ד י"ט י"ג). הסופר הקדמון סטראבא קרא את העיר הזאת גערדא, וראה מלת גור בעל-היתה עיר נטויה על הר צחלק שנת יהודה (יהושע ט"ו כ"ג, שמואל א' כ"ג כ"ד) ורחבעם, מלך יהודה, בנה אותה למגור (דברי הימים ב' י"א ח'), והמדבר הסמוך לעיר הזאת נקרא על שמה: מדבר זוף (שמואל א' כ"ג י"ד ט"ו).

חוי. חוי (דברי הימים ב' ח' ז"ן, מלכים א' ט' כ'), הוא עמ מצבנה העמים, אשר ישנו בארץ כנען, לפני שנת בני ישראל שמה (דברים ז' א'), והעם הזה היה מבני חוי, אשר היה הבן השני לכנען, בן חם (ראשית יו"ד ו"ו ט"ו ז').

הצצון תמר. הצצון תמר או עין גדי היתה עיר קדומה ונכורה בארץ כנען, על שפת ים המלח, וסביבותיה אדמה פוריה מאוד, אשר גם נטף הצרי (באלוזאם) היקר, וגדלו בה חמרים רבים ויפס (יחזקאל מ"ז יו"ד, שיר א' י"ד). בעיר הזאת ישנו האמורים, אשר הוכו מן כרדלעומר, מלך עילם, בימי אברהם אבינו (ראשית י"ד א' ז'), ואלה נכח יהושפט, מלך יהודה, את בני מואב ובני עמון (דברי הימים ב' כ"ב ו').

חורב. הר חורב או הר סיני הוא ההר הקדוש, אשר עליו נתן ה' את תורתו הקדושה לעמו ישראל, ביד משה כניאו, נאמן ביתו (שמות ג' א', י"ו ו"ו, פרשה י"ט ו'), פרשה ל"ג פסוק ו"ו, דברי הימים ב' ה' יו"ד, מלכים א' י"ט ח'), ונקרא חורב על שם אדמתו הזרבה ואיננה מוניאה פרי, אף כי הנקעה סביבותיו היא פריה ונעימה מאוד. ההר הזה הוא במדבר הערב (אין דער ארצבישען ווישטע), הנקרא על שמו: מדבר סיני (שמות י"ט ב'), והוא גדול ונבוה מאוד, ולו שני ראשים, הראש האחד נגבה מערבה נקרא חורב, והשני נפונה מזרחה נקרא סיני, ועל שם שני הראשים האלה נקרא ההר פעם סיני ופעם חורב.

חתים. העם הזה, הנקרא גם חתי (דברי הימים ב' א' י"ז, ח' ז') היה אחד מן שבעה העמים, אשר ישנו בארץ כנען, לפני בוא בני ישראל שמה (דברים ז' א'), ויכל מבני חת, בן כנען, בן חם (ראשית יו"ד ו"ו ט"ו). בני ישראל לא הורשו את החתים, וישנו בתוכם (שופטים ג' ה'), והחתים ישנו נחלק כפוני מזרחי מארץ כנען (שופטים א' כ"ו).

יבנה. היתה עיר נצורה לפלשתים, על חוף הים האמצעי, והיונים קראוה יאטניא. עווהו, מלך יהודה, לכד את העיר הזאת, ופרק את חמותיה (דברי

פתח דברים א

דברי הימים ב' כ"ו י"ו), ואשריכן נכנתה כמקדס, והיתה עיר מצר בני החשמונאים.
יורעאל • כן נקראו שתי ערים בארץ ישראל, האחת היתה בחלק שנט יהודה

(יהושע ט"ו ג'), והשנית היתה עיר גדולה ומפורסה בחלק שנט
יששכר, בעמק על גבול קישון (יהושע י"ז ט"ז, י"ט י"ח). בעיר הזאת האמורה היה
היכל לאחאב, מלך ישראל (מלכים א' י"ח מ"ה מ"ו, כ"א א'), ובה התרפא יורם,
בן אחאב, מן המכות, אשר הכוהו הארמים במלחמה (דברי הימים ב' כ"ב ו"ו,
מלכים ב' ח' כ"ט), ונהרג גם בחלקת נבוח היורעאלי מן יהוא, בן נמשי, והושלך
בליקבורה על פני השדה (מלכים ב' ט' כ"א ו"ג).

יפו • עיר נקצה גבול שנט דן (יהושע י"ט מ"ו), על חוף הים האמצעי (יובה א'
ג', דברי הימים ב' ג' ט"ו, עזרא ג' ז'), נפונה מערבה לירושלים, והיא
כלדה מן יונתן ושמעון החשמונאים, ושטעין סוקאיתה, ונקראת יפו או יפוא
על שם יפיה ומפארתה, או על שם יפח, בן נח (ראשית ט' י"ח), אשר בנה אותה
לדעת קנת, כי קדומה היא מאוד, כאשר כתב הסופר הרומי פליניאוס, והיונים קראוה
יאפפע.

ירואל • מדבר ירואל (דברי הימים ב' כ"ט ז'), עמק נבנה מזרחה לירושלים,
מתפסט מן חקוע עד עיר עין גדי, שהיתה על שפת ים הטלח.

כושים • יושבי ארץ כוש (עטהיאשיצן, מאהרענלאנד), הנקראים בלה"ע
עטהיאשיער, מאהרען, נקראו בספרי הקודש כושים (דברי הימים
ב' י"ב ג', ירמיהו מ"ו ט', דניאל י"א מ"ג, נחום ג' ט'), והם בני כוש, בן חם
(ראשית י"ד ו"ו), ופעמים יקראו הערבים, יושבי מדינה ממדינות ארץ הערב
(אראביעו): כושים (דברי הימים ב' י"ד ח', ט"ז ח', כ"א ט"ז, מלכים ב' י"ט ט').

ברכמיש • עיר בארץ ארם (זירען) על נהר פרח (אייפראט), ואגלה
הכה נבוכדנאצר, מלך בבל, את חיל פרעה גבו, מלך מצרים
(דברי הימים ב' ל"ה כ', ישעיהו י"ד ט', ירמיהו מ"ב ג').

לבנה • עיר גדולה בחלק שנט יהודה, והיתה לכהנים (יהושע כ"א י"ג, דברי
הימים א' ו"ו מ"ב). העיר הזאת פשעה ביהורם, מלך יהודה (דברי
הימים ב' כ"א י"ד, מלכים ב' ח' כ"ב), ועליה נר סנחר ב, מלך אשור, בגלגמו
עם חזקיהו, מלך יהודה (מלכים ב' י"ט ח', ישעיהו ל"ז ט').

לבנון • לבנון (דברים א' ז', יהושע ח' ד', דברי הימים ב' ג' ז') הוא הר גבוה,
קרוב לצור, על יד הים האמצעי, ויורד נפונה על חוף הים עד נהר
עלייטהערום, ועליו נמצאים ארזים רנים, גדולי הקומה, כרמים נחמדים ובשמים
יקרים, ונקרא לבנון על שם הלבונה (ווייהרויך) הרבה, הנמצאה עליו, ושם אימרים,
שנקרא על שם אדמתו, כי לבנה היא, ואמרים אמרו, כי נקרא על שם לובן השלג,
אשר ראשי מכוסה בו תמיד (ירמיהו י"ח י"ד). ועם ההר הזה מחובר הר אחר, יורד
במהלכו יותר נמוכה, נוכח הלבנון, ונקרא נעבור זה אנטיליבאנוס (געענע-ליבאנאן)
בלה"ע (ראה מה שכתבתי במבוא לספר דברי הימים א' במלת חרטון).

לובים • לובים (ליביער) הם יושבי ארץ ליביען, בחלק אפריקא, על גבול
ארץ מצרים (עגיפטען), והם נקראים על שם ארנס, שהיא חמה מאוד,
יבשה ונמאה למים, כי מלת לובים (דברי הימים ב' י"ב ג', ט"ז ח', נחום ג' ט')
נגזרת מן המלה הערבית לובאן, שהיא ענין יבשות ונמא.

לביש • היא היתה עיר ממלכה לאטורים, ובני ישראל לקחוה מיד ופיע ממלכה,
וכיתנה לשנט יהודה (יהושע י"ד ג' ה' ל"א ל"ב, י"ב י"א, ט"ו ל"ט),
ורחבעם, מלך יהודה, סוק אותה (דברי הימים ב' י"א ט'). על העיר הזאת נר
סנחרים, מלך אשור (שם ל"ט), מלכים ב' י"ח י"ד י"ז), ונבוכדנאצר, מלך בבל,
המריב אותה (ירמיהו ל"ד ז'), ונעלות ישראל מבבל בנו אותה בני יהודה, וישנו
בה (נחמיה י"א ל"ד).

(פתח דברים)

מגדו בקעה מגדו או מגדון (דברי הימים ב' ל"ה כ"ב, זכריה י"ג י"א) שם מחו קרוב לנהר בעלום, נגדה להר חבור, והוא חלק מעמק יזרעאל, וכו' היתה עיר בחלק שנט מנשה, נקראת בשם המחז: מגדו (יהושע י"ז י"א, שופטים א' כ"ז). את העיר הזאת חיוק שלמה, מלך ישראל (מלכים א' ט' ט"ו), ובה מת אחוהו, מלך יהודה, אחרי אשר הוכה מעבדי יהוא, בן נמשי (מלכים ב' ט' כ"ז), ואזלה הופנע יאשיהו, מלך יהודה, בפנעים, אשר מת בהם (מלכים ב' כ"ג כ"ט למ"ד, דברי הימים ב' ל"ה כ"ד, וראה שם דברי אורי).

מוריה הר המוריה הוא אחד מן ההרים, אשר עליהם נבנתה ירושלים, והיה מחובר להר ציון על ידי גשר. על ההר הזה עקד אברהם אבינו את יצחק בני לעולה על המזבח (ראשית כ"ב ז' וגו'), ועליו נבנה דוד, מלך ישראל, מזבח לה' בגורן ארנו או ארונה היבוסים (דברי הימים א' כ"א י"ח כ"ו, שמואל ב' כ"ד י"ח כ"ה), ושם נבנה בית המקדש (דברי הימים ב' ג' א').

מצפה השם הזה הוא נגזר מן מלת צפה, ומורה על כל מקום, אשר עליו יעמוד הצופה, לראות מרחוק, ולכן נקראו מקומות רבים בשם מצפה (יהושע ט"ו ל"ח, י"א ג' ח', י"ג כ"ו, שופטים י"ד י"ז, י"ח כ"ט, שמואל א' כ"ג ג'). בעיר מצפה, אשר בחלק בנימין, נטונה מערבה ליד שלים (יהושע י"ח כ"ו, הורגו בני ישראל זימו שמואל הנביא, להתקנן ולהתפלל לפניו (שמואל א' ז' ה' י"ז, י"ד י"ז), ואותה נבנה אסא, מלך יהודה, למנזר על הגבול בין יהודה וישראל (דברי הימים ב' ט"ז י"ז, מלכים א' ט"ו כ"ב), ונהאסף יהודה מכבי את כל חילו, להתפלל לה', שיעזר את בני ישראל מאזניהם (ו. כוך דער מאקקאבעער, קאפיטעל 3. פערז 46. או' 5').

מרשה מרשה או מראשה היתה עיר בחלק שנט יהודה, מערבה לירושלים (יהושע ט"ו מ"ד). רחבים, מלך יהודה, נבנה את העיר הזאת למזכר (דברי הימים ב' י"א ה' ח'), ואזלה נלח אסא מלך יהודה, את זרח הכושי וחילו הגדול (שם י"ד ט' וגו'), וממנה היה הנביא אליעזר, בן דוד (שם כ' ז').

סוכות עיר בחלק שנט גר מעבר לירדן, נטונה מזרחה לירושלים (יהושע י"ג כ"ז). שם עשה יעקב אבינו סוכות למקומו, ועל כן נקראת העיר הזאת סוכות (ראשית ל"ג י"ז), ואזלה יק המלך שלמה כלים לבית ה' (דברי הימים ב' ד' י"ז, מלכים א' ז' מ"ו).

סוכיים הסוכיים (דברי הימים ב' י"ב ג') ישנו על הים האדום (אם ראטהען מעערע), ונקראו סוכיים על שם המערות, אשר ישנו בהן, כי לפעמים יקראו העברים חור עפר או מערה: סוכה (תהלות יו"ד ט', איב ל"ח ט"ס), וכן נקראו בלש"ע שם טראגלאדיטען, שהוא מלשון יון, וביאורו: שוכני מערות (העהלענבעוואהנער). על שם העם הזה נקראה עיר על שפת הים האדום: סוכע, וגם כהיום הזה יקראו וזניה בטינו קנת: סוואקען.

עדולם עיר נשפלה בחלק שנט יהודה, נבנה מערבה לירושלים, קרובה לעיר בית לחם (יהושע ט"ז ל"ה, נחמיה י"א למ"ד), וסוכיניה היו מערות גדולות עד מאוד, ושמה נמלט דוד, נכדו מפני שאול (שמואל א' כ"ב א'), ושם חנה דוד, נשאלתו עם הפלשתים (שמואל ב' כ"ג י"ג). את העיר הזאת נבנה רחבעם, מלך יהודה, למנזר (דברי הימים ב' י"א ז').

עזקה עיר בחלק שנט יהודה, נבנה מערבה לירושלים (יהושע ט"ז ל"ה, נחמיה י"א למ"ד). אצל העיר הזאת השליך ה' אבנים גדולות מן השמים על האמורים, נחלמם עם בני ישראל, עד אשר היו המתים נאחזי הכרד רבים, מאשר הרנו בני ישראל נחרב (יהושע יו"ד יו"ד י"א), ושם הומת גליות הפלשתים מן דוד (שמואל א' י"ז א' ד' כו' וגו'). רחבעם, מלך יהודה, נבנה את העיר הזאת למנזר (דברי הימים ב' י"א ט'), ונבוכדנאצר, מלך בבל, החריב אותה (ירמיהו ל"ד ז').

עיון

(פתח דברים)

עיון. עיר סמוכה להר לבנון, נפוכה מזרחה לירושלים (דברי הימים ב' ט"ז ד', מלכים ב' ט"ו כ"ט).

עיטם. עיר בחלק שנת שמעון, אשר נחל בתוך נחלת שנת יהודה (יהושע י"ט א' ט', דברי הימים א' ד' ג' כ"ז ל"ב, וראה בביאורי במקומות האלה האחרונים). רחבעם, מלך יהודה, בנה את העיר הזאת למגור (דברי הימים ב' י"א וי"ו, ראה גם בביאורי), ואנלה היה סעיף סלע (איונע פֿעלוענקלופט), אשר נקרא סעיף סלע עיטם, ושמה ירד שמשון הגבור, נהלחמו עם הפלשתים (סופטים ט"ו ס' י"א). עין גדי. ראה מלת הצצון חמר.

עפרין. (לפי הקרי) או עפרון (לפי הכתיב) או עפרה (יהושע י"ח כ"ג) היתה עיר בנחלת שנת בנימין (דברי הימים ב' י"ד מערכה, ואותה לכד אביה, מלך יהודה, מן ירבעם, מלך ישראל (דברי הימים ב' י"ג י"ט)).

עציון גבר. עיר בארץ אדום על שפת ים סוף, הנקרא ים האדום, מזרחה לירושלים. אבל העיר הזאת חנה מחנה ישראל זמן מה, בעלותו מארץ מצרים (במדבר ל"ג ל"ה, דברים ב' ס'), ושם בנו מלכי ישראל חנויות (דברי הימים ב' י"ו י"ח, כ' ל"ה ל"ז, מלכים א' ט' כ"ו וכו', כ"ב מ"ט).

פרוים. פרוים (דברי הימים ב' ג' ו"ו) היא ארץ אושיר (דברי הימים א' כ"ט ד', דברי הימים ב' ס' י"ח, מלכים א' ט' כ"ח, וראה מה שכתבתי במכתב לספר דברי הימים א' במלות אושיר), והוא הארץ סאפראבאנא בארץ הודו המזרחית (אסטאינדיען), הנקרא כעת ציילאן, ומלת טאפראבאנא מורכבת מן טאף, שהוא סוף ים בלשון הערב, ומן פראוואן או פארוואן, שהוא מלת פרוים המזכרת.

פרזי. הוא עם משנעה העמים, אשר ישבו בארץ כנען, טרם בוא בני ישראל שמה (דברים ז' א'), והמלך שלמה נתן אותם למס עובד (דברי הימים ב' ט' ז' ס', מלכים א' ט' כ"כ א').

פרם. ארץ פרם (פערויען) היא ארץ גדולה ורחבת ידיים בחלק אויען, וכרש (צירום), מלכה הראשון, יסד מלכות פרם הגדולה והעצומה בימי קדם, אשר משלה בעמים רבים ובמדינות גדולות עד מאוד, (דברי הימים ב' ל"ו כ"ב כ"ג, עזרא א' א' ב', אסתר א' א' ב' ג', וי"ד א' ב'). כהיום הזה תגדול ארץ פרם כמדינת צמדינת קויקאזיען וארץ רוסלאנד, מזרחה במדינת הינראסטאן, נגדה בים החודי והפרסי (אנדאן אינדישע סעער אונד דען פערוישען סעערכווען) ומערכה בארץ חוגרטה (טורקיא).

פרת. פרת (אייפראט) הוא הנהר הגדול בחלק אויען, הנושא מההר ניפאט טעם במדינת ארמעניען, ויוסף בתוך ההר טוירוס וההר קויקאזוס, בתוך מדינות ארם נהרים (מעזאפאטאמיען) ובכל (איראק באבעלי), ונזל בים הפרסי (אזרדען פערוישען סעערכווען). הנהר הזה היה נגד ארץ ישראל מזרחה (ראשית ט"ו י"ח, דברים א' ז', י"א כ"ד, יהושע א' ד', דברי הימים א' ה' ט', י"ח ג', דברי הימים ב' ל"ה כ').

צרדחה. צרדחה או צרחן היתה עיר סמוכה להעיר יודעאל (ראה למעלה מזה במלה הזאת), ובינה ובין העיר סוכות ינק המלך שלמה כלים לבית ה' (דברי הימים ב' ד' י"ז, מלכים א' ד' י"ב, ז' ג' ו').

צרעה. עיר בחלק שנת יהודה (יהושע ט"ו ל"ג), ואותה בנה המלך רחבעם למגור (דברי הימים י"ח י"ד). וגם היתה עיר אחרת, נקראת בשם צרעה, בחלק שנת דן על כחל שורק, ובה נולד ואנלה נקבר שמשון הגבור (יהושע י"ט מ"א, סופטים י"ג ב' כ"ה, ט"ז ל"א, י"ח ב' י"א).

קדרון. קדרון היה עמק בין ירושלים והר הזוחים, והיה סוכנת את כל העיר מזרחה, ונעמק הזה כולו נחל קדרון, ונמיתו השליכו מלכי יהודה

פתח דברים

יהודה הנדיקים, אסא, חוקיהו, ויאשיהו, את עפר האילים, אשר שרפו באש (שמואל ב' ט"ו כ"ג, מלכים א' ב' ל"ז, ט"ו י"ג, מלכים ב' כ"ג ד' ו"ו, דברי הימים ב' ט"ו ט"ז, כ"ט ט"ז, למ"ד י"ד).

רמה. כן נקראו עדים רבות בארץ ישראל, על עמדן על הרים, במקומות גבוהים, והעיר רמה, הנזכרת בספר דברי הימים ב', היתה על הר אפרים, ואותה בנה בעשא, מלך ישראל, לנלתיית יואל ונא לאסא, מלך יהודה (שופטים י"ט, י"ג, מלכים א' ט"ו י"ז כ"א כ"ב, דברי הימים ב' ט"ז א' ה' ו"ו).

רמות גלעד. היתה עיר מקלט הרוח על הר הגלעד, מעבר לירדן בחלק שנת גר, נפונה מזרחה לירושלים (דברים ד' מ"ג, יהושע כ' ס', כ"א ל"ו, דברי הימים א' ו' ס"ה). אצל העיר הזאת נלחמו מלכי ישראל ויהודה עם מלכי ארם (דברי הימים ב' פרשה י"ח וכ"ב, מלכים א' פרשה כ"ב, מלכים ב' פרשה ס' וט').

שבא. שבא (ישעיהו ס"ז ו"ו, ירמיהו ו"ו כ', יחזקאל כ"ז כ"ב) היא מדינה בחלק הדרומי מארץ ערב המאושרת (איים זירליכען טהיילע דעס גליקס ליבען אראביענס), על הים האדום (אם ראטהען סעערע) והמדינה הזאת נקראה נמי קדם שבא (זאבעא) על שם שבא, בן יקסן (ראשית יו"ד כ"ו כ"ח), כי יקסן הוא אבני הערביים כנודע, וכהיום הזה יקראוה הערביים אל יעמין, שהוא בלשון עבר: הימין, כי היא לצד דרום, שהוא הצד הימין (ראה מה שכתנתי במבוא לספר דברי הימים א' במלת ארם). מלכת שבא באה ירושלים, לנסות את שלמה מלך ישראל, בחידות (דברי הימים ב' פרשה ט', מלכים א' פרשה יו"ד).

שוכו. שוכו או שוכה היתה עיר בחלק שנת יהודה בשפלה, ענה מערבה לירושלים (יהושע ט"ז ל"ה, מלכים א' ד' יו"ד, דברי הימים ב' כ"ח י"ח). אצל העיר הזאת המית דוד את גלית הפלשתי (שמואל א' י"ז א'), והמלך רחבעם בנה אותה למצור (דברי הימים ב' י"א ז'). ועוד היתה עיר, ושמה שוכה, בחלק שנת יהודה נהר (יהושע ט"ו מ"ח).

שומרון. היא העיר הגדולה והיפה בחלק שנת אפרים, נפונה לירושלים, ואותה בנה עמרי, מלך ישראל, על ההר הנעים, אשר קנה מאת אוש עשיר, ושמו שמר, וקראה שומרון על שם שמר, אדוני ההר (מלכים א' ט"ז כ"ד), ועשה אותה עיר מלוכה למלכי ישראל (מלכים א' כ"א י"ח, מלכים ב' א' ב' ג', דברי הימים ב' י"ח ב' ט', כ"ב ט', כ"ה י"ג, כ"ח ט"ו ט"ז). על שם העיר המפוראה הזאת נקרא כל חבל הארץ סביבה (בין ארץ הגליל ליהודה, נפונה להר עיבל, ונגנה להר גלבוע): שומרון (מלכים א' י"ג ל"ב, עמוס ג' ט', ד' א', ו"ו א'). שלמנאסר, מלך אשור, לכד את שומרון והסריבה (מלכים ב' י"ז ג' ו"ו), ואחרי כן כננתה שנית, והורדום (הערצאדעס) הגדול הגדיל וייסה אותה, וקראה זעבאסטע על שם הקיסר אויגוסטוס, הנקרא בלשון יון: זעבאסטאס.

הדמור. את העיר הזאת בנה המלך שלמה (דברי הימים ב' ס' ד', מלכים א' ט"ו י"ח), והיא היתה אחת מהערים המהודרות והמפוראות בארץ המזרח, ועל שם התמרים הרבים, אשר גדלו סביבה, נקראה בשם הדמור או חמור (לפי הכתיב במלכים במקום הנזכר), שהוא נגזר ממלת המר, וטעמו: עיר החמרים, וכן קראוה הרומיים בשם פאלמירא, שהוא נגזר מהמלה הרומית פאלמא (פאלמע, פאלמי כוים), וטעמו: פאלמענשטאדט. ועוד נשארו כהיום הזה חרבות העיר הזאת, ונקראות: דיא רואינען פאן פאלמירא. ולדעת קצת העיר תדמור היא העיר המר, הנזכרת ביחזקאל (מ"ז י"ט).

תמנה. תמנה, תמנתה, תמנת סרח או תמנת חרם היתה עיר נהר אפרים, על גבול שנת יהודה ושנת רן, נפונה מערבה לירושלים, וניתנה לנחלה ליהושע, בן נון, אשר נקרא שם (יהושע ע"ו יו"ד ג' ז', י"ט מ"ג ט"ן, כ"ד למ"ד).

(פתח דברים)

זופטים ב' ט') מן העיר חמנחה לקח שמשון הגבור אשה , וזיכע כפיר אריות
בכרמיה (זופטים פרטה י"ד) , והפלשחים לכו את העיר הזאת בימי אחז , מלך
יהודה (דברי הימים ב' כ"ט י"ח) , ואותה קיזק באבידעם , שר נבא היונים , בימי
החשמונאים (1. בוך דער טאקקאבעער , קאפיטעל 9. פערז 50 .)

תקוע . תקוע (ירמיהו ו' א' , דברי הימים א' ב' כ"ד , ד' ה') היתה עיר בין בית
לחם ובין ירושלים , ובמדבר הסמוך לה , ונקרא על שמה , נכח יהושפט ,
מלך יהודה , את בני מואב ובני עמון (דברי הימים ב' כ' כ'). מן העיר הזאת היתה
האשה החכמה , אשר נקשה מהמלך דוד , להשיב את אבשלום בנו ירושלימה (סמאל ב'
י"ד ב' וגו' , ובה נולד (אוישב) עמוס הנביא (עמוס א' א') , ואותה בנה המלך רחבעם
למנזר (דברי הימים ב' י"א ו') .

תרשיש . תרשיש (ירמיהו יו"ד ט' , יחזקאל כ"ז י"ב) היא ארץ טובה , אשר
נמצא בה נימים הקדמונים כסף וזהב עד מאוד , והיא על חוף הים
האמזעי (יזעיהו כ"ג א' ו') , אשר ישבו שם בני תרשיש , בן יון , בן יפת (ראשית
י"ד ב' ד') , ונקראת כהיום הזה שפאניען על שם השפנים (קאנינבען) , אשר היו
בה לרוב , וכן קראה קצת הסופרים הרומיים : קאנינבענלאַנד . ולדעת קצת תרשיש
הוא שם החוף והעיר טארטעסוס על הנהר בעליטיס (קוואראלקוויוויר) . למלך
שלטה היו אניות תרשיש (שפאנישע שיפֿפֿע) , ויהושפט , מלך יהודה , ואחזיהו ,
מלך ישראל , עשו אניות , ללכת תרשישה (דברי הימים ב' ט' כ"א , מלכים א' יו"ד
כ"ב , דברי הימים ב' כ' ל"ו ל"ז , מלכים א' כ"ב מ"ט) .

הן אלה הלימודים , אשר שמתו לפניך , קורא נעים ! להניח את דברי הכופר הקדוש
בספר הזה , ומעתה חלך לדרכי , לתרגם ולבאר את מקראי הקודש האלה כפי שכלי
הדל , וה' הטוב יורני דעת , וינחני במעגלי דק למען שמו .

פירר , בחודש אדר ה' תקפ"ב לב"ע .
דוד אַטטענואָסער .

והוא שכל המעשה אשר עשה
הוא עשה עמו ויהי עמו

עמו ויהי עמו ויהי עמו
עמו ויהי עמו ויהי עמו
עמו ויהי עמו ויהי עמו

דברי הימים

הוא עשה עמו ויהי עמו

עמו ויהי עמו ויהי עמו

עמו ויהי עמו ויהי עמו

עמו ויהי עמו ויהי עמו

עמו ויהי עמו ויהי עמו

עמו ויהי עמו ויהי עמו

עמו ויהי עמו ויהי עמו

י"ח

והוא שכל המעשה אשר עשה
הוא עשה עמו ויהי עמו
עמו ויהי עמו ויהי עמו
עמו ויהי עמו ויהי עמו
עמו ויהי עמו ויהי עמו
עמו ויהי עמו ויהי עמו
עמו ויהי עמו ויהי עמו
עמו ויהי עמו ויהי עמו

י"ח

והוא שכל המעשה אשר עשה
הוא עשה עמו ויהי עמו
עמו ויהי עמו ויהי עמו
עמו ויהי עמו ויהי עמו
עמו ויהי עמו ויהי עמו
עמו ויהי עמו ויהי עמו
עמו ויהי עמו ויהי עמו
עמו ויהי עמו ויהי עמו

דבר הימים א

א ^ח ויתחזק שלמה בן דוד על מלכותו
 ויהוה אלהיו עמו ויגדלהו
 למעלה: ויאמר שלמה לכל ישראל לשרי האפים
 והמאות ולשפטים ולכל נשיא לכל ישראל אשר
 האבות: ג וילכו שלמה וכל הקהל עמו לבמה
 אשר בגבעון כי שם היה אהל מועד האלהים אשר
 עשה משה עבד יהוה במדבר: ד אבל ארון האלהים
 העלה דוד מקרית יערים בהכין לו דוד כי נטה
 לו אהל בירושלם: ה ומזבח הנחשת אשר עשה
 בצלאל בן אורי בן חור שם לפני משכן יהוה
 וידרשו שלמה והקהל: ו ויעל שלמה שם על
 מזבח הנחשת לפני יהוה אשר לאהל מועד ויעל
 עליו עלות אלה: ז בלילה ההוא נראה אלהים
 לשלמה

רש"י

א (א) ויתחזק שלמה וגו' מפני שם אלהיו עמו: (ב) ויאמר שלמה
 לכל ישראל: ומי הם אותם כל ישראל הם שרי אלפים
 כדכתיב (לעיל כ"ח) ויקהל דוד את כל שרי ישראל ומה אמר להם שיבחו עמו לבמה
 אשר בגבעון: (ג) וילכו שלמה וכל הקהל עמו וגו'. וכן דרך הפסוקים לקצר
 ויאמר ה' לדג ויקח את יונה אמר לו להקיא ויקאובן (לעיל כ"ח) ויאמר ה' למלאך
 וישב חרבו אל נדנה: (ז) שאל מה אהן לך. נחר ושאל כל מה שתרצה ואני אתן
 לך

באור

א (א) ויתחזק שלמה וגו'. אמר מות אדוניהו, בן סנית, ויואב, בן נרויה,
 ושאר העוזרים לו (מלכים א' פרשה א' וב'), שמחו כל העם וכל השדים על
 מלך שלמה, וקוקו את מלכותו. (ב) ויאמר שלמה לכל ישראל וגו'. לפני התפרד
 הקהל הגדול, אשר הזכר למעלה (דברי הימים א' פרשה כ"ח וב"ט), ואשר נמשח בו
 שלמה למלך על ישראל, דבר שלמה אל הקהל ההוא, שילכו עמו לגבעון, להעלות עולות לה'.
 (ג) וילכו שלמה וגו'. פירוש, שאמר להם, שילכו לבמה אשר בגבעון, וילכו, וכן
 (יונה ב' י"א): ויאמר ה' לדג, ויקח את יונה, אמר לו, שיקח אותי, וכן עשה, וכן
 27

תרגום אשכנזי

א (א) שלמה, דער זאָהן דויד'ס, וואָרד נון מעכטיג אין

זיינער רעגירונג; דער עוויגע, זיין נאָט, וואָר
מיט איהם, אונד מאַכטע איהן אימער גרעסער. [ב] שלמה שפראַך
צו גאַנץ ישראל, צו דען אָבערסטען איבער טויזענדע אונד הונדערטע,
צו דען ריכטערן אונד אַללען פֿירסטען אין ישראל, דען הויפטערן דער
פֿאַמיליען. [ג] היראויף גינג שלמה מיט דער גאַנצען פֿערזאַמלונג
אויף דיא העהע אין גבעון, דאָ דאָרט דאַז שטיפטסעלמ דעם עוויגען
וואָר, וועלכעם משה, דער דינער גאָטטעם, אין דער וויסטע מאַכען לים.
[ד] (אָבער דיא לאַדע דעם עוויגען בראַכטע דויד אויז קרית יערים
העראויף אַן דען אָרט, וועלכען ער איהר בערייטעטע; דען ער שלוג
איהר איין צעלט אין ירושלים אויף.) [ה] דען עהערנען אַלטאַר,
וועלכען בצלאל, זאָהן דעם אורי, זאָהן דעם חור, מאַכטע, ועצטע
דוד פֿאַר דיא וואָהנונג דעם עוויגען (אין גבעון), אונד דיזען בעזוכטע
זון שלמה אונד דיא פֿערזאַמלונג. [ו] שלמה אָפּפֿערטע דאָרט אויף
דעם עהערנען אַלטאַרע, דער פֿאַר דעם עוויגען בייא דעם שטיפטעסעל.
טע שטאַנד, אונד בראַכטע אויף דעמועלכען טויזענד גאַנצאַפּפֿער
דאָר. [ז] אין דערזעלבען נאַכט ערשין דער עוויגע דעם שלמה, אונד
שפראַך צו איהם: „פֿערלאַנגע עטוואָז! וואָס זאָלל איך דיר געבען?“

[ח]

באור

(דצוי הימים א' כ"א כ"ו): ויאמר ה' למלאך, וישנ חרצו אל כדנה. (רד"ק). לבמה
אשר בנבעון. על הכמה ההיא היה אוהל מועד, ועל כן נקראה: הכמה הגדולה
(מלכים א' ג' ד'). (ד) אבל ארון האלהים וכו', ראה כספר שמאל ב' (וי"ב)
וי"ז) בהכין לו. במקום, אשר הכין לו, והטעם, כי דוד העלה את ארון האלהים מקרית
יערים, והביאו אל המקום, אשר הכין לו, וכן תרגמתי. והמתרגם הכסדי אומר: כד אתקין
ליה דוד, ותרגם בהכין בניית, כאילו כתוב: כהכין בכ"ף. וכל המקרא הזה הוא
מאמר מוסגר, וכדמתרגם אשכנזית. (ה) ומוזבח הנחישת וכו' שלם לפני וגו'.
מלת שלם כתובה פה נשי'ן שמאלי', והיא ענין שיסה, וכן תרגם הכסדי: שוי, והטעם,
כי ד' טס את מוזבח הנחשת, אשר עשה בצלאל, בן אורי, לפני משכן ה' בנבעון, ולא
הביאו עם ארון האלהים לירושלים, ועל פי זה תרגמתי. ויש עהותרגמים, שתרגמו פה
מלת שם בל"א (דאזעלבסט) כאילו כתוב: שלם נשי'ן ימכית, ועמהם הסכים
המכה ר' שמואל דעטמאלר כ"י. (ו) על מוזבח וכו'. שיעור המאמר: על מוזבח
הנחשת, אשר לפני ה' לאוהל מועד, וכן מתרגם. ויעל עליו עולות אלה. לא בפעם
אחת, אלא קודם שובו לירושלים. (ז) בלילה ההוא. בליל היום, אשר בו
החל שלמה להעלות את אלה העולות, אשר הקריב בנבעון. נראה אלהים לשלמה.
ובמלכים

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י

[ח] אונר שלמה אַנטוואָרטעטע דעם עוויגען: "דוא ערצייגטעסט
 מינעם פֿאַטער דויד גראָסע גנאָרע, אונד זעצטעזט מיך אָן זיינער
 שטעללע צום קעניגע איין. [ט] זא לאס, עוויגער, הערר! דיין וואָרט
 וואָהר ווערדען, וועלכעם מיינעם פֿאַטער דויד וואורדע! דען דוא
 זעצטעסט מיך צום קעניג איבער איין פֿאַלק, דעססען זאָ פֿיל, וויא
 שטויב דער ערדע, איזט. [י] גיב מיר נון וויזוהייט אונד ערקעננט.
 נים, דאָס איך פֿאַר דיזעם פֿאַלק אויז-אונד איינגעהע; דען ווער
 קעננטע זאָנסט דיין גראָסעם פֿאַלק ריכטען? " [יא] דער עוויגע
 שפראַך חיראוויף צו שלמה; " ווייל דוא זאלכע געוויננענען האָסט,
 ניכט רייכטהום, גיטער אונד עהרע, ניכט דען טאָד דיינער פֿיינדע,
 זאָגאָר ניכט לאַנגעם לעכען בעגעהרסט, אונד נור וויזוהייט אונד ער.
 קעננטנים דיר ערכיטטעסט, דאָס דוא מיין פֿאַלק ריכטען קעננעסט,
 איבער וועלכעם איך דיך צום קעניגע זעצטע: [יב] זאָ וויא דיר וויין.
 הייט אונד ערקעננטנים געגעבען, אונד דאָצו געב' איך דיר רייכ-
 טהום, גיטער אונד עהרע, וויא נאָך קיינער פֿאַן דען קעניגען, דיא
 פֿאַר דיר וואָרען, בעזאָס, אונד נאָך דיר ווירד דערגלייכען ניכט
 מעהר זיין. " [יג] שלמה קאָס נון פֿאַן דעם שטיפֿטכצעלטע אויף
 דער העהע אין גבעון נאָך ירושלים צוריק, אונד העררשטע איבער
 ישראל

באור

ובמלכים א' (ג' ה') כתוב: בנבען נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה. (ח) ויאמר
 שלמה לאלהים וגו'. ראה במלכים א' (שס פסוק וי"ו). * (ט) יאמן דברך וכו' *
 האלהים הנטיח לדוד, שיהיה לשלמה לאב (שמואל ב' ז' י"ד). * כי אחיה וגו'. מלכים
 א' (שס פסוק ז' ט'). * (י) עתה חכמה וגו'. מלכים א' (שס פסוק ט'). * ואצאה
 וכו': הדיוגר הזה יורה בלשון עבר על הכהנת המושל את העם במדינה ופוח למדינה, בשלום
 ובחכמה (במדבר כ"ז י"ז, דברים ל"א ב'). * (יא) יען אשר וגו'. ראה מלכים א'
 (שס פסוק י"א י"ב י"ג). * ואח נפש שונאיך. ולא את נפש שונאיך. * (יב) החכמה
 וכו'. * ולא הנטיח האלהים לשלמה, לתת לו את נפש שונאיו, כי מלך אוהב שלום היה,
 ובמלכים א' (שס פסוק י"ד) הוסיף הכתוב, ואמר: ואם תלך בדרכי, לשמור חוקי
 ומצותי, כאשר הלך דוד אביך, והארכת ימית. * (יג) ויבא שלמה לבטחה וכו'. * אין
 למ"ד לבמה במקום מ"ס, כמו שכתב רבי יונה, כי זה הפך זה, כי הלמד מורה הקירוב,
 והמ"ס מורה הריסוק, ואיך יהיה זה במקום זה? אלא פירושו כך, ויבא שלמה, שהלך
 לבמה אשר בנבעון, לפני אוהל מועד אשר בנבעון בא לירושלים, וימלך על ישראל,
 ורצותינו ז"ל דרשוהו כך: כשנא שלמה מנבעון ירושלים, היו פניו לבמה אשר בנבעון,
 כמו שהיו פניו, כשהלך לשם, כלומר כי כש בא מהבית שהיתה שם הבמה, היה מהלך לאחוריו,
 ופניו

דבר הימים בא ג

לשלמה ויאמר לו שאל מה אתן לך: ויאמר
שלמה לאלהים אתה עשית עם דוד אבי חסד
גדול והמלכתני תחתיו: עתה יהוה אלהים יאמן
דברך עם דוד אבי כי אתה המלכתני על עם רב
בעפר הארץ: עתה חכמה ומדע תן לי ואצאה
לפני העם הזה ואבוא אהבי מי ישפט את עמך הזה
הגדול: ויאמר אלהים לשלמה יען אשר היתה
זאת עם לבבך ולא שאלת עשר נכסים וכבוד ואת
נפש שנאיך וגם ימים רבים לא שאלת ואת שאל לך
חכמה ומדע אשר תשפוט את עמי אשר
המלכתך עלי: והחכמה והמדע נתון לך ועשר
ונכסים וכבוד אתן לך אשר לא היה בן למלכים
אשר לפניך ואחריך לא יהיה בן: ויבא שלמה

לבמה

רש"י

לך: (ט) עתה ה' האלהים יאמן פראגריט"ש בלע"ז: כי אתה המלכתני
כלומר כיון שהמלכתני על עם רב כזה צריך אני שיהא בי חכמה וכן לנאת לפניכם
וללחם מלחמותיהם כענין שנאמר בשמואל (ח' ז') ושפטנו מלכנו ויבא לפנינו ונלחם
את מלחמותינו והואיל יעלי לשאלו ונה שנלבי השאל מה שאני צריך וזה שתתן לי
חכמה: (י) והנאה לפני העם הזה והנאה. וגם למלך צריך שיהא לב חכם לידע
לשפוט העם ואני נער ורך חפילו חלף חנשי חכמים היה קשה להם לשפוט עם גדול
כזה אי אפשר בלא עסקים רבים שבאים לדון ואין לי מתון לעיין בדינם שעוד זה
קובל ואני מפסיק דבריו והנה בא אחר וצועק ומי יוכל לפסוק חלף דיכין ביום אחד
אם לא חכם ונבון אשר רוח אלהים בו זה אני שואל שתתן לי חכמה ומדע לשפוט
עמך זה הגדול כי זה אני צריך שתתן לי: (יא) יען אשר היתה זאת עם לבבך.
שאלו אדם שואל דבר זה לא מי שיש יראת שמים בלבו כעניין שנא' ואתה תחזה מכל
העם חנשי חיל יראי אלהים (שמות י"ח): ואת נפש שונאך. לנחם:
(יג) החכמה והמדע נתון לך. מה ששאלת: עושר ונכסים וכבוד. אשר לא
שאלת אתן לך אשר לא היה בן למלכים אשר לפניך ואחריך לא יהיה. מוסב על

עושר

ד ב ר י ה י מ י ס ב א

לְבַמָּה אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן יְרוּשָׁלַם מִלְּפָנַי אֶהְיֶה מוֹעֵד
וַיִּמְלֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל : יי וַיֵּאסֶף שְׁלֹמֹה רֶכֶב וּפָרָשִׁים
וַיְהִי לוֹ אֶלְפֵי אַרְבַּע מֵאוֹת רֶכֶב וּשְׁנַיִם עֶשְׂרֵי אֲרָף
פָּרָשִׁים וַיִּנְיַחֵם בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעַם הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלַם :
טו וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב בִּירוּשָׁלַם
כְּאֲבָנִים וְאֶת הָאָרְזִים נָתַן כְּשִׁקְמִים אֲשֶׁר בְּשִׁפְלָה
לְרֶב : טז וּמוֹצֵא הַסּוּסִים אֲשֶׁר לְשֹׁלֹמֹה מִמִּצְרַיִם
וּמִקּוּא סַחְרֵי הַמֶּלֶךְ מִקּוּא יִקְחוּ בְמַחִיר : יז וַיַּעֲלוּ
וַיֵּצִיאוּ מִמִּצְרַיִם מִרְכָּבָה בִּישׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּסִים
בְּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה וּכְן לְכָל מַלְכֵי הַחֵתִּים וּמַלְכֵי
אֲרָם בְּיָדָם יוֹצִיאוּ : יח וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת בֵּית
לְשֵׁם יְהוָה וּבֵית לְמַלְכוּתוֹ :

ב א

ר ש י

עושר וכבוד אשר לא שאלת כי החכמה שאני נותן לך זה תלוי גם עושר גם כבוד גם
אריכות ימים דכתיב (משלי ג') חורך ימים בימונה ובשמאלה עושר וכבוד וזה
שכתוב במלכים (א' י"א) ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעושר ולחכמה וגו' :
(ד) ויניחם בערי הרכב הניח מקנת אותם פרשים ורכב בערי הרכב ועל שם
שרכבי המלך שם היו קוראים אותן העיירות ערי הרכב ומקנת' הניח עמו לירושלים
(עיין מלכים א' על פסוק זה מה הפירוש שם ונריך עיון) : (טו) כאבנים .
מרוכב כסף וזהב שהיה לו לא היה מקפיד על גתינת כסף וזהב בכל העיר לעשות
שולחנות וכסאות ורבותינו אמרו כאבני עשר וי"ח אמות שהיה לו אבני גזית קן עשה
מן הכסף : (טז) ומוצא הסוסים אשר לשלמה . כלומר כל מוצא סוסים אשר
לשלמה לא היה כי אם ממצרים : ומקוא סחרי המלך . ומקוא חסיפת הסוסים
במצרים וקורין לו בל"א שטוט"א :

ב [ג]

מ כ ל ל יו פ י מן ק א פ י ט ע ל א

א (ד) כהכין לו דוד . סתח הבי"ח שמורה על הה"א שהיא במקו' אשר כמובא אשר
הכין כי לא חשמש ה"א הידיעה בעוברים בסופן פ"ד : (ז) בידם .
ברשותם כי מי שהיה רוצה להוציא סוסים ממצרים על ידי סוחרי המלך שלמה היה
מוציא ולהם היו נותנים סחיר ההוצאה בי פרעה נתן אותו המוצא לשלמה :

תרגום אשכנזי ד

ישראל . [יד] שלמה זאממעלטע וואגען אונד רייטער , האמטע טון .
 זענד אונד פיר הונדערט וואגען אונד צוועלף טויזענד רייטער , אונד
 לענטע זיא אין ריא וואגענשטעדטע אונד אין ריא רעוידענין ירושלים .
 [טו] דער קעניג טאכטע , דאס זילבער אונד גאלד אין ירושלים וויא
 שטיינע אונד צעדערן וויא מוילבערפייגענביימע ווארען , ריא אין דען
 מהעלערן אין מעננע וואוכסען . [טז] שלמה'ס פפעררע קאמען אללע
 אויז מצרים , זיא וואורדען איממער אין איינער געוויסען מענגע גע .
 ליפערט , וועלכע ריא קויפלייטע דעם קעניגס פיר איינען בעשטיממען
 פרייז קויפטען . [יז] זיא פיהרמען איממער אויז מצרים איין געשפאן
 פיר זעכס הונדערט אונד איין פפערר פיר הונדערט אונד פונפציג שקל
 זילבער הינאוויף : אונד זא גינג אויך ריא פפעררעליפערונג פיר אללע
 קעניגע דער החים אונד פיר ריא קעניגע פאן ארם דורך איהרע האנד .
 [יח] שלמה פאסטע דען ענטשלוס , דעם נאמען דעם עוויגען איינען
 טעמפעל אונד זיך איינען קעניגליכען פאללאסט צו בויען .

[א] ב

באור

ופניו לזמה , מפני כבוד הנמה , ולמדומוה : וכן הכהנים בעבודתם , ולויס בדוכנס ,
 וישראל במעמדס , כשהיו נפטרים לא היו מחזירים פניהם והולכים , אלא מזדדין פניהם
 והולכים , וכן תלמיד הנפטר מרבוה . (רד"ק) . והמתרגם הכשדי תרגם : ואתא שלמה
 לרמתא דנגעון , ומתין לירושלים , לקדם תשכן זמכא , והנה תרגם מלת מלפני , כאילו
 כתוב : לפני ולדעתי שיעור המאמר : ויבא שלמה מלפני אוהל מועד לזמה (על הנמה)
 אשר נבנעון ירושלים , ועל פי זה תרגמתי . (יד) ויאסף שלמה זגו' : ראה בספה
 מלכים א' (ה"ה כ"ו) . בערי הרב . בערים , שהיו שם גידולי הסוסים , שהיתה ארץ מקנה .
 (רד"ק) : (טו) את הכסף ואת הזהב בירושלים כאבנים . לא אמר על הערך ,
 אלא שהיה נמצא הזהב והכסף בירושלים לחוב , כמו האבנים , והוא על דרך הפלגה ,
 ובדרש : כאבנים , ולא היו נכסות , אמר רבי יוסי : אכניעשז חמות ואבני שמונה . (רד"ק) .
 והכשדי תרגם מלות בירושלים כאבנים : מוולוז'ין בירושלים היכאבניא וראה בספר מלכים
 א' (י"ז כ"ו) . (טו) ומוצא זגו' : שיעור הוקרא : כל סוסי שלמה הוליוו אמזריס ,
 והניאו איתם באסיפה ופניו רב , וסומרי המלך שלמה לקחו קיננן סוסים בפעם אחת במחיר
 קנננ . ומקוא . נקוד טעם זקף גדול , ללמוד , שהתובה עומדת בענמה , ואיפה דנוקה
 לאחריה . (הש"ס בפירושו לספר מלכים א' י"ז כ"ט) . וכן תרגמתי . מקוא . באלף ,
 כמו מקוהבה א' , במילוף אותיות אהו' , והטעם אסיפה וריגו' , כמו (ראשית א' י"ז)
 ולמקוה השים : ויש מפרשים מקוא טנין טועים , כמו (יחזע' ב' י"ט) תקות חוט הבני ,
 ויהיה מקוא הפשתן היקר (פיונע ליינוואנד) , אשר נמצא במזרים כנודע . והכשדי תרגם
 מלת מקוה : מעון . ועוד יש דיעות אחרות בניאור המקרא הקשה הזה , ואין להאריך .
 (יז) מרכבה בשש מאות זכו' : מכלן למדנו , שהמרכבה היא ארבעה סוסים , (רד"ק) .
 בסף . קילעין דכסף , (הכשדי) . וכן מתרגם : החתים ישנו בחלק לפניו
 ופניו

יער
שנים
זר
ס:
ל
לה
ים
עלו
סוס
לכי
ית

דגם
וזה
וגו'
ל
שם
שלים
ים .
עשות
עשה
אשר
וסים
[:
אשר
ים
היה :

תרגום אשכנזי

ב [א] שלמה לים זיכציג טויוענד מאן לאסטערענער אונד אַכטציג טויוענד מאן שטיינהויער אויף דעם געבירגע צעהלען, איבער וועל. כע דרייא טויוענד אונד זעכס הונדערט אויפזעהער ווארען. [ב] היר. אויף זאנדטע ער צו חירם, קעניג פאן צור, אונד לים איהם זאגען: וויא דוא געגען מייגען פאטער דויד פריינדשאפט צייגטעסט, אונד איהם צעדערן שיקטעסט, זיך אייגען פאללאסט צום וואהנזיצע צו בויען: זא טהוע אויך מיר. [ג] איך בויע נון דעם נאמען דעם עוויגען, מיינעם גאטטעם, אייגען טעמפעל, איהם הייליגטהימער צו ווייהען, רייכערווערק פאן שפעצערייען פאר איהם צו רייכערן, בעשטענדיג דאן שויבראך צוצורייכטען, אונד גאנצאפפער מארגענס אונד אבענדס אן שבתאגען, נייטאנדען אונד פעסטטאגען דעם עוויגען, אונזערם גאטטעם, דארצובריינגען, וויא ישראל עוויגליך פערפליכטעט איוט. [ד] דער טעמפעל, דען איך בויע, זאל גראס ווערדען: דען אונזער גאטט איוט גרעסער, אלו אללע געט. מער. [ה] אונד ווער האט קראפט גענוג, איהם איין הויו צו בויען.

עו

באור

ב (א) ויספור שלמה זכור. כל אלה נרים היו, הסבלים והחזנים והמנצחים, כמו שאמר בסמוך (פסוק ט"ז וי"ז): ויספוח שלמה כל האנשים הגרים ונוגו. (ד"ק). שלשת אלפים ושש מאות. ובמלכים (א' ה' ט"ז): שלשת אלפים ושלש מאות, פירש רש"י ז"ל (שם) כי השלש מאות היו נביאים על כלם, כי השלשת אלפים ושלש מאות היו ממונים על מאה וחמשים אלף, שהיו בין סבלים וסוברים, כמו שאמר (שם): שלשת אלפים ושלש מאות, הרודים נעם העושים במלאכה, והשלש מאות מן השש מאות היו על כלם. (ד"ק). ולדעת קצת היו שלש המאות, היתכיים פה על המניין האמור בספר מלכים, במקום שלש מאות אחרים משלשת האלפים ושלש המאות המנצחים, אם הגיע להם מניעה, ולא יכלו לעמוד בשירותם, והיו אם כן מנצחים על עושי המלאכה שלשת אלפים ושש מאות, וכן שלשת אלפים ושלש מאות איתנו הציבות המודי. (ב) וישלח שלמה

דבר הימים ב ב ה

ב א ויספר שלמה שבעים אלה איש סבל ושמונים
אלה איש חזב בחר ומנצחם עליהם שלשת
אלפים ושש מאות : ב וישלח שלמה אל חורם
מלך צור לאמר כאשר עשית עם דוד אבית שליח
לו ארזים לבנות לו בית לשבת בו : ג הנה אני
בונה בית לשם יהוה אלהי להקדיש לו להקטיר
לפניו קטרת סמים ומערכת תמיד ועלות רבבך
ולערב לשבתות ולחדשים ולמועדי יהוה אלהינו
לעולם זאת על ישראל : ד והבית אשר אני בונה
גדול כי גדול אלהינו מכל האלהים : ה ומי יעצר

כה

רש"י

ב (ג) להקדיש לו . לצורך מה : להקטיר לפניו קטורת שהיא דרך
כבוד . וגם מכפיל לו כי אם להקטיר לפניו : לעולם
זאת על ישראל . לכך אני מבקשך לשלוח אלי צנין טוב וחזק לפי שלעולם זקוק עני
ישראל להקריב קרבנס בבית זה אשר אני בונה : (ד) והבית אשר אני בונה גדול .
לפיכך צריך אני שהשלח לי מנציחך וא ת תקטין את הבית כדי שלא תצטרך לאחרים
חיני יכו' כי גדול אלהינו מכל האלים ולכך חייב יכול להקטינו ולהמעיטנו : (ה) ומו
יעצור כח לבנות לו בית . לפי שאמר והבית אשר אני בונה גדול שמו יחא משמע לך
גדול

באור

שלמה וכו' . כפי האמור במלכים א' (ה' א') שלח חירס , מלך צור , את עבדיו אל שלמה ,
בשמעו כי משחו אותו למלך תחת דוד אביו , ואחר כן שלח שלמה מללכים אל חירס . חורם .
בוי"ו , ובמלכים (טס) : חירם בוי"ד , וכן כתוב פה בתרגום הכשדי . כאשר עשית וכו' .
מקרא קצר הוא , וכה משפטו : כאשר עשית עם דוד אני , ותשלח לו ארזים , לבנות לו
בית לבנות בו : כן עשה גם עמדי . ועל פי זה תרגמתי אשכנזית : (ג) להקדיש לו .
להקדיש קדשים לה' בבית המקדש . ומערכת תמיד . וסידורא דילסם תדירא . (הכשדי) .
והטעם , לערוך לחם המערכת , שהוא לחם הפנים , שהיה מונח תמיד לפני ה' (שמות
כ"ה למ"ד , ויקרא כ"ד וי"ו וגו' , דברי הימים א' ט' ל"ג) . לעולם זאת על ישראל .
פירוש , המצוה הזאת , מנות הקרבנות , לעולם על ישראל , ואיננה על זמן , לפיכך אני צריך
לבנות בית טוב וחזק , ורבותינו ז"ל דרשו : אלו תלמודי סכמים , שעוסקים בהלכות
עבודה , מעלה עליהם הכתוב , כאילו נבנה בית המקדש בימיהם : (רד"ק)
(ה) כי השמים וכו' . ארום שמיא ארעיתא ושמיא מביעתא ושמיא עילא לית אפסר די
יסבון

דבר הימים ב ב

כח לבנות לזבית כי השמים ושמי השמים לא
 יכלכלהו ומי אני אשר אבנה לו בית כי אם
 להקטיר לפניו: ועתה שלח לי איש חכם לעשות
 בזהב ובכסף ובנחשת ובברזל ובארגון וברמיר
 ותכלת וידע לפתח פתוחים עם החכמים אשר
 עמי ביהודה ובירושלם אשר הכין דוד אבי:
 ושלח לי עצי ארזים ברושים ואלגומים מהלבנון
 כי אני ידעתי אשר עבדיך יודעים לכרות עצי
 לבנון והנה עבדי עם עבדיך: ולהכין לי עצים
 לרב כיהבית אשר אני בונה גדול והפלא: ויהנה
 לחטבים לכרתי העצים נתתי חטים מכות
 לעבדיך כרים עשרים אלה ושערים כרים עשרים
 אלה ויין בתים עשרים אלה ושמן בתים עשרים
 אלה: ויאמר חורם מלך צר בכתב וישלח אל

שלמה

רש"י

גדול כל סיפוקו. ואין זה כי מי יעצור כח מי יוכל לדחוק ולעצור כח עצמו כל כך
 לבנות לו בית הראוי לו ודוגמת למעלה (כ"ט) כי מי יעצור כח להתנדב: כי השמים
 ושמי השמים לא יכלכלהו ולכך הוא אומר ומי אני אשר אבנה לו בית ומה שאני
 צוה לו לא כלום הוא כי אם להקטיר בו לפניו: (ו) ובארגון. זה ארגון וכרמיל
 זו תולעת שני מדע שהרי לא נזכר כאן תולעת שני: ויודע לפתח פתוחים. דוגמת
 פתוחי חותם שיודע לחתום ולנייר צאננים גריבוי"ר בל"א: (ט) נתתי חטים

מכות

באור

יסוברון יתיה, מעול שהוא סביל כולא נדרע גבורתיה; שמיא כורסי יקריה, וארעא כנע
 קדמוי, ותהומין וכל עלמא מיסתוברין ברוח מימריה. (הכשדי). (ו) איש חכם וגו'.
 הנזכרים (דיא טירער) היו חכמים מאוד בכל מלאכת מסגרת כנודע. ובארגון. כמו
 בארגון, ותרגום ארגון (שמות כ"ה ד'): ארגונוא, והוא נבע אדום (רד"ק) וכן
 תרגם פה הכשדי: ובארגונוא. וברמיל. הוא תולעת השני. (רד"ק). וכן דעת רש"י
 ז"ל, וכן תרגם גם הכשדי: ובוהוריתא, וראה בתרגום ובניאור רש"י ז"ל לספר שמות
 (נמוקס הנזכר). לפתח פתוחים. פתוחי חותם (שמות כ"ח כ"א). עם החכמים

ת ר ג ו ס א ש כ נ ז י

ען? דיא היממעל, דער היממעל אומפאססען איהן ניכט.
 אונד ווער בין איך, דאס איך איהם איין הויז בויען זאלל? עו גע.
 שיהט נור, פאר איהם צו רייכערן. [ו] זא שיקקע מיר איינען
 קינסטלער, דער אין גאלד, זילבער, קופפער אונד אייזען ארביי.
 טעט, פורפוראטה, האכראטה אונד היממעלכלויא פערבט, אונד
 (אין מעטאלל אונד שטיין) צו שטעכען פערשטעהט; ער טרעטע אין
 פערבינדונג מיט דען קינסטלערן, דיא בייא מיר אין יהודה אונד
 ירושלים זינד, דיא מיין פאטער דויד צור ארבייט בעשטימטעט.
 [ז] שיקקע מיר אויך צעדערנ-טאננענ-אונד אלגומים-האלץ פאס
 לבנון, דען איך ווייס, דאס דייע דייער דאן פעללען דער בייטע
 לבנון פערשטעהען; מיינע דייער זאללען דיא דייענען אין דער ארבייט
 אונטערשטיצען. [ח] מאן בערייטע מיר האלץ אין מענגע; דען
 דאן הויז, וועלפעס איך בויע, זאלל גראס זיין אונד בעוואונדערונג
 עררענען. [ט] אונד זיה! איך געבע דייענען דייערן, דען צינג
 מערלייטען, דיא דאן האלץ פעללען, צוואנציג טויזענד כור גע.
 מאהלנען זויצען, צוואנציג טויזענד כור גערסטען, צוואנציג טויזענד
 כת וויין אונד צוואנציג טויזענד בת עהל. [י] חורם, קעניג פאן

ב א ו ר צ ו ר

ונו'. החכם הנזיר יתחבר עם חכמי יהודה וירושלים, לעבוד עבודתו בחכמה ונדעת. כן
 שיעור המאמר הזה לפי דעת מסדר הטעמי, שהפירוש מלת פתוחים מילת עם נעם אתחנ,
 שהוא מפסיק גדול, ועל פי זה תרגמתי. (ז) ואלגומים. מפרש בפסיקתא: כתוב אחד
 אומר (מלכים א' י"ד י"א): אלמונים, וכתוב אחד (פה): אלגומים, אלה אלגומים
 שם, ונקרא אלמונים, לפי שהיה מתמוגג ונכסף מתוך רכיבתו. (הש"י להלן ט' י"ד).
 ולפי זה יתכן, כי עני אלגומים הם העצים, המזיאים השרף, הנקרא בל"ע (גוממי),
 וההנדה אל היא הידועה (דער בעשטיטטענדע ארטיקעל) בלשון הערב כטודע, והעצים
 הנזכרים באל ממדינת אופיר בארץ ערב (ראשית י"ד כ"ט, להלן במקום הנזכר, מלכים
 א' י"ד י"א), וכיטעו על הלבנון. כי אני ידעתי ונו'. ראה בספר מלכים א' (ה' וי"ו).
 (ח) גדול והפלא פירוש, גדול יהיה, והפלא נגדולתו. (ד"ק). (ט) חטים
 מכוח לעבדיך. כמו מכולת לביתו, האומר במלכים (א ה' י"א), וכתבו רבי יונה מן
 כתית (שמות כ"ו כ'), רובה לומר חטים עמונים, ואדוני אני ז"ל פירש מן ככות,
 ותרגום וינשכו (במדבר כ"א וי"ו) ונכיתו, נשיכה לעבדיך, כאילו אמר מאכל, וזה היה
 מאכל כורתי ענים, ומה שזכר במלכים (שס פסוק וי"ו וי"א) הוא מאכל לבית חירם, שכה
 לעבדיו. (הכ"ל). ואנכי תרגמתי לפי דעת רבי יונה ז"ל הנזכרת, אבל המתרגם הכסדו
 תרגם מלת מבוח: פירטום, כדעת רבי יוסף קסמי ז"ל האמורה, וכן תרגם החכם ר'
 שמואל דעטמאלר כ"י. (י) בכחב וישלח אל שלמה בכתבא, דשדר לשלמה.
 (הכסדו)

תרגום אשכנזי

צור , אנטווארטעטע אין איינעם שרייבען , וועלכעס ער שלטה זאגט .
 טע : ״ ווייל דער עוויגע ויין פאלק ליבט , זעצטע ער דורך צום קעניג
 ״ איבער דאזעלבע .״ [יא] פערנער זאגטע חורם (אין זיינעם שרייב
 בען) : ״ געלאָבט זיין דער עוויגע , דער גאָטט ישראל'ס , דער דען
 ״ היממעל אונד דיא ערדע שוף , דאָס ער דעם קעניג דויד איינען וויי
 זען , מיט ערקעננטנים , פערשטאָנר אונד פערנינפט בענאָכטען זאָהן
 ״ גאָב , דער דעם עוויגען איינען מעמפעל אונד זיך איינען קעניגליכען
 ״ פאללאַסט בויעט . [יב] איך זענדע דיר דאָהער איינען מאָן פאָן
 ״ קעננטנים אונד איינויכט , איינען קינסטלער מיינעם פאָטערס חורם .
 (יג) ״ ער איזט דער זאָהן איינעם ווייבעם פאָן דען טעכטערן דן'ס ,
 ״ אונד ויין פאָטער וואָר איין צורי . ער פערשטעהט אין גאָלד , זילבער ,
 ״ קופפער , אויען , שטיין אונד האַלץ צו אַרבייטען , פורפוראָטה
 ״ היממלבלויא אונד האַכראָטה צו פערבען , פיינע ליינוואַנד צו בעהאַנ
 ״ העלן , אויף אַללערלייא ווייע (אין מעטאַלל אונד שטיין) צו שטע
 ״ בען אונד אַללעם צו ערוינגען אונד צו ערפֿינדען , וואָס איהם מיט די
 ״ נען קינסטלערן אונד דען קינסטלערן מיינעם העררן , דיינעם פאָטערס
 ״ דויד , פאָרגעלעגט ווירד . (יד) דען וויצען , דיא גערסמען , דאָ
 ״ עהל אונד דען וויין , פאָן וועלכען מיין הערר מעלדעט , זענדע ער נון

באור זיינען

(הכשדי) . (יב) איש חכם יודע בינה לחורם אבי . אומן חכם של אבי היה , וגם שלי
 הוא . (הש"י) . ולדעת קצת מלת אבי היא גם כבוד ותפארת (עהרעננאמע) לחורם ,
 כמו אבי אבירכב ישראל (מלכים ב' ב' י"ז) ידומיו , ותייה הלם רבמלת לחורם נחקים
 מלת אב , וכן נוטה דעת המתרגם הכשדי , אשר תרגם מלת אבי : רבא , ולדעת אחרים
 היה אבי גם חורם , והיה נקרא : חורם אבי , ובאמת מלאו שמו נבי אדם כזה נאמן
 הקדס , כמו אב , אבא , אבי , אבו , וכדומה . ואנכי תרגמתי אשכנזית לפידעת הש"י
 ז"ל הנזכרת , כי היא קרובה מאוד לפשט המקרא . (יג) בן אשה וגו' . ובמלכים (א'
 וי"ד) : בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי , אביו היה ממטה נפתלי , וקראו זורי , לפי
 שגד בצור , כמו (דברי הימים א' י"ג י"ג) עובד אלוס הגתי , כי לוי היה , ולפי שגד בנת
 קראו גתי , וכן זה קראו זורי , לפי שגד בצור , ואמו היתה ממטה דן , כמו שאמר : מן נכית
 דן . (רד"ק) . והמתרגם הכשדי תרגם מאמר זה : , , נר איתתא מנכת דן , ואברהם
 דאיתתא מסיבט נפתלי , ואיתנסיבת לגבר דמן צור . ״ וודע לעשות וכו' . הוא אומר על
 אביו גם כן , וכן במלכים (שם) : ואנכי איש צורי , קורט נחשת , יתכן קורט נחשת עליו ,
 או על אביו , ורבותיו ז"ל פירשו על אביו , וסמכו מזה , כי חייב כל אדם להתעסק באומנות
 אביו , כי לפיכך הזכיר הכתוב אביו , כי גם אביו היה אומן , וכו' למד אומנותו . (רד"ק) .
 וגם הכשדי תרגם מלת יודע לעשות : ואבוקי דקירס נוראה ידע למוענד עיבדחא , אך
 לסי

דבר ימים ב ב ז

שלמה באהבת יהוה את עמו נתנה עליהם מלך :
יא ויאמר הורם ברוך יהוה אלהי ישראל אשר עשה
את השמים ואת הארץ אשר נתן לדוד המלך בן
חכם יודע שכל ובינה אשר יבנה בית ליהוה ובית
למלכותו : יב ועתה שלחתי איש חכם יודע בינה
לחורם אבי : יג בן אשה מן בנות דן ואביו איש צרי
יודע לעשות בזה ובכסף בנחשת בברזל באבנים
ובעצים בארזמן בתכלת ובבוץ ובכרמיל ולפתח
כל פתוח ולחשב כל מחשבת אשר ינתן לו עם
חכמיו וחכמי אדני דוד אביו : יד ועתה החטים
והשערים השמן והיין אשר אמר אדני ישלח
לעבדיו : טו ונאנחנו נכרת עצים מן הלבנון ככל
צרכך ונביאם לך רפסדות על ים יפו ואתה תעלה

רש"י

מכות . כל"א (פול חוף) ויש אומרים מכות כחותין להוסיף חטום מן השבולת :
ויין צתים . לשון צת מדה בלחור צינש : (יב) יודע בינה לחורם אבי . חומן
חכם של אבי היה וגם שלי הוא : (יד) בן חסה . חלמנה היתה : מן בנות דן .
משבט דן : ואביו איש צרי . יסודם הים יושב צנור דוגמא עובד אדום הגתי (שמואל
צ'ו) שהיה יושב בגת ולוי הים ובמלכום (ח'ז') כתיב וכן חסה חלמנה מומטה
נפתלי ואביו איש צרי חלה חמו מדן ואביו מנפתלי ומה צריך לייחס מאיזה שבט היה
אביו וחמו זכו שכתוב (ראשית ל') דגני חלבים וגם נפתולי חלבים וגו' (טס)
אמרה רחל מעתה עקמתי פתולים ועקומומיות עשיתי עד שאני יכולה לדמות עצמו
ללאה אחותי אם לאה תתפאר בצנלל צנה שיעשה המשכן יטעך להשתתף צמל אחת
ואחד מבני וחתו חלמיש בן חמיסוך למטה דן ואם שלמה בן אחותי יבנה בית
המקדש צריך להשתתף עמו מבני דן ונפתלי : ואביו צרי . ללמדך חף על פי שאמו
חלמנה צריך אדם לתפוש אומנות אביו ולהחיו חמו . (כד שבעתי מפי רבינו שלמה
בר לוי מונטוול"ח בן אחותו של רבינו משה הדרשן : (טו) רפסודו . (ובמלכים
ח' ט') כתיב רכדות כל"א ולונון . עלים יפו פירש על חוף הים כמו וירד יפו

דבר הימים בג

אתם ירושלם : טו ויספור שלמה כל האנשים
הגירים אשר בארץ ישראל אחיי הספר אשר
ספרם דוד אביו וימצאו מאה וחמשים אלה
ושלשת אלפים ושש מאות : ויעש מהם שבעים
אלף סבל ושמונים אלף הצב בהר ושלשת אלפים
ושש מאות מנצחים להעביר את העם :

ג ויהל שלמה לבנות את בית יהוה בירושלם

רש"י בהר

דיונה : (טו) ויספור שלמה כל האנשים הגירים . מלא צבא יודיין ומתחילה
כספרים דוד נקראו . שם גרים ציו"ד אחת לכל שלמה ספרם צערת מעשה כשנה
ולכך כתיב מלא ודוגמא והעליתם את עלמותי מזה חסר אתנס צפ' ויחי וצערת
מעשה (צסוף שמות) כשלקחן כתיב אתנס : ויספור אחרי הספר . למעלה דכתיב
(לעיל כ"ג) ויאמר דוד לכנס את הגרים : ויעש מהם שבעים אלף וגו' . מה שהזכר
ומזכירין ומזכיר המספר בשביל שהפסיק העניין לכך הוצרך לומר חף אתה ולא
יפסוק עד שיכלה כל הצנין ואומר מיד ויהל שלמה לבנות את בית יהוה וצפ"ק ח' מנהגו
שיפסוק הענין ומתחיל לדבר הרשון כמו זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וגו'
(מדבר י"ז) ולמחרתו כתיב (שס) ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך וגו'
וחזר ואומר וקחו איש מחתותו וגו' אלא לפי שהפסיק בכמה פסוקים הוצרך שנית
להכתוב וכ"ש כאן :

ג (א) בהר המורים . לפי אשר שם נראה הקב"ה לרוד צגרון ארץ

כהענין

מכלל יופי מן קאפוטעל ב

ב (ו) ובארנון . הו' מקום ס"ס ארגמן וחרגו' ארגמן ארגוונא . והגאון רב סעריה
פירש כי תולעת שני היא הנקרא כרם"ו אם כן הוא ארגמן צבע אדום אחר
ואומרים שהוא הצבע שקורין לק"א ובערבי נקרא ארגו"ו או כן כתב רבי יונה זכרמ"ל .
בי"ד הוא עין צבע ואומרי' שהוא עין שני והוא צבע הכרמ"ו : (ז) ושלת לי . אם
תהיה זו תחלת המלה ובמאריך אף על פי שאין נקוד פתח עם השוא אחת קורא
השוא כמו שוא ופתח כמו ושכה שכיך ושחה כלב טוב וינאכל אם המלה שכראשיתה
וי' נקשר' עם המלה שבצדה אף על פי שהו' במאריך השוא נח ולא יקרא כמו שוא
ופתח כמו ושלת לי : ואלגמים . כמו ואלמנים והוא שקורין לו בלעז קור"אל . ויש
פי שפירש אותו העץ שצובעים בו שנקרא בלשון ערבי אל בק"ם שקורין לו בלעז
בראו"ל : (ט) כרים הבור הוא החומר והוא שלשים סאים : ויין בתים . בדגש
לומר מרות והבת זה האיפה שיעור אחר אלא שזו מרת הלח וזו מרת היבש :
(טו) ככל צרכך . הלשון הזה ידוע ברכרי רבותינו ז"ל בשם ובחאר צורך יצריך וכך
גשחמשו בו בקל ובנפעל ובחפעיל ובחפעל : (טז) אחרי הספר : שם על משקל
איל . שרר . שאר' ענין מנין : (יז) מנצחים . ענין חזק :

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י ה

"זיינען דינערין" (טו) וויר וואללען אינדעם האלץ אויף דעם לבנון, צו
 "דיינעם גאנצען בעדארפע, פעללען, אונד עו דיר אין פלעסען, אויף
 "דעם מעערע, נאך יפו ברינגען; אונד דוא קאננסט עו דאן נאך
 "ירושלים הינאויף פיהרען לאַססען" (טז) שלמה צעהלטע אללע
 פרעמדלינגע אים לאַנדע ישראל'ס, נאך דער צעהלונג דערועלבען, דיא
 זיין פאַטער פּעראַנשטאַלטעטע, אונד עו פּאַנדען זיך דערען הונדערט
 דרייאַ אונד פּונפּציג טויזענד אונד זעכס הונדערט (יז) ער מאכטע
 אויז דענועלבען זיבציג טויזענד לאַסטערענער, אַכטציג טויזענד שטייג,
 הויער אויף דעם געבירגע אונד דרייאַ טויזענד אונד זעכס הונדערט אויפ.
 זעהר, דאָ פּאַלק צור אַרבייט אַנצוהאַלטען.

ג (א) שלמה פּינג אַן, דאָ הויו גאַטטעס צו בויען אין ירושלים,
 אויף דעם בערגע מוריה, דער זיינעם פּאַטער דויר געציגט
 וואורדע, אַן דעם אָרטע, דען דויר בערייטעטע, אין דער שיינע ארנ'ס,

דעם

באור

לפי פשט המקרא נראה, כי כל המאמר הזה מוסב על חורם, וכן מתורגם. ובכוף. ראה
 בביאורי לספר דברי הימים א' (ד' כ"א). (טו) רפסודות. כמו דונרות (מלכים
 א' ה' ט'), והם הקירות שקושרים אותם בראשיהם, ומוליכים אותם בנהרות ובים, ולכן
 נקראו דונרות, לשון הנהגה, ותרגום ויכהג (ראשית ל"א י"ח) ודבר, ונקראו גם כן
 רפסודות, ובלשון המשנה אסדא, היה יושב בספינה או באסדא, ובתלמוד: הוא אסדא,
 הוא אכסדא, הוא רפסודות. (רד"ק). (טז) אשר ספרם דויר אביו. כמו שאמר
 למעלה (דברי הימים א' כ"ב): ויאמר דוד לכנוס את הנגנים, אשר בארץ ישראל, ויעמד
 חובנים, והוא גם כן ספרם אחר כן, כי נוספו עליהם מעת שמלך שלמה, ואפטר שהגרים
 האלה הם העם הנותר מהאמורי ומן החתי והפרזי והיבוסי, כמו שאמר בסמוך (להלן)
 ז' ט'), כי אותם העלה שלמה למס, לעשות לומלאכתו והקצרים, אשר בנה, וקראם גרים,
 לפי שלא היו עובדי עבודה זרה, כי לא היו מתיקין לעבוד עבודה זרה בימי דוד ובימי שלמה,
 שהיתה יד ישראל תקיפה, ובתנאי זה הניחוס לשנת בארץ, ועשה מהם דוד ושלמה חובנים
 וסבלים ועושי מלאכתו. (רד"ק). (יז) ויעש סהם אבו. כל זה נאמר כבר למעלה מזה
 (פסוק א'), וראה בדברי רש"י זכ"ל.

ג (א) כהר המוריה, ראה במנזר הספר. אשר נראה לדויר אביהו נראה, שהמאמר
 הזה מוסב על הר המוריה, כי האלהים הראה לדוד את הר המוריה, ויעדו
 למקום, אשר עליו יבנה בית המקדש. ולעת אחרים מוסבת מלת הנראה על ה'
 הנזכר במאמר שלפניו: "אח בית ה'", וזה לשון תרגום רב יוסף בזה: "בטור מוריה,
 באתר דפלא וכלי אברהם תמן בשמא דה', הוא אתר ארע פולחנא, דתמן פלמין קדס ה' כל
 דריא, ותמן אסיק אברהם ית יחאק בריה לעלתא, ואינוניה מומרא דה', ואיתמני דיברא
 טילופיה, תמן כלי יעקב במיערקה מן קדס עשו אחיו, תמן איתגלי מלאכא דה' לדוד."
 אשר הכין במקום דויר. מסורס (פערזעצט, וכה משפטו: במקום אשר הכין
 דויר. בגורן ארנן היבוסי. במקום, אשר היה עס גורן ארנן היבוסי לפניו, בימי דוד.
 (ב)

הַרְגוּם אֲשֶׁכְנוּי

דעם יבוסים • (ב) ער פֿינג אָן צו בויען אים צווייטען מאָנאַטע , אַם צווייטען טאַגע דעם מאָנאַטעס , אים פֿירטען יאהרע זיינער רעגירונג •
 (ג) נאָך פֿאַלגענדען אַבמעססונגען וואָרדע פֿאַן שלטה דער גרונד געלעגט , דען טעמפל דעם עוויגען צו בויען : דיא לענגע וואָר , נאָך דעם אַלטען מאָנאַטע , זעכציג עללען אונד דיא ברייטע צוואַנציג עללען •
 (ד) דיא האַללע אָן דער פֿאַרדערווייטע האַטטע , נאָך דער ברייטע דעם הויזעס , צוואַנציג עללן אין דער לענגע אונד אין דער העהע הונדערט אונד

צוואַנציג באַור

(ב) כּהודש השני בשני • פירוש , ביום שני לשבוע , או הוא כּפל דבר , כמו (ראשית ק' ה') עד החודש העשירי , בעשירי באחד לחודש , ורבותיו ז'ל אמרו , כי לפיכך אמר בשני , להורות כי מניסן מוכין למלכי ישראל , לפיכך אמר בחודש השני בשני , כי החודש , שהוא שני לחדשי השנה , הוא שני גם כן למלכי ישראל • (רד"ק) • ולפי פשוט המקרא נראה ביאור מלת בשני : ביום שני לחודש השני , כאשר תרגם החכם ר' שמואל דעטמאלר כ"י , ולזה הסכים תרגום רב יוסף : ,, בירחא דלייר הוא ירחא תניינא , בתרוין יומין לירחא , ובן תרגמתי בשנת ארבע למלכותו • ראה בספר מלכים א' (ו' ו' א') • (ג) ואלה וכו' • פירוש , ואלה התכונות והמדות , אשר הוסיף שלמה , לבנות בהם את בית האלהים , והוסיף פירוש הטיען , כמו (אסתר א' ס') יסד המלך , יסדת עון (תהלות ח' ג') , כוסרו יסד (שם נ' ב') , והכל ענין יסוד , כי העצה והפסיד למעשה כיסוד לבנין , והעצה והסוד לבנין הבית לקח שלמה מדוד אביו , כמו שאמר למעלה (דברי הימים ז' כ"ח י"א) : ויתן דויד לשלמה בנו את תבנית האולם וכו' • (רד"ק) • ולי נראה שיצור המחבר : ואלה המדות , אשר בהן הוסיף שלמה לבנות את בית האלהים , וכן תרגם רב יוסף : ואליו משתא (המדות) , דנכיס יתיה שלמה , כד שרי למבני ית בית מקדשא דה' • שלמה • חסרה מ"ס השמוש • והראוי : משלמה , ורבים כן • האורך אמות ונו' • ארכא במשתא קדמייתא עתיקתא אמין שיתין • (תרגום רב יוסף) • והנה הוסיפה בתרגום הזה מלת אמות הראשונה , שהיא יתירה בענין , וכן עשיתי בתרגומי האשכנזי , וראה בדברי רש"י ז"ל בזה • במדה הראשונה • פירוש , האמות היו במדה הראשונה , במדה שנישונה המשכן וכליו , כמו כן היתה האמה הזאת , ואמרו במשנה : אמת הכנין ששה טפחים , ואל כלים חמשה • (רד"ק) • וראה בספר יחזקאל (מ"ס ה' , מ"ג י"ג) • אמות ששים , הדביר היה בכללן • (רד"ק) • (ד) והאולם וכו' • פירוש , והאולם , שהיה על פני רוחב הבית , היה על פני האורך עשרים אמה , כי ארכו לרוחב הבית , כי השטח הגדול יקרא אורך , והקטן רוחב , והנה אורך האולם לרוחב הבית • (הג"ל) • האורך על פני רוחב הבית אמות עשרים • רוחב האולם היה עשר באמה (מלכים א' ו' ו' ג') • והגובה מאה ועשרים • ונספר מלכים (שם) לא זכר גובה האולם , אך זכר גובה הבית : ושלשים אמה קומתו (שם פסוק ב') , יתכן כי האולם לבדו היה לזו הגובה , והוא היה גובה על כל הבית , או היה פל הבית גובה באחד , ומה שאמר במלכים : ושלשים אמה קומתו , מקרקע הבית עד הסיפון (שם פסוק ט"ו) , ולמעלה מן הסיפון היו עליות , גובהן תשעים אמה , כמו שנאמר (דברי הימים א' כ"ס י"א) ונזכיו ועליותיו , וכן אמר (להלן פסוק ט') והעליות ספה זהב , והקרוב אבלי , כי האולם לבדו היה לזו הגובה הגדול הזה , וכו' היו העליות , לפי יחס העליות אל האולם , כמו שאמר (דברי הימים א' כ"ס י"א) : ויתן דויד לשלמה בנו את תבנית האולם , ואת נתיו ונזכיו ועליותיו וחדריו הפנימיים , כי אין סיפור האולם בכלל הבית , ולא הבית בכלל האולם , לא בספר מלכים , ולא בספר הזה , לפיכך מה שאמר

ובגובה

ד ב ר י ה י מ י ס ב ג ט

בְּחֵר הַמּוֹרֵה אֲשֶׁר נִרְאָה לְדוֹד אֲבִיהוּ אֲשֶׁר
הָבִין בְּמִקּוֹם דּוֹד בְּגֵרן אֲרָנֹו הַיְבוּסִי : וַיִּחַל
לְבָנוֹת בְּהַדְשׁ הַשְּׁנִי בַשְּׁנִי בַשְּׁנִי אַרְבַּע לְמַלְכוּתוֹ :
וְאֵלֶּה הַיּוֹסֵד שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת אֶת בֵּית הָאֱלֹהִים
הָאֲרָךְ אֲמוֹת בַּמִּדָּה הָרִאשׁוֹנָה אֲמוֹת שְׁשִׁיב
וְרַחֵב אֲמוֹת עֶשְׂרִים : וְהָאוֹלָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי
הָאֲרָךְ עַל פְּנֵי רַחֵב הַבַּיִת אֲמוֹת עֶשְׂרִים וְהַגְּבֵה

ר ש י מאה

זה ענין המגפה וכו' הר המוריה מוקם דוד : ויחל לבנות בחדש השני
מפורש בתחילת האש השנה ירושלמי ופתרון בחדש השני בחדש חיר
לפי שרצה לומר בשנת חרבע לנולדתו הורך לכפול ולומר בשני ודוגמא והמים
היו הלך וחסור עד החודש העשירי (ראשית ח') ודוגמא במלכי' (ח'ו') בשנה
הרביעית בחדש יז והוא החדש השני למולך שלמה וגו' ומוסב על השנה הרביעית והז
בשנת חרבע למלכותו התחיל בשני כי כל ימי החורף לה היה יכול מפני הקור ובניסן
לא היה יכול מפני הפסח : (ג) הארך אמות במדה . ולפי שהפסיק ואמר במדה
הראשונה חומר עוד אמות כלומר חורך אמות הבית ששים אמה בין דביר להיכל ורחב
אמות כ' : (ד) והאולם אשר על פני הארך . אורך של אולם שעל פני רחב הבית
עשרים שהרי חורך האולם בכל רחב הבית כ' אמה מנפון לדרום וכל מדה יתירה
קרובה ארך והפחותה קרובה רחב ולפי שבהכל מדהו מוזרח לנערב יתירה קרובה
חורך ומן הצפון לדרום פחותה קרוב רחב ובאולם שמדהו מן הצפון לדרום יתירה
קרובה חרך ומדת מן המזרח למערב שהיא פחותה קרובה רחב ורחב האולם עשר
כמפורש במלכי' (ח'ו') עשר באמה רחבה על פני הבית : והגובה מאה ועשרי .
ובמלכים (ס) כתיב ושלשים אמה קומתו הא כינר גובה הקומה ממקרקעית
הבית עד קירוי עליי' ראשונה ל' אמות ומעלייה לעליי' עד גג העליון ל' אמות כדכתיב
(ד"ה ח' כ"ח) ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגזכיו ועליותיו
מכלל שהיו שם עליות : ונפכהו מפנימי זהב . מפנים שהיכל שהוא הבית הגדול
חפה זהב ולא האולם והוא שופרש והולך היאך עשה ואת הבית הגדול חפה מוצפנים
כל הבית זהב טהור חפה עץ ברושים שכל הבית הדביר וההיכל חפה מתחילה עצי
ברושים ואת כ' ויחפהו זהב טוב על קירות הברושים ומשום לפוי זהב שרצה ללפות
הבית חפהו מתחילה בעצים כדי שיהקיים הזהב בחזק שהיה מוחזק לזהב במסמרים
בטורי העץ שהם מנייר צורין בעץ תמורים הם חילנות כמין תמורים וכרובים
ובמלכים (ס) כתיב וקלע עליהם מקלעות כרובים ותמורות ופטורי צינים כמו
(דברים ו') וילץ צן . ופטורי . כמו פוטר אדם אשתו חנעו וחרפין כל"ח . (מפי

דבריהם בג

מִאֵה וְעֲשָׂרִים וַיִּצְפְּהוּ מִפְּנֵימָה זָהָב טָהוֹר . ה וְאֵת
הַבַּיִת הַגָּדוֹל חֲפָה עֲצֵי בְרוֹשִׁים וַיַּחֲפֶהוּ זָהָב טוֹב
וַיַּעַל עָלָיו הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂרָרֹת : י וַיִּצַּף אֶת הַבַּיִת
אֲבָן יִקְרָה לְתַפְאֲרָתוֹ וְהַזָּהָב זָהָב פְּרוּיִם : י י וַיַּחֲפֶה אֶת
הַבַּיִת הַקָּרוֹת הַסְּפִיִם וְקִירוֹתָיו וְדָלְתוֹתָיו זָהָב
וּפְתַח כְּרוּבִים עַל הַקִּירוֹת : י י וַיַּעַשׂ אֶת בַּיִת קֹדֶשׁ
הַקְּדָשִׁים אֲרָכּוֹ עַל פְּנֵי רֹחַב הַבַּיִת אֲמוֹת עֲשָׂרִים
וּרְחִבּוֹ אֲמוֹת עֲשָׂרִים וַיַּחֲפֶהוּ זָהָב טוֹב לְכַכְרִים
שֵׁשׁ מֵאוֹת : ט וּמִשְׁקַל לְמִסְמְרוֹת לְשִׁקְלִים חֲמֵשִׁים

זָהָב רִשׁוֹי

רבינו אליעזר ז"ר (משולם ז"ל) : (ה) ויחפהו זהב כלומר כשזייר כל הצורים
צפה זהב סקירות אחר הצורין ומחזקן במסמרות ככותל העץ כדי שלא ימוט מה
שלא היה יכול לעשות ככותל האבן ומשום זה הטעם היה מחפה כל הבית מתחילה
בעצי ברושים : ושרשרות . פתרונו צייר צורין הרבה נולא כל וכשראה שהיה כלום
חלק בין ציור לציור היה מנייר ציור כעין שרשר שמדביקין בו כל דבר כמו כן היה
עושה כאן בין ציור לציור כדי שלא יהיה חלק בנתיים . ענין אחר ממש שרשרת של
זהב עשה ודבק הצורות בהן יחד : (ו) ויצף הבית אבן יקרה . שקעורבן אבנים
יקרות בזהב בקירות הבית לתפארת ולנוי : וזהב שאומר ויחפהו זהב טהור
מזהב פרויט היה פרויט שם מקום ורבותינו פירשו שדומה לדם פרויט מרוג שנתו
והדומותו : (ז) ויחף . כמו ויצף מה צפה בבית ומפר' הקירות והספי' : וקירותיו .
של ספי' הבית שהיו של אבנים ומפורש קירותיו ודלתותיו זהב ובמלכים (ח' ו') כתוב
עד קירות הספון ולכך קורא גג קירות הספון שהגג היה כמו ספינה ועריב' הפוכה
שכן מנהג לקרות את הקרוי עגול כעין ספינה : (ח) ויעש את בית וגומר . כך
היה לו לומר ויעש את בית קדש הקדשים עשרים על עשרים אלא לפי שאמר למעלה
כך והאלוה על פני רחב הבית אמות עשרים וגו' אמר כאן כמו כן : ויחפהו זהב טוב .
אף בקדש הקדשים בנה החלה קירות עץ ועליו חפה הזהב ומה שאין מזכיר כאן
בקדש הקדשים שום עץ זהו משום גדולתו של צ"ה כלומר כל כותלי בית הארון היו
של זהב ולא היה בהן עץ וזה כבוד לקדש הקדשים ובמלכים (סס) מוכיח כן וחדע
שצטטיל כבוד הבית חין מזכיר שום עץ שהרי כתיב (סס) ויצף את הבית אבן יקר'
ובמלכים לא כתיב אבן יקרה הא כיצד אלא לפי שנספר דברי היומים למלכי יהודה
הודיעך כי שלמה כוננתו לכבוד הבית : לככרים . מוכרים : (ט) ומשקל
למסמרות . לחזק בהם

זהב

תרגום אשכנזי

ציואנציני; ער (שלמה) לים ויא אינווענדינ מיט ריינעם גאלרע בעלע.
 גען. (ה) דען גראסען זאאל לים ער מיט מאַננענהאַלץ טעפעלן,
 מיט גוטעם גאלרע בעלעגען אונד מיט פאלמען אונד קעטטענווערק פער.
 צירען. (ו) ער לים אויך דאז הויז מיט פראַכטפאללען עדעלשטיינען בעלע.
 גען; דאז גאלד וואַר גאלד אויז פרויס. (ז) מאַן בעלעגטע דאז הויז, דיא באַל.
 קען, פפאָסטען, ווענדע אונד טהירען מיט גאלד, אונד שניצטע כרובים
 אַן דען ווענדען. (ח) דאז ציממער דעם אַללערהייליגסטען מאַכטע מאַן,
 נאָך דער ברייטע דעם הויזעם, צוואַנציג עללען לאַנג אונד צוואַנציג עללען
 ברייט, אונד בעלעגטע עז מיט גוטעם גאלד, וואַצו זעכס הונדערט ככר
 פער ווענדעט וואורדען. (ט) דאז געוויכט דער נעגעל וואַר פֿונפֿציג שקל

גאלרעם

באור

והנובה מאה ועשרים, על האולם לבדו אמר, ואין טענה בעבור שאמרוהנובה, ולא אמר
 ונבהו, ידמה כי על כל הבית אמר, כי הנה אמר גם כן על פני האורך, ולא אמר על פני
 ארכו, ומה שאמר (סס): ויתן דויד לשלמה בנו את מבנית האולם, אין בכללו ההיכל
 והדביר, אלא בכלל בתיו (סס), ויחס ההיכל אליו, ואף על פי שההיכל היה ארוך ממנו,
 לפי שהאולם היה הבית החיצון יחס הבתים הפנימיים אליו, והם ההיכל והתאים אשר נקרותו,
 וזכר אחריהם (סס) בית הכפורת, שהוא הדביר ששם הארון, שהוא פנימי לכלם,
 ומדברי רבותינו ז"ל נראה גם כן, כי על ההיכל והדביר היו עליות. (דד"ק). וצווספון
 לרומיים (קדמוניות ספר שמיני פרק שלישי) אמר, כי גובה כל הבית היה מאה ועשרים
 אמה, והיו בו שני חלקים, החלק התחתון היה ארכו ששים אמה, גבהו ששים אמה,
 ועשרים אמה רחבו, ועל הכניז הזה עמד עוד בנין עליון דומה לו בגדלו. ואין לכוון
 דבריו אלה עם המקראות שלפנינו. (ה) ואח הבית הגדול. הוא ההיכל, כי היה
 גדול שבבתים, כי היה ארכו ארבעים אמה. (דד"ק). הפה עצי ברזים. ובמרגום
 היוני של שבעים הזקנים נמצא פה: עצי ארזים. ובאמת היו קירות הבית מצופים בעצי
 ארזים, וקרע הבית היה מצופה בעצי ברזים (מלכים א' ו"ו ט"ו), חמורים. נורת
 תמרים. (דד"ק). וכן תרגם רב יוסף: נורת דיקלין. ושרשרות. שלשלאות, כמו
 (שמות כ"ט י"ג) שרשרות זהב. (ו"ו) ויצף את הבית אבן יקרה. מזה וכן, למה
 הוצרכו האנשים היקרות, אשר הקדישו המלך דוד ושרי ישראל לבית ה' (דברי הימים א'
 כ"ט ב' ט'), כי האנשים היקרות ההן היו לעדי בני הכהונה ולתפארת בית המקדש, אשר
 צופה בהן. זהב פרוים. שם מקום, ורבותיו ז"ל אמרו. שהיה ארום כדם הפריס.
 (דד"ק). וראה יותר מזה במבוא הספד. (ז) ויחף את הבית וגו'. ראה בספר מלכים
 א' (ו"ו כ"ב כ"ט). (ח) ויעש את בית קודש הקדשים זכו'. ראה בספר מלכים
 (סס פסוק כ'). ארכו וגו'. שיעג המאמר, כי אורך בית קודש הקדשים היה אמות עשרים
 כרוחב ההיכל (למעלה מזה פסוק ג'), ועל פי זה תרגמתי אשכנזית ארמוסות מלית:
 על פני רוחב חבית על בית קודש הקדשים, כי הוא היה עשרים על עשרים, עשרים
 אמה באורך ועשרים אמה ברוחב, ולזה נוספה דעת ד"ז וז"ל. (ט) והעליות. הן העליות,
 שהוכרו למעלה מזה (דברי הימים א' כ"ז י"א), והיו על ההיכל (למעלה מזה פסוק ד'),
 וכן תרגם רב יוסף: ועליות. ולדעת קצת העליות, האמורות פה, הן התקרות
 העליונות, המכסות את המדרים למעלה (דיא דעקקען דער ציממער). (י) מעשה
 צעצועים

תרגום אשכנזי

באלדעם; דיא אָבערזאָלע בעלעגטע מאַן מיט גאָלד. (י) אין דעם צימ, מער דעם אַללער הייליגסטען מאַבטע מאַן צווייאַ כרוכים פֿאַן בילדהויער, אַרבייט, אונד איבערצאָג זיא מיט גאָלד. (יא) דיא פליגעל דער כרוכים נאָהמען איינע לענגע פֿאַן צוואַנציג עללען איין; איין פליגעל האַטטע פֿינף עללען, אונד בעריהרטע דיא וואַנד דעם הויזעס, אונד דער אַנדערע פליגעל, דער אויך פֿינף עללען האַטטע, בעריהרטע דען פליגעל דעם אַנדערן כרוכים. (יב) דעסגלייכען האַטטע דער פליגעל דעם אַנדערן כרוכים פֿינף עללען, אינר בעריהרטע דיא וואַנד דעם הויזעס, אונד זיין אַנדער פליגעל אויך פֿינף עללען, אונד שטיס אַן דען פליגעל דעם אַנדערן כרוכים. (יג) דיא פליגעל דויער כרוכים

כרייטעטען

באור

צעצועים - כמו הנאזאים (ישעיה כ"ב כ"ד), כמו שאמרו רבתינו ז"ל: כרוכ, כרביא, כי פני כערים היה להם. (רד"ק). ולעת קצת תורה מלת צעצועים ענין גדולה ונסיעה ממקום למקום, כמו צועה נרכ כמו (ישעיהו ס"ג א'), וראה שם בבבאורי, ושלתי לו צועים וצועהו (ירמיהו מ"ט י"ג), כי הכרוכים האלה לא היו מדונקים בכמות, כמו הכרוכים שעה משה (שמות כ"ה), כי אס עמדו על רגליהם נקרקע הבית (להלן פסיק י"ג) והיו דומים כמוכנים להתנועע. ואחרים ביארו המלה הזאת מענין פעל צעצע בלשון הערב, שהוא מורה ענין הכנעה וספלות רוח (ז"ל דעמיטרויען) ואמרו, כי הכרוכים היו עשויים במצב מראה הכנעה וספלות כבוד (אין איינער עהרערביטיגען שטעללנג), ויש מפרשים המלה בלשון הערב ענין פרידת דבר שלם לחלקו (צום אוואַינאָנדערלעגען געסאָכט) והנכון, שכתרונו לפי עיניו, והוא מעשה האומנים. לפסול פכל מאכן או מען (בילדהויער אַרבייט), כמו שתרנס החכם ר' שאוואל דעטמאלר ג"י, וגם אנו תרגמתי כן. ורנ יוסף תרגם: עובר שושנין, וראה כי ביאר מלת צעצועים מענין וצאצאיה (ישעיהו מ"ב ה'), שהם הפרחים והנכנים, היוצאים מן הארץ, וגוון פה על שמים ופרחים, המתוארים ונפסלים על ידי אומן, והסכים לדעת האחרונה, אשר זכרתי. ויצפו אותם זהב. הכרוכים האלה היו מענין שמן מטופס בזהב (מלכים א' ו"ו כ"ג כ"ח), ולא מזהב מקשה, כמו הכרוכים שעה משה (שמות כ"ה י"ח).

(יא) וכנפי הכרוכים ארכם אמות עשרים. כנפי הכרוכים היו פרושים על פני אורך בית קודש הקדשים, שהיה עשרים אמות (למעלה פסיק ש'), וראה בדברי רש"י ז"ל בזהב כנף האחד. מלת האחד היא תואר למלת כנף, כמו שתרנס רנ יוסף: גרפא חד, והיה האוי להקדש כנף כנפד, ונא סמוך. במקום נפרד, כמו (ישעיהו ל"ג ו"ו), חכמת ידעת, במקו' חכמה, והדומים לו. טבעת. בא כנף בלשון תקנה, ולמעלה: ד' כנף האחד, בלשון זכר, זכר בסוף הפסוק: מניע, בלשון זכר, והוא (מין מנותף קאטמונע, געמיינשאַפֿטליך), כמלה מחנה האמת והטהרה (ראשית ל"ב ט'), ודומיו. (יב) וכנף הכרוב האחד וגו'. קומת הכרוכים היתה עשר אמות, וראה במלכים (א' ו"ו כ"ג וכו'). (יג) כנפי הכרוכים האלה פורשים אמות עשרים. כמו שהיה אורך הבית, ואין צורך לנוף הכרוכים, שהיה עומד בנס, כי הנוף תחת הכנפים. (רד"ק). והם עומדים על רגליהם. לא כאותם, שעה בנלאל, שהיו נשני קנות הכפורת על הארץ (שמות כ"ה י"ט), ואלה היו עומדים על רגליהם נקרקע הבית. (הכ"ל). ופניהם לבית. ונאותם, שעה בנלאל, כתיב

דבר הימים בג יא

זהב והעליות חפה זהב: ויעש בבית קודש הקדשים
כרובים שנים מעשה צעצעים ויצפו אתם זהב:
יא וכנפי הכרובים ארכם אמות עשרים כנף האחד
לאמות חמש מגעת לקיר הבית והכנף האחרת
אמות חמש מגיע לכנף הכרוב האחר: יב וכנף
הכרוב האחד אמות חמש מגיע לקיר הבית והכנף
האחרת אמות חמש דבקה לכנף הכרוב האחר:
יג כנפי הכרובים האלה פרשים אמות עשרים

והם רש"י

הזהב בקורת העץ: לשקלים. למשקל שקלים חמשים שקלים של זהב: (י) מעשה
לעצמים. דוגמתו ישעיה כ"ג האלזאים והנפיעות והרגומו וצניח חצנית ילדים
וילדות עשה לכרובים כרציה ושל עץ היו וסוב וינפהו זהב (ובמלכים ח' ו') ויעש
בדביר שני כרובים עני שמון וכל מה שנפנים העץ איני רוצה להזכיר בזה הספר משום
כבודו: (יא) וכנפי הכרובים ארכם אמות עשרים. כינר כנף האחד לאמות
חמש וסוף החמש מגעת לקיר הבית לדרום והכתף האחרת מגיע לכנף הכרוב
האחד שנלדו הרי עשר אמות לכרוב האחד וכן לאחר נמצא כנף כרוב אחד מגיע
לכנף וכנף כרוב אחד לדרום נמצא שהיו חרוכים בכל כותל המערבי שהיה עשרים
אמות וגופם אמרו רבותינו בנם היו עומדין ולפי פשוטו נראה לי שהיה גופו בולט
מהם כעוף זה שפורש כנפיו בולט גופו מחוץ כנפיו וקומתו מפורש במלכים (שס)
קומת הכרוב האחד עשר באמה וכן הכרוב השני: (יג) עומדים על רגליהם.
בקרקעית הבית למערב: ופניהם לבית. לפנים שלא היו ראשיהם זקופים שנראה
כמוציטין לחוץ אלל ראשם היה כפוף ומציטין לפניהם כדכתיב ופניהם איש אל אחיו
(שמו' כ"ח) וכאן אומר ופניהם לבית אל פניהם היו ראשם זה כנגד זה וגם ראשיהם
כפופים לבית כלפי פנים והארון עומד היה במקום פרישת שני הכרובים והיו כנפי
הכרובים מטיין מן הכותל וסוככין על הכפורה ועל הארון בכנפיהם ולכד מכרובים
אלו היו הכרובים שעשה משה מן הכפורה ועדיין ואדוקין ומדובקין על הכפורה

ועוטב באור

כתוב (שס פסוק כ') ופניהם איש אל אחיו, יתכן לפרש, כינשתנו בזה, כמו שנשתנו,
שהיו עומדים על רגליהם, והיו עני שמון מחופים זהב, ורבותינו ז"ל תירצו שני הפסיקים
ואמרו, שהיו מצדדין פניהם, כתלמיד הנפטר מרבו. (הכ"ל). וראה בדברי רש"י ז"ל
בזה. ומלת לבית, האמורה פה, עוסקת על בית קודש הקדשים (למעלה פסוק ח')

דברי הימים ב ג

והם עמדים על רגליהם ופניהם לבית : יד ויעש
את הפרכת הכלת וארגמן וכרמיל ובזבז ויער
עליו כרובים : טו ויעש לפני הבית עמודים שנים
אמות שלשים וחמש ארך והצפת אשר על ראשו
אמות חמש : טז ויעש שרשרות בדביר ויתן על
ראש העמודים ויעש רמונים מאה ויתן בשרשרות :
יז ויקם את העמודים על פני ההיכל אחד מימין

ואחד

רשי

ועמודין עליו ואל תחמה שהרי כמו כן עשה עשר שולחנות ועשר מנורות לצד מנורתן
של משה : (יד) ויעש את הפרוכת תכלת וארגמן . וחלה על הדלת שהיה צאמה
טרקסין שבו ככנסין לפני ולפנים אף על פי שהיה בו דלתות תלה עליו כדלקמן יפתח
הבית דלתותיו הפנימיות לקדש הקדשים : ויעל עליו כרובים . ציורי כרובים :
(טו) שלשים וחמש ארך . קוונה וצמלכים ויצר את שני העמודים נחשת י"ח אמות
פירו"ש רביג"ו שלמ"ה ז"ל יקם שניהם כאחד ושכך הלכו לשנים והאמה החסרה
חינה תושבה לפי שאינה דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמר שם צענין
ועל ראש העמודים מעשה פרח ששן וגם רבי יוסף פירש בן ולא נראה דומה לנו
צבקה י"ח אלה כך שמעתי ודאי יקם שניהם כאחד ואחר כך חלקם לשנים ונמצאו
כל אחד י"ח אמה וחצי : והצפת . שהיא כותרת שגוף לשם עזבו חצי אמה הרי כל
אחד י"ח אמות צפת הוא נפוי כמו ויצפה אותם זהב כלומר היה עשוי כמין כובע
חלל ועצבו חצי אמה מלמטה וכשהופכו ונתנו על העמוד נמצא העצבו חצי אמה הרי
י"ח אמות (וצמלכים ח' ז') קרהו כותרת לשון כתר כדכתיבן שתי כותרות וגו' :
(טז) ויתן בשרשרות עשה שרשרות צרה הצפת תחתיו וצחוף השרשרות קבע לורת
רימונים כדי לכסות חלל הצפת כדכתיב (שם) לכסות את שתי גולה הכותרות
ועל שם חללו קורא להם גולות כזו השצכה שכתב שם הם השרשרות לשון וכל שצכה
יתהלך (חיוז י"ח) לשון ענפים כמו בסבך בקרניו (ראשית כ"ב) ויש אומרים
קופיא ור' אליעזר פירש ענפים : (יז) על פני ההיכל . על פתח ההיכל צחוף
צאולם כדמוכת (צמלכים ח' ז') וכותרת אשר על ראש העמודים אולם ההיכל
מעשה שושן : אחד מימין . הפתח : ואחד משמש . הפתח : יכין וצועז יכין על
שם מלכות בית דוד שמשל לירח כדכתיב כירח יכון עולם (תילים פ"ט) צועז ישיש
בגבור לרחק (שם י"ט) והצ"ת צועז כמו (ראשית ה') מ"ס צנת ינחמני (בשמואל
ח' ח') כי מיה' שאלתיו : ויקרא שם הימיני יכין . אף על פי שירח קטן מהשמש
שזעיל לו ויהיה נכון כירח יכין ולא כלבנה המתחסרת אמר שלמה אם הקצ"ה כינה

מלכות

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י י ב

ברייטעמען זיך צוואנציג עללען ווייט אויו; ויא שטאנרען אויף איהרען פיסען, איהרע געוויכטער דעם ציממער צוגעווענדעט. (יד) מאן מאַכ. מע דען פאַרהאַנג פאַן היממעלכלויער, פורמורראַטהער אונד האַכראַ. טהער וואַללע אונד פיינער ליינוואַנד, אונד וועבטע בילרער פאַן כרובים דאַרין איין. (טו) פאַר דעם הויזע מאַכטע מאן צווייא ויילען פאַן פינף אונד דרייסיג עללען אין דער לענגע, אונד דער קנויף אויף דענועלבען האַטטע פינף עללען. (טז) מאן מאַכטע קעטמען, וויא אים דביר (אַללערהייליגסטען), ועצטע ויא אויף דיא קעפּפּע דער ויילען, מאַכ. פּע הונדערט גראַנאַטעפּפּעל, אונד ועצטע ויא צווישען דיא קעטמען. (יז) מאן ריכטעטע דיא ויילען פאַר דעם היכל (טעמפּפּעל) אויף, איינע

ב א ו ר

ויו"ד, ומצב הכרובים, האמור פה, היה נכון מאוד לאיחוס, לכסות על הארון ועל בדיו מלמעלה (להלן ה'ח'). (יד) וברמיל. ראה מה שכתבתי למעלה מזה (ב' וי"ו). ועל עליו כרובים. כרובים מנויירים היו נפרוכת, וכן אומר נפרוכת המעכן (שמות כ"ו ל"א): יעשה אותה כרובים, (רד"ק), וכן תרגם רב יוסף: נורת כרובין, וכן תרגמתי. (טו) לפני הכית. הכית, הנזכר פה, הוא ההיכל (להלן פסוק י"ז). אמות שלשים וחמש אוהך. על מדות שני העמודים הוא אומר, כי העמוד האחד לא היה קומתו אלא שמה עשרה, וכן השני (מלכים א' ז' ט"ו), שלשים ושש בין שניהם, והאמה האחת, שלא מנה, שהיא חצי אמה מכל אחד, בכנסת בתוך הכותרת (להלן ד' י"ב י"ג, מלכים א' ז' ט"ו וי"ג), לפיכך לא אומר אלא שלשים וחמש, ומה שמה קומת שני העמודים כאחד, לפי שבשעת יניקה ינקום כאחד, והראיה שאמר אוהך, ידמה כי לעת הניקה הוא מונה, שקומתן אחת ביניקתם, ובספר מלכים (ז' ט"ו) מונה מדתן, לפי העמדתן, שהיו עומדין, ומנה קומתן, לפיכך אומר מדת כל עמוד לבדו נקומה (רד"ק). והצפת וגו'. היא הכותרת, שאמר בספר מלכים (ז' ט"ו וי"ג), שהיה על ראש כל עמוד כותרת, והיתה חמש אמות, כמו שאמר הכהן: אמות חמש, ובסוף מלכים (ב' כ"ה י"ז) אומר: וקומת הכותרת של אמה, אמרו רבותינו ל: שתי אמות התחתונות של כותרת היו אמות לעמוד, שלא היה בהן צובה, ושלא העלויות הם עודפות לחון, מוקפות צורה, שנאמר (מלכים א' ז' י"ז): שנכוס מעשה שבכה, כמין לולבין של דקל היו מוקפתן, לפיכך לא מנה בסוף מלכי' (ב' ט"ו) אלא של אמות העלויות, שהיתה בהן השבכה, לפיכך אמר בסמוך (ז' ט"ו): ושנכה ורמונים על הכותרת סביב, שלא דבר אלא על של אמות העלויות, שהיתה בהם השבכה, ונקראת הכותרת צפת, לפי שהיתה ניפוי לעמוד. (ה' כ"ל). והצפת, הנזכרת פה, היא ראש העמוד (ועל ענקאפף), הנקרא במלואת הבנין (בוואקונסט) קאפיטאל, ובלשון אשכנז (קטוף), והכתוב קראה גם כן כותרת מעטין כתר, כמו שכתב רש"י ז"ל פה, וכן תרגם רב יוסף: וקרונתא (כתר), קאראנא בלשון רומי, ובלשון אשכנז: קאנע, (ה' כדמות ערגא (כר). (טז) ויעש ששה שרות וגו'. אינו אומר שותן שררות שבדבור נתן על ראש העמודים, שהרי העמודים היו באולם על פני ההיכל, אלא פירושו, שעשה שררות בדביר, כמו שאמר במלכים (א' וי"ו כ"א): ויעבר ברתוקות וזה לפני הדביר, ואמר אחר כך: ויתן על ראש העמודים, פירוש, ויתן שררות על ראש העמודים, ולפי שזכר שררות, ספרו וסמך על המנין, וכן דרך המקרא בכמה

תרגום אשכנזי

צור רעכטען, דיא אנדרע צור לינקען זייטע, אונד נאָנטע דיא רעכטע
יכין, אונד דיא לינקע בוען.

ד (א) ער (שלמה) לים איינען קופפערנען אלטאַר סאַכען, דער
צוואַנציג עללען אין דער לענגע, צוואַנציג עללען אין דער
ברייטע אונד צעהן עללען אין דער העהע האַטטע. (ב) ער לים דען
געגאַסנען קעססעל (ראָז טויכבאַד) מאַכען דיזער וואַר רונד, האַטטע
צעהן עללען פּאָן איינעם ראַנדע כיו צום אַנדערן (אים דורכמעסער),
פּינף עללען אין דער העהע, אונד איינע שנור פּאָן דרייסיג עללען קאַנג.
טע איהן אומפּאַסען. (ג) בילדער פּאָן רינדערן וואַרען אַם אונטערן

באור

בכמה מקומות. (רד"ק) והנה שיעור המאמר: ויעש שרשרות (כמו) ברבור, ומסרה
כ"ף הדמיון, כמו (ראשית מ"ט ט'), גור אריה יהודה, כגור אריה, ודומיו. רמונים מאה-
בטור אחד, והיו מאחים רמונים בשני טורים (מלכים א' ז' כ'). (יו) ויקם את
העמודים וכו'. ראה במלכים (א' ז' כ'). ויקרא שם וגו'. לפי דרך הפשט קראם
כן לסימן טוב, יכין לשון הכנה, כלומר שכן הכינה לעולם, ובעו לשון צו, והיא מלה
מורכבת, כלומר שיתן בו השם העוז והקיום, ולפי שהעמודים בכניסת הבית, קרא להם
שמות לסימן טוב לבית. (רד"ק) ורב יוסף תרגם: וקרא שם ימינאה יכין, על שם
דליתקנת ולכותא דבית דוד, ושם סמאלא בועו, על שם בועו, רב בית חנא לבית
יהודה, דמיניה נפקו כל מלכיא דבית יהודה. הימיני. ביו"ד חסר המ"ס, כן בתיב,
וקרי: הימיני בק"מ המ"ס, ואין יו"ד אחריה.

ד (ב) ויעש את הים וכו'. ראה במלכים (א' ז' כ'). עשר באמה וגו'.
שהיה רחבו עשר, והיקיפו שלשים אמה, כמו שאמר: וקו שלשים באמה יסוב אותו
פניב, שכל שיש בהקיפו שלשה עשרים יש בו רוח טפח. (רד"ק) וטעם הדברים האלה,
כי הקוטר (דער דורכמעסער) בגוף עגול הוא בקרוב (אונגעפעהר) שליש מהקיפו.
(ג) ודמות בקרים תחת לו וכו'. מלת לו שנה אל שפתו, אזכר (בפסוק הקודם), כמו
שאמר במלכים (א' ז' כ'): מתחת לשפתו, ואף על פי ששפה לשון נקבה הנה מכאן:
שפה יהיה לפי (שמות כ"ב ל"ב), לשון זכר, או שנה מלת לו אל הים, ואיכה רוצה
לומר מתחתיו ממש, אלא בקומתו מתחת היו מכוירים דמות הנקרים, ונקרים, אזכר הנה,
הן הפקעים, אזכר במלכים (סג), ותרגם יונתן פקעים: דעות ביעין, אם כן נלמדך
לפרש, כי גופם היה עגול כדמות ניבים, ופניהם היה דמות פני נקרים. (רד"ק) והנה
לדעתו ז"ל בקרים, האמורים פה הן זירות שוורים, כמו שתרגם רב יוסף: חורין, וכן
דעת הר"י אברבנאל ז"ל במלכים (סג), ועל פי זה תרגמתי: עשר באמה סקיפים
את הים סביב. פירשו רבותינו ז"ל, כי שלש האמות התחטכות היו מרובעות, והשתים
העליונות עגולות, כי קומת הים הוא אמות (פסוק הקודם), ופירוש עשר באמה, כי
הנקרים היו בשלש אמות התחטכות, שהיה הים מרובע בהם, ובהם היו הנקרים, וזהו
שאמר עשר באמה, פירוש עשר באמה לכל רוח, הנה היה דבוע הים ארבעים אמה, ועיגולו
מלמעלה שלשים אמה. (רד"ק) ולדעת קצת שיעור מלות: עשר באמה, כי עשר בקרים
היו עולים לכל אמה, כאשר תרגם החכם רבי שמואל דעטמאלר כ"י: (צעהן אייך
איינע עללע), וכן דעת רלב"ג והר"י אברבנאל ז"ל במלכים (סג), אך לפי זה היה לו
לאמר: עשרה, נלשון זכר, כי בקרים הוא לשון זכר. ואמרים הסינו מלות: עשר

הקיים דאזאן גאנצן זאך וואס דער פּאָטענט האָט געוואָלט זאָגן, און דער פּאָטענט האָט געוואָלט זאָגן, און דער פּאָטענט האָט געוואָלט זאָגן.

דבר הימים בגד יג
 ואחד מהשמואל ויקרא שם הימיני יבין ושם
 השמואל בעז :

ד א ויעש מזבח נהשת עשרים אמה ארכו
 ועשרים אמה רחבו ועשר אמות קומתו :
 ב ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו אר
 שפתו עגול סביב וחקו בשפתו קומתו וקו שלשים
 באמה יסב אתו סביב : ג ודמות בקרים תחת לו

ר ש"י סביב

מלכותי לשמו וירח אף אני לעשה דבר נכון וקיים עמודי נהשת גדולים . ד"א חידים
 שהיה מפני דן עשה את העמודים וקרא את האחד יבין על שם אביו שמשון שנא' זו
 (שופטים ט"ז) וילפת שמשון את שני עמודי התווך (וגו' נכון וגו') ושלמה קרא לשני
 בועז על שם זקינו בועז דוגמת ויקרא לו לבן יגד שהדותא (ראשית ל"א) :

ד (ב) עשר באמה משפתו אל שפתו . עשר על עשר באמה משפתו עגול
 סביב : וקו שלשים באמה יסוב אותו . כל שיש נהקיפו שלשה

טש"ס

מכלל יופי מן קאפיטעל ג

ג (ה) חפה וכו' ויחפהו וכן ויחף את חביה ענין כסוי חרגום ויכס וחפה :
 (ז) את בית קרש הקדשים . הוא הדביר : (ט) ולמסמרות . בחירק
 המ"ם : (י) מעשה צעזעים . כמו צאצאים כלומר מעשה נערים כמו שפירשו
 רבתינו ז"ל כרובים כרביא כי פני נערים היה להם וכן אמרו חניא אונקלוס הגר
 אימר כרובים מעשה צעזעים היו וסצודין אח פניהם כחלמיד הנפטר מרבו ומה
 שאמרו מצודין את פניהם לפי שכחוב אחר אומר ופניהם איש אל אחיו וכחוב אחר
 אימר ופניהם לבית . ויש מפרשים מעשה כרכוב היו עשרים הנקרא כלשון ערבו
 צנע"ה אל ברא"ט : (יא) לאמית חמש . הלמ"ר מורה על העצם עצמו כמו מלת
 את ויספיק הענין זולתה וכן השלישי לאבשלום : (טו) והצפת . מלעיל ושרש צפה
 והה"ו מקו' הה"א למ"ד הפוגל ועיין בס"מ קי"ג וענינו כמו כותרת וכן הוא בסקומו
 במלכים ונקראת הכותרת כן לפי שהיתה צפוי לעמוד . ורבי יונה אמר בשם הגאון
 רב סעדיה כי כאיר המלה צנצנת : (יז) היטני . האר במ"ם קמוצה . וכתב רבו
 יונה כי בא כן בקמץ המ"ם ולא בחירק להכדיל בינו וכיון המחיהם אל שבט בנימין
 אישימיני . וכן כתב רבי יהודה ונתנו כמנהגו מן שמאל שמאל כקמץ המ"ם גם כן
 מפני שזה לעצת זה אף על פי ששמה"י אין צורך הכדלה ויפה כתבו . וכן מצאנו
 במשנה כענין זו ההכדלה בין שני ענינים כאמרם במשנת פרה אמר רבי יהושע לא
 שמעתי אלא שלשית אמרו לו מה הלשון שלשית אמר להם כך שמעתי סתם אמר בו
 עזאי אני אפרש אם אתה אומר שלשית שלשית לאחרות במנין וכשאתה אומר
 שלשית בת שלש שנים כיוצא בו כרס רבעי אמרו לו מה הלשון רבעי אמר להם כך
 שמעתי סתם אמר כן עזאי אני אפרש אם אתה אומר רבעי רבעי לאחרים במנין
 כשאתה אומר רבעי מן ארבע שנים : השמאלי . חאר עם יו"ד היהם :

דבריהם ב ד

סביב סביב סובבים אתו עשר באמה מקיפים את
הים סביב שנים טורים הבקר יצוקים במצקתו :
י עומד על שנים עשר בקר שלשה פנים צפונה
ושלושה פנים ימה וישרשה פנים גגבה ושלשה
פנים מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל אחריהם
ביתה : ה ועביו טפח ושפתו במעשה שפת כוס
פרה שושנה מחזיק בתים שלשה אלפים יכול :
ו ויעש כיורים עשרה ויהי המשה מימין וחמשה
משמאל

ר ש י

טפחים ים צרצרו טפח : וחמש בחמה קוונתו • עומקו : (ג) ודמות צקרים
תחת לו • לורת דמות צקרים ילק ממנו לעמוד עליו וחדוקים בו כדאמר בסוף
הפסוק הבקר יצוקים צמולקתו : סביב סובבים אתו עשר בחמה מקיפים את הים •
אין מפורש כאן מה הדבר שסובבן חלח במלכים (ח' ז) כתיב ופקעים מתחת לשפתו
בציב וגו' פקעים כגון שעושין לכוסות פומילו"ש עגולים מושם נוי ומתחת לשפתו
וסביב היו עומדים בשלש אמות התחתונות מרובעות ושהים עליונות עגולות והי
אפשר להכיל אלפים בת יכול שהם מואה וחמשים מקוה טהרה חלח צעניין זה כמו
שמפורש צערוצין והעליונות מרובעות ותחתונות עגולות הי אפשר לומר דכי כתיב
עגול השפתו כתיב ומה שאמר בפקעים הללו עשר אמה לכל רוח חלח במקום עגולו
הי אפשר לומר עשר בחמה סביב : שנים טורים • היו הפקעים : יצוקים צמולקתו •
הכל יצוקים יחד לא שחבר לו את הפקעים אחר יציקתו על ידי דבק שקורין שולדור"ח
צלע"ז : (ד) וכל אחריהם ביתה • אחריהם של צקרים הללו היו פונים ביתה א'
החתיכם שצפון פונים אחריה' כנגד אותן שצדרוס ושל מזרח כנגד שצמערב :
(ה) ועביו טפח • שוליו ודפנותיו אה שאלל פיו היה דק מרוקע ומרודד : כמעשה
שפת כוס • ששותין בו ומלוויר פרח שושן מחזיק בתים שלשה אלפים יכול • אף זה
מחזיק ובמלכים (ס) כתיב אלפים בת יכול גודשא חלחא שהצת ג' סחין שגא'
האיפה והצת הוכן אחד להם הרי נך ששת אלפים סחין נמצאו מואה וחמשים מקוה
טהרה לארבעים מאות סחין מואה מקוואות נמצא גם לעשרים מאות סחין הנותרים
חמשים מקוואות ואף לכשתחלוק הכלי לפי המדה ששערו חכמים אמה על אמה
צדום שלש אמות לנוקיה תמצאו כן לשלש אמות מרובעות קוואה ועשר על עשר
משפתו אל שפתו מרובעות מואה מקוואות ולשתים אמות עגולות קוואה ועשר על עשר
משפתו אל שפתו עגולות חמשים מקוואות שמרובע יותר על העגול רביעי : (ו) ויעש
כיורים

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י י ד

מהיילע זיינער העהע / דיא איהן רינגס אומהער, אין איינעס אומפֿאַנגע פֿאַן
 צעהן עללען, (אויף יעדער זייטע) אומגאַבען; צווייא רייהען דיזער רינדער
 וואָרען אין איינס מיט דעם קעססעל געגאַססען. (ד) ער שטאַנד אויף
 צוועלף רינדערן; דרייא וואָרען מיט דעם געזיכטע געגען נאָרדען, דרייא
 געגען וועסטען, דרייא געגען זידען אונד דרייא געגען אָסטען געוואַנדט.
 אונד דער קעססעל וואָר איבער דענוועלבען; איהרע הינטערטהיילע וואָ.
 רען אייננוערטס געקעהרט. (ה) דיא דיקקע דעם קעססעלס וואָר איי.
 נע האַנד ברייט, זיין ראַנד וויא דער ראַנד אַן דעם קעלכע איינער בלג.
 דענדען ליליע; ער פֿאַסטע פֿילע בת, הילט דרייא טויוענד. (ו) מאַן
 מאַכטע צעהן וואַשבעקקען, זעצטע פֿינף צור רעכטען אונד פֿינף צור
 לינקען זייטע צום וואַשען אונד דאָ צום גאַנצאַפֿפֿער געהעריגע דאָרין

ב א ו ר א כ י

באמה על היס, שהיה עשר אמות משפתו אל שפתו (בפסוק הקודם), וזה הפירוש דקוק
 מאלד והכין כדעת רבותינו ז"ל הנזכרת, ועמה הסכים רב יוסף, אשר תרגם ע"ש באשה:
 עשר אמן, ועל פי זה תרגמתי אשכנזית. שנים סורים הבקר וגו'. פירוש, כי כל אלה
 הנקרים הותכו עם היס כאחד, לא שחברו בו אחרין. (רד"ק). (ד) עומד על שנים
 עשר בקר וגו'. גם זה הפסוק נעיד, כי היס היה מרובע ונתחת, שהרי מונה לו ארבע
 רוחות ככל מרובע, וככל רוח היו שלשה בקרים, שהיה היס עומד עליהם. (רד"ק). שלשה
 פונים צפונה וכו'. תלתא אפיהון לניפונא וגו'. (תרגום רב יוסף). (ה) כוס פרח
 שושנה. החלק בשושנה פורחת, הנקרא לבעלי חכמת (באטאניק) כוס (קעלך).
 מחויק בחים. מסדר הטעמים הפריד מלת בחים בטעם זקף קטן, ועל פיו מתורגם
 שלשה אלפים יכול. ובספר מלכים (א' ז' כ"ו): אלפים בת יכיל, פירוש רבותינו
 ז"ל: אלפים בלח, ושלשה אלפים ביבש, כי כל כלי מחויק בדבר יבש, אם נודשים אותו,
 מחויק השליש יותר על מחויק בדבר לח, שאין אדם יכול לגדוש אותו, שהגדוש הוא שלישי
 הכלי, וכן אמרו במשנה: שדה תיבה ומגדל, וכורת הקטן, אף על פי שיש להם שוליים,
 אם מחויקות ארבעים סאה בלח, שהם כורין ביבש, טהורין, וכורים הם ששים סאה. (רד"ק).
 וכן תרגם רב יוסף: נקוט תלתא אלפין בתין ביובש, תרין אלפין בתין ברוטנא. וקנת
 חכמי העמים אמרו, כי הוויס, אשר היו תמיד צים הכחשת, היו אלפים בת, אך אם
 מלאו את היס עד שפתו העליון, היה מחויק שלשה אלפים בת. (ו) חמשה מימין וגו'.
 פירוש, מימין כור משה ומשמאלו, וכן במטרות (בפסוק הבא) חמש מימין מנורה, שעשה
 משה, וחמש משמאלה, וכן בשולחנות (פסוק ח') חמש מימין לשולחן משה, וחמש משמאלו.
 (רד"ק). וכן תרגם רב יוסף: חמשה טן ימינא דכיוורא, די ענד בללאל, וחמשה טן
 שמאליה. לרחצה בהם וכו'. את מעש' העולה הוא כירוש לרחצה בהם, כלומר מה היו
 רוחנים בהם? את מעשה העולה היו מדיחים בהם, או הוא חסר וי"ו השימוש, ואת מעשה
 העולה, כלומר הכורים היו לרחצה, פירוש לרחוץ בהם הכהנים ידיהם ורגליהם, כמו כור
 שעשה משה, שאמר בו (שמות למ"ד י"ט): ורחצו אהרן ובניו מים את ידיהם ואת רגליהם,
 ואת מעשה העולה ידיו גם כן. (הכ"ל). ידיחו בהם. ענין רחיצה, כמו (ישעיהו
 ד' ד') ידיו מקרנה. והיום לרחצה לכהנים בו. כירוש, היס לטבילת הכהנים, שהיו
 טובלין מטומאתן בו, ובתלמוד ירושלמי מקשה: ולאו כלי הוא? כלומר היאך היו טבלין בתוכו?
 והלך

דבר י ה י מ י ס ב ד מו
משמאול לרהצה בהם את מעשה העולה ידיחו
בם והים לרהצה לכהנים בו: ז ויעש את מנורת
הזהב עשר כמשפטם ויתן בהיכל חמש מימין
והמשמאול: ח ויעש שלחנות עשרה וינח
בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאול ויעש
מזרקין זהב מאה: ט ויעש הצר הכהנים והעזרה
הגדולה ודלתות לעזרה ודלתותיהם צפה נחשת:
י ואת הים נתן מכתף הימנית קדמה ממול נגבה:
יא ויעש חורם ארז הפירות וארז היעים וארז
המזרקות ויכל חורם לעשות את המלאכה אשר

עשה

רש"י

כיו"ע עשרה. לבד מאותו של משה: ויתן חמשה מימין. לכיור של משה: וחמשה משמאל
לרחצה בהם. קדוש ידים ורגלים: אתה מעשה העולה ידיחו בהם. מן מימי הכיור
ידיחו קרבי העולה ודוקח עולה אבל שלמים לא שהוא נאכל לבעלים וכל העיר
הכיורים היו לקדוש טבילה: (ז) ויעש את מנורת הזהב עשר כמשפטם
למה נאמר במנורות כמשפטם לפי שמודיענו למה עשה עשרה מנורת והכל דרש מן
התורה פרחים כפתורים גביעים משקדים נאמרו בפרשה שבעים היו לכל עשרה
מנורת שבעה נרות: כן פירש אחי אמו דודי ר' קלונימוס ז"ר יהודה ומדרש
סוף: ושבעה נרותיה. כנגד שבעה כוכבים חנכ"ל של"ס: ויתן בהיכל חמש מימין
למנורה של משה: וחמש משמאל. וכולם בדרום עשמאל של שולחן בנפון:
(ח) ויעש מזרקין זהב מאה. שזורקין בו הדם על המזבח: (ט) ויעש חזר
הכהנים. עזרת הכהנים: והעזרה הגדולה. זו עזרת ישראל: (י) מכתף
הימנית קדמה ממול נגבה. ריחק אותו מן המזבח מן כנגד הפתח לדרומו של עזרה
לפי שאין כבוד ונאה שיהו מטבילין כנגד פתח

רש"י

נחן וגו'. ראה במלכים (א' ז"ן ל"ט). (יא) את הסירות. ובמלכים (שם פסוק
מ"ס) אמר: את הכיורות, ובתב"ש רל"ב ז"ל: ו, הרצון בו הסירות, וכן אמר אסר
זה (שם פסוק מ"ה): ואת הסירות ואת היעים, וכן כתוב בדברי הימים בשני אלו המקומות
(פיהולתן פסוק ט"ז). "ורב יוסף תרגם פה מלת: הסירות: כיו"א, ובפסוק ט"ז:
דודיא

דבריהם ב ד

עשה למלך שלמה בבית האלהים: י' עמודים
שנים והגלות והכתרות על ראש העמודים שתיים
והשבכות שתיים לכסות את שתי גלות הכתרות
אשר על ראש העמודים: י" ואת הרמונים ארבע
מאות לשתי השבכות שנים טורים רמונים
לשבכה האחת לכסות את שתי גלות הכתרות
אשר על פני העמודים: י" ואת המכנות עשה
ואת הכירות עשה על המכנות: ט"ו את הים אחד
ואת הבקר שנים עשר תהתיו: ט"ו ואת הסירות
ואת היעים ואת המזלגות ואת כל כליהם עשה
חורם אביו למלך שלמה לבית יהוה הנחשת מרוק:
י" בכבר הירדן יצקם המלך בעבי האדמה בין

ר ש"י סכות

האולם: (יא) ויעש חירם את הסירות. סירות נחשת שעשויים לחתות הדשן לתת
לתוך הסירות: (יג) והגלות והכתרות על ראש העמודים שתיים. לשתי
העמודים: והשבכות שתיים. אלו הכתרות שנאמרו למעלה ותדע שכן הוא שהרי
לא זכאן ולא זמלכים נזכיר בפרשה זו בשום מקום שכתרות: לכסות את שתי
גלות הכתרות. לכסות חלל הכתרות בשבכות ואותן ענפים כענפי חריות כמו
שפירשתי: (יג) ואת הרמונים ארבע מאות. למעלה הוא אומר ויעש רמונים
מאה הא כיצד אלא כך יש לנו לפרש ודאי ארבע מאות רמונים עשה כאשר נאמר
כאן ומה שאמר מאה הרי מאה לכל טור וטור וארבע טורים הם כדאמר שני טורים
לשבכה אחת וכן שני טורים רמוני' לשבכה האחת הרי ארבע טורים והרמונים היו
מחזרים בתוך השבכות המשולשים ותקועים לכסות צד היציא את שתי גלות
הכתרות: (יד) ואת המכנות עשה. ובמלכים כתיב ויעש את המכנות עשר
מכנות הם כני הכיור ושם נפורש מלאתם: (טו) ואת הסירות ואת היעים
ואת המזלגות. אף על פי שאמרנו כי צד למעלה צד וחזר ושנה עוד להודיענו כי
נחשת היו וגם מודיענו מזלגות שלא הזכר למעלה: מרוק. דוגמת מרקו הרומאים
(ירמיה מ"ו) ומורק ושוטף במים (ויקרא ו') ובמלכים (א' ז') כתיב ממורט כמו
כי ימרט ראשו (ויקרא י"ג) ותרגומו נחשת טב: (יז) בעבי האדמה. תרגומו

גרגשתא

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י

אונד פאללענדערטע הירמיט דיא ארבייט, דיא ער, פיר דען קעניג שלמה, אים הויזע גאטטעס פערפערטיגטע: (יב) צווייא זיילען מיט צווייא רונדען קנייפען אויף רענזעלבען, אונד צווייא לויבווערקע, דיא צווייא רונדען קנייפע אויף דען זיילען צו בעדעקקען; (יג) פיר הונדערט גראנאטעפפעל פיר דיא ביירען לויבווערקע, פאן וועלכען צווייא רייהען אן יעדעס לויבווערק ווארען, דיא צווייא רונדען קנייפע אויף דען זיילען צו בעדעקקען; (יד) דיא געשטעללע, דיא ער פערפערטיגטע, אונד דיא וואשבקקען, דיא ער אויף דיא געשטעללע זעצטע; (טו) דען קעסעל אונד דיא צוועלף רינדער דארונטער; (טז) דיא אשטעפפע, שויפעלן, גאבעלן אונד אללע דאצו געהעריגען גערעטהע, דיא חורם, נאך דער וויזע זיינעם פאאערס, פיר דען קעניג שלמה אים הויזע גאטטעס מאכטע. אללעס דיועם וואר אויז געגלעטטעטעם קיפפער. (יז) אים

ק ר י ו ז   ב א ו ר

דוריא, והנה פירט המלה הזאת בפעם הראשונה: כיורות, כאשר כתוב במלכים (שס פסוק מ"ט), ובפעם השנית: דודים, שהם סירות, כאמור פה. חירם. ביו"ד חמר החי"ת, כן כתיב, והקרי: חורם, ביו"ו אחר החי"ת. (יב) עמודים שנים וגו'. ראה למעלה מזה (ג' ט"ו). והגילות והבוחרות. גולות הכותרות, וכן כתוב במלכים (א' זי"ן מ"א), וכעין זה מתרגם אשכנזית. (יג) ואת הרמונים וכו'. ראה במלכים (שס פסוק מ"ב). ארבע טאות וגו'. ולמעלה (ג' ט"ז) אומר: ויעש רמונים מאה, ויתן בצרורות, המאה שזכר הם לעור האחד, והיו בהם ארבעה טורים רמונים, הנה הם ארבע מאות, או היו רמונים קבועים בצרורות, זולתי הרמונים הקבועים בשכבות, והיו רמוני הצרורות מאה, ורמוני השכבות ארבע מאות. (דד"ק). וראה בדברי רש"י ז"ל בזה. (יד) ואת המכונות עשה ואת הכיורות עשה על המכונות. החכס ר' שמואל דעטמאלד נ"י תרגם פה בשגיאה: (צעהן געשטעללע מיט דען צעהן וואשבקקען, דיא דארויף רוחטען;) כאילו היה לפניו הכתוב במלכים (א' זי"ן מ"ג), כי שם אמר: ואת המכונות עשה, ואת הכיורות עשה על המכונות. (טו) אף הים וגו'. ראה במלכים (שס פסוק מ"ד). (טז) המזלגות. כמו ומזלגותיו (שמות כ"ז ג'), והם וויס כפופים, לתחית בהם נצר הקרננות, ולהפכו בהם על נחלי המערכה, למהר שריפתו, וכקראים בלשון אשכנז (קרוסהאקען, גאבעלן), ובלשון חכמים לכוורות, וכן תרגם אינקלוס (שס): ולכוורתיה, וכן תרגם פה רב יוסף: לכוורתיה, ועל פי זה תרגמתי. והנה תרגם החכס ר' שמואל דעטמאלד נ"י בשגיאה מלת המזלגות פה: (בעקקען), כאילו היה לפניו הכתוב במלכים (שס פסוק מ"ה), כי שם נאמר המזלגות, ולא נזכרו שם המזלגות. עשה חורם אביו למלך שלמה. פירוש, הכלים האלה עשה חירם טובים ויפיים כאביו, כלומר כחירם אביו, שהיה נודע ומפורסם באומנות, כמו שאמר למעלה (ב' י"ג): יודע לעשות כזה וכסף, וחכר מאביו כ"ף השימוש, וכמוהו רבים, כמו (משלי י"ז כ"ב) לב שמח ייטיב נהה, שפירושו כנהה. (דד"ק). ועל פי זה תרגמתי. ולדעת קצת מלת אביו היא שם כבוד ומפארת (ערה עגנאמע) לחורם, וכן נוטה דעת רב יוסף, אשר תרגם המלה הזאת פה: רביה, ולדעת אחרים היה אביו שם חורם, והיה נקרא

תרגום אשכנזי

קרייזע דעם ירדן לים דער קעניג דיזע גערעטהע אין דיכטער ערדע גיסען,
 צווישען סיכות אונד צרחה * (יח) שלמה לים אלל דיזע גערעטהע אין
 גראסער מענגע מאכען; דען דאז געוויכט דעם קופפערס ווארדע ניכט
 בעשטימט. (יט) שלמה לים אויך דיא איבריגע גערעטהע שאפט אים
 הויזע גאטשעס מאכען: דען גאלדנען אלטאר אונד דיא טישע, אויף וועלכען
 דאז שויבראך וואר; (כ) דיא לייכטער אונד איהרע לאמפען, זיא נאך
 דער פארשיפט פאר דעם הביר (אללערהייליגסטען). אנצוצינדען,
 אויז פיינעם גאלד, (כא) דיא כלומען, לאמפען, אונד ליכטשערען,
 אללעס פאן דעם פיינסטען גאלד; (כב) דיא טוויקאלישען אינסטרומ
 מענטע, בעקקען, לעפפעלס אונד פפאנגען, אללעס אויז פיינעם גאלד.
 דיא אינגערן טהירען אים אוינגאנגע דעם צימערס צום אללערהייליגסטען
 אונד דיא טהארע אים היכל ווארען פאן גאלד

באר ה (א) נו

נקרא: חורמאכיו, ודאס מה שכתבו לאעלה (ב' י"ב' ג') לבית ה'. מסדר הטעמים
 הפריד המלות האלה מאזר לאשריהן נטעם את ה'. ועל פיו מחורגס אשכנזית. מרוק:
 מענין ומרוקזוטף (ווקרא וי"ו כ"א), וכן תרגום רב יוסף: מוהב, ומלכיס (א' ז' י'
 ע"ה) כתוב: ממורט, והכוונה אחת, והאש בדברי רש"י זכ"ל בזה. (יו) בעבי
 האדמה פירוש, נעוני הקרקע ינקס, לא שעשה להם כורים, לנקת בהם, כי לא
 יתכן לכלים גדולים כאלה, וינתן תרגום במענה האדמה (שם פסוק מ"ו): גרגשתא,
 והוא עפר אדום, ועשה ממנו כורים, להתיק בהם המתכות. (רד"ק). והנה גסר רב יוסף
 תרגם מלות בעבי האדמה: נעוני גרגשתא. והנה האדמה, הטכרת פה, היתה
 מחומר איתן, וראויה לעשות ממנה דפוסים, להתיק בהם נחושת, וארץ בקעה ראויה יותר
 לעשות ממנה הדפוסים האלה, מארץ הרים ונעיות. בין סיכות ובין צרחה: ונספה
 מלכיס (שם) וטין צרתי, זרתן ונרדתה קחנים הם בלשון. (רד"ק). ודאס צמנול
 הספר והקכס ה' שמואל דעטמאלר כ"י תרגום המאמר הזה: (צווישען סיכות אונד
 צרתן), באילו הים לפטו הכתוב במלכיס, אשר זכרנו. (יט) אשר בית האלהים.
 17 צנית מקדשא דה' (תרגום רב יוסף). ואם מובח ה"ו יתירה, כמו ה"ו במלת
 זאיה (ראשית ל"ו כ"ד) ודומיה. (כ) זהב סגור. דהב טנ. (תרגום רב יוסף).
 וכתב רלב"ג ז"ל במלכיס (א' ז' י"ן מ"ט): זהב סגור, רוצה לומר כקי ומזוקק, וידמה
 שזוקקו הים נאיסגרוהו תוך הכור באש עם דברים, ויציאו ממנו סיגוי בעשן, ולזה נקרא
 סגור. (כא) הוא מכלות זהב. כמו כלי זהב, כלומר כל כלי המנוהה היו זהב,
 ויש מפרשים מכלות זהב, כמו כלי זהב, כלומר זהב מזוקק הרבה, וכן בדברי רבותינו
 ז"ל: עשר מטות עשה שלמה, וכל אחת ואחת הביאה אלף ככר זהב, והכניסוה אלף
 פעמים לכור, והעמידוה על ככר זהב. (רד"ק). ורב יוסף נטה לדעת הראשונה, כי
 תרגם מלות הוא מכלות זהב: הוא גסיר כולאדרהב, ותרגומי סובל את שתי הדעות.
 (כב) והמוטרות עליזמה. (רש"י). וכן פירש רד"ק ז"ל במלכיס (א' ז' י"ן ס"ן),
 געל פי זה תרגומתי. ולדעת קצת מוזמרות הן סכינים, ופירוט המלה מענין למוטרות
 (ישעיהו ב' ד'), ועל פיהם תרגם הכנס ה' שמואל דעטמאלר כ"י. זהב. פירוש,
 מלכות

דבר הימים ב ד י

סבות ובין צרדה: יי ויעש שלמה כל הכלים
האלה לרב מאד כי לא נחקר משקל הנחשת:
יט ויעש שלמה את כל הכלים אשר ביה האלהים
ואת מזבח הזהב ואת השלחנות ועליהם להם
הפנים: ואת המנרות ונרתיהם לבערם במשפט
לפני הדביר וזהב סגור: כא ודפחה והנרות
והמלקתים וזהב הוא מכלות וזהב: כב והמזבחות
והמזרקות והכפות והמזחלות וזהב סגור ופרזה
הבית דלתותיו הפנימיות לקדש הקדשים ודלתי
הבית להיכל וזהב:

ח א וחשלם

ר ש"י

גרונתה בארדיל"א בלע"ז: בין סבות ובין צרדה. וזמלכיס כתיב צרתן צרדה
הוא מקומו של ירבעם וירבע' בן נבט אפרתי מן הצרדה ושם אמו צרעה חסה אלמנה
(מלכיס ח' י"א) לפי שמת ממנו' באהל וגם מזרע כמו כן וכן ע"ה מוכרבים ומזלות
כמו ששנינו בפרק כל הבלמים בסופו אלמנה שאלמן ישראל מאלהיו מן צרדה הנהיה
שהר' התורה ולא הרחיבה הר' דת אלהינו (כן פירש לי דודי ז"ל): (כ) ואת
המנורות ונרותיהם להוציא מלבן של מפרשן נרות הוי עושין מגופה של מנורה
ואדוקין בה שהרי כתיב ואת המנורות ונרותיהם מה שהזכיר את הנרות בפני עליון
ולא שאר מעשה המנורה בפני עליון גביעיים כפתורים ופרחים מכלל שלא היו הנרות
אדוקין והואיל ואין אדוקין בה נרה כמעשה אחר וצרי' להזכיר נרותיהם אבל
שאר מלאכות שהיו אדוקין בה אינו מזכירם שנקראים על שם המנורה ומה שעשה
עשר מנורות ועשר שלחנות כיוונים והכרובים וכל אשר עשה מפורש בצריית' דרבי
פנחס בן יחיר: (כא) והפרח' פירשו רבותינו הוא כנגד אותו פרח שהוסי'
משה בפרשת בהעלותך עד ירבה עד פרחה וגו' שלא נאמר בתרומה: והמלקחים
זהב. שמגביהים הפתילה מן הנר שיש בו השמן: הוא מכלות זהב. מזוקק ולריף
פ"ן בלע"ז ובמנחו' מפורש מכל זהב שיהיה לו לשלמה מרוב הזהב שנכנס במנורה
לזוקקה ולקיים מנורת זהב טהור: (כב) והמזבחות. (כלי זמור): והמזרקות.
לזרוק בהם דם על המזבח: והכפות. לבזיכי לבונה: והמחנות. לחנות בהם
הנרות הדשן להרים מעל המזבח ולקח מלח הנוחתה וגומר:

ה * * * ה

מכלל יופי מן קאפיטעל ד

ד (ג) מוצק כלומר עשאו מוחד וכן יצוקים במצקתו ענין החכה וכן יצקם המלך :
(ג) ודמות בקרים . מענין בקר וצאן : במצקתו . שם וחנפרר מוצקת כחולם
בפלס מולדת ואם זה כחולם וזה בשורק . (ה) מחויק בהים . בא בענין מה שיכיל
הכלי ורבותינו ז"ל הרגילו זה הלשון כאסרם כלי רוקן מחויק מלא אינו כחויק : שלשת
אלפים יכיל . שרשו כול ופירושו כך היתה מדתו כלומר כך היה מחויק : (ו) ויעש
בזורים עשרה . הם כלים שהיה רוחצים בהם הכשר דומה כענין הכלי שקורים לו
קונק"א בלע"ז : (ז) טורים רימונים באו היו"ד והמ"ם עם הסמ"כות ויתכן שיהיה חסר
הנסמך ומשפטו טורים טורי רפוינוש : (י) בעבי הארמה . שם בפלס צבי שכי .
ופירושו בעבי הארמה יצקם כלומר מרוב כלי הנחשת ומגודל הכלים לא יספיקו לו
כורים ולא יתכן התכתם בכורים ויצקם בעובי הארמה כלומר שחפרו בארמה כעין
כורים . ורבי יונה פירש שעשה הכורים מן המשונח שבחמר ומן העב שבו וזהו
דעת המחרגם שחרגם נרגשתא והוא עפר אדום וירוק קורין לו בלעז אריזל"א יעשו
מטנו הכורים להתך בהם המתכות : (כא) מכלות זהב . פירושו כלי זהב והמס
בונים כלומר כל כלי המנורה היו זהב : (כג) הפנימות . שרשו פנה והיו"ד והמ"ם
אף על פי שהם לשון רבים אהר שהמלה בלשון יחיד עשו היו"ד והמ"ם כמו שרש
והכניסו על יו"ד החס ו"ו תי"ו הרבות והוא תאר :

דבר ימימים ב ה

ה א ותשלם כל המלאכה אשר עשה שלמה
לבית יהוה ויבא שלמה את קדשי דוד אביו
ואת הכסף ואת הזהב ואת כל הכלים נתן באצרות
בית האלהים : ב אז יקהיל שלמה את זקני ישראל
ואת כל ראשי הממנות נשיאי האבות לבני ישראל
אל ירושלם להעלות את ארון ברית יהוה מעיר
ויוד היא ציון : ג ויקהלו אל המלך כל אישי ישראל
בהג הוא החדש השביעי : ד ויבאו כל זקני ישראל

וישאו

רש"י

ה (א) ויבא שלמה את קדשי . כל מה שנפסוק לפי פשוטו מה שנטאר
לו מן ההקדשות שהקדיש דוד כדכתיב למעלה גם אותם
הקדיש הולך דוד לה' עם הכסף והזהב אשר נשא מכל הגוי וגומר ומה שהומיר לו
נתן בחוגרות בית האלהים ומדרש אגדה יש מוחכמים אומרים לפי שסיו יודע שסופו
ליחרב ושלח יקוי אומרים האומות קשה יד אחינו שלקחה נקמתה מן הבית הזה
שנבנה מן הגזלות וחמסים שגזל דוד מנתיע"א שלהם ויש אומרים כך אמר הקב"ה

רעב

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י י ה

ה (א) נון וואר דיא באַנצע אַרבייט, דיא שלמה פֿיר דאָז הייז גיַיט.
 טעם אַנאַרדנעטע, פֿאַללענדעט, אונד ער באַכטע יִלע
 הייליגטהימער זיינעם פֿאַטערס דויד, דאָז זילבער, דאָז גאלד אונד
 אַללע גערעטהע, אונד לענטע אַללעם אין דיא שעצצע דעם טעמפעלס.
(ב) נון פֿערדאָמטעלמע שלמה דיא עלטעסטען ישראל'ס, דיא הייפטער דער
 שטעממע אונד אָבערסטען דער פֿאַמיליען אונטער דען זעהנען ישראל'ס
 נאָך ירושלים, דיא בונדעסלאָדעס עוויגענאויס דער שטאַרט דויד'ס,
 דאָז איזט ציון, הינאויפֿצוברינגען. **(ג)** אונד גאַנץ ישראל פֿערדאָמט.
 מעלטע זיך צום קעניג אויף דאָז לויבטימענפעסט, וועלכעס אים זיבענטען
 טאָנאַט איזט. **(ד)** אַללע עלטעסטען ישראל'ס קאַמען אָן, אונד דיא
 לויס

באור

מנזרות זהב, כי הדלתות מעץ היו, כמו שכתוב בספר מלכים (א' ו' ל"א וגו'), אצל
 היו מניפות זהב. (רד"ק).
(ה) (א) ויבא שלמה אח קדשי דויד וכו'. פירוש, הנותר כאשר נעשתה כל
 המלאכה. (רד"ק). ואח הכסף. הי"ו נמלת ואח יתירה היא,
 ורכים ככה. נתן. מסרה וי"ו העיטוף, ומשפטו: ונתן. (ב) להעלות את ארון וגו'.
 להעלות את הארון על ראש הר המוריה, אשר עליו נבנה בית המקדש. מעיר דויד. המלך
 דוד העלה את ארון ברית ה' מבית עובד אדום והביאם לעיר דוד, ונטה לו אהל,
 להיותו שם עד יבנה בית המקדש (דברי הימים א' ט"ו א' כ"ה, ט"ז א', שמואל ב' וי"ו
 י"ב י"ז). **(ג)** בחג. בחגא דמטליא. (תרגום רב יוסף). וכן מתורגם. הוא החודש
 חשביעי. דהיא צירחא שביעאה. (הכ"ל). **(ד)** וישאו הלויים את הארון. וכספר
 מלכים

רש"י

רעב היה ציוני דוד שלש שנים שנה אחר שנה וסיה לו לצנזר ההקדשות הללו להחיות
 צהן עניי ישראל ואני מביא סיוע שהרי בכל ההקדשות שדוד הקדיש כמו שכתוב
 לזעלה **(שס)** לא נאמר צהן צה עשה שלמים דבר פלוני זה כאשר נאמר בנחשת
 שנאמר **(שס)** ומוטבת ויזכין ערי הדרעזר לקח דוד נחשת רבה מחד צה עשה
 שלום את ים הנחשת וגו' אצל מכסף ומוזהב שלא נאמר בו שעש' שלמו' מהן שום דבר
 מכלל שלא עשה והיו שאין כתיב כאן שום נחשת כי אם כסף וזהב ולפי פשוטו נראה
 לי מה שלא נאמר נחשת לפי שהנחשת צול ואינו ראוי וכדו' וצנזר להביא נחשת באזרות
 בית ה': **(ג)** אז יקהל שלום את זקני ישראל. נהג במדת חנמה שהקהיל
 הזקנים ולא הבחורים. יותר מדוד שהקהיל הוא אף הבחורים כדכתיב ויקהל
 דוד את כל ישראל ירושלם וגומר (לעיל כ"ח): **(ג)** בחג. הוא חג הסוכות: ואת
 אהל מועד. שעשה משה גזזו שלום צבית אוניות האלהים עם שאר כלים
 וההקדשות

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י

לויים טרוגען דיא לאַרע וועג . (ה) זיא בראַכטען דיאזערבע הינאוויף מיט
 רעם שטיפּטסצעלטע אונד אַללען הייליגען גערעטהען , דיא אים צעלטע
 וואַרען ; דים אַרלעם בראַכטען דיא פריסטער אונד לויים
 הינאוויף . (ו) דער קעניג שלמה אונד דיא גאַנצע אום איהן פֿערזאַמ
 מעלטע איוראַעליטישע נאַציאָן וואַרען פֿאַר דער לאַרע , אונד אָפּפֿער
 טען שאַפּע אונד רינדער אין אונצעהלכאַרער מענגע . (ז) דיא פריסטער
 בראַכטען דיא בונדעסלאַרע דעם עוויגען אָן איהרע שטעללע , אין דען
 דביר דעם טעמפעלס , אין דאַן אַללערהייליגסטע , אונטער דיא פליגעל
 דער כרוכים . (ח) דיא כרוכים ברייטעטען דיא פליגעל איבער דען אָרט
 אויז , וואַ דיא לאַרע שטאַנד , אונד בערעקטען דיא לאַרע אונד איהרע
 טראַנעשטאַנען פֿאַן אָבען . (ט) דיא טראַגעשטאַנען וואַרען וואַ לאַנג ,
 דאַם מאַן איהרע אויז דער לאַרע הערפֿאַרראַנענדען שטיצען אַס איינ
 גאַנגע דעם דביר זאַה ; אַבער אויסערהאַלב דעסועלבען וואורדען זיא ניכט

געזעהען

באור

מלכים (א' ח' ג') : וזשאו הכהנים את הארון , הכהנים נשאוהו , ומה שאמר הלויים הם
 הכהנים , כי הכהנים לויים היו , ואמרו דבותינו ז"ל : שארבעה ועשרים מקימות נקראו
 הכהנים לויים , וזה אחד מהם , וכן (יחזקאל מ"ד ט"ו) והכהנים הלויים בני כדוק , ומה
 שאמר נכמוך (נפסוק הנא) הכהנים הלויים , פירוש , הכהנים והלויים , וכן כתוב במלכים
 (ש"ח ח' ד') צויו : ויעלו אותם הכהנים והלויים , והכהנים נשאו את הארון , והלויים
 את אוהל מועד . (רד"ק) . (ה) ויעלו את הארון ואח אוהל מועד . כירוש , את
 הארון עכין , זאת אוהל מועד מנדען , שהיה שם (למעלה א' ג') , וכן כתוב במלכים (א'
 ח' ח') : אז יקח שלמה וכו' , להעלות את ארון ברית ה' מעיר דוד , היא ציון , ואהל
 מועד נכחו באזכרות בית האלהים עם הקדשים , אבל הארון הכניחו אל מקומו , אל דביר
 הבית . (הנ"ל) . באוהל . מסדר הטעמים הפריד המלה הזאת מאשר אחריה בטעם
 אהנח , וכדמוחורנס בל"א . העלו אותם . ואסיקויתהוין (תרגום רב יוסף) . וכן אמור
 במלכים (א' ח' ד') : ויעלו אותם : הכהנים הלויים . כהניא ולוויאי . (הנ"ל) . וכן
 כתוב במלכים (שם) . (ו) והמלך שלמה וגו' . המלך שלמה וכל עדת ישראל , הנועדים
 עליו , היו אמו לפני הארון , כמו שכתוב במלכים (שם פסוק ה') : והמלך שלמה וכל
 עדת ישראל , הנועדים עליו , אמו לפני הארון . הארון . מסדר הטעמים הפריד המלה
 הזאת מאשר אחריה בטעם אהנח , ועל פיו מתורגם . (ט) ויאריוכו הבדים וגו' . אס אלו
 הבדים הם , שהיו בארון מתחלה , תמה הוא , היאך נראו על פני הדביר , שהרי הבדים לא
 היה ארכן יותר משאר אמות , שהרי קודם הקדשים של אוהל מועד לא היה אלא עשר ,
 והארון היה נתון בתוכו , ולא כאמר בתורה , שהיו נראים הבדים מחוץ לפרוכת , והדביר היה
 רחב עשרים , אס כן היאך היו נראין על פני הדביר ? ואפשר שעשו לארון בדים אחרים
 ארוכים מהם , כדי שיראו על פני הדביר , וזהו שאמר ויאריוכו , שהוא טועל יונא , ולא
 אמר ויאריו , גם יתכן לפרש , כי אותם הבדים היו , שהיו בארון מתחלה , ואפשר שהיה
 רבן עשר אמות , וקודם שהכניסו הארון לדביר היו הבדים נתונים בארון בשוה , שהיו עודפין
 וסוריו הארון , כמו לפני הארון , שהרי ארבעה

אנשים

דבר הימים בה יש

וַיִּשְׂאוּ הַלְוִיִּם אֶת הָאָרוֹן: ה וַיַּעֲלוּ אֶת הָאָרוֹן וְאֶת
 אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת כָּל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בְּאֹהֶל הָעֵלֹי
 אִתָּם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם: ו וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל עַדְת
 יִשְׂרָאֵל הַנוֹעְדִים עָלָיו לִפְנֵי הָאָרוֹן מִזִּבְחֵי צֹאן
 וּבִקְרָא אֲשֶׁר לֹא יִסְפְּרוּ וְלֹא יִמְנוּ מֵרַב: ז וַיָּבִיאוּ
 הַכֹּהֲנִים אֶת אָרוֹן בְּרִית יְהוָה אֶל מְקוֹמוֹ אֵר דְּבִיר
 הַבַּיִת אֶל קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים אֶל תַּחַת כְּנָפֵי הַכְּרוּבִים:
 ח וַיְהִי הַכְּרוּבִים פָּרְשִׁים כְּנָפִים עַל מְקוֹם הָאָרוֹן
 וַיִּכְסּוּ הַכְּרוּבִים עַל הָאָרוֹן וְעַל בְּדָיו מִלְמַעְלָה:
 ט וַיֹּאדְרִיכּוּ הַבְּדִים וַיִּרְאוּ רֵאשֵׁי הַבְּדִים מִן הָאָרוֹן
 עַל פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יִרְאוּ הַחֹצֵה וַיְהִי שֵׁם עַד הַיּוֹם

הוזה

רש"י

וההקדשות לפי שלא הוצרך לוורבותיטו אמרו שנגמרו: (ה) ואת כל כלי הקדש
 אשר באהל. אשר נתן דוד לארון: העלו אותם הכהני' הלוויים. פתרונו מוסב למעלה
 שאמר וישאו הלוויים את הארון ומפרש מי היו אותם הלוויים שאמרתי לך למעלה:
 הכהנים הלוויים. שאף הכהנים מצני לוי הם ולא לויים ממש היו וכן כתוב במלכים
 (א, ח') וישאו הכהנים את הארון וגם הכלים ואהל מועד העלו עמהם הלוויים
 כושפטס: (ח) ויהיו הכרוזים פרשים כנפי' על מקום הארון. במקום שהארון
 עומד שם לפיכך ויכסו הכרוזים על הארון: ועל בדיו מלמעלה. למעלה לארון
 כך היו עומדים הבדיו' ונמשכו כ"כ לחוץ כלפי מוצח שהי' יכול הארון לעמוד תחת
 הכרוזים ממש בלא עכוז הבדיו ולפיכך ויכסו הכרוזים על הארון וגם את הבדיו
 כסו קצת אהל הארון ולא כולם שהיו מגיעים עד המוצח ואיך יכול לפרש שכסו
 הכרוזים על כל הבדיו וגם מושם דבר זה ויאדריכו הבדיו ויראו ראשי הבדיו
 מן הארון על פני הדביר שאם לא כן אלא כא' מדה אחת היו מושכין זה מזה והלא
 הבדיו' שעשה משה עדיין הם היו שם והם עומדים בקדש הקדשים של אהל מועד שלא
 היה כי אם עשר וזה היה עשרי' והיה מגיע מקיר אל קיר והכרוזי' של משה שאמר
 אף בהם פורשים וסוככים אין צריך לזוז כלל מן הבדיו ממוקומם שהרי הכרוזים של
 משה עומדים היו למעלה לארון על הכפורת. וכרוזים שנאמר כאן אותם שעשה
 שלמה עומדים על רגליהם בקרקע ואעפ"כ אותן של משה עדיין היו ארוקין על
 הכפורת

דבר הימים ב ה

יהוה : י אין בארון רק שני הלחות אשר נתן משה
 בחרב אשר קרת יהוה עם בני ישראל בצאתם
 מצרים : י ויהי בצאת הכהנים מן הקדש כי כל
 הכהנים הנמצאים התקדשו אין לשמור למחלקות:
 והלויים המשררים לכלם לאסף להימון רידרון
 ולבניהם ולאחיהם כלבשים בויץ במצלתיים
 ובנבלים ובנרות עמדים מזרח למזבחה ועמיהם
 כהנים למאה ועשרים מהצדדים בהצצורת :
 י ויהי באהרן למחצצרים ולמשררים ר השמייע
 קול אהרן להלל ולהודות ליהוה וכהרים קול
 בהצצרות ובמצלתיים ובכלי השיר ובהלל ליהוה
 כי טוב כי לעולם חסדו והבית מלא ענן בית יהוה :
 י ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי
 מלא כבוד יהוה את בית האלהים :

ו ח

ר ש י

הכפורת (כך פי ר' נתן • ורבי פי') הכהני רצו להכניס הארון עם צדיו צדצור
 ולא הספיקו כי הענן מלא את צית ה' ולא יכלו להביא את הכרובים עד כותל מערבי
 ממש ועל כן היה צולטין צפרכת אך קשה לי דכתיב ויהי צלחת הכהנים ואחר כן
 מלא כבוד ה' את צית אלהים (ורבי יוסף ז"ל פי') ויתארכו לא נאמר אדמשמע
 ויתארכו הן עצמן אה ויתארכו דמשמע אחרי' מאריכין אותם ומפרש האומנין
 האריכו הצדי' עד לעשרי' והיו נוגעין שתי קצות' ולכותל מזרחי ושתי קצותם לכותל
 מערבי ותימה יש והיא אך יכלו לפרש נגפיהם ולכסות הארון שהיה עשר אמות מהן :
 (יא) ויהי צלחת הכהנים מן הקדש • מיד היה לו לסמוך והצית מלא ענן צית ה'
 אלא שמפסיק בנתיים וכן במלבי' (ה' ח') ויהי צלחת הכהנים מן הקדש והענן
 מלא את צית ה' : כי כל הכהנים הנמצאים התקדשו • לדבר זה אין לשמור למחלקות
 כ"ד של לויים וכ"ד של כהני' אלא כל הנמצאי' התקדשו : (יב) ויהי כאחד למחצצרי' •
 פתרון ויהיו אחדים יחד למחצצרי' כולם יחד ונזמה היו אחדים לדבר זה להשמייע
 קול ה' יחד להלל ולהודות לה' :

ו ח

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י כ

געוועהען. זיא בליבען דאָועלכסט ביז אויף דווען טאָג. (י) אין דער
לאַרע וואָר ניכטס, אַלז דיא צווייא טאַפּעלן, דיא משה אַם חורב הינ,
אין לענטע, אַלז דער עוויגע מיט דען זעהנען ישראל'ס, נאָך איהרעם
אויצוגע אויז מצרים, איינען בונד ערריכטעמע. (יא) נון גינגען דיא
פריסטער אויז דעם הייליגטהום. (צו דוועם דינסטע הייליגטען זיך
אַללע פאַרגעפונדנען פריסטער, אונד מאַן בעאַבאַמטעטע דיא אַבטהיי.
לונגען ניכט. (יב) דיא זענגער אויז אַללען פאַמיליען דער לוי'ס, דעם
אַספּ, דעם הימן, דעם ירוחק אונד איהרער זעהנע אונד ברידער וואָ.
רען אין פיינע ליינוואַנד געקליידעט, שטאַנדען מיט צימבעלן, פּוּאַל,
טערן אונד האַרפען דעם אַלמאַרע געגען מאַרגען, אונד בייא איהנען
וואַרען הונד ערט אונד צוואַנציג פריסטער, וועלכע דיא טראַמפעטע בלווען.
(יג) טראַמפעטער אונד זענגער וואַרען פּעראיינט, איינשטימטיג דעם
עוויגען לאַב אונד דאַנק ערטענען צו לאַססען, ביי'ס קלאַנגע דער טראַמ.
פעטען, צימבעלן, אונד אַנדערע אינסטרומענטע דען עוויגען צו פרייזען,
דער פריינדליך אויז, דעססען גיטע עוויגעוועהרעט. אונד דאַן הויז, דער
טעמפלע גאַטטעס, וואַרד פאַן איינער וואַלקע ערפיללט. (יד) דיא
פריסטער קאַנגטען, וועגען דער וואַלקע, ניכט דאַ בלייבען, ניכט
איהר אַמט פּערוועהען; דען דיא העררליכקייט גאַטטעס ערפיללטע דען
גאַנצען טעמפלע. (ט) א

ב א ו ר

אנשים היו נושאין אותו, לכל נד שני אנשים, אחד לפניו ואחד לאחוריו וכיון שהניאו הארון
לדביר, כמו שהיה עם בדיו, ולא היה עמיד עוד לכשאו בכתף, הארוכו הנדים, ומשכום
כלפי חץ, עד שגראו ראשי הנדי' על פני הדביר, כדי שיהא ככנס שם כהן גדול ביום
הכפורים, להקטיר בין הנדים, ולא יהיה פוכה הנל והנה, לפיכך הארוכו הנדים עד
פני הדביר, ולא יראו החובה, חץ לפני הדביר, ואם מאמר, כיון שלא היה אורך הנדים
אלא עשר אמות, והדביר רחבו עשרים, היאך גראו עליין על פני הדביר? ותכן שלא נתנו
הארון סמוך לכותל מערבי, אלא הדחיקו אותו מן הכותל, והכדובים פורשים כגפוס על
הארון ועל בדיו, שהיתה פרישת הכנפים נרוחצ גס כן עשרים אמה, כמו שהיתה באורך,
או היה רוחב הכנפים כרוחב הארון ואורך הנדים, ולכונתו ל' דרשו: ויכאור ראשי הנדים,
ובתיב: ולא יראו החובה, הא כיכד? דחקין וכולטין, ויובאין בפרכות, גראין כמין שני
דדי אשה, שנאמר (שיר א' יג) בין שדי ילין. (ד"ק) ורב יוסף תרגם מאמר:
ויראו וגו': והואו בליטין ומיתחזין רישי נגריא מן החובה, הי כתרמין מריין (שדים),
והוא מסכים לדברי רבותינו ז"ל המכריס. ויהי שם. מוסב על הנדים, והיה ראוי לאמרה
ויהיו, לשון רבים, וכן חומר במלכים (ח' ח' ח') (י) אין בארון וכו'. אין בארון,
רק שני הלוחות, אשר הכיח שם משה בקורב, וכן כתוב במלכים (שם פסוק ט') אשר

ת ר ג ו מ א ש כ נ ו י

ך (א) דא שפראך שלמה: דער עוויגע פֿערהים, אין דיסטערער וואָל.
 "קע צו טהראָנען." **י (ב)** איך בויעטע דיר נון איין וועהנ.
 "הויו, געווייהא דיינעם טהראָנע עוויגליך." **יג (ג)** היראויה וואַנדטע
 דער קעניג זיין אַנגעזיכט אום, אונד זעננעטע דיא פֿערוואַמלונג ישראל'ס.
 דיא גאַנצע פֿערוואַמלונג ישראל'ס שאַנד. **יד (ד)** ער שפראַך: "גע.
 לאַבט ויזא דער עוויגע, דער גאַטט ישראל'ס, דער מיט ווינער אַרלמאַט
 זייעצט ערפֿיללט, וואַס ער מיינעם פֿאַטער דויד איינסט פֿערהים, וויא
 זי פֿאַלגט: **יה (ה)** פֿאַן דעם טאַגע אַן, דא איך מיין פֿאַלק אויו מצרים
 פֿיהרמע, ערוועהלטע איך ניא איינע שאַדט אויו אירגענד איינעם

ב א ו ר ש ט א ט ט ע

כרת וגו'. כאשר כרת ה' ברית עם בני ישראל, נבאחם ממצרים. וכן תרגמתי.
(יא) ויהי בצאת וגו'. הנהגים יבאמן הקדש, אחרי אשר הביאשמה את ארון ברית
 ה', והניחיהו על מקומו. כי כל הבהנים וכו', המאמר הזה הוא מאמר מושג (פאה.
 ענטהעיים), ולכן הוא מוסק בטעם יותר מאשר לפניו, ולזה טעה גם דעת רש"י ז"ל,
 כאשר תראה בדבריו. אין לשמיר למחלקות. כי כבר נחלקו הכהנים והלוים למשמרות,
 ועתה היו כל כך הזבחים לרוב, והקהל לרוב, כי כל הכהנים והלוים היו מצטרפים כלם
 לעבוד ולהלל. **(דד"ק)** י' (יב) והלוים המשוררים לכלם. ולויא משנחיא לכולהון
 גניסיא. (תרגום רב יוסף) ועל פיו תרגמתי. **(יג)** והבית וגו'. מסורס (פֿערוועצט),
 וכה משפטו: והבית, בית ה', מלא ענן.

ך (א) ה' אמר לשכבך בערפל. פירוש, אמר שיסכן בתוך בני ישראל ערפל,
 והוא הענן, כמו שאמר (שמות כ"ט מ"ה): וסכנתי בתוך בני ישראל, והוא אירד
 כדיו בענן, במקום המקודש לעפרו, ורבותינו ז"ל אמרו, כי כאשר (ויקרא ט"ו ב')
 כי בענן אראה על הכפורת, רמז להם בענן בעשן הקטורת, ואף על פי כן פשטיה דקרא
 נענן הכבוד הוא, וכן היה הכבוד נראה בענן תמיד ביזשן, כמו שכתוב (שמות ל"ד ה')
 וירד ה' בענן, והנה כבוד ה' נראה בענן (ש"ס ז"ו י"ד), וכמו שאמר כן עשה, שהשכין
 בכבודו בבית זבול, שכתתי לו, וירד בענן. **(דד"ק)** י' והנה שלמה אמר זה
 לכהנים, לבל ירד לבגס מפני מראה כבוד ה', ואחר כן הסב דבריו אל האלהים, ואמר:
 ואני בניתי וכו' (בפסוק הבא). ומה תנין כוונת סימן ההעברה (געראַנקענשטריך),
 אשר הגנתי בתרגומי האשכנזי בסוף הפסוק הזה **(ב)** ומכון וגו'. אחר מתקן לבית
 שכינתך. ומכון כל קבל כורסי בית מותנך דנשמיא לעלמין. (תרגום רב יוסף). עולמים.
 כי שילה וכו' ונענן לא היו עולמים, כי לא היו הם המקום הנבחר, שנאמר בו (דברים י"ב
 כ"ו): א המקום, אשר יבחר ה', כי אם זה המקום הוא, שהוא הר המוריה, שעקר אברהם
 אבינו את יצחק בנו בו, וקראו ה' יראה, ואמר (ראשית כ"ב י"ד): בהר ה' יראה,
 כי באותו הר יראה לדורות, ודוד כשראה, כי נעתר שם ה', וירד שם על עולותיו אש מן
 השמים, ידע כי הוא המקום הנבחר, ואמר (דברים הימים א' כ"ב א'): זה הוא בית ה'
 האלהים, וזה מזבח לעולה לישראל. **(דד"ק)** י' (ג) ויסב הסלך וגו'. המלך שלמה
 הסב את פניו מעזרת הכהנים וההיכל, אשר שם ראה את הענן והערפל, משכן כבוד האלהים,
 אל עזרת ישראל, אשר עמד שם כל קהל ישרא. ויברך את כל קהל ישרא. מוסב על הנצחה,
 האמורה להלן (פסוק מ"א), כמו שכתב רש"י ז"ל. ובמלכים (א' ט' כ"ה כ"ו וגו') נכתבם

הנצחה

מכלל יופי מן קאפיטעל ה בא

ה (א) ויבא שלמה אח קדשי דוד אביו רבוהינו ז"ל אמרו כי לא נעשתה מלאכת הבית מקדשי דוד לפי שהיה יודע שלמה שסופו ליחרב ושלא יהיו אומרים האומות קשה יראתנו שלקחה נקמחה מן הבית הזה שנבנה מן הגולות והחמסים שגול דוד מכתי עבודה זרה שלהם: (ב) מחצצרים * משפטו מחצירים וכן למחצצרים וענינם חוקעים בחצוצרות כי הצד"י כפולה כחצ צרות וכן הצד"י למחצצרים וכמחצצרים ואינה נקראת השניה ואף על פי שהיא כתובה כשי"ן יששכר השניה:

דבריהם ב ו

ו אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לְשָׁבוֹן בְּעֶרְפֶּל :
ב וְאֲנִי בָנִיתִי בַּיִת זֶבֶל לָךְ וּמְכוֹן לְשִׁבְתְּךָ
עוֹלָמִים: ג וַיִּסַּב הַמֶּלֶךְ אֶת פָּנָיו וַיְבָרֵךְ אֶת כָּל קְהַל
יִשְׂרָאֵל וְכָל קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד: ד וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֶת דְּוִד אָבִי
וּבִידּוֹ מִלֵּא לֵאמֹר: ה מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת
עַמִּי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא בָחַרְתִּי בְּעִיר מִכָּל שְׁבִטֵי
יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לַיהוָה שְׁמִי שָׁם וְלֹא בָחַרְתִּי

באיש

רש"י

ד (א) אז אמר שלמה * הואיל והבית מלא עשן עכשוו אני יודע שהשכינה שרויה בו בערפל כי כן דרכו ככתוב (שמות ב') ומוסה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ודאי שרצונו להתעכב בו ובספרי פירש אז אמר שלמה כשראה הענן אמר עתה אני רואה שהשכינה שרויה בבית אשר בניתי שהרי כך הכטיח לבוא ולשכון בו מיוחד ענן וערפל וסיקן אמר (ויקרא ט"ו) כי בענן ארחף א הכפור: (ב) בית זבל * מדור: לשבתך עולמים * שמשנבחר' לא שרתה שכינה במקום אחר ולא הותרו הכמות: (ג) ויבךך את כל ישראל * ברכה האמורה בסוף הענין: (ד) אשר דבר בפיו * שיתן לו בן שיצנה לו בית: מלא * קיים דברו הטוב: (ה) מן היו' אשר הוצאתי * שאף זה דברת אל אבני * ואבחר בירושלים * מוסב על לא

בחרתי

באור

הנרכה, אשר ברך המלך שלמה את ישראל אשר תפלתו * (ד) אשר דבר ונו' * מסורס, וכה משפטו: אשר בידיו מלא את אשר דבר בפיו את דוד אביו, לאמר * (ה) ולא בחרתי באיש ונו' * עד ימי המלך דוד לא היו בנידים על ישראל, אשר משלו הם ובניהם אחריהם על העם, אך עמדו שופטים על ישראל משנעוים אומים, ובמלך שאול, בן קיש, על עמיו, לא היתה

דבר הימים ב ו

באיש להיות נגיד על עמי ישראל : ו ואבחר
 בירושלם להיות שמי שם ואבחר בדויד להיות
 על עמי ישראל : ז ויהי עם לבב דויד אבי לבנות
 בית לשם יהוה אלהי ישראל : ח ויאמר יהוה אל
 דויד אבי יען אשר היה עם לבבך לבנות בית לשמי
 הטיבות כי היה עם לבבך : ט רק אתה לא חבנה
 הבית כי בנד היצא מחלציק הוא יבנה הבית
 לשמי : י ויקם יהוה את דברו אשר דבר ואקום
 תחת דויד אבי ואשב על כסא ישראל כאשר דבר
 יהוה ואבנה הבית לשם יהוה אלהי ישראל :
 יא ואשים שם את הארון אשר שם ברית יהוה
 אשר כרת עם בני ישראל : יב ויעמד לפני מזבח
 יהוה נגד כל קהל ישראל ויפרש כפיו : יג כי עשה
 שלמה ביור גהשת ויתנהו בתוך העזרה חמש
 אמות ארכו וחמש אמות רחבו ואמות שלוש
 קומתו ויעמד עליו ויברך על ברכו נגד כל קהל
 ישראל ויפרש כפיו השמימה : יד ויאמר יהוה

אלהי

רשי

בחרתי צעיר : (ו) ואבחר בדוד • טוסב על ולא בחרתי צאיש : (ח) הטיבות כי היה
 עם לבבך • כלומר גם חני בוחר בבית אשר עלה לבבך לבנותו לשכן שמי שם כנו
 שאמר למעלה • (יב) ויפרש כפיו • היה לומר כך ויפרש כפיו השמימה
 ויאמר וגומר אלא שופסיק בנתיים להודיע על מה עמד וכן במלכים (ח' ח')
 ויפרש כפיו השמימה ויאמר • (יג) כי עשה שלמה מוסב על נגד כל קהל ישראל •
 כלומר היאך היה גבוה מכולם להשמיע דבריו : ויעמד עליו • ועתה יכולין לראותו
 כל ישראל ומשו' שופסיק הענין נרדך לומר כבד אשונה נגד כל קהל ישראל וכן
 ויפרש

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י כ ב

שטאָממע ישראל'ס, דאָזעלבסט איין הויז ערבויען צו לאַססען, וואָ
 מיין נאָמע העררשע, ערוועהלטע ניא איינען מאַן, ערבליכער הערר.
 שער איבער מיין פּאָלק ישראל צו זיין. (ו) נון ערוועהלע איך ירושלים,
 דאס מיין נאָמע דאָזעלבסט העררשע, ערוועהלע דויד, רעגענט אי.
 בער מיין פּאָלק ישראל צו זיין. [ז] מיין פּאָטער דויד האַטטע אויך
 אים זינגע, דעם נאָמען דעם עוויגען, דעם גאָטטעם ישראל'ס, איינע
 טעמפעל צו בויען; [ח] אָבער דער עוויגע לים איהם זאָגען: דאָ דוא
 אים זינגע האַסט, מיינעם נאָמען איינען טעמפעל צו בויען: זאָ האַסט
 דוא עטוואַז גוטעם אים זינגע; [ט] דאָך דוא זאָללסט דען טעמפעל
 נישט בויען, זאָנדערן דיין זאָהן, דער אויז דיינען לענדען הערפּאָר
 געהט, דער ווירד מיינעם נאָמען דען טעמפעל בויען. [י] זאָ בע.
 שטעטיגטע נון דער עוויגע, וואָס ער פּערשפּראַך; איך שטעהע נון אַ
 דער שטעללע מיינעם פּאָטערס, זיצצע אויף ישראל'ס טהראָן, וויא.
 דער עוויגע פּערהים, בויעטע דען טעמפעל דעם נאָמען דעם עוויגען,
 דעם גאָטטעם ישראל'ס, [יא] אונד שטעללטע דיא לאַדע הינאין,
 וואָ דער בונד דעם עוויגען איזט, דען ער מיט דען זעהנען ישראל'ס
 ערריכטעטע. [יב] שלמה שטעללטע זיך נון פּאָר דען אַלטאַר דעם
 עוויגען, אין געגענוואַרט דער גאַנצען פּערוואַמלונג ישראל'ס, אונד
 ברייטעטע זיינע הענדע אויז. [יג] ער לים נעמליך. איין קופּפּערנעם
 געשטעלל פּערפּערטיגען אונד אין דיא מיטאע דעם פּאַרהאַפּעם שטעל.
 לען; עז האַטטע פּינף עללען אין דער לענגע, פּינף עללען אין דער בריי.
 טע אונד דרייא עללען אין דער העהע, אונד דאָרויף שטעללטע ער זיך,
 לים זיך, אין געגענוואַרט דער גאַנצען פּערוואַמלונג ישראל'ס, אויף זיינע
 קניע נידער, אונד ברייטעטע זיינע הענדע גען היטמעל אויז. [יד] ער

ב א ו ר   ש פ ר א ד

היתה המלוכה לבניו אחיו, כאשר היה זה לבני דוד. (ו) ואבחר בדויד וכו'.
 ואיתרעיתי בדוד, למחוי מלכא על עמי ישראל. (תרגום רבי יוסף). (ז) ויהי עמ לבבניו.
 ראה בספר מלכים א' (ח' י"ז וכו'). (ח) ויאמר ה' אל דויד אבינו. על ידי נתן הנביא
 (שמואל ב' ז' ד' ה' י"ב י"ג). (יא) ואשים שם ונו'. ובספר מלכים (א' ח' כ"א) כתוב:
 ואשים שם מקום לארון, אשר שם נרית ה', אשר כרת עם אבותינו, בהיניחו אותם מארץ
 מצרים. (יג) כי עשה שלמה וכו'. מלש כי הוא טעם למה שאמר (בסוף הקודם):
 נגד כל קהל ישראל, היאך היה נגד כלם, והיו רואים אותו כלם, כי עשה כבוד נחשת,
 ועמד

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י

שפראך: "עוויגער, גאטט ישראלים! דיר גלייכט נימאנר וועדער אים היט.
 מעל, נאך אויף ערדען; דוא העלטסט דיינען בונד, ערצייגסט גנא.
 דע דיינען דינערן, דיא פאר דיר וואנדעלן מיט גאנצעם הערצען.
 [טו] "זא הילטעסט דוא דיינעם דינער, מיינעם פאטער דויד, וואס
 דוא איהם פערשפראכעסט; וואס דוא איינסט פעהיסעסט, ערפיללט
 דיינע אללמאכט הייטע. [מז] האלטע דאהער, עוויגער, גאטט
 ישראלים! אויך יענעם פערשפרעכען, דאז דוא דיינעם דינער, מיי.
 נעם פאטער דויד, גאכסט, דא דוא זאגטעסט: "ניא זאלל דיר אן
 איינעם גאכפאלגער אויף ישראלים טהראן מאנגעלן, זא לאנגע דיינע
 גאכקאממען אויף איהרע האנדלונגען אכט האבען, נאך מיינער לעה.
 רע, צו וואנדעלן, וויא דוא פאר מיר וואנדעלטעסט." [יז] לאסי
 דאך, עוויגער, גאטט ישראלים! וואהר ווערדען דיין ווארט, דאז
 דוא דיינעם דינער דויד גאכסט! [יח] צוואר זאללטע דען גאטט
 ווירקליך בייא מענשען אויף ערדען וואהנען? דיא היטמעל, דיא היט.
 מעל דער היטמעל אומפאסען דרך יא ניכט, וויא פיל וועניגער דיזעם
 הויז, דאז איך ערבויעטע! [יט] ווענדע דרך אבער צו דעם געבעטע
 דיינעם קנעכטעם אונד צו זיינעם פלעהען, עוויגער, מייין גאטט! צו
 פערנעהמען דיא פלעהענטליכע ביטטע, דיא דיין קנעכט פאר דרך
 ברינגט. [כ] לאסי דיינע אויגען אפפען זיין [לאסי דיינע בעזאנדרע

ב א ו ר   אָבְהוּט

ועמד עליו. (רד"ק). בחוד העזרה. נמנע דרתא, בעזרת קודשא * (תרגום רביוסף).
 (יד) ויאמר וכו'. ראה במלכים (א' ח' כ"ג). ההולכים לפניך. די מהלכין בארחתך,
 ופלאין קדמך. (תרגום רביוסף). * (טו) אשר שמרתנו'. ראה במלכים (שס פסוק
 כ"ד). וחדבר בפיד' וגזרתא נמומך * (תרגום רביוסף). * (טו) ועתה ה'
 אלהי ישראל וכו'. ראה בספר מלכים (שס פסוק כ"ה). * (יז) ועתה ה' אלהי ישראל
 יאמן וגו'. ראה במלכים (שס פסוק כ"ו). * (יח) כי האומנם וגו'. ה"א פתוחה,
 כי הוא לתימה, כלומר האמת הוא, שיצא אלהים עם האדם על הארץ? זה לא יתכן להאמין,
 כי אתה, תתברך ותתעלה על הכל, אין לך מקום שיכילך, כי אתה מקום העולם, ואין
 העולם מקומך, אם כן מה שנתייבתי לך, אינו אלא על דרך משל, שיהיה רצונך
 וכבודך נמצא בבית הזה, לשמוע אל התפלה, אשר יתפללו במקום הזה, ואף על פי שכל
 מקום הוא, רצונו אל הצועק אליו בלב שלם, לשמוע תפלתו, ובקש שלמה מלפני השם, שיהא
 המקום הזה הנבחר מסייע בתפלה, כאילו הבית הוא מלאך מליץ, ותשמע תפלת כל המתפלל
 בבית הזה בקרוב יותר, ושופלל במקום אחר. (רד"ק). * הנה שמים וכו'. הא שמיא
 עלאי ושמיא מינעאי ושמיא תתאי לית אפשר להון די יסוכרון יקר שכינתך, ארום את
 הוא

דבר יהי מים בו כג

אלהי ישראל אין כמוך אלהים בשמים ובארץ
שמר חברית והחסד לעבדיך ההלכים לפניך בכל
לבם: טו אשר שמרת לעבדך דויד אבי את אשר
דברת לו ותדבר בפיה ובידך מלאת כיום הוה:
טז ועתה יהוה אלהי ישראל שמר לעבדך דויד אבי
את אשר דברת לו לאמר לא יכרת לך איש
מלפני יושב על כסא ישראל רק אם ישמרו בניך
את דרכם ללכת בתורתך באשר הלכת לפני:
יז ועתה יהוה אלהי ישראל יאמן דברך אשר
דברת לעבדך לדויד: יח כי האמנם ישב אהים את
האדם על הארץ הנה שמים ושמי השמים לא
יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי: יט ופנית
אל תפלה עבדך ואל תחנתו יהוה אלהיך ששמע
א הרנה ואל התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך:
כ להיות עיניך פתוחות אל הבית הזה יומם ולילה

אל

רש"י

ויפרוש כפיו השמימה: (יד) אין כמוך אלהים. ממה שאתה שומר חברית
והחסד שאתה גוזר מן השמים לתת לחובצין אתה מלניע וגו' חברית והחסד
לקיים הבטחתך צהרן: ההולכים לפניך. כמו שה'ך דוד חזיווהו אשר שמרת
לעבדך דוד כל' אמנת הבטחה: (יח) כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ.
ל' תמים וכי אפשר שיאמין אדם שישב אלהים על הארץ כי שמים ושמי השמים
וגו' אלא מוחמת חסד שגמולת לדוד חזיו מוחמת שכינתך: אף כי הבית הזה אשר
בניתי. ולמה בניתיו להתפלל לפני האלהים ולפנות הוא אל תפילתינו:
(יט) לשמוע אל הרנה. זו צעקה כמו (מלכים א' כ"ג) ותעבר הרנה במוחנה
ועל כרחק על צעקתם שלכל אדם שהוא גם מפני צרתו א יתפלל אף בצעקתו צסחר
כך חבור המקראות וסוף הענין מוכי' שאמר ואתה תשמע ומוקוס שבהך למדת שלא
בנאו אלא לדעת קן להוריד בו שכינה כדי שישב על הארץ לשמוע ממוכין שבהך אל

כתפלה

דבר הימים ב ו

אל המקום אשר אמרת לשום שמך שם לשמוע
אל התפלה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה :
כא ושמעת אל תחנוני עבדך ועמך ישראל אשר
יתפללו אל המקום הזה ואתה תשמע במקום
שבתך מן השמים וסלחת : כב אם יחטא איש
לרעהו ונשאבו אלה להאלתו ובא אלה לפני
מובחה בבית הזה : כג ואתה תשמע מן השמים
ועשית ושפטת את עבדיך להשיב לרשע רתת
דרכו בראשו ולהצדיק צדיק לתת לו כצדקתו :
כד ואם ינגף עמך ישראל לפני אויב כי יחטאו לך
ושבו והודו את שמך והתפללו והתחנונו לפניך
בבית הזה : כה ואתה תשמע מן השמים וסלחת
להטאת עמך ישראל והשיבותם אל האדמה

אשר

רשי

התפלה שיתפללו בו : (כ) להיות עיניך פתוחות • בכל עת אשר יתפללו אליך :
(כב) אם יחטא איש • מקרה זה על כל ישראל המחייב חזירו שזועה אם צחמת הוא
משביעו והנשבע נשבע לסקר אתה תשמע השמים ואם הדין עם הגשע שבע הדין
מוזיקו על שזועה של חנם חף המשביע קרוי רשע : (כג) ולהצדיק צדיק • שלא
לענשו על השזועה שהרי צחמת הוא נשבע ותוספת דסוטה מפר' את אשר יחטא
צועל אשת איש • ונשא בו אלה ויחייב בו אלה כשם שהמים צודקין אותה כך המים
צודקין אותו לפני מזבח' כדכתיב (מודבר ה') והעמיד הכהן את האש : לתת
דרכו בראשו • כדכתיב וצתה צטנה (שם) : ולהצדיק צדיק דכתיב ונקתה וגרעה
זרע (שם) : (כד) ואם ינגף עמך • ולא מפני שידך קצרה מלהשיע אלא דנר זה
גורם כי יחטאו לך • ושבו והודו את שמך • פתרון והתודו את עונם והאחרון מוכיח
והודו את שמך ומחטאתם ישוון כי תענם : (כה) והשיבותם • והשז אותם אל

כאדמ

באור

הוא אלהא סביל כולא , שמיא וארעא ותהומיא , וכל מה דאית בהון • (תרגום רב יוסף) •
(יש) ופנית אל הפלח וכו' • ראה במלכים (א' ס' כ"ט) • (כ) להיות עיניך פתוחות

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י כ ד

אָבְהוּט וּוְאַלְטֶען] אַיבער דיזעס הויז טאַג אונד נאַכט, אַיבער דען
 אָרט, פֿאַן וועלכעס דוא זאַנטעלסט, דאָס דיין נאַמע דאַהין געוועזט
 ווערדע, פֿערניס דאַז געבעט, דאַז דיין קנעכט אָן דיזעס אָרטע בע.
 טען ווירד! [כא] פֿערניס דיא געבעטע דייעס קנעכטעס אונד דיין
 נעם פֿאַלקעס ישׂראל, דיא זיא אָן דיזעס אָרטע בעטען, ערהערע זיא
 פֿאַן דייעס טהראָנע, פֿאַם היממעל, העראָב, ערהערע אונד פֿער
 צייע! [כב] פֿערגעהט זיך יעמאַנד גענען זיינען נעכסטען, אונד עז
 ווירד איהם איין אייר אויפֿגעלעגט, איהן צו בעשווערען, אונד דער
 שווערענדע קאַממט, פֿאַר דייעס אַלטאַר אין דיזעס הויזע דען אייר
 צו לייסטען: [כג] זאָ הערע דוא פֿאַם היממעל, אונד שאַפֿע דיי
 גען דינערן רעכט; פֿערגילט דעם שולדיגען, דאָס זיינע שלעכטע
 טהאַט אויף זיין הויפט קאַממע, אונד שפּריך דען שולדלאָזען גערעכט,
 איהם נאַךזיינער גערעכטיגקייט צו פֿערגעלטען!

[כד] ווירד דיין פֿאַלק ישׂראל פֿאַם פֿיינדע געשלאָגען, ווייל עז דיר
 זינדיגטע, בעקעהרט זיך אַבער ווידער, הולדיגט דייעס נאמען, אונד
 בעטעט אונד פֿלעהט צו דיר אין דיזעס הויזע: [כה] זאָ ערהערע דוא
 פֿאַם היממעל, פֿערגיב דיא זינדע דייעס פֿאַלקעס ישׂראל, אונד פֿיה
 רע עז אין דאַז לאַנד צוריק, דאַז דוא איהם וויא זיינען פֿעטערן גאַבסט!

[כו]

ב א ו ר

אל הכית הזה • לחהוי רעוא קדמך, לאנכא על ביתא הדין • (תרגום רב יוסף) • ונדברים
 האלה הרחיק השלם הזה את ההגשמה, ואליו כיוונתי בתרגומי האשכנזי • אשר יתפלל
 עבדיך אל המקום הזה • כמו במקום הזה, וכן (שמות כ"ה כ"א) ואל הארון חתן את
 העדות, כמו ובארון, וכן הדומים לזה בפרשה הזאת, אל המקום, אל הבית • (מדברי
 רד"ק לספר מלכי' א' ח' כ"ט) • (בא) ממקום שבחך • מאתר בית שכינתך • (תרגום רב
 יוסף) • ושמעת וסלחת • ותקבל בלותהון, ותשנוק לחוביהון • (הכ"ל) • (כב) ונשא
 בואלה • אס יתייבנו הדין שנועה, מעכין משאת מאומה (דברים כ"ד יו"ד), שהוא לשון
 סוב • (רד"ק) • ובא אלה וגו' • פירש, ובח הנשבע, לקבל האלה לפני מונכך בבית הזה •
 (הכ"ל) • (כג) ועשית וכו' • ועשית משפט, ושפטת את ענדיך • ושפטת וגו' • פירש,
 אף על פי שאתה מאריך לו, שיתרו בני אדם, כי המקום הנבחר הזה סייע במהירות העונש,
 וייראו הבית הזה, ויפחדו ממנו, וכל זה הוא כבודך, וגם הנורא כוונתך, שנאמר (ויקרא
 כ"ו ב') • ומקדשי תיראו • (הכ"ל) • להשיב וכו' • לאתבא גומלא לחייבא • (תרגום רב
 יוסף) • לרשע וגו' • להרשיע לרשע ולהכדיק לכדיק, איזה מהם שיהיה הרשע, הנשבע
 לסקר, או המשניעו בחנם, והוא נשבע באלה, כי העונש על המשביע • (רד"ק) •
 (כד) ואם ינגף וכו' • ראה בספר מלכים (א' ח' ל"ג) • (כה) ואהה חשמע מן
 השמים וגו' • ראה בספר מלכים (שם כסוק ל"ד) • והשיבותם וכו' • הנה התפלל אלמה

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י

" [כו] פֶּעֶרשְׁלִיטָה זֶדֶד דְּעֵר הִימְמַעַל, דָּאָם עֵז נִיבַט רַענְנַעַמַ, וּוִייל
 זִיא דִיר זִינְדִיגְטֵען, אֹונד זִיא בַעֲטֵען אָן דִיוּעַם אָרְטֵע, הוּלְדִיגְען דִיין.
 " נַעַם נֶאֱמַען, אֹונד לֶאָסְטֵען פֶּאָן אִיהֶרֶר זִינְדַע אָב, אֹוּף דָּאָס דּוּא
 " זִיא עֶרְהֶרֶעסַט: [כו] זֶאָ עֶרְהֶרֶע דּוּא אִים הִימְמַעַל, פֶּעֶרְגִיב דִיא
 " זִינְדַע דִייןֶער דִינְעֶר אֹונד דִינַעַם פֶּאָלְקַעַם יִשְׂרָאֵל, לַעֲהֶרַע זִיא
 " דַען גוּטֵען וּוְעַג, דַען זִיא וּוְאַנְדֶעלן זֶאָלְלֵען, אֹונד גִיב רַע.
 " גַען דִינַעַם לֶאָנְדַע, דָּאָ דּוּא דִינַעַם פֶּאָלְקַע צוּם אִיגַענְטֶהוּם נֶאָכְסַט!
 " [כח] אִיזַט הוּנְגֶערסֶנְאָטֶה אָדַער פֶּעַסַט אִים לֶאָנְדַע, וּוִירַד עֵז מִיט
 " דִירֶרַע, בְּרֶאָנְד, הִיִּשְׂרַעֲקֵקֵען אֹונד רֹוּפֵען גַעפֶּלֶאָגַט, וּוְעֶרְדַען דִיא
 " אִינּוּוְאֶהֶנְעֶר אִין דַען שְׂטַעֲדִשְׂען אִיהֶרַעַם לֶאָנְדַעַם פֶּאָן פִינְדַען גַעענְג.
 " סְטִיגַט, אָדַער פֶּאָן זֶאָנְסַט אִינְעֶר פֶּלֶאָגַע, אִינְעֶר קֶרֶאָנְקֶהִיט;
 " [כט] בַעֲטֵעַט אֹונד פֶּלַעֲהַט אִירְגַענְד אִינְעֶר אֹוּו דִינַעַם פֶּאָלְקַע
 " יִשְׂרָאֵל, דַעֲר זִינְעֶר פֶּלֶאָגַע, זִינַעַם שְׂמַעֲרַצַעַם בַעוּוְאֹוּסַט אִיזַט,
 " אֹונד בְּרִיִּשְׂטַעַט בַעֲטֵעַנְד זִינַעַהֶנְדַע אֹוּו אִין דִיוּעַם הוּיּוּע: [ל] זֶאָ
 " עֶרְהֶרֶע דּוּא פֶּאָם הִימְמַעַל, דִינַעַם מַהֲרָאָנַע, הַעֲרָאָב, פֶּעֶרְצִיִּהַע
 " אֹונד גִיב יַעֲדַעַם נֶאָךְ זִינַעַם וּוְאַנְדֶעל, וּוִיא דּוּא זִיין הַעֲרִץ קַענְנַעַסַט, דַען

ב א ו ר ד ו א

בזה, שאם יבגשו ישראל לפני אויביהם, והאויבים יוליכו רבים מהם בשביה אל ארץ אחרת,
 והכשאים בארץ ישראל ישבו מעוותיהם, ויתפללו לה' בנית המקדש, ישמע אלהים את
 תפלתם, וישיב את אחיהם, השבויים בארץ אויב, אל האדמה אשר נתן לאבותיהם.
 (בו) מחטאתם ישובו כי הענם. ומחוביהן יתובו, ארום תקביל צלותהוּן. (תרגום
 רב יוסף). והטעם, שיבנו ישראל מחטאתם, למען יענם האלהים, וישמע תפלתם, וכמו
 שפירש"ט ז"ל בספר מלכים (א' ח' ל"ה): "כי הענם, למען הענם, כי משמע לשון
 אשר," וכן תרגמתי לשכנזית. וקצת מתרגמים תרגמו מלת הענם מלשון עינוי, ולא יתכן
 כן, כי ניקוד המלה הוא תֶעֱנַם, סבגין הקל, ענין ענייה ותשובה, ואילו היתה
 הכוונה מלשון עינוי, היה צריך לנקד תֶעֱנַם, מבנין פֶּעַל, ככודע לכל
 מדקדק. (בו) כי וגו'. ארום תליפוטוּת ארום תקנא, דיהבון זה.
 (תרגום רב יוסף). תורם אל הדרך וכו' כלומר, שתודיעם על איזה עון כעברו השמים,
 ותורם הדרך העושה, ונתת המטר. (רד"ק). (כח) שרפון וירקון. מכות
 תבואות הגדה הן. כי יצר וגו'. ארום יעיקון להון בעלי דבזיהון בארע קרויהון.
 (תרגום רב יוסף). וקרוב לזה תרגמתי. כל נגע וכל מחלה. פירוש, אף על
 פי שזכרתי מקרי עמך ישראל בפרט, אשר יתפללו עליהם לפניך, כן אני תומר על
 כל נגע ועל כל מחלה, שיהיה להם, כל תפלה וכל תפנה, שיתפללו על אשר יהיה.
 (רד"ק). (כט) לכל וגו'. בפני כל אינש מכל עמך ישראל. (תרגום רב יוסף). האדם
 וכו'. לכל האדם ולכל עמך ישראל, כלומר בין ליחידים, בין לרבים, כל איש ואיש לפי
 בגשומכאובו, שיתפלל, אתה תשמע. (רד"ק). איש. כל אחד ואחד. ופרש"ט וגו'.
 ויפוש

ד ב ר י ה י מ י ס ב ו כ ה

אֲשֶׁר נָתַתָּה לָהֶם וְלֹא אֶבְתִּיחֵם: כו בְּהַעֲצֹר הַשָּׁמַיִם
וְלֹא יִהְיֶה מָטָר כִּי יִהְטְאוּ לָךְ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל הַמָּקוֹם
הַזֶּה וְהוֹדוּ אֶת שְׁמֹךְ מַחְטָאתָם יִשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֵם:
כו וְאַתָּה תִשְׁמָע הַשָּׁמַיִם וְסַלַּחְתָּ לַחַטָּאת עַבְדֶּיךָ
וְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי תוֹרֵם אֶל הַדָּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר
יִלְכוּ בָּהּ וְנָתַתָּה מָטָר עַל אֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַתָּה לְעַמֶּךָ
לְנַחֲמָה: כז רָעַב כִּי יִהְיֶה בְּאֶרֶץ דְּבָר כִּי יִהְיֶה שְׂדֵפוֹן
וְיִרְקוֹן אֲרֵבָה וְחָסִיל כִּי יִהְיֶה כִּי יִצַר לוֹ אִיבּוֹ בְּאֶרֶץ
שְׁעָרָיו כָּל נֶגַע וְכָל מַחֲלָה: כט כָּל תְּפִלָּה כָּל תְּחִנָּה
אֲשֶׁר יִהְיֶה לְכָל הָאָדָם וְלְכָל עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
יִדְעוּ אִישׁ נִגְעוֹ וּמִכָּאָבוֹ וּפְרַשׁ כַּפָּיו אֶל הַבַּיִת הַזֶּה:
ל וְאַתָּה תִשְׁמָע מִן הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן שְׁבִתֶךָ וְסַלַּחְתָּ

ונתת

ר ש"י

הַדְּמוּה כִּי כַשְׁנוּפְלִים וְנֹגְפִים לִפְנֵי אֱלֹהֵימָה תּוֹפְשִׁים מֵה שִׁיכּוּלִים וּמִצִּיּוֹת אֲוֹתָה
כְּשִׁבִיה אֶרֶץ אַחֲרַת: (כו) בְּהַעֲצֹר הַשָּׁמַיִם כְּדַכְתִּיב וְעֲצֹר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה
מָטָר (דְּבָרִי י"א): (כז) כִּי תוֹרֵם אֶת הַדָּרֶךְ כִּי שְׁעִית כְּשֶׁהִיא רַעַב צִיּוֹ דוּד
ג' שְׂנִי' (שְׁמוּאֵל ב' כ"א) וְהוֹרִית וְחִמְרַת לְהַסּ עַל שְׁאוֹל וְעַל בֵּית הַדְּמוּיִם כְּמוֹן כֵּן תוֹר'
אִיזָה חֲטָא גוֹרֵם לְהַסּ עַל מֵה נִעְצְרוּ הַשָּׁמַיִם: (כח) כָּל נֶגַע פִּתְרוֹן הָרִי זְכַרְתִּי לָךְ
דְּבַר שְׂדֵפוֹן וְיִרְקוֹן נִגִּיפָה חֶף צַעֲנִירַת גַּשְׁמִים וּמֵה עוֹד לְהַרְצוֹת אֶת כָּל נֶגַע וְכָל
מַחֲלָה כִּי יִהְיֶה וְהַתְּפִלָּה וּפְרַשׁ כַּפָּיו אֶת הַבַּיִת הַזֶּה: וְהֵם שְׁאוֹר כָּל תְּפִלָּה כָּל תְּחִנָּה
שִׁתְּפִלָּה וְיִתְחַנֵּן עַל זֹאת מִכָּל אַחַת הַדְּבָרִים הַאֵלֶּה אֲשֶׁר יִדְעוּ אִישׁ נִגְעוֹ כְּלוּמַר אִם
יִתְפַּלֵּל עַל נִגְעוֹ וְעַל מַחְצוֹ לְהַסִּירוֹ מִמֶּנּוּ: (ל) וְסַלַּחְתָּ וְנָתַתָּה לְאִישׁ כָּל דְּרָכּוֹ
וְגו'. לְרַשָּׁע כְּרַשְׁעָתוֹ וְלַצַּדִּיק כְּצַדִּיקוֹ שֶׁאִם לֹא יִשָּׁל לְרַשָּׁע כִּפִּי רוּעַ מֵעַלְלוֹ יִטִּיחַ
דְּבָרִים כִּלְפֵי מַעֲלָה וְיִחַמֵּר אֶת אֱלֹהֵי אִזּוֹ יוֹדַע לְצַדִּיק וְיִהְיֶה חִילוֹל הַשָּׁם כְּמוֹן כֵּן תַּעֲשֶׂה
לְצַדִּיק

ב א ו ר

וּפְרוֹשׁ יְדוּוּ צַלְלוֹ (מְרַגֵּם רַב יוֹסֵף) (ל) וְסַלַּחְתָּ וכו'. הַתְּפִלָּה שְׁלֵמָה צוּה, שִׁסְלַח
הַאֱלֹהִים לְצַדִּיק אֲלֵיו כָּל לְבַב, וְיִתֵּן לְכָל אִשָּׁר לְפִי דְרָכּוֹ וּמַחְשַׁבּוֹתָיו, אֲשֶׁר יִדַּע אֶת
לְבַבוֹ, אִם הוּא שֶׁב כְּשֹׂכֵה שְׁלִימָה בְּאֵמֶת וּבְחַמִּים, אִם אֵין, כִּי לֹא הַעֲתִיר הַמֶּלֶךְ הַחַסֵּם
לֵה' * * * 7 זי"ן

דבר הימים ב ו

ונתתה לאיש ככל דרכיו אשר תדע את רבבו כי
 אתה לבדך ידעת את לבב בני האדם: ^{לא} למען
 יראוך ללכת בדרכיך כל הימים אשר הם חיים
 על פני האדמה אשר נתתה לאבותינו: ^{לב} וגם
 אל הנכרי אשר לא מעמד ישראל הוא ובא ארץ
 רחוקה למען שמך הגדול וידך החזקה וזרועך
 הנטויה ובאו והתפללו אל הבית הזה: ^{לג} ואתה
 תשמע מן השמים ממכון שבתך ועשית ככל אשר
 יקרא אליך הנכרי למען ידעו כל עמי הארץ את
 שמך וליראה אתך כעמד ישראל ולדעת כי שמך
 נקרא על הבית הזה אשר בניתי: ^{לד} כי יצא עמך
 למלחמה על איביו בדרך אשר תשלחם והתפללו
 איה דרך העיר הזאת אשר בחרת בה והבית אשר
 בניתי לשמך: ^{לה} ושמעת מן השמים את תפלתם
 ואת תחנונתם ועשית משפטם: ^{לו} כי יחטאו לך כי
 אין אדם אשר לא יחטא ואנפת בם ונתתם לפני
 אויב ושבוים שוביהם אל ארץ רחוקה או קרובה:
^{לז} והשיבו אל לבבם בארץ אשר נשבו שם ושבו

והתחננו

רש"י

לזדיק כדקתושתעשה לו כשיתפלל לפניך: (לא) למען יראוך • וישב הרשע מדרבו
 ולכך אני מתפלל לתת לו לאיש כדרכיו: (לב) ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי •
 בישראל אני מתפלל לתת לו כדרכיו אבל ע"א ומוזנו' ככל אשר יקרא לך לפי שישראל
 מכירין בהקצ"ה ויודעין שהיכולת צידו לעשות ואם אין תפילתו נשמע' תולה בעלמו
 בחטאיו ומפשפש במעשיו אבל העובדי' ע"א קור' תגר ויאמ' שמעתי שמעו בכל העול'
 ונתוגעתי בדרכי' הרב' עד שבאתי והתפללתי במקו' הזה ולא מנחתי צו ממש כשאר
 חלוקות לפיכך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי: (לד) דרך העיר • פניהם לנך

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י כ ו

דוא אַלליין קעננסט דאָז הערץ דער מענשען . [לא] דאָרוך עהרפּירכּ.
 טען זיא דיק, אונד וואַנדעלן אין דיינען וועגען זאָ לאַנגע זיא לעבען אויף
 דעם ערדרייכע, דאָז דוא אונזערן פּעטערן גאַכסט . [לכ] אַבער
 אויך דען אויזלענדער, דער ניכט פּאָן דיינעם פּאַלקע ישראל אויזט,
 אונד וועגען דיינעם גראָסען גאַמענס, דיינער מעכטיגען האנד אונד
 דיינעם אויזגעשטרעקטען אַרמעס אויז פּערנעם לאַנדע קאַממט, דער
 קאַממט אונד אין דיועם הויזע בעטעט, [לג] אויך איהן ערהערע פּאָם
 היממעל, דיינעם פּעסטען טהראַנע, אונד טהוע אַללעם, דאָרום דער
 אויזלענדער דיק אַנרופּט, דאַמיט אַללע פּעלקער דער ערדע דיינען
 נאַמען ערקענגען, דיק עהרפּירכּטען וווא דין פּאַלק ישראל, אונד וויס.
 סען, דאַם דיועם הויז, דאָז איך ערבוויטע, נאָך דיינעם נאַמען גענאַנט
 ווירד . [לד] ציהט דין פּאַלק אין דען קריג געגען זיינע פּיינדע אויף
 דעם וועגע, וואָהין דוא ען זענדעסט, אונד זיא בעטען צו דיר מיט
 הינגעוואַנדטעם געזיכטע נאָך דיוער שטאַדט, דיא דוא ערוועהלטעסט,
 אונד נאָך דעם הויזע, דאָז איך דיינעם נאַמען ערבוויטע: [לה] זאָ
 ערהערע פּאָם היממעל איהר געבעט, איהר פּלעהען, אונד פּיהרע
 איהר רעכט אויז! [לו] זינדיגען זיא געגען דיק [דען ען גיבט קיינען
 מענשען, דער ניכט זינדיגט], אונד דוא צירנעסט איבער זיא, גיכסט
 זיא פּיינדען הין, דיא זיא געפּאַנגען וועגפּיהרען אין איין פּערנעם אַדער
 נאָהעם לאַנד; [לז] אונד זיא נעהמען ען צו הערצען אין דעם לאַנדע,
 וואָ זיא געפּאַנגען זינד, לאַססען פּאָן איהרעם וואַנדעל אַכ, פּלעהען
 דאָזעלכסט באַר

לה' , שׂמַח לֵאנְשֵׁי רַשָׁע, העומדים במרדס, לנלתי טוב מדרכס הרעה . (לא) למען
 ייראוך וכו' . כשיראו, שׂמַח להם, בשונס אליך והתפללס אליך בבית הזה, ידעו כי
 בעונש עון כל להם הנגע והמחלה, ולא שהוּ מקרה, ובעבור זה ייראוך, וכן טעם (תהלות
 ק"ל ד') כי עמך הסליחה, למען תורא . (ד"ק) . ללכת בדרכיד . למהך בארסן
 דתקין קדמך . (תרגום רב יוסף) . (לב) וגם אל הנכרי וגו' . ראה בספר מלכים
 (א' ח' ת"א וכו') . (לג) ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי . אס יבקש הנכרי
 דבר המספיק עם דבר האלהים ורגונו, כי לא התפלל עליה, ששמע ה' את תפלת הנכרי,
 אס תהיה בקשתו נגד הרצון האלהי, אולנוק ישראל . וראה בדברי רש"י ז"ל בזה . (לד)
 והתפללו אליך וכו' . ומלין קדמך כל קבל אורח אפי קרתא הדא, דאחרעיתא ביה . (תרגום
 רב יוסף) . והטעם כמו שכתב רש"י ז"ל בזה, שיפנו בתפלתם את פניהם לנדר ירושלים .
 הבית וגו' . ודרך הכתי, אשר נכתי לשמך . (לה) ושמעתי מן השמים וגו' . ראה
 בספר

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י

"דאָועלכסט צו דיר, שפּרעכען: "וויר זינדיגטען, בענינגען פּערברע.
 "כען אונד איבעלטהאַטען!" [לח] אונד בעקעהרען זיך צו דיר מיט
 גאַנצעם הערצען אונד גאַנצער זעעלע, אין דעם לאַנדע דער געפּאַנגענע.
 "שאַפּט, וואָהין מאַן זיא געפּאַנגען פּיהרטע, אונד בעטען מיט היננע.
 "וואַנדטעם געזיכטע נאָך איהרעם לאַנדע, דאָ דוא איהרען פּעטערן
 "גאַבסט, נאָך דער שטאַדט, דיא דוא ערוועהלטעסט, אונד נאָך
 "דעם הויזע, דאָ איך דיינעם נאַמען ערבויעטע: [לט] זאָ ערהערע
 "פּאַם היממעל, דיינעם פּעסטען טהראַנע, איהר געכעט, איהר פּלע.
 "הען, פּיהרע איהר רעכט אויז, אונד פּערגיב דיינעם פּאַלקע, וואַס
 "עו געגען דיך זינדיגטע! [מ] זאָ לאַס'ן נון, מיין גאַטט, דיינע אויגען
 "אַפּפּען זיין, אונד דיינע אָהרען אויפּמערקען אויף דאָ געכעט אן דיועם
 "אַרטע! [מא] ציהע נון איין, עוויגער, גאַטט! אין דיינען רוהעזיין,
 "דוא אונד דיא לאַדע דיינער העררליכקייט! לאַס, עוויגער, גאַטט!
 "הייל דיינע פּריסטער קליידען, דיינע פּראַממען זיך דעם גוטען פּרייען!
 "[מב] עוויגער, גאַטט! פּערווייגערע ניכט, וואַס דיין געזאַלכטער
 "פּלעהט, געדענקע דער וואָהלטהאַטען דויד'ס, דיינעם דינערס!
 " [א] אַלו שלמה דיועם געכעט געענדיגט האַטטע, זאָ פּיל פּייער
 פּאַם היממעל העראַב, אונד פּערצעהרטע דאָ גאַנצאַפּפּער
 אונד דיא איבריגען אַפּפּער, אינד דיא העררליכקייט דעם עוויגען ערפּילל.
 טע דען טעמפעל. [ב] דיא פּריסטער קאַננטען נון ניכט אין דען טעמ.
 פעל הינאיינ געהען, דען דיא העררליכקייט דעם עוויגען ער פּיללטע איהן

ב א ו ר   ג א נ י

בספר מלכים (א' ס' מ"ה וכו'). (לח) והחטלו דרך ארצם וגו'. ויכלון קדמך,
 ויכוונן לבהון לאפי אורח ארעהון, דיהנתא לאנהתהון. (תרגום רב יוסף).
 (מא) ועחה קומה ה' אלהים וגו'. המאמרים האלה עד סוף הפרשה נמנאים גם
 בספר תהלות (קל"ב ס' ט' יו"ד). לנוהד וכו'. כלומר, שיהיה זה בית נוסף, ונוח
 ארון עווד לעולם, וכהניך ילנשו תשועה, שתרכה קרבנות ומושיעם, וכן חסידך, הושנים
 בניתך, להתפלל ולדעת דרכיך, או פירוש חסידך הלויים, שהיו מזכרים במקדש. (רד"ק).
 (מב) ה' אלהים וכו'. ה' אלהים, לא תתיב אפי שיסך ריקנו. (תרגום רב יוסף).
 אל חשב פני משיחך. מכל מה שהתפללתי לך, שתייה תפלתי מקובלת לפניך. (רד"ק).
 זכרה לחסדי דויד עבדך. החסדים והטובות, אשר עשה המלך דוד לישראל.
 ז (א) והאש ירדה מהשמים. ואשתא נחת, ואשתרבת מן שמיא עילווי
 מדכתא. (תרגום רב יוסף). (ב) ולא יכלו הכהנים וגו'. ראה בספר

דבר ימי בוכו

והתחננו אליך בארץ שבבים לאמר חטאנו העוינו
ורשענו. לה ושבנו אליך בכל לבם ובכל נפשם בארץ
שבבים אשר שבו אתם והתפללו דרך ארצם אשר
נתתה לאבתם והעיר אשר בחרת ולבית אשר
בנית ללשמוך: לט ושמעת מן השמים ממכון שבתך
את תפלתם ואת תחנוניהם ועשית משפטם
וסלחת לעמוך אשר חטאו לך: "עתה אלהי יהוה נא
עיניך פתחות ואזניך קשבות לתפלת המקום הזה:
"ח ועתה קומה יהוה אלהים לנוחה אתה וארון עזך
כהניף יהוה אלהים ילכשו תשועה וחסידך ישמחו
בטוב: "ג יהוה אלהים אל תשב פני משיחך זכרה
לחסדי דויד עבדך:

ז ח וככלורת שלמה להתפלל והאש ירדה
מהשמים ותאכל העלה והזבחים וכבוד יהוה
מלא את הבית: ז ולא יכלו הכהנים לבוא אל בית

יהוה

רש"י

ירושלי': (לה) ועשית משפטם • נקמת באויבים' ע' א זרכים' דוגמא לעשות משפט
עבדו (מלכי א' ח') (לח) אשר בניתי לשמוך: פתרון הבית הזה אשר בניתי כדי
לגדל שמוך כי אז כשתקבל תפלתם אז יתפללו לך בבית הזה או בכל מקום שהם ויפנו
לבייתך זה: (לט) ושמעת תפלת • ועל זה יתגדל שמוך בעולם: (יח) ועתה קומה
ה' • שלא להטלטל כאשר עד עתה משילה לנוב ומנוב לגבעון: אתה וארון עזך •
שלא יטלטל עוד מעתה: עזך • על שם כן קרוי עזך על שם נפלאות ועוזות צפלאותי'
וכן כתוב (לעי' ט"ז) צהודו לה' דרשו ה' ועזו ועוד אמרו רבותינו צנוסכת ע"א
וישראל הפרות (שמואל א' ו') מה שירה אמרו הושיעה לז ימינו וזרוע קדשו
(תילים צ"ט): ילכשו תשועה • מחמת שלא יטלטלו ממוקום למקום כמו והיה לך
אזור מתניו (ישעיה י"ח): וחסידך ישמחו בטוב • ברוב טובות ומעשרות הנתן
ללוים בשכר ששומרין את הארון ומשוררין לפניו: (מז) א תשב פני משיחך מלעשות
טובה עמודי ואם לא למועני עשה למענך: והכהנים

דבר י ה י מ י ב ז

יהוה כי מלא כבוד יהוה את בית יהוה: ג וכל בני
 ישראל רואים ברדת האש וכבוד יהוה על הבית
 ויברעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו והודו
 ליהוה כי טוב כי לעזרם חסדו: ד והמלך וכל העם
 זבחים זבח לפני יהוה: ה ויזבח המלך שלמה את
 זבח הבקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים
 אלף ויחנכו את בית האלהים המלך וכל העם:
 ויהכהנים על משמרותם עמדים והלויים בכלי
 שיר יהוה אשר עשה דוד המלך להודות ליהוה
 כי לעזרם חסדו בהלל דוד בידם והכהנים
 מחצצרים נגדם וכר ישראל עמדים: ו ויקדש
 שלמה את הנוף החצר אשר לפני בית יהוה כי
 עשה שם העלות ואת הלבי השלמים כי מזבח
 הנחשת אשר עשה שלמה רא יכיל להכיל את
 העלה ואת המנחה ואת החלבים: ח ויעש שלמה

את

ר ש"י

ז (ו) והכהנים על משמרות' • כאשר חלקן דוד לכ"ד משמרות לשרת כל משמר'
 ומשמרה שבוע שלו והלויים כמו כן על כ"ד משמרות שלהם להודות בכלי
 שיר שהיו אומרים הודו לה' כי לעולם חסדו: ז הלל דוד • הכלי שיר שהיו אומרים בו
 הלל של דוד וההודיות צידם של לויים: והכהנים מחצצרים נגדם • שעליהם לשורר
 בחצרות שנאמר וצני אהרן הכהנים ותקעו וגו' (מדבר י'): (ז) ויקדש שלמה
 את הנוף החצר • רבותינו חולקין בדבר זה ר' יסודה אומר קדש את רצפת העזרה
 בקדושת המזבח להקטיר על הרצפה כי מזבח הנחשת קטן מהכיל שרבו קרבתות
 להביא אומר לו רבי יוסי והלא כבר נאמר (לעיל ז' א') אלף עולות יעלה
 שלמה על מזבח שעשה משה וכשחמה מגיע לחשבון חמות ומניין עולות תמונת
 שזה של חכמים גדול משל משה שהמזבח של משה מקום מערכתו חמה על חמה ושל
 שלמה מקום מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה ג' מאות ושבעים ושש כשל משה

ה ר ג ו ם א ש כ נ ו י כ ה

גאנץ. [ג] אללע זעהנע ישראל'ס זעהען דאז העראבפאללען דעם פון
 ערם אונד דיא העררליכקייט דעם עוויגען איבער דעם טעמפעל, קניע,
 טען, מיט דעם אנגעזוכט צור ערדע, אויף דאז פפלאסער נידער,
 בעמעמען אן, אונד דאנקמען דעם עוויגען, דער פריינדלך איזט, דעם,
 סען גיטע עוויג וועהרעט. [ד] היראויף בראכטען דער קעניג אונד דאז
 גאנצע פאלק אפפער פאר דעם עוויגען דאר. [ה] דער קעניג שלמה
 אפפערטע צווייא אונד צוואנציג טויזענד רינדער אונד הונדערט אונד
 צוואנציג טויזענד שאפע, אונד הירמיט ווייהטע דער קעניג אונד דאז
 גאנצע פאלק דען טעמפעל איין. [ו] דיא פריסטער שטאנדען דאבייא
 אויף איהרען וואכען, אונד דיא לויים בעגלייטעמען מיט דען אינסטרו.
 מענטען דער גאטטגעווייהטען טאנקונסט, דיא דער קעניג דויד פער.
 פערטיגען לויים, דעם עוויגען, דעססען גיטע עוויג וועהרט, צו דאנקען,
 דען לאבגעזאנג דויד'ס, דער איהנען איבערליפערט ווארדע; דיא
 פריסטער בליוען איהנען געגענאיבער דיא טראמפעמען, אונד גאנץ
 ישראל שטאנד. [ז] שלמה ווייהטע דאז אינגערע דעם פארהאפעס,
 דער פאר דעם טעמפעל וואר; דען ער בראכטע דאזעלכסט פילע דער
 גאנצאפפער אינד פעטטשטיקקע דער פריידענאפפער דאר, דא דער
 קופפערנע אלטאר, דען שלמה פערפערטיגען לויים, ניכט אללע גאנצ.
 אפפער, מעהלאפפער אונד פעטטשטיקקע פאסען קאננטע. [ח] שלמה

ב א ו ר פֿייערטע

שמות (מ"ס ל"ה), למעלה מזה (ה' י"ד) ובספר מלכים (א' ח' י"א) • (ג) וכבוד
 ה' על הבית • ואיקר שכינת דה' שרא על ביתא • (תרגום רב יוסף) • על הרצפה וכו' •
 על קרקע הבית, וקראו רצפה, לפי שהיה רגוף באבני שיש, וזכר כריעתם אפים על
 הרצפה, לפי שכריעת שלמה היה על הכיור, במקום שהיה עומד, והנה גם כן כרעו
 אפים על הרצפה, במקום שהיו אס • (רד"ק) • (ד) והמלך וכו' • ראה בספר מלכים
 (א' ח' ס"ג) • (ה) ויזבח המלך שלמה וגו' • ראה במלכים (שס פסוק ס"ג) •
 (ו) והלויים בכלי שיר וגו' • ראה דברי הימים א' (ט"ו ט"ז וכו', ט"ז ז' וכו') •
 בהלל דויד בידם • כלי שיר, שעשה דוד להלל, או פירוש בהלל דוד, שהיו אומרים
 המזמורים, שעשה דוד, ופירוש בידם, כי על פי כיגון הכלים היו נאמרים • (רד"ק) •
 ויש מפרשים מלות בהלל דויד בידם; במזמור דוד, שהיה מסור ביד הלויים, ועל פי זה
 תרגמתי אשכנזית • (ז) ויקדש שלמה את חוך החצר וגו' • נחלקו רבותיכו ז"ל בדבר
 זה, יש אומרים, כי רכפת העזרה קידש, לעשות בה העולות, כמו על המזבח, לזרוק
 שעה, לרוב העולות, ויש אומרים, כי בנה שם מזבח אחר, לזרוק שעה • (רד"ק) •
 (ח) ויעש שלמה את החג וכו' • ועבד שלמה ית קגא בעידנא שנעתי יומין, מן בתר דעבד
 שנעתי

ת ר ג ו ם א ש כ נ ו י

פִּיעֶרְטֵעַ צו יענער צייט דאָן פֿעסט [דער לויכהיטמען] זיבען טאָגע
 אונד מיט איהם גאַנץ ישראל, איינע זעהר גראָסע פֿערוואַמטלונג, פֿאָן
 דעם איינגאַנגע נאָך חמה ביו אָן דען פֿלום עגיפטענס. [ט] אַם אַכטען
 טאָגע בעגינגען זיא דאָן שלום־פֿעסט; דען זיא פִּיעֶרְטֵעַן דיא איינווייהונג
 דעם אַלטאַרעם זיבען טאָגע אונד דאָן לויכהיטמענפֿעסט זיבען טאָגע.
 [י] אַם דרייא אונד צוואַנציגסטען טאָגע עדס זיבענטען מאָנאַטעם לים
 דער קעניג דאָן פֿאַלק נאָך זיינען וואָהנונגען ציהען פֿרעהליך אונד גוטען
 מוטהעם איבער דאָן גוטע, וועלכעס דער עוויגע דויד, שלמה אונד זיי.
 נעם פֿאַלקע ישראל ערצייגטע. [יא] זאָ פֿאַלרענדעטע שלמה דאָן הויו
 גאַטטעם אונד זיינען פֿאַללאַסט, אונד פֿיהרטע אַללעם, וואָס איהם אין
 דען זין קאַם, אים טעמפעל אונד אין זיינעם פֿאַללאַסטע מאַכען צו לאָם.
 סען, גליקליך אויו. [יב] גון ערשין דער עוויגע דעם שלמה אין דער
 נאַכט, אונד שפראַך צו איהם: „איך ערהערטע דיין געבעט, אונד
 „ערוועהלטע מיר דיוען אָרט צום אָפֿפֿערהויע. [יג] זיהע! ווען איך

דען באור

שנעתו יומין דחכות ביתא. (תרגום רב יוסף). מלבוא חמה וכו'. מן מעלכא דאכטוכיא
 עד כילום דמכרים. (הנ"ל). וראה במנזח הספר. (ט) כי הנוכה המזבח וגו'. אמרו
 רבותינו ז"ל, שאכלו ביום הכפורים, כי שנעת ימים קודם חג הסוכות יום הכפורים בכלל,
 והסוכה היתה שמחה בזמני שלמים במאכל ובמשתה, ולא נחשב להם לעון, שינחת בת
 קיל, וחמרה: כלכס מוזמכים לתוי עולם הבא. (רד"ק). והחג. וחגא דמטליא. (תרגום
 רב יוסף). (י) וביום עשרים ושלשה לחודש השביעי וגו'. ובספר מלכים (א' ח' ס"ו)
 אומר: ביום השמיני שלח את העם, והוא עשרים ושנים לחודש, פירשו רבותינו ז"ל, כי
 ביום השביעי נטלו רשות ממנו, ולאזכסעו אותו היום, לפי שהיה טג, ולמחר, שהוא עשרים
 ושלשה לחודש, שנסעו, חזרו ונטלו רשות ממנו. (רד"ק). על הטובה וגו'. על כל
 טבתא, דעבד ה' לדוד עבדיה, דאיתפתחן חרעי בית מקדשא מטול זכותיה, ולשלמה בריה,
 דקביל ה' בלותיה, ושרת שכינתא דה' בבית מקדשא, ולישראל עמיה, דאיתקבלו ברעוא
 קרבניהון, וכחתת אשתא מן שמיא, ואישרבנת על מדבתא, וגמרת כיכסיהון. (תרגום
 רב יוסף). (יא) ויכל שלמה וגו'. ראה בספר מלכים (א' ט' א'). (יב) זירא
 ה' אל שלמה וכו'. ראה במלכים (שס פשוט נ' וגו'). (יג) לאכול הארץ. למיכול
 פירי

ר ש י

א"כ מה הוא קדש המלך את תוך החצר שקבעו מזבח של חבנים מחובר ברנפה :
 לא יכול להכיל. בשל משה הוא חומר כחדס החומר נכס פלוני ופלוני ופסול
 לעבודה: (ח) מלבוא חמת. שהיה בצפון של ארץ ישראל: עד נחל מצרים.
 שהיה כנגדו. כמפרש בחלה מסעי: (י) וביום עשרים ושלשה לחודש השביעי שלח
 את העם. שהוא ט' לחכות הגיה ובמלכים (א' ח' א') כתיב וביום השמיני שהוא

דבר הימים בז כט

את החג בעת ההיא שבעת ימים וכל ישראל עמו
קָהָר גדול מאד מלבוא חמת עד נהל מצרים :
ט ויעשו ביום השמיני עצרת כי חגבת המזבה עשו
שבעת ימים והחג שבעת ימים :

י וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את
העם לאהליהם שמתים וטובי לב על הטובה אשר
עשה יהוה ליהוד וכלמה ולישראל עמו : יא ויכל
שלמה את בית יהוה ואת בית המלך ואת כל הבא
על לב שלמה לעשות בבית יהוה ובביתו הצליח :
יב וירא יהוה אל שלמה בלילה ויאמר לו שמעתי
את תפלתך ובחרתי במקום הזה לי לבית זבח :
יג הן אעצר השמים ולא יהיה מטר והן אציה על

חגב

ר ש י

כ"ג לחדש פתרון ציוס ח' נתן להם רשות לילך לאחר החג ולמחר כשיחא החג אז
הלכו כולם יחד . ע"א ציוס ח' נתן להם רשות ושלח אותם היושבים בחוך תחום
שבת וכל מי שירצה ליסע ולילך באותו היום באותו התחום ולמחר שלח כל הע' כולי
וצ"ר מפרש נטלו רשות מיונו והמתגנו עוד שם יום אחד וחזרו ונטלו רשות עוד
למחר פעם שנייה לכך נאמר ציוס כ"ג בחדש : שמחים וטובי לב וגו' לדוד ולשלמה .
כי מה שדבר בפיו (לעיל כ"ח) בנג' שלמה הוא יבנה בית לשמי מלא בידו שנתן לו
בן יושב על כסאו שבנה הבית לשם ה' וצ"ר מפרש א"ר לוי כתיב כי חנכת וגו' שמחים
מוכב על אשר אמר ה' לדוד שקיים מה שגדר לשלמה שבחר בו מכל אחיו כי יחכם הוא :
ולישראל עמו . כדכתיב במלכים (א') לא נפל דבר אחד וגו' : ע"א ולישראל עמו
שיהיה להם מושל שהיו יושבין בצפתון ובהשקט כדכתיב וישב יהודה וישראל וגו'
(שם ה') : (יב) וירא ה' אל שלמה בלילה . בחזיון לילה : שמעתי את תפלתך .
בלשון שאמר שלמה ושמעת השיב הקב"ה שמעתי תפלתך הוא התפלל בהעמד
השמים השיב הקב"ה הן העמוד הוא התפלל רעב וארבה והקב"ה משיבו והן אלה
על חגב הוא התפלל על דבר והקב"ה משיבו והם השלח דבר בעמי : ויכעו עמי .
במה שיתפללו ויבקשו פני וישבו מדרכיה הרעים הריג' כנגדג' : (יג) הן העמוד

דבריהם ב ז

חָגַב לְאָבוֹל הָאָרֶץ וְאִם אֲשַׁלַּח דָּבָר בְּעַמִּי יִי וַיִּבְקְשׁוּ
 עַמִּי אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם וַיִּתְפַּלְלוּ וַיִּבְקְשׁוּ פָנַי
 וַיֵּשְׁבוּ מִדְרָכֵיהֶם הָרָעִים וְאֲנִי אֲשַׁמְעֵם מִן הַשָּׁמַיִם
 וְאֶסְלַח לְחַטָּאתָם וְאֶרְפָּא אֶת אֶרְצָם: טו עַתָּה עֵינַי
 יִהְיוּ פְתוּחוֹת וְאֲנִי קֹשֶׁט לְתַפְלַת הַמָּקוֹם הַזֶּה:
 טז וְעַתָּה בְּחַרְתָּ וְהִקְדַּשְׁתִּי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה לְהַיּוֹרָת
 שְׁמִי שָׁם עַד עוֹלָם וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים:
 יז וְאֶתְרַח אִם תִּלְדֶּךָ רַב פָּנַי כִּפְּאֲשֶׁר הִלַּךְ דָּוִד אָבִיךָ
 וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ וְהָקִי וּמִשְׁפָּטֵי תִשְׁמֹר:
 יח וְהִקְיִמוּתִי אֶת כִּסֵּא מַלְכוּתְךָ כִּפְּאֲשֶׁר בְּרַתִּי לְדָוִד
 אָבִיךָ לֵאמֹר לֹא יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל:
 יט וְאִם תִּשׁוּבוּן אֲתֶם וְעֹזְבֹתֶם הַקּוֹתִי וּמִצּוֹתַי אֲשֶׁר
 נָתַתִּי לְפָנֶיכֶם וְהִלַּכְתֶּם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
 וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: כ וְנָתַשְׁתִּים מֵעַל אֲדָמָתִי
 אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם וְאֶת הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי
 לְשָׁמַי

רש"י

וכן חזקה ואם אשלח. כנגד ג' תפלות ואני אשמע ואסלח לחטאת' וארפא את ארצם:
 (טו) והיו עיני ולבי. תרגום יונתן ותהא שכינתו שריא ביה אם רעותי מתעבדא
 תמן כל יומיא והיו עיני שם. אם לבי וחפני שם: (כ) אשליך מעל פני כתנאי
 שכיני וביניכם ואם לא תשמעו לי (ויקרא כ"ו) מה נאמר והשימותי את מקדשיכם.
 ואתננו

באור

פירי ארעא. (תרגום רב יוסף). וכן תרגמתי אשכנזית. (יד) ויבקשו פני. ויבקשו
 מקדמי. (הכ"ל). (טו) עתה עיני וגו'. כדון יהא רעוא מן קדם מימרי. (תרגום
 רב יוסף). לחפלת וכו'. לקבלא זלותא, דמגליין עמי באכפי אתרא הדין. (הכ"ל).
 (טז) ועתה בחרתי וכו'. וכדון איתרעיתי במימרי, וקדישית ית ביתא הדין, לאשראה
 שכינתי תמן עד עלם. (הכ"ל). והיו עיני וגו'. ויהי רעותי, לאוטבא תמן כל יומיא.
 (הכ"ל)

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י ל

דען היממעל פערשליסע, דאס עז ניכט רעגנעט, אָדער דען היישרעק.
 קען געביטע, דיא פריכטע דעם לאַנדעם צו פערצעהרען, אָדער דיא
 פעסט אונטער מיין פּאָלק זענדע, [יד] אונד מיין פּאָלק, דאָז נאָך
 מינעם נאָמען גענאָנט ווירד, דעמיטהיגט זיך, בעטעט, זוכט מיין
 אַנטליץ, אונד לעסט אַב פּאָן זיינעם בעזען וואַנדעל: זאָ ערהערע איך
 עז פּאָם היממעל, פּערגעבע זיינע זינדע, אונד היילע זיין לאַנד.
 [טו] נון זאָללען איממער מיינע אויגען אָפּפּען זיין, אינד מיינע אָה.
 רען אויפּמערקען אויף דאָז געבעט אַן דיזעם אָרטע. [טז] זאָ ער
 וועהלטע אונד ווייהטע איך דיזעם הויז, דאָס מיין נאָמע עוויג דאָרין
 בלייבע, אונד מיינע אויגען אונד מיין הערץ [מיינע פּאַרזעהונג אונד
 מיין וואָהלוואָללען] זאָללען איממער דאָזעלכסט זיין. [יז] וואַנדעלסט
 דוא נון פּאָר מיר, וויא דיין פּאָטער דוירד וואַנדעלטע, טהוסט אַללעם,
 וואָס איך דיר בעפּעהלע, אינד בעאַכטעסט מיינע געזעצע אונד
 רעכטע: [יח] זאָ ערהאַלטע איך דייןען קעניגליכען טהראָן אויפּ.
 רעכט, וויא איך איינען בונד מיט דייןעם פּאָטער דוירד ערריכטעטע,
 אונד זאָטע, ניא זאָלל דיר אַן איינעם נאָכפּאָלגער מאַנגעלן, דער
 העררשער איבער ישראל זיא. [יט] קעהרט איהר אייך אַכער אַב
 פּאָן מיר, פּערלאַסעט מיינע געזעצע אונד געכאַטע, דיא איך אייך
 פּאַרשריב, געהעט היין, דינעט אַנדערן געטטערן, אונד בייגעט אייך
 פּאָר איהנען נידער: [כ] זאָ שטאַסע איך דיא איזראַעליטען אויו
 מיינעם

ב א ו ר

(ה'ל) - וכעין זה תרגמתי אשכנזית. וכן כתב רד"ק ז"ל בספר מלכים (א' ט' ג'):
 והיו עיני ולבי שם כל הימים, השגמתי ורצוני יהיו שם כל הימים. אבל יונתן פרגס
 טס: ותהא שכינתי שריא ביה, אס רעותי מיתעבדא תמן כל יומיא, והיו עיני סס, אס
 לבי וספני סס, וכמו שכתב רש"י ז"ל פה (יז) ואחה אס וכו'. ואת אין תפלת קדמי,
 ותהך בארמן דתקנן קדמי (תרגום רבי יוסף). תלך לפני ונו'. ראה בספר מלכים (א' ט'
 ד' ה') - (יח) והקימותי וכו'. ראה בספר שמואל (ב' ז' י"ב ונו'). כאשר כרתי
 ונו'. כאשר כרתי ברית לדוד אביך, וכן מתורגם. והנה השתמש עזרא, הסיפר הקדוש,
 במקרא הזה במלות: כאשר כרתי, לא יכרח, בלשון כופל על לשון (ווארטשפיל).
 (יט) ואם השיבון אחס. אס תשובון מאחרי ה', וכן כתוב בספר מלכי' (א' ט' וי'):
 אס שוב תשובון אחס ונכיסם מאחרי. ועובתם חיקוחי ונו'. ראה בספר מלכים (טס
 ופסוק זי"ד). (כ) ונהשחים בעל אדמתי. וזיטלטי ליוטן מעילוי ארעי. (תרגום רב
 יוסף). וכן תרגמתי. ואת הבית הזה ונו'. וית ביתא הדין, דקדישות לאשראה ביה שכינתי,
 ארתיק מן קדמי. (ה'ל) - ואחננו למשל וכו'. ראה בספר דברים (כ"ח ל"ז).
 (כא)

תרגום אשכנזי

מיינעם לאנדע, דאן איך איהנען גאב, וועדפע דיווען טעמפעל, דען
איך מיינעם נאמען הייליגטע, פאן מיינעם אנגעזוכט הינוועג, אונד
לאס איהן ביישפיל אונד ווארנונגסלעהרע ווערדען אונטער אללען פעל.
קערן. [כא] איבער דיווען טעמפעל, דער זא ערהאבען וואר, ענט.
געצט זיך דאן יעדער פאראיבערגעהערע, פראנט: ווארום פער?
פיהר דער עוויגע זא מיט דיוועם לאנד, אונד דיוועם טעמפעל?
[כב] אונד מאן אנטווארטעט: ווייל זיא דען עוויגען, דען גאטט
איהרער פעטער, דער זיא אויז מצרים פיהרמע, פערליסען, זיך זאן
אנדערע געטטער הילטען, זיך פאר איהנען בייגטען, איהנען דינטען,
דארום בראכטע ער אלל דיס אונגליק איבער זיא.

ה [א] נאך ענדע דער צוואנציג יאהרע, אין וועלכען שלמה דאן
הייז גאצטעם אונד זיינען פאללאסט בויעטע, [ב] בויעטע
ער דיא שטערטע, דיא איהם חורם גאב, אונד בעזעצטע זיא מיט דען
זעהנען ישראל'ס. [ג] היראויף גינג שלמה נאך חמת צובה, אונד
עראבערטע עז. [ד] ער בויעטע תדמור אין דער וויסטע אונד אללע
פארארמטהסטערטע, דיא ער אין חמת אנלעגטע. [ה] ער בויעטע

באור אויך

(כא) והבית הזה וכו' - ראה בספר מלכים (א' ט' ח' ט') אשר היה עליון לכל
עובר - פירוש, שהיה עליון ונפלא בעיני כל עובר, במדכוני יסוס וישרוק העוברה עליו.
(רד"ק) אבל מסדר הטעמים הפריד מלת עליון ממלת לכל עובר בטעם קוף קטן, וכן
תקנס רב יוסף: ה' ינותא הדין, דיהוה עילאה, י' יתרוב, כל מאן דיעבר עליו יכלי,
וכן דעת רש"י ז"ל, ועל פי זה מתורגם. (כב) ואמרו על אשר עזבו ונו'.
וימרו מן בגלל דשנקוית פולחנא דה', אלהא דאנתהון, (תרגום רב יוסף).
ה (א) והי טקן עשרים שנה וכו' - ראה בספר מלכים (א' ט' י"ד)
(ב) והערים אשר נתן חורם לשלמה ונו'. ונספר מלכים (טס
פסוק י"א) אומר, כי שלמה נתן לחירס עירי בארץ הגליל, ואינו אומר, שנתן
לשלמה, אלא עכו ארזים ועמי ברוזים וזהב, יתכן לפרש, כי נתן חירס לשלמה ערים
בארצו, והוסיף גם בני ישראל, כדי להתחזק בהם, ושלמה גם כן נתן לחירס ערים בגליל,
וזה היה לחזק הנרית ביניהם, וזכר במלכים מה שנתן שלמה לחירס, וזכר צוה הספר מה
שנתן חירס לשלמה. (רד"ק) ויש מפרשים, כי הערים האמורות פה הן הערים, שנתן
שלמה לחירס בארץ הגליל, ולא ישרו בעיני מלך צור (מלכים א' ט' י"ב י"ג), והחזירן
לשלמה, ושלמה נכה אותן באופן, שיכלו בני ישראל לשנת בהן. (ג) וילך שלמה וכו'.
כבר נכח המלך דוד את הדרעור, מלך צובה, ולקח את ארצו (שמואל ב' פרשה ט',
דברי הימים א' פרשה י"ח), אך לא כנש את ארץ חמת, או כנש אותה, ופסעה אחרי
מותו במלכות ישראל, ולכן נלחם בה שלמה, וכנשה ביד חזקה. חמת צובה. ראה במנחם
הספר. ויחזק עליה. עד שכנש אותה. (רד"ק). (ד) ויבן ונו'. ראה בספר מלכים
(א)

דבר הימים בזה לא

לשמי אשליך מעל פני ואהתננו למשל ולשנינה
בכל העמים: כא והבית הזה אשר היה עליון לכל
עבר עליו ישם ואמר במה עשה יהוה ככה לארץ
הזאת ולבית הזה: כב ואמרו על אשר עזבו את
יהוה אלהי אבותיהם אשר הוציאם מארץ מצרים
ונחזיקו באלהים אחרים וישתחוו להם ויעבדום על
כן הביא עליהם את כל הרעה הזאת:

ח ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה את
בית יהוה ואת ביתו: כ והערים אשר נתן
חורם לשלמה בנה שלמה אותם וישב שם את בני
ישראל: ג וילך שלמה חמת צובה ויחזק עליה:
ד ויבן את תדמור במדבר ואת כל ערי המסכנות
אשר בנה בחמור: ה ויבן את בית חורון העליון

ואת

רשי

ואתננו למושל ולשנינה • כענין שמוסלים משל על מי שאירע לו דבר פגע • ולשנינה
כמו (דברים י) ושנתם לבניך ותתנינון לשון סיפור דעות וכן תרגו' ויספר ואישתעי
ולשועי: (כא) לכל עובר עליו ישם • כלומר יחרב הבית ואז כל עובר עליו ישם
כמו (איוב י"ח) על יומי גשמו אחרונים • כמו עשה ה' • כמו על מה עשה ה'
(דברים כ"ט) וכן כתיב (במלכים א' ט'):

ח (א) ויהי יוקץ עשרים שנה • פתרון ווקץ עשרים שנה שנגמור כל
הגנין של בית ה' שצע שני' ורת ביתו י' ג שני' כדכתיב במלכים
(ש"ו): (ד) ויבן את תדמור במדבר • במלכים (א' ט') כתיב את תמור
ותדמור קרינן וזה ששנינו ביצמות אין מוקבלים גרים מן התרמודים ובב"ר בפרשת
עקידה מפרש שעזרו לשינאיהם של ישראל ולפי שהמירן עצמם ונתחלפו לרעה בסוף
על כן נכתב במלכים תמור לשון תמורה שהיה להם לעשות לישראל חסד שעשה עמהם
שלמה שכנה להם כרך תדמור • ומשום שלום לא נכתב כאן תמור אלא תדמור
כלומר עיה חשובה בכל לכבוד שלמה שאין כבוד שלמה לומר כאן הוא בנה כרך
שמרדו וקלקלו בו ועל כן כתב תדמור ולא תמור: (ה) ערי מנור • לפי שהיו
נוראות וקלקלו ונתחלפו ונתחלפו ונתחלפו (ח) • עומדים

דבר הימים בה

ואת בית חורון התהתון ערי מצור חומות דלתים
וכריה: ואת בעלת ואת כל ערי המכבנות אשר
היו לשלמה ואת כל ערי הרכב ואת ערי הפרשים
ואת כל השק שלמה אשר השק לבנות בירושלם
ובלבנון ובכל ארץ ממשלתו: כל העם הנותר
מן ההתי והאמרי והפריזי והחוי והיבואי אשר לא
מישראל המה: מן בנייהם אשר נותרו אחריהם
בארץ אשר לא כלום בני ישראל ויעלם שלמה
למסעד היום הזה: ומן בני ישראל אשר לא נתן
שלמה לעבדים למלאכתו כי המה אנשי מלחמה
ושרי שלישי ושרי רכבו ופרשיו: ואלה שרי
הנציבים אשר למלך שלמה המשימים ומאתים
הרדים בעם: ואת בת פרעה העלה שרמה

מעיר

רשי

עומדים על התחום הולדו חוזק כל כך: (ט) למלאכתו • למלאכת בנינו למה •
כי הגרים למלאכתו ולא ישראל לפי כי ישראל המה אנשי חיל ואנשי מלחמה ושרי
רכבו ופרשיו: (י) חמשים ומאתים • (ובמלכים א' ה') חמשים וחמש מאות אף
זה וזה אחד הוא שמחסר לשם ג' מאות ושנה ויונה חותם שוב שהרי שם כחוב למעלה
לכד ושרי הנצבים וגומר שלשת אלפים ושלש מאות הרודים וכאן כתיב לעיל (ב' ב')
שלשת אלפים ושש מאות נמצא ויה שמחסר בפסוק אחד הוסיף בפסוק אחד ומחלקם
בשציל שהג' מאות היתרים גרים היו והיו ממונים על חותן ג' אפים וג' מאות הרודים
על שבעים אף נוסח סבל ופ' אלף חנצ צהר ואלו חמשים ומאתים הנאמר כאן ישראלים
היו ממונים על חותם ג' מאות גרים: (יא) העלה שלמה מעיר דוד • היא ליון
שהושבה בעיר דוד כשלקחה והיתה לשם עד כלותו לבנות חת ביתו: כי קדש המה •

באור

(א' ט' י"ח י"ט) • חרמור במדבר • ראה במבוא הספר • ערי המסבנות • קירוי בית
אזכריה • (תרגום רב יוסף) • ולפי הכראה היו לשלמה בערים האלה אזכרות מנוחה, או
כלי זין ושאר דברים הנצרכים למלחמה • (ה) ויבן את בית חורון העליון ואת בית חורון

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י ל ב

אויך אָבער בית חורון אונד נידער בית חורון, פֿעסטע שמעדטע מיט
 מויערן, מהאָרען אונד ריגעלן, [ו] בעלת, אַלל זיינע פֿאַרראַטתם,
 שמעדטע, אַללע שמעדטע פֿיר דיא קריגס־וואַגען אונד דיא רייטערויא
 אונד אַללעס, וואו שלמה לוסט האַטטע, אין ירושלים, אויף דעם
 לבנון אונד אין זיינעם גאַנצען רייכע צו בויען. [ז] אַלל דיא פֿאַלק, וועלכעס
 פֿאַן דען פֿעלקערן חתי, אמורי, פרוי, חוי אונד יכוס־איבריג וואַר,
 אונד ניכט פֿאַן ישראל הערשאַמטע, [ח] איהרע נאַבקאַממען
 געמליך, דיא נאָך איהנען אים לאַנדע בליבען, ווייל זיא דיא זעהנע
 ישראל'ס ניכט אויוראַטטעטען, דיזע בעשטימטע שלמה צום פֿראָהנ־
 דינסט ביז אויף דיזען טאַג. [ט] אָבער פֿאַן דען זעהנען ישראל'ס,
 דיא שלמה ניכט צו קנעכטען ביא זיינער אַרבייט בעשטימטע, פֿאַן
 דיזען וואַרען דיא קריגס־לייטע, זיינע אָבערסטען פֿעלד־העררען אונד דיא
 אויפֿוועהער איבער זיינע וואַגען אונד זיינע רייטערויא. [י] פֿאַן איהנען
 וואַרען אויך דיא אָבעראויפֿוועהער, דיא דער קעניג שלמה אַנשטעללעטע,
 צווייא הונדערט אונד פֿונפֿציג, וועלכע דיא אַרבייטס־לייטע אַנטריבען.
 [יא] דיא טאַכטער פֿרעה'ס לים שלמה, אויו דער שטאַדט דוידס אין

ב א ו ר ד ען

החתון: ונספר מלכיס (א' ט' י"ו) זכר הכתיב את בית חורון החתון, ולא זכר את
 בית חורון העליון, ושתי הערים האלה היו בנויות. וזמן רב לפני מלך שלמה, אך המלך
 הזה הגדול ויפה אומן, ועשה אומן ערים בנויות. (ו) ואח בעלת וכו'. ראה בספר
 מלכיס (שס פסוק י"ח ו"ט). ואח כל ערי הרכב ואח ערי הפרשים. מרכבות ופרשים
 רבים היו לשלמה, כאומר במלכיס (א' ד' כ"ו) ובדברי הימים א' (א' י"ד).
 (ז) כל העם הנוחר וגו'. ראה בספר מלכיס (א' ט' כ' כ"א כ"ב). (י) ואלה
 שרי הגזבים אשר למלך שלמה חמשים ומאתים. ובספר מלכיס (שס פסוק כ"ג)
 הוא אומר: חמשים וחמש מאות, השלש מאות היו מהגרים, שפיו נביזים על שלש אלפים
 ושלש מאות, כמו שכתבנו למעלה (ב' א'), ואלו המאתים וחמשים היו מישראל. שהיו
 נביזים על איתם השלש מאות גרים, שהיו נביזים על השאר, ובספר מלכיס מנה כל הנביזים
 כאחד, ישראלוגרים, והיו חמשים וחמש מאות, ובזה הספר לא מנה נביזי הגרים, כי אם
 נביזי ישראל, כי נביזי הגרים מנאס בכלל שאר הגרים, שאמר (למעלה שס): שלש
 אלפים ושש מאות, ועושי המלאכה לא היו אלא שלש אלפים ושלש מאות, כמו שאומר בספר
 מלכיס (א' ה' ט"ז), הנה השלש מאות הם הנביזים. (רד"ק). ויש אומרים, כי שלש
 מאות היו נביזים על עושי המלאכה, וחמשים ומאתים היו שוכנים לרדות תחת הנביזים,
 אשר לא יכלו לעשות מלאכתם בעבור אונס מה, כאשר יקרה זה פעמים רבות. ולדעת הרב
 דאן יצחק אבאראבנעל ז"ל היו חמשים ומאתים נביזים על עושי המלאכה בבית המקדש,
 ושלש מאות היו ממוכים על עושי המלאכה בשאר בניני המלך שלמה. (יא) ואח בת פרעה.
 וית בתיה, ברתיא דפרעה. (תרגום רב יוסף) העלה שלמה מעיד דויד. ראה בספר
 מלכיס

תרגום אשכנזי

דען פאללאסט ציהען, דען ער איהר בויעטע; דען ער שפראך, "עו
 זאלל מיר קיין פרויענציממער אין דען פאללנסטען דוידים, קעניגס
 פאן ישראל, וואָהנען, דיא הייליג זינד, ווייל דיא לאַדע דעם עוויגען
 דאָהין קאַם." [יב] פאן דיוער צייט אן בראַכטע שלמה דעם עוויגען
 גאַנצאַפפער דאָר אויף דעם אַלטאַרע דעם עוויגען, דען ער פאָר דער האַללע
 ערבויען לים. [יג] ער לים טעגליך אָפפער דאַרבריינגען, נאָך דער פער.
 אָרדנונג משהים, אונד זאָ אן דען רוהעטאַגען (שבתות), ניימאַנדען אונד
 פעסטען, דרייאמאַהל אים יאַהרע, אַם פעסטע דער אונגעווייערטען קוכען,
 אַם וואָכענ- אונד לויכהיטטענפעסט. [יד] ער בעשטימטע אויך, נאָך
 דער פאָרשריפט ווינעם פאַמערס דויד, דיא איינטהיילונגען דער פריסטער,
 נאָך איהרעם דינסטע, דיא לויים צו איהרען אַמטספערריכטונגען, טעגליך
 צו לאָבוניגען אונד נעכען דען פריסטערן צו דינען, אונד דיא טהאַרהיטער,
 נאָך איהרען איינטהיילונגען, פיר יעדעם טהאַר; דען זאָ וואָר דיא פער.
 אָרדנונג דוידים, דעם געטטליכען מאַנגעס. [טו] מאן וויך פאן דעם
 בעפעהלע דעם קעניגס וועגען דער פריסטער אונד לויים, אין יעדער זאָ.
 בע, אונד בעזאַנדערס אין אַנועהונג דער שעצצע, ניכט אים מינדעס.
 טען אַב. [טז] זאָ וואירדע דיא גאַנצע אונטערנעהמונג שלמהים אויז.
 געפיהרט, פאן דעם טאַגע דער גרינדונג דעם טעמפלעס אן ביז צו זיי.
 נער פאָללענדונג, אונד דאָז הויז גאַטטעס וואָר פאָללקאַממען פערטיג.
 [יז] נון גינג שלמה נאָך עציון גבר אונד נאָך אילות אַם אופער
 דעם מעערעס, אים לאַנדע ארום. [יח] היראויף זאַנדטע איהם חורם,
 דורך

באור

מלכים (א' ג' א') לבית אשר בנה לה. ראה מלכים (א' ז' ט'). כי אמר וגו' ארום
 אמר, לא איפטר דתשלוט לי איתתא בבית דוד, מלכא דישראל, ארום קודשא חינן, ולא כשר
 דפיתוב תמן איתתא, מן בתר דעל לוותהון ארוכא דה'. (תרגום רב יוסף). בבית
 דויד. דרך כלל, רכה לומר: בבתי דוד. (רד"ק). כי קודש המה. ואף ע"פ שלא היה
 הארון כי אם באחד מהבתים, המקודש לו, אף על פי כן חשב כל הבתים כמקודשים, כיון
 שכבשם גם הארון, ואומר, לא חשב לי אשה גם מהיום, כיון שכניתי לה בית, ולענין זה
 זכה לה בית, שלא חשב במקום הקודש, אף על פי כן ישנה גם עשרים שנה, עד שכנמה
 מאחת ביתו. (הנ"ל). באה אליהם ארונה'. זכר הארון בלשון נקבה, וכן (שואל
 א' ד' יז) וארון האלהים בלקחה. (הנ"ל). (יג) וברבד יום ביום וכו'. ראה
 בספר במדבר (פרשה כ"ט וכ"ט). להעלות וגו'. ראה בספר מלכים (א' ט' כ"ה).
 (יד)

דבריהם ב ה ל ג

מעיר דויד לבית אשר בנה לה כי אמר לא תשב
 אשה לי בבית דויד מלך ישראל כיקדשהמה אשר
 באה אליהם ארון יהוה: יג אז העלה שרמה עלות
 ליהוה על מזבחי יהוה אשר בנה לפני האולם: יד
 וכדבר יום ביום להעלות במצות משה לשבתות
 ולהדשים ולמועדו שלוש פעמים בשנה בחג
 המצות ובחג השבעות ובחג הספורת: יו ויעמד
 כמשפט דויד אביו את מחלקות הכהנים על
 עבדתם והלויים על משמרותם להלל ולשרת נגד
 הכהנים לדבר יום ביומו והשוערים במחלקותם
 לשער ושער כי בן מצות דויד איש האלהים:
 טו ולא סרו מצות המלך על הכהנים והלויים לכל
 דבר ולאצרות: טז ותכן כל מלאכת שלמה עד
 היום מוסד בית יהוה ועד בלתו שלם בית יהוה:
 יז אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות ער שפת
 הים בארץ אדום: יח וישלח לו חורם ביד עבדיו
 אוניות

ר ש"י

וכל העיר: אשר כל הכתים באה אליהם. לפי שבאה אליהם ארון ה'. באה לשון
 נקבה דוגמא (שמואל ח' ד') וארון ברית ה' נלקחה: (יג) על מזבח ה'. זה

באור

(יד) ויעמד כמשפט דויד אביו וכו'. ראה בספר דברי הימים (א' פרשה כ"ד, כ"ה
 וכ"ו) מצות דויד איש האלהים. תפקידת דוד, נביא דה' (תרגום רב יוסף).
 (טו) ולא סרו מצות המלך. סרמ"ס השימוש, ופירוש: מאכות המלך. (רד"ק).
 (טז) ותבון וגו'. וזיתקנת כל עיבדת שלמה, מן יומא דאיתמר בית מקדשא דה' עד
 יומא דאיתמיני, ואלים בית מקדשא דה' (תרגום רב יוסף). (יז) אז הלך שלמה וכו'.
 פירוש, ולקח אותם הערים, ועשה שם אביו, כמו שאמר בספר מלכים (א' ט' כ"ו).
 * * * 9 ט (רד"ק)

דבר הימים בה ט

אָנִיּוֹת וְעֲבָדִים יוֹדְעֵי יָם וְיָבֵאוּ עִם עֲבָדֵי שְׁלֹמֹה
אוֹפִירָה וַיִּקְחוּ מִשָּׁם אַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים כִּבְרֹזָהָב
וַיָּבִיאוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה :

ט וּמִלֶּכֶת שָׁבָא שָׁמְעָה אֶת שְׁמֵעַ שְׁלֹמֹה וַתָּבוֹא
לְנִסּוֹת אֶת שְׁלֹמֹה בְּחִידוֹת בִּירוֹשָׁלַם בְּחִיר
כָּבֵד מְאֹד וּגְמֵלִים נִשְׂאִים בְּשָׁמַיִם וְזָהָב לָרֹב וַאֲבָן
יִקְרָה וַתָּבוֹא אֶל שְׁלֹמֹה וַתְּדַבֵּר עִמּוֹ אֵת כָּל אֲשֶׁר
הָיָה עִם לְבָבָהּ : ב וַיִּגֵד לָהּ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל דְּבָרֶיהָ
וְלֹא נִעְלַם דְּבַר מִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד לָהּ : ג וַתֵּרָא
מִלֶּכֶת שָׁבָא אֶת חֵכְמַת שְׁלֹמֹה וַתִּהְיֶה בֵּית אֲשֶׁר בָּנָה :
ד וּמֵאֲכָל שְׁלֹחָנָהּ וּמִזֵּבֶן עֲבָדָיו וּמִמַּעַמְד מִשְׁרָתָיו
וּמִלְבוּשֵׁיהֶם

רש"י

מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת שְׁנֵי שְׁלֹמֹה וּ"מ מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת שְׁעֵשֶׂה שְׁלֹמֹה הַחַת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת שְׁנֵי
מִשָּׁה וְחֵימ' צְדָדֶר סְהָרִי כְּתִיב (מִלְכִי צ'ו' ז') וְחַת עוֹלַת כָּל הָעַם וְכָל דָּם הָעוֹלָה וְגוֹמֵר
יִהְיֶה לְצַקֵּר כְּלוּמֵר מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת שֶׁהִיָּה שֶׁס קוֹדֵם לָכֵן יִהְיֶה לִי לְצַקֵּר מִכָּל שֶׁהַמִּזְבַּח
הִיָּה שֶׁלְנֹחֶשֶׁת : (טז) עַד הַיּוֹם מוֹסֵד בֵּית מִיּוֹם הוֹסִירוּ עַד כְּלוּתוֹ :
ט (א) לְנִסּוֹת . אֵת שְׁלֹמֹה . אֵת חֵמַת מִה שְׁמֵעָה מִחֲכָמָתוֹ וּבִחָה
לְנִסּוֹתוֹ בְּחִידוֹת . כְּמוֹ (שׁוֹפְטִים י"ד) אֲחֻדָּה נָא
לְכֵס חִידָה דְשִׁמְשׁוֹן : (ג) וְלֹא נִעְלַם דְּבַר . כִּיּוֹן שֶׁרָחַתָּה שֶׁהִגִּיד לָהּ הַכֹּל לֹא נִעְלַם
דְּבַר מִמָּה שֶׁשָּׁאֵלָה אֲשֶׁר הִגִּיד לָהּ אִז הוֹדַתָּה עַל הַשְׁמוּעָה כִּי חֵמַת שְׁמֵעָה . וּבִתְרַגּוֹם
מִגִּילַת אֶסְתֵּר שֶׁס כְּתוּבִים קָלַת מִן הַחִידוֹת אֲשֶׁר שָׁאֵלָתוֹ : (ד) וּמֵאֲכָל שְׁלֹחָנָהּ
כְּרִבּוּיִם

מכלל יופי מן קאפיטעל ו ז ה

ז (י) כִּי אֲמַנִּים . הֵ"א פְּתוּחָה כִּי הִיא לְחִימָה וְהֵ"א ה' בְּשׁוֹרֵק וְעִנִּינוּ אִמַת
(כג) וְנִשָּׂא בֹן אֱלֹהִים . שְׂרָשׁוּ נִשְׂאָה וְנִכְחַב בְּאֵל ה' : (מא) קוֹמָה יי .
מִלְרַע :
ז (יט) וְאִם תִּשְׁכּוֹן אִחִים : פִּירוּשׁ אֲחֵם לְיִשְׂרָאֵל :
ח (ה) עָרֵי מְצוֹר . עִיר מְצוֹר נִקְרָאת כֵּן לְפִי שְׁלֹא יִכְבוּשׁ אֶרֶם אוֹחָה
בְּחֻזְקָה אִם לֹא בְּמְצוֹר שׁוֹכְנֵי עֲלֶיהָ וַיַּעֲמְדוּ סְבִיבוֹתָיו בְּמְצוֹר עַד
רַחַח מְרַעֵב וּמְצַמֵּא . וְרַבֵּי יוֹנָה פִּירְשׁוּ עֵינֵי חוּזֵק מְעִינֵי צַר שְׁעִנִּינוּ מִלַּע :
(ט)

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י ל ד

דורך ויינע דינער, שיפפע מיט ערפֿאהרנען זעמעננערן; דיזע נינגען מיט דען דינערן שלמה'ס נאך אויפיר, נאָהמען דאָרט פֿיר הונדערט אונד פֿינפֿציג ככר גאָלד, אונד בראַכטען עו דעם קעניג שלמה.

ט [א] דיא קעניגין פֿאָן שבא הערטע פֿאָן דעם רופע שלמה'ס, אונד קאָם, איהן דורך רעטהועל אויף דיא פראָבע צו שטעללען, נאָך ירושלים מיט איינעם זעהר נראָסען געפֿאָלגע אונד מיט קאָמעלען, דיא געווירצע, איינע מענגע גאָלד אונד עדעלשטיינע טרונען; זיא גינג צו שלמה, אונד זאָנטע איהם אַללעם, וואו זיא אים זינגע האַטטע.

[ב] שלמה זאָנטע איהר אַללעם, וואָס זיא פראַנטע; אונד ניכטס וואָר איהם פֿערבאָרגען, דאָו ער איהר ניכט געזאָנט העטטע. [ג] אַלז נון דיא קעניגין פֿאָן שבא דיא ווייזוהייט שלמה'ס זאָה, דען טעמפעל, דען ער ערבוטטע, [ד] דיא שפֿיזען זיינער טאַפעל, דאָו זיצען זיינער האַפֿלייטע, דאָו אויפֿוואַרטען זיינער בעדינטען, איהרע קליידונגען, זיינע

ב א ו ר

(רד"ק). לעציון גבר ואל אילות. ראה במזוזא הספר. (יה) וישלח לו חורם ונו'. ראה במלכים (סס פסוק כ"ז). ארבע מאות וחמשים ככר זהב. ובספר מלכים (סס פסוק כ"ח) הוא אומר: ארבע מאות ועשרים ככר, איפשר כי השלשים ככר זהב הוציאו בהוצאת הדרך. (רד"ק). ויתכן, כי שלמה נתן שלשים ככר זהב לעבדי חירם בשכר טרחו, אשר עבדו ארמות ימים לארץ אויפיר, ולא בלאו כי אס ארבע מאות ועשרים ככר זהב לאוצר מלך ישראל, או היה משקל כל הזהב, אשר בא בעת ההיא מאופיר לארץ ישראל, ארבע מאות וחמשים ככר, ולא בלאו לאוצר שלמה כי אס ארבע מאות ועשרים ככר זהב מוזקק ונקי מכל סיני.

ט (א) זמלכת שבא שמעה ונו'. ראה בספר מלכים (א' ו' ד' א' ב'). בירושלם. כמו לירושלים, וכן כתוב במלכים (סס): ותבא ירושלימה. (ב) ויגד לה שלמה וכו'. ראה במלכים (סס פסוק ג'). (ג) ותרא מלכה שבא ונו'. ראה במלכים (סס פסוק ד' ה'). והביח אשר בנה. ובית מקדשא די בנה. (תרנוס רב יוסף). (ד) ומשקיו. סס תואר, והטעם: שרי המשקים אשר לו. ועליותו אשר יעלה בית ה'. מעלה, טענה, לעלות מביתו לבית ה'. (רד"ק). וכן דעת רש"י ז"ל, ועל פי זה תרגמתי לשכנוית, ובמלכים (במקום המוזכר) כתוב: ועולחו אשר יעלה בית ה'.

מ כ ל ל י ו פ י מ ן ק א פ י ט ע ל ח

(טו) מוסד בית יי ועד כלותו. גם כן תהסר מ"ם השמוש ופירושו ממוסד כלומר מיום הוסרו ועד כלותו נכונה כל המלאכה: (י) ארבע טאות וחמשים ככר זהב. ובספר מלכים הוא אומר ארבע טאות ועשרים. כתב רד"ק כי השלמים ככר זהב הוציאו בהוצאת הדרך. ורה"ט רבי שמיאל לאניאדו אמר כי הככר של ירושלים היה גדול משל אויפיר וארבע טאות וחמשים ככר מטשקל אויפיר היו ארבע טאות ועשרים ככר ירושלים:

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י

זיינע מונדשענקע אין איהרען קליידונגען אונד דען גאנג, דורך וועלכען
 ער הינאוויף אין דאז הייז גאטטעס גינג, דא וואר זיא גאנץ אויסער זיך.
 [ה] זיא שפראך צום קעניגע: "זא איזט נון וואהר, וואז איך אין מיי"
 "נעם לאנדע פאן דיינען אנשטאלטען אונד דיינער ווייזהייט הערטע."
 [ו] איך גלויבטע נור דען ווארטען ניכט, ביז איך קאם, אונד מיי
 "כע אייגען עז זאהען; וואהרליך! עז ווארד מיר ניכט דיא העלפטע פאן
 "דער גרעסע דיינער ווייזהייט געזאגט; דיא איבערטריפסט דען רוף,
 "דען איך פאן דיר הערטע. [ז] וויא גליקליך זינד דיינע לייטע, וויא
 "גליקליך דיזע דיינע דינער, דיא איכמער אום דיך זינד, אונד דיינע
 ווייזהייט הערען! [ח] דער עוויגע, דיין גאטט, זייא געלאכט, דער
 געפאללען אז דיר פאנד, דיך אויף זיינען טהראן צו ערהעבען, דאס
 "דוא אים נאמען דעם עוויגען, דיינעם גאטטעם, העררשעסט, ווייל
 "דיין גאטט דיא איזראעליטען ליכט, זיא עוויגערהאלטען ווייל, דא
 רום ועצטע ער דיך צום קעניג איבער זיא, גערעכטיגקייט אונד טוגענד
 צו איבען. [ט] היראוויף גאב זיא דעם קעניגע הונדערט אונד צוואנ
 ציג ככר גאלד, זעהר פילע נעוויירצע אונד עדעלשטיינע; קיינע געוויר
 צע גליכען דעניעניגען, וועלכע דיא קעניגין פאן שבא דעם קעניג
 שלמה גאב. [י] אויך דיא דינער חורם'ס אונד דיא דינער שלמה'ס,
 וועלכע גאלד אויז אופיר האלטען, בראכטען אלגומים האלץ אונד
 עדעלשטיינע. [יא] דער קעניג לים פאן דעם אלגומים האלץ גענגע

ב א ו ר   א י מ

ה' זשס תרגמו רוב המתרגמים מלת ועולחו מענין קרבו עולה (גאנצאפער)
 (ה) וחאמר אל המלך וכו'. ראה במלכים (שס פסוק ו"ו) (ו) ולא האמנתי
 לדבריהם וגו'. ראה במלכים (שס פסוק ז"ן). (ז) אשרי אנשיך וכו'. ראה שם
 (פסוק ס'). (ח) יהי ה' אלהיך ברוך וגו'. ראה שם (פסוק ט'). לחתך על
 כסאי וגו'. כסא מלכות ישראל נקרא כסא ה', כי ה' הוא מלך ישראל, אשר נחר לו
 לסגולה מכל העמים, והמוֹלך על ישראל הוא מולך בייחוד בשם ה' ונפקדומו. (ט) וחחן
 למלך וכו'. ראה במלכים (שס פסוק י"ד). (י) וגם עבדי חורם וגו'. ראה
 במלכים (שס פסוק י"א). עצי אלגומים. ראה מה שכתנתי למעלה מזה (ב' ז"ן).
 (יא) מסלות לבית ה'. וכספר מלכים (שס פסוק י"ב) הוא אומר: מסעל לבית
 ה', ופירושו: עמודי סמיכות התקרות. (רד"ק) והכסס רלנ"ג ז"ל כתב במלכים
 (שס): "אחזוב, שנעליה, אשר עליה בה לבית ה' מבית המלך, עשה כדמות מעקה
 ד, מעצי האלמונים, שיסמך האדם בהם, במסלתו בזאת העליה." ורב יוסף תרגם פה
 מלת מסלות: "כינשיא (כינשא היא מסלה בלשון כשדים) לסעד, והרכיב בתרגומו
 מלת

דבר ימים בט לה

ומלבושיהם ומשקיו ומלבושיהם ועליהם אשר
יעלה בית יהוה ולא היה עוד בהרוח: ה ותאמר
אל המלך אמת הדבר אשר שמעתי בארצי על
דבריך ועל חכמתך: ולא האמנתי לדבריהם עד
אשר באתי ותראינה עיני והנה לא הגד לי חצי
מר בית חכמתך יספת על השמועה אשר שמעתי:
אשרי אנשיך ואשרי עבדיך אלה העמדים לפניך
תמיד ושמעים את חכמתך: ה יהי יהוה אלהיך
ברוך אשר הפיץ בך לתתך על כסאו למלך ליהוה
אלהיך באהבת אהיך את ישראל להעמידו לעולם
ויתנה עליהם למרד לעשות משפט וצדקה: ט ותתן
למלך מאה ועשרים בכר זהב ובשמים לרב מאד
ואבן יקרה ולא היה כבשם ההוא אשר נתנה מלכת
שבא למלך שלמה: י וגם עבדי חירס ועבדי שרמה
אשר הביאו זהב מאופיר הביאו עצי אלגומים ואבן
יקרה: יא ויעש המלך את עצי האלגומים מסלות

למלך ויבנה ביתו ויבנה את הארץ ויבנה את ביתו ויבנה את הארץ ויבנה את ביתו ויבנה את הארץ

ברבורים וימינו ופעמים העולים על שלחנו לרוח: ומושב עבדיו • שכל אחד ואחד
היה נוכח את מקומו כשהיו יושבים על השלחן ורוחי פני המלך הדיר לא היה אחד
רשאי לישב במקום חברו כל ימי חייו: ומועמד ושרתיו: כל אחד ואחד היה נוחזק
במועמד שלו ובשירות שלו ולא היה נשנה לומר: ומלבושיהם • לא כמלבושיהם שהם
לובשים היום לובשים לומר • ומשקיו • רוב משקיו: ועלייתו • נוסלות עליותיו אשר
יעלה עליהם מציתו לבית ה': ולא היה עוד צה רוח • שהיתה סבורה שאין חכמה
בכל המלכויות כי אם בארצה וכמו חכמים כי ארצה צמורה ולפיכך הם חכמים ציור
לפי שמוסבלין צמורות כדאיתא בפרק קמח דראש השנה לדין נכסי סיכרה י"ח
שעות דארץ ישראל צמערב צבל וזהו שכתוב וחרב חכמות שלמה מכל חכמת בני קדם
שהם היו צמורה כדכתיב ויהי נכסעם מוקדם (ראשית י"ח) ומכל חכמות מנרים

דבריהם בט

לבית יהוה ולבית המלך וכנרות ונבלים לשרים
ולא נראו כהם לפנים בארץ יהודה: י' והמלך
שלמה נתן למלכת שבא את כל הפצה אשר שאה
מלבד אשר הביאה המלך ותדפק ותלך לארצה
היא ועבדיה: י"ג ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה
בשנה אחת שש מאות ושישים ויש ככרי זהב:
יד לבד מאנשי התרים והסחרים מביאים וכל מלכי
ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף לשלמה:
טו ויעש המלך שלמה מאתים צנה זהב שחוט שש

מאות

רש"י

שהיו מכשפים חרטומים והשפים וחכמים היה בט"ו ר"ך כתוב בפסיקתא ט"ו ר"ה הוא
ל' ערבי וזיקרא רבם בפ' המלך כי עוף השמים יוליד את הקול (קהלת) זה עורב
וחכמת טו' אחרי: (ו) חצי מרבית. רבוי חכמות: (י) עני אלגומים. ופרש
בפסיקת' כתוב אחד אומר אלמוגים וכתוב אחד אומר אלגומים אלא אלגומים שם
ונקרא אלמוגים לפי שהים מתנווג ונכסף ונתוך רכינתו כמו כוסות שהוא נכסף
מהוך חשיבותו: (יא) מסילה. מדרגות (ובמלכים א' י') כתיב מוסעד נדרך
שעושין לעולין בדרך מעלות ומדרגות ו' אמוסעד ומסילה אחד הם: וכנרות ונבלים
לשרים. יש אומרים לבני לוי המשוררים בכלי שיר ורבי אליעזר ז"ל פירש
לשרים המשוררים לטייל לפני המלך דוגמת (שם ד') ויהי שירו חמשה ואלף הם
שירות של חול שעשה לשורר לפניו לטייל והוא שכתוב [לקמן ל"ה] ויקונן ירמיהו
על יאשיהו ויאמרו כל השרים והשרות וגו'. [יג] מלבד אשר הביאה. ושם
בבד מלכי יהודה כתוב כאן דמשמע שהיא נתנה לו יותר ממה שנתן לה ונמלכים
[שס"י] כתיב מלבד אשר נתן לה כיד המלך דברים המזויין בארץ ישראל ואינן
מזויין במקומו: [יד] לבד מאנשי התרים* שהיו דואגים לעבור מאודינה למודינה
וממלכות לנמלכות בלא תיור והיו נותנין לו שכר תיור: והסוחרים מביאים. שהיו
מביאים לו על ידי עלילה כדי לראות חכמתו: וכל מלכי ערב. מלכי ערביים:
ופחות הארץ. כולם מביאים כדי לראות חכמתו: [טו] מאתים צנה. צנה מקפת
את האדם משלש רוחותיו הוא שכתב [תילים ה'] צנה רטון תעטרנו: זהב שחוט.
זהב רך ונוח להקע מרוב חשיבותו שנטווה כחוט: שש מאות זהב. שש מאות
זהבים והוא שש מניס שהזכב הוא הדינר: יער הלבן. צית גדול צנה שלמה

צירושלם

ב"מ ח"ג פ"ג הל' כ"ג (ה"ה ח"ג פ"ג הל' כ"ג) כ"ג פ"ג הל' כ"ג

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י לו

אִים טַעַמְפֶּעל אונד אים קעניגליכען פֿאַללאַסטע, וויא אויך האַרפֿען אונד פּוֹאַלטער פֿיר דיא זענגער מאַכען; דערגלייכען האַלץ זאַה מאַן פֿאַרהין ניא אים לאַנדע יהודה. [יב] דער קעניג שלמה גאַב דער קעניגין פֿאַן שבא אַללעס, וואָז זיא פֿערלאַנגטע, אויסער דען געגענגעשענקען פֿיר דאַז, וואָז זיא איהם בראַכטע; אונד היראויף רייזטע זיא מיט איהרען דינערן ווידער אין איהר לאַנד צוריק. [יג] דאַז געזויכט דעם גאַלדעם, וועלכעם דעם שלמה אין איינעם יאַהרע געבראַכט וואורדע, וואָר זעכס הונדערט זעכס אונד זעכציג ככר. [יד] אָהנע דים בראַכטען דיא קרע. מער אונד קויפֿלייטע פֿיל איין, אונד אַללע קעניגע אין אַראַביען אונד דיא שטאַטטהאַלטער ריזעם לאַנדעם בראַכטען דעם שלמה זילבער אונד

גאַלד באור

מלת מסלות / האמורה פה, ומלת מסער, הכתובה במלכים (סס). ובנורות וגו' .
 וכנריא וכנליא לבני לוי, למשבחין בהון' (תרגום רב יוסף) . (יב) מלכר אשר
 הביאה אל המלך . ובספר מלכים (סס פסוק י"ג) : מלכד אשר נתן לה כיד המלך
 שלמה, ופירוש הפסוק כן הוא : והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפכה, אשר שלחה,
 מלכד אשר נתן לה מעצמו כנגד מה שהביאה היא לו, שהיה נריך הוא גם כן למת לה דברי
 חמודות מעצמו, כי היא הביאה לוגם כן הרבה, והוא נתן לה כנגד מה שהביאה לו, ונתן
 לה גם כן כיד המלך, מהגמול בארץ ישראל, ולא היה כמול בארצה, ויתכן לפרש : נתן
 למלכת שבא את כל חפכה, אשר שלחה, מחידות ומדברי סכמות . (רד"ק) ועמו הסכים
 רב יוסף, כי תרגם מלות : מלכד אשר הביאה אל המלך : לבר די יהב לה חילופי
 מה דאיתיתית לות מלכא, וכן תרגם החכם ר' שמואל דעטמאלד כ"ו, ועמו הסכמותי
 בתרגומי . וחהפור וחלך וגו' . כמו ותפן ותלך לארצה, הכתוב במלכים (סס) .
 ופירושו : הסיבה פניה ללכת, וכן (מלכים ב' ה' כ"ו) : הפך איש מעל מרכבתו לקראתך
 (רד"ק) . (יג) ויהי משקל הזהב וגו' . ראה במלכים (א' יו"ד י"ד) . (יד) לבר
 וכו' . ראה שם (פסוק ט"ו) . מאנשי וגו' . התרים הם הסוחרים הקטנים, מעטי
 הספורות והעסקים, והם מחפשים הרבה על המקצוע הממכר, לפי שעסקם מעט, לפיכך
 נקראים תרים, והסוחרים הם הסוחרים הגדולים . (רד"ק) . התרים . לשון חקירה
 וחיפוש, מענין התרים את הארץ (במדבר י"ד וי"ו), והטעם : סוחרים קטנים, כמו
 שהזכרתי בשם רד"ק ז"ל, וכאשר תרגמתי, או מוכסיה (צעללנער) המחפשים אחר כל
 סחורה, הבאה אל הארץ, לבל יאבד מאומה מהכנסות המלך, או אומנים העובדים בהרים
 (בערגלייטע), התרים את המתכות, ומחפשים אחר מטמוני האדמה, ועל פי הדעת
 הזאת האחרונה תרגם החכם ר' שמואל דעטמאלד כ"ו . וכל מלכי וגו' . כל מלכי
 ארץ הערב (אַראַביען) ופחות הארצה היא . ורב יוסף תרגם מלות וכל מלכי ערב :
 וכל מלכי סיסטותא, ולדעתי נפל פה טעות בדפוס, וכריך להיות : וכל מלכי סומכותא,
 כמו שתרגם יובתן המלות האלה במלכים (א' יו"ד ט"ו), והוא לשון ערובה, המלכים
 שהיו בערובת שלמה, וסומכין עליו, כמו שפירש רש"י זכ"ל שם . (טו) ויעש
 המלך שלמה וכו' . ראה במלכים (א' יו"ד ט"ו) . זהב שחוט . דהבא סנינא
 (יקר וחשוב), דעולין (אשר טווים) יתיה הי כחוטא . (תרגום רב יוסף) . וכן
 כתב רש"י ז"ל, כהב שחוט, זהב רך ונוח להרקע, מרוב חשיבותו, שנטווה כחוט . "

מלת

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י

גאלד. [טו] דער קעניג שלמה לים צווייא הונדערט הארנישע פֿאָם
 פֿיינסטען גאלדע מאַכען; זעכס הונדערט שקל פֿיינעס גאלד נאהם מאַן
 צו יעדעס האַרניש. [טז] ער לים אויך דרייא הונדערט שילדע פֿאָם
 פֿיינסטען גאלדע מאַכען, וואָצו מאַן דרייא הונדערט שקל גאלד פֿיר יע.
 דען שילד נאהם. דער קעניג לעגטע אללע היזע וואַפֿען אין דעם זאָמ,
 מערהויזע דעם וואַלדעם לבנון נידער. [יז] דער קעניג לים פֿערנער איי.
 נען גראָסען עלפֿענביינערנען טהראָן פֿערפֿערטיגען, אונד איהן מיט ריי,
 נעם גאלדע בעלעגען. [יח] אַן ריזעם טהראָנע וואַרען זעכס שטופֿען
 אונד איין גאלדנער פֿוסטריטט בעפֿעסטיגט, אינד ער האַטטע אַן ביידען
 זייטען דעם זיצצעס אַרמלעהנען, נעבען וועלכען צווייא לעווען שטאַנדען.
 [יט] אַן דען ביידען זייטען דער זעכס שטופֿען שטאַנדען צוועלף לעווען;
 דערגלייכען טהראָן וואַרדע נאָך אין קיינעם רייכע פֿערפֿערטיגט. [כ] אללע
 טרינקגעפֿעסע דעם קעניגס שלמה וואַרען גאלד, אונד אללע גערעטהע
 אים זאָממערהויזע דעם וואַלדעם לבנון פֿיינעס גאלד; זילבער וואַרדע
 אין דען טאָגען שלמה'ס גאָר ניכט געאַכטעט. [כא] דען דיא שיפֿפֿע
 דעם קעניגס גינגען מיט דען דינערן חורם'ס נאָך תרשיש; אללע דרייא

יאַהרע

ב א ו ר

ומלת שחוט היא מעבין משיכה, כמו חן שחוט (ירמיה ט' זי"ן). * שש מאות וכו' *
 שית מאה סילעין דדהנא סניכא. (תרגום רב יוסף). * (טז) שלש מאות זהב. ונמלכים
 (שס פסוק י"ז): שלש מאות זהב, כי המנה מאה זהב. (רד"ק). * והזהב הוא השקל *
 ויחנם המלך וגו'. * הצינות והמגינים, הנזכרים פה ובפסוק הקודם, נעשו לכבוד
 ולתפארת, ולא להלחם בהם, כי משקלם ידעו, כי היו קטנים מהשתמש בהם במלחמה,
 ונראה השימוש מגיני הנחשת, אשר עשה המלך רחבעם תחת מניני הזהב, אשר עשה
 שלמה (מלכים א' י"ד כ"ו כ"ז כ"ח), כי הרצו נשאו אותם לפני המלך, מדי לכתו מביתו
 לבית ה'. * בבית יער הלבנון. * בנית מקירת מלכיאח (תרגום רב יוסף). * וכן מתורגם
 אשכנזית. ונראה, כי בארמון הזה היו אונות המלך שלמה, וראה במלכים (א' זי"ן ב'
 וגו') * (יז) ויעש המלך וכו'. * ראה במלכים (א' י"ד י"ח). * כסא שן. * כורסיה
 דאן דפילי. (תרגום רב יוסף). * (יח) ושש מעלות וכו'. * ונמלכים (שס פסוק י"ט)
 כתוב: שש מעלות לכסא מאחריו, וידות מזה ומזה אל מקום השבת, ושנים אריות עומדים
 אצל הידות. והנה לא נזכר שם מאומה מכנס הזהב, אשר היה לכסא שלמה * וכבש
 בזהב לכסא מאחזים. פירוט, המעלות היו מאחזים ונדנקים לכסא, ונדנקים בו,
 והכנס היה לפי המעלות, והיה בזהב, ופירוט כנס כמו מעלה, אצל אינו עשוי כמעלות
 האכנים והעצים, שהם זה על זה, אלא מעלה אחת היא, והוא משופע והולך, ועולה
 מהקרקע עד המקום, שעולין בו אליו, לפיכך היו עושין למזבח כנס, שעולין בו אליו,
 כמו שאומר במשנה: עלה בכנס, והיה אסור לעשות בו מעלות, כמו שכתוב (שמות כ"ג)
 ולא תעלה במעלות על מזבתי. (רד"ק). * (יט) ושנים עשר אדיות וכו'. * ראה
 במלכים

דבר הימים ב ט לו

מאות זהב שחוט יעלה על הצנה האחת: טו ושלש
מאות מגנים זהב שחוט שלש מאות זהב יעלה על
המגן האחר ויתנם המלך בבית יער הלבנון:
יז ויעש המלך כסא שן גדול ויצפהו זהב מהור:
יח ושש מעלות לכסא וכבש בזהב לכסא מאהזים
וידות מזה ומזה על מקום השבת ושנים אריות
עמדים אצל הידות: יט ושנים עשר אריות עמדים
שם על שש המעלות מזה ומזה לא נעשה כן לכל
ממלכה: כ וכל כלי משקה המלך שלמה זהב וכל
כלי בית יער הלבנון זהב סגור אין כסף נחשב בימי
שלמה למאומה: כא כי אריות למלך הלכורה
תרשיש עם עבדי חורם אחרת לשלוש שנים
תבואנה אריות תרשיש נשאות זהב וכסף שנהבים
וקופים

ר ש י

צירושלם כדמוכח לקמן וכל אותם נוגינים לקח שישק ומריביו עני לבנון הגדולים
עשאו בדכתיב במלכים [א' ז'] ויבן את בית יער הלבנון על ארבע טורי ארזים ושם
נתן אותם נוגינים והוא שכתוב ותצט ציוס ההוא אל נשק בית היער [ישעיה כ"ג]:
[יז] כסא שן. שן של פיל: [יח] ושש מעלות לכסא. מדרגות לעלות בו: וידות
מזה ומזה על מקום השבת. כמין נוקלות מופאה לפאה נוימן ונשמאל לסמוך
זרועותיו עליהם: ושנים אריות עומדים אלל הידות. של זהב וכל זורת הכסא
וזורת החיות שכתב מפורש בהרגום של מגילת אסתר: [כא] שנהבים. שן
פיל

באור

במלכים (שם פסוק כ'). (כ) וכל כלי משוקה וגו'. ראה במלכים (שם פסוק
כ"א). זהב סגור. רהבטנ. (תרגום רבי יוסף). (כא) כי אריות למלך וגו'. ראה
במלכים (שם פסוק כ"ג). חרשיש. ראה במנחם הכהן. שנהבים. וכן דפיל. (תרגום
רב יוסף). וכתב רש"י ז"ל פה: כ, שנהבים, שן פיל ופיל ענמו. "ולזה הסכימו מתרגמים
רבים, כי תרגמו מלת שנהבים (על עאנשען), ויין יקראו הפילים בלה"ע. וקופים

קף

י"ד 10

דבר הימים ב ט

וקופים ותוכיים: כג ויגדל המלך שלמה מכל מלכי
הארץ לעשר וחכמה: כג וכל מלכי הארץ מבקשים
את פני שלמה לשמע את חכמתו אשר נתן האלהים
בלבו: כד והם מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי
זהב ושלמות נשק ובשמים סוסים ופרדים דבר
שנה בשנה: כה ויהי לשלמה ארבעת אפים אריות
סוסים ומרכבות ושנים עשר אלה פרשים ויניחם
בערי הרקב ועם המלך בירושלים: ט ויהי מושל
בכל המרכבים מן הנחר ועד ארץ פלשתים ועד גבול
מצרים: כו ויתן המלך את הכסף בירושלם כאבנים
ואת הארזים נתן בשקמים אשר בשפלה לרב:
כז ומוציאים סוסים ממצרים לשלמה ומכר
הארצות: כט ושאר דברי שלמה הראשנים

והאחרונים

ר ש י

פיל ופיל עצמו • וקופים • מע'רקאנין: ותוכיים • טווסין • [כג] ויגדל
המלך שלמה וגומר • לקיים מה שאמר לו וגם אשר לא שאלת חתן לך גם כבוד
[מלכים א' ג'] • [כג] וכל מלכי הארץ וגומר • לקיים מה שאמר לו הנה נתתי
לך לב חכם וכבון אשר כמוך לא יהיה [שם]: [כד] והם מביאים איש מנחתו •
על ידי עלילה שבאים לשמוע חכמתו כי חין כבוד לבא לפני המלך ריקם דוגמת ולא
יראה אח פני ה' ריקם [דברים ט"ו]: נשק • כליזיון: [כה] ויניחם בערי
הרקב ועם המלך בירושלם • מקלתם ועזר על לא ירצה לו סוסים: (כט) על

דברי

באור

קוף הוא החיה, הנקראת בל"א (אפ"ע), והסופר הרומי (פליניוס) קורא אותה
(צעפוס) • ותוכיים • הם פאוכ"ש (פאאנס בלשון נרפת) בלע"ז • (רלב"ג במלכים
שם) • והם העופות, הנקראים בלשון אשכנז (פפיוען), וכן תרגם רב יוסף פה מלת
ותוכיים: וטווסין, כי העוף, הנקרא בל"א (פפיוא) יקרא בלשון יוני: טאאס •
(כג) ויגדל המלך שלמה וכו' • ראה במלכים (שם פסוק כ"ג) • (כג) וכל מלכי
הארץ וגו' • ראה במלכים (שם פסוק כ"ד) • (כד) והם מביאים וכו' • ראה במלכים
(שם)

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י ל ח

יאהרע קאמען דיא שיפפע אויו חרש'ש בעלאדען מיט גאלד, זילבער,
 עלעפאנטען, אפפען אונד פפויען. [כב] זא וואר דער קעניג שלמה
 גרעסער, אלו אללע קעניגע דער ערדע, אן רייכטהום אונד וויזהייט.
 [כג] קעניגע אויו אללען לענדערן בעווכמען שלמה, זיינע וויזהייט
 צו הערען, מיט וועלכער איהן דער עוויגע בענאכטע. [כד] יעדער
 בראכטע זיין געשענק מיט זילבערנע אונד גאלדנע גערעטהע, קליידער,
 וואפפען, געווירצע, פפערדע אונד מוילטהירע; אונד דים געשאה יעהר.
 ל'ך. [כה] שלמה האמטע פיר טויזענד שאעללע מיט פפערדען אונד
 וואגען אונד צוועלף טויזענד רייטער, דיא ער טהיילס אין דיא וואגענ.
 שטעדטע לענטע, טהיילס ביא זיך אין ירושלים הילט. [כו] ער
 העררשטע איבער אללע קעניגע פאן דעם שטראמע (פרת) אן ביו אן
 דאז לאנד דער פלשחים אונד ביו אן דיא גרענצע מצרים. [כז] דער קעניג
 מאכטע, דאס מאן אין ירושלים דאז זילבער וויא שאיינע אכטעטע, אונד
 דיא צעדערן וויא דיא מוילבער פייגענביימע, דיא אין הען טהעלערן אין
 גראסער מענגע וואכסען. [כח] מאן האלמטע פיר שלמה פפערדע אויו מצרים
 אונד אויו אנדערן לענדערן. [כט] דאז איבריגע דער פריהערן אונד

שפעטערן באור

(שס פסוק כ"ה) * (כה) ארבעת אלפים אוריות סוסים. ונספר מלכים (ח"ד'
 כ"ו): ארבעים אלף אוריות סוסים, פירטו רבותינו ז"ל: ארבעים אלף אינטבלאות
 (לשון רבים מהמלה הרומית: סטאבולום, שהיא כל"א: פיהשטאלל, שטאנרארט
 דעם פיהעם), וכל אחת ארבעת אלפים סוסים. (רד"ק) * ונמלכים (שס) כתב
 רש"י: "פירטו רבותינו ארבעים אלף אוריות היו, וכל אחת ארבע אלף אינטבלאות,
 " או ארבעת אלפים אוריות, וכל אחת ארבעים אלף אינטבלאות. " ויש מפרשים לפי
 הפשט, כי ארבעת אלפים אוריות היו, וכל אחת היו עשרה סוסים, ואם כן היו יחד
 ארבעים אלף מקומות, לעמוד בהם סוסים. וכל"א מתורגם לפי מלות המקרא, כאשר
 הוא כתוב לפנינו. ושנים עשר אלף פרשים וכו'. ראה נמלכים (שס י"ד כ"ו) *
 (כו) ויהי מושל בכל הטלפים וכו'. ראה נמלכים (ח"ד' כ"א כ"ד). מן הנהר *
 מן הנהר פרת (איופראט), כי המלך דוד הרחיב את גבול ישראל עד הנהר הזה, אחרי
 אשר כבש את הארמים, ושלמה מושל על הארצות האלה: ועד ארץ פלשחים * עד ועד
 צבלל, כי שלמה מלך על הפלשתיים. ועד גבול מצרים. עד הנהר שיחור, שהוא
 הגבול בין ארץ מצרים ובין ארץ כנען (וקוּסע י"ג ג'). * וגבול ארץ ממלכת שלמה היה מזרחה
 הנהר פרת, מערבה ארץ פלשתיים ותימנה ארץ מצרים, וכן אמר האלהים לאהרם (ראשית
 ט"ו י"ח): לזרעך נתתי את הארץ הזאת, מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר
 פרת. (כו) ויהו המלך אח הכסף וכו'. ראה נמלכים (ח"ד' י"ד כ"ז) *.
 (כח) ומוציאים סוסים וכו'. ראה נמלכים (שס פסוק כ"ח) * והנה בימי המלך דוד
 לא היו לישראל סוסים, כי ארץ ישראל לא גידלה סוסים (ראה שמואל ב' י"ח ט'), מלכים
 א' ח' ל"ג) * וכאשר גדל שלמה בעושר רב, הביא סוסים מארצות אחרות * כמו ממדינת

ה ר ג ו ם א ש כ נ ו ז

שפעתערן לעכענסגעשיכטע שלמה'ס איזט בעשריבען אין דער צייטגע
 שיכטע נתן'ס, דעם פראפעטען, אין דער פראפעציי הונג אחיה'ס, דעם
 שילוני, אונד אין דען געוויכטען דעם זעהערס יעדו איבער ירבעם,
 זאָהן דעם נבט. [ל] שלמה העררשטע אין ירושלים איבער גאנץ ישראל,
 פירציג יאהרע לאנג: [לא] ער ענטשליף צו זיינען פעטערן, וואורדע
 אין דער שטאדט ויינעם פאטערס דויד בעגראכען, אונד זיין זאָהן רחבעם
 ווארד קעניג אן זיינער שטעללע.

י [א] רחבעם רייזטע גון נאך שכם, דען דאָהין קאם גאנץ ישראל,
 איהם צו הולדיגען. [ב] דא ירבעם, זאָהן דעם נבט, דער
 אין מצרים וואר, וואָהין ער פאָר דעם קעניג שלמה פלאָה, דים ערפוהר,
 זאָ קעהרטע ער אויז מצרים צוריק. [ג] גון שיקטע מאן, לים איהן
 דופען, אונד ער אונד גאנץ ישראל קאמען, אונד שפראכען צו רחבעם

וויא באור

(קאפפאראציען), אשר היתה מפוארה נפוסיה היקרים, ונפרטוח מחנן מצרים,
 אשר היתה קרובה לארץ ישראל, וגידלה כוסים הרבה, ומהארץ ההיא הוציאו כל מלכי
 יהודה את כוסיהם (מלכים ב' י"ח כ"ד, ישעיה ל"א א' ג', יחזקאל י"ז ט"ו).
 (כט) ושאר דברי שלמה וכו'. ראה במלכים (א' י"א מ"א). יערי. כתיב, וקרו: יעדו
 נביו בסוף, והוא ערו החוזה, המזכר להלן (י"ב ט"ו). (ל) על כל ישראל ארבעים
 שנה. לפי שדוד לא מלך על כל ישראל ארבעים שנה, כי נחנן לנדו מלך שבע שנים על
 יהודה (שמואל ב' ב' י"א), לפיכך אמר, כי שלמה מלך על כל ישראל ארבעים שנה (רד"ק).
 (לא) וישבכ שלמה עם אבוחיו וכו'. ראה במלכים (א' י"א מ"ג).
 י (א) וילך וכו'. ראה במלכים (א' י"ב א'). רחבעם. לא היה להמלך שלמה
 בן כי אם רחבעם, אבל היו לו שתי בנות: טפה ובשמת (מלכים א' ד'
 י"א ט"ו). כב וגו'. שכם היתה משנט אמרים, ונראה, כי הנבואה, שאמר אחיה
 השילוני לירבעם (מלכים א' י"א ל"א וכו'), נודעה, לפיכך שלמו ישראל, וקראו לו,
 ונקאו למצוא עלילה, להסב המלוכה אל ירבעם, לפיכך לא רצו לנבוא לירושלים, אלא בא
 לשכם, שהיא מאפרים, וירבעם מאפרים, והוכרך רחבעם לנבוא לשכם. (רד"ק במלכים
 א' י"ב א'). וראה בדברי רש"י ז"ל נזה. שכם. חסר לע"ד השימוש, והראוי: לשכם.
 (ב) ויהו וגו'. ראה במלכים (שס פסוק ב'). כשמוע ירבעם וכו'. ירבעם, בן
 נבט, שמע במצרים את מות שלמה המלך, והתאסף כל ישראל, להמליך את רחבעם בנו
 תחתיו. והוא במצרים וגו'. ראה במלכים (א' י"א מ"ס). (ג) וישלחו ויקראו
 לו

מכלל יופי מן קאפיטעל ט

ט (יא) האלגמים הוא שקורין לו בלעז קורא"ל. ויש מי שפירש אותו
 העץ שצובעים בו ונקרא בערבי אל בקא"ם שקרים לו בלעז
 בראוי"ל: מסלות לבית יי. ענין ההרמה וההגבהה ואפשר לפרשו חקרות
 ולפי שהם נכוהים קראם בן. או יהיה מסילות מעלות ולפי שהם כמו הדרך
 שירדכו בהם בני האדם חסיר קראם בן. אבל לפי מה שאמר בספר מלכים

דבריהם בטי לט

והאחרונים הלוא הם כתובים על דברי נתן הנביא ועל נבואת אחיה השילוני ובחזות יעדי החזוה על ירבעם בן נבט: ל וימלך שלמה בירושלם על כל ישראל ארבעים שנה: לא וישב שלמה עם אבתיו ויקברהו בעיר דויד אביו וימלך רחבעם בנו תחתיו: ויילך רחבעם שכמה כי שכם באו כל ישראל להמליך אתו: ב ויהי כשמע ירבעם בן נבט והוא במצרים אשר ברח מפני שלמה המלך וישב ירבעם במצרים: ג וישלחו ויקראו לו ויבא ירבעם

וכל

רש"י

דברי נתן. ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן וגומר [שמואל ב' י"ג] עד ויקרא שמו ידידיה: ועל נבואת אחיה השילוני. [מלכים א' י"ח] שקרע מונו המלכות וכתבה לירבעם: [ל] על כל ישראל מ' שנה. מה שאין כן בדוד שנחזרון מלך ז' שנים ובירושלים שלשים ושש:

י [א] כי שם באו כל ישראל להמליך אחוה. בשם שהוא מקום ירבעם שנחלק אפרו וירבעם אפרתי וכל זאת היתה סיבה מאת הקדוש ברוך הוא לקיים דברו קרוע חקרע הממלכה: [ב] ויהי כשמוע. פתרון ויהי כשמוע מקודם לכן שבאו להמליכו בשם כשהוא עודנה צנונים: [ג] וישלחו ויקראו לו ויבא. וכל זה להודיענו רעונו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שאפילו [רחבעם] ענינו בא להמליכו לרחבעם והסב הקדוש ברוך הוא אחר דבריו עד שמלך

מכלל יופי מן קאפיטעל ט

על זה מסעדי לכית ה' במקום שאמר הנה מסלוח לבית ה' נפרש מסלות בענין מסעדי ויהיה התקרה כמו שאמרנו כי גם היא מסעדי או יהיה בנין אחר כמו עמודים או יהיה עשוי לסעד ולחזוק וכן בפירוש עמודי התקרה: (טו) זהב שחוט' לשון משיכה כי הוהב המשובת ויכל אדם למשכו ולשחטו כי הוא רך ביותר מרוכ חשיכותו. ואמרו רבותינו ז"ל זהב שחוט שהיה נמשך כשעוה: (כט) אריות סוסים שם בסמוך והי"ד תמורה למ"ד הפועל וענינו אבוסים חרגום אבוס בעליו אוריה דמרוהי: ארבעת אלפים אריות סוסים. ובספר מלכים ארבעים אלף: והחכם רבי שמואל לאניאדו פירש כי ארבעים אלף אריות סוסים היו לו מפורים בכל ערי מלכותו וארבעת אלפים היו אצלו בירושלים לעת הצורך: (כט) ובחזות יעדו. שם ענין ראיה ותרגום ראה חזה והוא מראה הנבואה:

דבר הימים בי

וכל ישראל ידברו אל רחבעם לאמר: ד אביך
הקשה את עלנו ועתה הקל מעבודת אביך הקשה
ומעלו הכבד אשר נתן עלינו וגעבדך: ה ויאמר
אלהם עוד שלשת ימים ושובו אלי וילך העם:
ויועץ המלך רחבעם את הזקנים אשר היו עמדים
לפני שרמה אביו בהיתוחי לאמר איך אתם נועצים
להשיב לעם הזה דבר: ז וידברו אליו לאמר אם
תהיה לטוב להעם הזה ורציתם ודברת אליהם
דברים טובים והיו לך עבדים כל הימים: ח ויעזב
את עצת הזקנים אשר יעצו ויועץ את הילדים
אשר גדלו אתו העמדים לפניו: ט ויאמר אליהם
מה אתם נועצים ונשיב דבר את העם הזה אשר
דברו אלי לאמר הקל מן העל אשר נתן אביך
עלינו: י וידברו אתו הילדים אשר גדלו אתו
לאמר כה תאמר לעם אשר דברו אליך לאמר
אביך הכבד את עלינו ואתה הקל מעלינו כה
תאמר אליהם קטני עבה ממתיני אבי: יא ועתה

אבי רשי

שמלך ירבעם: (ד) חזיק הקשה את עליו. כי איש טורח במלאכה היה ועליו
הטיל לפרנס פועליו והיום כדכתיב במלכים [א' ה'] ויעל המלך שלמה מוס
וגומר: (ו) נועלים כמו יועלים וכן יאמר מן יודעים נודעים אך יועלים להבא
נועים נתייעלים כבר: [י] קטני עבה מומתני אבי. חננע קטנה שלי גדולה
מומתני אבי כלומר אני חזק ממונו: [יא] העמים. כמו [ראשית נו"ג] ויעמם
כ"ט

באור

לו וכו'. ראה במלכים (א' י"ג) • (ד) אביך וכו'. ראה במלכים (שס פסוק ד') •
הקשה את עלנו וגו'. שלמה הכבד את מוסו על ישראל, לשלם הוצאותיו הגדולות
לכניכו הרבים, ולתפארת אכזי ארמונו, נשיו ופלגשיו ומרכבותיו וסוסיו, אשר הרכה

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י מ

וויא פֿאלגט: [ד] דײן פֿאַטער לעגטע אונז איין האַרטעס יאָך אויף;
 ערלייכטערע דוא נון דען האַרטען דינסט דײנעם פֿאַטערס אינד וײן
 שווערעס יאָך, דאַז ער אונז אויפֿלעגטע: זאָ וואָללען וויר דיר גערן
 דינען. [ה] ער אַנטוואָרטעטע איהנען: קאַממעט נאָך דרייאַ טאַג
 גען ווידער צו מיר! אונד דאַז פֿאַלק נינג הינוועג. [ו] דער קעניג
 רחכעם בעראַטהעלאַגטע זיך יעצט מיט דען אַלטען טעננערן, דיא וײן
 פֿאַטער שלמה, צו דעססען לעבצײטען, דינטען, אונד שפראַך:
 וויא ראַטהעט איהר, דיזעם פֿאַלקע צו אַנטוואָרטען? [ז] דיזע
 אַנטוואָרטעטען איהם: ווען דוא דיך דיזעם פֿאַלקע גיטיג אונד געפֿעל.
 ליג צײגסט, אונד גוטע וואָרטע צו איהנען שפּריכסט: זאָ בלייבען
 זיא לעבענסלענגליך דינע אונטערטהאַנען. [ח] אַכער ער פֿערליס
 דען ראַטה, דען איהם דיא אַלטען גאַכען, אונד בעראַטהעלאַגטע זיך
 מיט דען ײנגלינגען, דיא מיט איהם אויפֿוואכסען, אונד נון אין זײנעם
 דינסטע שטאַנדען. [ט] ער שפראַך צו איהנען: וואָס ראַטהעט
 איהר, דאַס וויר דען לײטען אַנטוואָרטען, דיא צו מיר שפּראַכען:
 ערלייכטערע דאַז יאָך, וועלכעם דײן פֿאַטער אונז אויפֿלעגטע?
 [י] אונד דיא מיט איהם אויפֿגעוואכסענען ײנגלינגע ערווידערטען:
 זאָ אַנטוואָרטע דעם פֿאַלקע, דאַז צו דיר שפּראַך: דײן פֿאַטער ער.
 שווערטע אונזער יאָך, ערלייכטערע דוא עז אונז! זאָ שפּריך צו
 איהנען: מײן קלײנסטער פּינגער איזט דיקקער, אַלז דיא לעגדען מיט
 נעם פֿאַטערס. [יא] לעגטע אײך נון מײן פֿאַטער איין שווערעס יאָך

ב א ו ר א ו י פ

מאוד. (ה) ויאמר אליהם וגו'. ראה במלכים (שם פסוק ה'). (ו) ויועץ המלך
 רחבעם וכו'. ראה במלכים (שם פסוק ו'). את הזקנים וגו'. המלך רחבעם נועץ
 בתפלה עם יועצי המלך שלמה הזקנים, אשר חכמו מאוד על ידי זקנותם ושימושם בחכר
 המלך המפורסר ההוא, אשר היה חכם מכל האדם, אשר על פני האדמה. איך אחם
 נועצים. איך אחם מתיעצים בעצמכם, לתת לי ענה. (רד"ק). (ז) וידברו אליו
 וגו'. ראה במלכים (שם פסוק ז'). (ח) ויעווב את עצת הזקנים וכו'. ראה
 במלכים (שם פסוק ח'). (ט) ויאמר אליהם מה אחם וגו'. ראה שם (פסוק ט').
 (י) וידברו אתו הילדים וכו'. ראה שם (פסוק יו'). קטני וגו'. ענינו, ויתר
 יש לי כח ואומץ, ממה שהיה לאבי, ולמה חקל עולכם? (רד"ק במלכים שם). וכן חרגס
 פה רב יוסף: "חלשותי תקיפתו טן נבורתייה דאינא." עבה. פועל עבר לזכר, במשקל
 עשה, ויש לפרשו תואר לנקבה, ויהיה תואר לאנבעו הקטנה, ובלא האנבע זכר ונקבה.
 (רד"ק במקום הנזכר). (יא) ועתה אבי העמים וכו'. ראה במלכים (שם פסוק

תרגום אשכנזי

"אויף זא ווילל איך עז נאך שווערער מאכען; מיין פֿאָטער ציכטיגטע
 "איך מיט רוטהען, איך ווערדע איך מיט שקאַרפֿיאַנדאַרנען גייסעלן."
 [יב] ירבעם אונד דאָז גאַנצע פֿאָלק קאַמען נון אַם דריטטען טאָגע ווי.
 דער צו רחבעם, וויא דער קעניג שפראַך: "קאַמט אַם דריטטען טאָגע
 "ווידער צו מיר!" [יג] אונד קעניג רחבעם אַנטוואַרטעטע איהנען
 האַרט; דען ער פֿערלים דען ראַטה דער אַלטען. [יד] ער שפראַך צו
 איהנען נאָך דעם ראַטהע דער יינגלינגע: "מיין פֿאָטער ערשווערטע
 אייער יאָך, איך ווערדע עז נאָך שווערער מאַכען; מיין פֿאָטער ציכ.
 טיגטע איך מיט רוטהען, איך ווילל איך מיט שקאַרפֿיאַנדאַרנען גייסעלן."
 [טו] זאָ גאַב דער קעניג דעם פֿאָלקע קיין געהער; דען עז וואָר איינע
 געטטליכע פֿיגונג, דאַם דער עוויגע זיין וואָרט בעשטעטיגטע, וועלכעס
 ער דורך אהיהו, דען שילוני, ירבעם, דעם זאָהנע דעם נבט, פֿערקינדע.
 טע. [טז] גאַנץ ישראל זאָה נון, דאַם איהם דער קעניג קיין געהער
 גאַב, אונד אַנטוואַרטעטע דעם קעניגע: "וואָס פֿיר טהייל האַכען וויר
 "אַן דויר? וויר האַכען קיין ערבע אַן דעם זאָהנע דעם ישי; נאָך דיינען
 "וואָהנונגען ישראל! פֿערזיהע נון, דויר, דיין הויז!" אונד גאַנץ ישראל
 גינג נאָך זיינען וואָהנונגען. [יז] רחבעם בעהעררשטע נון בלאָס דיא

זעהנע

באור

י"א) בשוטים. בשרביטין. (תרגום רב יוסף). בעקרבנים. מיני קונים, הגדלים
 בארץ ישראל, ועוקבים בעקרב, והם נקראים בל"א (שקארפֿיאַנדאַרנען), וכאשר
 מתורגם פה. ולדעת קנת עקרבנים הם ויז מחודדים של ברזל, שתוקעים אותם ברצועות
 צור, ומכים בהם את האדם, לעקוק ולקרוע את בשרו, והוא כאב גדול למוכה ומיוסר
 בהם. (יב) ויבא ירבעם וגו'. ראה במלכים (סס פסוק י"ג). (יג) ויענם המלך
 קשה וכו'. ראה סס (פסוק י"ג). (יד) לאמר אכביר את עולכם וגו'. היה לו
 לומר: אבי הכביר את עולכם ואני אוסיף עליו, חלא פירושו עם חסר דבר, וכה
 משפטו: אכביר את עולכם כאשר הכביר אבי, ואני אוסיף עליו, או אל"ף אכביר במקום
 ה"א, והוא מקור, כמו אברך (ראשית מ"א מ"ג), אשכים (ירמיה כ"ה ג'), שהא"לף
 בהם במקום ה"א, ופירושו: אבי אמר להכביר עולכם, ואני אוסיף עליו. (רד"ק).
 וראה נזה בלקט שכחה למכלל יופי. ובניסוחות שלפני כחונ פה: אבי הכביר
 את עולכם, ואני אוסיף עליו, וכן אמר במלכים (סס פסוק י"ד): אבי הכביר
 את עולכם, ואני אוסיף על עולכם, וכן תרגם רב יוסף ומתרגמים אחרו', וכן תרגמתי
 גם אשכנזי (טו) ולא שמע המלך אל העם. ולא קביל מלכא מן עמא. (תרגום רב
 יוסף). כי היחה נסבה מעם האלהים. ובספר מלכים (סס פסוק ט"ו) אומר: כי
 היחה סנה, והוא סס, חה כפעל עומד, שהוא כתואר, רונה לומר, כי היחה גורה
 כסנה מאת האלהים, ששמע לענת הילדים. (רד"ק). (טז) וכל ישראל ראו וגו'.
 ראה במלכים (סס פסוק ט"ו). מה לנו חלק בדויד וכו'. האיננו לו, כי אין להם

דבריהם בי מא

אבי העמים עליכם על כבוד ואני אסיף על עליכם
אבי יסר אתכם בשוטים ואני בעקרבים: י' ויבא
ירבעם וכל העם אל רחבעם ביום השלישי כאשר
דבר המלך לאמר שובו אלי ביום השלישי: י'
ויעגם המלך קשה ויעזב המלך רחבעם את עצת
הזקנים: י' וידבר אלהם בעצת הילדים לאמר
אבי הכביד את עליכם ואני אסיף עריו אבי יסר
אתכם בשוטים ואני בעקרבים: ט' ולא שמע המלך
אל העם כי היתה נסבה מעם האלים למען הקים
יהוה את דברו אשר דבר ביד אחיהו השלוני אל
ירבעם בן נבט: ט' וכל ישראל ראו כי רא שמע
המלך להם וישיבו העם את המלך לאמר מזה לנו
חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי איש לאהליך ישראל
עתה ראה ביתך דוד וילך כל ישראל לאהליו:
י' ובני ישראל הישבים בערי יהודה וימלך עליהם

רחבעם

רש"י

איש על חמורו: בעקרבים. בריווי"ן בלשון אשכנ"ז שעוקלין כעקרבים: (טו) כי
היתה נסבה. למען הקים ה' את דברו. כמו שמופורש במלכים [א' י"א] להסיר
ממנו י' השבטים וליתן לירבעם וזהו לא יסיר שבט מיהודה [רחשית מ"ט] לא ירד
מומלכותו עד כי יבא שילה פתרון עד כי יבא יהודה שילה להמליך שם רחבעם ושם
לו יקחה עמים להמליכו ושם נחלקה המלכות ואבד מלכות של עשרת השבטים ושם
עיר קטנה סמוכה לשילה כדכתיב [סוף שופטים] הנה חג לה' בשילה מיומים ימיו
במסילה העולה מנצח אל שכם וכתוב בירמיה משם ונשילה ולכבוד משכן שילה
נאספים לשם שהוא ראוי לאסיפת בני אדם וסמוכה לשילה וכשנאספים בשם חז
יסיר שבט מיהודה שם המלכות נחלקה: [יז] לאהליך ישראל. מוסב על מה
לנו חלק בודד מה לעוזב אהלינו ולעלך אחריו לא כן חלל לנו כל ישראל איש לאהליו:

עשה

יא

* *

דבר י ה י מ י ב י י א

רחבעם: יח וישלח המלך רחבעם את הדרם אשר
 על הזמם וירגמו בו בני ישראל אבן וימת והמלך
 רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלים:
 יט ויפגעו ישראל בבית דוד עד היום הזה:
 יא א ויבא רחבעם ירושלים ויקהל את בית יהודה
 ובנימן מאדה ושמונים אלף בחור עשה
 מלחמה להלחם עם ישראל להשיב את הממלכה
 לרחבעם: ב ויהי דבר יהודה אר שמעיהו איש
 האלהים לאמר: ג אמר אל רחבעם בן שלמה
 מלך יהודה ואל כל ישראל ביהודה ובנימן לאמר:
 ד כה אמר יהוה לא תעלו ולא תלחמו עם אחיכם
 שובו איש לביתו כי מאתי נהיה הדבר הזה וישמעו
 את דברי יהוה וישבו מלכת אל ירבעם: ה וישב

רחבעם

ר ש י

עתה ראה ביתך דוד • מוסב על ולא נחלה צבן ישי כלומר אין לנו צו נחלה חלא
 צבית המקדש שבירושלם שאנו זוכתי' צו ולראות צו בשלוש רגלים ראה ביתך דוד אין
 אנו נריכין לו לילך שם יסיה לך לצדך [וכל זה לא נראה לי] חלא ראה ביתך דוד
 חי איפשינו לא צדך ולא צבית המקדש שלך: [יח] הדורס • הוא אדונירס [מלכים
 א' ד'] שבימי שלמה גדולתו גדולה ובימי רחבעם נשפלה גדולתו על כן נקרא הדורס:
 וירגמו צו בני ישראל חבן • ולפי שרחבעם לא ידע הסבה והקשר שבהם צו מונו על
 כן כהרג כששאל המוס שקצב עליהם שלמה: (יט) ויפגעו ישראל צבית דוד • לשון
 מרדות דוגמת (מלכים ב') בימיו פגע מואב וגומר (משלי י"א) אח נפשע מקרית
 עון אז תפגע לצנא [לקמן ל"א]:

יא (א) ויקהל את צבית יהודה ובנימן • שהיו בתחום יחד וגם ירושלים
 היתה של שניהם וצבית המקדש על תחום שניהם צנו
 וצגבוליים ציהושע מפרש היאך היה החומין יחד וגם רצותינו חמרו רועה יולאה
 מחלק צנימין וגכככת צחלקו של יהודה ועליה מוצח צנו לכך לא היו יכולין להפרד
 זה מזה וגם כתיב צסמוך עם אחיכם וכלא אחיכם צני איש אחד: (ס) ויצן ערים
 למצור

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י מ ב

זעהנע ישראל'ס, דיא אין דען שטעדטען יהודה'ס וואָהנטען. [יח] קעניג רחבעם שיקטע היראויף הדורם, דען שטייעראיינגעהמער, אַב, אַבער דיא זעהנע ישראל'ס וואָרפֿען איהן מיט שטיינען צו מאָדע; דער קעניג זעלבסט קאַנטע נור מיט נאַטא אײנען וואָנען בעשטייגען, נאָך ירושלים צו פֿליכטען. [יט] זאָ געשאַה דער אַבפֿאַלל ישראל'ס פֿאַן דעם הויזע דויד'ס, דער ביו אויף דיוען טאַג פֿאַרטרויערט.

יא [א] אַלו רחבעם ווידער אין ירושלים אַנקאַם, פֿערוואַמעלטע ער דאַן הויז יהודה'ס אונד בנימין'ס, הונדערט אונד אַכטציג טויזענד ערלעזנע קריגער, געגען ישראל קריג צו פֿיהרען, אונד דאַן רייך ווידער אַן זיך צו ברינגען. [ב] אַבער דאַן וואָרט דעם עוויגען וואָרד שמעיהו, דעם מאַננע נאָטטעס, וויא פֿאַלגט. [ג] „זאַגע רחבעם, „זאָהן שלמה'ס, דעם קעניג פֿאַן יהודה, אונד דעם גאַנצען ישראל „אין יהודה אונד בנימין: [ד] זאָ שפּריכט דער עוויגע: „ציהעט ניכט הינ, אויף, בעקריגעט איירע ברידער ניכט! יעדער קעהרע נאָך הויזע צוריק, „דען פֿאַן מיר קאַם דים אַללעס. „ זיא געהאַרכטען דען וואָרטען דעם עוויגען, אונד ליסען אַכ פֿאַן דעם ציגע געגען ירבעם. [ה] רחבעם

כליב

באור

מלך ברוך, ולא נמלה בן ישי, שיסו, אסיפרדו מונו, רובה לומר מורעו. (רלב"ג במלכים ט) עתה ראה ביחך דויד. כדון מלך על אינשי ביתך, דוד! (תרגום רב יוסף) והטעם: מ'אָדעט, דוד! על משפּחתך ועל שׂנך, כי לא תמלך עוד על ישראל כלי. (יו) ובני ישראל וכו'. ראה במלכים (טס פסוק י"ז). והנה דבר הכתוב פה בייסוד משנת יהודה, וכלל בו גם המלך מנטי לוי, שמעון ובנימין, אשר ישב בתוך שבע יסודה, אַוהמערבנו. (יח) וישלח המלך רחבעם וכו'. ראה במלכים (טס פסוק י"ח). (יט) ויפּשעו ישראל וגו'. ראה טס (פסוק י"ט).

יא (א) ויבא רחבעם ירושלים וכו'. ראה במלכים (א' כ"א). (ב) ויהי וכו'. ראה טס (פסוק כ"ב). דבר ה' פתנס נבואה מן קדס ה'. (תרגום רב יוסף). איש האלהים. כניא דה'. (הכ"ל). (ג) אמור וגו'. ראה במלכים (טס פסוק כ"ג). רחבעם בן שלמה מלך יהודה. הנה קרא האלהים את רחבעם, בן שלמה: מלך יהודה, וכונן נזה את כסא מלכותו על יהודה. ואל כל ישראל ביהודה ובנימין. ועם כל בית ישראל דביהודה ובנימין. (תרגום רב יוסף). וראה למעלה מזה (י"ד י"ז). (ד) כה אמר ה' וגו'. ראה במלכים (טס פסוק כ"ד). וישעו את דברי

רש"י

למור. ערים קטנים בנה וסבב כל סביבותם מים וישום חזק זה מנור כדאמרינן (בישעיה ל"ז) חני קרתי ושתיתי מים ויחזיריב כקף פעמי כל יחורי מנור ועתה הונך

תרגום אשכנזי

בליכ נון אין ירושלים, אונד בויעטע שטערטע צו פעסטונגען אין יהודה.
 [ז] ער בויעטע נעמליך בית לחם, עיטם, חקיע; [ז] בית צור,
 שוכו, עדולם; [ח] גח, מרשה, זיף; [ט] אדורים, לביש,
 עוקה; [י] צרעה, אילון אונד חברון. דיוע אללע ווארדען פעסטע
 שטערטע אין יהודה אונד בנימן. [יא] ער פערשטערקטע דיוע פעס.
 טונגען, אונד פערזאָה זיא מיט בעפעהלסהאבערן אונד מיט פֿאַררעטהען
 פֿאַן שפייזען, עהל אונד זויין. [יב] ער פערזאָה פֿערנער אללע שטער.
 טע מיט שילדען אונד שפיסען, בעפעסטיגטע זיא זעהר, אונד בע
 העררשטע זאָ יהודה אונד בנימן. [יג] דיא פרויסטער אונד לויס אין
 גאַנץ ישראל גינגען אויז אלל איהרען בעצירקען צו דעם קעניג [רחבעם]
 איבער. [יד] דען דיא לויס פֿערליסען איהרע אַנגערשטערטע אונד
 איהרע איבריגען בעזיצונגען, אונד גינגען נאָך יהודה אונד ירושלים,
 דאָ זיא ירבעם אונד זיינע זעהנע פֿאַן דעם דינסטע דעם עוויגען פֿערשטי.
 סען, [טו] אונד זיך פרויסטער בייא דען אַפפֿעהעהען אַנשמעללמען
 פֿיר דיא וואַלדטייפֿעל אונד דיא קעלבער, דיא זיא פֿערפֿערטיגען ליסען.
 [טז] דען לויס פֿאַלגטען אויז אללען שטעממען ישראל'ס דיאיעניגען,
 דיא הערצליך פֿערלאַנגטען, דען עוויגען, דען גאַטט ישראל'ס, צו
 זוכען, אונד קאַמען נאָך ירושלים, דעם עוויגען, דעם גאַטט איהרער פֿע.
 מער, צו אַפפֿערן. [יז] זיא פֿערשטערקטען דאָן רייך יהודה'ס, אונד
 מאַכטען רחבעם, דען זאָהן שלמה'ס, דרייא יאָהרע לאַנג מעכטיג, דען
 זיא וואַנדעלטען דרייא יאָהרע אויף דעם זועגע דויד'ס אונד שלמה'ס.

באור [יה]

ה' • וקנילו ית פתנמי ה' • (תרגום רב יוסף) • וכן תרגמתי אשכנזית • (ז) יבן את
 בית לחם וכו', רבות מהערים, האמורות פה, היו בנחיות כנר מימי קדם, לפני מלך
 רחבעם, מלך יהודה, אך המלך הזה הגדילן ונכה אותן לערים בנורות • וראה בספר יהושע
 (י"ד י"ד, י"ב ט"ו, ט"ו כ"ד ל"ג ל"ה כ"ח, י"ט מ"ב) • עיטם • העיר הזאת היתה
 במקל שנט שמעון, ככתוב למעלה מזה (דברי הימים א' ד' ל"ב), ומה נראה, כי מלך
 רחבעם על חלק משנט שמעון, אחרי אשר נחלקה המלכות בין רחבעם זירבעם (יא) ויחזק
 את המצודות • מזה נראה, כי קצת מהערים, הנזכרות בפסוקים הקודמים, היו בנורות
 מימי קדם, והמלך רחבעם חידש וחיזק את מנכריהן • ואוצרות • ותיסברין • (תרגום
 רב יוסף) • מלת תיסברין היא מילה היונית (טהעוויראָם), ובלשון רומי (טהעוויר
 רום), וכן נקרא אוצר (שאַץ) בלשון יון ורומי, והכני"ת במלת תיסברין היא במקום
 היו"ו במלת (טהעוויראָם), כי כן דרך פיפרי העברים הקדמונים, להחליף היו"ו במלות
 פועות

דבריהם ב יא מג

רחבעם בירושלם ויבן ערים למצור ביהודה :
 ו ויבן את בית לחם ואת עיטם ואת תקוע : ז ואת
 בית צור ואת שוכו ואת עדלם : ח ואת גת ואת
 מרשה ואת זיק : ט ואת אדורים ואת לכיש ואת
 עזקה : י ואת צרעה ואת אילון ואת חברון אשר
 ביהודה ובבנימן ערי מצודות : יא ויהזק את
 המצודות ויתן בהם נגידים ואצרות מאכל ושמן
 ויין : יב ובכל עיר ועיר צנור ורמחים ויהזקם
 להרבה מאד ויהי לו יהודה ובנימן : יג והפתגים
 והלויים אשר בכל ישראל התיצבו עליו מכל גבולם :
 יד כי עזבו הלויים את מגרשיהם ואחזתם וילכו
 ליהודה ולירושלם כי הזניחם ירבעם ובניו מכהן
 ליהודה : טו ויעמד לו כהנים לבמות ושעירים
 ולעגלים אשר עשה : טז ואחריהם מפר שבטי
 ישראל הנתנים את לבבם לבקש את יהוה אלהי
 ישראל באו ירושלם לזבח ליהוה אלהי אבותיהם :
 יז ויחזקו את מלכות יהודה ויאמזו את רחבעם בן
 שלמה לשנים שלוש כי הלכו בדרך דויד ושלמה

לשנים

רש"י

הוצרך לכך כי פשעו צו ישראל : [ז] ויתן בהם נגידים . שרים ונציבים לשמור הערים
 והכרכים : ואצרות מאכל ושמן ויין . לפי שיהא להם מאכל מזומן אם יעלו בית
 ישראל למצור : [יד] כי עזבו הלויים את מגרשיהם . שצכל ארץ עשרת שבטים :
 כי הזניחם ירבעם . הזניחם מלעבוד ויזכק לה' : [טו] כהנים לבמות . כלומר
 פנים הזניח ירבעם הכהנים והלויים לפי שהעמיד כהנים סומרים לשעירים :

י"א ויהזק את המצודות ויתן בהם נגידים ואצרות מאכל ושמן ויין : יב ובכל עיר ועיר צנור ורמחים ויהזקם להרבה מאד ויהי לו יהודה ובנימן : יג והפתגים והלויים אשר בכל ישראל התיצבו עליו מכל גבולם : יד כי עזבו הלויים את מגרשיהם ואחזתם וילכו ליהודה ולירושלם כי הזניחם ירבעם ובניו מכהן ליהודה : טו ויעמד לו כהנים לבמות ושעירים ולעגלים אשר עשה : טז ואחריהם מפר שבטי ישראל הנתנים את לבבם לבקש את יהוה אלהי ישראל באו ירושלם לזבח ליהוה אלהי אבותיהם : יז ויחזקו את מלכות יהודה ויאמזו את רחבעם בן שלמה לשנים שלוש כי הלכו בדרך דויד ושלמה

דבריהם ב יא

לשנים שלוש יח ויקח לורחבעם אשה את מחלת
בן ירימור בן דוד אביהו בת אליאב בן ישי :
ט ותלד לו בנים את יעוש ואת שמריה ואת זהם :
כ ואחריה לקח את מעכה בת אבשלום ותלד לו
את אביהו ואת עתי ואת זיו ואת שלמית : כה ויאהב
רחבעם את מעכה בת אבשלום מכל נשיו ופירגשו
כי נשים שמונה עשרה נשא אפילו גשים וששים ותלד
עשרים ושמונה בנים וששים בנות : כג ויעמד
לראש רחבעם את אביה בן מעכה לנגיד באחיו
כי להמליכו : כג ויבן ויפרץ מכל בניו לכל ארצות
יהודה ובנימן לכל ערי המצרות ויתן להם המון
לרב וישאל המון נשים :

יב (א)

רשי

[גו] ואחריהם • של לויס וכהנים : [יח] אביהו בת אליאב • כמו (ירמיה
ג' א) ואביהו דוגמא ככזש אלוק שטעה שמואל הרואה כשהעביר ישי את אליאב
לפני שמואל ואמר [שמואל ח' י"ז] אך נגד ה' משיחו זה שהקב"ה עתיד לומר קום נא
משחכו כי הוא זה וטעה בצן שמואל שראה בתו של אליאב אשה רחבעם מלכה ועל
זה הדבר נענש שמואל כי כשחל לו שחול איזה בית הרואה [סס ח' ח'] ויאמר
שמואל הנבי הרואה שלא ענהו דרך ענוה לומר מה תרצה אמר לו הקב"ה חייך
אתה עתיד לראות ולא תדע מה תראה כי טעה באליאב ובתו המלכה : [כג] לנגיד
באחיו • כדי להמליכו : [כג] ויפרץ • פיזר בניו לכל ארצות יהודה דוגמא (לעיל
ח' ד') וצית אביהם פרו לרוב :

יב

באור

לועות בני' רפה, כמו אבוסטו, קלאבדיאו, נמקיס אוינוסטא, קלודיא
ודומיהם. (יד) כי הונחם וגו'. ארוס עכיניטון ולא שנקיטון ירבעם וכנוי, מלשמש
קדם ה'. (תרגום רב יוסף) • (טו) כהנים • כומרין • (הכ"ל) • ולשעירים •
ולשדוקין • (הכ"ל) • ולעגלים אשר עשה • ראה במלכים (א' י"ב כ"ט וגו') •
(טז) ואחריהם • של לויס וכהנים • (רש"י) • ועל פיזר לתרגמתי אשכמית • לבקש וגו'
למשכע אולסן מן קדם ה', אלהא דישראל • (תרגום רב יוסף) • (יז) ויאמרו את
רחבעם בן שלמה לשנים שלוש וכו' • נאנה הרביעית למלך רחבעם עזב את תורת ה'

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י מ ד

[יח] רחכעם פערמעהלטע זיך מיט מחלת, דער טאָכטער דעם ירימות,
 זאָהן דויד'ס, אונד מיט אביהיל דער טאָכטער דעם אליאב, זאָהן ישׁים.
 [יט] לעצטערע געבאָר איהם זעהנע, דען יעוש, דען שמריה אונד
 דען זהם. [כ] נאָך איהר נאָהם ער מעכה, דיא טאָכטער אבשלום'ס,
 אונד דיוע געבאָר איהם אביה, עתי, זיוא אונד שלומית. [כא] רחכעם
 ליבטע מעכה, דיא טאָכטער אבשלום'ס, איבער אַלל זיינע געמאָהלינ,
 נען אונד קעכסווייבער; דען ער נאָהם זיך אַבטצעהן געמאָהלינגען אונד
 זעכציג קעכסווייבער, אונד צייגטע אַבט אונד צוואַנציג זעהנע אונד זעכ,
 ציג טעכטער. [כב] רחכעם זעצטע אביה, דען זאָהן דער מעכה, צום
 הויפט אונד פֿירסטען אונטער זיינען ברידערן; דען ער בעשלאָס, איהם
 דיא רעגירונג צו איבערגעבען. [כג] ער פֿערברייטעטע וויזוליד זיינע
 זעהנע אין אַללען לאַנדשאַפטען יהודה'ס אונד בנימין'ס, אין אַללען
 פֿעסטען שטעדטען, גאַב איהנען איהר רייכליכעס אויזקאָממען, אונד
 וואָרב פֿיר זיא אום איינע מענגע פֿרויענצימער.

יב (א)

באור

וכל ישראל עמו (להלן י"ב א' ב'), ומהשנה ההיא נחשבה תחלת שלש מאות ותשעים שנה,
 אשר הרשיעו בהן בני ישראל (יחזקאל ד' ה'), והשנים האלה הניעו עד השנה, אשר נר
 בה נבוכדנצר, מלך בבל, על ירושלים. (יח) מחלת בן וכו'. כתיב: בן, וקרי:
 בת. ירימות בן דויד. ירימות זה לא נזכר בכני דוד, אולי הוא אחד מן הנזכרים, ושתי
 שמות היו לו. (רד"ק). ולדעת קצת הוליד המלך דוד את ירימות מפילגש, אשר לא
 נזכר שמה, וכן אמר הכתוב (דברי הימים א' ג' ט'), אשר אשר זכר שמות בני דוד: בל
 בני דויד, מלכר בני פילגשים, וגשמעמוזה, כי היו לרוד בני פילגשים, אשר לא
 נזכרו שמותם במקרא. ואב היל וגו'. חסרונו הסיפור, כמו (חזקוני י"א) שמש ידע,
 ראובן שמעון (שמות א' ב'), לקח מחלת, בת ירימות, לאשה, ולקח גם כן אביהיל, בת
 אליאב. (רד"ק). וכן תרגם רב יוסף: וית אביהיל. (יש) וחלד לו בנים. על אמת
 מהן הוא אמר, כי האחרת ממה, או לא היו לו בניס ממכה. (רד"ק). ונראה, כי
 המקרא הזה מוסב על אביהיל, בת אליאב, הנזכרת בסוף המקרא הקודם, וכן
 תרגמתי. (כב) ויעמד לראש וכו'. מקרא מסורס, וכה משפטו: ויעמד רחבעם
 את אביה, בן מעכה, לראש, לנגיד באחיו. כי להמליכו. פירושו, כי אמר
 להמליכו, והעמידו בחיו לנגיד באחיו. (רד"ק). וכן תרגם רב יוסף: ,, ארום אמר,
 למיתן ליה מלכותא. " וכן תרגמתי. (כג) ויבן ויפרוץ סכל בניו וכו'. פירושו,
 הבין בדבר, ופחד ממרד, ופרץ מכל בניו, ופורס בכל ארצות יהודה ובנימן, כדי להחזיק
 המלכות בידו. (רד"ק). וכן עשה יהושפט, מלך יהודה (להלן כ"א ג'). ורב יוסף
 תרגם מלית ויבן ויפרוץ: ,, ובנא וספיץ (והחזיק) קרויין. " והנה תרגם מלת
 ויבן, שהיא ענין הבינה וחכמה, כאלו כתוב: ויבן, שהוא לשון בנין. ויהן להם
 המון לרוב. כדי שלא ינטרכו לשאול לעם. (רד"ק). וישאל המון נשים.
 פירושו, לבניו, כדי להרבות זרעו, כי לעצמו הגה כתוב (למעלה מזה פסוק כ"א): כי נשים
 שמונה עשרה נשא ופילגשים ששים, אם כן וישאל המון נשים לנאוף בניו הוא. (ה"ל).

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י

יב (א) אָלן נון רחבעם'ס רעגירונג בעפעסטיגט וואָר, אונד ער מעב.
 מיג וואורדע, זאָ פֿערל'ס ער דיא לעהרע דעם עוויגען, אונד
 צאָנן ישראל מיט איהם. (ב) אונד זאָ צאָג אים פינפטען רעגירונגס.
 יאהרע דעם קעניגס רחבעם שישק, קעניג פֿאָן מצרים, געגען ירושלים
 דינאוויף, ווייל דיא איזראַעליטען טריילאָן געגען דען עוויגען וואָרען.
 (ג) ער צאָג העראָן מיט טויזענד אונד צוויייהונדערט קריגסוואַגען, זעכ.
 ציג טויזענד רייטערן אונד אונצעהלבארעם פֿוספֿאַלק, דאָן מיט איהם
 אויז מצרים קאָס, לובים, סוכיים אונד כושום. (ד) ער עראָבערטע
 דיא פֿעסטען שטעדטע יהודה'ס, אונד ריקטע ביו ירושלים פֿאָר.
 (ה) דאָ קאָס דער פֿראַפֿעט שמעיה צו רחבעם אונד דען פֿירסטען
 יהודה'ס, דיא פֿאָר שישק נאָך ירושלים פֿליכטעטען, אונד שפראַך צו
 איהנען: "זאָ שפריכט דער עוויגע: "איהר פֿערליסעט מיך, זאָ איבער."
 "לאַס' איך אייך אויך דער געוואַלט שישק'ס." (ו) נון דעמיטהיג.
 טען זיך דיא פֿירסטען ישראל'ס אונד דער קעניג, אונד שפראַכען:
 "דער עוויגע איזט גערעכט." (ז) אונד דאָ דער עוויגע זאָה, דאָס
 זיא זיך דעמיטהיגטען, וואָרד דעססען וואָרט דעם שמעיה, וויא פֿאַלגט:
 "זיא דעמיטהיגען זיך, זאָ ווילל איך זיא ניכט פֿערדערבען, ווילל איה.
 גען נאָך אייניגע רעטמונג פֿערלייהען, אונד מיין צאָרן זאָלל זיך ניכט
 "דורך שישק איבער ירושלים ערגיסען." (ח) דאָך זאָללען זיא איהם
 אונטערווירפֿיג ווערדען, אונד מייגען דינסט אונד דען דינסט אירדי.
 שער רייכע קעננען לערנען. [ט] זאָ צאָג נון שישק, קעניג פֿאָן מצרים,
 נאָך ירושלים, נאָהם דיא שעצצע דעם טעמפעלס, דעם קעניגליכען

פֿאַלאַסטעם   באַור

יב (א) עוב את תורת ה' וכו'. ראה בספר מלכים (א' י"ד כ"נוג'). (ב) ויהי
 בשנה החמישית וכו'. ראה מה שביארתי למעלה מזה (י"א י"ז) עלה
 שישק וגו'. ראה במלכים (י"ד כ"ה). (ג) לעם עם רגליי ממצרים. מסדר הטעמים הפריד
 המלה הזאת בטעם זקף קטן, ועל פיו תרגמתי אשכנזית * לובים סוכיים וכושים *
 ראה במכילת הספר (ה) שישק. פרעה, חותן שלמה מת, וקם מלך אחר, שמו
 שישק, ולא היה אהיב שלמה. (ד) ר"ק במלכים א' י"א מ"ס). אחם עובתם אותי. חתון
 שנקטן ית דמלתי (תרגום רב יוסף). (ז) ובראות ה' וכו' נליקדם ה'. (ה"ל).
 ולא תחד חצתי. ענין שפית סימה, כמו (ירמיהו ז' כ') : הכה אפי וקמתי נתכת,
 ודומי (ט) ועל שישק וכו'. ראה במלכים (א' י"ד כ"ה כ"ו). אונרות בית ה'
 נגו'. כסף וזהב ואבנים יקרות, אשר היו בבית המקדש ובבית המלך רחבעם, ולמלכי יהודה

דבר ימימים ב יב מזה

יב ח ויהי כהכין מלכות רחבעם וכהזקתו עזב את
 תורת יהוה וכל ישראל עמו: ז ויהי בשנה
 החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים
 על ירושלים כי מעלו ביהוה: ג באף ומאתים רכב
 ובששים אלה פרשים ואין מספר לעם אשר באו
 עמו ממצרים לובים סבאים וכושים: ד וילכד את
 ערי המצרות אשר ליהודה ויבא עד ירושלים:
 ה ושמעיה הנביא בא אל רחבעם ושרי יהודה אשר
 נאספו אל ירושלים מפני שישק ויאמר להם כרה
 אמר יהוה אתם עזבתם אתי ואף אני עזבתי אתכם
 ביד שישק: ו ויכנעו שרי ישראל ויהמלך ויאמרו
 צדיק יהוה: ז ובראות יהוה כי נכנעו היה דבר יהוה
 אל שמעיה לאמר נכנעו לא אשחיתם ונתתי להם
 כמעט לפליטה ולא תתך חמתי בירושלים ביד
 שישק: ח כו יהיו לו לעבדים וידעו עבודתי ועבודת
 ממלכות הארצות: ט ויעל שישק מלך מצרים על
 ירושלים ויקח את אצרות בית יהוה ואת אצרות
 בית המלך את הכל לקחתו ויקח את מגני יהוה אשר

עשה

ר ש י

יב [ז] נכנעו לא אשחיתם. דוגמא לנטה: [יד] עודנו הארץ לפנינו
 כי דרשנו ה' הלסינו דרשנו וגומר. כן דרך הפסוק כשנפסיק
 בנתי' נופל עוד התיבה לאומדים דוגמא [מדברי] וסיס כי תלך עמנו וסיס
 הטוב וגו': [ח] כי יהיו לו לעבדים. לשושק ולשאר חומות כמפורש: וידעו
 עבודתי. כשיסובו לא יהיה עליהם שום מושל ויחלבי חומות חבל כשהסובו מאחרי

תורת

דְּבַרֵי הַיָּמִים ב' יב

עָשָׂה שְׂרָמָה: י וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ רַחֲבָעַם תַּחְתֵּיהֶם
 מִגִּנֵי נַחֲשֵׁת וְהַפְקִיד עַל יַד שְׂרֵי הָרָצִים הַשְּׂמֹרִים
 פֶּתַח בַּיִת הַמֶּלֶךְ: יא וַיְהִי מִיָּדֵי בּוֹא הַמֶּלֶךְ בַּיִת יְהוָה
 בָּאוּ הָרָצִים וּנְשָׂאוֹם וְהִשְׁבוּם אֶל תַּא הָרָצִים:
 יב וַיִּבְהַכְּנֻעוּ שָׁב מִמֶּנּוּ אֶף יְהוָה וְלֹא לְהַשְׁחִית לְבַלְהָ
 וְגַם בַּיהוּדָה הָיָה דְבָרִים טוֹבִים: יג וַיִּתְחַזַּק הַמֶּלֶךְ
 רַחֲבָעַם בִּירוּשָׁלַם וַיִּמְלֹךְ כִּי בֶן אַרְבָּעִים וְאַחַת
 שָׁנָה רַחֲבָעַם בְּמָלְכוֹ וַיִּשְׁבַּע עֲשָׂרָה שָׁנָה מֶלֶךְ
 בִּירוּשָׁלַם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה לְשׁוֹם אֶת שְׁמוֹ שָׁם
 מִכָּל שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם אָמֹן נַעֲמָה הָעַמְנִיטִי:
 יד וַיַּעַשׂ הָרַע בִּי לֹא הִכִּין לְבוֹ לְדָרוֹשׁ אֶת יְהוָה:
 טו וּדְבַרֵי רַחֲבָעַם הָרֵאשִׁינִים וְהָאַחֲרוֹנִים הֵלֵא הֵם
 כְּתוּבִים בְּדִבְרֵי שְׁמַעְיָה הַנְּבִיא וְעֵדוֹ הַחֹזֶה לְהַתִּיחֵשׁ
 וּמִלְחָמוֹת רַחֲבָעַם וַיִּרְבָּעַם כָּל הַיָּמִים: טז וַיִּשְׁכַּב

רחבעם

רש"י

חורתי תדעו עבודת מלכי הארצות ותעבדו להם: [י] והפקיד על יד שרי הרצים.
 לקחן מנחת יער הלכנון והפקידם לשרי הרצים ואלה"כ השיבם אל תא הרצים חדר
 הרצים כלומר אל מקומם. ענין אחר מפי מורי לפי שהיה דואג מומלך מנרים וממלך
 ישראל היו נושאין אותן לפניו: [יב] ובהכנעו שב ממנו חרון אף ה'. היה לו
 לומר למועלה מיד כשאמר ויעל שישק וגומר חלל שהפסיק בנתיים לצורך ויעש
 תחתיהם מגיני נחשת: [יג] ויתחזק המלך רחבעם. ומפרש שלמה שהרי כשהומוך
 תחילה היה בן מ'א לפיכך היה בו כח וחזק להתחזק מעצמו כי היה בן שנה כשמת
 דוד שהרי שלמה מלך מ' שנה ושלמה עדיין לא מלך כשנולד רחבעם נמלא שרחבעם
 היה בן מ'א כשמלך: העיר אשר בחר ה' לשום את שמו שם מכל שבטי ישראל.
 חלל שנתקלקלו במעשיהם כדכתיב ויעש הרע כי לא הכין לבו לדרוש את ה' וגרמו
 שנכתקה שכונה מהם וכחילו קובל ומפיגין על כך: [טז] בדברי שמעיה הנביא.
 כל נביא ונביא היה כותב כפרו מה שהיה מתנבא וזהו שמעיה שאמר לעיל [ז' י"א]
 ולקמן

פאק
נען
דער
אבע
דיא
אין
אונד
קענ
ניכט
פער
מעס
אייך
מע
אלל
צו
האג
זוכט
בעי
עדי
רחנ
היול
וני
סס
ולת
הס
בדב
חס
בירו
כי
למל
עשר
במ
הע

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י מ ז

פאללאסטעם אונד אללעם איבריגע הינוועג, אונד נאָהם אויך דיא נאָלד.
 נען שילדע, דיא שלמה מאַכען לים [י] דער קעניג רחבעם לים אן
 דערען שטעללע עהערנע שילדע פֿעדפערטיגען, אונד גאָב זיא דען
 אָבערסטען דער לייבוואַכע, דיא אַם טהאַרע דעם קעניגליכען פֿאללאסטעם
 דיא וואַכע האַטטען, אין פֿערוואַהרונג. [יא] זאָ אָשט נון דער קעניג
 אין דאָז הויז נאָטטעם בינג, ערשין דיא לייבוואַכע, טרוג דיזע שילדע,
 אונד בראַכטע זיא דאָן ווידער אין איהר ציטמער צוריק. [יב] דאָ ויך דער
 קעניג דעמיטהינטע, זאָ לים דער צאָרן דעם עוויגען פֿאָן איהם אַב, דאָס
 ניכט אללעם פֿערדערבט וואורדע, אונד עז ערגינגען אויך ווידער גוטע
 פֿערהייסונגען איבער יהודה. [יג] דער קעניג רחבעם וואורדע ווידער
 מעכטיג אין ירושלים, אונד לעצטע דיא רעגירונג פֿאַרט; דען ער וואַר
 איין אונד פֿירציג יאָהרע אלט אַלז ער דען טהאַרן בעשטיג, אונד רעגיר.
 טע זיבצעהן יאָהרע אין ירושלים, דער שטאַרט, דיא דער עוויגע אויז
 אַללען שטעממען ישראל'ס ערוועהלטע, זיינען נאָמען דאָועלכסט נענגען
 צו לאַסען. זיינע מוטטער היס נעמה, דיא אַממאָניטערין. [יד] ער
 האַנדעלטע איבעל, דען ער ריכטעטע זיין הערץ ניכט, דען עוויגען צו
 ווען. [טו] דיא פֿריהערע אונד שפעטערע נעשיכטע רחבעם'ס איזט
 בעשריבען אין דען שריפטען דעם פֿראַפעטען שמעיה אונד דעם זעהערם
 עדו, וועלכע דיא געשלעכטספֿערצייכניססע ענטהאַלטען. צווישען
 רחבעם אונד ירבעם וואַרען איממער קריגע. [טז] רחבעם ענטשליף

צו

ב א ו ר

היזאונרות גדולים (מלכים ב' ט"ז ח', י"ח ט"ז כ' י"ג ט"ו). (י) ויעש המלך רחבעם
 ונו' ראה במלכים (א' י"ד כ"ז). (יא) ויהי סדי בוא המלך וכו'. ראה במלכים
 (טס פסוק כ"ח) באו הרצים ונשאים. חולי היה ירא רחבעם ממרד, אז עשה זה לכבוד
 ולתפארת. (רד"ק במלכים טס) אל חא הרצים. פירוש, אל מדר הרצים.
 (הכ"ל). (יב) וכהכנעו. מוסב על רחבעם, מלך יהודה. וגם ביהודה וכו'. ואוף
 נדבית יהודה אמר, לאייתא פיתגמין טבין. (תרנוס רב יוסף). ועל פיו תרגמתי
 חזכנותי. (יג) ויחזק המלך רחבעם וכו'. שיעור המקרא: המלך רחבעם התחזק
 בירושלים, אחר אשר נסע שישק, מלך מצרים, מארץ יהודה, ומלך עוד זמן רב על יהודה,
 כי בן ארבעים ואחת שנה היה במלכו, ומלך שבע עשרה שנה בירושלים, ובשנה החמישית
 למלכו עלה עליו שישק (למעלה מזה פסיק ב'), אס כן מלך עוד אחר מלממת שישק שנים
 עשרה שנה. וראה גם בדברי רש"י זכ"ל בזה. בן ארבעים ואחת שנה וכו'. ראה
 במלכים (א' י"ד כ"א). העיר אשר בחר ה' ונו'. מקרא מסורס, וכה משטו:
 העיר, אשר בחר ה' טכל שבטי ישראל, לשום את שמו שם. (טו) להזיחש'
 פירוש

תרגום אשכנזי

צו זיינען פֿעאָערן, וואָרדע אין דער שטאַרט הויד'ס בעגראַבען, אונד
וין זאָהן אביה פֿאַלגטע איהם אין דער רעזירונג.

יג [א] אים אַכטצעהנטען רעזירונגס־אָהרע דעס קעניגס ירבעם וואָר,
דע אביה קעניג איבער יהודה. [ב] ער רעגירטע דרייאָהרע
רע אין ירושלים, אונד זיינע מוטטער היס מיכיהו, אונד וואָר איינע
טאָכטער דעס אוריאַל אויז גבעה. צווישען איהם אונד ירבעם ענט.
שטאַנד איין קריג. [ג] דאָ רויסטעטע זיך אביה צום קאַמפֿע מיס אוי.

באָר נעם

פירוש, דברי שמעיה ועדו הנביאים היו בדברי המלכים ובהתחם. (רד"ק). ורבי יוסף
תרגום: י"ב בספר יקום בית דוד. "ומלחמות רחבעם וגו'." ראה במלכים (א' י"ד
למ"ד). (טז) וייעב רחבעם עם אבותיו וכו'. ראה במלכים (סס פסוק ל"א).
ויטלך וגו'. ראה למעלה מזה (י"א כ"ג). אביה. כן נקרא המלך הזה פה ונפרשה
הנאה, אבל במלכים (במקום המזכר ונפרשה ע"ו) נקרא: אביו, במ"ס בסוף
המלה.

יג (א) בשנת וגו'. ראה במלכים (א' ט"ו א'). ששנה עשרה למלך ירבעם
וכו'. לא ידענו, למה נתעכב שבה אחת למלך, שהרי רחבעם לא מלך אלא
שבע עשרה שנה (למעלה מזה י"ב י"ג), ורחבעם וירבעם תחלת מלכותם בשנה אחת,
ויתכן לפרש, כי רחבעם נכנס בשנת ששנה עשרה, ולא מנחה לו, לפי שלא השלימה,
ומנחה לירבעם כמשפט. (רד"ק). (ב) ושם אמו מיכיהו בת אוריאַל. היא
מעכה, בת אנשלים, המזכרת למעלה (י"א כ'), ושני שמות היו לה ולאביה, ומיכיהו
ומעכה קרובים בלשון, והרבה במנזרים בזה הספר, אדם אחד מזכר נשתי שמות. (רד"ק).
וראה בדברי רש"י ז"ל בזה. ורבי יוסף תרגום: "והוא אמו מיכיהו, בת אוריאַל דמן
גבעתא, היא הות מעכה, בת אנשלים, ואמשול דהיא איתתא כשירתא, איתתא
למתקרי מיכיהו, שמה דמעלי, והוא אביה איתתא למתקרי אוריאַל דמן גבעתא, לא
למזכר שמה דאנשלים." והנה גם במלכים (א' ט"ו ב') נקראת אס המלך אביה:
מעכה, בת אבישלום, ונראה כי אבישלום זה הוא לדעת רבי יוסף, אשר הזכרנו,
אבישלום, בן המלך דוד, ומעכה זאת היא המר, בת אבישלום (שמואל ב' י"ד כ"ז),
ואולי נקראת גם מעכה, על סם מעכה, אס אביה (שמואל ב' ג' ג'), ולדעת הזאת
הסכים גם יוספון בקדמוניות להוויים (ספר שמיני, פרק עשירי), ואולי כלה הרב
דאן יצחק אבאֶרְבָּאֶנְעֶל ז"ל. ומלחמה וגו'. ראה במלכים (א' ט"ו ז'י"ן).
(ג) ויאסור אביה את המלחמה. שיעורו, שערך וסידר אביה את המלחמה, וכעין
זה

מכלל יופי מן קאפיטעל י

יג (ו) לטוב להעם הוה. עם ה"א היריעה כמשפט וברוב הוא חסדרה
להקל: (ו) ורציתם. פירוש שיהיו רצוים. ורבי יונה פירשו יוצא
כלומר שחרצה אותם בדבריו הטובים ועוד פירשנוהו ענין הליכה כלומר
שהלך עמם על דעתם וחפצם: (יד) אכבד את עליכם ואני אוסיף עליו.
נראה שכן הוא מבלי מחלוקת ושנוי בספרים וכן ראיתי בשני ספרים מדוייקים
מכתב יד כמו שכתב רד"ק וכן היא הקריאה האמיתית וידבר אליהם כעצת
הילדים לאמר אכבד את עלכם כאלף וכלא מלת אבי ואם בן טעות הוא
שנפל

דבר ימימים ב יב יג מו
רחבעם עם אבתיו ויקבר בעיר דוד ומלך אביה
בנו תחתיו :

יג א בשנת שמונה עשרה למלך ירבעם ומלך
אביה על יהודה : ב שרש שנים מלך
בירושלם ושם אמו מיכיהו בת אוריאל מן גבעה
ומלחמה היתה בין אביה ובין ירבעם : ג ויאמר
אביה

רש"י

ולקמן [י"ב] מוכיח ויתר דברי חזיה ודרכיו ודבריו כתובין במדרש הנביא עדו . ספרו
היה נקרא מדרש :

יג (ב) שלש שנים מלך בירושלם . ולא יותר כדמוכיה במלכים ובשנת
עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא מלך יהודה נמצא
שאפילו ג' שלהם שנים שלמים לא מלך : מיכיהו בת אוריאל . ולמעלה [ג' י"א]
קורא לה שכ אחר מעכה בת אבשלום ובמלכים כתיב כמו כן מעכה בת אבשלום .
מיכיהו בת אוריאל היה שמה וכאן קורא אותה כן לפי שקורא ספר היחס של יהודה
ובמלכים שקורא ספר מלכי ישראל ויהודה קראה בשם כנויה מעכה בת אבשלום
ולפיכך כינוי שמה מושם גמול שלה מיכיהו מעכה ושם חזיה אוריאל אבשלום לפי
שעל שם כלתה נקראה שהיתה חשת חיל גברתנית ככהו [לקמן כ"ב] וגם מעכה
אם אסא הסירה מגזירה ומשום כבודה של כלתה . קראה לחמותה על שם כלתה .
כך מפורש בירושלמי והמסורת הזו תקח בידך בשם רבינו אלעזר וכן אמר לי בשם
חזיו וכן מנחת פיירוש חזיו בכל מקום שהוסף וי"ו בשם אשה זו משום שזכה כמו
עתליה עתליהו מולך על הארץ כי חשת חיל היתה וכן יכליה יכליהו לפי שהיתה
גברתנית

מכלל יופי מן קאפיטעל י יא יב

שנפל בכל הספרים שנרמסו ונשתבשו עם הפסוק במלכים ששם כחוב אבי
הכביר אבל הקריאה הנכונה בדברי רד"ק : (לקט שמה) . ו
יא (ה) למצור ביהודה . עיר מבצר נקראת כן לפי שלא כבוש אדם אה
בהיקה . אם לא במצור שיבנו עליה ויעמדו סביבותיה במצור עד
רחה מרעב ומצמא וכן ויחוק אה המצורות וכן לכל ערי המצורות וכן ערי
מצודה וכן ערי מצורת ורבי יונה פירשם ענין חזק מענון צור שענינו סלע :
(יב) צנות . כלי מלחמה דומה למגן טראנ"א בלע"ו וכן בערב"ל אל דרקה :
יב (ז) ולא תהך המתי . ענין הצקה והרקה : (יא) מדי בא . ענינו בכל
עח : אל הא הרצים . אל הדר הרצים : להתחש . פירוש דברי
שטעיה ועדו הנביאים היו בדברי המלכים ובהחיהשם :
יג (ה) ברית

אביה את המלחמה בחיר גבורי מלחמה ארבע
מאות אלף איש בחור וירבעם ערך עמו מלחמה
בשמונה מאות אלף איש בחור גבור חיל: ד ויקם
אביה מעל להר צמרים אשר בהר אפרים ויאמר
שמעוני ירבעם וכל ישראל: ה הלא לכם לדעת
כי יהוה אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל
לעולם לו ולבניו ברית מלח: ו ויקם ירבעם בן נבט
עבד שלמה בן דוד וימרד על אדניו: ז ויקבצו עליו
אנשים רקים בני בליעל ויתאמצו על רחבעם בן
שרמה ורחבעם היה נער ורך לבב ולא התחזק
לפניהם: ח ועתה אתם אמרים להתחזק לפני
ממלכת יהוה ביד בני דוד ואתם המון רב ועמכם
עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים: ט הלא
הדחתם את כהני יהוה את בני אהרן והלויים
ותעשו לכם כהנים כעמי הארצות כל הבא למלא
ידו בפר בן בקר ואילים שבעה והיה כהן ללא אלהים:

י ואנחנו

רש"י

בזרתנות כי חנוניה בעלה גם לבישה ויהי שם חמש עשר שנה עד שמת והיא שפטה
את העם כל אותן חמש עשרה השנים ושזב כשמת המלכו את בנו עזיהו אחריו בן שש
עשרה שנה: (ד) ויקם חזיה • שהלך חזיה למלחמה על ירבעם במוחו של ירבעם
בהר אפרים: ברית מלח • בקיום וחנוניה ואתה • (ו) ויקם ירבעם עבד שלמה וגו'
ועל זאת יש ציון גדול: (ז) ויקבצו עליו אנשי רקי • רשעים: ויתאמצו על רחבעם
בן שלמה ורחבעם היה נער ורך לבב • ולפי שמלאו בו שפלו ורכיכות לבב התאמצו
עליו: נער חף על פי שהיה בן מ"א שנה כשנולד קורחו נער ופירש (לעיל ח' כ"ב)
על שלמה: (ט) כעמי הארצות • כל הרועה לבוא ולמלא ידיו להיות כהן לעגל זהב
יציא עמו פר בן בקר ואילים שבעה ויקבלוהו והיה כהן ללא אלהים: למלא ידו •
לסנדל

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י מ ה

נעם טאפפערן הערע פאן פיר מאהל הונדערט טויזענד ערלעזנען קריגערן, אונד ירבעם בילדעטע געגען איהן איינע שלאכטאָרדנונג פאן אַכטמאַהל הונדערט טויזענד ערלעזנען, טאפפערן קריגסמענגערן. [ד] היראויף שטעללטע זיך אביה אויף דען בערג צמרים אים געבירגע אפריים, אונד ריף: „הערעט מיך, ירבעם אונד גאנץ ישראל! [ה] איהר זאָללטעט יאָ וויססען, דאָס דער עוויגע, דער גאָטט ישראל'ס, דיא רעגירונג „איבער ישראל דעם דויד אייף עוויג פֿערליה, איהם אונד זיינען זעה. „גען דורך איינן אונפֿערוועזליכען בונד. [ו] אַבער ירבעם, זאָהן דעם „גבט, איין קנעכט דעם שלמה, זאָהן דויד'ס, ערהאַב זיך, אונד „עמפֿערטע זיך געגען זיינען העררן. [ז] עז זאַממעלטען זיך ניד, „ריגע, שלעכטע מענשען צו איהם, איבערוועלטיגטען רחבעם, דען זאָהן שלמה'ס, אונד רחבעם וואָר יונג אונד צאָגהאַפֿט, אונד צייגטע „זיך ניכט שטאַרק געגען זיא. [ח] נון דענקט איהר צו ווידערשטע. „הען דעם רייכע דעם עוויגען. דאָז ער דען זעהנען דויד'ס פֿערליה; „איהר זייד איינע גראָסע מענגע, אונד האבט דיא גאָלדנען קעלבער „בייא אייך, דיא אייך ירבעם צו געטטערן מאַכטע. [ט] פֿערשטיסעט איהר

ב א ו ר נ י כ ט

זה תרגומתי אשכנזית • ורב יוסף תרגם: „ וטקיס אביה ארתכין, וסדר קרבא. “
 זכה תרגם מלת ויאסור, כאלו כתוב: ויאסור את הרכב, וכן תרגם אונקלוס
 מאמר ויאסור את רכבו (שמות י"ד י"ו): „ וטקיס ית רתיכיה, “ ומלת וטקיס כנזרת
 ממלה היונית (טאקסיס), שהיא ענין מערכה ופידור • וירבעם ערך עמו מלחמה •
 וירבעם טקיס עמיה סידרי קרבא • (תרגום רב יוסף) • (ד) להר צמרים • ראה
 במנזח הספר • (ה) בריח מלח • כמו ברית מלח עולם (במדבר י"ח י"ט), והטעם
 ברית קיימת, שלא תופר, כמלח, שאינו מסרית לעולם • וראה בניאור לספר נתיבות
 השלום (ויקרא ב' י"ג) • ורב יוסף תרגם פה: „ קייס מלח, הי כמא דמוי דימא לית
 אפסר דמתמתקן לעלם, היכדין לית אפסר דתעדי שלטנא מדבית דוד עד עלמא. “
 (ו) וימרוד על ארוניו • ירבעם, בן נבט, הריס יד במלך שלמה (מלכים א' י"א כ"ו
 כ"ז) • (ז) ורחבום היה גער ורך לבב • והלא בן ארבעים ואחת שנה היה במלכו
 (למעלה מזה י"ב י"ג)? אלא כנער, שלא היה אומן לב ללחום • (ד"ק) • ולא החחוק
 לפניהם • רחבעם היה רך לבב בתחלת מרידת ירבעם וסניריו, ולא החחוק כראוי, להשקיע
 את המרד, אבל אחרי זאת אסף חיל גדול, להלחם עם ירבעם, ולא שב מלכת נגד ירבעם,
 עד אשר הוה אליו דבר ה' ביד שמעיה, איש האלהים: „ לא תעלו, ולא תלחמו עם אחיכם,
 בני ישראל “ (למעלה מזה י"א א' וכו') • (ח) לפני ממלכה ה' ביר בני דויד • קדם
 מלכותא, דמן קדם ה' איתיהיבת ניד בנוי דדוד • (תרגום רב יוסף) • וכן תרגומתי
 אשכנזית • (ט) למלא ירו • להבדיל בין טומאה לטהרה, דוגמת למשקה בהם,
 ולמלא גם את ידם (שמות כ"ט כ"ט) • (רש"י) • ורב יוסף תרגם: „ לקרבא
 קורבניה

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י

"ניכט דיא פריסטער דעם עוויגען, דיא זעהנע אהרן'ס אונד דיא לויים,
 "אונד שופעט אייך פריסטער, וויא דיא פֿעלקער אנדרער לענדער?
 "ווער נור קאם, זיך מיט איינעם יונגען שטיר' אונד זיבען ווידער איינ.
 "ווייזען צו לאַססען, דער וואָרד פריסטער דער אונגעטטער. [י] וויר
 "אַבער האָבען דען עוויגען צו אונזערם גאָטט, דען וויר ניכט פֿערליסען;
 "וויר האָבען פריסטער, דיא דעם עוויגען דינען, דיא זעהנע אהרן'ס,
 אונד דיא לויים אין הייליגען געשעפטען. [יא] אונזרע פריסטער לאַס
 סען דעם עוויגען יערען מאָרגען אונד יעדען אַבענד גאַנצאַפֿפֿער אין רוך
 "אויפֿשטייגען, רייכערן שפעצער ייען, אָרדנען דיא שיכטען דעם שוי.
 "בראָדעם אויף דעם היינען טישע, אונד צינדען יעדען אַבענד דיא לאַמ.
 "פען דעם גאָלדנען לייכטערס אָן; דען וויר בעאַכאַכטען דען דינסט דעם
 "עוויגען, אונזערם גאָטטעם, איהר אַבער פֿערליסעט איהן. [יב] זעהט!
 "מיט אונז, אָן אונזרער שפיצע איזט דער עוויגע אונד זיינע פריסטער
 מיט דען שמעטטערנדען טראָמפעטען, געגען אייך לערם צו בלאַזען.
 זעהנע ישראל'ס! פֿיהרעט ניכט קריג געגען דען עוויגען, דען גאָטט איי.
 "דער פֿעטער! דים ווירד אייך ניכט גליקקען. [יג] ירבעם האַטטע
 אינדעם איינע ווענדונג מיט איינעם הינטערהאַלטע געמאַכט, דיא פיינ.
 דע צו אומגעהען, דיא איזראַעליטען שטאַנדען נון דען קריגען יהודה'ס
 אים אַנגעזיכט, אונד דער הינטערהאַלט קאָם איהנען אין דען ריקקען.
 [יד] דיא קריגען יהודה'ס וואַנדטען זיך אום, אונד זיהע! דער אַנגריף
 וואָר פֿאָן אונד פֿאָן הינטען געגען זיא געריכטעט; דאָ ריפֿען זיא
 דען עוויגען אָן, אונד דיא פריסטער שטיסען אין דיא טראָמפעטען.
 [טו] דיא מעננער יהודה'ס ערהאַבען איין פֿעלדגעשרייא, אונד קוים
 ערהאַבען זיא דאָז פֿעלדגעשרייא, אַלז דער עוויגע דען ירבעם אונד
 גאַנץ ישראל פֿאָר אביה אונד יהודה שלוג. [טז] דיא זעהנע
 ישראל'ס פֿלאַהען פֿאָר דען קריגען יהודה'ס, אונד דער עוויגע

ב א ו ר   ג א ב

קורבניה: "ללא אלהים. כמובלל אל (דברים ל"ב כ"א, וראה גם בתרגום הרמב"ם
 זכ"ל). ורב יוסף תרגם: "בר מן מימרא דה". "ורבעם, בן נכט, עשה לו כהני
 צמות אקנות העם, אשר לא היו מנני לוי (מלכים א' י"ב ל"א). (י) ולא עזבנוהו.
 ולא

דבריהם ב יג מט

וַאֲנַחְנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְלֹא עֹזֵבָנָהוּ וְכַהֲנִים מִשְׁרָתִים
לְיְהוָה בְּנֵי אֶהֱרֹן וְהַלְוִיִּם בְּמִלְאֲכֶת: יא וּמִקְטָרִים
לְיְהוָה עֲלוֹת בְּבֶקֶר בְּבֶקֶר וּבְעֶרֶב בְּעֶרֶב וּקְטֹרֶת
סָמִים וּמִעֲרֹכֶת לֶחֶם עַל הַשְּׁלֶחֶן הַטָּהוֹר וּמִנֹּרֶת
הַזָּהָב וּנְרִתֶיהָ לְבָעַר בְּעֶרֶב בְּעֶרֶב כִּי שְׁמֹרִים אֲנַחְנוּ
אֶת מִשְׁמֶרֶת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתֶּם עֹזְבֵתֶם אֹתוֹ: יב וְהִנֵּה
עָמְנוּ בְּרֹאשׁ הָאֱלֹהִים וְכַהֲנֵינוּ וְהַצָּרוֹת הַתְּרוּעָה
לְהַרְיֵעַ עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵל תִּלְחַמוּ עִם יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבֹתֵיכֶם כִּי רֹא תִצְלִיחוּ: יג וַיִּרְבְּעִם הֵסֵב אֶת
הַמִּזְבֵּחַ לְבֹנֵי מֵאֲחֵרֵיהֶם וַיְהִיו לְפָנֵי יְהוּדָה
וְהַמִּזְבֵּחַ מֵאֲחֵרֵיהֶם: יד וַיִּפְנוּ יְהוּדָה וְהִנֵּה לָהֶם
הַמִּלְחָמָה פָּנִים וְאַחֲזֹר וַיִּצְעְקוּ לְיְהוָה וְהַכְּהֲנִים
מִחֲצָרִים בַּחֲצָרוֹת: טו וַיִּרְיֵעוּ אִישׁ יְהוּדָה וַיְהִי
בְּהַרְיֵעַ אִישׁ יְהוּדָה וְהָאֱלֹהִים נָגַף אֶת יִרְבְּעִם וְכָל
יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי אֲבִיהָ וְיְהוּדָה: טז וַיָּנוּסוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל

מפני

רש"י

להבדיל בין טווחה לטהרה דוגנות (שמוא"כ"ט) למשחה בהם ולמלא בהם את ידם ;
[י] והלוים במלחכת • כלומר במלחכתם זה לשיר וזה לשוער וכל איש למלחכתו

בלשכ

באור

ולא שנקרא דקלמיה • (תרגום רב עוסף) • ואף כי אביה, מלך יהודה, הלך בכל
חטאת אביו, אשר עשה לפכיו, ולא היה לבנו שלם עם ה' אלהיו (מלכים א' ע"ג') ,
והנה לא עזב את ה' כירבעם, בן נבט, אשר ענד לאלילים • והלוים במלחכת • במלחכה
הראויה להם, והם כלי הזיכה • (ד"ק) • (יב) להריע עליכם • מסדר הטעמים
הפריד המאמר הזה מאשר לאחריו בטעם אחנא, וכן מתורגם אשכנזית • (יג) לבוא
סאחריהם • מאשרי אנשי יהודה • ויהיו לפני יהודה • מוסב על אנשי ישראל •
(יד) ויצעקו לה' והכהגים מחצרים בחצוצרות • הכהנים תקעו בזמנכרות, להזכר

לפני

דברי הימים ב יג

מפני יהודה ויתנם אלהים בידם: י ויכו בהם אביה
ועמו מכה רבה ויפלו הללים מישראל חמש מאות
אלף איש בחור: יח ויפגעו בני ישראל בעת ההיא
ויאמזו בני יהודה כי נשענו על יהוה אלהי אבותיהם:
יט וירדף אביה אחרי ירבעם וילכד מפניו ערים את
בית אל ואת בנותיה ואת ישנה ואת בנותיה ואת
עפרון ובנותיה. כ ולא עצר כח ירבעם עוד בימי
אביה ויגפהו יהוה וימת: לא ויתחזק אביהו וישא
לו נשים ארבע עשרה וזלד עשרים ושנים בנים
ושש עשרה בנות: כג ויתר דברי אביה ודרכיו
ודבריו כתובים במדרש הנביא ערו: כד וישב
אביה עם אבתיו ויקברו אתו בעיר דוד וימלך אסא
בנו תחתיו בימיו שקטה הארץ עשר שנים:

ר ש"י

כאשר הכיזוד: [כ] ולא עצר כח וגו' ויגפהו ה' לירבעם: וימת. לא שמת מיד
אלא הולך וחרר בעמו במלחמות וב"ז מפורש ויגפהו ה' לחייה:

יד [ג]

באור

לפני ה', ולהשע מאויביהם (במדבר יו"ד ע"ת). י (יו) ויכו בהם אביה ועמו מכה
רבה וכו'. לפי הפשט פירושו לפניו: ויפלו הללים מישראל חמש מאות אלף איש בחור,
ויש בו דרש, למה אמר מכה רבה, כלומר יותר על הריגתם, שלא יהיו נשתיים ראיות
להנשא, אמרו: אמר רבי אבא בר כהנא: שהעביר הכרת פניהם, הדא הוא דכתיב
(ישעיה

מכלל יופי מן קאפיטעל יג יד

יג (ה) ברית מלח. ברית נגור שלא חפסק הממלכה סבניו לעולם:
(ז) היה נער. פירוש כנעה בדעתו. (י) והלויים במלאכת.
במוכרת ופירושו במלאכה הראויה להם והם כלי שיר והיתה מ"ם במלאכת
ראויה להרגש ונרפתה להקל וכן ומהיה בשר חי בשאת וזולתם: (כ) ולא
עצר כח. ענין העכוב: (כג) במדרש הנביא. שיררשהו הדרוש שמה בו
הדברים מוומנים בו.

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י

נאב זיא אין איהרע הענדע' [יז] אביה אינד זיין פאלק ריכטעטען איי.
 נע גראָסע נידערלאַגע אונטער דען איוראָעליטען אָן, אונד עז פֿילען ער.
 שלאָגען פֿאָן ישראל פֿינף מאָהל הונדערט טויזענד ערלעונע קריגער.
 [יח] זאָ וואָרדען דיא זעהנע ישראל'ס צו דיווער צייט געדעמיטהיגט,
 אונד דיא זעהנע יהודה'ס וואָרדען מעכטיג, ווייל זיא זיך אויף דען עווי.
 גען, דען גאָמט איהרער פֿעטער, שטיצטען. [יט] אביה פֿערפֿאלגטע
 דען ירבעם, אונד נאָהם איהם שטערטע אַב, נעמליך בית א אונד דיא
 דאָצו געהעריגען פֿלעצצע, ישנה אונד דיא דאָצו געהעריגען פֿלעצצע אונד
 עפֿרין אונד דיא דאָצו געהעריגען פֿלעצצע. [כ] ירבעם קאָם, אין דען
 טאָגען דעם אביהו, ניכט מעהר צו קרעפֿטען. ענדליך שלוג איהן דער
 עוויגע, אונד ער שטאַרב. [כא] אביהו וואָרדע נון מעכטיג, ער נאָהם
 זיך פֿירצעהן ווייבער, אונד צייגטע צווייא אונד צוואַנציג זעהנע אונד
 זעכצעהן מעכטער. [כב] דיא איבריגע געשיכטע אביה'ס, זיין לעבענס.
 וואָנדעל אונד זיינע מהאַטען זינד בעשריבען אין דעם מדרש [געשיכט.
 בוך] דעם פֿראָפֿעטען עדוי. [כג] אביה ענטשליף צו זיינען פֿעטערן,
 אונד וואָרדע אין דער שטאַדט דויר'ס בעגראָבען; איהם פֿאלגטע זיין
 זאָהן אסא אין דעד רעגירונג, אין דעםסען צייטען דאָן לאַנד צעהן יאָהרע
 רוהע גענאָם.

ב א ו ר   י ר [א]

(ישעיה נ'ט'): הכרת פניהם ענתה נס, זה החוטם, רבי אמי אמר, שהוסיב עליהם
 שלש ימים, עד שנתקלקלה נורתם, הדא הוא דכתיב (ירמיה ע"ו ח'): עזמו לי
 אלמנותיו מחולי ימים' (רד"ק). (יט) עפרון' כן כתיב, בוי' וזכר הרי"ש, וקרי':
 עפרין, בוי' ד אחר הרי"ש. (כ) ולא עצר כח ירבעם עוד. מקרא מכורס, וכה
 משטו: ולא עכר ירבעם עוד כח. ויגפהו ה' וימות. לא שמת בימי אביה, שהרי אביה
 לא מלך אלא שלש שנים, ומלך בשנת שמונה עשרה לירבעם (למעלה מזה פסוק א' ז'), ואסא
 בני מלך בשנת עשרים לירבעם (מלכים א' ט"ו טי"ח), כמלא בשנת אביה עדיין חי ירבעם,
 ועוד חיה משמלך אסא שתי שנים, כי עשרים ושתיים שנה מלך ירבעם (מלכים א' י"ד ב'),
 אלא פירושו, ויגפהו ה' במלחמתו, כמו שאמר (למעלה מזה פסוק ע"ו): והאלהים
 נקף את ירבעם וכל ישראל לפני אביה, וימות, כלומר מת בזה השפלות, אלא עכר כח עוד
 משמלך אביה, ובבראשית רבה ובסדר עולם מפרש ויגפהו על אביה, ומפרש, בעין שלקח
 בית אל, ולא בער עבודה זרה ממנה, שמא גם אחד מן העגלים, ועוד כו' דרש: ויגפהו
 ה', אתה סבור, שהיא ירבעם, אינו אלא אביה, ולא ניגף אלא על שנתה את ירבעם
 בדרים, הדא הוא דכתיב (למעלה פסוק ח'): ועמס ענלי זהב וגו'. (רד"ק).
 (כא) וישא לו נשים ארבע עשרה וגו'. כל זה פיה לפני מלך אביה, כי לא
 בארץ ימים אחרי נכחו את ירבעם, מלך ישראל, ונת בשנת השלישית למלכו (ראה בדרבי
 רש"י ז"ל למעלה מזה כחוקב'). (כב) במדרש הנביא עדוי. נקרא ספרו מורש

תרגום אשכנזי

יד [א] אסא טהאט, וואס גוט אונד רעכט אין דען אויגען דעם עיון,
 גען, זיינעם גאטטעם, וואר. [ב] ער לים דיא אלטערע
 דער פֿרעמדען אונד דיא העהען וועגשאַפֿען, דיא בילרוויילען צערברע,
 בען אונד דיא האַיניע אומהויען. [ג] ער בעפֿאהל דען בעוואָהנערן
 יהודה'ס, דען עוויגען, דען גאָטט איהרער פֿעטער, צו זוכען, אונד
 נאָך דעססען לעהרען אונד געבאָטען צו האַנדעלן. [ד] עד שאַפֿטע
 אויו אַללען שטערטען יהודה'ס דיא העהען אונד זאָנענבילרער וועג,
 אונד דאָו רייך גענאָס רוהע אונטער איהם. [ה] אויך בויעטע ער פֿעם,
 טע שטערטע אין יהודה; דען דאָו לאַנד וואַר רוהיג, אונד עו וואַר אין
 דיוען יאהרען קיין קריג געגען איהן, דאָ איהם דער עוויגע רוהע פֿערליה.
 [ו] ער שפראַך צו דען בעוואָהנערן יהודה'ס: "לאַסט אונד דיוע שטער.
 "טע בויען, אונד ויא פֿאָן אַללען זייטען מיט מויערן, טהירמען, טהאָרען
 "אונד ריגלען פֿערזעהען! נאָך שטעהט דאָו לאַנד צו אונזרער פֿערפֿיגונג;
 "דען וויר זוכטען דען עוויגען, אונזערן גאָטט, וויר זוכטען איהן, אונד
 "ער פֿערליה אונד רוהע רינגס אומהער." זיא בויעטען מיט גליק.
 [ז] אסא האַטטע איין העער פֿאָן דרייא מאַהל הונדערט טויענד מאַן
 אויו יהודה, דיא שילד אונד שפיו פֿיהרטען, אונד צווייא מאַהל הונדערט
 אונד אַכטציג טויענד מאַן אויו בנימן, דיא שילדע טרוגען אונד באַגען
 שפאָננטען; אַללע דיוע וואַרען טאַפֿערע קריגער. [ח] געגען ויא צאָג
 זרה, דער כושי, מיט איינעם העערע פֿאָן טויענד מאַהל טויענד מאַן
 אונד דרייא הונדערט קריגסוואַגען, אונד ריקטע ביו מרשה פֿאָר. [ט] דאָ

צאָג באַור

לפי שהיה נדרש תמיד, לראות שם עניני המלכים (ד"ק). ועל פי זה תרגמתי
 אשכנזית.
יד (א) זיעש אסא הטוב וכו'. ראה בספר מלכים (א' ט"ו י"א). (ב) ויסר
 את מובחזות וגו'. ראה במלכים (שם פסוק י"ג). הנכר. עממין כוכראין.
 (תרגום דניוסף) וכן תרגמתי. (ד) ויסר מכל ערי יהודה את הבטוח. נמות
 היו בארץ יהודה נשדה (ראה בפסוק הקודם) ובערים, וכלן הסיר המלך אסא. החמנים.
 מין עבודה זרה, שאעמידן על הגנות, ועל שם שמעמידן בטמה, קרויין חמנים. (רש"י
 נפירושו לספר ויקרא כ"ו למ"ד). (ה) כי שקטה הארץ וגו'. כל זה היה בעשר שנות
 מלכות אסא, שכתוב עליהן (למעלה מזה י"ג כ"ג): זימיו שקטה הארץ עשר שנים, ומה
 שכתוב במלכים (א' ט"ו ט"ו): ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא, מלך ישראל, כל
 ימיהם, הוא מוסב לדעת קצת על קטנות ומריבות קטנות, אשר נפלו בין שני המלכים
 האלה

דבר הימים ב יד נא

יד א ויעש אסא הטוב והישר בעיני יהוה אלהיו :
 ב ויסר את מזבחות הנכר והבמות וישבר
 את המזבחות ויגדע את האשרים : ג ויאמר ליהודה
 לדרוש את יהוה אלהי אבותיהם ולעשות התורה
 והמצוה : ד ויסר מכל ערי יהודה את הבמות ואת
 החמנים והשקט הממלכה לפניו : ה ויבן ערי
 מצודה ביהודה כי שקטה הארץ ואין עמו מלחמה
 בשנים האלה כי הניח יהוה לו : ו ויאמר ליהודה
 נבנה את הערים האלה ונסב חומה ומגדלים
 דלתים ובריחים עודנו הארץ לפנינו כי דרשנו את
 יהוה אלהינו דרשנו וינח לנו מסביב ויבנו ויצליחו :
 ז ויהי לאסא חיל נשא צנה ולמח מיהודה שלש
 מאות אלף ומבנימן נשאי מגן ודרכי קשת מאתים
 ושמונים אלף כל אלה גבורי חיל : ח ויצא אליהם
 זרח הכושי בחיל אף אל פים ומרכבות שלש מאות
 ויבא עד מרשה : ט ויצא אסא לפניו ויערכו מלחמה

בגיא רש"י

יד [ג] ויאמר ליהודה לדרוש ולא נעשר שבטים שדרשו לטהרים אחרים חדשים
 מקרוב בלו ואת אלהי אבותם לא דרשו : [ו] עודנו הארץ לפנינו. בעוד

שהפלטת

באור

האלה על גבולי ארצותם, ואחרי השנים הנזכרות היתה מלחמה גלויה וגדולה בין מלך
 ישראל ומלך יהודה (ראה להלן ט"ו י"ט, ט"ז א'), אך בכל זה לא יתכנו המאמרים :
 שקטה הארץ, הניח ה' לו, כראוי, וראה בדברי רש"י ז"ל בפסוק הנ"ל.
 (ו) נבנה וכו'. שיעור הכתוב, שאמר המלך אסא לאנשי יהודה : נבנה לנו ערים בצורות,
 בעוד הארץ לפנינו, בידנו ובממשלתנו, והיו המבצרים לנו למחסה ולמעון, אם ילחמו אויבים
 נגדנו. כי דרשנו את ה' אלהינו דרשנו. מסדר הטעמים הפסיק מלת אלהינו
 מומלת דרשנו בעטם וקף קטן, והיה שיעור המאמר : כי דרשנו את ה' אלהינו, דרשנו
 אותו

דבריהם ביד

בני אצפתה למרשה: ויקרא אסא אל יהוה אלהיו
ויאמר יהוה אין עמך לעזר בין רב לאין כח עזרנו
יהוה אלהינו כי עליך נשענו ובשמוך באנו על ההמון
הזה יהוה אלהינו אתה אל יעצר עמך אנוש:
יא ויגף יהוה את הכושים לפני אסא ולפני יהודה
ויגסו הכושים: יב וירדפם אסא והעם אשר עמו עד
לגרר ויפל מכושים לאין להם מחיה כי נשברו לפני
יהוה ולפני מהנהו וישאו שלל הרבה מאד: יג ויבו
את כל הערים סביבות גרר כי היה פחד יהוה
עליהם ויבוזו את כל הערים כי בזה רבה היתה בהם:
יד וגם אהלי מקנה הבו וישבו צאן לרב וגמלים
וישבו ירושלים:

טו ח

רשי

שהמלכות נכונה לפנינו שאם נזכנו להם יהיו לנו למנום וכל אלה היה צעזע שנים
שבתוב ציונו שקטה הארץ ולאחר אותן עשר שני' היה מלחמה בינו ובין צעזע כל
ימיהם כי בשנת שלש לאסא מלך צעזע וז' שנים היה שלום ביניהם וכן מובחחף כחן
אין עמו מלחמה בשנים האלה אבל בשנים אחרים היתה עמו מלחמה ולמטה [טו]
כתיב ומלחמו' לא היתה עד שנת ל"ה למלכו' אסא אבל יכולי' אנו לפרש אותה מלחמה
שהיתה לו עם הכושים לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכותו אבל זה קשה לי
שכתוב למטה [טז] בשנת ל"ו למלכות אסא עלה צעזע וגו' עד נסכלת על זאת
כי מעתה יהיו לך מלחמות נשמע שקודם לכן לא היו לו מלחמות והוא לאחר כן כי
אס'ג' שנים ובמלכים [ח'ט"ו] כתיב ומלחמה היתה בין אסא ובין צעזע כל ימיהם
ובסדר עולם מפרש היטב: כי נדרשנו את ה' אלהינו דרשנו וגו' . לפי שדרשנוהו
הכיח לנו מסביב: ויבנו ערים ויבליחו . ודוגמא [לעיל י"ב] ובראות ה' כי נכנע
וגו': [י] אין עמך לעזר . כלומר אע"פ שאנו מעטים והם רבים כחול הים ואין
כח לנו בפניהם עמך לעזר בין רב לאין כח כלומר כי ידוע שיש לך כח לעזר לפיכך
עזרנו ה' אלהינו כי עליך נשענו: אל יעצר עמך אנוש . א' יהיה לאויבנו לאותו
אנוש כי אנוש מושל עוצר ידי עמוך נגדך לנחיתו שלא יאמר ננחנו אלהים . ד' א' מפי
הרב . אל יהי לנו אנוש אנוש עושר יד מלנחם דוגמא [דברים י"א]

וע"ז

ת ר ג ז א ש כ נ ז י נ ב

צאג איהם אסא ענטגעגען, אונד מאן שמעללטע זיך אין שלאפטארדנונג
 אים מהאלע צפחה ביא מרשה. [י] אונד אסא ריף דען עוויגען, זיי
 נען גאטט, אן, אונד שפראך: „עוויגער! דיר איזט קיין אונטערשיד
 „צו העלפען דעם מעכטיגען אָדער דעם אונמעכטיגען. זאָ הילף אונז, עווי.
 „גער, אונזער גאטט! דען אויף ריך שטיצען וויר אונז, אונד אין דיין
 „נעם נאָמען ריקקען וויר דיוער מענגע ענטגעגען. עוויגער, דוא ביזט
 „אונזער גאטט; ווידער ריך מיססע קיין שטערכליכער בעשטעהען!
 [יא] נון שלוג דער עוויגע דיא כושים פאָר אסא אונד פאָר יהודה, אונד
 זיא פלאָהן. [יב] אסא אונד זיין קריגספאָלק פערפאָלגמען זיא ביז נאָך גרר;
 עז פילען זאָ פילע פאָן דען כושים, דאָס זיא זיך ניכט ערהאלען קאָנגמען,
 דען זיא ווארדען צערטריממערט פאָר דעם עוויגען אונד זיינעם העערע.
 דיא ויגער טרוגען זעהר פיל בייטע דאָפאָן. [יג] זיא שלוגען אללע שטעד.
 טערינגס אום גרר, דען דער שרעקען דעם עוויגען איבערפיל זיא, אונד
 פלינדערטען אלל דיוע שטעדטע, אין וועלכען פיל בייטע געמאָכט וואר.
 דע. [יד] זיא איבערפילען אויך דיא געצעלטע דער פיההערדען, פיהר
 טען איינע מענגע שאַפּע אונד קאָמעעלע וועג, אונד קעהרטען נאָך
 ירושלים צוריק.

טו [א]

ב א ו ר

אוחו, וכן תרגם רב יוסף: „ארום תנענא ית דחלחא דה' אלהא, תנענא אולפן מן
 „קדמוי. ועל פי זה תרגמתי אשכנזית (ח) זרח הכושי. ראה נמנא הספר
 (י) אין עמד לעזור וכו'. אין לך הדל, לעזור לגבור ולחלש. בין רב לאין כח.
 בניני גיברא לבין חלשא. (תרגום רב יוסף). וכן תרגמתי. אל יעצור עמר אנוש.
 כלומר אל ימלך כמו (ספטיס י"ט ז"ן) יורש ענה, כלומר לא יהיה להם ממשלה כנגדך, או
 פירוש, אל יעבור כח. (רד"ק). (יב) ער לגרר. גרר היתה עיר גדולה לפלשתיים
 (ראשית כ"ו א'), וכראה, כי הפלשתיים היו בעזרת הכושים במלחמה הזאת. ויפול
 מכושים וגו'. ונפלו מן כושי, ולא הות להון שנותא לאיתקיימא. (תרגום רב יוסף).
 ועל פי זה תרגמתי. (יג) עליהם, בהם. המ"ם נשתי המלות האלה תחת נו"ן
 בחילוף אותיות מ"ן, והראוי: עליהן, בהן, בנו"ן בסוף המלה, כי המלות האלה
 מוסכות על העדים, הנזכרות בראש המקרא, ומלת עיר נאה תמוך בנין נקנה.
 (יד) וישבו צאן לרוב וגמלים. גמלים רבים היו לכושים, ומהכראה, כי באומארת

מכלל יופי מן קאפיטעל יד

יד (ק) זרח הכושי. הוא מבני כוש בן חם: (ט) צפחה. הה"א נוספת:
 (י) אל יעצור. המלוכה והממשלה נקרא כן שהמלך או המושל
 עוצר העם מלצאת ומלעשות דבר בלי רשות כענין שנאמר ובלעדך לא ירים
 איש את ידו ואת רגלו:

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י

טו [א] אונד עו קאם איין געטמליכער גייסט אין עזריהו, זאָהן דעם
 עודד. [ב] ער גינג דעם אסא ענטגעגען, אונד שפראך
 צו איהם: ״הערעט מיך, אסא אונד גאַנץ יהודה אונד בנימן! דער
 עוויגע איזט מיט אייך, ווען איהר מיט איהם זייד; זוכעט איהר איהן,
 זאָ לעסט ער זיך פאַן אייך פֿינדען; פֿערלאַסעט איהר איהן, זאָ פֿער-
 לעסט ער אייך. [ג] לאַנגע צייט וואַר ישראל אָהנע דען וואַהרען
 גאָט, אָהנע לעהרענדען פֿריסטער, אָהנע דיא לעהרע. [ד] אַבער
 דיא איזראַעליטען קעהרטען, דאָ זיא אין גאָטה געריטהען, צום עוו-
 גען, דעם גאָט ישראל'ס, צוריק, זוכטען איהן, אונד ער לים זיך
 פֿאַן איהנען פֿינדען. [ה] אין יענען אונגליקליכען צייטען וואַר קיין
 פֿרידע פֿיר דיא אויו-- אונד איינגעהענדען; דען עו פֿערברייטעטען זיך
 גראָסע אונרוהען איבער אַללע בעוואָהנער דיזער לענדער. [ו] איין
 פֿאַלקסשטאַם שטיס געגען דען אַנדערן, איינע שטאַרט ווידער דיא אַנדע-
 רע; דען דער עוויגע בעענגסטגיטע זיא מיט אַללערלייא דראַנגזאלען.
 [ז] זאָ בלייבט נור שטאַנדהאַפֿט, לאַסט איירע הענדע ניכט ער-
 שלאַפֿען; דען איירע טהאַטען ווערדען בעלאָהנט.״ [ח] דאָ נון אסא

דיזע

באור

הערב (אַרצביען), וקצת מהערבים ישבו כל ימות השנה בשדה, ויש מהם נטו אהלים
 בימי החורף להם ולמקניהם, והם אהלי השקנה, הנזכרים בראש המקרא הזה.
טו (א) היחה עליו רוח אלהים, שרת עליו רוח נביאה מן קדש ה'. (תרגום רב
 יוסף). (ב) ה' עמכם וגו'. מימרא דה' בסעדכון, במהויכון אזלין
 בארסתיה, ואין תובעין אמתן אולפן מן קדונו, ישתכח לכון בעידן עקמתין, ואין תשנקון
 דחלמיה, ישנוק יתכון. (הכ"ל). (ג) וימים רבים לישראל זכו. וימין סניעין
 לדבית ישראל, לא יתפלגון על דבית יהודה, ומטו בתר ירבעם, ולא פלטו לאלהא קאטו,
 והיו סנהון לעיגלין דדהב, ולא הוה להון כהין מליף זכו, אלהן כומריא, דמסקין קטורתא
 לפולחנא נוכריתא, ולא איתעסקו באורייתא. (תרגום רב יוסף). והנה לדעת מוסב
 המקרא הזה על עשרת השבטים, אשר עבדו עבודה זרה בימי ירבעם, בן נבט, והמלכים,
 אשר מלכו אחריו על ישראל, אך אין זה מיושב עם הכתוב במקרא הבא: וישב בצר לו
 על ה', אלהי ישראל, ויבקשוהו, וימצא להם, כי עשרת השבטים לא שבו בימים
 ההם אל ה' אלהיהם, ולא בקשוהו. ורד"ק ז"ל פירש הכתוב שלפנינו על ימי הנלות, שהיו
 ישראל בין עובדי עבודה זרה, וגם זה אינו מכוון להמשך המקראות, ויש מפרשים זה על
 ישראל בימי השופטים (שופטים ב', ג' ט' ט"ו, יו"ד יו"ד), והנראה כדעת רש"י זכ"ל,
 שהמקרא פה מוסב על ימי רחבעם, אשר כתוב עליו (למעלה מזה י"ב א'): עזב את תורת
 ה' וכל ישראל עמו, ועל ימי אחיה, שכתוב בו (מלכים א' ט"ו ג'): וילך בכל חטאות אביו,
 אשר עשה לפניו. וראה בלקט שכחה למכלל יופי. (ד) וישב בצר לו וגו'.
 מוסב על ימי אסא, מלך יהודה, אשר דבר אליו הנביא עזריהו, בן עודד, כי בימי המלך

דבר הימים ב מ נ

טו ה ועזריהו בן עוזר היתה עליו רוח אלהים:
ו יצא לפני אסא ויאמר לו שמעוני אסא
וכל יהודה ובנימן יהוה עמכם בהיותכם עמו ואם
תדרששו ומצא לכם ואם תעזבוהו יעזב אתכם:
ו ימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא פהן
מזרה וללא תורה: ו ישב בצר לו על יהוה אלהי
ישראל ויבקש והווי מצא להם: ו בעתים ההם אין
שלום ליצא ולבא כי מהומות רבות על כל ישרי
הארצות: ו וכתתו גוי בגוי ועיר בעיר כי אלהים
הממם בכל צרה: ו ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם כי
יש שבר לפעלתכם: ו ובשמוע אסא הדברים האלה

והנבואה

רש"י

ועזר את השמים כי עזר עזר ה' כמו [ראשית כ'] אס תעטרני [שופטים י"ז]:
טו [ג] וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת. עד שבאת אמת: וללא כהן
עורה. מורה שאין מי ששאל להם שום דבר תורה משום הכי לא
יורו אתכם הסבכים: (ד) וישב בצר לו על ה' אלהי ישראל כלומר עתה כשבאת
הצרה להם בקשו על ה' אלהי ישראל ויבקשו לפיכך וימצאו להם המצוי והושיעם
בכל אשר הלכתם: [ה] ובעתים ההם אין שלום. באותן הימים רבים לישראל
ללא אלהי אמת: אין שלום ליוצא ולבא וגומר. ברחבעם כתיב [לעיל ב' ו"ב]
עליו עלה שישק מלך מנרים על ירושלים כי מעלו בה' וכל הפרשה ואף לאביה היו
מהומות רבות: (ז) וכתתו גוי בגוי. דוגמא, מדבר י"ד) ויכוס ויכתוס: ואתם

חזקו

באור

היה בקשו בני ישראל את ה' אלהיהם, ומצאו להם, והושיעם מיד אויביהם. על ה'
אלהי ישראל. לפולחני דה', אלהי ישראל. (תרגום רב יוסף). (ה) ובעתים
ההם אין שלום וכו'. על רחבעם עלה שישק, מלך מנרים (למעלה מזה י"ב ב' וגו'),
ולאביה היתה מלחמה נוראה עם ירבעם (למעלה מזה פרשה י"ג). (ו) וכתתו גוי בגוי.
שנטי ישראל נקראים לפעמים בכתיבי הקודש גוים (ראשית י"ד) ל'ה י"א, יחזקאל ב'
ג'), ועשרת השבטים כלתמו עם שבטי יהודה ובנימן בניו רחבעם ואחיה, מלכי יהודה
(למעלה מזה פרשה י"ג, מלכים א' י"ד למ"ד). (ח) והנבואה עזר הנביא וגו'.

דברי הימים ב טו

והנבואה עידד הנביא התחזק ויעבר השקוצים מכל
 ארץ יהודה ובנימן ומן הערים אשר לבד מהר
 אפרים ויהי שאת מובח יהוה אשר לפני אולם
 יהוה: ט ויקבץ את כל יהודה ובנימן והגרים עמדם
 מאפרים ומנשה ומשמעון כי נפלו עליו מישראל
 לרב בראתם כי יהוה אלהיו עמו: י ויקבצו ירושלם
 בחדש השלישי לשנת חמש עשרה למלכות
 אסא: יא ויזבחו ליהוה ביום ההוא מן השלל הביאו
 בקר שבע מאורת וצאן שבעת אלפים: יב ויבאו
 בבבית לדרוש את יהוה אלהי אבותיהם בכל
 לבבם ובכל נפשם: יג וכל אשר לא ידרש ליהוה
 אלהי ישראל יומת למן קטן ועד גדול למאיש ועד
 אשה: יד וישבעו ליהוה בקול גדול ובתרועה
 ובחצרות ובשופרות: טו וישמחו כל יהודה על
 השבועה כי בכל לבבם נשבעו ובכל רצונם בקשהו

וימצא

רש"י

חזקו • לדרוש צאלהים: (יא) ויזבחו לה' צום ההוא מן השלל הביאו • פתרון ומן
 השלל שהביאו זבחו בקר שבע מאות ולאן שבעת אלפים שצבו וממנו הביאו כדלמעל'
 (ג' י"ד) וגם חללי מקנה הביאו וישבו לאן לרוב וגומר • ד"א נראה לי ויזבחו לה'
 צום ההוא שנח וצא בשלום בירושלם מן השלל הביאו כלומר מן השלל אשר הביאו
 בקר

באור

חסר הנסוך, ופירושו: והנבואה נבואת עודד הנביא, וכן (יהושע ג' י"ד) הארון הנבית,
 ואחרים זולתו, או פירושו: והנבואה לעודד הנביא, והנה הנבואה היתה לעזריהו, בן
 עודד, ואיך אמר: והנבואה עודד הנביא? אלא רוצה לומר בן עודד הנביא, כמו (ירמיהו
 ל"ג י"ג) לעיני חנמאל דודי, שרוצה לומר בן דודי, אף על פי שפירשתי בו פירוש אחר,
 או יתכן, כי גם אביו התנבא לו בענין הזה פעם אחרת, או באותו פעם, כי עודנו סי',
 וכן

ת ר ג ו ס א ש כ נ ז י נ ד

דיוע ווארטע, דיוע ווייזואנגע דעם פראפעטען עווד הערטע, פאם.
 מע ער פרישען מוטה, לויס דיא אבשייליכען געצען אויז דעם גאנצען
 לאנדע יהודה'ס אונד בנימן'ס אונד אויז דען אויף דעם געכירג' אפרים
 עראכערטען שטעדטען וועגשאפען, אונד דען אלמאד דעם עוויגען
 דער פאר דעססען האללע שטאנד, ווידער הערשמעללען. [ט] ער
 פערזאממעלטע גאנץ יהודה אונד בנימן מיט דענען אויז אפרים, מנשה
 אונד שמעון, דיא ויך אונטער ווינען אונטערמאנען נידערליסען; דען
 עז גינגען פילע אויז ישראל צו איהם איבער, דא זיא זאהען, דאס דער
 עוויגע, זיין גאטט, מיט איהם וואר. [י] זיא פערזאממעלטען ויך אין
 ירושלים, אין דעם דריטטען מאנאטע דעם פינפצעהנטען העגירונגס יאר.
 דעם דעם אסא. [יא] זיא אפפערטען דעם עוויגען אן דעם פערזאממ.
 לונגסטאגע פאן דער בייטע, דיא זיא בראכטען, זיבען הונדערט ריב.
 דער אונד זיבען טויענד שאפע. [יב] דאן טראטען זיא אין דען בונד
 דען עוויגען, דען גאטט איהרער פעטער, צו זוכען מיט איהרעם גאנצען
 הערצען אונד איהרער גאנצען זעלע; [יג] ווער אבער דען עוויגען,
 דען גאטט ישראל'ס, ניכט אנבעטען ווידער, דער ואללטע נעטערטעט
 ווערדען, עז זיין קליין אדער גראס, מאן אדער ווייב. [יד] היראויף
 שווארען זיא דעם עוויגען מיט לויטעם יובעל, אונטער טראמפעטען
 אונד פאזוינענשאלל. [טו] גאנץ יהודה פרייעטע ויך איבער דיוען אייד,
 ווייל זיא פאן גאנצעם הערצען שווארען, אונד גאטט מיט גאנצעם וויל.
 לען זוכטען; דער עוויגע לויס ויך אויך פאן איהנען פינדען, אונד גאב

ב א נ ד א י ה נ ען

וכן מצאנו אותו ביום אחד (להלן כ"ח ט'), וכששמע הדברים האלה מפי בני, ושמע הנבואה
 מאנכי פעס אחרת, עם כל זה התחוק, ויעבר השקנים. (דלק). ורב יוסף תרגם
 מלות והנבואה עווד הנביא: "וכתנא כנולתא דעווד נביא", וכן מתורגם.
 וטו הערים אשר לכד מהר אפרים. מלת לכד היא פעל סתמי (אונפערזעני
 סיפעס צויטווארט), כמו ויאמר ליוסף (ראשית מ"ח א'), ודימי, ויתורגמו מלות:
 אשר לכד כל א (דיא מאן עראכערטע). כי נבי יהודה לכדו ערים מבני ישראל
 בזמן חבזיה, מלך יהודה (למעלה מזה י"ג י"ט). ויחדש אח מזבח ה'. כראה, כי
 עיבדי אלילים, אשר היו לפני העת ההיא בין בני יהודה, טימאו את מזבח ה' והרסוהו,
 ואסאו נכה אותו וקידשו אחדש. (ט) כי ה' אלהיו עמו. ארם עימרא דה' אלהיה
 בסעדיה. (תרגום דב יוסף). (י) ירושלים. בירושלים. (יא) ויזבחו לה' ביום
 ההוא ונו'. ודנחוק קדם ה' בימא ההוא, נחנא דשבעיא, מן עדה דאייזיא. (תרגום
 דב יוסף). מן השלל הביאו. ראה למעלה מזה (י"ד י"ס י"ג י"ד). (יג) וכל אשר

ה ר ג ז א ש כ ט ז

איחנען רוהע דיננס אומהער . [טז] דער קעניג אסא זעצטע אויך זיינע
מוטטער מעכה פאן דער ווירדע איינער רעגענטן אבן ווייל זיא איינען
אבשייליכען געצצען פיה איינען האין באבען לום ; אסא לים דיזען אבשיילי
בען געצצען אומהויען ; צערמאלמען אונד אים באכע קדרון פערברענגען .
[יז] דיא העהען וואורדען ניכט ווענגעשאפט אויו ישראל ; אכער דאז
הערץ אסא'ס וואר פאלקאשמען ; זא לאנג ער לעבטע . [יח] ער בראכ
טע וואז זיין פאטער אינד ער הייליגטע אין דאז הויז גאטטעס ; זילבער ,
גאלד אונד גערעטהע . [יט] עז וואר קיין קריג ביו אין דאז פינף אונד
דרויסיגסטע רעגירונגס יאהר דעס אסא .

טז [א] אים זעכס אונד דרויסיגסטען יאהרע דער רעגירונג דעס אסא
צאג בעשא , קעניג פאן ישראל , געגען יהודה , אונד בע .

ב א ו ר

לא ידרוש לה' אלהי ישראל יומח . דאה בספר דברים (י"ז ו') . (טו) וגם
מעכה אם אסא המלך וכ' . היא אם אביה , כי מעכה נתאשלוס היתה אם אביו
(מלכים א' ט"ו ב') , ובספר מלכים (טס פסוק י"ד) אמר על אסא ; וגם אמו מעכה נת
אשלוס , הונה לומר אם אביו , ודרך הלשון לקרוא לאביו אביו , כמו (שמות ב' י"ט)
אל העוול אביו , וכן לאם אביו אמו , וזכר אם אביו לאסא , בעבור שהיתה עובדת עבודה
זרה , כמו שנאמר ; אשר עשתה לאשרה מפלגת , ועם כל זה הוא עשה הישר בעיני ה'
ולא נטה אחריה , גם יתפן לפרט , כי אחרת היתה , סנקראת גס כן מעכה , נתאשלוס ,
והיא היתה אם אסא , וזמה כמו אם אביו . (ד"ק) . וכן יוסף אמר בתרגומו ;
,, וכן נתר דתנת מעכה , חמיה דאסא , למיהו כשירתא , אהדר ית שמה מיכיהו , נת
,, אוריאל דמן גנעתא , מן בגלל דלא למדכר ית שמהא קרמאיו , דלא לחתננייא ביה .
והנה לדעתו היתה מעכה אם אביו המלך אסא , כואם המלך אביו , שהיה אביו אסא ,
נקראת מיכיהו , בח אוריאל מו גבעה (למעלה מזה י"ג ב' , ודאה מה סבירתו
טס) , ואכיו תרגומת לפי הכתוב במקרא . שלמכ"ט . הסירה מנפירה . אע"פ ויהי עליהו
מלכתא . (תרגום רב יוסף) . י אשר עשתה וגי' . דאה במלכים (א' ט"ו י"ג) .
מפלגת . מענין פלגות בעתתני (יע"הו כ"ח ד') , שהיא לשון רעה וסדרה , והטעם
אביל מתועב ומסוקן , אשר יזים עתה כל רוחהו על פורתו במכוערת וכמאסת .
(יו) והבטוח וכ' . המלך אסא הסיר מארץ יהודה את כל הנשות , אשר הקריבו עליהן
לאליהם (למעלה מזה י"ד כ"ד) , אבל הנשות , שהקריבו עליהן לה' , אלהי ישראל ,
לא סרו מישראל כל ימיו , ודאה בדברי רש"י ז"ל בזה . לא סרו וגי' . דאה במלכים
(א' ט"ו י"ד) . (יט) ומלחמה לא הותח וכו' . פיהוש מלחמת ישראל , אבל מלחמת
הכנענים היתה בשנת חמש עשרה לאסא (למעלה מזה פסוק י"ד) . (ד"ק) . ער שנח
שלשים וחמש למלכות אסא . עד סוף שנת שלשים וקמס למלך אסא , כי בשנת שלשים
ושש למלכות אסא עלה בעשא , מלך ישראל , על יהודה (לפסן ט"ז א') .
טז (א) בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא וגי' . היאך היה זה ?
וכלא כתוב בספר מלכים (א' ט"ז ח') ; בשנת עשרים ושש שנה לאסא , מלך
יהודה , מלך אלה , בן בעשא , ועוד כתוב טס (ט"ז ו' ג') , כי בשנת שלש לאסא מלך בעשא
על

ד ב ר י ה י מ י ס ב ט ו ט ז נ ה
 וַיִּמְצָא לֶחֶם וַיִּנַּח יְהוָה לֶחֶם מִסְבִּיב: טו וְגַם מֵעַכָּה
 אִם אָסָא הַמֶּלֶךְ הִסִּירָה מִגְבִּירָה אֲשֶׁר עָשְׂתָהּ
 לְאִשְׁרָה מִפְּלֹצֶת וַיִּכְרֹת אָסָא אֶת מִפְּלֹצֶתָהּ וַיִּדַּק
 וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן: יו וְהַבָּמוֹת לֹא סָרוּ מִיִּשְׂרָאֵל
 רַק לִבְבֵּי אָסָא הָיָה שְׁלֵפֶי כָּל יָמָיו: יא וַיָּבֵא אֶת קִדְשֵׁי
 אָבִיו וְקִדְשָׁיו בֵּית הָאֱלֹהִים כֶּסֶף וְזָהָב וְכֵלִים:
 יב וּמִלְחָמָה לֹא הִתָּה עַד שְׁנַת שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ
 לְמַלְכוּת אָסָא:

טז ב שְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָשֵׁשׁ לְמַלְכוּת אָסָא עָרְלָה
 בַּעֲשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עַל יְהוּדָה וַיָּבֵן אֶת

הרמה

ר ש י

זָקַר שָׁבַע מַחֲוֹת וְנֶאֱחָן שְׁבַע אֲלָפִים: [טז] וְגַם מֵעַכָּה אִם אָסָא הַמֶּלֶךְ הִסִּירָה
 מִגְבִּירָה: לפי ששטח' לאשרה מפלג' מפליה ליצנותא זכרות עשתה לה ללכלס והיתה
 נבעלת לו: [יז] והבמות לא סרו. צמות יחיד שבורגנו להקריב עליהם לשמים
 משחרצה שילה עד שנכנה הציה והיו עונשים עליהם כרת: (יט) ומלחמה לא
 היתה וגומר. תניא בסדר עולם בשנת שלשים ושש לנולכות אסא עלה בעשא אפשר
 לומר כן ושלח מתכבר בעשא בשנת ה' לנולכות אסא כדכתיב צמלכים [ח' ט"ז]
 בשנת כ"ו לאסא מלך אלה בן בעשא אלאמה ת"ל בשנת ל"ו למלך אסא כנגד ל"ו
 שנים שנתחתן שלמה צבת פרעה שהרי כתיב כן צמלכים (ח' צ') ויצרחו שני עבדים
 לשמעיה (סס) עד ויזו המלך את צטיסו ויד ויפגעו וכתב בסמוך (סס ג') ויהחתן
 שלמה צבת פרעה כלומר מיד אחר חותן ג שנים ובשנת ד' לקחה זהו מלך מ' שנים
 מנולא שהיתה עמו ל"ו שנים וכנגדן ל"ו שנים שנגזרה גזירה על מלכי ארם להיות
 שוטנים על ישראל וצאחרונה ליפול ביד בני דוד לכך נאמר בשנת ל"ו למלך אסא ובשנת
 י"ו למלכותו מואחר שנפל זרח הכושי בידו היא שנת ל"ו משנות שלמה בשנת י"ח
 לאסא ברתו מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באכה וקלקל אסא שנאמ'
 וינולא אסא כסף וזהב לאמר כרות ברית ביני ובינך:

טז [ד]

באור

על ישראל, ומלך עשרים וארבע שנה, הנה שלמה מלכותו בשנת עשרים ושש לאסא?
 יתכן לפרש, כי אותן השנות של ספר מלכים אינו מונה לתחלת מלכות אסא, אלא
 לתחלת

ד ב ר י ה י מ י ס ב ט ז

הַרְמָה לְבַלְתִּי תַתּוּ יוֹצֵא וְכֹא לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה :
וַיֵּצֵא אֶסְא כֶסֶף וְזָהָב מֵאֲצֵרוֹת בַּיִת יְהוָה וּבֵירַת
הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח אֶבְרָתָא בֶן־הַדָּד מֶלֶךְ אֲרָם הַיּוֹשֵׁב בְּדַרְמִשְׁק
לֵאמֹר : ג בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין אָבִי וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה
שָׁלַחְתִּי לְךָ כֶּסֶף וְזָהָב לְךָ הֲפֹר בְּרִיתְךָ אֵת בַּעֲשָׂא
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלֶה מֵעֲלָי : ד וַיִּשְׁמַע בֶּן־הַדָּד אֶל
הַמֶּלֶךְ אֶסְא וַיִּשְׁלַח אֵת שְׂרֵי הַחִילִים אֲשֶׁר לוֹ אֶל
עָרֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּכּוּ אֵת עִיּוֹן וְאֵת דָּן וְאֵת אֶבְל מִיִּסְוֵאת
כָּל מִסְכְּנוֹת עָרֵי נִפְתָּלַי : ה וַיְהִי כִּשְׁמַע בַּעֲשָׂא
וַיַּחְדֵּל מִבְּנוֹת אֵת הַרְמָה וַיִּשְׁבֶּת אֵת מְלֹאכְתּוֹ :

ו ואסא

ר ש י

טז (ד) וישמע בן הדד. ולא פסקו מלכי ארם מלכויות שוטנים לישראל עד שמת
אחז ובשנתג' לחזו כרתו ברית מלך ישראל ומוך ארם לעלות ולהתגררו'
באחו

ב א ו ר

לתחלת מלכותיו, ועשר שנים שקטה הארץ בתחלת מלכותו, כמו שאמר (למעלה מזה י"ג
כ"ג): בימיו שקטה הארץ עשר שנים, ולפי שבספר מלכים זכר ענין מלכו ישראל גם כן,
לא זכר תחלת מלכות אסא, אלא מעת שהחל להלחם, ועשר שנים, שקטה הארץ, לא
מוכה אותם הם, ושתי שנים מאלה עשר שנים היו בימי ירבעם (מלכים א' י"ד כ', ט"ו ט'),
והשמונה שנים לא מלך נדב על ישראל, ואם מלך, לא חזקה מלכותו, ולא מכה אותן לו,
ובשנה השנית אחר העשרה שנים מלך נדב מלכות שלמה, וכלחם עם אסא (שם ט"ו כ"ה),
ואם בשנת שלש לאסא, שאומר (פסוק ל"ג), זהו פירושו: בשנת שלש, שהחל להלחם
עם מלכי ישראל, וכלחם תחלה עם נדב, בן ירבעם, שלש שנים, מלך בעשא, וכלחם עם
אסא, כמו שאמר (ט"ו ט"ז): ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא, מלך ישראל, כל
ימיהם, ומלחמה זו, העלה בעשא, ובנה את הרמה, היתה בשנת עשרים ושש למלכות
בעשא, שהיא שנת שלשים ושש לתחלת מלכות אסא, והיא שנת עשרים וחמש ארבעים ושש
למלחמת אסא, כי שנה שניה של נדב, בן ירבעם, מוכה אותה גם כן לבעשא, כי אפשר
שלא שלמה הסכה לו, ובסדר עולם (פרק ט"ז) אמר, כי המלחמה הזאת היתה בשנת שש
עשרה לאסא, שנה אחת אחר מלחמת הכוזבים (למעלה מזה ט"ו י"ד), ומכין שלשים ושש
היא אומר למיתת שלמה, כי כשנשא שלמה את בת פרעה, והוא בשנת ארבע למלכותו (מלכים
א' ג' א'), כנזרה נזרה, שתחלק מלכות בית דוד שלשים ושש שנה כנגד אותן שלשים ושש שנה,
שהיה שלמה סתן פרעה (שם י"א מ"ב), והיתה עתידה לחזור מלכות בית דוד בשנת שש
עשרה

ת ר ג ו ס א ש כ נ ז י נ ו

פעסטיגטע רמה, אסא, דעם קעניג פֿאָן יהודה, יעדע אויז-אונד צופֿוהר צו פֿערוועהרען. [ב] דאָ גאָהם אסא זילבער אונד גאָלד אויז דעזו שעצצען דעם מעמפעלס אונד דעם קעניגליכען פֿאללאַסטעם, זאָנד. מע עז בן הדר, דעם קעניג פֿאָן ארם, דער אין דרמשק רעזידירטע, אונד ליס איהם זאָגען: [ג] עז בעשטעהט איין בונד צווישען מיר אונד דיר, וויא ער צווישען מיינעם אונד דיינעם פֿאָטער בעשטאָנד. זיהע! איך זענדע דיר זילבער אונד גאָלד; זאָ העבע דאָך דיינען בונד מיט בעשא, דעם קעניג פֿאָן ישראל, אויף, דאָס ער מיינע גרענצען פֿערלאַססע. [ד] בן הדר גאָב דעם קעניג אסא געהער, זאָנדטע זיינע העערפֿיהרער געגען דיא שטעדטע ישראל'ס, אונד זיא עראָבערטען עיון, דן, אבל מים אונד אַללע פֿאָרראַטהעסשטעדטע אין נפתלי. [ד] דאָ בעשא די. זעס ערפֿוהר, אונטערליס ער דיא פֿערנערע בעפֿעסטיגונג רמה'ס, אונד

ב א ו ר ל י ס

עשרה לאסא, שזלמו שלשים וזש שנה לשלמה, ומפני שקלקל אסא במלחמת בעשא, ונשען על מלך ארם, ושלח לו חוברות בית ה' (להלן פסוק ב'), ולא נשען על ה', לא חזרה מלכות בית דוד, וזויתה חליקה כשהיתה. (רד"ק). וראה בדברי רש"י ז"ל למעלה מזה (ט"ו י"ט). ולפי החשבון בסדר עולם, שהזכיר פה רד"ק ז"ל, יובן היטב המקרא (למעלה מזה נמקום הנזכר): ושלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכות אסא, זאין כרך לדברי רד"ק ז"ל, שהזכרתי שם, כי מלחמת הכוזבים היתה בשנת קמ"ג עשרה למלכות אסא (שם פסוק י"ד), והיא שנת שלשים וחמש למיתת שלמה וחלוקת המלכות, שקראה הכתוב מלכות אסא, ומנה ממנה במקרא הנזכר ופה שנת שלשים וחמש ושנת שלשים ושש, ובשנה שאחר מלחמת הכוזבים החלה מלחמת בעשא, מלך ישראל, עם אסא, מלך יהודה, כאשר מבואר כבר, ולפני שתי השנים האלה לא היתה מלחמה גדולה וגלויה בין אסא ובין בעשא, רק נפלו תמיד קטטות ומרינות קטנות בין שני המלכים האלה על גבולי ארצותם (ראה מה שכתבתי למעלה י"ד ה'). ויבן את הרמה וכו' בעשא, מלך ישראל, סיבב את העיר הזאת בחומה, ובנה אותה למגדל. וראה בספר מלכים (א' ט"ז י"ז). (ב) ויוצא אסא בסף וגו'. ראה במלכים (שם פסוק י"ח). (ג) בריח ביני ובינך וגו'. מזה נראה, כי הארמים, אשר היו שוכאי המלך שלמה בסוף מלכותו (מלכים א' י"א כ"ד כ"ה), השלימו עם ישראל אחר מות המלך הזה. וראה במלכים (שם ט"ו י"ט). לך הפר וכו'. אסא, מלך יהודה, ביקש מבן הדר, מלך ארם, שיפר בריתו, אשר כרת עם בעשא, מלך ישראל, וילחם עמו, ועל ידי זה יוכרח בעשא לעזוב את גבול ארץ יהודה, למלט את ארצו מיד מלך ארם. (ד) וישמע בן הדר וכו'. וקניל בר הדד מן מלכא אסא. (תרגום רב יוסף). וראה במלכים (שם פסוק כ'). ויבן את עיון וגו'. בן הדר, מלך ארם, הכה את חלק הצפוני ממלכות ישראל, הקרוב למלכות ארם, בעת אשר נלחם בעשא, מלך ישראל, בעיר רמה, בחלק הדרומי ממלכותו. ואת כל סמכות ערי נפתלי. שיעור המאמר: ואת כל ערי המסכות בארץ נפתלי. (ה) ויהי כשמוע בעשא וגו'. ראה במלכים (שם פסוק כ"א).

תרגום אשכנזי

לים דיוע ארבייט איינשטעללען. [ו] נון לים דער קעניג אסא אללע
 בעוואָהנער יהודה'ס אויפֿביטען; זיא טרוגען דיא שטיינע אונד דאָ האַלץ
 פֿאַן רמה, וואָמיט בעשא בויעטע, וועג, אונד ער בויעטע דאָמיט גבע
 אונד מצפה. [ז] צור דיוער צייט קאָם דער זעהער חנני צו אסא, דעם
 קעניג פֿאַן יהודה, אונד שפראַך צו איהם: ״ווייל הוא־דיך אויף דען קע״
 ״ניג פֿאַן ארם אונד ניכט אויף דען עוויגען, דיינען גאַט, פֿערליסעסט,
 ״זאָ ענטקאָם דאָו העער דעם קעניגס פֿאַן ארם דיינער געוואַלט״.
 ״[ח] וואָרען ניכט דיא כושים אונד לובים איין גראָסעס העער מיט
 איינער מענגע וואָגען אונד רייטער? אַבער דוא פֿערליסעסט דיך דאָ.
 ״מאַלס אויף דען עוויגען, אונד ער גאַב זיא אין דיינע געוואַלט. [ט] פֿיר,
 ״וואָהר! דיא אויגען דעם עוויגען דורכשווייפֿען דיא גאַנצע ערדע, דיא
 ״צו שטערקען, דערען הערץ אונגעטהיילט מיט איהם איזט; דוא האַנ״
 ״דעלטעסט היראין טהעריכט, דען פֿאַן נון אָן ווערדען קריגע געגען דיך
 זיין.״ [י] אסא צירנשע איבער דען זעהער, אונד לים איהן אין דאָ
 גלפֿענגנים ועצצען, דאָ ער היראיבער זעהר געגען איהן ענטריסטעט וואָר;
 אונד דער קעניג אונטערדריקטע אויך אייניגע פֿאַם פֿאַלקע צו דיוער צייט.
 [יא] איבריגענס איזט דיא פֿרוהערע אונד שפעטערע געשיכטע אסא'ס בע.
 שריבען אין דעם בוכע דער קעניגע פֿאַן יהודה אונד ישראל. [יב] אסא
 וואָרד אין זיינעם ניין אונד דרייסיגסטען רעגירונגס־יאָהרע קראַנק אָן זיי.
 גען פֿיסען, אונד דיא קראַנקהייט עררייכטע איינען זעהר האָהען גראָד;

אונד

באור

(ו) ואסא המלך וגו'. דאָס נמלכים (ס פסוק כ"ג). לקח את כל יהודה. דער
 ית כל אינש יהודה. (תרגום רב יוסף). ויבן בהם את גבע ואח המצפה. המלך
 אסא הגדיל את הערים האלה, ובנה אותן לערי מנזר, פי הן נבנו ונבנו זמן רב לפני מלך
 המלך הזה. (ט) גמכלת על זאת. המלך אסא היה צדיק גדול, כאמור למעלה מזה
 (ט"ו י"ז): רק לבד אסא היה שלם כל ימיו, אך חטא במלחמת בעשא, כי נשען על מלך
 ארם, ולא נשען על ה', וגם בחליו לא דרש את ה', כי אס בחופאים (להלן פסוק י"ג).
 ואין אדם, אשר לא יחטא. (י) בית המהפכה. בבית אסיריית. (תרגום רב יוסף).
 וראה בספר ירמיהו (כ"ב, כ"ט כ"ו). וירצץ אסא וגו'. כי היה לוכעס עם הכל, על
 הכבואה, אשר שמע. (רד"ק). ומלת וירצץ ענין למן ועוסק, כאשר תרגם רב יוסף:
 ובעבד, וכן תרגמתי אשכנזית. (יא) הנם כחובים על ספר המלכים ליהודה
 וישראל. ספר מלכים, הזכיר פה, איננו ספר מלכים, הכמנא עתה בידנו, רק
 הוא ספר קירות מלכי יהודה וישראל, אשר כתבוהו הנביאים והחזיסו, אשר היו בימים
 ההם (למעלה מזה י"ב ט"ו), ובאחד אחריו בן, בגלות ישראל מעל אדמתו. (יב) עדי-
 למעלה

דבריהם ב טו נו

ו ואסא המלך לקח את כל יהודה וישאו את אבני
 הרמה ואת עציה אשר בנה בעשא ויבן בהם את
 גבע ואת המצפה: ז ובעת ההיא בא חנני הראה
 אל אסא מלך יהודה ויאמר אליו בהשענה על מלך
 ארם ולא בשענת על יהוה אלהיך על כן נמלט חיל
 מלך ארם מידך: ח הלא הפושים והלובים רזו
 לחיל לרב לרבב ולפרשים להרבה מאד ובהשענה
 על יהוה נתנם בידך: ט כי יהוה עיניו משמטות
 בכל הארץ להתחזק עם לבבם שלם אליו נסבלת
 על זאת כי מעתה יש עמך מלחמות: י ויבס אסא
 אל הראה ויתנהו בית המהפכת כי בועף עמו על
 זאת וירצץ אסא מן העם בעת ההיא: יא והנה דברי
 אסא הראשונים והאחרונים הנם כתובים על
 ספר המלכים ליהודה וישראל: יב ויהלא אסא
 בשנת שלושם ותשע למלכותו ברגליו עד
 למעלה חליו וגם בחליו לא דרש את יהוה כי
 ברפאים

רש"י

צאחו ולא היה זכות צאחו שיפלו צידו ונפלו שניהם ציד תגלת פלאסר מלך אשור:
 צדרמשק • ובמלכים (3' ט"ז) כתוב דמשק ובפסוק אחר דומשק וכולו אחד היה
 ודוגמא שוט שבט שרביט: (ז) על כן נמלט • שלא יכולת לו למה שלא הצטחת צה"ה
 כי אם צטחת צה"ה כשנצטעו וכרתו ברית יחד מלך ישראל ומלך ארם עליך כאשר
 צטחת צו כשצאו עליך הכושי' לא נמלטו מידך והיית נוצח לכולם ואף לא היית מאבד
 ממוקד שנתת לו כדי להפך בריתו עם צעשא • ואתה שלא צטחת צה"ה אבדת
 ממוקד וגם מלך ארם נמלט מידך: (י) צית המהפכת • צית הסוסר שעשו מלכ'
 המהפכת גוועלנ"ט בלשון אשכנ"ז: (יב) עד למעלה חליו • נפח שצרגליו עלה

מקף

דבריהם ב טז יז

ברפאים: י' וישכב אסא עם אבתיו וימת בשנת
ארבעים ואחת למלכו: י"ד ויקברהו בקברתיו אשר
כרה לו בעיר דוד וישפיהו במושכב אשר מלא
בשמים וזנים מרקחים במרקחת מעשה וישרפו
לו שרפה גדולה עד למאד:

יז ה וימלך יהושפט בנו תחתיו ויתחזק על ישראל:
ויתן חיל בכל ערי יהודה הבצרות ויתן
נציבים בארץ יהודה ובערי אפרים אשר לכד
אסא אביו: ג ויהי יהודה עם יהושפט כי הלך בדרכי

דויד

רש"י

מכף רגלו עד קדקדו: (יד) וזנים. מיני זשמים הם זהבזשמים היו מרוקחים
זמרקחת מעשה רוקח מרקחת זה פתרון מרוקחים זמעשה רוקח: ושרפולו
שרפה גדולה. שרפו לו זשמים טובים לאפר ואותו אפר זורו עליו ויש מפרשים
כמו שזורפין על המלכים ומהו שורפין וכו' ועוקרין על המלכים:
יז (ג) דרכי דוד לבני הראשונים ולא האחרונים שפסע זמעשה בת שבע וגם
הסית אותו שטן למנות את ישראל ועיקר ויש מפרשים ראשונים ראש

לשעט

מכלל יופי מן קאפיטעל טו טז

טו (ג) ללא אלהי אמת. שהיו בגלות בין עובדי עבודה זרה והם כאלו
עובדים עבודה זרה כמו ועברתם שם אלהים כמו שחרגם אנקלוס
כי כשעובד עובדיהם כאלו עובד אותם. או פירוש ללא אלהי אמת שופטו
אמת כמו והגישו ארזוני אל האלהים שפירושו השופטים כי הגויים שופטי
ישראל בגלות ופירוש הפסוק ימים רבים יהיו ישראל בגלות שלא יהיו להם
שופטי אמת ולא כהן מורה צדק וכן אמר לשוכת הגלות ואשיבה שופטיך
כבראשונה כי בעודם בגלות אין להם שופטי אמת:

(לקט שכתה) ורש"י פירש וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת עד
שבאת אמה כי כהוב ברחבעם ויהי כהכין מלכות רחבעם
וכחזקתו עזב את הורה ה' וכל ישראל עמו וכאביה כתיב וילך בכל חטאות
אביו אשר עשה לפניו ועל זה אמר כי היו ימים רבים לישראל שלא היה
להם אלהי אמת ולא כהן מורה שאין מן ששואל לכהן דבר חורה לפיכך
לא יורה עד שעתה בצר להם שבו אל ה' אלהיהם ויבקשוהו וימצא להם.
ובימים ההם אין שלום ליוצא ולבא כי מהומות רבות על כל יושבי הארץ
כמו שנתוב ברחבעם עליו עלה שישק מלך מצרים על ירושלים כי מעלו
בה' וגו' (יא) מן

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י נ ה

אינד אויך אין זיינער קראַנקהייט זוכטע ער נישט הילפע בייא דעם עוויגען,
 זאָנדערן בייא דען ערצטען. [יג] זאָ ענטשליף ער צו זיינען פֿעטערן,
 אונד שטאַרב אין דעם איין אונד פֿירציגסטען יאהרע זיינער רעגירונג,
 [יד] מאָן בעגרוכ איהן אין זיין גראָב, דאָו ער זיך אין דער שטאָדט
 דויד'ס גראָבען לים, לעגטע איהן אויף זיין לאַגער, דאָו מיט געווייצען
 אונד אַללערלייאַ נאָך אַפּאָטהעקערקונסט צובערייטעטען שפעצערדיגען
 אַנגעפֿיללט וואַר, אונד צינדעטע, איהם צו עהרען, איין זעהר גראָ.
 סעס פֿייער אָן.

יז [א] זיין זאָהן יהושפט קאַם אָן זיינער שטעללע צור רעגירונג, אונד
 וואַרד מעכטיגער, אַלו ישראל. [ב] ער לעגטע בעזאָצונגען
 אין אַללע פֿעסמען שטערטע-יהודה'ס, אינד זעצטע שטאַטטהאַלטער אין
 דאָו לאַנד יהודה אונד אין דיא שטערטע אפֿרים'ס, דיא זיין פֿאַטער
 אַקא עראַבערטע. [ג] דער עוויגע וואַר מיט יהושפט; דען ער וואַנט.

דעלטע באַור

למעלה חליו. עד לעילא מתננה מרעיהי (תרגום רב יוסף). (יד) בקברותיו.
 זנית קבורתיה. (הכ"ל). במשכב אשר מלא בשמים. במשכבא דמלי בזמין.
 (הכ"ל). וזנים. פירושו: ומינים, תרגום למיניהו (ראשית ח' י"ג) לזניהי. (רד"ק).
 והטעם: בשמים ומינים טובים. במרקחת מעשה הפוך, והטעם: במעשה מרקחת.
 וישרפו לו שרפה גדולה עד למאוד. פירושו: שריפת הנשמים והמקחות, וזנותו
 ז"ל פירושו, שהיה מנהג המלכים לשרוף עליהם בשעת מיתתן מטתן וכלי תשמישן. (רד"ק).
 וראה להלן (כ"א י"ט) ונספר ירמיהו (ל"ד ה').

יז (א) ויחזק על ישראל. יהושפט, מלך יהודה, גבר במלכותו ממלכות עם
 ישראל, עשרת השנשים, אשר נלקחו עמו אסא אחיו (למעלה מו"ט ו"א וכו').
 (ג)

מ כ ל ל י ו פ י מן ק א פ י ט ע ל מו מו

(יא) מן השלל הכיאו. החסר חשי"ן שהיא במקום אשר מן השלל אשר הכיאו:
 מו (ד) ואח כל מסכנות. ענינו אוצרות: (ח) הלא הכושים. הם בני
 כוש בן חם: (ט) השוטטות. ענינו כענין ויחורו אח ארץ כנען:
 עם הכנם שלם. עם אשר לככם שלם ורכים כמיהו: (יג) ויחלא. שרשו
 חלה ונכתב באל"ף אבל נקרא כבעלי הה"א בסגול: (יד) וזנים. פירוש מינים
 תרגום למינהו לזניהי. והנכון ברקרוק שהוא מנחי הלמ"ד כפלס מתיס פנים:
 מרקחים במרקחה. הט"ם בחיר"ק וענינו מעשרה הנשמים כמו שעושים
 היופאים המרקחות ממיני הכשמים מעורבים זה בזה: וישרפו לו שריפה.
 הוא ששורפים על המלכים מטתן וכלי תשמישן. וכן ברברי רבותינו ז"ל
 שורפים על המלכים ולא מרדכי האמורי שנאמר בשלום חמות ובמשרפה
 אבותיך וגו' סכאן ששורפים על המלכים ומה הם שורפים עליהם מטתן וכלי
 תשמישן. ויש טפרשים השרפה לשון הקטרה יעשו לפת כרי שלא יסריח
 בשרו וכן בחיב וישכיבוהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים מרוקחים וגומר:

תרגום אשכנזי

דעלטע אין דען פֿריהערן וועגען ווינעם פֿאַטערס דויד, אונד זוכטע דיא
 בעלים ניכט. [ד] יא, ער זוכטע דען גאַטט ווינעם פֿאַטערס, וואַנ.
 דעלטע נאָך רעכסען געבאָטען, אונד ניכט נאָך דער וויזע ישראל'ס.
 [ה] אונד דער עוויגע בעפֿעסטיגטע דאָו רייך אונטער איהם; גאַנץ
 יהודה בראַכטע איהם געשענקע, אונד ער האַטטע פֿיל רייכטהום אונד
 עהרע. [ו] זיין הערץ ערהאָב ויך אין דען וועגען דעם עוויגען, אונד
 ער פֿוהר פֿאַרט, דיא העהען אונד האַינע אויז יהודה וועגצושאַפֿפֿען.
 [ז] אים דריטטען יאַהרע זיינער רעגירונג זאַנדטע ער זיינע פֿירסטען,
 בן חיל. עובדיה, זכריה, נתנאל אונד מיכיהו, צו לעהרען אין דען
 שטערטען יהודה'ס. [ח] איהנען וואַרען בייגעגעבען דיא לויס שמעיהו,
 נתניהו, זכדיהו, עשהאל, שמירמות, יהונתן, אדוניהו, טוביהו אונד
 טוב אדוניה, אונד דיא פֿריסטער אלישמע אונד יהורם. [ט] זיא
 לעהרטען אין יהודה, אונד האַטטען דאָו לעהרבוך דעם עוויגען בייא זיך;
 רייזטען אין אַללען שטערטען יהודה'ס אומהער, אונד לעהרטען אונטער
 דעם פֿאַלקע. [י] איין שרעקקען גאַטטעם איבערפֿיל אַללע רייכע אום
 יהודה הער, אונד זיא פֿיהרטען קיינען קריג געגען יהושפט.

באור [יא]

(ג) ויהי ה' עם יהושפט. והוא מימרא דה' בסעדיה דיהושפט. (תרגום רב יוסף).
 כי הלך בדרכי דוד אביו הראשונים. שלא חטא, אבל באחרונים חטא, במעשה
 בת שבע (שמואל ב' פרשה י"א) ובמנות ישראל (שם פרשה כ"ד), או אמר ראשונים כנגד
 שאר מלכי יהודה, שהיו חוטאים באחרונה, וכך היא הפירושה כי הלך בדרכי דוד, ואותם
 הדרכים הם דרכי כל מלכי יהודה הראשונים, אבל באחרונה היו חוטאים, כי שלמה לעת
 זקנתו נשיו הטו את לבבו (מלכים א' י"א ד'), וכן רחבעם (למעלה מזה י"ב א'): וכחזקתו
 עזב את תורת ה', וכן אחיה, לפי המדרש שכתבנו, וכן אחא חטא באחרונה, וכשען על
 מלך ארם, וגם בחליו לא דרש את ה' וכו' (ראה בפרשה הקודמת). (רד"ק). והדעת
 הראשונה היא מיושבת יותר לפשוטו של מקרא, וגם רש"י ז"ל כתב, שהיא העיקר, ועל פיה
 תרגם החכם ר' שמואל דעטמאלד כ"י, ועמו הסכמתי בתרגומי. (ד) ולא
 כמעשה ישראל. ולא כעובדין בניין דבית ישראל (תרגום רב יוסף). והנה יהושפט
 הלך במנות ה' אלהיו, ולא עשה כמעשה ישראל, אשר עבדו את עגלי הזהב ואת הנבל בימי
 אחאב, אשר מלך על ישראל בימיו (מלכים א' ט"ז ל"א וכו', כ"ב מ"א). (ה) ויחננו
 כל יהודה מנחה ליהושפט. כן היה המנהג בימים הקדמונים, להביא מנחה למלך
 בראשית ממלכתו (ראה שמואל א' י"ד כ"ז, מלכים א' י"ד כ"ה, להלן ל"ב כ"ג).
 (ו) ויגבה לבו בדרכי ה'. וראים לבניה, להלכא בארמון, דתקנן קדם ה'. (תרגום
 רב יוסף). וראה בדברי רש"י ז"ל בזה. ועוד הסיר את הבמות וגו'. כבר הסיר
 המלך אחא את מונחות הנכר, הנמות והאשרים מיהודה (למעלה מזה י"ד ב' ד'), ויהושפט
 בנושג להסיר את כל הנשאר מעבודת האלילים בארץ יהודה. (ז) לשריו. כמו את
 שריו.

דבר י ה י מ י ב י ז נט

דויד אביו הראשונים ולא דרש לבעלים: ד כי
לא להי אביו דרש ובמזותיו הלך ולא כמעשה
ישראל: ה ויכן יהוה את הממלכה בידו ויתנו כל
יהודה מנחה ליהושפט ויהי לו עשר וכבוד לרב:
ו ויגבה לבו בדרכי יהוה ועוד הסיר את הבמורת
ואת האשרים מיהודה: ז ובשנת שלוש למלכו
שלח לשריו לבן חיל ולעבדיה ולזכריה ורנתנאל
ולמיכיהו ללמד בערי יהודה: ח ועמהם הלויים
שמעיהו ונתניהו וזבדיהו ועשהאל ושמרימורת
ויהונתן ואדניהו וטוביהו וטוב אדוניה הלויים
ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים: ט וילמדו ביהודה
ועמהם ספר תורת יהוה ויסבו בכל ערי יהודה
וילמדו בעם: י ויהי פחד יהוה על כל ממלכות

הארצות

רש"י

לשלמה ורחבעם שלמה נשיו הטו לזכו באחרי' ימיו וזנה זמה לכמוש חועבת מואב
ולמולך שיקן בני עמון ורחבע' כתיב [לעיל ג' י"ב] ויהי כהכין מלכו רחבע' וכחזקותו
עזב את תורת ה' ולא כאביה שכתוב בו במלכים [א' ט' י'] ולא היה לבו שלם עם ה'
אלהיו ולא כאסא שלא נשען בה' אלא כדוד אביו שלא היה לו אלא לב אחד לאביו
שנשמים: ולא דרש לבעלים. כמעשה ישראל שבימיו כי אחאז היה בימיו שעבד את
הבעלים הוא וישראל שבימיו: (ו) ויגבה לבו בדרכי ה'. גבה לבו בדבר זה שלא הלך
כי אם בדרכי ה' דוגמא (שמות ל"ה) אשר נשא לבן אתנה צחכמה: (ז) שלח
לשריו לבן חיל כך היה שמו ויש מפרשים שלח לשריו כל שר צן חיל וקשיא לי אם כן לא
היה לו לומר אל לעובדיה אלא ממה שאמר ולעובדיה מכלל לבן חיל שם אדם הוא:
ללמד בערי יהודה. תורה ולהורות בני ישראל: (ח) ועמהם מן הלויים שמעיהו
ונתניהו וגומר. ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים כי על הכהנים והלויים ללמד
ולהורות כדכתיב (דברי' כ"ד) ככל אשר יורו אחכם הכהנים והלויים והשרים
הלשומים לפי שלא ימרו את פיהם ולהכריח' לשמוע להם ולשמור לעשות כמדות
ה שופטים דוגמת (שם ט"ז) שופטים ושוטרים תתן לך שופטים לשפוט את העם
שוטרים להכריח' לעשות צווי השופטים: (י) ויהי פחד ה' על כל ממלכות הארצות.

דבר יהימים ב יז

הארצות אשר סביבות יהודה ולא גלחמו עם
 יהושפט: יח ומן פלשתים מביאים ליהושפט מנחה
 וכסף משא גם הערביאים מביאים לו צאן אילים
 שבעת אלפים ושבע מאות ותישים שבעת אלפים
 ושבע מאות: יג ויהי יהושפט חלק וגדר עד
 למעלה ויבן ביהודה בירגיות וערי מסכנות:
 יד ומלאכה רבה היה לו בערי יהודה ואנשי מלחמה
 גבורי חיל בירושלם: יו ואלה פקדתם לבית
 אבותיהם ליהודה שרי אלפים עדנה השר ועמו
 גבורי חיל שלש מאות אלה: יז ועל ידו יהודהגן
 השר ועמו מאתיים ושמונים אלה: יח ועל ידו עמסיה
 בן זכרי המתנדב ליהודה ועמו מאתיים אלה גבור
 חיל: יט ומן בנימין גבור חיל אלידע ועמו נשקי קשת
 ומגן מאתיים אלה: כ ועל ידו יהוואבד ועמו מאה
 ושמונים אלה הלוצי צבא: כא ואלה המשרתים
 את המלך מלבד אשר נתן המלך בערי המבצר
 בכל יהודה:

יח

ד ש י

בזכות שלמדו תורה: (יח) וכסף משא. משאות של כסף דוגמא (ישעיה מ"ו)
 היו גשחתיכם עומסות משא: (יג) ויהי יהושפט חלק וגדר. שלשה שנאמר בהם
 בלשון זה. יחזק שמואל יהושפט חלק וגדר חלק וגדר חלק וגדר חלק וגדר חלק
 שמואל יהושפט חלק וגדר חלק וגדר חלק וגדר חלק וגדר חלק וגדר חלק וגדר חלק
 שמואל עם ה' ות' ולומר גדול עם ה' וכתן כמו כגדל עד למעל' לקח לא הגון לומר גדול
 וכן ביחזק: זכריות. מגזרית צירח מגדלים גדולים לחזק: וערי מסכנות. ערי
 חגורו' גתה בהם תבואה ויין ודגן: (טז) ועל ידו. אלנו דוגמא. חלקת יואב על ידו
 (שמואל ב' ו' ד): המותגדבלה. דוגמא (שופטים ה') המתגדלים בעם זרכו ה':

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י ם

[יא] מעהרערע דער פלשחים בראכמען איהם איינע לאַסט וילכער אונד
אנדערע געשענקע, אונד אויך דיא אראכער בראכמען איהם קליינעם
פיה, זיבען טויזענד אונד זיבען הונדערט ווידער אונד זיבען טויזענד
אונד זיבען הונדערט בעקקע. [יב] יהושפט שטיג אימער מעהר ביז
צו איינעם האהען גראדע, אונד ערבויעטע אין יהודה שלעסער אונד
פאראמטהסטערטע. [יג] ער האטטע גראסע קריגסאנשטאלטען אין
דען שטערטען יהודה'ס אונד איינע בעואצונג פאן טאפפערן קריגערן אין
ירושלים. [יד] דים וואר איהרע מוסטערונג נאך דען הייזערן איהרער
פעטער: פאן יהודה ווארען אבערסטע איבער טויזענדע: דער פעלה
הערר עדנה מיט דרייא מאהל הונדערט טויזענד טאפפערן אונטער זיך;
[טו] נעכסט איהם דער פעלדערר יהוחנן מיט צווייא מאהל הונדערט
אונד אכטציג טויזענד; [טז] דאן עמסיה, זאהן דעם זכרי, דער
פריימוטה פיר דען עוויגען צייגטע, מיט צווייא מאהל הונדערט טויזענד
טאפפערן. [יז] פאן בנימן ווארען; דער העלד אלירע אונד אונטער
איהם צווייא מאהל הונדערט טויזענד מיט באגען אונד שילד בעוואפפנעטע
קריגער, [יח] אונד דאן יהוובד אונד מיט איהם הונדערט אונד אכט
ציג טויזענד צום קריגע געריסטעטע. [יט] דיזע ווארען אין דעם דינסטע
דעם קעניגס, אויסער דענען, דיא ער אין דיא פעסטען שטערטע דורך
באניץ יהודה פערלעגטע. יח [א]

ב א ו ר

שריו, וכן לבן חיל ולעובדיה וגו', כמו הרגו לאנדר (שמואל ב' ג' למ"ד): הרגו את
אנדר, ודומיו, לבן חיל, כן היה שמו. (רד"ק). וראה בדברי רש"י ז"ל בזה. ללמד
בערי יהודה. לאלפא דחלתא דה' בקרוי יהודה. (תרגום רב יוסף). (יא) וכן
פלשהים וכו'. הפלשתים היו למס עובד לישראל מימי המלך דוד, ונראה, כי לא הביאו
המס הנהוג בימי המלכים, אשר מלכו אחרי דוד ושלמה, ועתה בימי יהושפט ככל פסוק ה'
עליהם, והביאו לו מס כמשפט. טנחה וכסף משא. משא נהמות, כסף ושאר
מנחות, ושאר שאמר מביאים, ולא אמר הביאו, נראה כי ככל שנה היו מביאים לו, וכן
מביאים לו כאן אליס וגו', ככל שנה היו מביאים לו. (רד"ק). ועל פיו תרגמתי אשכנזית.
(יב) בירניות. כמו בירה (דברי הימים א' כ"ט א'), ופירושו: ארמונות. (בן מלך).
(יג) ומלאכה רבה היה לו בערי יהודה. לפי המסך סוף המקרא הזה: ואנשי
מלחמה, גבורי חיל בירושלים, הכוונה פה על דברי מלכות, הנוגעים לענין מלחמה,
כמו שכתב החכם ר' שמואל דעטמאלר כ"י, ועמו הסכמתי בתרגומי. (טו) ועל
ידו. אחרי וקוצב אליו נפקודה ונמעלה. (טו) המתנרב לה. כמו נהתנדבעם נרבו
ה' (שופטים ה' ב'), וראה שם בתרגום הרמב"ם ז"ל. זרד"ק ז"ל כתב: ,, אולי התנדב
לאולרות

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י

יח [א] יהושפט האטטע נון פיל רייכטהום אונד רוהם, אונד פער. שוועגערטע זיך מיט אהאב. [ב] ער רייזטע, נאך פער. לויף אייניגער יאהרע, הינאכ צו אחאב נאך שומרון, אונד דיוער לים פיר איהן אונד זיין געפאלגע פיל שאַפּע אונד רינדער שלאכטען, אונד איבעררעדטע איהן, געגען רמות אין גלעד הינאוויף צו ציהען. [ג] אחאב, קעניג פאן ישראל, שפראך צו יהושפט, קעניג פאן יהודה: ״ווילסט דוא ״מיט מיר געגען רמות אין גלעד ציהען?״ אונד דיוער אנטווארטטעטע איהם: ״איך בין דאצו בערייט וויא דוא, מיין פאלק וויא דיין פאלק; ״איך ציהע מיט דיר אין דען קריג.״ [ד] אונד יהושפט שפראך פער. נער צו דעם קעניג פאן ישראל: ״ערפארשע דאך ערסט דאז ווארט ״דעם עוויגען!״ [ה] דא לים דער קעניג פאן ישראל דיא פראפעטען, פיר הונדערט מאן, פערזאממעלן, אונד שפראך צו איהנען: ״זאללען וויר געגען רמות אין גלעד אין דען קריג ציהען, אָדער זאלל איך עו אונ. ״טערלאססען?״ זיא אנטווארטטעטען: ״ציהע הינאוויף! גאטט ווירד עו ״אין דיא האנד דעם קעניגס געבען.״ [ו] יהושפט שפראך נון: ״איוט ניכט זאנסט נאך איין פראפעט דעם עוויגען היר, דען וויר בעפראגען קעננטען?״ [ז] דער קעניג פאן ישראל אנטווארטטעטע דעם יהושפט: ״עו איוט וואהל נאך איין מאן היר, דורך דען מאן גאטט בעפראגען קעננ.״ טע, איך האסע איהן אבער, ווייל ער מיר ניא גוטעם, זאנדערן

ב א ו ר

לאזרות בית ה' כסף והבז, והיה אחר, שהיה שמו כשמו, לפיכך אמר: המתנדב

יח (א) ווחתון לאחאב. התחתן עמו, שלקח בת אחאב לבנו יחורם (להלן כ"א וי"ו, מלכים ב' ח' י"ח). (ב) וירד לקץ שנים וגו'. ראה בספר מלכים (א' כ"ב ב') ונדנרי רש"י זל"ל גזה. ויסיחהו לעלות אל רמות גלעד. ראה במלכים (טס פסוק ג'). (ג) ויאמר אחאב מלך ישראל וכו'. ראה טס (פסוק ד'). ועמד במהלמה. מה דימטי לך, ימטי לי בקרבא. (תרגום רביוסף). (ד) ויאמר יהושפט אל מלך ישראל וגו'. ראה טס (פסוק ה'). (ה) ויקבוץ מלך ישראל את הנביאים וכו'. ראה טס (פסוק ו'). (ו) ויאמר יהושפט וגו'. ראה טס (פסוק ז'). (ז) ויאמר מלך ישראל אל יהושפט וכו'. ראה טס (פסוק

מ כ ל ל י ו פ י מ נ ק א פ י ט ע ל י ו

יז (כ) ויהן נציבים. מסונים ונציבים על העם: (יב) בירניות. כמו בירה ופירושו אדמונות וכא בנו"ן נוספת והיו"ד ליחס ביו"ד רחמניות קדמוניות; וערי מסכנות. ענינו אוצרות;

ד ב ר י ה י מ י ב י ה ס א

יח א ויהי ליהושפט עשר וכבוד לרב וירחיקו
לאהאב: ב וירד לקץ שנים אל אהאב
לשמרון ויזבח לו אהאב צאן ובקר לרב ולעם אשר
עמו ויסיתו לעלור אל רמת גלעד: ג ויאמר
אהאב מלך ישראל אל יהושפט מלך יהודה התלך
עמי רמת גלעד ויאמר לו כמוני במוד וכעמך עמי
ועמך במלחמה: ד ויאמר יהושפט אל מלך
ישראל דרש נא כיום את דבר יהוה: ה ויקבץ מלך
ישראל את הנבאים ארבע מאות איש ויאמר
אלהם הנלך אל רמת גלעד למלחמה אם אהדל
ויאמרו עליה ויתן האלהים ביד המלך: ו ויאמר
יהושפט האין פה נביא ליהוה עוד ונדרשה מאתו:
ז ויאמר מלך ישראל אל יהושפט עוד איש אחד

לדרוש

רש"י

יח (3) וירד לקץ שנים. ובמלכים (א' כ"ב) כתיב ויהי בשנה השלישית וירד
יהושפט וגו' בשנה השלישית משלח את בן הדד: ויסיתו לעלות אל רמות
גלעד. כמו שכתוב שם בספר מלכים הידעת' כי לנו רמות גלעד כי כשהגזיז יעקב חזינו
שם את הגל ראשית ל' הוקרה לו גלעד הוחז' בו ואבותינו לקחו גלעד והרמות משובי'
ומוחזק'ם אחרי העי' ואבותינו אז ציווי משה כשתפסו גלעד שתקו אז מלקחת אות'
כי לא חששו אותם אז שמה ציווי משה לקחיה וחריה בן לקחיה האומות נניד ישראל
ושלנו הם: (ד) דרש נא כיום את דבר ה' ולא מנביאי הבעלי' אשר אתה בוטח בהם:
(ה) ויקבץ מלך ישראל את הנביאים ד מאות. וכולם נביאי אמת היו כי מה שש
מומנו יהושפט קבץ לו וכן מוכיח בסעוד (י"ח) וינא הרוח ויאמר חגי אפתנו וגו'
עד והייתי לרוח שקר צפי כל נביאי ש'אומר להם לאמר לאחאב עלה ויתן האלהים
ביד המלך מכלל שהיו נביאי ה' שלא היו מתנבאי' אלא דבר ה' שאם היו נביאי שקר
אין הפתוי נופל עליהם שלא היו מתנבאי' אלא מה שהיו בודים מלבן ועוד שאמר
יהושפט שוב האין פה נביא לה' עוד ודאי יודע אני שהם נביאי ה' אף מקובלני מציה
חגי אבא שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד ולשון אחד ושללו כולם מתנבאים

עלה

טז

16

***

דבריהם ביה

לדרוש את יהוה מאתו ואני שנאתיהו כי איננו
 מתנבא עלי לטובה כי כל ימיו לרעה הוא מיכיהו
 בן ימלא ויאמר יהושפט אל יאמר המלך בן :
 ח ויקרא מלך ישראל אל סרים אחד ויאמר מהר
 מיכהו בן ימלא : ט ומלך ישראל ויהושפט מרד
 יהודה יושבים איש על כסאו מלבשים בגדים
 ויושבים בגרן פתח שער שמרון וכל הנביאים
 מתנבאים לפניהם : י ויעש לו צדקיהו בן בנענה
 קרני ברזל ויאמר כה אמר יהוה באלה תנגח את
 ארם עד בלותם : יא וכל הנביאים נבאים בן לאמר
 עליה רמת גלעד והצלה ונתן יהוה ביד המלך :
 יב והמלאך אשר הלך לקרא למיכיהו דבר אליו
 לאמר הנה דברי הנביאים פה אחד טוב אל המלך
 ויהי גא דברך באחד מהם ודברת טוב : יג ויאמר
 מיכיהו חי יהוה כי את אשר יאמר אהי אתו אדבר :
 יד ויבא אל המלך ויאמר המלך אליו מיכה הנלך

אל

רש"י

עלה והללח : (ז) כי כל ימיו לרעה • כי זהו שאמר [מלכים א' כ"ג] יען אשר שלחת
 איש חרמי וגומר : (ח) מהר מיכהו • כתיב חסר יו"ד משום ציון כינה לו שם אחר
 מיכהו : (ט) מלבשים בגדים • בגדי מלכות : וישבין בגורן פתח שער שמרון •
 בא להודעני כי כשנתנבאו הנביאים לפניהם היו יושבי חוק לעיר ושם באו מרגלים
 של מלך ארם ושמעו שהודיע למוך ישראל שהוא לבדו יפול במלחמה והוא שמה
 מלך ארם לחיילותיו (לקמן י"ח) לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך
 ישראל לבדו לקיים דברי מיכהו לפיכך כתיב בגורן שהיה מקום מרגלים לרגל
 אבל אם הוועד בתוך העיר לא היו המרגלים של מלך ארם יכולין לבחשמה ירגישו
 צבא הצל פשהם חוק לעיר חפילו ירגישו בהם ויבשו כי מרגלים הם יכולים הם
 לומר למוקם אחר אלו הולכים מה שקרבנו

פה

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י ס ב

"אימער בעזעם פראפעציעט; עז איזט מיכיהו, זאָהן דעס ימלא. יי
 "הושפט ערווידערטע: דער קעניג זאָגע דיועס ניכט. " [ח] דער קע.
 ניג פאָן ישראל לים יעצט איינען האַפּבעדינטען רופּען, אונד זאָנטע איהם:
 "האַלע זאָגליך דען מיכיהו, דען זאָהן דעס ימלא!" [ט] דער קעניג
 פאָן ישראל אונד יהושפט, קעניג פאָן יהודה, זאָסען יעדער אויף זיינעם
 טהראָנע, אין קעניגליכעם געוואַנדע, אין איינער טענגע פאַר דעם טהאַ.
 רע שומרון'ס, אונד אַללע פראַפעטען ווייזזאָנטען אין איהרער געגענוואַרט.
 [י] צדקיהו, זאָהן דעם כנענה, האַטטע זיך אייווערנע הערנער גע.
 מאַכט, אונד שפראַך נון: "זאָ שפּריכט דער עוויגע: "מיט דיוען
 "ווירסט דוא דיא זירער צערשטאַסען, ביז זיא גאַנץ פּערגיכטעט זונד."
 [יא] אונד אַללע פראַפעטען ווייזזאָנטען זאָ, אונד שפּראַכען: "ציהע
 הינאוויף געגען רמות אין גלעד! דוא ווירסט גליקליך זיין, דער עוויגע
 "ווירד עז אין דיא האַנד דעם קעניגס געבען." [יב] דער באַטע, דער
 היגניג, דען מיכיהו צו רופּען, רעדעטע איהם צו, וויא פּאַלגט: "זיהע!
 אַללע פראַפעטען פּעקנידען איינשאַימיג דעם קעניג גליק; זאָ לאַס'
 "דאָך דיינע וואַרטע דען איהריגען גלייכען, אונד פּעקנידע אויך גו.
 טעם!" [יג] מיכיהו אַבער אַנטוואַרטעטע: "זאָ וואַהר דער עוויגע
 "לעבט! נור וואו מיין גאַטט שפּריכט, דאָ ווערדע איך רעדען."
 [יד] ער קאַם צום קעניגע, אונד דער קעניג זאָנטע צו איהם: "מיכה!

ב א ו ר ז א ל ל ע ן

ח' עור איש אחד וגו' עוד היה נביא אחד בשומרון, לדרוש את ה' מאתו, והוא
 מיכיהו, בן ימלא, אבל בערים אחרות נאמן ישראל היו עוד נביאי אמת, אליהו, אלישע
 ואחרים מלכדם לדרוש את ה' מאתו. למתנע פתגמא דה' מיכה. (תרגום רב
 יוסף) ח' ויקרא מלך ישראל וכו' ראה במלכים (שס פסוק ט') טהר וגו'.
 סרהיב למיתי למיכיהו, בר ימלא. (תרגום רב יוסף) מיכיהו. כן כתיב, וקרי:
 מיכיהו. ט' ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה וכו'. ראה במלכים (שס פסוק
 יו"ד). מלובשים בגדים. לנוסין לביש מלכותא. (תרגום רב יוסף). ויושבים בגורן
 וגו' כפשוטו, ורכ יוסף תרגם: "ויתנין מספרין הי כפלגות אידרא, דא תנע מן כניי
 "שיקרא, ודין תנע אולפן מן קדם ה', ומללי" (י) ויעש לו צדקיהו וכו'.
 ראה במלכים (שס פסוק י"א). אח ארם. ית אינש ארם. (תרגום רב יוסף).
 יא) וכל הנביאים וגו'. ראה במלכים (שס פסוק י"ג). יב) והמלאך אשר
 הלך וכו'. ראה שס (פסוק י"ג). יג) ויאמר מיכיהו וגו'. ראה שס (פסוק י"ד).
 יד) ויבא אל המלך וגו'. ראה שס (פסוק ט"ו). עלו והצליחו וכו'. מיכיהו
 השיב בזה לאחאב, מלך ישראל, בדברי הנביאים האחרים (למעלה מה פסוק י"א), ולא
 אמר

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י

" וְאֶלְלֵעַן וויר געבען רמות אין גלעד אין דען קריג ציהען, אָדער זאָלל
 " איך עז אונטערלאָססען? " ער אַנטוואַרטעטע: " ציהעט הינאוּף!
 איהר ווערדעט גליקליך ווין, דיא פֿינדע ווערדען אין איהרע האַנד גע.
 געבען ווערדען. " [טו] דאָ שפראַך דער קעניג צו איהם: " וויא פֿיל
 מאַהל זאָלל איך דיר נאָך בעשווערען, דאָס דוא מיר ניכטס אַלז וואַהר.
 הייט אים נאָמען דעם עוויגען זאָגען זאָללסט? " [מז] ער זאָגטע:
 " איך זאָה גאַנץ ישראל אויף דען בערגען צערשטרייעט, וויא שאַאָפֿע,
 " דיא קיינען חירטען האַבען; אונד דער עוויגע שפראַך: " דיזע האַבען
 " קיינען העררן, זאָ קעהרע דען יעדער פֿרידליך נאָך הויזע צוריק. "
 [יז] דאָ שפראַך דער קעניג פֿאַן ישראל צו יהושפט: " זאָגטע איך דיר
 " ניכט: ער פֿראָפֿעצייעט מיר ניכטס גוטעס, זאָנדערן נור בעזעס? "
 [יח] היראוּף זאָגטע מיכיהו: " זאָ הערעט דען דעם עוויגען וואַרט:
 " איך זאָה דען עוויגען ויצען אויף זיינעם טהראָנע, אונד דאָ גאַנצע
 העער דעם היממעלם שטעהען איהם צור רעכטען אונד צור לינקען -
 [יט] " אונד דער עוויגע שפראַך: " ווער קאָן אחאב, דען קעניג פֿאַן
 " ישראל, איבעררעדען, דאָס ער הינאוּף ציהען, אונד פֿאַללע בייא
 רמות אין גלעד? " אונד דער אייגע שפראַך אויף דיזע אַרט, דער אַנדע.
 " רע אויף יענע אַרט. [כ] דאָ טראַט איין גייסט הערפֿאַר, שמעללטע
 " זיך פֿאַר דען עוויגען, אונד זאָגטע: " איך קאָן איהן דאַצו איבעררעדען;
 " דער עוויגע פֿראָגטע: " וואָדורך? " [כא] דער גייסט אַנטוואַרטעטע:

ב א ו ר א י ד

אַמר זה נסס ה' (ראה דברי רש"י ז"ל במלכים ב' פסוק המזכר), רק דרך היתול (שפעט.
 טיש), כאשר מלאנו פעמים רבות בדברי הנביאים (שופטים י"ד י"ד, מלכים א' י"ח
 כ"ז, יחזקאל כ' ל"ט, עמוס ד' ה'), וכל זה מובן מהמקראות הנאים אשרי זה וראה
 בדברי רש"י ז"ל פה. (טו) ויאמר אליו המלך וכו'. ראה במלכים (שס פסוק ט"ז)
 (טו) ויאמר ראיתי וגו'. ראה שם (פסוק י"ז). (יז) ויאמר מלך ישראל אל
 יהושפט וכו'. ראה שם (פסוק י"ח). (יח) ויאמר לכן וגו'. ראה שם (פסוק י"ט).
 שמעו דבר ה'. קביל פתגמא כנולחא דה'. (תרגום רב יוסף). ראיתי אח ה'.
 חמית ית איקר שכינתא דה'. (הכ"ל). (יט) ויאמר ה' מי יפחה וכו'. ראה
 במלכים (שס פסוק כ'). ויפול. ויתרמי קטיל. (תרגום רב יוסף). (כ) ויצא
 הרוח וכו'. ונסק רוסא דנבות דמן זרעאל ממחית כדיקיא, וקס קדם ה'. (הכ"ל).
 וראה במלכים (שס פסוק כ"א). (כא) ויאמר אצא וגו'. ראה שם (פסוק כ"ב).
 ויאמר חפחה וכו'. ואמר תטעי, ואוף אית לך יוכלא, למטעי יתכון, כרס לית לך רשו
 למיתב

ד ב ר י ה י מ י ס כ י ח ס ג

אֶל רָמַת גִּלְעָד לְמַלְחָמָה אִם אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר עָרְוּ
וְהִצְלִיחוּ וַיִּנְתְּנוּ בְיַדְכֶם: טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַמֶּלֶךְ עַד
כַּמּוֹה פְּעָמִים אָנִי מִשְׁבִּיעֶךָ אֲשֶׁר לֹא תִדְבֵר אֵלַי
רַק אָמַת בְּשֵׁם יְהוָה: טז וַיֹּאמֶר רְאִיתִי אֶת כָּל
יִשְׂרָאֵל נְפוּצִים עַד הַהָרִים בְּצֹאן אֲשֶׁר אֵין לָהֶן
רֵעָה וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא אֲדַנִּים לְאֵלֶּה יָשׁוּבוּ אִישׁ
לְבֵיתוֹ בְּשָׁלוֹם: יז וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֵל יְהוֹשֻׁפֶט
הֲלֹא אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ לֹא יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב כִּי אִם לְרָע:
יח וַיֹּאמֶר לָכֵן שָׁמְעוּ דְבַר יְהוָה רְאִיתִי אֶת יְהוָה
יּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּאוֹ וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמְדִים עַל יְמִינוֹ
וּשְׂמָאלוֹ: יט וַיֹּאמֶר יְהוָה מִי יִפְתָּה אֶת אֲהָאֵב מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל וַיַּעַל וַיִּפֹּל בְּרַמּוֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר וְהָאֵמֶר
כָּכָה וְזֹה אָמַר כָּכָה: כ וַיֵּצֵא הַרֹחַ וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי יְהוָה
וַיֹּאמֶר אָנִי אֶפְתָּנוּ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו בְּמָה: כא וַיֹּאמֶר

אצא

ר ש י

פה אל הגורן בשביל הרגש גדול וקבוץ חילות הכה פתח העיר תמוהנו ופנינו מן
הדרך לראות מה זה והמרגלים הם הודיעו למלך ארם וכוח צוה שלא להרוג שום
אדם כי אם מלך ישראל לבדו שאם לא כן מה עלה בלבו שצוה שלא להרוג מישראל רק
המלך לבדו חלה מרגלים היו לו ושמועו את מיכיהו אומר רחמי את כל ישראל נפלים
וגומר: (טז) ויאמר ה' לא אדנים לחלה. סימן שיהרוג המלך חבל ישראל ישבו
איש לביתו לשלום ושמועו את זה שאמר אם שוב השוב בשלום הכל שמועו המרגלים
והגידו למלך ארם ואז צוה מלך ארם לעשות כדבר מיכיהו להרוג המלך לבדו: עלו
והצליחו וינתנו בידכם כלומר הלואי שהצליחו וינתנו בידכם: כפוני' על ההרי'. כי
כשנזרחי' מן המלחמה נזרחים על ההרים לבית מנום כמו (ראשי' י"ד) והנשאר'
הרה נסו ועוד שהמלחמה היתה זרמות גלעד מוקום הרי' וגזעות: ויאמר ה' לא
אדנים לחלה. לפיכך נפולים כנאן על ההרים שאין להם רועה שמלכס יכרג: ישבו
איש לביתו בשלום שאחאב לבדו יכרג חבל שאר ישראל ישבו איש לביתו לשלום כאשר
צוה ארם לעמו: (יח) וכל צבא השמים עומדים על ימינו ושמאלו. חלו

דבריהם ביה

אצא והייתי לרוח שקר בפני כל נביאיו ויאמר
תפתה וגם תוכל לצאועשה בן: ^כ ועתה הנה נרחן
יהוה רוח שקר בפני נביאיך אלה ויהוה דבר עדיך
רעה: ^כ ויש צדקיהו בן בנענה ויד את מיכיהו
על הלחי ויאמר איהוה הדרך עבר רוח יהוה מאתי
לדבר אתך: ^כ ויאמר מיכיהו הנבך ראה ביום
ההוא אשר תבוא הדר בחדר להחבא: ^כ ויאמר
מלך ישראל קחו את מיכיהו והשיבחו אל אמון
שר העיר ואל יואש בן המלך: ^כ ויאמר תם כה אמר
המלך שימו זה בית הכלא והאכילו לחם לחץ
ומים לחץ עד שובי בשלום: ^כ ויאמר מיכיהו אם
שוב תשוב בשלום לא דבר יהוה בי ויאמר שמעו
עמים כלם: ^כ ויעל מלך ישראל ויהושפט מלך
יהודה אל רמת גלעד: ^כ ויאמר מלך ישראל אל
יהושפט התהפש ובוא במלחמה ואתה לבש

בגדיך

רש"י

מלכי השחמה העומדים לפניו: (כ) ויאל הרוח. פתרון ויאל המלאך שהרי
אומר לעיל וכל צבא השמים וגו' ועתה יאל אחד מן המלאכים ויאמר חני אפתנו
בדאמר (תליס ק"ד) עושה מלאכיו רוחות לפיכך קדם ואמר לעיל וכל צבא השמים
עומדים שאל תתמה כשתאמר ויאל הרוח מי הוא ומהיכן יאל וכשתאמר וכל צבא
השמים עומדים כדי להודיע מהיכן יאל משאר הרוחות העומדים עליו. ורבותינו
פירשו וזהו רוחו של נבות. (כא) נפי כל נביאיו. שישים דבר צפיהם לאמר עליה
והללח ויעלה ויפול מכלל שהיו נביאי אמת שלא היו מתנבאים כי אם מה שישים
השם צפיהם: תפתה וגם תוכל. לפי שיש מפתה הבא לפתות חבירו פעמים
שהמפתה מנין שזה רועה לפתות ויהוא נזר וחינו שומע להתפתות אבל באחאב
תפתה וגם תוכל: (כד) הנך חואה. שיכרג אחאב: (כו) שימו זה בית הכלא.

ואע"פ

ת ר ג ו מ א ש כ נ ד י ס ר

" איך געהע הינאווי, אונד ווערדע צור פֿאלשען ווייזואַגונג אין דעם טונ.
 " דע אַלל זיינער פּראָפֿעטען. " אונד דער עוויגע שפּראַך: " דוא ווירסט
 " איהן איבעררעדען, ווירסט עז אויזפֿיהרען; געהע הינאווי, אונד טהו'
 " אַלזאָ! " [כב] " זיהע! זאָ לעגטע נון דער עוויגע פֿאלשע ווייזואַגונג
 " אין דען מונד דיינער פּראָפֿעטען, אונד פֿעהרענגטע אונגליק איבער דיך. "
 [כג] נון טראַט צדקיהו, זאָהן דעם כנענה, הין, שלוג מיכיהו אויף
 דען באַקקען, אונד שפּראַך: " אויף וועלכען וועג פֿוהר דער געטמליכע
 גייסט פֿאָן מיר אויז, אום אויז דיר צו רעדען? " [כד] מיכיהו אַנט.
 וואַרטעטע: " דוא ווירסט עז זעלבסט זעהען אָן דעם טאַגע, דאָ דוא
 " פֿאָן איינעם צימסער אין דאָז אַגדרע לויפֿען ווירסט, דיך צו פֿערבער.
 גען. " [כה] היראויף זאָגטע דער קעניג פֿאָן ישראל: " נעהמעט דען
 " מיכיהו, איבערליפֿערט איהן דעם שטאַרטטהויפטמאָן אמון אונד דעם
 " פּרינצען יואש, [כו] אונד זאָגטע דאָבייא: " דער קעניג בעפֿיהלט:
 " זעצעט דיזען אינס געפֿענגנים, אונד רייכעט איהם נור שפּאַרזאָם
 " בראָד אונד וואַססער, ביז איך גליקליך ווידער צוריק קאָמע. "
 [כז] היראויף זאָגטע מיכיהו: " קאָממסט דוא ווידער גליקליך צוריק,
 " זאָ שפּראַך דער עוויגע ניכטדורך מיך; " ער זעצטע הינצו: " הערעט
 " עז, איהר פֿעלקער אַללע! " [כח] דער קעניג פֿאָן ישראל אונד
 יהושפט, קעניג פֿאָן יהודה, צאָגען נון הינאוויף געגען רמות אין גלעד.
 [כט] דער קעניג פֿאָן ישראל זאָגטע צו יהושפט: " איך ווילל אין דיזעם
 " קריגע פֿערקליידעט ערשיינען, דוא אַבער ציהע דיין קעניגליכעם גע.
 וואַנד אָן. " דער קעניג פֿאָן ישראל פֿערקליידעטע זיך אַלזאָ, אונד זיא

באָר צאָגען

למיתב זיכי זדיקיא, מטול דכל מאן דממלל סקר, לית איפטר ליה, דיהוי מדוריה זיכי
 זדיקיא, זככין פוק מן לותי, ועביר כן. (תרגום רב יוסף). (כב) ועתה הנה
 נחן וכו'. ראה נמלכים (שם פסוק כ"ג). וה' דבר עליך רעה. ומן קדסה' איתגור,
 לאיתאפה עלך זיטא. (תרגום רב יוסף). (כג) ויגש צדקיהו וגו'. ראה נמלכים
 (שם פסוק כ"ד). (כד) ויאמר מיפיהו וכו'. ראה שם (פסוק כ"ה). (כה) ויאמר
 מלך ישראל וגו'. ראה שם (פסוק כ"ו). (כו) ואמרם וכו'. ראה שם (פסוק
 כ"ז). (כז) ויאמר מיכיהו אם שוב וגו'. ראה שם (פסוק כ"ח). לא דבר ה'
 בי. לית רעוא דה' בי, ולא איתמללל נרוח נבואתא עמי. (תרגום רב יוסף). (כח) ויעל
 מלך ישראל וכו'. ראה נמלכים (שם פסוק כ"ט). (כט) ויאמר מלך ישראל
 אל

תרגום אשכנזי

צאָנען אין דיא שלאַכט. [ל] יעצט בעפֿאַהל דער קעניג פֿאָן אַרם דען
 אָבערסטען זיינער קריגסוואַגען: „פעכטעט ווערער געגען איינען געמיי-
 נען, נאָך געגען איינען אָבערן, זאָנדערן געגען דען קעניג פֿאָן ישראל
 אַלליין. „ [לא] אַלז דאַהער דיא אָבערסטען דער קריגסוואַגען דען
 יהושפט זאַהען, אונד מיינטען, ער ווערע דער קעניג פֿאָן ישראל, זאָ
 אומרינגטען זיא איהן, מיט איהם צו קעמפֿען; אָבער יהושפט פֿינג אַן
 צו שרייען, אונד דער עוויגע האַלף איהם, אונד פֿעראַנלאַסטע זיא, פֿאָן
 איהם אַבצולאַססען. [לב] זיא זאַהען נון, דאַס ער ניכט דער קעניג פֿאָן
 ישראל וואַר, אונד צאָגען ווידער פֿאָן איהם אַב. [לג] אינדעם שפּאַנגטע
 יעמאַנד זיינען באַגען, אונד טראַף צופֿעלליג דען קעניג פֿאָן ישראל צווישען
 דען פֿונגען דעם פֿאַנצערס; דער קעניג זאָנטע נון צו זיינעם פֿוהרמאַן:
 „לענקע אום, אונד פֿאַהרע מיך אויז דעם העערע, דען איך בעפֿינדע מיך
 נַכט וואַהל. „ [לד] דיא שלאַכט וואַרד אַן דיועם טאַנע זעהרהעפֿטיג,
 אונד דער קעניג פֿאָן ישראל הילט זיך אויפֿרעכט שמעהענד אים וואַגען,

דען באור

אל יהושפט וגו' . ראה שם (פסוק ל"ד) . התחפש ובוא במלהמה . אלא אישתי
 ואיעול נקרבא . (תרגום רב יוסף) . (ל) ומלך ארם צוה וכו' . ראה שם (פסוק
 ל"א) . (לא) ויהי כראות שרי הרכב אה יהושפט וגו' . ראה שם (פסוק ל"ב) .
 ויסיתם אלהים ממנו . הסיתם ונתן נלכס , סיסירו מינו . (רד"ק) . (לב) ויהי
 כראות שרי הרכב כי לא היה וגו' . ראה שם (פסוק ל"ג) . (לג) ואיש משך
 וכו' . וכעין , רב חילא דמלכא דארם , נדר בקשתא לקיבליה , לאשלימא נבואת אליהו דמן
 תשוב וכנאות מיכה , בר ימלא , ומחא ית מלכא דישראל . (תרגום רב יוסף) . וראה
 במלכים (שם פסוק ל"ד) . בין הרבקים וגו' . ביני לבא וביני חזר כבדא , מאתר
 מדנקייהא דשירינא . (הכ"ל) . וכעין זה אמרו שנעים הזקנים בתרגומם היוני : בין החזה
 ובין הריאה , כי הקץ נתחב בגוף המלך אחאב , בין השריון העליון והתחתון . ויאמר
 לרכב הפוך ירך . ואמר למאן דמרכיב ליה : חזור לאחורך . (הכ"ל) . כי החליתו .
 אדוני אביו פירש , כי גם לרכבו לא רצה לנלות שהוכה , אלא אמר לו , כי החלה , לא
 שהוכה , וכן הוא משמעות הכתוב , שאמר החליתי , ולא אמר הוכתי , וכן תרגם וונתן :
 ארי מרע אנא . (רד"ק במלכים במקום הנזכר) . וכן תרגם פה רב יוסף : כי ארם
 יי איתמרעית . " (לד) ותעל המלחמה וגו' . המלחמה היתה הולכת ומתגברת ,
 וכמהורבים , כמו (ירמיהו מ"ז ב') הנה מים עולים . (רד"ק במלכים שם פסוק ל"ה) .
 ומלך

ך ש"י

ואע"פ שלא ראינו שנתנו קודם לכן צבית הכלל אה מתוך שאמר והשיבוהו תוכל לומר
 שנתנו קודם לכן צבית הכלל ואם תרצה לומר שלא נתנוהו קודם לכן מעולם לא
 תקשי לך והושיבוהו כי כן דרך המקראות כמו (תול' ט') ישובו רשעים לשחלה
 וכן

ד ב ר י ה י מ י ב י ח ס ה

בגדיך ויתחפש מלך ישראל ויבאו במלחמה :
ל ומלך ארם צוה את שרי הרקב אשר לו לאמר
לא תלחמו את הקטן את הגדול כי אם את מלך
ישראל לבדו : לא ויהי כראות שרי הרקב את
הושפט והמה אמרו מלך ישראל הוא ויסבו עליו
להלחם ויזעק הושפט ויהוה עזרו ויסיתם אלהים
ממנו : לב ויהי כראות שרי הרקב כי לא היה מלך
ישראל וישבו מאהריו : לג ואיש משך בקשת
לתמו ויד את מלך ישראל בין הדבקים ובין השריו
ויאמר לרקב הפך ידך והוצאתני מן המחנה כי
החליתני : לד ותעל המלחמה ביום ההוא ומלך

ישראל

ד ש י

וכן הרבה : לחס לחץ ונויס לחץ • דוגמא (בישעיה כ') לחס צר ונויס לחץ :
(כט) התחפש ובח • פתרון נרי' אני להתנכר ולהתחפש בצגדים אחרים שלא יכירוני
שאני מלך ישראל כי חשש לדברי מיכיהו שאמר לו אם שוב תשוב בשלום וגו' ואמר
ליהושפט אני רונה להשתנות עמנו ולבוא במלחמה שיש לי לחוש שמא שמעו ארמים
מה שאמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום ולא יסבו להלח' כי אם עלי : ועתה לבש בגדיך •
תכסיסי מלכות ושריונות וכלי מלחמה של מלכות כי אין לחוש בדברי הנביא כי אם
מלך ישראל לבדו כי כן הגידו מרגלים שלו דברי מיכיהו : (לא) ויזעק יהושפט
אחר בני דגלו וחילותיו שיבחו לעזר לו כמו אות אריה שבדגלו או דגל בני יהודה וכן
מנהג כשנלחמים שני גדודים מוכנה כל גדוד וגדוד שם אחד לסימן לדגלו לצורך הגדוד
שמנו שאם יתפרדו איש מעל אחיו או יתערבו הגדודים זה בזה יזעקו כל גדוד וגדוד
שם סימן שלו ויכירו בקול הסימן ויתקבצו כולם יחד ויהיו באגודה אחת כבראשונה •
ולא שזעק לאסיו וכן מוכיח (במלכי' א' כ"ב) ויזעק יהושפט ולא נאמ' לשם זה' עזרו
ויסיתם אלהים מומנו אך כתיב שם : (לב) ויהי כראות שרי הרקב כי לא היה מלך
ישראל וישבו מאהריו ויהי כראות שרי הרקב כי לא היה מלך ישראל וישבו מאהריו •
וישיבו מעליו כצווי מלך ארם ומה' הוא שהכירוהו : (לג) ואיש מושך בקשת • איש יש-
מתכוין לירות במחנה ארם ובלא כוונתו : ויד • החץ את מלך ישראל : בין הדבקים
ובין השריו • בין אותה רועע שמדביקין הכובע שעל ראשו לשריון ואין לומר מזרי היה

דבר יהימים ביהי

ישראל היה מעמיד במרובה נבחר ארם עד הערב
וימת לעת בוא השמש :

יט ח וישב יהושפט מלך יהודה אל ביתו בשלום
לירושלם : ז ויצא אל פניו יהוא בן חנני
החזה ויאמר אל המלך יהושפט הלך שע רעור
ולשנאי יהודה תאהב ובואת עליך קצף מלפני יהודה :
ג אבל דברים טובים נמצאו עמך כי בערת
האשרות מן הארץ והכינות לבבך לדרש האלים :
ד וישב יהושפט בירושלם וישב ויצא בעם מבאר
שבע עד הר אפרים וישיבם אל יהודה אלהי
אבותיהם : ויעמד שפטים בארץ בכל ערי יהודה
הבצרות לעיר ועיר : ויאמר אל השפטים ראו

מה

רשי

כי למי נתכוון והלא מלך ארם וזה לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם מלך
ישראל לבדו והוא לו לא נתכוון שהרי כתוב לתומו . חלף בעל כרחו יש לומר ישראל
היה המורה ונתכוון לירות במחנה ארם ולפי תמו הכה את מלך ישראל : ויאמר
לרכב למנהיג את המרכבם : והוא חתני מן המחנה כלומר מן המערכ' הזו הראשונ'
וקשיבני במערכות האחרונות : (לד) ועמיד במרכבה החזיק ועמד במרכבה
שלא יבינו ישראל מכתו ויברחו ותחילת נפילת ניסה ותעל המלחמה נסתלקה ולא
הזק אחד מישראל כי אם מלך ישראל לבדו כדבר הנביא שאמר (לעיל ב' י"ח) לא
הדנים לאלה ישונו איש לביחו בשלום לשלום לא נאמר כי נהרג אחאב :

יט (ג) כי בערת האשרות . כדלעיל ועוד הסיר את הצמות וגו' : לדרוש
האלהים (כדלעיל ב' י"ז) כי לאלהי אביו וגו' : (ה) ויעמד שופטים .
כשאמר לו החזה דברים טובים נמצאו עמך כי בערת האשרות זה לו חלל ספר
התור' אם בערם כושפט ומתחילה ראה כתוב חבד תאזדון עד ואשריהם תשרפון
זהו ופסולי אהיה תגדעון וכזכר שכתוב כפי תשא (שמות ל"ד) ואת מצבות' תשברון
וגו' תמה בעצמו על שהטיב בעיני ה' שבער האשרים אשרי ישראל שהרי לא היוזכרים
חלף על אשריהם וסוג חזר בשופטים ושוטרים ומצא כתוב [דברים ט"ז] לא תטע

לך

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י

דען זירערן געגען איבער, ביו געגען אבער, אונד שטארב, דא דיא זאנע אונטערגינג.

יט [א] היראויף קעהרטע יהושפט, קעניג פאן יהודה, נאך הויזע צוריק, אונד קאם גליקליך אין ירושלים אן. [ב] דא גינג איהם דער זעהער יהוא, זאָהן דעם חנני, ענטגעגען, אונד שפראך צו איהם: „זאלטעסט דוא זאָ דעם בעזעוויכט העלפען, אונד דיא פיינדע „דעם עוויגען ליבען? דים עררענט אנוויללען פאָם עוויגען איבער דין. „ [ג] אבער דוא האַכט אויך טוגענדען אן דיר; דען דוא שאַפסטעסט „דיא האַינע אויז דעם לאַנדע וועג, אונד ריכטעטעסט דיין הערין, דען „עוויגען צו זוכען. „ [ד] יהושפט בליב נון איינע צייט לאַנג אין ירושלים, אונד רייזטע דאָן ווידער צו זיינען אונטערטהאָנען, פאָן באר שבע ביז אן דאָ געבירגע אפרים, אונד פֿיהרטע זיא צום עוויגען, דעם גאָט איהרער פֿעטער, צוריק. [ה] ער זעצטע ריכטער אין דאָן לאַנד, אין אַללע פֿעסטע שטעדטע יהודה'ס, שטאָרט פֿיר שטאָרט. [ו] אונד ער שפראַך צו דען ריכטערן: „בערענקעט, וואָ איהר טהוט! איהר האַל.

טעט באור

ומלך ישראל היה מעמיד במרכבה. פירושו: היה מתחזק ומעמיד עצמו, כדי שלא יהיו סגורים בני אדם, כי הוכה, ועוד שלא לשגור לב ישראל, ובספר מלכים (במקום הנזכר: מעמד. (ד"ק). וכן תרגם רבי יובב: „ומלכא דישאל הוה מיתקף וקאים „נארת־כא. „ נוכח ארם. כל קבל אינא ארם. (הכ"ל).

יט (ב) יהוא בן חנני החוזה. מלת החוזה מוכנת על יהוא, כי מלת יהוא מחוברת עם מלת בן חנני נטעם מונח, ומלת בן חנני מופסקת ממלת החוזה נטעם זרעא, וכן כתוב (מלכים א' ט"ז א'): ויהי דבר ה' אלי יהוא, בן חנני. ה' הרשע לעזור וכו'. הכשר לך, דעם חייבא הליכתא לסייעא, ולשנאי ה' תרגם? (תרגום רב יוסף). (ד) וישב ויצא בעם. ותבונפק לאלמא בעמא. (הכ"ל) והנה לפני זה (למעלה מזה ז' ז' ו' ו' ג') שלח יהושפט, מלך יהודה, את שריו עם הכהנים והלויים, ללמד בערי יהודה את תורת ה' נבואות, ועתה הלך הוא בעצמו וסבב בכל ארץ יהודה, להשיב את העם לה', אלהי אבותיהם, וללמדם חוקי האלהים ומצוותיו. וישב וכו'. ואתיבטון לדקלתא דה', אלהא דאנתהון. (תרגום רב יוסף). (ו) בי לא לארם חשפטו כי לה'. ארום לא קדם בני נשא אמתן דיינין, ארום קדם מימרא דה'. (הכ"ל). ועמכם בדבר משפט. כלומר, שתיראו ממנו, כאילו הוא עמכם נדבר משפט, א': יהיה עונם, ויעורכם נדבר משפט, אס תיראו ממנו. (ד"ק). וכן יוסף תרגם: „ואסיכתיא שריא עמכון

מכלל יופי מן קאפיטעל יח

יח (לא) ויסיחם אלהים. ענין הסתה והשלכה מדעת לדעת אחר ופירושו כענין ויסידם כלומר העיר דחם והסיח לבם לסור ממנו כמו שאמר וה' עזרו: (לג) כי החליתי. מבנין הפעל:

דבר הימים ב יט

טעם דאז געריכט ניכט דען מענשען, זאנדערן דעם עוויגען, אונד
 "ער איזט בייא אייך בייא זאכען דעם געריכטעס" [ז] זא העררשע
 "דען גאטטעס פורכט איבער, אייך! האנדעלט זארגפעלטיג! דען בייא
 "דעם עוויגען, אונזרעם גאטט, געהעט קיין אונרעכט, קיין אנועהען
 "דער פערזאן, קיינע אננאהמע דער בעשטעכונג אן" [ח] יהושפט
 זעצטע אויך אין ירושלים מעהרערע דער לויס, פרוסטער אונד פאמילי,
 ענהייפטער ישראל'ס, אלו ריכטער אין גאטטעס דינסטליכען דינגען אונד
 רעכטסזאכען, איין, דא זיא ווידער נאך ירושלים צוריקגעקעהרט ווארען.
 [ט] ער בעפאהל איהנען, וויא פאלגט: "האנדעלט איממער זא, וויא
 "עו דיא גאטטעס פורכט, דיא טרייע אונד דאז רעדליכע הערץ ערהיי.
 "שען. [י] כייא יעדער צו ענטשיידענדען זאכע, דיא פאן איירען ברי.
 "דערן, דיא אין איהרען בעזאנדערן שטערטען וואהנען, פאר אייך קאממט,
 "אונד דאז לעבען איינעס מענשען, איינע לעהרע, איין געכאט, געזעצ.
 "צע אדער רעכטע בעטריפט, אונטער ריכטעט זיא, דאס זיא זיך ניכט
 "געגען דען עוויגען פערשולדען, אונד זיין צארן איבער אייך אונד איירע
 "ברידער קאטמע; האנדעלט איממער זא, דאס איהר אייך ניכט פער.
 "שולדעט. [יא] זעהט! איהר האבט אמריהו, דען אבערפריסטער,
 "צום פארשטעהער אין אללען זאכען דעם עוויגען, זכריהו, זאן דעם
 "ישמעאל, דען פירסטען דעם הויזעס יהודה, אין אללען זאכען דעם קע.

ניגם באור

"עמכון בעיסק דינא" ועל פיזה נותרנס. (ח) למשפט ה' לשפט בדברים
 הקדושים, הנוגעים לדת ישראלית ולעבודת ה' ולריב. בין אדם לחבירו. ולרש"י זכ"ל
 דרך אחר בזה. וישובו ירושלים. איתם שמו השפטים בכל עיר נמנות (למעלה מזה
 כסוק ה'). (דק"ק). (י) בין דם לדם. בין גברא דחייב דין קטול, לגברא דזכאי
 מן דין קטול. (תרגום רב יוסף). וראה בספר דברים (י"ז ח'). (יא) והנה
 אמריהו כהן הראש עליכם. והא אמריהו כהנא רבא, דממכא לריש עליכון. (תרגום
 רב יוסף). כ (א)

רש"י

לך אשירה ואלו שמח שנערס וגם ראה שם כחוז שופטים ושופרים תתן לך (שם)
 מיד ויעמד שופטים מוחזקים בכל ערי יהודה לעיר ועיר: ככל ערי הצלחות פעמיו
 מוחזקים להכריחם ולכופן לדין מתחילה ושז העמיד שפטים שאינן מוחזקים כל כך
 לעיירות שאינן בצורות לפי שהן יריחים להיות סרנגים יותר מאותן הושבים נערים
 בצורות

מֵהָאֲתָם עֲשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפֹּטוּ כִּי לַיהוָה
וְעִמָּכֶם בְּדַבַּר מִשְׁפָּט: וְעַתָּה יְהִי פֶחַד יְהוָה עֲלֵיכֶם
שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ כִּי אֵין עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עֹלָה וּמִשְׁאֵל
פָּנִים וּמִקַּח שֹׁחַד: וְגַם בִּירוּשָׁלַם הָעֵמִיד יְהוָה שֹׁפֵט
מִן הַלְוִיִּם וְהַכֹּהֲנִים וּמֵרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְיִשְׂרָאֵל
לְמִשְׁפַּט יְהוָה וְלָרִיב וּיִשְׁבּוּ יְרוּשָׁלַם: ט וַיֵּצֵאוּ עֲלֵיהֶם
לֵאמֹר כֹּה תַעֲשׂוּן בִּירְאֵת יְהוָה בְּאֲמוּנָה וּבְלֵב
שָׁלֵם: י וְכָל רִיב אֲשֶׁר יָבוֹא עֲלֵיכֶם מֵאֲחֵיכֶם
הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵיהֶם בֵּין דָּם לְדָם בֵּין תּוֹרָה לְמִצְוָה
לְחֻקִּים וּלְמִשְׁפָּטִים וְהוֹחַרְתֶּם אֹתָם וְלֹא יֵאָשְׁמוּ
לַיהוָה וְהָיָה קֶצֶף עֲלֵיכֶם וְעַל אֲחֵיכֶם כֹּה תַעֲשׂוּן
וְלֹא תֵאָשְׁמוּ: יא וְהִנֵּה אָמַרְיָהוּ כֹהֵן הָרֵאשִׁית עֲלֵיכֶם
לְכָל דְּבַר יְהוָה וּבְדַרְיָהוּ בֶן יִשְׁמָעֵאל הַנָּגִיד לְבֵית

יהודה

רש"י

בצורות שבוטחים צערי מצרם: (ו) כי לא לאדם תשפטו. פתרון אל תחשבו בלצנכם
לומר מה לנו אם חנו מטיס את הדין לזכות את אופכינו להטות דין דלים ולשא פני
עשירים הלא אין המשפט לה' לכך נאמר לה' שלו הוא אם חייבת את הזכאי כאילו
נטלת ולקחת נושל צוראך ודין שמים עקלת לתת משפט מעוקל לפיכך תראו מה
שתעשו. ויהיה לצנכם בכל דין ודין כאילו הקדוש צרוך הוא עומד לפניכם בדין וזהו
ועמכם בדבר משפט ובסנהדרין מפורש מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה'
וסמא יאמר הדין מה לי ולנער הזה תלמוד לומר ועמכם בדבר משפט כלומר מוטל
עליכם לעשות ואין לו לדיין לעשות אלא מה שעיניו רואות: (ז) אין עם ה' אהינו
עולה ומשא פני' ומקח שוחד. והוא עמו' בנושפ' לפיכך הינו רוצה שתעשו עול במשפט:
[ח] וגם צירושלים העמיד. אף על פי שהוא היה בעלמו צירושל': למשפט ה'
ולריב. משפט נופל לומר על דיני ממוכות דוגמא. (מדבר כ"ז) והיתה לפני
ישראל לחקת משפט דירושה בפנחם ולריב נופל על דיני נפשות וחבלות דוגמא.
(שמות כ"א) וכייריבון אנשים וגו': (ט) כה תעשון. משום זריות והירות
ולחזק הוסיף נו'ן כמו (רות ג') עד אשר תדעין איך יפול דבר וכמו [ראשית

ל"ב]

דברי הימים ב יט כ

יהודה לכל דבר המלך ושטרים הלויים לפניכם
חזקו ועשו ויהי יהוה עם הטוב :

כ ה ויהי אחרי כן באו בני מואב ובני עמון ועמהם
מהעמונים על יהושפט למלחמה: ויבאו
ויגידו ליהושפט לאמר בא עליך המון רב מעבר
לים מארם והנם בחצוץ תמר היא עין גדי: וירא
ויתן יהושפט את פניו לדרוש ליהוה ויקרא צום על
כל יהודה: ויקבצו יהודה לבקש מיהוה גם מפל
ערי יהודה באו לבקש את יהוה: ויעמד יהושפט
בקהל יהודה וירושלם בבית יהוה לפני ההצטר

החדשה

רש"י

ל"ג) כה תאמרו לאדוני לעשו. וכה תדבקו וגו' אשר יקצרו [רות 3]: (י) צין
דס לדס. צין דס רליחת שוגג למוזד: והזכרהם אותם את החיכס. ויהי קצף
עליכם ועל אחיכם לפיכך כה תעשון והזכרתם את אחיכם: ולא תאשמו. אחס
מכל מוקוס שחס תקבלו את הזכרה לאיביה לכם קצף ואף לא יהיה צום דבר
אחס עליכם הואיל ועשיתם חובתכם המוטלת עליכם לעשו: [יא] ויהי' עם
הטוב * עם עושה הטוב והישר:

כ (א) ועמם מהעמונים. זה עמלק וליה נקראו עמונים לפי שזינה כסותו
ולשנו כעמונים ונתערבו בהם וזא להלחם בישראל וכן מוכיח למוטה
צענין ובעת החלו צרינה ותהילה נתן ה' מארבי' על בני עמון ומואב והר שעיר וגו'
נמצא שהעמונים שנאמר כאן הם עמלקים שזינו לשונם וכסותם והוא שישד הקליר
צפרשת זכור זכור. עריך צעמונים נחצא פרץ כרמי עין גדי כהוצא כלומר זכור מה
שעשה עמלק העריך שנחצא צין העמונים וזא לפרוץ כרמי ישראל שזא אתו זמן כדכתיב
והגם בחצוץ תמר היא עין גדי ועין גדי סמוך למחוז של עמלק כמו שנאמר בלך לך
[רחשית י"ד] ויכו את כל שדה העמלקי וגם את האמורי היושב בחצוץ תמר:
(ג) היא עין גדי. כלומר שאמרו לו כבר באו כל כך צקרו לנו: (ד) גם מכל

מכלל יופי מן קאפיטעל יט

יט (לג) ומשא פנים. פירוש כי החומא והמתכייש נופלים פניו כמו שאמר
ולמה נפלו פניך והמסביר לו פנים כאלו נושא פניו שנפלו *
ומקח שחד. כחיר"ק המ"ם:

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י ס ח

הניגם, אונד דיא אמטלייטע פֿאן דען לויס בייא אייך; זייד שטאַנד.
 האַפֿט אין איירעם בעטראַגען, אונד דער עוויגע ווירד מיט דעם גוטען
 זיין.

כ [א] נאָך דיועם קאַמען דיא זעהנע מואב'ס, דיא זעהנע עמוֹן'ס
 אונד מיט איהנען פֿילע פֿאן דען מעוּנים, געגען יהושפט קריג
 צו פֿיהרען. [ב] מאַן קאַם גון, אונד זאַגטע דעם יהושפט: "עו ציהט
 איינע גראַסע מענגע פֿאן יענער וויטע דעם מערעם הער, אויז ארם,
 געגען דייך, אונד אויז שאַן בייא הצצון חמר, דאָז אויז עין גדי."
 [ג] דאָ פֿאַר בטעטע זיך יהושפט, בערדיטעטע זיך, דען עוויגען צו זון
 כען, אונד לויס אין גאַנץ יהודה איין פֿאַסטען פֿערקינדען. [ד] דיא
 בעוואָהנער יהודה'ס פֿערזאַממעלטען זיך, פֿאן גאַטט הילפֿע צו ערפֿלען
 הען, אונד קאַמען אויז אַללען שטערטען יהודה'ס, דען עוויגען צו זוכען.
 [ה] אונד יהושפט שטעללטע זיך אונטער דיא פֿערזאַממלונג יהודה'ס

אונד

באור

כ (א) ועמהם מהעמונים. אומר במדרש, שהם בני שעיר, כי כן זוכר אותם
 בסוף הענין (להלן פסוק כ"ג), וקראם עמונים, כי התכבדו והתחפשו, ולבשו
 בגדי עמונים, כדי שלא יכירו בני ישראל, לפי שהיו תחת יד מלכי יהודה, עד שפגעו
 בניו יהורם, בן יהושפט (להלן כ"א ח'), ויתכן לפרש, שהיו אומה אחרת, נקראו בני
 עמונים, כי לא נקראו בני עמון עמונים בשום מקום, כי אס בני עמון, והעמונים היו אומה
 אחרת, נקראו כן על שם מקומם, וכן בדברי עזריהו (להלן כ"ו ח'): ויתכו העמונים מנחה
 לעזריהו, ואפשר שהם המעונים, שזכר שם (פסוק ז"ן), והוא הפוך, והוא הנכון,
 וסם מקומם מעון, וכן מלאנו בספר שופטים (י"ד י"ב): וכידועים ועמלק ומעון לחבו
 אתכם. (רד"ק). וכן יוסף תרגם: "ועמלון מן ארומאי, דאיתחברו עם עמוכאי."
 וזה מסכים עם דברי המדרש, שהזכיר רד"ק ז"ל, וראה בדברי רש"י ז"ל בזה. ולדעת קצת
 מוסבט מלת ועמהם על בני מואב, הנזכרים בפסוק זה, ויהיה שיעור מאמר: באו
 בני מואב ובני עמון ועמהם מהעמונים כזה: באו בני מואב ובני עמון, כי
 עמהם (עם בני מואב) היו מהעמונים (מבני עמון), ויתורגם בל"א: (קאמען דיא
 זעהנע מואב'ס אונד דיא זעהנע עמוֹן'ס, דען מיט איהנען (מיט דען זעהנען
 מואב'ס) וואָרען פֿילע פֿאן דען עמוּנים (פֿאן דען זעהנען עמוֹן'ס). והחסס
 ל' שמואל דעסטאַלד כ"י תרגם כדעת רד"ק ז"ל לשהזכרתי, ועמו הסכמתי בתרגומי.
 (ב) מעבר לים מארם. מעבר לים המלח, כי שם היה הר שעיר (להלן פסוק
 י"ד וכ"ג). ומלת ארם כוללת פהגם ארץ מואב וארץ בני עמון. וכן יוסף תרגם:
 "מסער למערבא לארם," כי ים המלח היה הגבול המערבי לארץ ארם. ונראה,
 כי הארמים התקשרו עם מואב ובני עמון ויושבי הר שעיר, להלחם עם יהושפט,
 ולהנקם ממנו, על אשר עזר לאחאז, מלך ישראל, ונלחם נגדו (למעלה פרשה י"ח).
 (ד) ויקבצו יהודה לבקש מה'. ואיתכנאו אינש יהודה, למבעי רחמיין מן קדס
 ה'. (תרגום רבי יוסף). (ה) לפני החצר החרשה. אפשר שהיתה נריכה איזוק,

תרגום אשכנזי

הח

אונד ירושלים'ס אים הויזע גאָטטעס, פֿאַר דען נייען פֿאַרהאַף, [ו] אונד
 שפּראַך: "עוויגער, גאָטט אונזערער פֿעטער! דוא ביוט יא גאָטט אים
 "היממעל, בעהעררשער אַללער רייכער דער פֿעלקער; אין דיינער האַנד
 איוט שטערקע אונד מאַכט, אונד נימאַנד קאַן דיר ווידערשטעהען.
 "[ז] דוא, אונזער גאָטט, פֿערטריבסט יא דיא אינוואָהנער דיועס
 "לאַנדעס פֿאַר דיינעם פֿאַלק ישראל, אונד גאַבסט עו דען נאַכקאָממען
 "אברהם'ס, דיינעם ליבלינגס, אויף עוויג. [ח] זיא ליסען זיך דאַ,
 "דין נידער, בויעטען דיר דאַרין איין הייליגטהום, דיינעם נאַמען צו
 "עהרען, אונד פֿלעהטען: [ט] קאַממט אונגליק איכער אונז, קריג,
 "אַלז שטראַפֿנעריכט, פֿעסט אָדער הונגערסנאָטה: זאָ טרעטען וויר
 "פֿאַר דיוען טעמפעל, פֿאַר דיך, ווייל דיין נאַמע אין דיועם טעמפעל
 "יאָיוט, אינד רופֿען אין אונזערער נאָטה דיך אָן; אונד דוא וואָללעסט
 "אונז ערהערען אונד אונז העלפֿען! [י] אונד גון זיהע! דיא זעהנע
 "עמוין'ס, מואב'ס אונד דיא בעוואָהנער דעם געבירגעס שעיר, דורך
 "דערען געביט דוא דיא זעהנע ישראל'ס ניכט ציהען ליסעסט, דאַ זיא
 "אויז דעם לאַנדע מצרים קאַמען, פֿאָן וועלכען זיא אויך אַבצאָגען,
 "איהנען קיין לייד צוצופֿיגען, [יא] דיזע פֿערנעלטען עו אונז גון, קאַמ-
 "מען, אונז אויז דען בעווצונגען צו פֿערטרייבען, דיא דוא אונז איינ-
 "גאַבסט. [יב] אונזער גאָטט! דוא ווירסט זיא יא ריכטען; דען אין

אונד באַור

והידישו וחיזקו אותה, ורבותינו ז"ל פירשו, שחידשו בה דברים, ואמרו: טובל יוס אל יכנס
 במתנה לוייה, כלומר כחבר חידשו, מה שלא היה מן התורה, וזה הוא שחידשו בה. (רד"ק)
 (ט) חרב תו' חרב, דבר ורעב, שלשה השפטים הרעים, הם חייבי נקמת האלהים,
 אשר ישלח נגד פועלי און, לענשם על רוע מעלליהם. שפוט. סס, בשקל שאור,
 יקוד. (רד"ק) כי שמך בכיח הזה ארום. שכינתך בנתיב הדין.
 (תרגום רב יוסף) וחשמע וחושיע. ותקבל כלותכא, ותפרקנא. (הנ"ל)

רש"י (יב)

ערי יהודה. שלא תאמר כשאמר מתחילה ויקבצו יהודה לבקש אלו יושבי ירושלים
 לבד הם אלא מכל ערי יהודה באו: (ו) ואתה מושל בכל ממלכות הגוים ובידך
 כח וגבורה. לנהוג ממשלתך עליהם לכך אנו מבקשים ממך לעזרנו מהם: ובידך
 כח. בעל כח וגבורה הרדין בלע"ז: ואין עמוך להתייבב. אין שום ברירה יכולה
 לעמוד

דבר הימים כ סט

הַחֲדָשָׁה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ הֲלֹא אַתָּה
הוּא אֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם וְאַתָּה מוֹשֵׁל בְּכָל מַמְלָכוֹת
הַגּוֹיִם וּבִידֶךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וְאִין עִמָּךְ לְהִתְיַצֵּב:
יְהִי הֲלֹא אַתָּה אֱלֹהֵינוּ הוֹרֵשֶׁת אֶת יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת
מִלְּפָנַי עִמָּךְ יִשְׂרָאֵל וְתִתְּנָה לָזֶרַע אֲבָרָהֶם אַחֲבָךְ
לְעוֹלָם: ח וַיֵּשְׁבוּ בָּהּ וַיִּבְנוּ לָךְ בָּהּ מִקְדָּשׁ לְשִׁמְךָ
לֵאמֹר: ט אִם תָּבוֹא עָלֵינוּ רָעָה הָרַב שְׁפוּט וּדְבַר
וְרָעב נִעְמְדָה לְפָנֶיךָ הַבַּיִת הַזֶּה וְלִפְנֵיךָ כִּי שִׁמְךָ בַּבַּיִת
הַזֶּה וְנִזְעַק אֵיךָ מִצָּרֵינוּ וְתִשְׁמָע וְתוֹשִׁיעַ: י וְעַתָּה
הִנֵּה בְנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב וְהָר שְׁעִיר אֲשֶׁר לֹא נָתַתָּה
לְיִשְׂרָאֵל לָבוֹא בָּהֶם בְּבוֹאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כִּי סָרוּ
מֵעֲלֵיהֶם וְלֹא הִשְׁמִידוּם: יא וְהִנֵּה הֵם גִּמְלִים עָלֵינוּ
לָבוֹא לְגַרְשָׁנוּ מִיִּרְשָׁתְךָ אֲשֶׁר הוֹרֵשְׁתָּנוּ: יב אֱלֹהֵינוּ

הלא

רש"י

לעמוד נגדך בכל ממלכות הגוים ודוגמתו (יהושעא') לא יתיצב איש לפניך וכן
מ"ח מי הוא לפניו יתיצב . כך פיר"ש רז"כ"ו מנח"ס ב"ר חלצ"ו ז"ל: (ז) ותתנה
לזרע אברהם . לפיכך עליך להחזיק בידם ולגרש העמים האלה כי חפ"י מלך ב"ר
ואפילו שום אדם כשנתן מתנה לאוהבו וזאת אחר לגזלו הימנו דוחק בעמנו להחזיק
בירו כל שכן אתה ושנא תאמר לא נתתיה לכם אלא לפי שעה בשביל כך נאמר לעולם
ירושל עולם נתת לנו: (ח) ויבנו לך בזה מקדש לשמך לאמר . שחם תבוא עלינו
רעה הרב שפוט או שום דין ודבר ורעב: (ט) ונזעק אליך מוצרתינו . בבית המקדש .
ותשמע ותושיע . כאשר התפלל לפניך שלמה והבטחתו לעשות כך כמו שכתוב
(לעיל ב'ו') ואם ינגף עמך וכל הפרשה עד וסלחת ונתת לאיש ככל דרכיו ויעתר
לו ה' כדכתיב (שם) וירא ה' אל שלמה ויאמר לו שמעתי את תפילתך וכל הפרשה
עד ואסלה לחטאתם וארפא את ארצם: ועתה אני מתפלל שתזכר אותם הבטחה
שהבטחתו ותשמע ותושיענו מאויבנו הבאים עלינו: ועתה על כל זאת שהבטחתנו
להושיענו מאויבנו הבאים עלינו . הנה בני עמון ומואב וסר שעיר אשר לא נתתה
לישראל לבא בהם . להלחם: בבוואם מארץ מוצרים . ועליהם היה לזכור את החסד

ולב

דבר הימים ב

הלא תשפט בם כי אין בנו כח לפני ההמון הרב
הנה הבא עלינו ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך
עינינו: יג וכל יהודה עמדים לפני יהוה גם מפס
נשיהם ובניהם: יד ויהואל בן זכריהו בן בניה בן
יעיאל בן מתניה הלוי מזבני אסף היתה עליו רוח
יהוה בתוך הקהל: טו ויאמר הקשיבו כל יהודה
וישבי ירושלים והמלך יהושפט כה אמר יהוה לכם
אתם אל תיראו ואל תחתו מפני ההמון הרב הנה
כי לא לכם המלחמה כי לאלהים: טז מחר רדו
עליהם הנם עולים במעלה הצייץ ומצאתם אתם
בסוף הנחל פני מדבר ירואל: יז לא לכם להלחם
בזאת התיצבו עמדו וראו את ישועת יהוה עמכם
יהודה וירושלם אל תיראו ואל תחתו מחר צאו
לפניהם ויהוה עמכם: יח ויקד יהושפט אפים ארצה
וכל יהודה וישבי ירושלים נפלו לפני יהוה
להשתחות ליהוה: יט ויקמו הלויים מזבני הקהתים

ומן

רשי

ולכא בעזרתנו וחס לא די להם שאין זוכרין לנו אותו החסד להיות עמנו בכל
צרותינו אלא שגומלין עלינו רעה וצחין עלינו: (יא) לגרשינו מירושלם אשר הורשתנו
אתה בעמך ולפיכך מה יש להם לערער על ירושתנו: (יב) כי עליך עינינו •
להושיענו: (יג) גם טפס • כמנהג כשהגדודים באים על הארץ צורחים מן
הכפרים לערי מצריהם טפס נשיהם ובניהם: (טו) אל תיראו ואל תחתו • מוסב
על שאמרו אין בנו כח לפני ההמון והנביא אמר להם אף על פי שהם רבים מכם אל
תראו מהם: כי לא לכם המלחמה כי לאלהים • מוסב על ואנחנו לא נדע והשיב
הנביא ודחי כאשר אמרתם שעל הקדוש צרוך הוא עיניכם וצטחונכם להושיעכם •
כן יעשה בילא לכם המלחמה כי לאלהי: (טז) נמעלה הצייץ • שם מקום:
(יז)

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י ע

„אונז איזט קיינע קראפט געגען דיזע גראסע מענגע, דיא גענען אונז ציהט.
 יוויר וויססען ניכט, וואָז וויר טהון זאָללען, אונד נור אויף דין שויען
 „אונזרע אויגען היי. [יג] אַללע בעוואָהנער יהודה'ס שטאָנרען
 הירבייא פֿאַר דעם עוויגען, אויך איהרע קינדער, איהרע ווייבער אונד
 זעהנע. [יד] דאָ קאָם אויף יחזיאל, זאָהן דעם זכריהו, זאָהן דעם
 בניה, זאָהן דעם יעיאל, זאָהן מתניה'ס, דעם לעוויטען, פֿאָן דען זעה.
 נען אַספֿ'ס, דער גייסט דעם עוויגען, אין דער מיטטע דער פֿערנאָממ.
 לונג' [טו] ער שפראַך: „פֿערנעהמעט, איהר בעוואָהנער יהודה'ס
 „אונד ירושלים'ס אַללע! אונד דוא, קעניג יהושפט! זאָ שפריכט דעה
 „עוויגע צו אייך: „איהר! פֿירכטעט אייך ניכט, ערשרעקקעט ניכט
 „פֿאַר דיזע גראָסען מענגע! דען דיזער קאָמפֿף איזט ניכט אייער, זאָג
 „דערין דעם עוויגען. [טז] מאָרגען ציהעט צו איהנען הינאָב! זיא
 „קאָממען דיא אָנהעהע ציין העראויף, אונד איהר פֿינדעט זיא אַם ענ.
 „דע דעם טהאַלעם, פֿאַר דער וויכטע ירואל. [יז] איהר זאָללט היר.
 „בייא גאַר ניכט קעמפֿען; שטעללט אייך נור היין, שטעהעט, אונד
 „זעהעט דיא הילפע דעם עוויגען פֿיר אייך, בעוואָהנער יהודה'ס אונד
 ירושלים'ס! פֿירכטעט אייך ניכט, ערשרעקקעט ניכט! מאָרגען ציהעט
 „איהנען ענטגעגען, אונד דער עוויגע איזט מיט אייך. “
 [יח] היראויף פֿערבייגטע זיך יהושפט מיט דעם אָנגעזיכט צור ערדע,
 אונד אַללע בעוואָהנער יהודה'ס אונד ירושלים'ס פֿילען פֿאַר דעם עוויגען
 נידער, אונד בעטעטען איהן אָן. [יט] אונד דיא לויס פֿאָן דען זעהנען
 דער קהרזים אונד דען זעהנען דער קרחים ערהאַבען זיך, דען

ב א ו ר ע ו ו י ג ע נ

(יב) כי עליך עינינו. אדום לומך תלינו עיינינו. (הנ"ל). (יד) ויחזיאל בן
 זכריהו וגו'. הזכיר הכתוב פה את יוס ויחזיאל, בן זכריהו, מדורות רבים, לכבודו
 ולכבוד אבותיו, וגם להבדילו מיחזיאל אחר, הזכיר בספר דברי הימים א' (כ"ג י"ט).
 (טו) בסוף הנחל. בשלהי נחל. (תהלים רב יוסף). (יז) יהודה וירושלים.
 ליכט

ד ש י

(יז) התיצבו. מוסב על לא לכם המלחמה. וראו את ישועת ה'. מוסב למעלה הלא
 אתה חלטינו הורשתנו. ואמר להם הקב"ם הדין עמכם עלי להחזיקה בידכם:
 מתר

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י

עוויגען, דען גאטט ישראלים, מיט לויטער שטיממע האך צו פרייזען.
 [כ] זיא מאכטען זיך דעם מארגענם פריה אויף, אונד צאגען אויז נאך
 דער וויסטע הקיע; אינד דא זיא אויזצאגען, שטאנד יהושפט, אונד
 שפראך: "הערעט מיך, בעוואהנער יהודה'ס אונד ירושלים'ס: גלויב
 "בעט אן דען עוויגען, אויערן גאטט, אונד איהר ווערדעט בעשטעהען;
 "גלויבעט אן זיינע פראפעטען, אונד איהר ווערדעט גליקליך זיין."
 [כא] ער בעראטהשלאגטע זיך היראויף מיט דעם פאלקע, אונד שטעל
 טע ריא זענגער דעם העררן אויף, דיא אין הייליגעם שמוקקע לאבזאנגען;
 זיא צאגען פאר דעם פארטראבע הער, אונד זאנגען: "דאנקעט
 "דעם עוויגען! דען עוויג וועהרעט זיינע גיטע." [כב] אלו זיא מיט
 יובעל אונד לאבגעזאנג בעגאנגען, שטעללמע דער עוויגע איינען הינטער.
 האלט געגען דיא זעהנע עמונים, מואב'ס אונד דיא בעוואהנער דעם
 געעכירגעם שער, דיא געגען יהודה צאגען, דאס זיא געשלאגען ווארדען.
 [כג] נון ערהאבען זיך דיא זעהנע עמונים אונד מואב'ס געגען דיא בע
 וואהנער דעם געכירגעם שער, זיא צו פערניכטען אונד צו פערטילגען;
 אונד דא זיא מיט דען בעוואהנערן שער'ס פערטיג ווארען, זא בעפער
 דערטע איינער דאן פערדערבען דעם אנדערן. [כד] דיא קריגער
 יהודה'ס קאמען היראויף צום וואכטטהורמע אין דער וויסטע, וואנדטען
 זיך געגען דיא פיינדליכע מעננע הין, אונד זיהע! דא לאגען דיא לייב.
 נאמע אויף דער ערדע, אונד נימאנד וואר ענטקאממען. [כה] אונד
 יהושפט אונד זיין פאלק גינגען הין, דיא בייטע צו האלען, פאנדען בייא
 איהנען גראסען רייכטהום אונטער דען לייכען אונד קעסמליכע גערעטהע,
 אונד פיהרטען זא פיל וועג, דאס עז ניכט פארטצוטראגען וואר; זיא זאמ
 מעלטען דרייא טאגע לאנג אן דער בייטע, זא פיל וואר דערזעלבען.
 [כו] אס פירטען טאגע פערזאממעלטען זיא זיך אין דעם לאבעטהאל
 (באור) [עמק]

אינש יהודה וירושלם. (הכ"ל). וה' עמבם. ומימלא דה' נסעדכון. (הכ"ל).
 (כ) והאמנו פירוש: ותתחזקות ונליתו. (מדברי בן מלך). וכל לשון אמונה ענין
 קיום הדבר והעמידתו. כמו מכות גדולות ונלמכות (דברים כ"ט כ"ט), והדומים לזה, וכן
 מתורגם פה אשכנזית. (כא) להדרת קודש. כמו בהדרת קודש (תהלות כ"ו ט'),
 כן תרגם רב יוסף: "בשכחול דקודשא", ועל פי זה תרגמתי אשכנזית. (כב) נחן
 ה'

דבר ימימים בכ עא

ומן בני הקרחים להלל ליהוה אלהי ישראל בקול גדול למעלה: כ וישכימו בבקר ויצאו למדבר תקוע ובצאתם עמד יהושפט ויאמר שמעוני יהודה וישבי ירושלם האמינו ביהוה אלהיכם ותאמינו האמינו בנביאיו והצליחו: כא ויעץ אל העם ויעמד משרדים ליהוה ומהללים להדרת קדש בצאת לפני החלוץ ואמרים הודו ליהוה כי לעולם חסדו: כב ובעת החלו ברנה ותהלה נתן יהוה מארבים על בני עמון מואב והר שעיר הבאים ליהודה וינגפו: כג ויעמדו בני עמון ומואב על ישבי הר שעיר להחרים ולהשמיד וככלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו למשחית: כד ויהודה בא עד המצפה למדבר ויפנו אל ההמון והגם פגרים נפלים ארצה ואין פליטה: כה ויבא יהושפט ועמו לבוא את שללם וימצאו בהם לרב ורכוש ופגרים וכלי חמדות וינצלו להם לאין משא ויהיו ימים שלושה בזוים את השלל כי רב הוא: כו וביום

הרביעי

רשי

מחר לאו. ואלחם בעדכם והם האמינו וכזדרזו וישכימו בבקר: (כ) ותאמינו. ותהיו בני חיונה ותלליחו דוגמא (ישעיה ז') לא תאמינו: (כב) נתן ה' מארבים. נתן מארבים להשמידם ולהחרים דוגמא באזיה בן רבבעס (לעיל ז' י"ג) וירבעם הים את המארב כמו בן הסנס הקב"ה זה זזה. ושוב חזר מואב ועזר לפני עמון וקמו שניהם על בני שעיר: (כג) ויעמדו בני עמון ומואב על יושבי הר שעיר להחרים וככלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו. הסיבן הקב"ה זה על זה להשחיתם עד כלותם עד שנפלו הפגרים לארץ לאין פליטה: (כה) לאין

משח

דְּבַר יְהוָה בְּכַבֵּד

הַרְבִּיעִי נִקְהָלוּ לְעִמְקַת בְּרָכָה כִּי שָׁם בֵּרְכוּ אֶת יְהוָה
עַל בֶּן קָרְאוּ אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא עִמְקַת בְּרָכָה עַד
הַיּוֹם: כו וַיָּשׁוּבוּ כָל אִישׁ יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם וַיהוֹשֻׁפָט
בְּרֹאשׁוֹ לָשׁוּבֵי יְרוּשָׁלַם בְּשִׂמְחָה כִּי שִׂמְחָה יְהוּה
מֵאוֹיְבֵיהֶם: כח וַיָּבֹאוּ יְרוּשָׁלַם בְּנִבְלִים וּבְכִזְרוֹת
וּבְחִצְצוֹת אֶל בֵּית יְהוָה: כט וַיְהִי פֶחֶד אֱלֹהִים עַל
כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶצוֹת בְּשִׂמְעָם כִּי נִלְחַם יְהוָה עִם
אוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל: ל ותִּשְׁקַט מַלְכוּת יְהוֹשֻׁפָט וַיָּנַח לוֹ
אֶרֶצוֹ מִסָּבִיב: לא וַיִּמְלֹךְ יְהוֹשֻׁפָט עַל יְהוּדָה בֶּן
שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה בְּמֶלְכוֹ וַעֲשָׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה
מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ עֲזוּבָה בַת שְׁלֹחִי:
לב וַיֵּלֶךְ בְּדַרְךְ אָבִיו אָסָא וְלֹא סָר מִמֶּנָּה לַעֲשׂוֹת
דְּהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה: לג אֲךָ הַבְּמוֹת לֹא סָרוּ וְעוֹד
הָעָם לֹא הִכִּינוּ לְבָבָם לְאֱלֹהֵי אֲבֹתֵיהֶם: לד וַיֵּתֶר
דְּבַר יְהוֹשֻׁפָט הָרִאשִׁימִים וְהָאַחֲרָיִם הַנֶּם כְּתוּבִים
בְּדְבַר יְהוָה בֶּן חֲנָנִי אֲשֶׁר הִעֲלָה עַל סֵפֶר מַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל: לה וְאַחֲרֵי כֵן אֶתְחַבֵּר יְהוֹשֻׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה

עם

רש"י

משא' מרוב: (כו) נקהלו לעמק ברכה. לאותו עמק של אחר בן נקרא עמק ברכה
על שם היועשה בו שמופירש בסמוך כדאמר כי שם ברכו את ה' והודו על כל הטוב'
אשר עשה להם שנזרס מאויביהם: (כח) ויבאו ירושלים בניבלים ובכזרות
ובחיצויות: הרי ג' כלי שיר כנגד ג' כל איש יהודה וירושלם ויהושפט: (לב) וילך
בדרך אביו אסא. מאיזה דבר שלח סר מלעשות הישר מדרך הטוב והישר של אביו
לא סר חבל מדרכיו הרעה של אסא סר כמו שכתוב (לעיל ז' ט"ו) ויולח אסא
כסף וזהב וכל הפרשה חבל יהושפט לא עשה בן אלא צטח כל ימיו נהקצ"ה:
(לד)

ת ר ג ו ם א ש כ נ ו י ע ב

[עמק ברכה], דען דאָועלבסט לאָכטען זיא דען עוויגען; דאָהער געננט
 מאַן דיווען אָרט: „לאָבעטהאַל“ ביו אויף דיווען טאַג. [כז] ענדליך
 טראַטען אַללע קריגער יהודה'ס אונד ירושלים'ס אונד יהושפט אַן איהרעה
 שפיצצע דען ריקוועג אַן, נויט פֿריידען נאָך ירושלים צוריק צו קעהרען,
 דאָ זיא דער עוויגע איבער איהרע פֿינדע ערפֿרייעטע. [כת] זיא קאַמען
 גאָך ירושלים מיט פּואַלטערן, האַרפֿען אונד טראַמפּעטען, אונד צאָגען
 זאָ אין דאָו הויז דעם עוויגען. [כט] איין שרעקקען גאַטמעס איבערפֿיל
 אַללע בענאַכבאַרטען רייכע אונד לענדער, דאָ מאַן הערטע, דאָס דער
 עוויגע געגען דיא פֿינדע ישראל'ס שמריטט. [ל] זאָ ערהילט נון דאָו
 רייך יהושפט'ס פֿרידע, אונד זיין גאַטט גאַב איהם רוהע רינגס אומהער.
 [לא] יהושפט העררשמע איבער יהודה. ער וואַר פֿינף אונד דרייסיג
 יאָהרע אַלט, דאָ ער דיא רעגירונג אַנטראַט, אונד רעגירטע פֿינף אונד
 צוואַנציג יאָהרע אין ירושלים. זיינע מוטטער היס עזובה, טאַכטער
 דעם שלחי. [לב] ער וואַנדעלטע אין דעם וועגע זיינעם פֿאַטערס אסא.
 וויך ניכט דאָפֿאַן אַב, אונד טהאַט, וואָו רעכט איזט אין דען אוועק
 דעם עוויגען. [לג] אַכער דיא אַפֿערהעהען וואַרדען ניכט אַכגעשאַפֿט,
 אונד דאָו פֿאַלק ריכטעטע זיין הערץ נאָך איממער ניכט צו דעם גאַטט
 זיינער פֿעטער. [לד] דאָו איבריגע דער פֿריהערן אונד שפעטערן גע.
 שיכטע יהושפט'ס איזט בעשריבען אין דעם געשיכטבוכע דעם יהוא, זאָהן
 דעם חנני, דאָו אין דעם בוכע דער קעניגע ישראל'ס אויפֿגענאַממען
 וואַרדע. [לה] נאַכהער פֿערבאַנד ויך יהושפט, קעניג פֿאַן יהודה.

מ י ט ב א ו ר

ה' מאַרביס וגו'. המקראַ הַזֶּה סְתוּם הוּא מְאֹד, וְנִרְאֶה כּוֹנֵנוּ, כִּי הַפִּיל ה' סְדָדָה
 וּמְהוּמָה גְדוּלָה עַל מַסְנֵה נְבִיעֻמוֹן וּמִוֹאֵב וּיִשְׁבִּי הַר שַׁעִיר, אֲשֶׁר בָּאוּ לְהִלָּחֵס עִם יְהוּדָה,
 כְּאִילוּ בָאוּ עֲלֵיהֶם נִפְתַּח פֶּתָאוֹס חִילִי שׁוֹאֵים מֵאַרְבִּיבִים לָהֶם, וְעַל יְדֵי זֶה הִיטָה מִרְבַּח אִישׁ
 בְּרַעְיוֹ, וְהַמְרִימוּ וְהַשְׁמִדוּהָ אֶת זֶה, עַד כְּלוּתָם, וּמִנְאֻטוֹ דְּמִיּוֹן לֹא נִמְלַחֶמֶת מִדִּין (שׁוֹפְטִים
 זײַן כ״ב) וּבְמִלְחַמַת אֶרֶס עִם יִשְׂרָאֵל (מַלְכִים ב׳ זײַן וײַן). וְרִאֵה בְּדַבְרֵי רַשׁׁי זײַן ל׳ זֶה.
 (כג) לְהַחֲרִים וְלְהַשְׁמִיד. לְגַמְדָּא וְלִשְׁנֵי אֵה. (תְּרִגוֹס רַב יוֹסֵף). (כד) וְיִהְיֶה
 בָּא. וְאִישׁ יְהוּדָה עָלוּ. (הכ״ל). (כה) וַיִּמְצְאוּ בָהֶם וְכו׳. שִׁיעוֹר הַמֵּאֲמֵר, שְׁמֵאֻו
 אֲנִשׁ יְהוּדָה רַכּוּשׁ רַב בֵּין פְּגָרֵי אוֹיְבֵיהֶם וְעַל גּוֹפּוֹת הַחֲלָלִים. וַיִּנְצְלוּ לָהֶם מִלְּשׁוֹן וַיִּכְלְלוּ
 אֶת מִצְרַיִם (שְׁמוֹת י״ב ל״ו). (לא) בֶּן שְׁלֹשִׁים וַחֲמֵשׁ שָׁנָה כְּמִלְכוֹתוֹ. רִאֵה בְּסֵפֶר
 מַלְכִים (א׳ כ״ב מ״ב). (לב) וַיִּלֶךְ כְּדָרֶךְ אֲבִיו וְכו׳. רִאֵה בְּמַלְכִים (שׁס פְּסוּק מ״ג).
 (לג) אֶךְ הַבְּשׂוֹת וְגו׳. רִאֵה שׁס (פְּסוּק מ״ד). (לד) בְּרַבְרֵי יְהוּא בֶּן חַנְנִי.
 יְהוּא

ה ר ג ו ם א ש כ נ ו י

מיט אחזיה, קעניג פֿאַן ישראל, דער פֿילע לאַסטער אַניוואַיכטע .
 [לז] ער פֿערבאַנד זיך מיט איהם, שיפֿפֿע צו בויען, אונד נאָך חרשױש
 צו געהען; זיא ליסען דיא שיפֿפֿע אין עציִון גבר בויען. [לז] דאָ ווייז.
 זאַנטע אליעזר, זאָהן דעם דודוהו אויו מרשה, איבער יהושפט, אונד
 ״שמראָך: ״ ווייל דוא דיך מיט אחזיהו פֿערבאַנדעסט, פֿעראַייטעלט
 ״דער עוויגע דיין פֿאַרהאַבען. ״ דיא שיפֿפֿע שױטערטען אויך, אונד
 קאַנטען ניכט נאָך חרשױש געהען.

כא [א] יהושפט ענטשליף צו זיינען פֿעטערן, וואורדע ביא איה.
 נען אין דער שטאַדט דויד'ס בעגראַכען, אונד זיין זאָהן
 יהורם פֿאַלגטע איהם אין דער רעגירונג. [ב] ער האַטטע ברידער,
 גתושפט'ס זעהנע, עוריה, יחיאל, זכריהו, עוריהו, מיכאל אונד שפטיהו,
 דיא אַללע זעהנע יהושפט'ס, דעם קעניגס פֿאַן ישראל, וואָרען. [ג] איהר
 פֿאַטער גאַב איהנען פֿילע געשענקע אַן זילבער, גאָלד אונד אַנדערן קאַסט.
 באַרקייטען נעכסט מעהרערן פֿעסטען שטעדטען אין יהודה; אָבער דיא דע.
 גירונג איבערגאַב ער דעם יהורם, ווייל ער דער ערסטגעכאַרנע וואָר.

ב א ו ר (ד)

יהוא, בן חנני, היה נביא ניומי בעשא, מלך ישראל, וסיה עד סוף מלכות יהושפט,
 מלך יהודה (למעלה עזה י"ט ב', מלכים א' ט"ז ו"ן). אשר הועלה על ספר מלכי
 ישראל. ספר יהוא, בן חנני, נכתב עם ספר מלכי ישראל. (רד"ק). וכן מתורגם
 אשכנזית. ורבי יוסף תרגם: "דאשמא לבלר (מן המלה הרומית: ליבראריאום, ובל"א:
 ביכערשרייבער). על ספר דוכריא למלכיה דבית ישראל." ויתורגם המאמר הזה
 לפי דעתו בל"א: דער אַלו געשיכטשרייבער דער קעניגע ישראל'ס אַנגע-
 שטעללט וואָר. (לה) ואחריו בן וגו'. אחרי אשר שקעה מלכות יהושפט, והכניס לו
 אלהים מסבב, התחבר עם אחזיה, מלך ישראל, והמקרא הזה מוסב על האמור למעלה
 (פסוק למ"ד). עם אחזיה וכו'. עם אחזיהו, מלכא דישראל, דהוא אתחייב למהו
 דבישא. (תרגום רב יוסף). (לו) לעשות אניות ללכת חרשױש. האניות האלה
 נעשו, ללכת לחרשױש ומסס לאופיר, כאמור בספר מלכים (א' כ"ב מ"ט).
 (לז) פרץ ה' את מעשיך. קלקל מומרא דה' ית עובדייך. (תרגום רב יוסף).
 ולא עצרו ללכת אל חרשױש. פירושו: ולא עברו כח. (רד"ק). ורבי יוסף תרגם:
 "ולא יכילו למוזל לטורסוס." ועל פיו תרגמתי. והנה גם יהושפט, מלך יהודה, את
 לבו אל דבר ה' ביד הנביא אליעזר, בן דודוהו, וככנע על ידי סבירת האניות, אשר נשברו
 בעציון גבר, במקום שנעשו גם, ולא שמע עוד אל דברי אחזיהו, מלך ישראל, אשר נקש
 ממנו אחרי כן, לשלוח את עבדיו סכית עם עבדי מלך ישראל, ולא אבה עוד להתחבר עם רשע
 (מלכים א' כ"ב מ"ט ו"ן).

כא (א) וישכב יהושפט עם אבותיו וכו'. ראה בספר מלכים (א' כ"ב כ"א).
 (ב) ולו אחים בני יהושפט וגו'. וכפל עוד בסוף המקרא: כל אלה בני

דברי הימים ב כ כא עג
 עם אחזיה מלך ישראל הוא הרשיע לעשור:
 לו ויחברו עמו לעשות אגרות ללכת תרשיש
 ויעשו אגרות בעציון גבר: לו ויהנבא אליעזר בן
 הדוד והו ממרשה על הושפט לאמר בדתחברך
 עם אחזיהו פרץ יהוה את מעשיך וישברו אגרות
 ולא עצרו ללכת אל תרשיש:

כא ח וישכב הושפט עם אבתיו ויקבר עם
 אבתיו בעיר דויד וימלך יהורם בנו תחתיו:
 ב ולו אחים בני הושפט עזריה ויהואל וזכריהו
 ועזריהו ומיכאל ושפטיהו כל אלה בני הושפט
 מלך ישראל: ג ויתן להם אביהם מתנות רבות
 לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה

ואת

ר ש י

(לד) בדברי יחוא בן חנני. שאמר אל הוילך הושפט (שס י"ט) הלא עשור לעזור:
 (לו) ולא עצרו. פתרון לא עגר כח האגרות ללכת וישברו:

כא (ז)

באור

בני הושפט, וכל זה להגיד לנו את השעת יהורם, מלך יהודה, אשר הרג את כל אחיו,
 בני אביו, באכזריות גדולה, נגד הטבע. בני הושפט מלך ישראל. הנה קרא הכתוב
 פה את הושפט, מלך יהודה: מלך ישראל, כי רניס מאנשי ישראל, מעשרה
 השבטים, היו לו עבדים, והטיטנו בארץ יהודה בימי ובימי אבותיו, מלכי יהודה
 הראשונים, וגם כל עבדי מלכי יהודה היו ישראלים, בני יעקב, הנקרא ישראל,
 ונקראו

מכלל יופי מן קאפיטעל ב

כ (ז) אוהבך כמו בוראך יעקב: (יא) ומירשחך. כא בנוע היו"ד והמנהג
 בנוח היו"ד: (עו) בסוף הנחל. אחרית הדבר ותכליתו: (כ) ותאמנו
 פירוש ותחזקו ותצליחו ובפירוש תהיו נאמנים להקדוש ברוך הוא: (כב)
 וכלי המודות שם: וינצלו. ענין החסרה והשלילה: (לכ) אתחבר. האלף
 חסרת ה"א וכן וכל מלבושי אגאלתי כמו הגאלתי:

כא ט

י 19

דבר י ה י מ י ב כ א

ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור: ויקם
 יהורם על ממלכת אביו ויתחזק ויהרג את כל
 אחיו בהרב וגם משרי ישראל: ס בן שלשים
 ושתים שנה יהורם במלכו ושמזנה שנים מלך
 בירושלם: וילך בדרך מלכי ישראל כאשר עשו
 בית אחאב כי בת אחאב היתה לו לאשה ויעש
 הרע בעיני יהוה: ולא אבה יהוה להשחית את
 בית דוד למען הברית אשר כרת לדוד ובאשר
 אמר לתת לו גיר ולבניו כל הימים: ח בימיו פשע
 אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך:
 ט ויעבר יהורם עם שריו וכל הרכב עמו ויהי קם
 לילה ויך את אדום הסובב אליו ואת שרי הרכב:
 י ויפשע אדום מתחת יד יהודה עד היום הזה אז
 תפשע לבנה בעת ההיא מתחת ידו כי עזב את

יהוה

ר ש"י

כא (ז) גיר תירץ עול על ישראל: (ח) בימיו פשע אדום וגו'. כי דוד הכרית
 כל זכר באדום ויתן זהם נציבים במקו' מלך ופרעו לו מס וכן היו עושין
 לכל מלכי יהודה מותנים הנציבים הטובים בעיניהם ומימיו של יהורם ואילך פשעו
 מתחת יד יהודה: (ט) הסובב איו. ויך אותו אדו' הסובב' וסומכי' לו לעזרו כי ה'
 דרכם כשנלחמו במלחמה היו תופשים האנשים הגבורים ומביאין אותן עמהם שלא
 יתוספו על שוגאיהם להיות לעזרה לאדו' בני עמסוקס לילה פתחו' והרג' ורבותינו
 פירשו הסובב אליו סמוכים לפניו: (י) ויפשע אדום. והלא כבר נאמר למעלה
 בימיו פשע אדום לא כך דרך הפסוק לפי שהפסיק בנתיים פסוק אחד רוצה לומר
 אז תפשע לבנה לכך סידרן מתחילה וחומר ויפשע אדום: אז תפש' לבנה. של יהודה
 היתה והיתה שמדת על גבול אדום כדכתיב בספר יהושע ויהיו הערים מוקמה
 למטה בני יהודה אל גבול אדום וכשראו שמרדו אדומיים מרדו אף הם צעת ההיא
 שיושבים על גבול אדום ועזרו לאדום וחרו אז תפש' לבנה: כי עזב את ה' אלהי אבותיו.

מגיד

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י ע ד

[ד] יהורם בעשמינ נון דען מהראן ויינעם פאָמערס, בעפעסטיגטע ויך
 דאָראויף, אונד לים אַלל זיינע ברידער נעכטס אייניגען דער פירסטען
 ישראל'ס מיט דעם שווערמע הינריכטען. [ה] צווייא אונד דרייסיג
 יאהרע ונאר יהורם אַלט, דאָ ער דיא רעגירונג אַנטראַמ, אונד אַכט
 יאהרע רעגירטע ער אין ירושלים. [ו] ער וואַנדעלטע אויף דעם וועגע
 דער קעניגע ישראל'ס, וויא דאָו רוזי אחאב'ס טרהאַט, דען ער
 האַטטע אחאב'ס טאָכטער צור געמאַהלין, אונד טהאַט, וואָ דעם
 עוויגען מיספיל. [ז] אַבער דער עוויגע וואַללטע דאָו הויז דויד'ס
 ניכט פֿערדערבען, וועגען דעם כונדעס, דען ער מיט דויד ערריכטעטע,
 אונד ווייל ער פֿעהרים, איהם אונד זיינען נאָכקאָממען אימער הערר.
 שאַפֿט צו לאַססען. [ח] אין זיינען טאַגען פיל אדום פֿאָן דער הערר.
 שאַפֿט יהודה'ס אַב, אונד זעצטע איינען קעניג איבער זיך. [ט] דאָ
 צאָג יהורם מיט זייגען פֿעלדעררען אונד אַלל זיינער רייטערייא הינאיבער,
 מאַכטע זיך דעם נאָכטס אויף, אונד שלוג דיא נאָהע געלעגענען אדומיטער
 אונד דיא אַנפיהרער איהרער רייטערייא. [י] דעססען אונגעאַכטעט
 בליב אדום בייא זיינעם אַכפֿאַללע פֿאָן דער העררשאַפֿט יהודה'ס, ביז
 אויף דיוען טאַג; אויך לבנה רים זיך אום דיוע צייט פֿאָן איהם [פֿאָן
 יהורם] אַב, ווייל ער דען עוויגען, דען גאַטט זיינער פֿעטער, פֿערלים.

ב א ו ר [יא]

ונקראו צענור זה בשם ישראל, והיה אם כן מלך יהודה גם כן מלך ישראל,
 אף כי לא מלך על ישראל כלו, רק על חלק ממנו. ועל דרך זה קרא הכתוב גם את
 אחז, מלך יהודה: מלך ישראל (להלן כ"ח י"ט, וראה גם בניאורי). (ג) ולמגדנוח.
 המלה הזאת, לפי מקומה, כוללת הדבר המשבח והמעולה, כאנשים יקרות ובגדים ופירות.
 (גן מלך). (ד) וגם משרי ישראל. ראה מה שכתתי למעלה מזה (פסוק ב').
 (ה) בן שלשים ושתיים שנה וכו'. ראה גם פסוקים (ג' ח' י"ז) ו (ו) וילך
 בדרך מלכי ישראל וגו'. ראה במלכים (שם פסוק י"ח) ו (ו) ולא אבה ה' וכו'.
 ראה גם (פסוק י"ט). לתח לו ניר. כמו נר, כי המלך כמו הנר המאיר, וכן
 בן ובן (שמות ל"ג י"א), רש' ורש' (משלוי"ג י"ח, כ"ח י"ט) ו (ד"ק).
 וכן יוסף תרגם: "למיתן: ליה מלכו, וכן דעת רש"י ז"ל למה במלכים
 (במקום הנזכר ובמלכים א' י"א ל"ו, ושם הביא גם ד"ק ז"ל את הדעת הזאת בשם יונתן,
 בן עוזיאל, ואוכלוס), ועל פי זה מתורגם אשכנז ת' (ח) בימיו וגו'. ראה במלכים
 (ג' ס' כ'). פשע אדום טחחת יד יהודה וכו'. כי מיני דוד, שהכניעם ומשל
 עליהם, היו תחת ממשלת מלכי יהודה עד עתה, ולא היו יכולין להמליך עליהם מלך,
 לפי שהיו תחת מלך יהודה, והוא היה ממנה עליהם נביאים (ד"ק) ו (ט) הסובב
 אליו. רבותינו פירשו: סמוכים לכינוי (מדברי רש"י). וכן פירש הרב ז"ל במלכים
 (ג')

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י

[יא] ער לים אויך אפפעהעהען אויף דען בערגען יהודה'ס ערריכטען,
 פערלייטעטע דיא בעוואָהנער ירושלים'ס צור אַבגעטטערייא, אונד טריב
 יהודה דאַצואַן. [יב] עו קאַם איהם אַבער איינע שריפט פֿאַן דעם פּראָ.
 פֿעטען אליהו צו, וועלכע לויטעטע: "וַאֲ שפּריכט דער עוויגע, דער
 גאַט דינעם שטאַמפֿאַטערם דויד: "ווייל דוא ניכט וואַנדעלטעסט
 אין דען וועגען דינעם פֿאַטערס יהושפט אונד אין דען וועגען אסא'ס,
 דעם קעניגס אין יהודה, [יג] אונד אין דעם וועגע דער קעניגע ישראל'ס
 וואַנדעלטעסט, יהודה אונד דיא בעוואָהנער ירושלים'ס צור
 אַבגעטטערייא פֿערלייטעטעסט וויא דאַן הווי אחאב'ס זיא פֿערליי.
 טעטע, אונד דינע ברודער, אויז דעם הויוע דינעם פֿאַטערס, דיא
 בעסער וואַרען, אַלז דוא, הינריכטען ליסעסט: [יד] "זיהע! וַאֲ
 שלעגט דער עוויגע דיך מיט איינעם גראָסען שלאַגע אַן דינעם פֿאַל.
 קע, דינען קינדערן, דינען וויבערן אונד אַן אַלל דינער האַאֶבע.
 [טו] דוא זעלבסט אַבער ערליידעסט איינע גראָסע קראַנקהייט אין
 דינעם איינגעוויידע, ביו דיר דאַן געדערם, דורך דיא קראַנקהייט,
 נאָך אונד נאָך העראויו געהט. " [טז] דער עוויגע עררעגטע
 נון דען גייסט דער פלשתים אונד דער ערבים, דיא אַן דיא כושים גרענצ.

טען באור

(ב' ס' כ"א) : "הסוכב אליו, הסמוכים אל הספרי" ועל פי זה תרגמתי אשכנזית.
 (ו) ויפשע ארום סתחת יד יהודה. כלומר, עם כל זה, שעה זורם לאדום
 (בפסוק הקודם), מרדו עוד כל הימים מתחת יד יהודה. (רד"ק במלכים טס) או
 הפשע לבנה וגו'. אם לבנה זו היא לאדום, למה אמר חפזע? הלא כבר אמר: ויפשע
 ארום? ואפשר כי היתה לבנה זו סמוכה לארץ ישראל יותר משאר ארום, וכפזע ארום,
 זאת לא מרדה עדיין, ואשרי המלחמה הזאת מרדה, לפיכך אמר: בעת ההיא. (מדברי
 הנ"ל במלכים טס פסוק ס"ב). ולדעת רש"י ז"ל לפה ונמ"כוס (טס) היתה לבנה עיר
 משבט יהודה, ומרדה במלך יהורם. ולדעת קצת מרדו יושבי לבנה במלך יהורם, על
 אשר עבד לאילימ, כמו שאמר הכתוב בזה: כי עוב את ה', אלהי אבותיו, כי
 לבנה היתה עיר גדולה בחלק שבט יהודה (יהושע ט"ו מ"ב), והיתה לכהנים, בני אהרן
 (טס כ"א י"ג), אשר היו דבקים בה, אהי ישראל, ולא הלכו בדרך המלך הרשע הזה, לעבוד
 אלקים אחרים. (יא) ויון. לשון זכות, והוא כינוי סה לעבודת אילימ, כאשר תרגם רב
 יוסף: "ואטעווה", כי אריל נקרא טעווהא בלשון, וראה בדברי רש"י ז"ל בזה.
 וירח. ואטעי. (תרגום רב יוסף). (יב) ויבא אליו מכחב מאליחו הנביא. זה
 היה אחר שעלה, וענין זה, כי נגלה אליהו ברוח הנבואה לאחר מן הכניאים, ושם בפיו
 דבריו המכתב הזה, ואמר לו, שיכתבם במכתב, ויביא המכתב ליהורם, ויאמר לו, שזה
 המכתב שולק לו אליהו, כדי שימאנו יהורם, שזה המכתב בא לו מן השמים, ויכניע לבנו,
 וירע

דבר הימים ב כא עה

יהוה אלהי אבותיו: יא גם הוא עשה כמות בהרי
 יהודה ויזן את יושבי ירושלם וידה את יהודה:
 יב ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא לאמר כה
 אמר יהוה אלהי דוד אביך תחת אשר לא הלכת
 בדרך יהושפט אביך ובדרך כי אסא מלך יהודה:
 יג ותלך בדרך מלכי ישראל ותזנה את יהודה ואת
 ישבי ירושלם כהזנות בית אחאב וגם את אחיק
 בית אביך הטובים ממך הרגת: יד הנה יהוה נגף
 מגפה גדולה בעמך ובבניך ובנשיך ובכל רכושך:
 טו ואתה בחליים רבים במחלה מעיק עד יצאו
 מעיק מן החלי ימים על ימים: טז ויער יהוה ער
 יהורם את רוח הפלשתים והערבים אשר ער יד
 כושים

ר ש"י

מגיד וזה גרס לו שמרדו ציוויו יותר משאר מלכי יהודה שהיו לפניו: (יא) ויזן כל
 נוי שעזב ומימור יראת הקב"ה בע"ה מכוכבי ומזלות נופל לומר זנות שעשה דוגמא
 אשה מזנה ומנאפ' מאחרים ודומה כי זנה תזנה את הארץ (הושע ב') וזו אחרי
 אלהי כנר וגו' (דברים ל"א): (יב) ויצא אליו מכתב מאליהו • לאחר שעלה
 לשמים

באור

ודע כי רעה גדולה עשה, והיאך אנו יודעים, כי זה היה אחר שעלה? כי בימי יהושפט
 כבר עלה, כי כתיב, כאשר התחבר יהושפט עם יהורם, בן אחאב, ללכת למלחמה על
 מואב (מלכים ב' ג' י"א): ויאמר יהושפט: האין פה נביא לה? ויען אחד מעבדי מלך
 ישראל, ויאמר: פה אלישע, בן שפט, אשר יצק מים על ידי אליהו, ואלישע לא כפרד
 מאליהו עד עלותו (שם פרשה ב'), ועוד, שאמר: אשר יצק, ואילו לא עלה עדיין, היה
 אומר: אשר יצק מים, ובסדר עולם (פרק י"ז) אמר, כי כבר היה לאליהו שבע שנים
 משנבנו, כשבא ליהורם המכתב ממנו. (רד"ק). וראה בדברי רש"י ז"ל בזה.
 (יג) ותזנה את יהודה וכו'. ואטעיתא ית דבית יהודה ויתני ירושלים, היכמא דאטעא
 יתהון דבית אחאב. (תרגום רב יוסף). (טו) ימים על ימים • מווס ליוס, וזה היה
 משך שתי שנים (להלן פסוק י"ט) • (טז) אשר על יד • די על תקומי • (תרגום רב
 יוסף)

ד ב ר י ה י מ י ס ב כ א כ ב

בושים: י ויעלו ביהודה ויבקעוה וישבו את כל
הרכוש הנמצא לבית המלך וגם בניו ונשיו ורלא
נשאר לו בן כי אם יהואחז קטן בניו: יח ואחרי כל
זאת נגפו יהוה במעיו לחלי לאין מרפא: יט ויהי
לימים מימים ובעת זאת הקץ לימים שנים יצאו
מעיו עם חליו וימת בתחלאים רעים ולא עשו לו
עמו שרפה כשרפת אבתיו: כ בן שלשים ושתים
היה במלכו ושמונה שנים מלך בירושלם וילך
בלא חמדה ויקברוהו בעיר דויד ורלא בקברות
המלכים:

כב א וימליכו יושבי ירושלם את אחזיהו בנו
הקטן תחתיו כי כל הראשנים הרג הגדוד
הבא בערבים למחנה וימלך אחזיהו בן יהורם
מלך יהודה: כג בן ארבעים ושתים שנה אחזיהו
במלכו

ר ש י

לשמים בא לו כתב זה של כבוא' זו: (יז) ויבקעוה כמו (ישעיהו) נעלה ביהודה
ונקיינה ונבקיענה וכן (מלכים ב' ג') להבקיע א מלך אדום: (יט) ובעת זאת הקץ
אותו קץ שאמר לו הנביא: ולא עשו לו עמו שריפה. אע"פ שהיה צריך לאותו שריפה
לפי שחלה בחלאים רעיו ונשרו מוסר' לא חפץ הקצ"ה בכבודו שיעשה לו שריפה וגם
לא נקבר בקברות הנולכי: (כ) בלא חמדה. פתרון כל ימיו היה צרעה ובתחלואים
ועליו נתקיים (דברים ל"א) ראש נחתי לפניך היום את החיים וגו' וגם קצר ימים
ושבע רוגז:

כב

מכלל יופי מן קאפיטעל כא

כא (ד) ויחזוק: בפחח בהפסק: ניר. כעו נר כי המלך כמו הנר המאיר
וכן בן ובן רש וריש: (יא) ויון. פועל יועא מהפעיל ענין זנות:
(יג) מכחב. שם על הספר השלוח: (יט) בתחלאים רעים. שם שרשן
חלה ובא בו האלף חמורת ה"א ובא על דרך בעלי האלף:

כב (ז)

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י עו

טען, געגען יהורם. [יז] זיא צאָגען נאָך יהודה, בראַכען דאָזעלכסט
 איין, פיהרטען אַללען רייכטהום, דער אין דעם פאַללאַסטע דעם קע.
 ניגס געפונדען וואורדע, בעכסט זיינען קינדערן אונד ווייבערן וועג, אונד
 עז בליב איהם ווייטער קיין קינד איכריג, אַלז יהואחו, זיין יינגסטער
 זאָהן. [יח] נאָך דיועם אַללען שלוג איהן דער עוויגע מיט איינער אונד
 היילבארען קראַנקהייט דער איינגעוויידע. [יט] דיוע דויערטע פּאָן יאַהר
 צו יאַהר, אונד נאָך ענדע צווייער יאַהרע בראַך זיך דיא קראַנקהייט מיט
 דעם אויזגאַנגע זיינער געדערמע, דאָס ער אונטער גראָסען שמערצען
 שטאַרב; זיינע אונטערטהאַנען מאַכטען בייא איהם ניכט דיא פּערברענג.
 גונג, דיא זיא בייא זיינען פּעטערן מאַכטען. [כ] צווייא אונד דרייסיג
 יאַהרע וואָר ער אַלט, אַלז ער דיא רעגירונג אַנטראַט, אונד אַכט יאַה.
 דע רעגירטע ער אין ירושלים. ער גינג אויז דער וועלט, אָהנע אַנגעהמ.
 ליכקייטען גענאָססען צו האַכען, אונד מאַן בעגרוכ איהן אין דער שטאַרט
 דויד'ס, אַכער ניכט אין דען גרעבערן דער קעניגע.

כב [א] דיא בעוואָהנער ירושלים'ס מאַכטען אחויהו, זיינען יינגס.
 טען זאָהן, צום קעניג אַן זיינער שטעללע, ווייל דיא טרופפע,
 דיא מיט דעם העערע דער ערבים קאָם, אַלל זיינע עלטערן קינ.
 דער ערשלוג; אונד זאָ רעגירטע נון אחויהו, זאָהן יהורם'ס, דעם קע.
 ניגס פּאָן יהודה. [ב] צווייא אונד פּירציג יאַהרע וואָר אחויהו אַלט

ב א ו ר א ל ז

יוסף). (יז) וגם בניו כל בני יהורם, מלך יהודה, הומתו מן הפלשתים והערבים,
 חן מאחיהו, נכו הקטן (להלן כ"ב א'). ונשיו חן מעחליהו, אס אחויהו (שס
 פסוק ב'). ולא נשאר לו בן וגו'. יהואחו, בן יהורם, מלך יהודה, הנזכר פה,
 נקרא גם אחויהו (להלן כ"ב א') וגם עזריהו (שס פסוק י"ז), וכונת שלש השמות
 החלה אשת היא, כי ה' אחז אמו, והסתיכו מאויביו, ועזר לומהס. (יט) לימים
 שנים. פירוט: שתי שנים. (רד"ק). ומלת ימים תורה פעמים רבות על שנה אחת,
 כמו (שמות י"ג י"ד) מימים ימימה, ודומיו. ולא עשו לו עמו שריפה כשרפת
 אבותיו. ראה למעלה מזה (ט"ז י"ד). (כ) וילך ואל לבית קבורתא. (תרגום רב
 יוסף). בלא חמדה. לא היה לו חלק בחמדות ותענוגי העולם, כי כל ימיו היה ברעה
 ובתפלות, קצר ימים ושנע רוגז (רש"י בתוספת ביאור):

כב (א) כי כל הראשונים הרג הגדוד וגו'. הגדוד, הנזכר פה, בא עם מחנה
 הערבים לארץ יהודה (למעלה מזה כ"א ט"ז), והרג את כל בני המלך יהורם
 אשר שבו הערבים (שס פסוק י"ז). (ב) בן ארבעים ושנים שנה אחויהו במלכו.
 ובספר מלכים (ב' כ' כ"ו) הוא אומר: בן עשרים ושנים שנה אחויהו במלכו, ועוד, כל

תרגום אשכנזי

אלו ער קעניג וואָרד, אונד רעגירטע איין יאָהר אין ירושלים; זיינע
 מוטטער היס עתליהו, אונד וואָר איינע טאַכטער עמרי'ס. [ג.] אויך
 ער וואָנדעלטע אין דען וועגען דעם הויזעס אחאב, דען זיינע מוטטער וואָר
 זיינע ראַטהגעכערין צור רוכלאָזיגקייט. [ד.] ער טהאַט, וואָז דעם
 עוויגען מיספיל, וויא דיא פֿאַם הויזע אחאב; דען דיזע וואָרען זיינע
 ראַטהגעכער, נאָך דעם טאָדע זיינעם פֿאַטערס, איהם צום פֿערדערבען.
 [ה.] ער פֿאַלגטע אויך איהרעם ראַטהע, אונד צאָג מיט יהורם, זאָהן
 דעם אחאב, דעם קעניג פֿאַן ישראל, אין דען קריג געגען חואל, קעניג
 פֿאַן ארם, נאָך רמות אין גלעד; אונד דאָ פֿערוואונדעטען דיא ארמים
 דען יורם. [ו.] דיזער קעהרטע נון צוריק, זיך אין יורעאל היילען צו
 לאַססען; דען ער האַטטע וואונרען, דיא איהם ביא רמה, אין דער
 שלאַכט געגען חוהאל, דען קעניג פֿאַן ארם, געשלאָגען וואורדען; אונד
 עזריהו

באור

גמי יהורם אביו לא היו אלא ארבעים שנה, אך כתיב (למעלה מזה כ"א כ'): בן שלשים
 ושתיים היה במלכו, ושמונה שנים מלך בירושלים, אם כן היאך הוא בן ארבעים ושתיים, כשמת
 אביו? זה לא יתכן, ואומר בסדר עולם (פרק י"ז): כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט
 בנו לאשה, בגורה גזרה זו על מלכות בית דוד, שתכלה עם בית אחאב, וכן היה, כשמת
 אחזיהו, מלך יהודה, עם מלך ישראל, שהרגם יהוא (להלן פסוק ט' מלכו' ב' ט' כ"ד כ"ז),
 ועתליהו, אם אחזיהו, ראתה כי מת בנה, ותקם ותדנה את כל זרע הממלכה (להלן פסוק
 יו"ד, מלכיהו' ב' י"א א'), ולפיכך מנה ארבעים ושתיים שנה, מיום שגזרה הגזירה, ובשנת
 שלשים ואחת לאסא נשאה, שנאמר (מלכים א' ט"ז כ"ג): בשלשים ואחת שנה לאסא, מלך
 יהודה, מלך עמרי על ישראל שתיים עשרה שנה, והלא קודם לכן מלך ארבע שנים (מלכים
 א' ט"ז ט"ו כ"ט)? אלא רונה לומר, מלך מלכות שלמה על ישראל, שנתחנן עם אסא ונתעלה,
 והרגו לתבני, ומלך על ישראל, ומשנת שלשים ואחת לאסא עד שמת אחזיהו, מלך יהודה,
 היו ארבעים ושתיים שנה, כינד? תשעה שנים לאסא, וקמט ועשרים ליהושפט, הרי שלשים
 וארבע, ושמונה שנים ליהורם, הרי ארבעים ושתיים, ויתכן לפרש, כי יהורם היה יותר
 מארבעים שנה, ולא מנה מימי מלכותו אלא שמונה שנים, שמלך בקוקתו, אבל מעת שנפל
 ביד הערבים, ונפל גם כן בחליים, לא מנו ליומי מלכותו, והמליכו אחזיהו בנו בחייו,
 מעת שנפל אביו, והלך בלא חמדה (למעלה מזה כ"א ט"ז וגו'), והיו עשרים שנה,
 וכשהמליכוהו בחיי אביו היה בן עשרים ושתיים, וזה שאמר במלכים (ב' ח' כ"ו): בן
 עשרים ושתיים שנה אחזיהו במלכו, וכשמת אביו היה בן ארבעים ושתיים שנה, ולא מלך אחר
 שמת אביו אלא שנה אחת. (רד"ק). ושם אמו עתליהו בת עמרי. בת אחאב היתה,
 כמו שכתוב למעלה (כ"ו א'), אלא שיחס אותה לאבי אביה, וכן (שמות ב' י"ח): ותבאנה
 אל רעואל אביהן, שהיה אבי אביהן, (הנ"ל). (ג) גם הוא הלך וכו'. כמו יהורם
 אביו (למעלה מזה כ"א ו"ו). בברכי בית אחאב וגו'. ראה במלכים (ב' ח' כ"ז).
 (ד) כבית אחאב. היכמא דענדו אינטי בית אחאב. (תרגום רב יוסף). (ה) ויכו
 דרמים. ספר אל"ף, כמו הארמים, וכן (קהלת ד' י"ד) מבית הסורים יכל, כמו
 האסורים. (רד"ק בתוספת ביאור). וכן תרגום רב יוסף: "ארמאי". (ו) בני
 המכים

דבר י ה י מ י ס ב ב עז

בְּמַלְכוֹ וּשְׁנָה אַחַת מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אָמוֹ
עַתְלִיָּהוּ בֵּת עֲמֹרִי: ג גַּם הוּא הֵלֵךְ בְּדַרְכֵי בֵּית
אַחָאב כִּי אָמוֹ הֵיטְהָ יוֹעֲצָתוֹ לְהַרְשִׁיעַ: ד וַיַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינַי יְהוָה כִּבְיֹת אַחָאב כִּי הִמָּה הָיוּ לוֹ יוֹעֲצִים
אַחֲרַי מוֹת אָבִיו לְמִשְׁחִית לוֹ: ה גַּם בַּעֲצַתֶם הֵלֵךְ
וַיֵּלֶךְ אֶת יְהוֹרָם בֶּן אַחָאב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְמִלְחָמָה
עַל חֹזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם בְּרָמוֹת גִּלְעָד וַיָּבֹו הָרָמִים
אֶרֶץ יוֹרָם: ו וַיָּשָׁב לְהַתְרַפָּא בְּיִזְרְעֵאל כִּי הַמְכִים
אֲשֶׁר הִכְהוּ בְּרָמָה בְּהַלְחֵמוֹ אֶת חֹזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם

ועזריהו

רש"י

כב (3) בן ארבעים ושנים • ובמלכים (3' כ"ח) הוא אומר בן עשרים ושנים
הא כיצד לפי זה היה הבן גדול ונחזיו 3' שנים אלא 3' שנים קודם
שנולד יהורם אביו נגזרה גזירה זו על בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן הוא אומר
ומהאבים היתה תבוסת אחזיה וגו' וזויהו שנסא אסא את בת עמורי ליבוספט בנו
נגזרה גזירה זו כך שנויה בסדר עולם ונחוספתא דכוסה אך בכל המקראות לא נחזיו
שנסא יבוספט בת עמורי אך נחזיהו (מלכים ולעיל 3' י"ח) ויתחתן לאחאב ושמו
זו היא אחותו שנסא ובשנת ל"א לאסא נסאה שגאמו' במלכים א' ט"ז ובשנת ל"א לאסא
מלך עמורי וכנסא אסא את בתו ליבוספט בנו שנתעלה עמורי וסרג תבני לא וחשוב
משנת ל"א לאסא עד שולך אחזיהו ותמלא מ"3 שנה ועוד כתוב אחד במלכי' (3' ח')
בשנת י"3 ליורם בן אחאב מלך אחזיהו בן יהורם וכתוב אחד אומר (שס 3' ט') ובשנת
י"א ליורם מלך אחזיהו על כרחיו יהורם אביו לא מות אלא בשנת י"3 ליורם בן
אחאב סהרי כתיב שס 3' ח' בשנת ה' ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יבוספט וח'
שנים מלך וזוה שומר טוב בשנת י"א ליורם לפי שולך בחיי אביו שנה אחת לפי שהיה
אביו נגוע בתחלו' קשים כמו שנחמר (לעיל 3' כ"ג) ואחרי כל זשה נגפו ה' וגו'
וימליכו יושבי ירושלים את אחזיהו בנו הקטן שנה אחת בחיי אביו וזוהו דכתיב בשנת
י"א ליורם וזוה שומר בשנת י"3 ליורם לאחר שמת אביו אז היה י"3 ליורם:
(ה) ויבו הרמים • כמו הארמוס הרבה מקומות חסר אל"ף כגון לעמשא תומר
ופעמיס האל"ף נוספת בתיבה כגון (תיליס פ"ט) איתן האזרחי כמו הזרחי
ואל"ף של ואחותי באזניכס (איוב י"ג) : (ו) כי המכים אשר הכוהו פתרון מן
המכים וכן במלכים (3' ח') : ועזריהו בן יהורם • זה אחזיהו וכן הוא אומר (שס)
ואחזיהו

דבריהם ב כב

ועוריהו בן יהורם מלך יהודה ירד לראות את
יהורם בן אחאב בירעאל ביחלה הוא: ומאלהים
היתה תבוסת אחזיהו לבוא אל יורם ובבאו יצא
עם יהורם אל יהוא בן נמשי אשר משחו יהודה
להכרית את בית אחאב: ה ויהי בהשפט יהוא עם
בית אחאב וימצא את שרי יהודה ובני אחי אחזיהו
מישרתים לאחזיהו ויהרגם: ט ויבקש את אחזיהו
ויקבדו והוא מתחבא בשמרון ויבאחו אל יהוא
וימיתו ויקברו כי אמרו בן יהושפט הוא אשר
דרש את יהודה בכל לבבו ואין לבית אחזיהו לעצור
כה לממלכה: י ועתליוהו אם אחזיהו ראתה כי

מת

רש"י

ואחזיהו נ"ך יהודה ירד לראות את יורם: (ז) תבוסת • פתרון עירבוב כמו
(יחזקאל ט"ז) מתבוססת בדמיון: (ח) ובני אחי אחזיהו • ומה שלא נאמר ואחי
אחזיהו לפי שנהרגו בימי יורם אזיהס כדכתיב לעיל (ז' כ"ח) ויעלו זיהודה
ויבקעו וגו' ולא נשאר בן כי אם אחזיהו קטון בניו: (י) ותקם ותדבר • לשון דבר
ובמלכים (ז' י"ח) כתיב ותאבד ועל הדור הזה אמר דוד (תילים י"ז) למנצח על
השמינית שראה דוד נרות הקודש שבדור שמיני יורגו כל זרעו על ידי עתליהו שהרי
משלמה עד כאן שמנה דורות ונתפלל שנשתייר זרעו לזכרון ואומר (שם) הושיעה
ה' כי גמר חסיד וגו' ובמלכים (ז' י"ח) אומר שע"ס המות הרגתם שהרי כתיב
שם ותגנוב אותו מתוך בני המלך הממותים וקרינן הממותים ויש אם למקרא ויש אם
לפסוק

באור

המכים וגו' • שם, כמו המכות, כלומר שהיה צריך להתרפאות בעבור המכות • (רד"ק)
זיעור המאמר: וישב להתרפא בירעאל, כי היו לו המכים (המכות), אשר
הכרה ברמה וכו' • וכן מרגמתי אשכנזית • וראה במלכים (ז' ח' כ"ח כ"ט) • ועוריהו
בן יהורם מלך יהודה • הוא אחזיהו, מלך יהודה (למעלה מזה פסוק א'), ושני שמות
היו לו • (רד"ק) • (ז) ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו וכו' • מלת תבוסת,
האמורה פה, היא ענין כליון, מלשון כפנה מונסר ישיעו י"ד י"ט, והדומים לו • וראה
במלכים (ז' פרשה ט') • (ח) ובני אחי אחזיהו משרתים לאחזיהו • הוא שאמר
במלכים

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י ע ה

עוריהו, וְאֵהֶן יְהוֹרָם'ס, קַעֲנִיג פֶּאָן יְהוּדָה, רִיזֹטע נאָך יודעאל, דען
 יְהוֹרָם, וְאֵהֶן אַחאַב'ס, צו בעזוכען, דער קראַנק לאַג. [ו] פֶּאָם עווי,
 גען וואָר אַחויהו'ס אונטערנאָנג בעשטימט, דאַס ער צו יורם קאַם ;
 אונד דאָ ער צו יְהוֹרָם קאַם, צאָג ער מיט איהם גענען יהוא, דען וְאֵהֶן
 דעם נמשי, דען דער עוויגע זאַלכען לים, דאַן הויז אַחאַב'ס אויזצוראָט.
 טען. [ח] אַלו נון יהוא אָן דעם הויע אַחאַב'ס שטראַפֶּען אויזאיכטע,
 פֶּאָנד ער דיא פֶּירסטען יְהוּדָה'ס אונד דיא זעהנע דער ברידער אַחויהו'ס,
 דיא אים דינסטע דעם אַחויהו שטאַנדען, אונד לים זיא הינריכטען.
 [ט] היראויף לים ער דען אַחויהו אויפֿוועען, אונד מאַן בעקאַם איהן
 געפֿאַנגען, דאָ ער זיך אין שומרון פֿערבאַרגען הילט; מאַן בראַכטע
 איהן צו יהוא, טעדטעטע איהן, לים איהן אַכער בענראַכען, אינדעם
 מאַן שפראַך: „ער איזט דאָך איין ענקעל יהושפֿט'ס, דער דען עוויגען
 פֶּאָן גאַנצעם הערצען זוכטע.“ אונד זאָ האַטטע נון דאן הויז אַחויהו'ס
 נימאַנדען, דער קראַפֿט צור רעגירונג צייגטע. [י] עתליהו, דיא מוט.

ט ע ר   ב א ו ר

במלכים (ב' י"ד י"ג): ויהוא מצא את אחי אחזיהו, רוצה לומר בני אחזי, ויאמר מי אתם,
 ויאמרו אחי אחזיהו אנחנו, וכרד לשלום בני המלך ובני הגבירה, וכן אמר הנה: משרתים
 לאחזיהו, כלומר היו הולכים לעבודת אחזיהו, לעזור לבני מלך ישראל. (רד"ק). ויהוא
 ראה במלכים (ס"ס פסוק י"ד). (ט) ויבקש את אחזיהו וילכדוהו והוא מתחבא
 בשומרון וגו'. ובמלכים (ב' ט' כ"ז) הוא אומר: ואחזיה מלך יהודה ראה, וינס דרך
 בית הגן, וירדוף אחריו יהוא, ויאמר: נס אותו הכוהו וכו', כראה, כי בדרך הכוהו
 כשהיו נסים, ואפשר כי כשרדפו אחריו לא השיגוהו, כי לא אמר: ויכוהו אל המרכבה,
 אלא הכוהו, ולא השיגוהו הם בעצמם, אלא הורלו קנים, והוא נס, כמו שאמר (ס"ס):
 וינס מגדו, ואפשר כי יכל ממגדו, ומה שאמר (ס"ס): וימת סס, לא מת ממש, אלא
 השיגוהו הקנים בדרך, כשהיה נס, וינס מגדו, ונס מת, שנשתק בחולי מחמת המכות,
 כמו שאמר בכל (שמואל א' כ"ה ל"ז): וימת לבו בקרבו, ולא מת ממש, עד עשרה ימים
 סס פסוק ל"ח), וכן פירושו, וימת סס, שנשתק, ואחרי כן נשאוהו עבדיו, להתחבא
 בשומרון, ויתחבא בשומרון, וימלאוהו סס, ויביאוהו אל יהוא, וימיתוהו, כי עדין לא
 מת, ומה שאמר הנה: ויקברוהו, כי אמרו: בן יהושפט הוא, פירושו: נסנו אותו לקבורה,
 והניחו עבדיו, שיאווהו ירושלים, כמו שאמר במלכים (ב' ט' כ"ח): ויכניסו אותו עבדיו
 ירושלימה, ויקברו אותו בקברו, עם אבותיו, בעיר דוד. (רד"ק). וראה בדברי רש"י
 זכ"ל במלכים (ס"ס פסוק כ"ז): בן יהושפט הוא. אחזיהו היה בן יהורם, אשר היה
 בן יהושפט, ובני בנים הם כבנים, כנודע. ואין לבית אחזיהו וגו'. ולא אית
 לבית אחזיהו גבר, דלית קילא, למיחד מלכותא. (מרגנוס רב יוסף). לעצור כח
 לסלקה. מעת שמת הוא, כי לא היה לו בן גדול, ראוי למלוך, וכל אותן שהיו מורע
 המלוכה, היו קטנים, לפיכך היה כח ביד עתליהו, להמית כל זרע המלוכה לבית יהודה.
 (רד"ק). (י) ועתליהו אם אחזיהו וכו'. הנה זה היה מאת השם יתנרך, לכלות
 הזרע

תרגום אשכנזי

טער אחויהו'ם, זאָה, דאָס איהר זאָהן מאַדט וואַר, מאַכטע זיך אויף, אונד לים דיא גאַנצע קעניגליכע נאַכקאַממענשאַפֿט דעם הויזעס יהודה אומבריינגען. [יא] אָבער דיא פרינצעסין יהושבעת נאָהם דען יואש, זאָהן דעם אחויהו, נאָכדעם זיא איהן אויז דער מיטצע דער ערמאָרדע. טען קעניגליכען קינדער געשטאָהלען האַטטע, אונד בראַכטע איהן מיט זיינער אַמטע אין איהר שלאַפֿציממער. זאָ פֿערבאַרג איהן יהושבעת, דיא טאָכטער דעם קעניגס יהורם אינד געמאָהלין דעם פריסטערס יהוידע, וועלכע דיא שוועסטער אחויהו'ס וואַר, פֿאַר עתליהו, דאָס זיא איהן ניכט אומבריינגען לים. [יב] ער בליב בייא איהנען זעכס יאָהרע אין דעם הויזע גאַטטעס פֿערבאַרגען, אינדעם עתליהו דאָו לאַנד בעהעררשטע.

כג

[א] אים זיבענטען יאָהרע פֿאַסטע יהוידע מוטא, אונד פֿעראיי, נינטע דיא אָבערסטען איבער הונדערטע, עוריהו, זאָהן ירוחם'ס, ישמעאל, זאָהן יהוחנן'ס, עוריהו, זאָהן עובד'ס, מעשיהו, זאָהן עדיהו'ס, אונד אלישפט, זאָהן זכרי'ס, מיט זיך אין איינען בונד. [ב] דיזע רייזטען אין יהודה אומהער, אונד פֿערזאַממעלטען דיא לוי'ס אויז אַללען שטעדטען יהודה'ס אינד דיא פֿאַמיליענהייפטער ישראל'ס, דאָס זיא נאָך ירושלים קאַמען. [ג] היראויף שלאָס דיא גאַנצע פֿער. זאַממלונג אים הויזע גאַטטעס איין בינדנים מיט דעם קעניגע, אונד ער (יהוידע) שפראַך צו איהנען: זעהט! דער זאָהן דעם קעניגס זאָלל

באור

העררשען

היזע, הנא מאת בית אחאב, כי כותר, שלא חמית יהוא, חמית עתליה. (מדברי ילצ'ג במלכים ב' י"א א'). וחברר ומחית, מענין (שמות ט' ג') דנה כנד מאור. (רד"ק). וכן תרגם רב יוסף: יקטלת. (יא) בחדר המטות כמו שתרגם יונתן במלכים (ב' י"א ב'): באידרון בית משכנא, כלומר בחדר, שהיו בו יהוידע ויהושבעת אשתו. (רד"ק). וכן מתורגם אשכנזית. ורב יוסף תרגם: נקודש קודשא, וראה בדברי רש"י זכ"ל בזה. (יב) ויהי אהם יגו' ראה בספר מלכים (סס פסוק ג'). כג (א) ובשנה השביעית וכו'. ראה בספר מלכים (ב' י"א ד'). (ב) וראשי האבות לישראל. מלת לישראל תורה פה על שנתו יהודה ובנימן.

זהם

מכלל יופי מן קאפיטעל כב

כב (ז) חכוסת אחויהו' ענין הרמיסה והגיאול כלומר שם בלבו ללכת אל יורם וכהליכה ההיא חכוסתו שלא נהג בו יהוא מנהג מלך אלא כזהו ואמר לעבדיו גם אותו הנהו וגו'.

ד ב ר י ה י מ י ס ב כ כ כ ע ט

מֵת בְּנֵהּ וְתִקַּם וְתִדְבַר אֶת כָּל זֶרַע הַמְּמַלְכָה
לְבֵית יְהוּדָה: יא וְתִקַּח יְהוֹשֻׁבֶעֶת בֵּת הַמֶּלֶךְ אֶת
יֹאשׁ בֶּן אַחֲזִיָּהוּ וְתִגְנַב אֹתוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי הַמֶּלֶךְ
הַמּוֹמְתִים וְתִתֵּן אֹתוֹ וְאֶת מִינְקָתוֹ בְּחֹדֶר הַמַּטְוֶה
וְתִסְתִּירֵהוּ יְהוֹשֻׁבֶעֶת בֵּת הַמֶּלֶךְ יְהוֹרָם אִשְׁת
יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן כִּי הִיא הָיְתָה אַחֻת אַחֲזִיָּהוּ מִפְּנֵי
עֵת לִידּוֹ וְלֹא הִמִּיתָהוּ: יב וַיְהִי אֲתָם בְּבֵית הָאֱלֹהִים
מִתְחַבְּאֵשׁ שְׁשֵׁים וְעֵת לִיה מַלְכָת עַל הָאָרֶץ:

כג ח וּבְשָׁנָה הַשְּׂבִיעִית הִתְחַזַּק יְהוֹיָדָע וַיִּקַּח אֶת
שָׂרֵי הַמְּאֹזֹת לְעֹזְרֵיהוּ בֶן יִרְחָם וְרִ' שְׁמַעְיָאל
בֶּן יְהוֹחָנָן וְלְעֹזְרֵיהוּ בֶן עֹזִיָּבָד וְאֶת מַעֲשִׂיָּהוּ בֶן עֲדִיָּהוּ
וְאֶת אֶלִישַׁפְטָא בֶּן זְכַרְיָא עַמּוֹן בְּכַרִּית: יג וַיִּסְכְּפוּ בֵּי יְהוּדָה
וַיִּקְבְּצוּ אֶת הַלְוִיִּם מִכָּל עָרֵי יְהוּדָה וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת
דְּיִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל יְרוּשָׁלַם: יד וַיִּכְרַת כָּל הַקָּהָל
בְּרִית בְּבֵית הָאֱלֹהִים עִם הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לָהֶם הִנֵּה
בֶּן הַמֶּלֶךְ יִמְלֹךְ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עַל בְּנֵי דָוִד:

ז זה

ר ש"י

לנוסרת הנומיתים משמע שכבר מתו ואם לנוסרת הנומיתים שמתו והולכים ע"י
ייסורים ל' הווה ולא לאלתר והכו נשיתת כישוף וסס המות שלא מתים לאלתר אלא
הולכים ומדוכים בתלואים ושוכ מתים ודוגמא ממותי תחלואי רעז כי גם כס אין
מתים לאלתר: (יא) בחדר המטות. תרגום בחדרון צית ערסתא כלומר צערה
בחדר שכיבת הכהנים ורצוני שלמה ז"ל פירש בעליית צית קדש הקדשים כדכתיב
במלכים (ז' י') ויהי אלה בצית ה' ונתחנא וגו' ועליו אמר דוד (תילים לז) כי
יפנני בסוכה וגו' וקורהו חדר המטות (במלכים ז' יא') על שם צין שדיילין והוא
שיסר ר' אליעזר הקליר (בזכרונות דיוס א' דר"ה יתר זה ע"א כ"ו) אם כן
למטות נפץ חדר המטות לכפור יזכור חורבן הצית יכפר עליכם:
כג (ג) ויכרת כל הקהל ברית בצית האלהים עם המלך • שיבואו לעזרתו:

דבר י ה י מ י ב כ ב

ז זה הדבר אשר תעשו השלשית מכם באי
השבת לכהנים וללויים לשערי הספים: סוה שלשית
בבית המלך והשלשית בשער היסוד וכל העם
בחצרות בית יהוה: ואל יבוא בית יהוה כי אם
הכהנים והמשרתים ללויים המה יבאו כי קדש
המה וכל העם ישמרו משמרת יהוה: ז והקיפו
הלויים את המלך סביב איש וכליו בידו והבא אל
הבית יומת והיו את המלך בבאו ובצאתו: ח ויעשו
הלויים וכל יהודה ככל אשר צוה יהוידע הכהן
ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת
כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות: ט ויתן
יהוידע הכהן לשרי המאות את החניתים ואת
המגנות ואת השלטים אשר למלך דוד אשר בית
האלהים: י ויעמד את כל העם ואיש שלהו בידו

מכהף

ר ש י

(ד) צחי השבת. וגם מוצאי השבת. כדכתיב בסמוך ויקחו איש חס, אנשיו
צחי השבת עם יוצאי השבת המשמרות היו מתחדשות בשבת כהונה ולויה אחת
יוצא' ואחת נכנסת ואלו עכב יהוידע עם משמר היוצא עם משמר הנכנ' וחלקן לשלשה
חלקים: (ה) והשלשית בבית המלך. לשמור שלא יקצצו עליו להרוג אותו:
והשלשית. היא השניה: בשער היסוד. ובמלכים (צ' יא') כתיב בשער סור ובזימח
ירושלמי מפרש ז' שמות היו לו לשער היסוד סור על שם שהיו מטהרים שם את
המזרעים על צהן ידם ועל שם סורו טמא קראו לנו (איכה ד') (ו) וכל העם
ישמרו. שלא יבואו ציה ה': (ז) וכליו בידו. כלי מלחמתו בידו: (ח) צחי השבת
עם יוצאי השבת כי לא פטר. אותן מחלקות היוצאים ללכת לביתם חלא עכבם שם
עם הבאים דוגמא בלשכות פטורים כלומר פטורים היו מכל מלאכה שבעזרה כי חס
לשמור הלשכות כי יומם ולילה חובה עליהם במלאכה לשמור העזרות והלשכות לפיכך
היו פטורין מכל שאר מלאכה העזרה: (י) ואיש שלהו בידו. כלי זימנו כמו ובעד

השלח

ת ר ג ו ם א ש כ נ ו י פ

העררשען, וויא דער עוויגע פֿאָן דען זעהנען דויד'ס פֿערהים. [ר] איהר
 האַבט נון פֿאַלגענדעם דאָכייא צו טהון: איין דריטטעל פֿאָן איך פרי
 סטערן אונד לויס, דיא איהר דען וואַכענדינסט אַנטרעטעט, העלט וואַכע
 אַם טהאַרע סיפּים, [ה] איין דריטטעל אַם קעניגליכען פֿאַללאַסטע,
 איין דריטטעל ביא דעם גרונדטהאַרע, אונד דאָז גאַנצע פֿאַלק אין דען
 פֿאַרהעפֿען דעם טעמפעלס. [ו] עז קאַממע נימאַנד אין דען טעמפעל,
 אַלו דיא פריסטער אונד דיא דינענדען לויס; דיזע דירפֿען הינאיינ גע
 הען, ווייל זיא געהייליגט זינד, דאָז גאַנצע פֿאַלק אַכער פֿערוזיהט דיא
 וואַכע אַם הויזע גאַטטעס. [ז] דיא לויס אומגעכען דען קעניג פֿאָן
 אַללען זייטען, יעדער מיט דען וואַפֿען אין דער האַנד, אונד ווער אין
 דען טעמפעל איינדריינגען ווילל, דער זייא דעם טאַדעס; זאָ וייד אום
 דען קעניג, ווען ער הינאיינ אָדער הינאויז געהט! [ח] דיא לויס
 אונד גאַנץ יהודה טהאַטען אַללעס, וואָ דער פריסטער יהוידע בעפֿאַהל.
 זיא נאַהמען יעדער זיינע לייטע צו זיך, זאָוואָהל דיא צום וואַכענדינסט
 געקאַממענען, אַלו דיא דאָפֿאָן אַבגעגאַנגענען; דען דער פריסטער יהוידע
 ענטלויס קיינע דער אַבטהיילונגען. [ט] דער פריסטער יהוידע גאַב נון
 דען אַכערסטען איכער הונדערטע דיא שפּיסע, שילדע אונד קעכער דעם
 קעניגס דויד, דיא אים הויזע גאַטטעס וואַרען. [י] ער שטעללמע דאָז

גאנצע באַר

שהם מלכות יהודה, ועל רגיש מראשי האנות לעשרת השבטים, אשר כלו לעבדי מלך
 יהודה, והיו חסות מלכותי. (ד) זה הדבר אשר העשו וגו'. ראה נמלכים (סס
 פסוק ה' ו' ז' י'). לשוערי הסיפים. הוא האמור למעלה בענין המשמרות: בית האסופים
 (דברי הימים א' כ"ו ע"ו, וראה גם נביאורי), וזה השער היה לדכוס העזרה. (רד"ק).
 ועל פי זה תרגמתי אשכנזית. (ה) בשער היסוד. ונמלכים (סס פסוק ו"ו): בשער
 סור, ופירשו רבותיכו ז"ל, שהיה שער מזרחי, ושבעה שמות היו לו. (הכ"ל). וראה
 בדברי רש"י זכ"ל בזה, ולדעת רלב"ג ז"ל נמלכים (סס) נקרא השער הזה שער היסוד,
 כי הוא היסוד הראשון מן הקדושה. (ו) והמשרתים ללויים. הלמ"ד במקום ה"א הידיעה,
 וכן (מלכים ב' ז' י"ז) אשר למלך נשען על ידו, כמו המלך. (רד"ק). כי קודש הטה
 מוסב על הכהנים והלויים. וכל העם וגו'. פירושו: הכהנים והלויים ישמרו צהוק בית
 המקדש, ולא יכנסו שם ישראל, וכל עם ישראל ישמרו משמרת ה' מנחון. (הכ"ל).
 ישמרו משמרת ה'. ינטרון מטרת בית מקדשא דה'. (תרגום רב יוסף). וראה בפסוק
 הקודם ונמלכים (ב' י"א ז' י'), כי שם כתוב: ושמרו את משמרת בית ה'. (ז) והקיסו
 הלויים וכו'. ראה נמלכים (סס פסוק ח'). וכליו בידו. וזייכיה בידיה. (תרגום
 רב יוסף). והבא אל הבית. ודייעול לבית מקדשא דה'. (הכ"ל). את המלך.
 עם מלכא. (הכ"ל). (ח) כי לא פטר וגו'. פירושו המלקות, שהיו כחלקות מימי

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י

גאנצע פאלק, יעדען מיט דען וואָפּפּען אין דער האַנד, פּאָן דער רעב.
 טען זייטע דעם הויזעס אָן ביו צור לינקען זייטע דעסועלבען, לענגס דעם
 אַלמאַרעס אונד דעם טעמפעלס, רינגס אום דען קעניג. [יא] היראויף
 פיהרטע מאָן דען קעניגליכען פרינצען העראויז, זעצטע איהם דיא קראָ.
 גע אויף, בעקליידעטע איהן מיט דעם קעניגליכען שמוקקע, אונד הול.
 דיגטע איהם; דאָן זאָלכטען איהן יהודע אונד זיינע זעהנע, אונד אַל
 לעסיריף: "עו לעבע דער קעניג!" [יב] עתליהו הערטע דאָן געשרייא
 דעם צולויפענדען פאלקעס, דאָן דען קעניג פרויז, אונד קאַם צום פּאָל.
 קע אין דען טעמפעל. [יג] אַלו זוא נון אים איינגאַנגע דען קעניג אויף
 דעם געריסטע שטעהען זאָה, אומגעבען פּאָן דען פירסטען אונטער לוי.
 טעם פּאָווינענשאַלל, דאָן גאַנצע פּאָלק פּרעהליך אונד אין דיא פּאָווינען
 שטאַסענד, אונד דיא זענגער מיט מוזיקאַלישען אינסטרומענטען, לאָב.
 געזענגע אַנשטיממענד, דאָ צעררים זיא איהרע קליידער, אונד ריף:
 "פּערשווערונג! פּערשווערונג!" [יד] דער פרויסטער יהודע לים
 היראויף דיא אָבערסטען איבער הונדערטע, דיא בעפעהלסהאַבער דעם
 הערעם, הערפּאָרט־עטען, אונד שפּראַך צו איהנען: "פּיהרעט זיא
 "הינאויז אין דען זייטענגאַנג, אונד ווער איהר פּאָלגט, ווערדע מיט
 "דעם שווערטע געטעדטעט! דען, שפּראַך דער פרויסטער, אים הוי.
 זע גאַטטעס דירפּט איהר זיא ניכט אומבריינגען." [טו] זיא מאַכטען

איהר

ב א ו ר

דוד, כל משמר ומשמר שנתו, הוא עכנס כלס, ולא פטר יונאי השנת, אלא עכנס כלס
 עס באי השנת, להיות שומרים המלך. (רד"ק). (ט) ויתן יהודע וכו'. ראה במלכים
 (כ' י"א י"ד). השלטים. הם האשפות, שנותנים בהם התיים, הנקראים בל"א
 (קעכער), כמו שלטי הוהב (דברי הימים א' י"ס ז'י', וראה פס בניאורי), וכן תרגמתי
 פה אשכנזית. בית האלהים. בנית האלהים. (י) ויעמד את כל העם וגו'.
 ראה במלכים (סס פסוק י"א). ואיש שלחו בידו. חרבו, כמו (איוב ל"ו י"ג) בשלח
 יעבדו. (רד"ק). (יא) ויוציאו את בן המלך וגו'. ראה במלכים (סס פסוק י"ב).
 ואת העדות. בנדימלכות, מן ועדית עדי (יחזקאל כ"ג מ"ס), עדות נשקל גארות.
 (רד"ק). ויסשחוהו יהודע ובניו. ומפני מה משחוהו? והלא אין משחין מלך
 בן מלך? מפני מחוקת של עתליהו, כמו משחו שלמה מפני מחוקתו של אדוניו. (הנ"ל
 במלכים במקום הנזכר). (יב) וחשמע עתליהו וכו'. ראה במלכים (סס פסוק י"ג).
 העם הרצים וגו'. העם, שהיו רצים, לרשות עשית המלך, והיו מהללים אותו. בית
 ה'. לנית ה'. (יג) ותרא והנה המלך וכו'. ראה במלכים (סס פסוק י"ד).
 עומד על עסורו. ראה בברכירש"י ז"ל בזה, כי על פיו תרגמתי אשכנזית. על המלך.
 אבנ

דבר י ה י מ י ס כ כ ג כ ד

בית המלך וימיתוה שם: טז ויכרת יהודע ברית
בינו ובין כל העם ובין המלך להיות לעם ליהוה:
י ויבאו כל העם בית הבעל ויתצוהו ואת מזבחתיו
ואת צלמיו שברו ואת מתן כהן הבעל הרגו לפני
המזבחות: יח וישם יהודע פקדת בית יהוה ביד
הכהנים הלויים אשר חלק דויד על בירת יהוה
להעלות עלות יהוה ככתוב בתורת משה בשמדתה
ובשיר על ידי דויד: יט ויעמד השוערים על שערי
בית יהוה ולא יבוא טמא לכל דבר: כ ויקח את
שרי המאות ואת האדירים ואת המושלים בעם
ואת כל עם הארץ ויורד את המלך מבית יהוה
ויבאו בתוך שער העליון בית המלך וישבו את
המלך על כסא הממלכה: כא וישמחו כל עם הארץ
והעיר שקטה ואת עת ליהוה המיתו בחרב:

כד ח בן שבע שנים יאש במלכו וארבעים שנה
מלך בירושלם ושם אמו צביה מבאר

שבע

ר שז"י

מקום לנזם: (טז) ברית בינו ובין כל העם ובין המלך. שיהו כולם המלך והעם
אחריו: (יח) פקודת ממונים על זה להעלות עלות וכל האמור בפרשה דוגמת
(ירמיה כ') וישמע פשחור וגו' הוא פקיד נגד בית ה': (יט) ולא יבא טמא לכל דבר.
אף היו פקידים שלא יניחו ליכנס בעזרה שום טמא משום טורח כל דבר:

באור

אכל המלך. ומודיעים לחלל. ומלפין לשבחא. (תרגום רב יוסף). (יד) אל סבית
השררות. לגיון מן סדרו מעלנייא. (הכלל) והבא אחריה. לעזרה. (דק' ק)
לא חפיתוה בית ה'. לא תקטלונה הכא, דלא תסאנית בית מקדשא דה'. (תרגום
רב יוסף). וראה במלכים (אס פמוק ט"ו). (טו) וישמו וגו'. ראה שם (פסקו ט"ז).
לה

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י פ כ

איהר דאהער פלאץ; זיא קאם צום אייננאננע דעם ראָסטאהאַרעם, דאַז
 גאָך דעם קעניגליכען פּאַללאַסטע צוגינג, אונד וואַרדע דאָ אומגעבראַכט.
 [טו] יהודע ערריכטעטע נון איינע בונד צווישען זיך, דעם גאַנצען
 פּאַלקע אונד דעם קעניגע, איין פּאַלק דעם עוויגען צו זיין. [יו] היר.
 אויף צאָג דאַז גאַנצע פּאַלק אין דען טעמפעל בעל'ים, רים איהן נידער
 צערבראַך זיינע אַלטערע אונד בילדער, אונד ערשלוג מתן, דען פּרים.
 טער בעל'ים, פּאַך דען אַלטערען. [יח] יהודע בעזעצטע נון דיא עט.
 טער אים הויזע דעם עוויגען מיט דען פּריסטערן אונד לויים, דיא דויד
 ביים טעמפעל איינמהילטע, דעם עוויגען גאַנצאַפּפּער דאַרצוברינגען,
 וויא אין דער לעהרע משה'ס פּאַרגעשריבען איזט, מיט פּריידען, אונטער
 געזענגען, פּאַן דויד געזונגען. [יט] ער בעשטעללטע אויך דיא טהאַר.
 היטער אַן דען טהאַרען דעם טעמפעלס, דאַס קיין אונרייכער, אין איה.
 גענד איינעם פּאַללע, היניין קעמע. [כ] ענדליך נאָהם ער דיא אָבער.
 סטען איבער הונדערטע, דיא מעכטיגען אונד פּירסטען דער גאַנצאַן אונד
 דאַז איבריגע פּאַלק צוואַממען, אונד פּיהרטע דען קעניג אויז דעם טעמ.
 סעל הינאַב; זיא צאָגען דורך דאַז אָבערע טהאַר אין דען פּאַללאַסט,
 אונד זעצטען דען קעניג אויף דען קעניגליכען טהאַרן. [כא] דאַז גאַנ.
 צע פּאַלק פּרייעטע זיך נון, אונד דיא שטאַרט וואַרד ווידער רוהיג, דאַ
 עחליהו אומגעבראַכט וואַר.

כד [א] זיבען יאהרע וואַר יואש אַלט, דאַ ער דיא רעגירונג אַנ.
 טראַט, אונד רעגירטע פּירציג יאהרע אין ירושלים. זיינע

ב א ו ר מ ו ט ט ע ר

לה ידים. כלומר נתנו לה מקום, לכנס ולהכנס אל מנוא שער המוסים. (רד"ק).
 וכן תרגום רב יוסף: "ושיאול לה אתר." (טו) ויכרות יהודע ברית וכו'. ראה
 במלכים (שם פסוק י"ז). בינו וכו'. מלת בינו מוספת על יהודע הכהן, והטעם,
 שיהודע כרת ברית בינו ובין כל העם ובין המלך, שיהיו כלם, המלך והעם, לעם לה', כי
 הכהן הנזיק הזה היה בנרית ההוא בשם האלהים ובשליחותו. להיות לעם לה'. למחוי
 לעם, משם קדס ה'. (תרגום רב יוסף). (יו) ויבואו כל העם וכו'. ראה במלכים
 (שם פסוק י"ח). (יח) וישם יהודע פקודות וכו'. ראה שם (פסוק הנזכר).
 להעלות עולות לה'. לאסקא עלון קדס ה'. (תרגום רב יוסף). (כ) ויקח את
 שרי המאות וכו'. ראה במלכים (שם פסוק י"ט). (כא) וישמחו כל עם הארץ
 וכו'. ראה שם (פסוק כ').

כד (א) בן שבע שנים יואש וכו'. ראה במלכים (ב' יב' א' ב'). (ב) ויעש
 יואש

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י

מוטטער היס צביה, אונד וואָר אויז באַר שבע. [ב] יואש מהאט,
 וואָ דעם עוויגען וואָהל געפֿעללט, זאָ לאַנגע דער פֿריסטער יהודע לעב.
 טע. [ג] יהודע פֿערמעהלטע איהן מיט צווייא ווייבערן, אונד ער צייג.
 טע זעהנע אונד טעכטער. [ד] נאָך דיועם פֿאַסטע יואש דען ענטשלוס,
 דאָז הויז דעם עוויגען נייא הערצוריקטען. [ה] ער לויס דיא פֿריסטער
 אונד לויס פֿערזאַממעלן, אונד שפּראַך צו איהנען: „רייועט נאָך דען
 „שמערטען יהודה'ס היין, אונד זאַממעלט פֿאַן גאַנץ ישראל דאָז געלד
 „דער יעהרליכען שטייער, דאָז הויז איירעם גאַטמעס אויזצובעסערן;
 „בעשלייניגט אַבער דיא זאַכע!“ אַלליין דיא לויס בעשלייניגטען דיועם
 ניכט. [ו] דאָ לויס דער קעניג דען אַבערפֿריסטער יהודע רופֿען, אונד
 שפּראַך צו איהם: „וואָרום האַסט דוא ניכט אַכט אויף דיא לויס, דאָס
 „דיא אויז יהודה אונד ירושלים דיא שטייער איינבריינגען, דיא משה,
 „דער דינער דעם עוויגען, איינפֿיהרטע, אונד דיא געמיינדע ישראל'ס
 „פֿיר דיא שטיפֿטסהיטטע ענטריכטעטע? [ז] מאַכטען יא דיא נאָטט.

ב א ו ר   ל א ז ע

יואש הישר וכו'. ראה שם (פסוק ג'). (ג) וישא לו יהודע וגו'. לדעת רש"י
 ז"ל פה ולדעת רד"ק ז"ל (להלן פסוק כ"ה) שיעור הכתוב הזה, כי יהודע הכהן
 נשא שתי נשים, והוליד מהן בנים ובנות, וכן דעת הרשב"ד ז"ל ונשא כלי הרמב"ם ז"ל בפרק
 ז"ל מהלכות איסורי ביאה (הלכה י"ג), כי הרמב"ם ז"ל פסק שם, שאין כהן גדול נושא
 שתי נשים כאחת, שנאמר (ויקרא כ"א י"ג י"ד) אשה, אשה אחת, ולא שתי, והשיג עליו
 הרשב"ד ז"ל מהמקרא הזה, כי יהודע, הכהן הגדול, נשא שתי נשים, ומיץ הרב המגיד
 ז"ל, כי יהודע לקח אשתו השנית אשר מיתת הראשונה, או אחר גירושה, או לקח שתי
 נשות קודם שנתמנה לכהן גדול, אבל לדעת יוסף, בן גוריון הכהן (נקדמוניות לרומיים
 ספר תשיעי פרק שביעי), פירוש המאמר, כי יהודע נתן למלך יואש שתי נשים, והמלך
 הוליד מהן בנים ובנות, ועם זה הסכימו מתרגמים רבים, וכן הויע לי הסכס מהור"ר
 ישראל עמרען כ"י (שנת ביתו בעיר דרעווען), את דעתו נכתב, ונתן טעם לדבריו,
 כי מהמסך ספר דברי הימים, שהוא מספר והולך חוקף ונצורת מלכי יהודה, קיימם ומעשיהם,
 נראה שגם המאמר שלפנינו מכניא את שתי נשים מוסב על המלך יואש, ולא על יהודע הכהן,
 כי מה ענין נשי יהודע בפיפור חיי המלך יואש? ומה שכתב רש"י ז"ל על זה, איננו מסכים
 להתרת הספק הזה כרחוק, והדעת האחרונה הזאת נכונה היא בעיני, וכן תרגומתי אשכנזית.
 (ה) ויקבץ את הכהנים והלויים וכו'. ראה במלכים (ב' י"ב יג') מכל ישראל
 מאכסי יהודה ובנימן ומאכסי ישראל, מעשרת השבטים, אשר ישבו בארץ יהודה,
 תחת ממשלת מלכי יהודה (ראה למעלה מזה ט"ו י"ז, כ"א ב'). מדי שנה בשנה
 אותו כסף, שהיו ישראל כותנים מדי שנה בשנה, כדכתיב (שמות למ"ד י"ג): זה יתנו כל
 העובר על הפקודים מחנית השקל. (מדברי רש"י). (ו) את משאח משה עבד ה'
 הוא כסף שקלים, מחנית השקל, שהיו כותנים כל ישראל פעם אחת בשנה, כמו שכתוב
 בתורה (שמות למ"ד י"ב): כי השא את ראש בני ישראל וגו', ומפני מה קראו משאח? על שם

דבר ימימים כ כד פג

שבע: ויעש יואש הישר בעיני יהוה כל ימי יהודע
הכהן: וישא לו יהודע נשים שתיים ויולד בנים
ובנות: ויהי אחרי כן היה עם לב יואש לחדש
את בית יהוה: ויקבץ את הכהנים והלויים ויאמר
להם צאו לערי יהודה וקבצו מכל ישראל כסף
להזק את בית אלהיכם מדי שנה בשנה ואתם
תמחרו לדבר ולא מחרו הלויים: ויקרא המלך
ליהודע הראש ויאמר לו מדוע לא דרשת על
הלויים להביא מיהודה ומירושלם את משאת משה
עבד יהוה והקדח לישראל לאה העדות: כי
עתליהו

רש"י

כד (3) כל ימי יהודע. ובמלכים (3'3) כתיב כל ימיו אשר הורהו יהודע
הכהן אבל לאחר שנת אז צאו שרי המלך להסתחות לו לעשותו קדש
ובמדר' מפורש לפי שנטמן בצית קדש הקדש' ולא הזק חמרו כדי אתה להיות אזה:
(ג) ויולד בנים ובנות. לפי שנאמר למטה (כ"ד) שהרג יואש את בני יהודע הוצרך
לומר שהיו לו בנים: (ה) וקבצו מכל ישראל. כלומר קבצו חותו כסף שהיו ישראל
נותנין מדי שנה בשנה בדכתיב (שמות ל') כל העובר על הפקדים ובמלכים (3'3)
כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה' כסף עובר ונ' שלש כספים היו כסף עובר
שקלים בכל שנה הנאמר (שמות ל') בכל העובר על הפקדים עובר על סם העובר
וכסף נפשות ערכו על איש שהתנדב ערך נפשו כמו החומ' ערכי עלי וכל כסף אשר
יעלה על לב איש נדבה לבדק הבית: ואתם תמחרו לדבר ולא מחרו הלויים. מפורש
בטוב (במלכים 3'3) שאמר המלך יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו ויתעללו
בדבר להטריח מכריהם וכשראה המלך כן אמר להם (סס) ועתה אל תקחו כסף
מאת מכריכם כי לבדק הבית תתנוהו וזהו שאמר כאן ואתם תמחרו לדבר ולא מחרו
הלויים: (ו) משאת משה עבד ה'. כלומר שקלים שזוה עליהם במדר'. משאת
על סם כי תשא: (ז) כי עתליהו המרשעת צניה פרטו. הוצרך לומר כי מהדש צנחו
שלמה בניין חזק כי משצנחו שלמה עד יואש לא היו רק קכ"ה שנה וכבר היה נפרץ
שאם לא שפרצו עתליהו ובניה עדיין היה קיים שהרי מיואש עד יאשיהו יותר ממאת'
שנה ולא הוצרכו לחזקו עד יאשיהו ואעפ"כ לא עשאו יואש חדש כבתחילה מגמר
הבית עד יואש קכ"ה כיצד שלמה מלך מ' שנה כ"ד שנה למלכותו התחיל לבנותו ו' ו

דבר הימים ב כד

עַתְּלִיְהוּ הַמִּרְשַׁעַת בְּנִיָּה פָּרְצוּ אֶת בֵּית הָאֱלֹהִים
 וְגַם כָּל קְדָשֵׁי בֵּית יְהוָה עָשׂוּ לְבַעֲלִים: ^ח וַיֹּאמֶר
 הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲשׂוּ אֲרוֹן אֶחָד וַיִּתְּנֵהוּ בִשְׁעַר בֵּית יְהוָה
 חוּצָה: ^ט וַיִּתְּנוּ קוֹר בַּיהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם לְהָבִיא
 לַיהוָה מִשָּׂאת מוֹשֶׁה עֶבֶד הָאֱלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל
 בַּמִּדְבָּר: ^י וַיִּשְׁמְחוּ כָל הַשָּׂרִים וְכָל הָעָם וַיָּבִיאוּ
 וַיִּשְׁלִיכוּ לְאֲרוֹן עַד לְבֵלָה: ^{יא} וַיְהִי בַעַת יְבִיא אֶת
 הָאֲרוֹן אֶל פְּקֻדַת הַמֶּלֶךְ בְּיַד הַלְוִיִּם וּכְרָאוֹתָם
 כִּי רַב הַכֶּסֶף וּבָא סוֹפֵר הַמֶּלֶךְ וּפְקִיד כְּהֵן הָרֹאשׁ
 וַיַּעֲרוּ אֶת הָאֲרוֹן וַיִּשְׁאַהוּ וַיִּשְׁיבֵהוּ אֶל מְקוֹמוֹ כַּהֶעֱשׂוּ
 לְיוֹם בְּיוֹם וַיֹּאסְפוּ כֶסֶף לָרֹב: ^{יב} וַיִּתְּנֵהוּ הַמֶּלֶךְ

ויהודע

רשי

שנה ערכב בצניינו הריי' שנה ונשאר ל' ורחצעם מלך י"ז הרימ"ז ואזיה' ג' הרי ל'
 ואסח' מ' א' הרי ל' א' ויהושפט כ"ה הרי קי"ו ויהורם ח' הרי קכ"ד וחזיה' א' הרי
 קכ"ה ומיזאש עד יאשיכו כינד אמניה מלך כ"ט שנים עזיסו כ"ב יותם ט"ז אחז ט"ז
 חזקיה כ"ט מנשה כ"ה ואמון ב' הרי מנחמים חסר אחת ואותן שנים יותר שחיה
 יואש לאחר חזקת הבית נמנא שלא הוצרכו לחזק את בדק הבית אם לא עתליהו
 המרשעת וצניה פרטוסו: כיעתליהו וגו'. לכך אין תימה אם נריך מהרה כל כך
 חיזוק וגם אל תתמה שלא היה כסף וזהב של הקדשות באוצרות בית ה' עד
 שהוצרכו ליתן קול ציהודה וצירושלם להביא משאת כי גס כל קדשי בית ה' עשו
 לבעלים: (ח) ויעשו ארון אחד • ובמלכים (ב' י"ב) כתיב ויקב חור גדלתו ועל
 ידי אותו חור היו זורקין בארון ההקדשות ולא לפחות הדלת פן יבא רמאי ויגנוב
 ממונו: ויתנהו בשער בית ה' חוזה • כדי שיוכלו לנא אליו כל כדיב לבלתה בו את
 תרומת ה': (יא) וכראותם כי רב הכסף • אז נא סופר המלך ופקיד כהן
 הראש מושרתו הממונה תחת כהן הראש והוא סגן כהונה עם סופר המלך ובמלכים
 (סס) כתיב ועל סופר המלך ואף כהן גדול שלח פקידו סוף הסופר הכותב מזה
 סבבן גדול מנא לו כי אין הגון וכבוד לכהן גדול לילך עם עבדי המלך: ויערו את
 הארון • דוגמת ותער כרה (בראשית כ"ד): וישאבו • בכל יום ויום כשרואין
 כי רב הכסף שבו מביאין אותו לפקיד המלך בחור העתרה ומעריץ אותו ונשאל:

אומי

ת ר ג ו ם א ש כ נ ו י פ ד

לאזע עתליהו אונד איהרע זעהנע דאז הווי גאטטעס שארהאפט, אונד
 בראכטען אללע הייליגטהימער דעסזעלבען אן דיא בעלים. [ח] בון
 מאכטע מאן, אויף קעניגליכען בעשעהל, אוינע לאדע, אונד שטעלל
 טע זיא אויסען, פאר דאז טהאר דעם טעמפעלס, היין. [ט] דאן וואר.
 דע אין יהודה אונד ירושלים אויזגערופען, דאס מאן דעם עוויגען דיא
 שטייער איינבריינגען זאללטע, דיא משה, דער דינער דעם עוויגען,
 דען איזראעליטען אין דער וויסטע אויפערלעגטע. [י] דא פרייעטען ויך
 אללע גראסען אונד דאז גאנצע פאלק, בראכטען געלד, אונד ווארפען
 עז אין דיא לאדע, ביז דיזע געלד: אממלונג פאללענדעט וואר. [יא] וואן
 בון צייט וואר, דיא לאדע, נאך דעם בעפעהלע דעם קעניגס, דורך דיא
 לויס הערבייאבריינגען צו לאססען, וואן מאן נעמליך זאה, דאס פיל
 געלד דא וואר: זא קאם איין רעכנונגספיהרער דעם קעניגס אונד איין
 בעשטעללטער דעם אבערפריסטערס, לעערטען דיא לאדע אויז, אונד
 לויסען זיא ווידער ווענטראנען אונד אן איהרען ארט שטעללען. דים טהאט
 מאן ביינאה טעגליך, אונד זאממעלטע געלד אין מענגע. [יב] דער קע.

ב א ו ר נ י ג

כי תשא, וזמלכיס (ב' י"ב) כתיב שלשה כספים, כסף עובר, והוא מחצית השקל,
 כמו שאמר (שמות למ"ד י"ג): כל העובר על הפקודים, איש כסף נפשות ערכו, הוא
 האומר: ערכי עלי, או: ערך פלוני עלי, כל כסף, אשר יעלה על לב איש וכו', הוא
 המתנדב לנדק הבית. (רד"ק). והקהל לישראל לאוהל העדות פירוש: משאת
 משה, ענדה, והקהל, שנה משה לישראל, להציאו במדנה לאוהל העדות. (הכ"ל).
 (ז) כי עתליהו וגו'. פירוש: הוא ונביא פרנחאס בית האלהים, לפיכך נריך סיווק
 ותיקון, ופירוש נביא: בניס, שהיו לה מאז אחר, לא מן המלך. (הכ"ל). ולדעת
 קצת מוסנת מלת בניה, שפירושה: בניעתליה, על אחויהו, מלך יהודה, ואחיו,
 קודם שנצטו מן הפלשתים והערבים (למעלה מזה כ"א ט"ו י"ז), או על אחויהו ובני אחיו
 (למעלה מזה כ"ב ט'). וגם כל קדשי בית ה' עשו לבעלים. שאילו לא הוציאו
 קדשי בית ה' לבעלים, היו הקדשים ההם מספיקים לחוק נדק הבית, אבל עשו אותם
 לבעלים, לפיכך נריך לקנץ כסף מכל ישראל, ולא הוציאו עתליהו ונביא כל קדשי הבית,
 אלא חוב הקדשים, לפיכך אמר: כל קדשי בית ה', שפירושו רוב, כמו (ראשית כ"ד י"ד)
 וכל טוב ארבותי בידו, והראיה, כי נשארו מן הקדשים נבית ה', כמו שאמר בספר מלכים
 (ב' י"ב י"ח י"ט), בשעלה קזאל לירושלים: ויקח יהואש, מלך יהודה, את כל הקדשים,
 אשר הקדישו יהושפט ויהורם וכו', והנותר ההוא לא רבה יהואש להוציאו במלאכה, שלא
 ישאר האוצר חק, ואילו לא פרצה עתליהו הבית, עדיין היה קיים, כי משם שנבנה הבית עד
 שדקו יהואש לא היה אלא מאה וחמשה ועשרים שנה, ובנין חוק היה אותו הבנין, והיה
 עומד יותר, אילו לא שפרנחבו. (רד"ק). (ח) ארון אחד. ארונא חד. (תרגום
 רב יוסף). הנה לדעתו מלת אחד תואר למלת ארון, ובא משקל סמוך (ארון)
 במקום

תרגום אשכנזי

זיג אונד יהודע גאבען דיוועס געלד דען געשעפטסמענגערן, וועלכע דיא
 אויפזיכט איבער דיא ארכייטען אַם מעמפעל האַטמען; אונד דיווע מיטהע.
 טען שטיינהויער אונד ציממערלייטע, דאָז הויז גאַטמעס נייא הערצן.
 ריכטען, וויא אויך אייוענ אַ אונד קופפערשמידע, דאָזוועלכע צו בע.
 פעסטיגען. [יג] דיס טהאַטען דיא בעזאָרגער דיוועס געשעפטעס, אונד
 דיא אַרבייט געדיה אונטער איהרען הענדען; זיא שטעללמען דאָז הויז
 גאַטעס ווידער אין זיינען פאַריגען שטאַנד הער, אונד בעפעסטיגען
 עז. [יד] אַלו זיא דיא אַרבייט פאַללענדעט האַטמען, בדאַכטען זיא
 דאָז איבערגעבליבענע געלד פאַר דען קעניג אונד יהודע, אונד מאַן מאַכ.
 טע דאָראוויז גערעטהע פיר דען מעמפעל, דינסטגערעטהע, שמעסעל,
 לעפפעל אונד אַנדערע גאָלדנע אונד זילבערנע געפעסע. מאַן בדאַכטע
 גון ווידער טעגליך גאַנצאָפפער אים מעמפעל דאָר, זאָ לאַנגע יהודע
 לעכטע. [טו] יהודע וואָרד אַלט אונד לעבענסזאַמט, אונד שטאַרב;
 ער וואָר בייא זיינעס טאָדע הונדערט אונד דרייסיג יאָרע אַלט. [טז] מאַ.
 בעגרוב איהן אין דער שטאָרט דויד'ס, בייא דען קעניגען, ווייל ער גי.
 טעס אין ישראל טהאַט, אונד אייפער אים דינסטע גאַטמעס אונד זיין
 נעם חויוועס צייגטע. [יז] נאָך דעם טאָדע דעם יהודע קאַמען דיא

פירסטען באַור

במקום נכרד (אַרזן), כמו יושבי על מדין, והולכי על דרך (אפטיס ה' יו'ד),
 ודומיהם. וראה בדברי ר' שלמה בן מלך בזה. ויחנהו בשער בית ה'
 חוצה. ובמלכים (ב' י"ב יו'ד) אמר: ויתן אותו אלל המונח מימין, בנזל איש בית
 ה'. ומה כראה, כי הארון, הנזכר פה ובמלכים, היה עומד קרוב למזבח עזרת הכהנים,
 כנגד המונח וקרוב לו, והעם, אשר עמדו בעזרת ישראל, יכלו לתת הכסף נמוכו
 (יא) ויהי בעת יביא וכו'. ראה במלכים (סס פסוק י"א). ויערו את הארון
 וקוקינן ית ארונא. (תרגום רב יוסף). (יב) ויחנהו המלך ויהודע וגו'. ראה
 במלכים (סס פסוק י"ב). אל עושה מלאכה עבודת בית ה' ויהיו שוכרים וגו'.
 בזה מלת עושה בלשון יסיד במקום לשון רבים, כאשר מלאנו פעמים הרבה, והראוי:
 עושי מלאכה. (יג) ויעשו פושי המלאכה וגו'. ראה במלכים (סס פסוק י"ג ט"ו
 ט"ו). ובעל ארוכה למלאכה. ענין רפואה, בדרך ההשאלה, וכן (נחמיה ד' א')
 כי עלתה ארוכה לחומות ירושלים, וירפא את מונח ה' ההרוס (מלכים א' י"ח למ"ד).
 (כן מלך). (יד) ויעשהו כלים לבית ה' כלי שרת וגו'. ובמלכים (ב' י"ב יו'ד).
 אך לא יעשה בית ה' ספות כסף וכו', ורבותינו ז"ל הקשו אלו הפסוקים, ותירונו: כאן שגבו
 ותתירו, כאן שגבו ולא התירו, וזהו שאמר: וככלותם הניחו לפני המלך, כי כאן לפני
 פלות המלאכה לא יהיו עושים כלים ממנו, כמו שאמר במלכים (סס פסוק ט"ו): כי לעושי
 המלאכה יתנוהו, שעדיין לא נעשית המלאכה, אך כאשר נעשית, כמו שאמר הנה: (נפסוק)

קקודס

דבריהם ב כד פה

ויהוידע אל עושה מלאכת עבודת בית יהוה ויהיו
שכרים הצבים וחרשים להודש בית יהוה וגם
להרשי ברזל ונחשת להזק את בית יהוה: יג ויעשו
עשי המלאכה ותעל ארוכה למלאכה בידם
ויעמדו את בית האלהים על מתכנתו ויאמזוהו:
יד וככלותם הביאו לפני המלך ויהוידע את שאר
הכסף ויעשהו כלים לבית יהוה כלי שרת והעלות
וכפות וכלי זהב וכסף והיו מעלים עלות בבית יהוה
תמיד כל ימי יהוידע: טו ויזקן יהוידע וישבע ימים
וימת בן מאה ושלשים שנה במותו: טז ויקברהו
בעיר דוד עם המלכים כי עשה טובה בישראל
ועם האלהים וביתו: יז ואחרי מות יהוידע באו שרי

יהודה

ר ש י

אותו ומחזירין אל מקומו בשער ה' חונה: (יג) ותעל ארוכה למלאכה. דוגמא
היחיו האזנים דעזרא (ח' ו' ח) וגם לעיל (נחמיה ג') ויואז יחיה את שאר העיר:
על מתכנתו על מכונו: (יד) כלי שרת והעלות. שטושי"ל בלשון אשכנ"ז הוא

שבותין

באור

הקודם ונזה): ויעמדו את בית האלהים על מתכנתו, ויאמזוהו, וככלותם וכו', עשו
מהנותר כלי שרת: (רד"ק) והעלות. יש מפרשים, כמו עלי, שהוא יד המכתש, כמו
(משלי כ"ז כ"ב) בתוך הריפות נעלי, ועשו אותו, לכתוש בו הנשמים לקטורת, ולפי
דעתי, שהוא כלי קטן, שאובין בו היין מן ההין לנסכים, ומלאכו אותו בדברי רבותינו
ז"ל: אמהתא דני רבי כד הוו משתכין בלשון חכמים, אמרן הכי: עלת נקפת בכד,
פירוש: הכלי הקטן, שהיו שאובין בו היין מן הכד, שמו עלת, והיו אומרות, כי העלת
היתה מכה בשולי הכד, שלא היה יין בכד, ועוד אמרו: מרגיתא זכא בתליסר עלותא
דדיברי, פירוש: מכרה בשלשה עשר סלים מלאים דיגרים מאותו הכלי הקטן, הנקרא
עלת, ויקרא האסת עלת או עלה, והרבות עלות. (רד"ק). ואנכי תרגמתי מלת והעלות,
לפי הדעת הראשונה, כמו עלי, שהוא יד המכתש, שקוראים (שטעסעל) בל"א, וכן
פתברש"ז בל"א כשם רבי יצחק, בן רבי שמואל מנרנוכ"א, ולדעת קצת העלות הם כלים,
ואין גריכיים להם, להעלות הקרבנות, ויתורגם בל"א (אפפערגרעטעהפ).

(טו)

כב

יְהוּדָה וַיִּשְׁתַּחֲוּ לַמֶּלֶךְ אֹז שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵיהֶם :
 י וַיַּעֲזֹבוּ אֶת בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וַיַּעֲבְדוּ אֶת
 הָאֲשֵׁרִים וְאֶת הָעֲצָבִים וַיְהִי קֶצֶף עַל יְהוּדָה וַיְרוּשָׁלַם
 בְּאֲשַׁמְתָם זֹאת : י ט וַיִּשְׁלַח בָּהֶם נְבִיאִים לְהַשִּׁיבָם
 אֶל יְהוָה וַיַּעֲדוּ בָם וְלֹא הִאֲזִינוּ : י כ וְרוּחַ אֱלֹהִים
 לָבָשָׁה אֶת זְכַרְיָה בֶן יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיַּעֲמֵד מֵעַל לָעַם
 וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר הָאֱלֹהִים לָמָּה אַתֶּם עֹבְדִים
 אֶת מִצּוֹת יְהוָה וְלֹא תִצְלִיחוּ כִּי עֹזְבֹתֶם אֶת יְהוָה
 וַיַּעֲזֹבוּ אֶתְכֶם : י כ א וַיִּקְשְׁרוּ עַל יוֹרְגָמָהוּ אֶבֶן בְּמִצּוֹת
 הַמֶּלֶךְ בַּחֲצַר בֵּית יְהוָה : י כ ב וְלֹא זָכַר יוֹאָשׁ הַמֶּלֶךְ
 הַחֲסֵד אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹיָדָע אָבִיו עִמּוֹ וַיַּהֲרֹג אֶת בָּנָיו
 וְכַמּוֹתָיו אָמַר יֵרָא יְהוָה וַיִּדְרֹשׁ : י כ ג וַיְהִי לְתַקּוּפַת
 הַשָּׁנָה עָלָה עֲלָיו חֵיל אֲרָם וַיָּבֹאוּ אֶל יְהוּדָה וַיְרוּשָׁלַם
 וַיִּשְׁחִיחוּ אֶת כָּל שְׂרֵי הָעַם מֵעַם וְכָל שָׁלָלָם שָׂרְחוּ

למלך

ר ש י

סכותשין את הכשמים במכתשת דוגמא (משלי כ"ז) אם תכתוש חייל במכתש • כן
 חומר לי רבי יצחק ז"ר שמואל בר רב הונא • ויש חומרים והעלית חלו הנכרים שחותכין
 עליהם בשר דוגמא בצורה חין מוטלעין את העלי לקצב עליו בשר • וכפות וכלי זהב
 וכסף • (ובמלכים ז"י"ב) כתיב אך לא יעשה בית ה' ספות כסף הא כינר מפורש

בפרק

באור

(טו) וימות • מסדר הטעמים הפריד המלה הזאת באחנח, ועל כיון תרגמתי אשכנזית •
 בן טאה זשלשים שנה כמותו • בר מאה ותלתין שנין הוה כד מית • (תרגום רב יוסף) •
 (יז) וישחחיו למלך או שמע המלך אליהם • השתחוו לו, ופיתו אותו בדבריהם,
 ואמרו, שיהיו כשמעים לו לכל מצותיו, וגם הוא ישמע אליהם, לעבוד האשירים ככל העמים,
 וכיוצא בדברים האלה, אז שמע המלך אליהם, ועזבו עבודת בית המקדש, ועבדו האלילים,
 ובדרש: וישתחוו לו, שעשוהו לחלוה, וכך אמרו: והוד הקרב יומת (במדבר ג' י"ד) •
 ואתה, אדוכיבו המלך, היית בבית המקדש שש שנים (למעלה מזה כ"ב י"ב), ועדיין אתה
 קי, ודאוי אתה, שנענדך עבודת אלוה • (כד"ק) • ותרגומי האשכנזי סובל את שתי
 הדיעות

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז ז פו

פירסטען יהודה'ס, בייגטען ויך פֿאַר דעם קעניג נידער, אונד דאָ גאַב
 איהנען דער קעניג געהער. [יח] זיא פֿערליסען נון דאָו הויז דעם עווט
 גען, דעם גאַטטעס איהרער פֿעטער, פֿערעהרטען דיא האַינע אונד געצ
 צענבילדער, אונד עו ענטשטאַנד צאָרן אובער יהודה אונד ירושלים וועגען
 דיזעם פֿערברעכענס. [יט] דער עוויגע זאַנדטע פֿראַפֿעטען אונטער זיא
 זיא צו איהם צוריק צו פֿיהרען; דיזע צייגטען ונידער זיא, זיא גאַכען
 אַכער קיין געהער. [כ] דאָ בעלעכטע איין געטמליכער גייסט זכריה
 דען זאָהן דעם פֿריסטערס יהודה, אונד ער שאַעללעטע ויך אויף איינע
 העהע ביוא איינער פֿאַלקספֿעהרזאַממלונג, אונד שפּראַך צו איהנען: "זאָ
 שמריכט גאַטט: "וואָרום איבערטערטעט איהר דאָ געבאַטע דעם
 עוויגען? דיס ברינגט אייך קיין גליק; איהר פֿערליסעט דען עוויגען.
 אונד ער פֿערלעסט נון אייך. " [כא] אַכע זיא ראַטטעטען ויך ווי
 דער איהן צוואַטען, אונד שטייניגטען איהן, אויף בעפֿעהל דעם קע
 ניגס, אים פֿאַרהאַפֿע דעם טעמפעלס. [כב] זאָ געהאַכטע דער קע
 ניג יואש ניכט דער וואָהלטהאַטען, דיא זיין פֿאַטער יהודה איהם ערצייג
 טע, אונד לים זיינען זאָהן ערשלאַגען, דער שמערבענד זאַטע: "דער
 עוויגע ויהט עו, אונד ונירד עו אַהנדען: " [כג] אונד גאַך פֿערפֿלוס איי
 נעם יאהדעם צאָג איין העער אויז ארם געגען דען קעניג הערויף, קאַפּ
 גאַך יהודה אונד ירושלים, היב אַללע גראַסען פֿאַם פֿאַלקע נידער, אונד

שיקטע באור

הדיעות האלה יחד. (יח) ויהי קצף וכו'. צעת התיא ענט האלרים את יהודה וירושלים
 על ידי חזאל, מלך ארם (מלכים ב' י"ט י"ט). (כ) ורוח אלהים לבשה את
 זכריהו וזכות נבואה מן קדש ה' שרת על זכריהו (תרגום רבי יוסף). ויעמד מעל לעם.
 נבואה מכל העם, כדי להשמיע קולו. (מדברי רש"י). והמעשה, האסופר פה, נעשה
 ביום הספורים, כמו שאמרו רבותינו ז"ל, וכן כתב רב יוסף בזה: "כדקמא (זכריה) ית
 סודות אלכא ועמא, דמסקין קטורת לפיסלא, בנית מקדשא דש', על מדנחא בומא
 דכפרים, ומנטיין כהניא דה', מלמעבד עלוותא ונכסתא וקרנן יומא ומוספייא, היכמא
 דכתיב בספר אורייתא דנשה. " (כב) ירא ה' וירוש' יתגלי קדס ה', ויתפרע
 ויתבע. (תרגום רבי יוסף). (כג) ויהי לחקופת השנה עלה עליז חיל ארם וכו'.
 המלחמה, החברת פה, איננה הטלמיה, האמורה בספרי מלכים (ב' י"ב י"ט).
 כי לא נאמרה על חזאל, מלך ארם, שעלה על מלך יהודה, רק על חלק קטן מחיבו
 (בפסוק הנ"ל), וגם לא נאמר שם כי נלכדה ירושלים, וכי האמתו שרי יהודה, ושלחו
 הארמים את שלם למלך דרמשק, רק סיפת שם הכתוב, שלח יהואש, מלך יהודה, מתנות
 גדולות לחזאל, מלך ארם, והוא עלה מעל ירושלים. וראה מה שכתתי למעלה מזה
 (פסוק)

ה ר ג ו ם א ש כ נ ז י

שיקטע אללע געמאכטע בייטע דעם קעניגע פאן דרמשק . [כד] מיט
וועניג מעננערן קאם דאז העער דער ארמים , אונד דער עוויגע גאב אין
זעהר גראסעס העער אין איהרע הענדע , ווייל דיא איוראעליטען דען עווי .
גען דען גאטט איהרער פעטער , פערליסען ; אונד דיא פיינדע איבטען
אן יואש שטראפגעריכטע אויו . [כה] דא זיא ווידער פאן איהם אב .
געצאגען ווארען (זיא פערליסען איהן אין גראסען קראנקהייטען) פער .
שארען זיך זיינע דינעס געגען איהן , דאן בלוט דער זעהנע דעם פריס .
פערס ויהודע צו רעכען , אונד שלוגען איהן אויף זיינעם בעטטע טארט ;
מאן בעגרוב איהן אין דער שטארט דויד'ס , אכער ניכט אין דען גרעכערן
דער קעניגע . [כו] פאלגענדע ווארען עז , דיא זיך ווידער איהן פערשווא .
דען : זכר , זאָהן דער אממאָניטערין שמעת , אונד יהווד , זאָהן דער
מאָאביטערין שמרית . [כז] זיינע זעהנע , דיא פילען איכער איהן ער .
גאנגען פראפעצייאונגען אונד דיא בעפעסטיגונג דעם טעמפעלס פיינדעם
מאן בעשריבען אין דעם געשיכטבוכע דער קעניגע . זיין זאָהן אמציהו
פאלגטע איהם אין דער רעגירונג .

כה [א]

ב א ו ר

(פסוק י"ח) . וישחיתו את כל שרי העם מעם . הארמים השחיתו את כל שרי העם
מעם יהודה . (כה) כי עזבו אותו וגו' . המאמר הזה הוא מלמה שוכנר (פארענ
טהעוים) , ולכן הוא מופסק נטעם סגול , שהא מפסיק יותר מן טעם רביע , שהוא
מפסיק המאמר שלפניו ; ובלכתם ומסגו' בשחלויים רבים . לדעת רבים הוכנע המלך
יואש במלחמה , האמורה פה , בפנעים גדולים , וכתלה נהם בחליים רבים , וכנרו עליו
חלייו בשברון לבו וכמיריות רוחו על שמותן ארבו , השנאה הגדולה , אשר שנאיהו עבדיו ,
וכנזיון , אשר ביוהו כל מכנרו לפנים . החקשרו עליו וכו' . מרדו עלויה עבדויה , מן
גלל לאתפרעא דמי בני יהודע כהנא . (תרגום הסיוסף) . בדמי בני יהודע הכהן
אולי כשהרגו זכריה המנוגס בן שאר בני יהודע , ואלא היולו בניס או ליהודע אלל זכריה ,
כי שאר בניו , שאמה (למעלה מזה פסוק ג') ; ויולד בניס ובנות , ככה מתו , ולא נשאר
מבני יהודע אלל זכריה , ואותו הרגו , ואמר ברמי בני יהודע , כמו (האשם מ"ג כ"ג)
וכנזן חושים . (רד"ק) . ויהרגוהו וגו' . ראה במלכים (ב' ז"ב כ"א) . (כו) ואלה
הסתקשרים עליו וכו' . ראה במלכים (טס פסוק ס"ג) . (כו) ובניו ירב הטשא
עליו וגו' . כתיב ורב , שהוא סס , כמו (ישעיה ג"ד י"ג) . ורב שלום בסיך , כלומר רוב
המא , שנכחו הכנאים עליו , כמו שנאמר למעלה (פסוק ז"ט) : וישלח בהם נביאים ,
וקרו : ירב המשא , ירבה , והוא עתיד במקום עבר , כלומר המשא , שרבה עליו , ובניו
שב אל יואש , ופירושו : זכר בניו , ומה שרבה המשא , והוא הכנאים , עליו , וספור יסוד
בית האלהים שחוק , הכל כתוב על ספר המלכים , וככה פירשנו למה נקרא שמו מדרש .

(רד"ק) . (א) כה (א)

למלך דרמשק: כי במצער אנשים באו חיל
 ארם ויהוה נתן בידם חיל לרב מאד פי עזבו את
 יהוה אלהי אבותיהם ואת יואש עשו שפטים:
 נה ובלכתם ממנו בי עזבו אתו במחלים רבים
 התקשרו עליו עבדיו בדמי בני יהודה ההכהן
 ויהרגו על מפתח וימת ויקברהו בעיר דויד ולא
 קברהו בקברות המלכים: ואלה המתקשרים
 עליו זבד בן שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית
 המואבית: וכן רב המשא עליו ויסוד בית
 האלהים הנם כתובים על מדרש ספר המלכים
 וימלך אמציהו בנו תחתיו:

רש"י

צפרק קמח צעא עיניה רב הונא מרז כלי שרת מה שיעשו ונקדשי צדק הניח וכו':
 (כו) מעל לסס גבוה מכל העם כדלפני קולו ונחיתה רבתי דורש סמוך
 על עמוסיהם סר גבוה מכל העם נביא וכהן וציוס הכפורים וחתן העלך ולא נתיירא
 מלמוד נבחה ועל זה נאמר (איכה ז') חס יהרג בנקדש ה' בהן ונביא ונבואתו
 אומר יהא ה' ודרוש כי לא הרגוני לא שאמרתי שליחותו של מוקם ומאחר שנהרגתי
 עליו מן הדין והגון וכדי הוא שדרוש דמי וכן היה כי ניד נדרש דמו כי להקופת
 השנה וגו': (כג) ויהי לתקופת השנה לפי שצני יהודה חטאו יותר משאר שבטים
 כיון שאמר לעיל (צדק זה ולפני זה) ויעזבו את בית ה' אלתי אבותיהם: וישחיתו
 את כל שרי העם מוסב למועלה ואחריות יהודיע צאו שרי יהודה וישחיתו למלך
 והחטאו את יואש אחריהם על זה נפרע להם גמולם שצאו חיל ארס והשחיתו את
 כל שרי העם: מעם: מהיות עם: (כה) צדמו בני יהודה: בשביל דמי זכריה
 שהיה בן יהודה כי היה לו לזכור טובה וחסד שגמל עמו ויהודיע ובשביל אוחז
 עון נתקשרו עליו עבדיו והרגוהו על שטחו מדרו לו מדה כנגד מדה על שנהרג
 זכריה שקט ושליו וצטוח שאין לו לדאג כי בן יהודה הוא ולכבודו יגהגו בו כבוד
 ושפרו דמיו לארץ ועל כן נהרג גם הוא בשלום והשקט על מטתו: (כו) המואבית:
 מה לי מיהו וממי יצאו חס מצני ישראל הומואבים אלא יצאו כפוי טובה שכפרו
 טובתו של אנדרס חנינו ללוט חזיהם שנלחם עם המלכים כששמע שנשבה לופ

כה ה בן עשרים וקמ"ש שנה מלך אמציהו ועשרים
 ותשע שנה מלך ביהו שלם ושם אמו יהועדן
 מירושלים: ויעשה יהוה ביהוה רק לאבלב
 שלם: ויהי כאשר חזקה המלכה עליו ויהרג
 את עבדיו המכים את המלך אביו: ואת בניהם
 לא המית כי בכתוב בתורה בספר משה אשר צוה
 יהוה לאמר לא ימותו אבות על בנים ובנים לא
 ימותו על אבות כי איש בחטאו ימותו: ויקבץ
 אמציהו את יהודה ויעמידם לבית אבות לשרי
 תאלפים ולשרי המאות לכל יהודה בנימין ופקדם
 למכון עשרים שנה ומעלה וימצאם שרש מאות
 אלה בחרר יוצא צבא אחז רמח וצנה: וישכר
 מישראל מאה אלה גבור חיל במאה ככר כסף:
 ואיש האלהים בא אליו לאמר המלך אל יבוא
 עמך צבא ישראל כי אין יהוה עם ישראל כל בני
 אפרים: כי אם בא אתה עשה חזק למלחמה
 יבשילך האלהים לפני אויב כי יש כח באהים לעזור
 ולהכשיל: ויאמר אמציהו לאיש האלהים ומה

לעשות
 רשי
 והם שכרו את כלעם לקלל צניו ויפרעו מיהושע שצפה טובתו של יסודע זכר את
 כה (29) צא חין ס' עם ישראל כל בני אפרים. לפי שידעם צמטת אפרים
 להם לחוקש שפיו עוצדין לעגלי זכר של ידעם א' ח' כי חס צדו אתה. פתרון
 חס לא תחמין צדדרי הלא תנסה צד חסו ועשה חזק למלחמה: לעצמה ולהכשיל

תרגום אשכנזי פה

כה [א] פינף אונד צוואנציג יאהרע וואר אמציהו אלט, אלו ער
 קעניג ווארדע, אונד רעגירטע ניין אונד צוואנציג יאהרע
 אין ירושלים; זיינע מוטטער הייס יהועדן אויז ירושלים. [ב] ער טהאט,
 וואו רעכט אין דען אויגען דעם עוויגען איזט, אבער ניכט פאן גאנצעם
 הערצען. [ג] נאכדעם זיינע רעגירונג בעפעסטיגט וואר, ליים ער זיין
 גע דינער, דיא דען קעניג, זיינען פאטער, ערשלוגען, הינריכטען.
 [ד] איהרע קינדער אבער ליים ער ניכט הינריכטען, וויא אין דער לעת,
 רע, אים בוכע משה'ס, געשריבען איזט, דאס דער עוויגע בעפאהל:
 "פעטער זאללען ניכט וועגען דער קינדער אונד קינדער ניכט וועגען דער
 "פעטער שטערבען, זאנדערן יעדער זאלל פיר זיין אויגעס פערברעכען
 "שטערבען. [ה] אמציהו פערזאממעלטע דיא בעוואהנער יהודה'ס,
 שטעללטע זיא, נאך דען פאמיליענהיזערן, אונטער דיא אבערסטען
 איבער טויענדע אונד איבער הונדערטע פיר גאנץ יהודה אונד בנימן,
 מוסטערטע זיא פאן צוואנציג יאהרען אן אונד דאראיבער, אונד פאנד
 דרייא טאהל הונדערט טויענד ערלעזענע קריגער, דיא אים הערע אויז
 צאגען, אונד שפיס אונד שילד פיהרטען. [ו] דאצו מיטהעטע ער
 אויז ישראל הונדערט טויענד טאפפרע קריגער פיר הונדערט ככר זילד,
 בער. [ז] עז קאם אבער איין מאן גאטטעס צו איהם, אונד שפראך:
 "א קעניג! לאס דאז העער ישראל'ס ניכט מיט דיר ציהען! דען דער
 "עוויגע איזט ניכט מיט ישראל, מיט קיינעם דער זעהנע אפרים'ס.
 [ח] ציהע נור היין, צייגע מוטה צום קאמפפע! גאטט שטירצעט
 דיך פאר דעם פיינדע; דען בייא דעם עוויגען איזט דיא קראפט, צו
 "העלפען אונד צו שטירצען." [ט] אמציהו אנטווארטעטע דעם געטט.

באור ליבען

כה (א) בן עשרים וחמש שנה וכו'. ראה נמלכים (ב' ד' א' ב'). (ב) ויעש
 הישר וגו' ראה טס (פסוק ג'). (ג) ויהי כאשר חזקה וכו' ראה
 טס (פסוק ה'). המכים. די קטלו. (תרגום רב יוסף). (ד) ואח בניהם לא
 הסיה וגו' ראה נמלכים טס פסוק וי"ו. (ה) ויקבוץ אמציהו את יהודה
 וכנע אמניה ית אינש יהודה. (תרגום רב יוסף). (ו) ואיש האלהים בא אליו וכו'.
 אמרו (סדר עולם רבא פרק כ'). כי זה היה אמון, אבי יסעיה הנביא. (ד"ק). כי
 אין ה' עם ישראל כל בני אפרים. ארום לית מימרא דה' נסעדהון דישראל, כל
 מלכות שנטא דבית אפרים. (תרגום רב יוסף). וראה בדברי רא"י זכ"ל בזה. (ח) כי
 אפ

תרגום אשכנזי

וליכען מאננע: "וואו איזט אבער וועגען דער הונדערט ככר צו טהון,
 אדוא איך דען טרופפען ישראל'ס נאָב?" אונד דער מאן גאָטטעם
 ענטמגעננעטע: "דער עוויגע קאן דיר נאָך מעהר, אַלו דיזעס ערזעצצען."
 [י] דאָ וואָנדערטע אמציהו דיא טרופפען, דיא אויו אמרים צו איהם
 קאמען, אַב, זיא נאָך איהרער היימאָטה געהען צו לאַססען, איהר
 צאָרן ענטבראַננמע דאָהער זעהר איבער יהודה, אונד זיא קעהרטען ער.
 גרוימט אין איהר פאַטערלאַנד צוריק. [יא] אמציהו פאַסטע נון מוטה,
 פיהרטע זיין פאָלק אָן, צאָג אין דאָ וואַלצטהאַל, אונד היב צעהן טוי,
 זענד דער זעהנע שעיר'ס נידער. [יב] נאָך צעהן טויווענד פֿינגען דיא
 זעהנע יהודה'ס לעבענדיג, פיהרטען זיא אויף דיא שפיצצע איינעם פֿעל.
 זענס, אינד שטורצטען זיא פֿאן דאָ הינאָב, דאָס אַללע צערשמעטטערט
 וואוהדען. [יג] אינהעם פֿילען יענע טרופפען, דיא אמציהו צוריק
 שיקטע, אונד ניכט מיט זיך אין דען קריג ציהען לים, אין דיא שמעה.
 טע יהודה'ס איין, פֿאן שומרון ביז בית חורון, ערשלוגען דרייא טויווענד
 דעה איינוואָהנער, אונד מאַכטען פֿילע בייטע. [יד] נאָכדעם אמציהו
 פֿאן דער שלאַכט מיט דען אדומים צוריק געקאָממען וואָר, אונד דיא
 געצצען דער זעהנע שעיר'ס מיטגעבראַכט האַטטע, שטעללמע ער זיך
 דיאזעלבען, אַלו געטטער, אויף, בייגטע זיך פֿאַר איהנען נידער, אונד
 דייכערטע איהנען. [טו] דאָ ענטבראַננמע דער צאָרן דעם עוויגען אי
 בער איהן, אונד ער וואָנדטע איינען פֿראָפעטען אָן איהן, דער צו איהם
 שפּראַך: "וואָרום זוכסט דוא דיא געטטער איינעם פֿאַלקעם, דיא איהר
 אַייגנעם פֿאַלק ניכט אויו דיינער האַנד רעטטעטען?" [טז] אַלו ער

באור

אַם וגו'. ארום אין עליל את עם שנטא דנית אפרים, יתקליך ה' קדם בעלי דבנא.
 (תרגום רב יוסף) • בוא אחה וכו' • פתרון: אַס לאַ תאמין בדברי, הלאַ תנסה, נוט
 אַחַה, ועשה וזק למלמה' (רש"י) • ועל פֿיו ז'ל תרגמתי אשכנזית • יכשילך האלהים
 לפני אויב וגו' • פיראָו: אַס יבוא עמך כנא ישראל, יכשילך האלהים, ואַס לאַ, יעזרך,
 כי יכח באלהים, לעזור ולהכשיל • (רד"ק) • (ט) יש לה' לחת לך הרבה מזה •
 אית חילא קדם ה', למיתן לך סני מן דין • (תרגום רב יוסף) • (יא) וילך גוא המלח
 וגו' • ראה במלכים (ב' י"ד ז"ן) • בני שעיר • בני ארום, אַשר ישנו בהר שעיר •
 (יב) וישליכום מראש הסלע וכלם נבקעו • נראה, כי ענא ישראל את בני ארום
 בעוכסי קסום, על אַשר פּאָעו בני יהודים, מלך יהודה, במלכות יהודה (למעלה מזה
 כ"ט ט' ו"ד), אַשר משלה עליהם מימי דוד, מלך ישראל (דברי הימים א' י"ט י"ג) •

דבריהם בכה פט

לעשות למאות הכפר אשר נתתי לגדוד ישראל
ויאמר איש האלהים יש ליתווה לתת לך הרבה
מוזה: ויבדקם אמציהו להגדוד אשר בא אליו
מאפרים ללכת למקומם ויחר אפם מאד ביהודה
וישובו למקומם בחרו אף: יא ואמציהו התחזק
וינהג את עמו וילך גיא המלח ויד את בני שעיר
עשרת אלפים: יב ועשרת אלפים היום שבו בני
יהודה וביאום לראש הסלע וישליכום מראש
הסלע וכבם נבקעו: יג ובני הגדוד אשר השיב
אמציהו מלכת עמו למלחמה ויפשטו בערי יהודה
משמרון ועד בית חורון ויכו מהם שלשת אלפים
ויבזו בזה רבה: יד ויהי אחרי בוא אמציהו מהכות
את אדומים ויבא את אלהי בני שעיר ויעמידם לו
לאלהים ולפניהם ישתחוה ולהם יקטר: טו ויחר
אף יהוה באמציהו וישלח אליו נביא ויאמר אליו
למהדרשת את אלהי העם אשר לא הצילו את
עמם מידך: טז ויהי בדברו אליו ויאמר לו הליועץ

למלך

רש"י

פתרון יש לו כח וגבורה לעזור לך כלל חיל של הפרים ולהכשיל אותך עם חוליקם
עמך: (יג) וכולם נבקעו ויחי אחרי כל וגו' בחיכה רבתי כאמר עליו ורגז
ושחק ואין נחת (משלי כ"ט): (יג) ויפשטו בערי יהודה משמרון ועד בית חורון
לאחר שחזרו לנזקונם כדלעיל ויחר אפם מאד ביהודה ויטבדו למקומם שחם לא כן אלא
מיד שנבדלו מחמניהם פשטו בערי יהודה הים לו לומר ויפשטו בערי יהודה מצי' חורון
עד שמרון: (טז) כי יען אהים להשחיתך • כלומר אם חין אתה שמע לעצתי לילך
בדרך ישראל דע לך אתה הנוגד כי יען ה' להשחיתך הואיל כי עשית זאת ולא שמעת

דבר הימים ב כה

למלך נתנוך חדל לך למה יכוף ויחדל הנביא
 ויאמר ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך כי עשית
 זאת ולא שמעת לעצתי: ויעץ אמציהו מלך
 יהודה וישלח אל יואש בן יהואחז בן יהוא מלך
 ישראל לאמר לך נתראה פנים: וישלח יואש
 מלך ישראל אל אר אמציהו מלך יהודה לאמר החוח
 אשר בלבנון שלח אל הארז אשר בלבנון לאמר
 תנה את בתך לבני לאשה ותעבר חיה השדה
 אשר בלבנון ותרמס את החוח: ויאמר תנה
 הבית את אדום ונשאך לבך להכביר עתה שבי
 בביתך למה תתגרה ברעה ונפלת אתה ויהודה
 עמד: כורא שמע אמציהו כי מה אלהים הוא למען
 התם ביד כי דרשו את אלהי אדום: כה ויעל יואש
 מלך

רש"י

לענה ומה היא הענה שהשיחך להסגרות במלך ישראל וליפול לפניו כדכתיב ויעל
 חמוט מלך יהודה וישלח אל יואש וגו': (יז) לך נתראה פנים. להרחות גבורתו
 על פנים. ברמזים: (יח) החוח אשר בלבנון. שהוא שפל רוח: שלח אל הארז.
 שהוא שר גדול מפל החילנות: ותעבר וגו' ותרמס. ולא רעה הארז להכניס כי זילות
 הוא בעיניו לכהות החוח אם עברה עליו ורמסו לבזון כי הוסיף נשאו לנו לשלוח
 בזון גדול כזה לארז גבוה אף אתה כחח שאין לך רק שני שצטוס ועתה עבדי יקומו
 עליך וירמסוך כשישמעו הבזון הזה: (יט) ונשאך לבך. לרדוף אחר הכבוד
 ורעה אתה להכבד אף כי ובמלכים הכבד ושב צביתך: (כ) כי מה אלהים הוא
 למען תתם ביד. כלומר צדיקים גדלעיל ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך:
 (כא) צבית שמש. היתה המלחמה והוסיף לומר שלא תחמר כשתפשו חמוט

באור

(טז) למה יכוף. למה יקטלונך. (תרגום רב יוסף). ולא שמעת לעצתי. ולא
 קבלתא למלכתי. (הג"ל). (יז) ויעץ אמציהו מלך יהודה וישלח אל יואש
 121

ת ר ג ו ס א ש כ נ ז י

איהם נון דיועס זאגטע, ענטגענגעמע איהם דער קעניג: "זעצטע מאן
 "דיך צום ראטהע דעם קעניגס? האלט איין! ווארום זאלל מאן דיך
 "ערשלאגען?" דער פראפעט הילט איין, אונד זאגטע נור נאך: "איך
 מערקע, דאס דער עוויגע בעשלאס, דיך צו פערדערבען, ווייל דוא
 "דיועס טהאטעסט, אונד מיינעם ראטהע קיין געהער גיכסט."
 [ז] היראוויף הילט אמציהו, קעניג פאן יהודה, קריגסראטה, זאנדטע
 צו יואש, זאָהן דעם יהואחו, זאָהן דעם יהוא, דעם קעניג פאן ישראל,
 אונד לים איהם זאגען: "קאָם! וויר וואָללען אינז (אים קאמפפע)
 "איינאָנדער צייגען!" [יח] אונד יואש, קעניג פאן ישראל, זאנדט
 טע דעם אמציהו, קעניג פאן יהודה, פאָלגענדע אַנטוואַרט צו: "איין
 "דאָרנשטרויך אויף לכנון שיקטע איינסט צו איינער דאָרטיגען צעדער,
 "אונד לים איהר זאגען: "גיב דייע מאַכטער מיינעם זאָהנע צור פרויא!"
 "אינדעם לוף געווילד אויז דעם לכנון פאָראיבער, אונד צערטראט דען
 "דאָרנשטרויך." [יט] דוא דענקסט, דוא האַסט ארום געשלאגען, אינד
 "דיין הערץ ערהעבט זיך רוהמויכטיג; בלייבע דאָך רוהיג צו הויזע! וואָ.
 "רום וויללסט דוא פיינדזעליגקייטען בעטינגען, דאָס דוא פאָללעסט, דוא
 "אונד יהודה מיט דיר?" [כ] אַכער אמציהו גאָב קיין געהער; דען
 עז וואָר פאָן גאָט, זיא [דיא בעוואָהנער יהודה'ס] אין דיא האַנד
 איהרער פיינדע צוגעבען, ווייל זיא דיא געטטער ארום'ס זוכטען. [כא] זאָ

צאָ באוּר

וגו'. ראה במלכים (ב' י"ד ח'). לך נחראה פנים. איתא, וניתחמי אפיך באפיך
 בקרבא. (תרגום רב יוסף). והנה רצה אמניו, מלך יהודה, להלחם עם יואש, מלך
 ישראל, על אשר פשעו בני גדוד ישראל בערי יהודה, והרגו את יושביה, ונזונו בזה רצה
 (למעלה מזה פסוק י"ג). (יח) החוח אשר בלבנון וגו'. קרא לעננו ארו, וקרא
 מלך יהודה חוח, על גד הבז, ואמר במל, שאפילו שאל ממנו, להתחבר עמו, כדי שיהיה
 שלום ביניהם, חף על פי כן יהיה דבר זה נבזה בעיניו ממאס, כל שכן כשירצה להלחם
 עמו. והנה היה מנזה אותו כל כך, מפני היותו מזרע אחוהו, אשר היה מבית אחאב,
 שהרגוהו אבותיו, והרגו כל בית אחאב. (מדברי רלב"ג במלכים ב' י"ד ט'). (יט) אטרת
 הנה הכיח את ארום וגו'. ראה במלכים (שס פסוק י"ד). ונשאך לבך. ואיתרס
 עלך לבך. (תרגום רב יוסף). להכביד. לרדוף אחרי הכבוד, ורונה אתה להתכבד חף
 בך. (מדברי רש"י). וכן תרגומתי אשכנזית. למה החגרה ברעה. ען התערב הריב,
 תרגום וסכסכת מנרים (ישעיה י"ט ב'): וליגרו מנרתי. (כן מלך). ועל פי זה תרגומתי.
 (כ) למען החם ביד. למען תת אכני יהודה ביד אכני ישראל, איידיהם.
 (כא) ויעל יואש וכו'. ראה במלכים (ב' י"ד י"א). בבית שמש אשר ליהודה.
 הזכיר

ד ב ר י ה י מ י ב כ ה ז א

מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּתְרָאוּ פָנָיו הוּא וְאִמְצִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה
בְּבֵית שְׁמֹשׁ אֲשֶׁר לַיהוּדָה: כג וַיִּנָּקֶה יְהוּדָה לְפָנָיו
יִשְׂרָאֵל וַיִּנְסוּ אִישׁ לְאֹהֲלָיו: כד וְאֵת אִמְצִיָּהוּ מֶלֶךְ
יְהוּדָה בֶּן יוֹאָשׁ בֶּן יְהוֹאָחָז תִּפְּשׁ יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
בְּבֵית שְׁמֹשׁ וַיְבִיֵּאֵהוּ יְרוּשָׁלַם וַיִּפְרֹץ בְּחֹמֹת יְרוּשָׁלַם
מִשְׁעַר אֶפְרַיִם עַד שְׁעַר הַפּוֹנֵה אֶרֶב בַּעַמְאֹת אִמָּה:
כד וְכָל הַזֹּהָב וְהַכֶּסֶף וְאֵת כָּל הַהַלָּיִם הַנִּמְצָאִים
בְּבֵית הָאֱלֹהִים עִם עִבְדֵי אֲדוֹם וְאֵת אֲצֵרוֹת בֵּית
הַמֶּלֶךְ וְאֵת בְּנֵי הַתְּעַרְבוֹת וַיֵּשֶׁב שְׁמֵרוֹן: כה וַיְחִי
אִמְצִיָּהוּ בֶּן יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה אַחֲרֵי מוֹת יוֹאָשׁ בֶּן
יְהוֹאָחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חֲמֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה: ס וַיִּרְרֶה
דְּבָרֵי אִמְצִיָּהוּ הָרִאשִׁיִּים וְהַאֲחֵרִים הֲלֹא הֵנָּה
כְּתוּבִים עַל סֵפֶר מַלְכֵי יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל: סו וַיִּמְעַת

אשר

רש"י

למה הביאו לירושלים ולא לשמרון לפי שהיה צויה שמש סמוך לירושלים:
(כג) ויפרץ בחומות: שחמר מעתה לחימרוד כי כילא גבה לבו כל כך למרוד
הואיל ונפריהם החנונים: (כד) הגמולאים בצויה החלשים עם עובד אדום. סו
הוא ובניו נגידיים על האולרות כל ימיהם גדלעיל: ואת בני התערוב. שלח הניחו
ישראל את המטהו להיות עוד מלך בירושלים עד שנתן בני ישראל ערבון שלא ימרדו
עוד בו וכן תרגם יונתן אותו במלכים (צ' י"ד) בני ברציה. ור' ינו יוסף פירש
תערובות אותן התערובות שהיה לו למוך נתונים בערבות שלא ימרדו חזותם בו
ולא כראה לי כי לא מונינו שגברה יד יהודה כל כך על אחרים שיכוו לריכים ליתן
ליהודה בניהם לערבון ומועת אשר סר חנוניה וואחרי ה' וגפל לפני מלך ישראל
מיד ויקשרו עליו קשר בירושלם להרגו כי היה לבס דוק חים על צנוועל אחיו ועל
קרובו שנהרגו על ידו לפי שנתגרה במלך ישראל: (כו) וינס לכישה. עיר הוצר

באור

ובל"א (גיוועלן), והנה רש"י ז"ל הסכים לדעתו, וכן תרגם גם רב יוסף: וצויה בני
ס, כרבעניא, דמתמשכין נביה, ועל פי זה תרגמתי. (כה) ויחי אמציהו וכו'.

דבר ימימים בנה כו

אשר סר אמציהו מאחרי יהוה ויקשרו עליו קשר
בירושלם ויגם לכישה וישלחו אתריו לכישה
וימיתו שם כח וישארו על הסוסים ויקברו ארתו
עם אבתיו בעיר יהודה :

כו א ויקחו כל עם יהודה את עזיהו והוא בן שש
עשרה שנה וימליכו אתו תחת אביו אמציהו :

הוא

רש"י

אשר נלחם עליו סנחריב ונסע לכישה ויהי שם ט"ו שנים עד ששלח אתריו לכישה
וימיתו שם ואותן ט"ו שנה שהיה בלכיש מולכת וכליהו חס עזיהו תחתיו אך קשה לי
וזפירש ר' יוסף ז"ל רחמי גס אותן ט"ו שנים שהיה בלכיש מולך עזיהו בנו
תחתיו ולא נכו לפתרו כן שהרי כתיב בסמוך והוא בן שש עשרה שנה נמצא שלא
היה בזמן שברח אביו אלא בן שנה ועוד שאם כן הוסיף לונו ויקחו עזיהו וימליכו
תחת אביו בחייו אלא משמע שלא מולך בחיי אביו :

כו (ד)

מכלל יופי מן קאפיטעל כג כד

כג (ו) כי קדש המה האולם וההיכל ולא יכנסו שם : (ח) כי לא פטר
פירוש לא שלחם ולא התירם ללכת אבל עכשם כמו שאמר באי
השכת עם יוצאי השבת והלשון הזה מורגל במשנה פטור וחמורתו חייב
וחרגום והאנשים שולחו וגבריא אתפטרו : (ט) ואת השלטים * ענינו כמו
מגינים ובאפרו ואת הפגנות נראה שאינם עשויים כחכונת המגנים : (יא)
את הנזר פירוש כתר מלכות :

(לקט שכס) ורכושינו זכרונם לברכה אמרו כי הנזר היא חעטרה שלקח
דוד מרכת בנו עמו כדכתיב ויקח דוד את עטרתו מלכס
וחהי על ראש דוד ומשם והלאה היו מלכי יהודה נוהגים אותה הנזר על
ראשם ואמרו הנזר זה העדור שכל הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי
למלכות אינה הולמתו והנכון כי העדות היא ספר התורה כמו שכתוב והיתה
עמו וקרא בו כל ימי חייו ואמרו רבותינו : ל כותב לשמי שתי תורות אחת
שהיא יוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בכית גנוני אותה ש יוצאת ונכנסת
עמו עושה איתה כמין קטיע וחולה בודועו :

(יג) עומד על עמידו ופולכים על העמוד ותרנם יונתן על אצחוונא רוצה
לומר על הסטיו שעומד בו המלך בבית ה' : זמוריעים להלל פירוש שהיו
יודעים לשורר ולהלל היטב ומודיעים לשאר אחיהם הלויים : (יד) אלטבות
לשדרות מקום נסדר למושב השרים : (טו) פקרות שם ענין סנוי וגבורות :
כד (ו) משאח משה חשורה והיא התרומה לאל ית' (ז) המרשעת
המ' בחיר"ק ותו"א חאר כמו והעדים המבדלות והוא ענין הדרה
וכלבול לדבי יונה ואף על פי שענינו הקרוב הוא זה לא ימלט מענין רשע
הוא ודומה יחזי (ה) ויבאנו לו ים עליו וידינו נכבדו ויבאנו

תרגום אשכנזי צב

שמאנד אין ירושלים איינע פֿערשווערונג געגען איהן, אונד ער פֿלאָה נאָך לכיש; אַבער ענדליך שיקמע מאַן איהם דאַהין נאָך, אונד בראַכ טע איהן דאַזעלבסט אום. [כח] פֿאַן פֿיהרטע איהן אויף פֿפֿערדען וועג, אונד בעגרוכ איהן בייא זיינען פֿעטערן אין דער שמאַרט יהודה.

כו [א] דאַז גאַנצע פֿאַלק יהודה'ס גאַהם נון דען זעכצעהניעהריגען עוויהו, אונד מאַכטע איהן צום קעניג אַן דער שמעללע זיי.

נעם

באור

ראה נמלכים (ב' י"ד י"ז). (כו) ויחר דברי אמציהו וגו', ראה שם (פסוק י"ח) הראשונים והאחרונים. קדמאי, דהליך בדחלתא דה', ונמראי, דיסטאמן ארמן, דמקנ קדם ב'. (תרגום רב יוסף). (כו) ומעת אשר סר אמציהו וכו'. כל חמש עשרה שנה, אשר סיה אמציהו, מלך יהודה, אחרי מות יואש, מלך ישראל (למעלה מזה פסוק כ"ה), מלך עזריהו בנו (להלן כ"ו א') בחייו. (רש"י נמלכים שם פסוק י"ז) ויקשרו עליו קשר בירושלים. משמעו מה שאמר הנביא (למעלה מזה פסוק ט"ז): כי יען אלהים להשפיתך. (הכ"ל שם פסוק י"ט). וינס לכישה. שם היה כל חמש עשרה שנה. (הכ"ל שם). ותנן מזה ביונת תרגומי האשכנזי, אך פירוש רש"י ז"ל פה איכנו מסכים לדעת הזאת, ונאמת אמרו חכמים רבים, כי רש"י, המפרש לספר דברי הימים, איכנו המאור הגדול, רנינו שלמה בר יצחק מעיר טראַיעם בצרפת, אשר האיר עיניו ישראל, בפירושו הנפלאים על ספרי חנך וכל הש"ס, רק הוא חכם אשר, נקרא בשם זה. (כח) בעיר יהודה. היא עיר דוד, וכן כתוב נמלכים (שם פסוק כ').

כו (א) ויקחו כל עם יהודה את עזריהו. המלך הזה נקרא עזריהו וגם עזריה (מלכים ב' י"ד כ"א, ט"ו א'), וכוונת שני השמות האלה אחת היא: עזריה, או עזר יהוה. והוא בן שש עשרה שנה וימליכו אותו וגו'. זה היה אסרי מנחם אמציהו, מלך יהודה, ופנה אמציהו ברחבת חלת הקשר נגדו לכישה (למעלה מזה כ"ה)

מכלל יופי מן קאפיטעל כד כה

אבל הוא בכללו לפי שענין הרשע המלחמה והחרדה: (ס) ויעשו ארון אחר. אינו מטשקל ארון הקמץ שישחנה בסמיכות כמו ועשו ארון עצי שטים. וכן ויקח יהודע הכהן ארון אחר כי זה אינו סמוך אכל הוא משקל אחר כמו שאור תהום שכמוכרה וכשמוך הם שוים. וכפירוש פירש ארון איש אחר ופירש ויעשו שהקנו אותו להם בו כסף כמו שאומר במלכים ויקוב חזר ברלתו: (יא) אל פקדה המלך. פירוש במצות המלך ואלבסקום ב"ת השירור: ויערו את הארון. ענין שפיכה ויציקה כמו והער כרה: (כג) וישחיתו את כל שרי העם מעם. פירוש יצאו אליהם למלחמה המלך ושרי יהודה וחיל לרוב וחיל ארם השחיתו את כל שרי העם זמן העם גם כן השחיתו במחליים רבים. שם כלשון רביב על משפטו והאחר מחלי בפלס מכלול המה רכליך במכללים: (כו) על מדרש ספר המלכים. ספר שמוזמנים בו דברי המלכים והדורש ימצאם שם:

כה (ס) יכשילך האלהים. פן יכשילך ומענינו תבין חסרונו. (יז) לך נחראה פנים. שרשו ילך והוא אחר משלשה מקומות אנבתך כלשון הליכה בלא ה"א על המסרה: (יט) להכביר להרכות עוד מלחמה כמו והכנרתם ולא יצערו:

תרגום אשכנזי

נעם פאטערס אמציהו. [ב] דיזער לים אילות ווידער אויפבויען, דא
 ער עז, נאכדעם זיין קעניגליכער פאטער צו זיינען פֿעטערן ענטשלאפֿען
 וואָר, ווידער אָן יהודה געבראָכט האַטטע. [ג] זעכצעהן יאָהרע וואָר
 עוויחו אלט, אַלז ער ציר רעגירונג קאָם, אונד צווייאַ אונד פֿונפֿציג יאָהרע
 רעגירטע ער אין ירושלים; זיינע מוטטער היס יכליה אויז ירושלים.
 [ד] ער טהאַט, וואָ דעם עוויגען געפֿעללט, אַללעז, וויא זיין פֿאָטער
 אמציהו. [ה] ער וואָר גענייגט, דען עוויגען צו זוכען, אין דען טאַגען
 דעם זכריהו, דער געטטליכע געזיכטע פֿערשטאַנד; אונד זאָ לאַנגע ער
 דען עוויגען זוכטע, בעגליקטע ער איהן. [ו] ער צאָג אויז, בעקרונטע
 דיא פֿלשהים, רים דיא מויערן פֿאַן גת, יבנה אונד אשדוד נידער, אונד
 בויטע שטערטע בייא אשדוד אונד אונטער דען פֿלשתים. [ז] דער עוויג
 גע פֿערלית איהם זיג איבער דיא פֿלשתים, איבער דיא ערבים, דיא אין
 נור בעלזואהנטען, אונד דיא מעונים. [ח] דיא עמונים בראַכטען דעם
 עזיהו געשענקע, אונד זיין רוהם גינג ביז נאָך מצרים הין, דאָ זיינע
 מאַכט זעהר האָך שטיג. [ט] ער בויטע טהירמע אין ירושלים אַם
 עקטהאַרע, אַם טהאַלטהאַרע אונד אָן אַנדערן עקקען, אונד בעפעס.

טינטע

באור

כ"ה כ"ז), ועם יחודה המליכו עליהם את עוויחו בני, אשר היה אז בן שנה, אך חמש
 עשרה שנה אחרי כן שמעו המתקשרים על אמציהו, חנה היה המלך כל השנים האלה, או
 התמרמרו נגדו בספת מה, ואלמו אחריו לכיפה, והמיתוהו גם (למעלה מזה גם), ועם
 יחודה המליכו סגית את עוויחו בני, והוסיפוהו על כסא אביו, ויהי אז בן שש עשרה שנה.
 (ב) הוא בנה את אילות וכי. העיר הולת היתה למלך אדום, כמו שכתוב בתורה
 (דברים כ"ח): מאת אחיכו בני עשו, מאלת ומעציון גבר, וכן אמר בדברי הימים (ב'
 ח' ו"ז): אז הלך אלמה לעציון גבר ואל אילות, על שפת הים נארץ אדום, ואפשר כי דוד
 לקחה ממלך אדום, כי מושל היה בכל ארץ אדום, כמו שאומר (שמואל ב' ח' י"ד): וישם
 באדום נביאים, ויהי כל אדום עבדים לדוד, ובימי יחורם, בן יחושפט, פשע אדום מתחת
 יד יחודה (דברי הימים ב' כ"א ח'), ואילות, שלקחה דוד, השיבה אליהם, ועתה
 כשמלך עוויחו, לקח אילת ממלך אדום, ושיבה ליחודה, ועוויחו בנה אותה אשר השיבה
 ליחודה, כי לא בנה אותה, והיא ביד אדום, אלא לאשר שלקחה מידו אדום, ואפשר
 שגורסו קומותיה בעת הכיבוש, עד שהוצרך לבנותה, וכמו וי' זה במלת ושיבה הו' בשומר:
 הן אלה קנפת וכחטא (ישעיהו ס"ד ד'): אשר שחטאנו קנפת. (רד"ק במלכים ב' י"ד
 כ"ב) אחרי שגב הסלך עם אבותיו. אחריות אמריכו אביו, מכאן אלה למד,
 שמלך עוויחו בימי אביו, ומכל מקום לא נתנה אילות בידו עד לאשר אות אביו, שאם לא
 מלך בחיי אביו, למה לו לומר: אשרי שגב המלך עם אבותיו? וכשאתה מוכה ימי הכינת על
 פי שגות המלכים, אם איך ממשר חמש עשרה שנים הללו, שנמכר לאמריכו ולעוויחו, תמכת
 עמך

ד ב ר י ה י מ י ס ב כ ו צ ג

3 הוא בנה את אילות וישיבה ליהודה אחרי שכב
המלך עם אבתיו: 1 בן שש עשרה שנה עזיחו
במרכו והמשים ושתיים שנה מלך בירושלם ושם
אמו יבילה מן ירושלם: 7 ויעשה הישר בעיני יהוה
ככל אשר עשה אמציהו אביו: 8 ויהי לדרש אלהים
בימי זכריהו המבין בראת האלהים ובימי דרשו
את יהוה הצליחו האלהים: 9 ויצאו לחם בפלשתים
ויפרץ את חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת
אשדוד ויבנה ערים באשדוד ובפלשתים:
10 ויעזרהו האלהים על פלשתים ועל הערביים
היושבים בגור בעל והמעונים: 11 ויהנו העמונים
מנחה לעזיחו וילך שמו עד לבוא מצרים כי החזיק
עד למעלה: 12 ויבן עזיחו מגדלים בירושלם על
שער הפנה ועל שער הגיא ועל המקצוע ויהזקם:

ויבן

ד ש"י

כו (ד) ויעש הישר בעיני ה'. ככל הישר שעשה אביו עשה ולא עשה כרשעתו: (ה)
בימי זכריהו. זה עזיחו וג' שמות נקראו לו עזיבו וזכריהו עזריהו
ודגמח (מלכים ב' י"ג) יהוחזק חזיחור: המבין בראות אלהים. שהבין בראות
האלהים שטובה היא ונתירח מה': (ט) ויבן עזיחו מגדלים וגומר. הולך
למק

ב א ו ר

שעמד הנית ארבע מאות ועשרים וחמש שנה. (רש"י במלכים טס). וראה יותר מזה בספר
צמח דוד, חלק ראשון דף ע' עמוד ב'. (ג) בן שש עשרה שנה עזיחו וכי.
ראה במלכים (ב' ט"ו ב'). (ד) ויעש הישר וכי. ראה טס (פסוק ג'). (ה) ויהי.
סוכב על עזיחו המלך. בימי זכריהו המבין וגו' פירוש, שכוהן כנעני. (דד"ק).
ולרש"י זכ"ל דרך אחר בזה, ראה בדברי ז' בראות האלהים. טס, כלומר כנעני
האלהים. (בן מלך). (ט) ועל המקצוע. פירוש, על הנויות, כמו (יסוקאל מ'
כ"ג)

כד

24

כ"ג

דבריהם כי כו

ויבן מגדלים במדבר ויחצב ברות רבים כי מקנת
 רב היה לו ובשפלה ובמישור אכרים וכרמים
 בהרים ובכרמל כי אהב אדמה היה: יי ויהי לעזידו
 חיר עשה מלחמה ויצאי צבא לגדוד במספר
 פקדתם ביד יעואל הסופר ומעשיהו השומר על
 יד חנניהו משרי המלך: יי כל מספר ראשי האבות
 לגבורי חיל אלפים ושש מאות: יי ועל ידם חיר
 צבא שלש מאות ארף ושבעת אלפים וחמש
 מאות עושי מלחמה בכח חיר לעזר למלך על
 האויב: יי ויבן להם עזידו לכל הצבא מגנים
 ודמחים וכובעים ושרינות וקשתות ואלבני קלעים:
 טו ויעש בירושלם חשבנות מחשבת חושב להיות
 על המגדלים ועל חפנות לירוא בהצים ובאבנים
 גדלות ויצא שמו עד למרחוק כי הפליא להעזר עד
 כי חזק: טו וכחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל
 ביהודה אלהיו ויבא אל היכל יהודה להקטיר על
 מזבח הקטרת: יי ויבא אחריו עזריהו הכהן ועמו
 כהנים

רשי

לחזק מה שפרטו בחומה צימיו חניו: (י) אכרים. אררטו' די בלע"ז: וכרמים.
 דוגמא (שם ב' כ"ה) לכרמים וליוגבים שומרי בסימות היה לו: כי אהב אדמה היה.
 מופרש. 33 ר' 3' להוטים אחרי אדמה היו ולא נמצא צם תועלת הוא וקין:
 (טו) חשבנות. מחשבת חושב דוגמא (שמות כ"ח) מעשה חשב בלי מלחמות עשה
 באומנות כגון דייק וחילים המנגחים בחומה כדכתיב (משלי כ"ד) כי בתחבולות
 תעשה לך מלחמה: (טז) וימעל צה' אלהיו. כאן טפל לו: מעילה ב' בשגגה
 עשה דוגמא (ויקרא ה') נפש כי תמעול מעל וחטאת בשגגה: ויבא אל היכל ה'.
 שחמר

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י צ ד

טיגטע זיא . [י] ער בויעטע פערנער מהירמע אין דער וויסטע , אונד
 לענטע פילע וואסערקאסטען אן , ווייל ער פיל פיה אין דען טהעלערן
 אונד אויף דען עבענטן האטטע ; ער האטטע אויך אַקקערלייטע אונד
 ווינצער אויף דען בערגען אונד אויף דען פרוכטבאָרען פֿעלדערן , דען ער
 וואָר איין ליבהאַבער דעם פֿעלדבויעס . [יא] עוויהו האַטטע איין העער
 געאיבטער קריגער , דיא אין הויפּען אינו פֿעלד צאָגען , נאָך אַנצאָהל
 איהרער מוסטערונג דורך דען שרייבער יעיאַל אונד דען אַמטמאַן מעשיהו ,
 אונטער אויפֿויכט דעם חנניהו , איינעם דער אָבערסטען בעאַמטען דעם
 קעניגס . [יב] דיא גאַנצע אַנצאָהל דער פֿאַמיליענדייפּטער דער מאַספּערן
 קריגער וואָר צווייא טויזענד אונד זעכס הונדערט . [יג] אונטער איה .
 דעם בעפֿעהלע שטאַנד איין קריגסהער פֿאַן דרייא מאַהל הונדערט ויבען
 טויזענד אונד פינף הונדערט געאיבטען קריגערן , מיט העלדענקראַפֿט
 אויזגעריסטעט , דעם קעניג געגען דען פֿיינד כּיִיאַצושטעהען . [יד] עוויהו
 פֿערזאָה דים גאַנצע העער מיט שילדען , שפיסען , העלמען , פֿאַנצערן
 אונד באָגען , יא , זאָגאַר מיט שליידערשטייגען . [טו] ער לים אין
 ירושלים קינסטליכע ווערקע , פֿאַן דער ערפינדונג איינעם קינסטלערס ,
 פֿערפֿערטיגען , דיא אויף דען טהירמען אונד עקקען אַנגעבראַכט וואורדען ,
 מיט פֿפֿיילען צו שיסען אונד גראָסע שטיינע צו ווערפען . זיין רוהם דראַנג
 אין דיא פֿערנע , דען ער פֿערשאַפֿטטע זיך אויסעראַרדענטליכע הילפֿס .
 מיטטעל , דאַס ער זעהר מעכטיג וואורדע . [טז] אַלז ער אָבער זאָ
 מעכטיג וואָרד , ערהאַב זיך זיין הערץ צו זיינעם פֿערדערבען , אונד ער
 פֿערגינג זיך געגען דען עוויגען , זיינען גאַטט ; ער גינג אין דען טעמפעל
 דעם עוויגען , צו רייבערן אויף דעם הויכאַלטאַר . [יז] דער פֿרוסטער

עוריהו

ב א ו ר

כ"ג) באַרנעט מקצועות המצר . (רד"ק) . (ו) ויכן פגדלים במדבר . לשמור את
 רוצי הנהמות מאויבים , ולמוטנ עיבדי האלמה , שיאמרו שס את בהמתם מרעם ומחטת ,
 ויניחו שס את תבואות השדה . ובשפלה . הו"ו במלה הזאת יתירה היא , כמו (תהלות
 ע"ו זי"ן) נכדס ורכב וסוס , ודומיו . ובטישור . מסדר הטעמים הפריד המלה הזאת
 באחנה , ועל פיו תרגמתי אשכנזית . ובכרסל . אין זה הר הכרסל המפור , כי ההר
 הזה לא היה בארץ יהודה , רק בארץ ישראל , אך מלת כרסל תורה פה על אדמה טובה ,
 מלחה כל תניבה , וכן הוראת המלה הזאת נכמה מקומות נספרי הקודש (ישעיהו ט"ו ז"ד ,
 ירמיהו כ' זי"ן , מ"ח ל"ג) . כי אוהב אדמה היה . מרוס רחם פולסכא דלרעא הוב .
 (תרגום דביוסף) . (טו) ויעש בירושלים חשכונות מחשבת חושב וע' . דוגמת

ת ר ג ו ס א ש כ נ ז י

עוריהו גינג איהם נאך אונד מיט איהם גינגען פריסטער דעם עוויגען /
 אכטציג מאפפרע מעננער. [יח] זיא שטעללטען זיך אום דען קעניג עויהו
 הער, אונד שפראכען צו איהם: „דיר, עויהו, קעממט ניכט צו,
 „דעם עוויגען צו רייכערן, זאנדערן דען פריסטערן, דען זעהגען אהרן'ס,
 „דיא דאצו געהייליגט ווארדען; געהע העראויז אויז דעם הייליגטהום,
 „דוא פערנינגסט דרך שאן, אונד עז גערייכט דיר ניכט צור עהרע בייא
 „גאטט, דעם העררן. [יט] דא ווארד עויהו צארניג, אונד הילט
 דיא רויכפאנגע אין דער האנד, צו רייכערן; אונד אלו ער זיינען צאָרן
 געגען דיא פריסטער אויזלים, זאָ בראַך איין אויזואַן אַן זיינער שמירנע
 הערפאָר אין געגענווארט דער פריסטער אים טעטפעל, פאָר דעם רויכ.
 אַלגעאָרע. [כ] דער אָבערפריסטער עוריהו אונד אַללע איבריגען פריס.
 טער וואַנדטען זיך צו איהם, אונד זיהע! ער וואַר אויזעצציג אַן זיינער
 שמירנע, אונד זיא בראַכטען איהן שנעלל הינוועג; יא, ער זעלבסט
 איילטע, העראויז צו קאָממען, דאָ דעה עוויגע איהם דיוע פלאַגע צושיק.
 טע. [כא] זאָ בליב דער קעניג עויהו אויזעצציג ביו אַן זיינען טאָדעם.
 כאַג, אונד וואָהנטע, אַלו אויזעצציגער, אין איינעם אַכגעזאָנדערטען
 דיווע, דאָ ער פאָם הויוע דעם עוויגען פערבאָנגט וואַר; זיין זאָהן יוהם
 ערוואַלטעטע דען קעניגליכען פאַללאַסט, אונד ריכטעטע דאָז פאַלק דעם
 יאַנדעם. [כב] דאָז איבריגע דער פריהערן אונד שפעטערן געשיכטע
 דעם עחיהו בעשריב דער פראָפּעט ישעיהו, זאָהן דעם אמוץ. [כו] עויהו

ב א ו ר ע נ כ ש ל י ה

מעשה חושב (שמות כ"ו א'), כלי מלחמה עשה צאומנית, כנון דייק ואלים, המנחמים
 בחומה, כדכתיב (משלי כ"ד ו"ו): כי בחסדבולות תעשה לך מלחמה. (הש"י). (טו) עד
 לרשחיה. עד דאיתחבל. (תרגום רב יוסף). (יז) ויבא אחריו עוריהו הכהן
 וגו'. ראה מה שכתנחי בדברי הימים א' (ה' ל"ו). (יט) סקטרת. שם המלחמה, שיש
 בה הקטורת. (נן אלף). וכן תרגם רב יוסף: „נחתיתא. (כא) ויהי עויהו
 רכלך מצורע וכו'. לפי שכתבם להיכל, להקטיר קטורת, ודרשו, כי למשה רמז בזה
 הדבר, והוא שאמר במחלוקת קורח (במדבר י"ז ה'): כאשר דברה' ביד משה לו, כשלקחה
 יד משה בצרעת (שמות ד' ו"ו), רמז לו, ככל הסולק על ההכונה ולקה בצרעת, לפיכך
 לקה עויהו בצרעת. (רד"ק במלכים ב' ט"ו ה'). וישב ביה החפשיה. מפרש בתלמוד
 ירושלמי, שעשה לו בית בבית הקברות, כמה דאת אמר (תהלות פ"ח ו"ו): במתים חפשי.
 (רד"ק). וכתב רלב"ג ז"ל במלכים (במקום הנזכר): „בבית החפשיה, לפי שהיה
 צריך לישב ביד, מחוץ למחנה, והיה נקרא בית המצורע בית החפשיה, לפי שהמצורע אין
 לו עסק עם בני אדם, והוא מפני זה חפשי מהעסקים והמלאכות. וכן תרגם פה רב

דבר ימים בכו צה

כהנים ליהוה שמונים בני חיל: יויעמדו על עזיהו
המלך ויאמרו לו לא לך עזיהו להקטיר ליהוה כי
לכהנים בני אהרן המקדשים להקטיר צה מן
המקדש כי מעלתו לא לך לכבוד מידוה אלהים:
יט ויזעף עזיהו ובירדו מקטרת להקטיר ובוזעפו עם
הכהנים והצרעת חרחה במצחו לפני הכהנים בבית
יהוה מעל למזבח הקטרת: כ ויפן אליו עזריהו
כהן הראש וכל הכהנים והנה הוא מצרע במצחו
ויבהילוהו משם וגם הוא נדחה לצאת כי נגעו
יהוה: כא ויהי עזיהו המלך מצרע עד יום מורטו
וישב בית החפשות מצרע כי נגזר מבית יהוה
ויותם בנו על בית המלך שופט את עם הארץ:

כב ויתר דברי עזיהו הראשנים והאחרנים כרחב
ישעיהו בן אמוץ הנביא: כג וישבב עזיהו עם
אבתיו

רש"י

שאמר נאח למלך לשרת למלך הכבוד: (יט) ובירדו מקטרת להקטר • ורונה להכות
בו הכהן האונעו מלהקטיר קטרת: (כא) בית החפזית • ובירושלמי מופירש
עשה לו בית צבית הקצרות על שם צמתים חפזי (תליס פ"ח): כי נגזר • לו מלכא
עוד בין הכריות דוגמא (מגילה ב') ואת אשר נגזר עליה: (כג) צדה הקצורה
ולא צמעה עם המלכים:

כו (ב) כו

באור

יוסף: • ויתב בבית סגירותא בר עירושלם, ועל פיוה מתורגם אשכנזית • ויוחם במ
על בית הפלך • ויוחם בריה ממכא על בית מלכא • (תרגום רב יוסף) • (כב) ויתר
דברי עזיהו וכו' • ושאר פתגמי עזיהו, קדמאי עד לא סרת ואיסתגיר, ובחראי מן נתר
דאיסתגיר • (תרגום רב יוסף) • (כג) בשדה הקבורה אשר למלכים • השדה
הזה היה בעד דה (מלכים ב' ט"ו ז') • כי אמרו מצורע הוא • ועל כן קצרוהו צדה
שקצורה אשר למלכים, ולא צמעה עם המלכים, והנה נקטר המלך עזיהו, נעבד
כרעמו

תרגום אשכנזי צו

ענטשליך צו זיינען פעטערן, אונד מאן בעגרוב איהן בייא דענועלבען
 אין דעם בעגרעכניספעלדע דער קעניגע, דען מאן זאגטע: "ער איזט איין
 אויזועצציגער." זיין זאָהן יוחם פֿאלנטע איהם אין דער רעגירונג.
כז [א] פינף אונד צוואַנציג יאהרע וואָר יוחם אַלט, אַלז ער דיא
 רעגירונג אַנטראַט, אונד זעכצעהן יאהרע רעגירטע ער אין
 ירושלים; זיינע מוטטער היס ירושה, טאָכטער דעס צדוק. [ב] ער
 טהאַט, וואָ דעם עוויגען געפעללט, גאַנץ זאָ וויא זיין פֿאַטער עוויהר
 טהאַט, אויסער דאָס ער, ניכט אין דען טעמפעל דעם עוויגען גינג [צו
 הייכערן]; אָבער דאָז פֿאַלק בעהאַררטע נאָך אימסער אין זיינער פֿער.
 דערבטהייט. [ג] ער בויעטע דאָז אָבערע טהאַר דעם טעמפעלס, אונד
 אַן דער מויער דעם טהורמעס עופל בויעטע ער פֿיל. [ד] ער לעגטע
 אויך שטערטע אויף דעם געבירגע יהודה'ס אַן, אונד פֿיהרטע אין דען
 וועלדערן

באור

פרעתו, פקנר מונדל מקנרות אבותיו, כאשר ישכנציו בדד, מחן לעיר ירושלים, בנית
 מונדל מאַר כתיבני אדם
כז (א) בן עשרים וחמש שנה יוחם וכו'. ראה במלכים (כ' ט"ז ל"ג). (ב) ויעש
 הישר בעיני ה' וגו'. ראה שם (פסוק ל"ד). וכתיב יוסף, בן גורען
 הכהן (נקדמוניות לרומיים ספר תשיעי פרק אחד עשר), על יוחם, מלך יהודה:
 "לא חסרה בו מדה עכל המדות הטובות, הנאותות למלכים נדיקים, כי היה ירא אלהים,
 כדניקוישר לבני אדם, ודרכ תמיד הטוב הכללי." ככל אשר פשה עוויהר אביו
 רץ לא בא אל היכל ה'. כלומר, בזה הדבר לא עשה כעוויהר אביו, שגם אל היכל
 ה' להקטיר, או פירוש דק לא בא אל היכל ה', בעבור שנכשל בעוויהר אביו לא רצה להכנס
 שם, להתפלל ולהקריב קרבנותיו, והיה מקריב בנמות, וזהו שאמר אחריו: ועוד העם
 משחיתים, כמו שמפרש במלכים (שם פסוק ל"ה): עוד העם מזבחים ומקטרים בנמות.
 (דד"ק). והדעת הראשונה נכונה יותר להמשך המקרא, ועל פיה תרגמתי אשכנזית.
 (ג) הוא בנה את שער בית ה' העליון. השער הזה היה בין בית ה' ובין בית המלך,
 כמו שראינו בדבר יואש (מלכים ב' י"א י"ט): ויורדו את המלך מבית ה', ויבואו דרך
 שער הדנים בית המלך, וזה שאמר, כי הוא בנה אותו, הוסיף בו בנין, או נפל ונבנה,
 שהרי שלמה בנה שער בין ביתו ובית ה', כמו שאמר (דברי הימים ב' ט' ד') ועליתו,
 אשר יעלה בית ה'. (דד"ק במלכים ב' ט"ו ל"ה). ושער בית ה' העליון, הנזכר פה,
 אשר היה בין בית ה' ובין בית המלך (למעלה מזה כ"ג כ'), נקרא גם שער בית ה' החדש
 (ירמיהו כ"ו י"ד, ל"ו י"ד). ובחומת העופל. כמו (ישעיהו ל"ב י"ד) עופל ובחן,
 מקום גבוה. (דד"ק). ורכי יוסף תרגם: "ובאור פלטרין גוואה." ולדעת קצת היה
 עופל מגדל על חומת ירושלים, או קרוב לה, והמלך יוחם חזק את המגדל ההוא, כמו
 שנה עוויהר אביו מגדלים על שערי ירושלים (למעלה מזה כ"ו ט'), ולזה נוטה דעת רש"י
 ז"ל (ראה בדבריו), וכן תרגמתי אשכנזית. (ד) ובחרשים. ביערים, תרגום ניער
 (דברים י"ט ה') בחורש. (דד"ק). בירגיות. כמו בירות, מן בי לא לאדם הנגדה
 (דברי הימים א' כ"ט א'), שפירושו ארמון. (הג"ל). (ה) והוא נלחם עם מלך
 בני

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז ו

אעלדערן שלעססער אונד טהירמע אויף . [ה] ער פיהרמע קריג מיט דעם
 קעניג דער זעהנע עמו'ס , אונד בעקאם דיא אָכערהאַנד איבער זיא ;
 דיא זעהנע עמו'ס גאבען איהם אין דעמזעלכען יאָהרע הונדערט בכר זיל .
 בער , צעהן טויזענד כור וויצען אונד צעהן טויזענד כור גערסטען , אונד
 דיועס ענטריכטעטען זיא איהם אויך נאך אים צווייטען אונד דריטטען
 יאָהרע . [ו] יוחם ווארדע מעכטיג , ווייל ער זיינען וואַנדהל נאך
 דעם וויללען דעם עוויגען , זיינעס גאָטטעס , ריכטעטע . [ז] דאָ אַיב .
 דיגע דער געשיכטע יוחם'ס אונד אַלל זיינע קריגע אונד אונטערנעהמונג
 צען , דים אַללעס איזט בעשריבען אין דעם בוכע דער קעניגע ישראל'ס
 אונד יהודה'ס . [ח] פינף אונד צוואַנציג יאָהרע וואָר ער אַלט , אַלו ער
 דיא רעגירונג אַנטראַט , אונד רעגירטע זעכצעהן יאָהרע אין ירושלים .
 [ט] יוחם ענטשליף צו זיינען פֿעטערן , מאַן בעגרוב איהן אין דער
 שטאָרט הויד'ס , אונד זיין זאָהן אחו פֿאַלגטע איהם אין דער רעגירונג .
כה [א] צוואַנציג יאָהרע וואָר אחו אַלט , אַלו ער קעניג ווארדע ,
 אונד זעכצעהן יאָהרע רעגירטע ער אין ירושלים . ער טהאָט
 נישט , וואו דעם עוויגען געפֿעללט , וואו זיין שטאַממפֿאַטער דויד .
 [ב] ער וואַנדעלטע אין דען וועגען דער קעניגע ישראל'ס , אונד לים
 אויך געגאַסנע בילדער פֿיר דיא בעלים פֿערפֿערטיגען . [ג] אויך ריי .
 בערטע ער אים טהאַלע בן הגום , אונד פֿערבראַנגטע זיינע זעהנע אים

פֿיער

באור

בני עמון וכו' . בני עמון היו עבדים למלך דוד (שמואל ב' פרשה ו' ד' ו' ב' , דברי הימים
 א' פרשה י"ט וכו') , ואמר זה החזקו , וכשטו נימיו יותם בארץ יהודה , והוא נלסם עמהם
 ונכנסו ושעורים עשרה אלפים . עשרת אלפים כור . זאת השיבו לו וגו' . זאת השיבו
 לו בני עמון גם כשנה השנית והשלושית . (ו) ויחזק יוחם כי הכין דרכיו וגו' . ראה
 מה שכתתי למעלה מזה (פסוק ב') ונדברי רש"י כלל אס' . (ז) ויתר דברי יוחם וכו' .
 ראה במלכים (ב' ט"ו ל"ו) . (ח) בן עשרים וחמש שנה היה כמלכו וגו' . כבר
 אמרתי למעלה (פסוק א') , ולא ידענו למה כפל הכתוב פה את המאמר הזה , ואולי להגיד
 לנו בפרעות , שלא מלך יותם עד שהיה בן עשרים וחמש שנה , כמו שכתב רד"ק ז"ל במלכים
 (ב' ט"ו) בשם רבותינו ז"ל , כי יותם נולד כשנה סבטורע עזיחו אביו , ולא אפט את עם
 הארץ אלא אחר אנדל , והיה בן דעת , וקודם לכן היו הזקנים והסורים אופטי' את עם הארץ .
 (ט) וישכב יוחם עם אבותיו וגו' . ראה במלכים (ב' ט"ו ל"ח) .

כה (א) בן עשרים שנה אחו כמלכו וגו' . ראה במלכים (ב' ט"ו ל"ב) . וילך
 בדרכי מלכי ישראל וגו' . אסו , מלך יהודה , ענד את עגלי הוהב ,
 אשר עשה ירבעם , בן נבע , כמלכי ישראל , וגם ענד אלילים אחרים אלילי הגוים , אשר

דבר י ה י מ י ס ב ז כ ח צ ז

ה והוא גלחם עם מלך בני עמון ויחזק עליהם
 ויתנו לו בני עמון בשנה ההיא מאה כפר כסף
 ועשרת אלפים כרים חטים ושעורים עשרת
 אלפים זאת השיבו לו בני עמון ובשנה השנית
 והשלשית: ויתחזק יותם כי הבין דרכיו רפני
 יהוה אלהיו: ויתר דברי יותם וכל מלחמתו
 ודרכיו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה:
 ח בן עשרים וחמש שנה היה במלכו ושש עשרה
 שנה מלך בירושלם: ט וישכב יותם עם אברתו
 ויקברו אתו בעיר דוד וימלך אחז בנו תחתיו:
 כה ח בן עשרים שנה אחז במלכו ושש עשרה
 שנה מלך בירושלם ולא עשה הישר בעיני
 יהוה כדוד אביו: ט וילך בדרכי מלכי ישראל
 וגם מסכות עשה לבעלים: ג והוא הקטיר בגינת

בן

ר שו"י

חזקיה גבה לבו ויחי עליו קץ ועל שלשה לא הודו לו מנשה עשה הרע בעיני ה'
 יאשיהו לא שמע דברי נבו מפי אלהים לרקיה עשה הרע בעיני ה' ולא נכנע מפני
 ירמיה אבל יותם לא נמנע בו שום דופי כ' ד' חמ"ר ל"י רכ"י אלעזר ז' ד' משה: ועוד
 העם נוסחיתים כדכתיב במלכים (ז' ט) עוד העם מוזכרים ומוקטרים:

כה (ג) וכתומת העופל דוגמא (ישעיה ל"ז עופל ונחן היה זונה מזודות:

(ד)

ב א ו ר

שכט סניב לארץ ישראל, והם נקראים פה בשם הכללי: בעלים (ג) והוא הקטיר
 בגיאת הנום בגיאת בן הנום עבדו ישראל את המולך, והעניו לו את בנייהם נאש (מלכים
 ז' כ"ג ו"ד). ויבער את בניו באש וכו'. ראה במלכים (ז' ט"ז ג', כ"א ו"ו),
 בירמיהו (ו"ן ל"א) וביחזקאל (ט"ז כ', כ"א, כ"ג ל"ז ל"ט). וכתב רב יוסף פה: ,, ואנער
 ית בנויה באשתא, ואיב מימרא דה' מנהון ית חזקיה, מן בגלל דגלי קרס ה', דמיניה
 איעמוסין (מהמלה היובית: עטיסאס, שהיא לשון אמת, ובל"א: וואהר, והעעס פה:

עתידים

כה 25

דבריהם בכח

בן הנס ויבער את בניו באש כהעבות הגוים אשר
הריש יהוה מפני בני ישראל: ויוזבח ויקטר בכמות
ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן: ויתנהו יהוה
אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו שבירה
גדולה ויביאו דרמשק וגם ביד מלך ישראל נהיו
ויך בו מכה גדולה: ויהרג פקה בן מלך יהוה ביהודה
מאחזקים אלה ביום אחד הכל בני חיל בעוזבם
את יהוה אלהי אבותם: ויהרג זכרי גבור אפרים
את מעשיהו בן המלך ואת עזריקם נגיד הבית
ואת אלקנה משנה המלך: וישבו בני ישראל
מאחיהם מאתים אלף נשים בנים ובנות וגם שלל

רב

הש"י
(ד) ונחרשים בנה ציריות ל' צירי גדולה: (ז) את מעשיהו בן
המלך. אחז הרג זכרי גבור אפרים: ואת עזריקם. ואת ואת דוגמא (בראשית
ל"ו)

באור

עתידיס באמת, דיפקון תלתא נדיקיא, סכניה, מיסאל ועזריה, דאיטמוסין דימסרון
גרמיהון, דיתרמון לגו אתון נורא יקידתא, מן בגלל שמא רבא ויקירא, ואשתובין יקידתא
בקדמיתא אישתובין אנרהם מן יקידתא אתון נורא רבסדאיו, דטלקיה תמן כמחר, מן בגלל
דלא פלח לטעויתיה; ובתכותא אישתובת חמר מן יקידתא נורא דניח דיניח דיסודה, כד אמר:
וי אפקיהא, ותתוקר! בתליתאה אישתובין מן יקידתא נורא חוקיה, בר אחז, נומן דטלקיה
אבוי בחילת בר הנוס, בצמסייה (במזכות, והמלה הזאת כגורת מהמלה היונית: באמאס,
ובל"א אלטאר, דתופת; ברביעתא אישתובין סכניה, מיסאל ועזריה מן אתון נורא
יקידתא דנביכדנאצר, מלכא דבבל; בחמיסיתא אישתובין יהושע, בר יהוכדק, כהנא
רבא, כד טלקיה כנוסדנאצר דשיעא: בחמתון נורא יקידתא עם אחאב, בר קוליה, ונדיקיה,
בר מעשיה, כנזאן שיקרא, והנון אתוקדו כנורא, ויהושע, בר יהוכדק, אישתובין משול
זכותיה. והנה היו לאחז, מלך יהודה, בניס אחרים לבד מחזקיהו, אשר מלך אחריו
(להלן פסוק כ"ו), ומעשיהו הנוכח להלן (פסוק ז'י). כחועבות הגוים וכו'. ראש
בספר ויקרא (י"ג) ב"א כ"ד וגו', ב' ג' וכו') ובספר דברים (י"ג ל"א, י"ח יו"ד)
(ד) ויוזבח ויקטר בכמות וכו'. ראש במלכים (ב' ט"ז ד'). (ה) ויתנהו ה' אלהיו
ביד מלך ארם וגו'. ובמלכים (סס פסוק ה') כתוב: אז יעלה דבין, מלך ארם, ופקח,

תרגום אשכנזי זח

פייער, נאך דען גרייליכען זיטמען דער פֿעלקער, דיא דער עוויגע פֿאָר
 דען זעהנען ישראל'ס פֿערטריב. [ד] ער אָפּפֿערטע אונד רייכערטע
 אויף דען העהען אונד היגעלן אונד אונטער יעדעם גרינען בוים.
 [ה] דאָהער גאָב איהו דער עוויגע, זיין גאָטט, אין דיא האַנד דעם
 קעניגס פֿאָן ארם, אונד דיא פֿינדע שלוגען איהן, אונד נאָהמען איהם
 איינע גראָסע מענגע געפֿאָנגע אַב, דיא זיא נאָך דרמשק פֿיהרטען;
 אויך וואורדע ער אין דיא האַנד דעם קעניגס פֿאָן ישראל געגעבען, דער
 איינע גראָסע נידערלאַגע אונטער זיינעם העערע אַנריכטעמע. [ו] פֿקח,
 זאָהן דעם רמליהו, ערשלוג נעמליך פֿאָן יהודה און איינעם טאָגע הונדערט
 אונד צוואַנציג טויזענד טאָפֿערע קריגער, ווייל זיא דען עוויגען, דען
 גאָטט איהרער פֿעטער, פֿערליסען. [ז] זכרי, איין העלד אויז אפרים,
 ערשלוג דען פֿרינצען מעשיהו, דען שלאָסהויפטמאָן עזריקם אונד דען
 אונטערקעניג אלקנה. [ח] דיא זעהנע ישראל'ס נאָהמען פֿאָן איהרען
 ברודערן צווייא מאָהל הונדערט טויזענד געפֿאָנגען, ווייכער, זעהנע
 אונד מעכטער, אונד מאַכטען גראָסע בייטע בייא איהנען, דיא זיא נאָך

באור שומרון

בן רמליהו, מלך ישראל, ירושלים למלחמה, ויכרו על אחז, ולא יכלו להלחם, וזוה
 כראה, כי מלך ארם ומלך ישראל כלחמו שתי פעמים עם אחז, מלך יהודה, ובפעם האחת
 לא הנליתו נגדי, כאמור במקום הנזכר, ובפעם השנית הכו צומחה גדולה, כאשר סיפר
 הכתוב פה, ושתי המלחמות היו בזמן שלש שנים, כי אחז מלך בשנת שבע עשרה לפקח, בן
 רמליהו, מלך ישראל (מלכים ב' ט"ז א'), ופקח כהנן בשנת עשרים למלכותו (שם ט"ז כ"ז
 לח"ד), והנביא ישעיהו סיפר (שם פרשה ז' ו' וס"ת), כי חרד אחז מאוד על מלחמת שני
 המלכים הנזכרים עם מלכות יהודה, והוא ניחמו בנבואתו, כי יאבדו שני המלכים האלה
 בזמן קצר, ולדעת יוסף, בן גוריון הכהן, וזכמים אחרים, היה סדר שתי המלחמות
 הנזכרות כזה: רצין, מלך ארם, ופקח, בן רמליהו, מלך ישראל, כבר הכינו חיל למלחמה
 נגד יהודה בימי יותם, מלך יהודה (מלכים ב' ט"ז ל"ז), ואחרי מות המלך הצדוק הזה
 יראו ופחדו אחז וכל עם יהודה מאוד מפני מלך ארם ומלך ישראל (ישעיהו ז' ב'), והנביא
 ישעיהו הסיר הפחד הזה מלבנם, ואמר להם, שאל ירך לבם משני זנבות האורים
 העשונים האלה (שם פסוק ד'), והאויבים שבו אסור, ולא הנואזונק גדול ליוסני יהודה,
 אך אמר ישעיהו לאחז (שם פסוק ט'): אם לא האמינו, כי לא האמנו, והיתה
 כוחתו בזה: אם לא תשובו מעבודת האלילים, על ידי הנרה הגדולה הזאת והנאולה ממנה,
 ותדנקו בזה אלהיכם, אז תשובו לכפול ביד אויביכם, ולא תנצלו עוד מידם, ובעבור
 שעמד אחז ברשתו ובמרדו, שבו מלך ארם ומלך ישראל, בעוד שלש שנים, לארץ יהודה,
 והקריבו את הארץ, והרגו רבים מיושביה, כאשר יספר הכתוב בפרשה הזאת. ויך בו
 טכה גדולה וקטל במשיריתיה קטל רבתי. (תרגום רב יוסף). (ז) משנה המלך
 תרגם רב יוסף: "ארקבטא דמלכא, ופירושו זה: שר נבא המלחמה, ולפי פשוטו הוא
 שני למלך ואחריו גדולה, וכן תרגמו שבעים הוקנים בתרגומם היוכי, וכן תרגמתי

תרגום אשכנזי

שומרון כראבטען. [ט] דאזעלכסט וואר נון איין פראפעט דעכ עוויגען,
 גאמענס עודד, דיוער נינג דעם העערע ענטגעגען, דאז נאך שומרון
 קאם, אונד רעדעטע עו זא אן: "זעהט! ווייל דער עוויגע, דער גאטט
 "אירער פעטער, איבער דיא בעוואהנער יהודה'ס צירנטע, גאב ער
 "זיא אין אירע האנד, אונד איהר מארדעטעט אונטער איהנען אים גרימ.
 "מע, דאס עו היממעלשרייענד איזט" [י] אונד יעצט דענקט איהר נאך,
 "דיא קינדער יהודה'ס אונד ירושלים'ס איך צו קנעכטען אונד מעגדען
 "צו אינטעריאכען; זינד ניכט עבען בייא איך, בייא איך זעלכסט
 "פערשולדונגען געגען דען עוויגען, אירען גאטט? [יא] זא געכט מיר
 "נון געהער, אונד געכט דיא געפאנגענען צוריק, דיא איהר פאן אירען
 "ברידערן ווענפיהרטעט! דען זאנסט ענטברענגט דער צארן דעם עוויגען
 "איבער איך." [יב] דא ערהאבען זיך מענגער פאן דען הייפטערן דער
 "זעהנע אפרים'ס, נעמליך עזריהו, זאָהן דעם יתוחנן, ברכיהו, זאָהן
 "דעם משילטות, יחזקיהו, זאָהן דעם שלום, אונד עמשא, זאָהן דעם
 "חדלי, אונד טראטען געגען דיא אויו דעם העערע געקאממענען אויף.
 "[יג] זיא שפראכען צו איהנען: "כרינגעט דיא געפאנגענען ניכט הירעהר!
 "דען אלו איין פערשולדען געגען דען עוויגען האפטעט אייער פארהאבען
 "אויף אונז, אונד זינדען אונד פערשולדונגען צו פערטעהרען; דיא
 "פערגעהונגען זינד אהגע דים גראס גענוג בייא אונז, עו ברענגט אהגע.
 "הין דער צארן איבער ישראל." [יד] נון איבערלים דאז קריגס.
 "הער דיא געפאנגענען אונד דיא בייטע דען אכערסטען אונד דעם פער.
 "זאמטעלטען פאלקע. [טו] אונד דיא פארהין נאמענטליך גענאנטען
 "מענגער מאכטען זיך אויף, איבערנאהמען דיא געפאנגענען, קליידעטען
 "אללע נאקטען אונטער איהנען פאן דער בייטע, קליידעטען אונד בע.
 "שוהעטען זיא, גאכען איהנען שפייזע אונד טראנק, ליסען זיא זאלבען,
 "אללע

באור

אשכנזים (ח) ויביאו את השלל לשומרון. לארץ שומרון, אל המקומות אשר
 סביבה, כי עול לא הביאו את השביה לעיר שומרון (להלן כסוף י"ג וכו') • (ט) על
 יהודה: על אינש יהודה • (תרגום רב יוסף) • (י) הלא רק אתם עמכם וגו' •
 כפילת הכינוי להפלת ענין (עמפאטיש), כעו כרמי שלי (שיר א' ו' ו') ודומיו • ושעור
 המלמד, שאמר עודד הנביא לאנשי ישראל: אתם אומרים לכנוש את בני יהודה וירושלים
 לעבדים

דבר רי הימים ב כה צמ

רב בזווי מהם ויביאו את השלל לשמרון: ט ושם
היה נביא ליהוה עדר שמו ויצא לפני הצבא הבא
לשמרון ויאמר להם הנה בחמת יהוה אלהי
אבותיכם על יהודה נתנם בידכם ותהרגו בהם בזעף
עד לשמים הגיע: י ועתה בני יהודה וירושלם
אתם אמרים לכבש לעבדים ולשפחות לכם הלא
רק אתם עמכם אשמות ליהוה אלהיכם: יא ועתה
שמעוני והשיבו השביה אשר שבתם מאחיכם כי
חרון אף יהוה עליכם: יב ויקמו אנשים מראשי
בני אפרים עזריהו בן יהוחנן ברכיהו בן משלמות
ויחזקיהו בן שלם ועמשא בן חדליעל הבאים מן
הצבא: יג ויאמרו להם לא תביאו את השביה
הנה כי לאשמת יהוה עלינו אתם אמרים להסיר
על חטאתנו ועל אשמתנו כי רבה אשמה לנו
וחרון אף על ישראל: יד ויעזב החלוץ את השביה
ואת הבזה לפני השרים וכל הקהל: טו ויקמו
האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל
מערמיהם הלבישו מן השלל וילבישו ויגעלום

ויאכילום

רש"י

ל'ו) ואיה וענה וכן נרדס ורכז וסוס (תהלים ט"ו): (טו) ויקומו האנשים
אשר נקבו בשמות: למועלה מי הם אותם אנשים שהם מראשי בני אפרים עזריהו בן

יהוחנן

באור

לעבדים ולשפחות לכם, על אשר נפלו בידכם בחטאותיהם, דעו, כי אשמים אתם
לה' אלהיכם, ואם יפקוד אלהים עליכם את עונותיכם, אז תדמו לאחיכם
בני יהודה, הקוטעים לו * (טו) האנשים אשר נקבו בשמות: למעלה מזה (פסוק

דבר הימים ב כה

ויאכילום וישקום ויסקום וינהלום בחטרים לכל
בושל ויביאום ירהו עיר התמרים אצל אחיהם
וישובו שמרון: טו בעת ההיא שלח המלך אחז
על מלכי אשור לעזור לו: יז ועוד אדומים באו
ויפו ביהודה וישבו שבי: יח ופלשתים פשטו בערי
השפלה והנגב ליהודה וילכדו את בית שמש ואת
אילון ואת הגדרות ואת שוכו ובנותיה ואת תמנה
ובנותיה ואת גמזו ואת בנותיה וישבו שם: יט כי
הכניע יהוה את יהודה בעבור אחז מלך ישראל
כי הפריע ביהודה ומעור מעל ביהוה: כ ויבא עליו
תלגת פלנאסר מלך אשור ויצר לו ולא חזקו כא כי
חזק אחז את בית יהוה ואת בית המלך והשרים
ניתן למלך אשור ולא לעזרה לו: כג ובעת הצר לו

ויוסף

רשי

יהחנק וחצרוו. וכל מערומיהם לשון ערום וערים: (יח) ופלשתים פשטו צערו
השפלה והנגב. שהוא פנגדס כדכתיב והכנעני יושב על הים (יט) כי הפריע
ביהודס. דוגמא (שמות ל"ג) כי פרעה חרץ צפרוע פרעות (שופטים ה')
(כ) ויצא עליו. ששלח אחריו לעזור לו כמו שכתוב במלכים (ב' ט"ז) וישלח
מלכאים לתגלת פלנאסר: ויצר לו. ממה שחלק לו את בית ה' ואת בית המלך וגו':
(כג) ולא לעזרה לו. חף על פי שמנינו במלכים (שס) ויעל מלך אדוםק ויחפשה
ויגלה קירה ואת רצן המית לא היה לו לעזרה כל כך לחזקו ולהשיב לו ערים

מקמו

באור

י"ג. (טו) בעת ההיא שלח המלך אחז וכו'. ראה במלכים (ב' ט"ז) וי"ד ח"ת*
על מלכי אשור. כל לשון רבים תחת לשון יחיד, והראוי: על מלך אשור, וכן תרגם
רב יוסף: "למלכא דאשור", או יכוון הכתוב פה על מלכים אחרים, אשר היו תחת
ממשלת מלך אשור האדיר, שהיה מלך מלכים, וכן מנאנו בישיבוי (י"ד ח"ת),
שאמר מלך אשור: הלא שרי יחדיו מלכים. (יז) ועוד אדומים באו וע'. כאשר
עלה רצין, מלך ארם, על אחז, מלך יהודה (למעלה מזה פסוק ה'), בלי גם האדומים,
והחריבו

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י ק

אָללע שוואַכען אויף עוועלן פֿיהרען, בראַכטען זיא נאָך יריחו, דער פֿאַל, מענשמאַדט, צו איהרען ברידערן, אונד קעהרטען ווידער נאָך שומרון צוריק. [טז] אום דיוע צייט זאָנדטע דער קעניג אחו אָן דיא קעניגע פֿאַן אשור, איהם ביישטאַנד צו לייסטען. [יז] דאַמאַלס קאַמען אויך אדומים, שלוגען יהודה, אונד פֿיהרטען געפֿאַנגענע וועג. [יח] אי בערדים פֿילען דיא פֿלשחים אין דיא שטעדטע דעם טהאַלעם אונד געגען מיטמאַג פֿאַן יהודה איין, נאַהמען בית שמש, אילון, גדרות, שוכו מיט דען דאַצו געהעריגען פֿלעצצען, חמנה מיט דען דאַצו געהעריגען פֿלעצצען. צען אונד גטוו מיט דען דאַצו געהעריגען פֿלעצצען, אונד ליסען זיך דאַ. רין נידער. [יט] דען דער עוויגע דעמיטהיגטע יהודה, וועגען אחו, דעם קעניגס פֿאַן ישראל, דער צערדיטונג אין יהודה פֿעראורזאַכטע, אונד שווערע פֿערברעכען געגען דען עוויגען בעגינג. [כ] תלגת פֿלנאַסר, קעניג פֿאַן אשור, קאַם צו איהם; אַבער ער בעדרענגטע איהן, אונד אונטערשטיצטע איהן ניכט. [כא] דען אחו נאַהם איינען טהייל דער שעצצע דעם טעמפֿעלס, דעם קעניגליכען פֿאַללאַסטעם אונד דער פֿיר. סטען, אונד מאַכטע דאַמיט דעם קעניג פֿאַן אשור געשענקע, אָהנע דאַם איהם פֿיל געהאַלפען וואורדע. [כב] יאַ, צור צייט ווינער נאַטה פֿער. בראַך ער נאָך מעהר געגען דען עוויגען; דים וואָר דער קאַראַקטער דעם

קעניגים באור

והכתירו את ארץ יהודה. (יט) אחו מלך ישראל. אחו, מלך יהודה, נקרא פה מלך ישראל, כי יהודה הוא ככלל ישראל, וכינה הכתוב את הפרט בשם הכלל, וכדי כן. ובמסורה נמסר פה על מלכות מלך ישראל: וי' סבירין מלך יהודה, רוצה לאמור: שזה פעמים נמנאות במקרא מלכות מלך ישראל, אשר מנח הסבירא היה ראוי לאמור: מלך יהודה, ובתרגום הואי לשנים הזקנים ובתרגום הרומי במקרא הזה נמנא: מלך יהודה, וראה מהשכתבתי למעלה מזה (כ"א ב'). הפריע. ענין השחתה, כמו בפריע פרעות בישראל (איפטיס ה' ב'). ודומיו. (כ) ויבא עליו תגלת פֿלנאַסר מלך אשור. ראה למעלה מזה (פסוק ט"ז) ובמלכותו (ב' ט"ז זי"ן). ויצר לו ולא חזקו. יס מפרשים אותו יוצא, וכן (יחזקאל למ"ד כ"א) לשום חותול לחננה לחזקה, ואם הוא יוצא, נפרטו כן: ולא חזק אותו מלך אשור, ולפי שכלל לו חזו לעזור לו, אשר, לא די שלא חזקו, אלא בא עליו, והכר לו, וכן אמר (בפסוק הבא): ולא לעזרה לו, כלומר אף על פי שכתן לו שומד, הועיל לו על רצין ועל פקח, שהוא יראתהם, אבל גם עליו עלה, והכר לו, ואם הוא עומד, פירושו: ולא חזק ממנו, כלומר לא היה לחזו חזק ממלך אשור, אלא הכר לו גם כן, אחר שהקריב דמק ושומרון. (רד"ק). (כא) כי חלק אחו את בית ה' וגו'. ראה במלכים (ב' ט"ז ח'). ולא לעזרה לו. ראה בדברי רש"י ז"ל בזה. (כב) ובעת הצר לו וכו'. נעת, אשר היה נר למלך חזו, הוסיף פשעים חדשים על

תרגום אשכנזי

קעניגס אחו. [כג] ער אפפערטע דען געטטערן דער בעוואהנער דרמשק'ס,
 דיא איהן שלוגען, אונד זאגטע: "וואהרליך! דיא געטטער דער קעניג,
 געארם העלפען איהנען; זא ווילל איך איהנען אפפערן, אויף דאס
 "דיא אויך מיר העלפען;" אונד עבען זיא ווארען איהם אונד גאנץ ישראל
 צום פאללע. [כד] אחו לים דיא גערעטהע דעם טעמפעלם צוואממען
 טראגען אונד אין שטיקען צערהויען, דיא טהארע דעם טעמפעלם פער
 שליסען, אונד זיך אין אללען ווינקעלן ירושלים אלטערע ערריכטען.
 [כה] אין יעדער שטאדט יהודה'ס לים ער אפפעהעהען ערריכטען,
 פרעמדען געטטערן צו רייכערן, אונד האנדעלטע דעם עוויגען, דעם
 גאטט זיינער פעטער, צוויידער. [כו] דא אברגע זיינער געשיכטע
 אונד זיינער פריהערן אונד שפעטערן אונטערנעהמונגען איזט בעשריבען
 אין דעם כובע דער קעניגע יהודה'ס אונד ישראל'ס. [כז] אחו ענטשליף
 צו זיינען פעטערן, אונד מאן בענרוכ איהן אין דער שטאדט ירושלים,
 בראכטע איהן אבער ניכט אין דיא גרעכער דער קעניגע ישראל'ס. איהם
 פאלגטע זיין זאהן יחוקיהו אין דער רעגירונג.

כח [א] יחוקיהו קאם אין זיינעם פינף אונד צוואנציגסטען יאהרע
 צור רעגירונג, אונד ניין אונד צוואנציג יאהרע רעגירטע ער

אין באור

פצעו הראשונים, מעל בה', וענר אלהים אחרים, אשר לא עבדס לפני זה, כמו שמספר
 הכתוב והולך (בפסוק הנל): ויזבח לאלהי דרמשק, המכיס בו וגו'. (כד) ויקצץ את
 כלי בית האלהים, ראש במלכים (ב' ט' ז' י' ז'). (כה) לקטר לאלהים אחרים.
 לאסקא בוסמין לטעית עממיו נוכרחין. (מרגוס דני יוסף). (כו) ויחר דבריו וכו'.
 דאה נמלכוס (סס פסוקי ט). (כז) וישכב אחו עם אבותיו וגו'. ראש סס (פסוק
 ב'). כי לא הביאוהו לקברו מלכי ישראל. לפי שנמלכי יהודה היו נהס מלכי
 ישראל, והס דוד ושלמה, קראס מלכי ישראל, כלומר, כי לא היה ראוי לנוא נמלכתם.
 (הד"ק).

כח (א) יחוקיהו מלך וגו'. ראש נמלכים (ב' י"ט ב'). (ב) ויעש הישר
 וכו'. ראש סס (פסוק ג'). (ג) פחה את רלחות בית ה' ויחוקס.

מכלל יופי מן קאפיטעל כח

בח (ט) עד לשמים, הלמד במקום ה"א הידועה כן דעה קצת המפרשים.
 ויש לפרש כמשמעו וכא בשתי ידיעות אף על פי שהאחד יספיק
 ורכים כן: הגיע. אינו יוצא אף כי לרקוח העיון כל הפעיל הוא יוצא: (טו)
 וכל מערמיהם. תאר או הוא שם והאחד מטנו מערום בשקל מגדול: (יט)
 זי הפריע. ענין נקמה הרגום נקום נקמח בני ישראל אחרע פודענות, כני
 ישראל

דבר י ה י מ י ס ב כ ח ק א
 ויוסף למעול ביהוה הוא המלך אחו: כג ויזבח לאהי
 דרך משק המבים בו ויאמר כי אלהי מלכי ארם
 הם מעזרים אתם להם אזבחו ועזרוניו והם רהיו לו
 להכשילו ולכל ישראל: כד ויאסף אחו את כלי
 בית האלהים ויקצץ את כלי בית האלהים ויסגר
 את דלתות בית יהוה ויעש לו מזבחות בכל פנה
 בירושלם: כה ובכר עיר ועיר ליהודה עשה כמות
 לקטר לאלהים אחרים ויבעס את יהוה אלהי
 אבתיו: כו וירתר דבריו וכל דרכיו הראשנים
 והאחדונים הנם כתובים על ספר מלכי יהודה
 וישראל: כח וישב אחו עם אבתיו ויקברהו בעיר
 בירושלם כי לא הביאוהו לקברי מלכי ישראל
 וימלך יחזקיהו בנו תחתיו:

כט ח יחזקיהו מלך בן עשרים וחמש שנה ועשרים
 ותשע שנה מלך בירושלם ושם אמו אביה

בת

ר ש י

שלקחו ממנו פלשתים: (כד) ויסגר את דלתות בית ה' • כדי שלא יצאו הכהנים
 לעבוד עבודתם כזהל מועד כי אם לזכ למזבחות שעש' בכל פינה בירושלים וחזקיה
 פתח דלתות בית ה' לפי שאזיו סגר דלתות בית ה': כט (ג)

מכלל יופי מן קאפיטעל כח

ישראל • ויש ספרטים אותו ענין גלוי כמו כי פרוע הוא כמו גלו ביהודה
 שנחגלו על ידי מעשיהם הרעים כפרהסיא: ומעול • מקור • ולרעת רבי יונה
 הוא פועל עבר בשקל ולא יכול יוסף ענינו הכחש והשקר: (כ) ויצר לו •
 פועל עוסד ענין הרחק והכאב וכן ובעת הצר לו: (כג) הם מעורים אהם •
 שמשטו על הסנהג מעוררים כפלס אשר אהם מחלמים שמשטטו מחלמים •
 ופירושו רוצה לומר כי הם עוזרים אותם ומעוררים אותם לאחרים:

דבריהם ב כט

בַּת זְכוּרֵיהֶוּ: ^ג וַיַּעַשׂ ה' יִשְׂרָאֵל בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר
 עָשָׂה דָּוִד אָבִיו: ^ג הוּא בִּשְׁנֵה הָרִאשׁוֹנָה לְמַלְכוֹ
 בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן פָּתַח אֶת דַּלְתוֹת בֵּית יְהוָה
 וַיַּחְזֹקֶם: ^ד וַיָּבֵא אֶת הַכֹּהֲנִים וְאֶת הַלְוִיִּם וַיֹּאסֶפֶם
 לְרַחֹב הַמְּזוֹרָה: ^ה וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמַעוּנִי הַלְוִיִּם עַתָּה
 הִתְקַדְּשׁוּ וְקִדְּשׁוּ אֶת בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם
 וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנֶּדֶה מִן הַקֹּדֶשׁ: ^ו כִּי מָעַלּוּ אֲבֹתֵינוּ
 וַעֲשׂוּ הִרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וַיַּעֲזֹבוּהוּ וַיִּסְבּוּ פְּנֵיהֶם
 מִמִּשְׁכַּן יְהוָה וַיִּתְּנוּ עֲרֹף: ^ז גַּם סָגְרוּ דַלְתוֹת הָאֵיִלִּם
 וַיִּבְּבוּ אֶת הַנְּרוֹת וְקִטְרֹת לֹא הִקְטִירוּ וְעַלָּה לֹא
 הָעִלּוּ בַקֹּדֶשׁ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ^ח וַיְהִי קֶצֶף יְהוָה עַל
 יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם וַיִּתְּנֶם לְזוֹעָה לְשִׁמְיָה וְלִשְׂרָקָה
 כְּאֲשֶׁר אַתֶּם הָאִים בְּעֵינֵיכֶם: ^ט וְהִנֵּה נָפְלוּ אֲבוֹתֵינוּ
 בַּחֲרָב וּבִנְיָנוּ וּבְנֵינֵנוּ וּנְשֵׁינוּ בְּשִׁבְעֵי עַר זֹאת: י עַתָּה
 עִם לְבָבִי לְכָרוֹת בְּרִית לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּשֶׁב
 מִמֶּנּוּ חֲרוֹן אַפּוֹ: יא בְּנֵי עַתָּה אֵלֶּה שְׁלֹו כִּי בְכֶם בָּחַר
 יְהוָה לָעֲמֹד לְפָנָיו לְשָׂרְתוֹ וְלַהֲיוֹרָתוֹ לוֹ מִשְׂרָתִים
 וּמִקְטָרִים: יב וַיִּקְמוּ הַלְוִיִּם מַחַת בֶּן עֲמָשִׁי וַיִּזְאֵל

בן

ר ש"י

כט (ג) ויחזקם לפי שחזק קץ את כל כלי בית האלהים: (ה) והוציאו את
 הנדה. ע"א את המת לא נאמר כאן כי אם נדה ומיחוס יותר מן המת
 המוטל עליו כעומתה הנדה כי דם נדה מאוס ומוסרת: (ז) ויבבו את הנרות
 והקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאסי ישראל. אבל לאלהים אחרים עשו
 צוות לכל עיר ועיר להקטר להם: (יא) אל השלו. לשון שגגה: [טז] ויצאו
 הכהנים לפנימה: כי לא על הלויים ליכנס פנימה: להצר בית ה'. מקום מעמד
 הלויים

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י ק ב

אין ירושלים - זיינע מוטטער היס אביה, מאַכטער דעם זכריהו. [כ] ער
 מהאט, וואָז אין דען אויגען דעם עוויגען רעכט איוט, גאַנץ זאָ וויאָיין
 שטאַממפּאַטער דויד. [ג] ער וואָר עו, דער אים ערסטען יאַה"ע זיי.
 גער רעגירונג, אים ערסטען מאַנאַטע, דיא טהאַרע דעם טעמפעלס ווי,
 דער עפּפּנען אונד אויזבעססערן לים. [ד] ער לים דיא פּריסטער אונד
 ליים קאַממען, אונד פּערוואַממעלטע זיא אין דער כרויטען - שטראַסע
 געגען מאַרגען. [ה] היראויף שפּראַך ער צו איהנען: "הערעט מיך,
 ליים! הייליגעט אייך גון, הייליגעט דאָו הויו דעם עוויגען, דעם גאַט,
 טעם איירער פּעטער, אונד שאַפּפּעט דיא אונרייניגקייט אייז דעם הייליג,
 מהום וועג! [ו] דען אונזרע פּעטער פּערגינגען ווך, מהאַטען, וואָז דעם
 עוויגען, אונזרעם גאַט, מיספעללט, פּערליסען איהן, וואַנדטען איהר
 אַנגעניכט פּאָן דער וואָהנונג דעם עוויגען וועג, אונד קעהרטען איהר
 דען ריקקען צו. [ז] זיא פּערשלאַסען אויך דיא מהורען דער האַללע,
 לעשטען דיא לאַמפען אויו, הייכערטען קיין הויכוערק, אונד בראַכ,
 טען קיינע אַפּפּער אים הייליגטהומע דעם גאַט ישראלים. [ח] דאָ,
 דורך קאַם דער צאָרן דעם עוויגען איבער יהודה אונד ירושלים, אונד
 ער לים זיא צום ענטזעצצען, ערשטוינען אונד געשפּעטטע ווערדען,
 וויא איהר זעהעט מיט איירען אויגען. [ט] אונזרע פּעטער פּילען גון
 דורך דאָו שווערט, אונד אונזרע זעהנע, מעכטער אונד ווייבער גע.
 ריטהען דאָרוך אין געפּאַנגענשאַפּט. [י] דאָהער ענטשלאַס איך מיך,
 איינען בונד מיט דעם עוויגען, דעם גאַט ישראלים, צו ערריכטען,
 דאָס זיין ברענגענדער צאָרן פּאָן אונז אַבלאַססע. [יא] מיינע זעהנע!
 זייד גון ניכט נאַכלעסיג! דען אייך ערוועהלטע דער עוויגע, פּאָר
 איהם צו שטעהען צו זיינעם דינסטע, זיינע דינער צו זיין, אונד איהם
 צו רויבערן. [יב] דאָ ערהאַבען זיך דיא ליים, מחת, זאָהן דעם

עמשי

באור

ראה למעלה מזה (כ"ח כ"ד) • (ה) והוציאו את הנדה מן הקדש • הנדה שם,
 וכן (במדבר י"ט ז"ג) מנדה, ענין ריחוק, כלומר השומאה, והיא העבודה זרה, מן
 המזבח, שנתן שם אהו • (בן מלך) • (ו) ויסבו פניהם ממשכן ה' ויחנו עורף
 דרך משל (פיגורליך), ענין בזיון, כאלס המבזה סנידו, ואיכנו שומע לדבריו, ויסבה
 מכיומנו, ויראה לו ערסוננו • (ס) והנה נפלו אבותינו בחרב וגו' • ראה למעלה
 מה (כ"ח ו"ז ס' ו"ז ח') • (יא) בני וגו' • עתה הסב העלך חוקיהו את דברי אל הסהניס

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י

עמשי, אונד יואל, זאָהן דעם עוריהו, פֿאָן דען זעהנען דעם קהתי,
 פֿאָן דען זעהנען דעם מררי: קיש זאָהן דעם עכרי, אונד עוריהו, זאָהן
 דעם יהללאל, אונד פֿאָן דעם געשלעכטע דעם גרשוני: יואח, זאָהן דעם
 זמה, אונד ערן, זאָהן דעם יואח; [יג] פֿאָן דען זעהנען דעם אליצפן:
 שמרי אונד יעיאל, פֿאָן דען זעהנען דעם אסף: זכריהו אונד מתניהו;
 [יד] פֿאָן דען זעהנען דעם הימן: יחיאל אונד שמעי, אונד פֿאָן דען זעהנען
 דעם ידותון: שמעיה אונד עזיאל. [טו] זיא פֿערזאָממעלטען איה.
 רע ברירער, הייליגטען זיך, אונד גינגען, אויף בעפעהל דעם קע.
 גיגס נאָך דען וואָרטען דעם עוויגען, דאָז הויז גאָטטעס צו רייניגען.
 [טז] דיא פֿריסטער גינגען אין דאָז אינגערע דעם טעמפעלס, עז צו רייני-
 גיען, טרוגען אַללעז אונריינע, דאָז זיא אים טעמפעל פֿאַנדען, אין דען
 פֿאַרהאַף דעסועלבען הינאווי, אונד דאָ איבערנאַהמען עז דיא לויס, עז
 הינאווי אין דען באַך קדרון צו טראָגען. [יז] זיא בעגאַנגען דיא היילי-
 גונג אַם ערסטען טאַגע דעם ערסטען מאָנאַטעס, גינגען דען אַכטען טאַג
 דיועס מאָנאַטעס, אין דיא האַללע דעם טעמפעלס, הייליגטען דען
 טעמפעל נאָך אַכט טאַגע לאַנג, אונד וואורדען אַם זעכצעהנטען טאַגע
 דעם ערסטען מאָנאַטעס דאַמיט פֿערטיג. [יח] היראויף גינגען זיא
 הינאין צום קעניג חזקיהו, אונד זאָגטען: ״וויר רייניגטען דאָז גאַנצע
 ״ הויז דעם עוויגען, דען גאַנצאַפֿפֿעראַלטאַר מיט אַלל זיינען גערעטטען
 ״ אונד דען טיש דער געשיכטעטען שויבראָדע מיט אַלל זיינען גערעטהען.
 ״ [יט] אויך אַללע גערעטהע, דיא דער קעניג אחז, וועהרענד זיינער
 ״ רעגירונג אונד פֿערנעהונג, ווענוואָרף, בערייטעטען אונד הייליגטען
 ״ וויר ווידער, אונד זיא ליגען גון פֿאַר דעם אַלטאַרע דעם עוויגען.״

ב א ו ר [כ]

והלויס (למעלה מזה פסוק ד'). אל השלו. מתרגום שגנה שלמה, כלומר לא יהיה
 לכס שגנה ושכחה בדבר, לטהר את בית האלהים (רד"ק). וכן יוסף תרגם: ״ לא
 תמשלון, ״ והוא קרוי לענין שגנה, וכן תרגמתי אשכנזית. (טו) כטעות המלך
 ברברי ה'. כמות המלך חזקיהו, אשר היתה מיוסדת על דברי ה' בתורתו הקדושה
 (טו) להוציא לנחל קדרון תוצה. כל הדברים הטמאים השלכו אל גיא בן הנוס,
 אשר נקרא גם תופת, והוא מקום לפני ירושלים, ושם היה נחל קדרון (מלכים ב' כ"ג
 י"ד י"ב, ירמיהו י"ט ב' וי"ו). (יו) ויחלו וכו'. הכהנים והלויס התעסקו עשה עשר
 ימים בטהרת ההיכל והאולם וכל בית המקדש, כי היתה העומאה רבה בו מאוד, ונעבוד
 סגור המלך אחז את דלתות בית ה' (למעלה מזה כ"ס כ"ד), כסה האנק את כותלי ההיכל,

דבר ימי ב כט קג

בן עזריהו מן בני הקהתי ומן בני מררי קיש בן עבדי
ועזריהו בן יהלאל ומן הגרשני יואח בן זמה ועדן
בן יואח: יג ומן בני אליצפן שמרי ויעואל ומן בני
אסף זכריהו ומתנדרו: יד ומן בני הימן יהואל
ושמעיה ומן בני יהותון שמעיה ועזיאל: טו ויאספו
את אחיהם ויתקדשו ויבאו כמצות המלך בדברי
יהוה לטהר בית יהוה: טז ויבאו הכהנים לפנימה
בית יהוה לטהר ויציאו את כל הטמאה אשר
מצאו בהיכל יהוה לחצר בית יהוה ויקבלו הלויים
להוציא לנחל קדרון חוצה: יז ויחלו באחד להודש
הראשון לקדש וכיום שמונה להודש באו לאולם
יהוה ויקדשו את בית יהוה לימים שמונה וכיום
ששה עשר להודש הראשון בלו: יח ויבאו פנימה
אל הזקיהו המלך ויאמרו טהרנו את כל בית יהוה
ואת מזבח העולה ואת כר כליו ואת שלחן
המערכת ואת כל כליו: יט ואת כל הכלים אשר
הזניח המלך אחז במלכותו במערו הכניו והקדשו

והנם

רשי

הלויים ואומר ויקבלו הלויים וגו' ויחלו באחד לחדש: [יז] ויקדשו את בית ה'
לימים שמונה. לכך עכצו צטורה לטהר כל כף לפי שחזו ציור כל הכתלים צלמי
משכית דכתיב [יחזקאל כ"ג] צלמי כסדים חקוקים צעור ועכצו ח' ימים עד
שהשחיתו דמות הצלמים מן הכתלים וכיום י"ז לחדש כלו הכל הצית והעזרה:
[יט] הכנה והקדשו. מפורש צע"ח צפרק ר' ישמעאל כלים ששמשו בבית חניז
מהו כו' עד חיתוני אשר הכיה אחז הכנו והקדשו מאי לאו הכנו דאצטלינכו
והקדשו דאקדשינכו אמר לו צרוך אתה לשמים שהחזרת לי אצדתי הכנו שגנוס
והקדשו

דבריהם כ בט

והנם לפני מזבח יהוה: כ וישכם יחזקיהו המלך
ויאסף את שרי העיר ויעל בית יהוה: כא ויביאו
פרים שבעה ואילים שבעה וכבשים שבעה וצפירי
עזים שבעה לחטאת על המזלכה ועל המקדש
ועל יהודה ויאמר לבני אהרן הכהנים להעלות
על מזבח יהוה: כב וישחטו הבקר ויקבלו הכהנים
את הדם ויזרקו המזבחה וישחטו האילים ויזרקו
הדם המזבחה וישחטו הכבשים ויזרקו הדם
המזבחה: כג ויגישו את שעירי החטאת לפני
המלך והקהל ויסמכו ידיהם עליהם: כד וישחטום
הכהנים ויחטאו את דמם המזבחה לכפר ער כל
ישראל כי לכל ישראל אמר המלך העולה
והחטאת: כה ויעמד את הלויים בית יהוה במקדשתם
בנבלים ובכנרות במצות דוד וגר חזה המלך

ונתן

ר ש"י

והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיכם: [כא] וצפירי עזים וגומר. הוראת
שעה היתה: על מזבח ה'. ולא על אותן מזבחות שעשה אחז אביו: [כד] לכפר
על כל ישראל. שחטאו צע"א כן אמר המלך תהי העולה והחטאת עבור כל ישראל.
צפרשת שלח לך [מודבר י"ט] כתיב ועשו כל העדה פד וגומר וכתוב [ויקרא ד']
והקריבו הקהל פר זן בקר לחטאת וכאן כתיב ויביאו פרים ואים וצפירי עזים
שבעה אלא הוראת שעה היתה: [כה] כי ציד ה' המצות ציד נביאיו. לשורה כלום

בכלי

באור

וכלי הקודש העלו חלודה, והיה צריך זמן ארוך, לנקות את הכתלים והבית, ולטהר ולמרוק
את הכלים, למען יטבו ליופיים ולזהרם הראשון. וראה בדברי רש"י ז"ל צוה. באחד
לחדש הראשון. נחמד לירמא קדמאה, בניסן. (תרגום רב יובב). (יט) אשר
הזניח וגו'. לשון הרמקא והשלכה, מענין יניחך (דברי הומים א' כ"ט), ודומיו.
וכתב ר"ק ז"ל: ,, אשר הזניח, אשר הרמיק, כלומר שימש בהם לעבודת אלילים. "כ

וכ

ת ר ג ו ס א ש כ נ ז י ק ר

[כ] דער קעניג יחזקיהו שטאַנד נון דעם מאָרגענס פֿריה אויף, ליט דיא פֿאַרנעהמסטען דער שטאַרט פֿערזאַממעלן, אונד גינג הינאויף אין דאָז הויז דעם עוויגען * [כא] מאָן בראַכטע זיבען שטירע, זיבען ווידדער, זיבען שאַפֿע אונד זיבען ציגענבעקקע דאָר, אַלז זינדאָפֿפֿער פֿיר דאָז רייך, פֿיר דאָז הייליגטהום אונד פֿיר יהודה, אונד דער קעניג בעפֿאַהל דען זעהנען אהרן'ס, דען פֿריסטערן, אויף דעם אַלטאַרע דעם עוויגען צו אָפֿפֿערן * [כב] מאָן שלאַכטעטע היראויף דיא רינדער, אונד דיא פֿריסטער פֿינגען דאָז בלוט אויף, אונד שפרענגטען עז אויף דען אַלטאַר; זיא שלאַכטעטען דיא ווידדער, אונד שפרענגטען דאָז בלוט אויף דען אַלטאַר, אונד אויך דיא שאַפֿע, אונד שפרענגטען דאָז בלוט אויף דען אַלטאַר * [כג] הערנאָך פֿיהרטע מאָן דיא בעקקע צום זינדאָפֿפֿער פֿאַר דען קעניג אונד דיא פֿערזאַממלונג, אונד דיזע לעגטען איהרע הענדע אויף זיא * [כד] דיא פֿריסטער שלאַכטעטען זיא דאָן אויך, אונד ענטזינדירטען מיט איהרעם בלוטע דען אַלטאַר, צור פֿערזעהונג פֿיר גאַנץ ישראל; דען פֿיר גאַנץ ישראל בעפֿאַהל דער קעניג דים גאַנצ־אונד זינדאָפֿפֿער * [כה] ער בעשטעללטע אויך דיא לויים אים הויזע גאַטטעס מיט צימבעלן, פּזאַלטערן אונד האַרפֿען, נאָך דער פֿעראַרדנונג דויד'ס אונד גד'ס, דעם זעהערס דעם קעניגס, אונד דעם פּראָפֿעטען נחן; דען דיזעם וואורדע

ב א ו ר פ א ם

וכן תרגם רב יוסף: ,, וית כל מניא, דסאיז מלכא אחז, ושקיזינון קדם טעוות נוכראין * ,, כד מלך, בשקרתייה דמימרא דה' * ,, הכנו והקדשנו והנם לפני מוכח ה' לפי פשוט: הכנו, שטהרנו אותם, והקדשנו לה' כבתחלה, אבל רבותינו ז"ל פירשו: הכנו, גבנו אותם, כי לא היו ראויים עוד, לשבת בהם לה', והקדשנו, פירוש: והקדשנו אחריס תחתיים * (רד"ק) * ורב יוסף תרגם על פי דעת רבותינו ז"ל: ,, תקיננא יתהון, וטמרנא ז"ל בזה * (כא) וצפירי עזים * שצירי עזים, והוא מלאן כשדים, שנה נקרא שציר צפירא, וכן תרגם פה רב יוסף: ,, וצפירי בני עזין, " וכן נמצא בספר עזרא (ח' ל"ה) צפירי חטאת, וכן בספר דניאל (ח' ה') צפיר העזים, ולפי שאלת צפיר הוא מלאן כשדים, נראה אותה דניאל בלאן עבר, ולומר (שם פסוק כ"א): והצפיר השעיר * לחטאת על המטלכה וגו' * לכפר עליהם, כי כלם היו זריכים כפרה * (רד"ק) * (כד) ויחטאון * ענין כיפור והסרת החטאים (ענטזינדיגען), כמו והחטאת אתו * (יחזקאל מ"ג ב'), ודומיו, וחת פגולה מיוחדת לבנין פֿעל * געגענט להורות על דבר והיפוכו (אַנטיפּראָזיס, בענעננונג דורך דאָז טהייל) בפעלים הנגזרים משמות, כמו מלת ויחטאון פה, הנגזרת מן השם חטא, וכן וישרשף (תהלות כ"ב ז"ן), שהוא * נגזר מהשם שרש, והוראתו עקירת השרשים (ענטזווארצעלן), ודומיו * כי לכל ישראל

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י

פֶּאֶם עוויגען, דורך זיינע פּראָפּעטען, פֶּראָרדנעט. [כו] דיא לויס
 שטעללמען זיך נון אין אָרדנונג מיט דען אינסטרומענטען דויד'ס אונד
 דיא פּריסטער מיט דען טראָמפּעטען. [כז] היראויף בעפֿאַהל חוקיהו,
 דאַו גאַנצאַפּפֿער אויף דען אַלטאַר צו ברינגען, אונד זאָבאַלד מיט דעם
 גאַנצאַפּפֿער דער אַנפֿאַנג געמאַכט וואורדע, בעגאַן דער לאָבענאַנג צום
 עוויגען, מיט בעגלייטונג דער טראָמפּעטען אונד דער אינסטרומענטע
 דויד'ס, דעם קעניגס פֿאָן ישראל. [כח] דאַן בייגטע זיך דיא גאַנצע
 פֶּרוואַמלונג נידער, דיא זענגער זאַנגען, אונד דיא טראָמפּעטען טענ.
 טען, אַללעס ביז דאַו גאַנצאַפּפֿער פֿאַללענדעט וואַר. [כט] נאַכדעם
 דאַו אַפּפֿערן פֿאַללענדעט וואַר, קניעטען דער קעניג אונד אַללע, דיא
 אים איהן וואַרען, נידער, אונד וואַרפֿען זיך צור אַנבעטונג הין.

[ל] היראויף בעפֿאַהל דער קעניג יחזקיהו אונד דיא פֶּריסטען דען לויס,
 דען עוויגען מיט דען לאָבלידערן דויד'ס אונד אספֿ'ס, דעם זעהערס, צו
 פּרייווען; זיא לאָבזאַנגען, דאַם עז איינע פֶּריידע וואַר, בייגטען זיך,
 אונד וואַרפֿען זיך צור אַנבעטונג נידער. [לא] אונד יחזקיהו נאַהם דאַו
 זואַרט, אונד שפּראַך: "איהר ווייהעטעט אייך נון דעם עוויגען, זאָ
 "טרעטעט נעהער, אונד ברינגעט שלאַכט" אונד דאַנקאַפּפֿער אין דען
 "טעמפל דעם עוויגען!" אונד דיא פֶּרוואַמלונג בראַכטע שלאַכט"
 אונד דאַנקאַפּפֿער, אונד דיא פֶּרייגעביגען בראַכטען אויך גאַנצאַפּפֿער.
 [לב] דיא צאָהל דער גאַנצאַפּפֿער, וועלכע דיא פֶּרוואַמלונג דאַרבראַכ,
 מע, וואַר זיבציג רינדער, הונדערט ווידער אונד צווייא הונדערט לעס.
 מער, אַללעס דיס דעם עוויגען צוט גאַנצאַפּפֿער. [לג] דיא פֶּריידענאַפּפֿער

זוארען   באור

וני' • בעבור כל ישראל אמר, להקריב העולה והחטאת • (רד"ק) • והקרבות האלה
 הוקרבו בעבור יהודה וכל ישראל, כי רבים מעשרת השנים נלוו למלכות יהודה תחת ממלכת
 חזקיהו, העלך הישר (להלן פרשה למ"ד) • (כח) והשיר משורר והחצוצרות סחצצרים •
 פירוש: נעל השיר משורר, חולשון משורר על השיר ענמו, והוא פעל עומד, כאלו אומר
 מתשיר, וכן והסננורות משצצרים • (רד"ק) • ורב יוסף תרגם מלות והשיר משורר:
 ודחמר שירה משבח, כדעת הראשונה של רד"ק ז"ל, ועל פי זה תרגמתי לשכנות •
 (לא) עתה מלאחם ידכם לה' • מלאחן ולמלאח נס את ידס (שמות כ"ט כ"ט), והטעם:
 עתה התקדשם לה' • וכל נדיב לב עולות. לפי שהעולות אינם כזבחים ותולות, כי
 הזבחים והתולות נאכלין לבעלים, והעולות היו כלס כליל, אמר בהבאת העולות: כל נדיב
 לב. (רד"ק) • (לג) והקדשים • קלים, זבחים ושלמים, מה שהנעלים נהניס מהם •

דבר י ה י מ י ס ב כ ט קה

וַנִּתֵּן הַנְּבִיא כִּי בַיַּד יְהוָה הַמְצִיחַ בְּיַד נְבִיאָיו :
 כו וַיַּעֲמֵדוּ הַלְוִיִּם בְּכָל־יְדוּיָד וְהִכְהִנִּים בְּהַצְצוֹת :
 לו וַיֹּאמֶר הַזִּקְנָהוּ לְהַעֲלוֹת הָעֵלָה לְהַמְזַבְּחַת וּבָעֵרַת
 הַחֵלֶל הָעוֹלָה הַחֵלֶל שִׁיר יְהוָה וְהַחְצִצְרוֹת וְעַל־יְדֵי
 כָּל־יְדוּיָד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל : כז וְכָל־הַקָּהָל מִשְׁתַּחֲוִים
 וְהַשִּׁיר מְשׁוֹרֵר וְהַחְצִצְרוֹת מְחַצְצְרִים הַכֹּל עַד
 לְכָלוֹת הָעֵלָה : כט וּכְבָלוֹת לְהַעֲלוֹת כָּרְעוּ הַמֶּלֶךְ
 וְכָל־הַנְּמַצְאִים אֹתוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ : לו וַיֹּאמֶר יְחִזְקִיָּהוּ
 הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים לְלוִיִּם לְהַלֵּל לַיהוָה בְּדַבְרֵי דָוִד
 וְאָסַף הַחֲנֻנָּה וַיְהַלְלוּ עַד לְשִׁמְחָה וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ :
 לח וַיַּעַן יְחִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר עֲתָה מִלֵּאֲתָם יָדְכֶם לַיהוָה
 גִּשְׁוּ וְהִבִּיאוּ זְבָחִים וְתוֹדוֹת לְבַיִת יְהוָה וַיְבִיאוּ הַקָּהָל
 זְבָחִים וְתוֹדוֹת וְכָל־נְדִיב־לֵב עָלוֹת : לב וַיְהִי מִסֵּפֶר
 הָעֵלָה אֲשֶׁר הִבִּיאוּ הַקָּהָל בְּקָר שִׁבְעִים אֲיָרִים
 מֵאָה כְּבָשִׂים מֵאֲתִים לְעֵלָה לַיהוָה כָּל־אֵלָה :
 לג וְהַקֹּדְשִׁים בְּקָר שֵׁשׁ־מֵאוֹת וְצֹאֵן שְׁלֹשָׁת אֲלָפִים :

לד רק

ד ש"י

בכלי שיר לא כתוב בתורה שיהא קרבן טעון שירה אלא מנחת ה' שמוס ביד נביאין
 לשורר על הקרבן ורבותינו פי' צוםסת ערכין נניין שהלוים טעניין לשורר בכלי
 שיר דכתיב עבודת עבודה אחיזבי עבודה שגריכב עבודה אחרת עמוס הוי חומר זה
 השיר בכלי שיר ועבודה משא [סס] נכון לפרש על השיר כדכתיב [לעיל ח' ט"ו]
 וכנניסו שר הלוים צמשא כי נניין הוא שהיה עמונה להרים קול הננון של שיר :
 [כו] והכתיב בחלצרות ככתוב וצני אהרן הכהנים ותקעו בחלצרות (מדבר
 י') : [ל] להלל לה' בדברי דוד זה קודו לה' קראו בשש ככתוב למעלה [ח' ט"ז]
 ציוס ססול אזו נתן דוד צראש להודות וגו' : [לא] ויצוהו הקהל זבחים ותודות .
 דבר המותר לבעלים באכילה : וכל נדיב לב עולות . קצת מהס מי שהתנדב לי-

סביל 27 כו

דבר ימים ב כט ל

לד רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העלות ויחזקום אחיהם הלויים עד כרות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים כי הלויים ישרי לבב להתקדש מהכהנים: לו וגם עולה קרב בחלבי השלמים ובנסכים לעלה ותכזעבודת בית יהוה: לו וישמח יחזקיהו וכל העם על החבין האלהים לעם כי בפתאם היה הדבר:

ל ה וישלח יחזקיהו ער כל ישראל ויהודה וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה לבוא לבית יהוה בירושלם לעשות פסח ליהוה אלהי ישראל: ויועין המלך ושריו וכל הקהל בירושלם לעשות הפסח בהדש השני: ג כי לא יכלו לעשתו בעת

היא

רש"י

הכניא עולות ולא כולם לפי שאין לבעלים היתר אכילה בהם: [נג] וסקדשים קדשים קלים זבחים ושלמים מה שהבעלים נהנים בהם: (לד) רק הכהנים היו למעט. כלומר אותן שהקדישו היו עדיין למעט: ויחזקום אחיהם הלויים עד כרות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים. וז"ל היאך יתקדשו הלויים ולא יתקדשו הכהנים ומפורש לפי כי הלויים ישרי לבב להתקדש מהכהנים וישרו לבם הלויים להתקדש יותר מהכהנים והיו הכהנים והלויים וגל יראי השם ומתחפשים ומתנכרים ואף מסתהרים כל ימי המלכים הרשעים וכשנא חזקיהו שהיה נדיק לא היו יכולים מיד להתקדש ולטהר שזה בשנה ראשונה היו למלכו והיו באים ומתקדשים עליהם כדכתיב (ושלי כ"ח) צעלון נדיקים רבה תפארת ובקום רשעים יחופש אדם וכתיב (סס) בקום רשעים יסתר אדם ובאצדס ירבו נדיקים כלומר בקו' רשע אח יסתר אדם ובאצדס ירבו נדיקים חזקיהו וסיעתו: (לו) על הסבין החלבים לעם. לעצדו ולעשות רעו דוגמא דלנוטה [ל'] כל לצדו הכין לדרוש וגומר וגם שמחו כי בפתאום היה הדבר עליהם בשנה ראשונה למלכו לשב אל ה' ושבו מיד: ל (ה) וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה וגומר. כי עדיין לא גלו כי זה היה בשנה ראשונה למלכו והס' לו גלו כי אס' בשש למלכו כדכתיב [במלכים ב' י"ח] וילכדה בקצה שלש שנים בשנת שש לחזקיהו והיא שנת תשע להושע

ת ר ג ו ס א ש כ נ ז י ק

ווארען זעכס הונדערט רינדער אונד דרייא טויזענד שאאפע. [לד] ען
 ווארען אבער דער פריסטער צו וועניג, אונד ויא קאננטען ניכט אללען
 גאנצאפפערן דיא הויט אכציהען; איהרע ברודער, דיא לויס, האלפען
 איהנען דאָהער, ביו ריזע ארבייט פאללענדעט וואָר, אונד זיך דיא איה.
 ריגען פריסטער געהייליגט האַטען; דען דיא לויס וואָרען געוויססענ.
 האַפטער, זיך צו הייליגען, אַלו דיא פריסטער. [לה] אויך וואָרען
 דער גאנצאפפער פיל מיט דען פעטשטיקקען דער פריידענאפפער אונד
 דען טראַנקאפפערן פיר דיא ערסטען; אונד וָ וואורדעדער טעמסעל.
 דינסט ווידער הערגעשטעללט. [לו] יחזקיהו אונד דאָ גאנצע פאלק
 פרייעטען זיך, דאָס דער עוויגע דאָ פאלק וָ שטימטע; דען דיא וָ,
 כע געשאַה שנעלל.

ל [א] היראויף זאנדטע יחזקיהו אָן גאָנץ ישראל אונד יהודה, אונד
 שריב אויך בריפע אָן אפרים אונד מנשה, דאָס זיא אין דאָ
 הויז דעם עוויגען, נאָך ירושלים, קאָמען זאלטען, דעם עוויגען, דעם
 גאָט ישראלס, צו עהרען, דאָ פסח צו פערריכטען. [כ] דער קעניג
 הילט מיט ווינען גראָסען אונד דער גאנצען געטיינדע אין ירושלים ראַטה,
 דאָ פסח אים צווייטען מאָנאָטע צו פערריכטען. [ג] מאָן קאָננטע ען
 באַר ווירקליך

(רש"י). וכן תרגום רב יוסף: "ונכסת קודשא, " כי אונקלוס ויונתן, בן עזיאל,
 תרגמו מלת שלמים בכל מקום: נכסת קודשא, ועל פי זה תרגמתי חכמיות.
 (לה) רק הכהנים היו למעט וגו'. הכהנים, אשר התקדשו, היו עדיין מעט,
 ועל כן לא הספיקו להפשיט את כל העולות, כאשר מנאר הכהנו והולך. ויחזקום אחיהם
 הלויים וכו'. ויעזרום להפשיט, ובוה חזקו אותם, חידו אותם, למהר להתקדש, ואף
 על פי שנקבלת הדם ואילך מכות כהונה, שעת הדוחק היה זה, ועזרו הלויים את הכהנים
 להפשיט, כי הם התקדשו, כמו שאומר: כי הלויים ישרי לבב להתקדש מהכהנים. (רד"ק).
 (לה) וגם עולה לרוב וכו'. זה המקרא הוא כירוש על המקרא שלפניו, כי הכהנים
 היו מעט, ולא יכלו להפשיט את כל העולות, נעזרו שהיתה המלאכה רבה מאוד בהפשיט
 העולות הרבות, ובהקרבת חלבי השלמים הרבים וניסוך הנסכים לעולות. (לו) על ההכין
 האלהים לעם. מן בגלל דאמתקין ה' לעמא יצרא דלנהון. (תרגום רב יוסף). וראה בדברי
 רש"י ז"ל בזה, ועל פי זה תרגמתי אשכנזית. כי בפחאום היה הדבר. ארום נתמך הוה
 פתגמא. (תרגום רב יוסף).

ל (ב) לעשות הפסח בחדש השני. לענרייא ירחא דניסן, ולמענד פסחא בירחא
 דאייר, הוא ירחא תנייכא. (תרגום רב יוסף). (ג) כי לא יכלו לעשותו
 בעת ההיא. ארום לא יכילו למענד פסחא בניסן. (הכ"ל). כי הכהנים לא התקדשו
 למרי. פירושו: כי לא התקדשו כל כך כהנים, שיהיה די בהם, להקריב הקרבנות.
 (רד"ק)

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י

ווירקליך ניכט צור געהעריגען צייט פֿערריכטען, ווייל זיך נאָך ניכט גע-
נוג פֿריסטער געהייליגט האַטטען, אונד דאָו פֿאַלק נאָך ניכט אין ירושלים
פֿערזאַממעלט וואָר. [ד] דער פֿאַרשלאַג געפֿיל דאָהער דעם קעניגע
אונד דער גאַנצען געמיינדע. [ה] מאַן זעצטע פֿעסט, אין גאַנץ ישראל,
פֿאַן באַר שבע ביי דן, אויזרופֿען צו לאַססען, דאָס מאַן קאַממען זאָלל
טע, דאָו פֿסח, דעם עוויגען, דעם גאַטט ישראל'ס, צו עהרען, אין
ירושלים צו פֿערריכטען, דאָ מאַן עו שאַן לאַנגע ניכט נאָך דער שריפט
פֿערריכטעטע. [ו] דיא איילבאַטען גינגען, מיט דען בריפֿען פֿאַן דער
האַנד דעם קעניגס אונד זיינער גראָסען, דורך גאַנץ ישראל אונד יהודה,
אונד שפּראַכען, נאָך דעם בעפֿעהלע דעם קעניגס: "ועהנע ישראל'ס!
"קעהרעט צוריק צום עוויגען, דעם גאַטט אברהם'ס, יצחק'ס אונד
"ישראל'ס, זאָ קעהרעט אויך ער צוריק צו דעם רעסטע פֿאַן אייך,
"וועלכער דער געוואַלט דער קעניגע פֿאַן אשור ענטקאָם. [ז] זייד ניכט
"וויא איירע פֿעטער אונד ברודער, דיא זיך געגען דען עוויגען, דען גאַטט
"איהרער פֿעטער, פֿערגינגען, [ח] זייד גון ניכט האַרטגעקיקיג, וויא
"איירע פֿעטער, געכט דעם עוויגען דיא האַנד, קאַממעט אין זיין היי-
"ליגטהום, דאָו ער אויף עוויג הייליגטע, אונד דינעט דעם עוויגען,
"איירעם גאַטט! זאָ לעסט זיין ברענגענדרער צאָרן פֿאַן אייך אַב.
[ט] פֿירוואַהר! ווען איהר צום עוויגען צוריק קעהרעט, זאָ פֿינדען איי-

ר ע ב א ו ר

(ד'ק) . (ה) כי לא לרוב עשו ככתובי מקרא מסורס, וכה משפטו: כי לרוב
לא עשו ככתובי, והטעם: כי זמורב עבד לפני זה, שלא עשו בני ישראל את הפסח ככתוב
בתורת ה'. בן פירוש המאמר הזה לפי דעת רש"י ז"ל, ועל פי זה מתורגם. (ו) וישוב
אל הפליטה הנשארה לכם מכף מלכו אשור. ראה בספר מלכים (ב' ע'ו"ט כ"ט),
נדברי הימים א' (ה' כ"ו) ולמעלה מזה (ב"ח כ'). וראה גם בדברי רש"י ז"ל בזה.
(ח) חנו יד לה'. כתיבת היד היא אות לכריתת ברית וקיום האמונה, כמו שמאנו:
כרנו יד תחת שלמה המלך (דברי הימים א' כ"ט כ"ד), וזאתו ידם להוציא כסיהם (עזרא
י"ד י"ט), ודומיהם, ועל פי זה תרגמתי אשכנזית (ט) על ה'. על במקום אל,
וכי

ר ש י

וילך ישראל כאשר תזנא כתוב בסוף הספר: [ג] כי לא יכלו לעשותו בעת
ההיא. בחדש הראשון בניסן: כי הכסני' לא התקדשו למודי. לא התקדשו להיות די
ישראל בזה להקריב פסחיהם ואין צריך לומר שלא היו יכולים לעשותו בניסן
הרי לא כלו לקדש את הבית עד י"ו בניסן וכן פתרון כי לא יכלו לעשותו בעת

דבר י ה י מ י ס ב ל קו

ההיא כי הכהנים לא התקדשו למדי והעם לא
 נאספו לירושלם: ד ויִישַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ
 וּבְעֵינֵי כָל הַקָּהָל: ה וַיַּעֲמִידוּ דָבָר לְהַעֲבִיר קוֹר
 בְּכָל יִשְׂרָאֵל מִבְּאֵר שֶׁבַע וְעַד דָּן לְבֹא לַעֲשׂוֹת
 פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלַם כִּי לֹא לָרֹב
 עָשׂוּ כַכָּתוּב: ו וַיֵּלְכוּ הָרָצִים בְּאֲגָרוֹת מִיַּד הַמֶּלֶךְ
 וּשְׂרִיּוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה וּכְמִצּוֹת הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אֵל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם יִצְחָק
 וַיִּשְׂרָאֵל וַיָּשָׁב אֵל הַפְּלִיטָה הַנִּשְׁאָרֶת לָכֶם מִכַּף
 מַלְכֵי אַשּׁוּר: ז וְאֵל תְּהִיוּ בְּאֲבֹתֵיכֶם וּבְאֲחֵיכֶם
 אֲשֶׁר מֵעַלּוּ בִיהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וַיהִנֵּם לְשִׁמְחָה
 כְּאֲשֶׁר אַתֶּם רְאִים: ח עָתָה אֵל תִּקְשׁוּ עֲרֻפְכֶם
 כְּאֲבוֹתֵיכֶם תִּנּוּ יָד לַיהוָה וּבֹאוּ לְמִקְדָּשׁוֹ אֲשֶׁר
 הִקְדִּישׁ לְעוֹלָם וְעַבְדוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וַיָּשָׁב מִכֶּם
 חֲרוֹן אַפּוֹ: ט כִּי בְשׁוּבְכֶם עַל יְהוָה אֲחֵיכֶם וּבְנֵיכֶם
 לְרַחֲמִים

רש"י

ההיא כלומר חפילו חס לא עכצו טהרת הבית שלא כלועדי"ז צניסן לא היינו
 יכולין לעשותו עתה לפי כי הכהנים לא התקדשו למדי: והעם לא נאספו. עדיין
 כולם לירושלם: (ה) נוצח שצעועד: דן. זהו תחום עשרה שבטים: כי לא
 לרוב. פתרון כי רובי שנים עברו שלא עשהו כהלכתו: (ו) וישו אל הפליטה
 הנשארת לכם מכף מלכי אשור. חע"פ שלא הגלו עדיין קוראי להם פליטה כי היה
 נחשב צענייהם כאשר גלו כבר ועוד כי מלכי אשור תפשו הכל צימיהחו ומה שהיה
 צענייהם כחילו גלו לפי כי שש שנים היו ישראל למוך אשור עצדים נוסח מנחה
 והיה מושל בהם ומולוכן בגולה ועושה בהם כרצונו וזה היה בתוך אותן שש שנים
 וכבר גלו כמה פעמים צימיה מלכי ישראל וחחו והם יודעם מיד כשימרדו ישראל למוך
 אשור יולוכם בגולה ולהם קורא פלעת אשור לפי שלא משל בהם ולא בכל חרן
 יהודה: (ז) ואל תהיו כאבותיכם וכאחייכם פתרון וח"ת עדיין בוטחים חמי שיעלה
 מעלינו

דבר הימים ב ל

לרחמים לפני שוביהם ולשוב לארץ הוואת כי חנון
ורחום יהוה אלהיכם ולא יסיר פנים מכם אם
תשובו אליו: ויהיו הרצים עברים מעיר רעיר
בארץ אפרים ומנשה ועד זבלון ויהיו משחיקים
עליהם ומלעגים בם: י' אך אנשים מאשר ומנשה
ומזבלון נכנעו ויבאו לירושלם: י"ג גם ביהודה
היתה יד האלהים לתת להם לב אחד לעשות
מצות המלך והשרים בדבר יהוה: י"ו ויאספו
ירושלם עם רב לעשות את חג המצות בחדש
השני קהל לרב מאד: י"ז ויקמו ויסירו את המזבחות
אשר בירושלם ואת כל המקטרות הסירו וישליכו
לנהל קדרון: ט"ו וישחטו הפסח בארבעה עשר
לחדש השני והכהנים והלויים נכלמו וירקדו
ויביאו עלות בית יהודה: ט"ז ויעמדו על עמדם
כמשפטם כתורת משה איש האלהים הכהנים
זרקים את הדם מיד הלויים: י"ז כי רבת בקהל

אשר

רש"י

וועלינו מלך אשור אל חביו כאבותיכם כל דור ודור שהיו לפניכם. ומה אירע להם
כשעזבו את ה' ויוועלו בו וועל ויתנס לשמה כאשר אתם רואים: (ח) עתה אל
הקשו ערפכם וגו' כשזיכרם על ה'. אחיכם וזניכם יהיו לרחמים לפני שוביהם ולשוב
לארץ הזאת. הפילו חותן קצת שגלו כבר שהיו נלחמים עם ישראל וילכו להם ויוליכין
את בנייהם ואת צנותיהם כשציה ואם תשובו אליו ויתנס לרחמים לפני שוביהם לשוכם
לארץ הזאת כי חנון ורחו' ה' אלהיכם: (יד) הווקטרות. וקום שהיו בו כהני' ולויים:
[טו] והכהנים והלויים נכלמו. שעכצו להתקדש ולפיכך עזבו כל כך מלבוש עד
עתה כי לא יוכלו להאמין בדבר הזה קודם לכן לפי שהזניחן אחז מנבהן וכך היו אומרי'
חפשי אתמול עבד אחז ע"ה וכו' יחזקיהו לאתתר בשנה ראשונה מיד בחדש הראשון
ויאמר לכהנים וללויים לעבוד לאל אחד לזרו ויגטרך לנו ולכך נתענגנו ונתרשנו

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י ק ה

"רע ברודער אונד קינדער ערבארמען בייא דענען, דיא זיא געפאנגען
 "האלטען, דאס זיא ווידער אין דים לאנד צוריק קאממען; דען דער עווי.
 "גע, אייער גאטט, איזט גנעדיג אונד ערבארמונגספאלל, אונד ווענ.
 "דעט זיין אנטליץ ניכט פאן אייך אב, ווען איהר אייך צו איהם בע.
 "קעהרעט." [י] דיא איילבאטען גינגען פאן שטאדט צו שטאדט,
 דורך דאז לאנד אפרים אונד מנשה, ביז נאך זכולון; אבער טאן פער.
 לאכטע אונד פערשפאטטעטע זיא. [יא] דאך דעמיטהיגטען זיך אייני.
 גע פאן אשר, מנשה אונד זכולון, אונד קאמען נאך ירושלים.
 [יב] אויך מיט דען בעוואהנערן יהודה'ס וואר דיא האנד דעם עוויגען,
 דאס ער אללען איינען זיין גאב, דען בעפעהל דעם קעניגס אונד דער
 פירסטען, נאך דעם ווארטע דעם עוויגען, צו בעפאלגען. [יג] עז
 פערזאממעלטע זיך דאהער פיל פאלק אין ירושלים, דאז פעסט דער
 אונגעזייערטען קוכען אים צווייטען מאנאטע צו פייערן; דיא פערזאמלונג
 וואר זעהר גראס. [יד] זיא מאכטען זיך אויף, שאפטען דיא אלטערע
 אין ירושלים אונד אללע רייכעהערדע וועג, אונד ווארפען זיא אין דען
 באך קדרון. [טו] מאן שלאכטעטע דאז פסה אפפער אים פירצעהנטען
 טאגע דעם צווייטען מאנאטעס; דיא פריסטער אונד לויים, דיא זיך
 (איהרער ביוהעריגען זוימזעליגקייט) שעמטען, הייליגטען זיך נון, אונד
 בראכטען גאנצאפפער אין דאז הויז דעם עוויגען. [טז] זיא שטאנדען
 אין איהרער אָרדנונג, נאך איהרער פארשריפט, נאך דער לעהרע
 משה'ס, דעם געטמליכען מאנעם; דיא פריסטער שפרענגטען דאז בלוט
 אויז דער האנד דער לויים. [יז] דען עז ווארען פילע אין דער פערזאמל.

לונג

ב א ו ר

ורנים ככה ולא יסור פנים מכם. לא יסלק שכנתיה מניכח. (תרגום רב יוסף).
 (יא) אך אנשים מאשר וגו' ואף משנט אפרים שנו בעת ההיא אנשים מדרכס
 הרעה, ובאו ירושלימה, ועשו את הפסח, אף כי השקו והלעיגו בראשונה על מלאכי
 חזקיהו, מלך יהודה (להלן פסוק י"ט). (יד) ואת כל המקטרות שם לחזקת
 שמקטירים עליו מקטר קטורת. (גן מלך). וכן תרגום רב יוסף: "וית כלבתי אסקות
 "בוכמין לטעותא, " ועל פי זה תרגמתי אשכנזית. (טו) והכהנים והלויים נכלמו
 וגו'. ראה למעלה מזה (כ"ט ל"ד, ונפרשה הזאת פסוק ג'). (טז) הכהנים וזרקים
 את הדם טיד הלויים כי מקבלה ואילך מנות כהונה. (ד"ק). וראה בדברי הש"י
 א"ל בזה. (יז) כי רבת בקהל וגו'. כלומר, הרבה היו בקהל, שלא התקדשו.
 (ד"ק). והלויים על שחיפת הפסחים לכל לא טהור. פירוש, בעבור כל איש
 פטרול

הרגום אשכנזי

לונג, דיא זיך ניכט רייניגען, אונד דיא לויס ווארען, בייא דער שלאכ.
 טונג דער פסח-אָפּפּער, שטאַטט אײנעס יעדען אונרײנען, דיאועלבען
 דעם עוויגען צו הייליגען. [יח] איין גראָסער טהייל דעם פּאַלקעס, בע.
 זאָנדערס אײנע מענגע פּאַן אפּרים, מנשה, יששכר אונד זבולון, קאַנג.
 טע זיך ניכט רייניגען; דיזע אַסען נון דאַז פסח-אָפּפּער ווידער דיא פּאַר.
 שרופט, אונד יחוקיהו בעמעטע פּיר זיא, וויא פּאַלגט: „גאַטט, דער
 אַללגיטיגע, פּערגעבע עז יעדעס, [יט] דער זיין גאַנצעס הערץ ריכ.
 „טעט, גאַטט, דען עוויגען, דען גאַטט וינער פּעטער, צו זוכען, ווען
 „ער אויך ניכט ריין פּיר דאַז הייליגע איזט. “ [כ] אונד דער עוויגע
 ערהערטע יחוקיהו, אונד היילטע דאַז פּאַלק. [כא] זאָ פּייערטען דיא
 זעהנע ישראל'ס, דיא זיך אין ירושלים בעפּאַנדען, דאַז פּעסט דער אונד
 געווייערטען קיכען זיבען טאַגע מיט גראָסער פּריידע; אונד דיא לויס אונד
 פּריסאָער זאַנגען טעגליך, אונטער בעגלייטונג שטאַרק שאַללענדער אינ.
 סדרומענטע, לאַבלידער, דעם עוויגען צו עהרען. [כב] יחוקיהו שפּראַך

הערצליך באור

ישראל, שלא היה טהור, כלום מוכנים על שחיטת פסחיהם, כי אף על פי שהרבה מהם
 אכלו את הפסח נטומה, לא היו יכולין לעשות דבר אחר, ומוכרחים היו, כי לא היה להם
 פנאי ליטהר, אבל ליכנס לעזרה טמאים, זה לא הותר להם, כי הו' יכולין לעשות על ידי
 הלויס. (הכ"ל): (יח) כי אכלו את הפסח בלא כבחוב. פירוש, בלא משפטו,
 כי טמא, שאכל קודש, הוא נכרת, שנאמר (ויקרא כ"ב ג'): כל איש, אשר יקרב מכל
 זרעם אל הקדשים, אשר יקדישו בני ישראל לה', וטומאתו עליו, ונכרתה הנפש
 ההוא, וטורא רבותינו ז"ל: קריבהו אכילה, כי נכנישה לבד אינו חייב כרת, אלא פירוש:
 כי יקרב לאכול, ופסח קדשים קלים היה. (הכ"ל). ה' הטוב יכפר בעד. דנק עס
 דאש הפסוק האמר (פסוק הנא): כל לבבו הכין וכו', כלומר יכפר על כל אשר לבבו הכין,
 והתכסר' אנרהם, בן עזרא ז"ל, אמר, כי אינו דנק, כי כל לבבו הכין הוא אומר על
 חוקיהו, ופירוש: יכפר בעד אלו, שאכלו את הפסח נטומה. (הכ"ל). ורב יוסף נטה
 לדעת רבו אנרהם, בן עזרא ז"ל, כי תרגם מאמר: ה' הטוב יכפר בעד: " ה',
 " דהוא טב, יכפר על עמא, דאישתליו, " והפסוק הנא תרגם: " ארוס ליבניה
 " אחקין, למתבע ית דחלמא דה' אלהים, אלהא דאשתתו, ולא יתבע חוביהו דעמא,
 " דלא עבדו ית פסחא כדחזי, למיכל בדכותא בשר קודשא, " ואני תרגמתי לפי דעת
 רד"ק ז"ל, כי היא מיושבת מאוד להמשך המקראות, ושט"יה היא נברייחא דשליס ושתיס
 מדות דרבי אליעזר, כמו של רבי חסדי הגלילי (הפאה רש"י ז"ל פה), ועמה הסכימו גם
 חכמי העמים בתרגומיהם. (יש) ולא בטהרת הקודש. פירוש: אף על פי שאכלו
 שלא בטהרת הקודש, התפלל חוקיהו, שזכרם השם להם, כיוון שהכינו לנגם, לדכוש
 האלהים. (רד"ק). (כ) וירפא את העם. שאלה להם עונם, וכן בענין הסליחה
 (תהלות מ"א ה'): רפאה נפשי, כי טמאתי לך. (הכ"ל). (כא) בכלו עוו. בכלי
 פיר, המשמיעים קול עז וחזק, על דרך: משחקים לפני האלהים בכל עוו (דברי הימים
 א' י"ג ט'). (כב) ידבר ויחוקיהו על לב כל הלויס. במו (ראשית מ"ן כ"א) וינגמס

דבריהם בל קט

אשר לא התקדשו והלויים על שחיטת הפסחים
לכל לא טהור להקדיש ליהוה: יח כי מרבית העם
רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבלון לא הטהרו
כי אכלו את הפסח בלא ככתוב כי התפלל יחזקיהו
עליהם לאמר יהוה הטוב יכפר בעד: יט כל לבבו
הכין לדרוש האלהים יהוה אלהי אבותיו ורא
בטהרת הקדש: כ וישמע יהוה אל יחזקיהו וירפא
את העם: כא ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם
את חג המצות שבעת ימים בשמחה גדולה
ומהללים ליהוה יום ביום הלויים והכהנים בכרי
עז ליהוה: כב וידבר יחזקיהו על רבכל הלויים
המשכילים

ר ט י

מלכא וגם שאר יהודה שלפניו הזניח אחז וכשחקרו והצינו דדבר שהכל היה לשם
שמים באו ויהקדשו כולם: [טז] הכהנים זורקים. כי מקבלה ואילך מנות
כהונה. ואל תתמה למה לא שהנו בעלים עמום לפי שכתוב בסמוך כי רבת צקה
אשר לא התקדשו והלויים היו על שחיטת פסחיהם לכל לא טהור תהיה לוי צנוקינו
להקדיש לה: [יח] כי אכלו את הפסח בלא ככתוב. כהלכה שאכלוהו בטומאה.
כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמר וגו': [יט] כל לבבו הכין. כד מפורש בצדרייתא
דדבי אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי המתחלת בכל מוקום שאתה מולא דברי רבי
אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי באגודה עשה חזק כהפרכסת שנאמר (משלי כ')
להקשיב חזק לתבונה משלשים ושת' מדות האגדה נדרשת וזה ה' מהם נחלק
הסדר כגון זה ה' הטוב יכפר בעד כל מי שכל לבבו הכין לדרוש האלהים לעשות
פסחו להקריב קרבנו חף על פי שלא עשו צטהרת הקדש כי לא הטהרו ויהודה
כולה נטהרו לפי שהיו קרובים לירושלם והיו יכולים לטהר ולהתקדש ולשוב
לירושלים אבל רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבלון חין להם כל כך פשע דדבר לפי
שהיה להם הדבר רחוק על ידי אגרות לא היה להם להמתין ולאחר מלכוא עד
שיתקדשו לפיכך באו ולא נטהרו ולפי שלא היתה פשיעתם לפיכך תכפר בעדם וכן
(ישעיה ל"ה) ישאום מודבר ציה וגו' נחלק הסודר: [כא] והכהנים צנלי עז.
בצולרות: [כב] המשכילים שכל טוב לה. לענין שירה נופל לומר לשון שכל במו

שנאמר

כה

28

✽ ✽

דבר הימים ב ל

המשכילים שכל טוב ליהוה ויאכלו את המזעד
 שבעת הימים מזבחים זבחי שרמים ומהודים
 ליהוה אלהי אבותיהם: ^כ וייעצו כל הקהל לעשות
 שבעת ימים אחרים ויעשו שבעת ימים שמחה:
 כד כי חזקתו מלך יהודה הרים לקהל אלף פרים
 ושבעת אלפים צאן והשרים הרימו לקהל פרים
 אלף וצאן עשרת אלפים ויתקדשו כהנים רוב:
 כה וישמחו כל קהל יהודה והכהנים והלויים וכל
 הקהל הבאים מישראל והגרים הבאים מארץ
 ישראל והיושבים ביהודה: ^{כא} ותהי שמחה גדולה
 בירושלם כי מימי שלמה בן דוד מלך ישראל
 לא באה בירושלם: ^{כב} ויקומו הכהנים הלויים
 ויברכו את העם וישמע בקולם ותבוא הפלתם
 לבועז קדשו לשמים: לא ח

באור

שנאמר (לעיל ח' כ"ו) ויפל הגורל מזרחה לשמיהו ויזכרהו בני יועז בשכל וגו' ודבר
 חזקיהו על לנס הנחיימים ודברים טובים לחזקם ולעזור להם כדי שיחזקו אף הם
 בשיר שכל טוב לה: ומהודים לה' . על זבח תודה ומודים לה' על הנס שעשה להם
 שזבח תודה על נס הוא בא: [כג] שבעת ימים אחרים . כמו שמפורש ויעשו שבעת
 ימים שמחה: (כד) הרים לקהל מצאנו ממלכים ומצקרו לקהל אף פרים וגומר והיו
 אוכלים ביחד מלך ושרים והעם שמחים: (כה) כי מימי שלמה בן דוד מלך ישראל
 לא היתה כזאת בירושלם . שמה עם רב יותר היו באין לרגל לירושלם אחרי שלמה
 אבל שמחה גדולה לא היתה בירושלם כזאת מימות שלמה כי ביותר שמחה על מה
 שאם היו כל רגל ורגל מקובצים בירושלם לפי שלא הו להם חדוש אין להם שמחה
 אבג אהה שכל יומי אחז ומלכי יהודה הרשעים לא עלו לרגל לירושלם ועתה
 הורשו לעלות לירושלם שמחו שמחה גדולה ולפי שהיה כמה שנים שלא עלו לירושלם
 עד עתה הוקטן בעיניהם ז' ימים רחג הונית והוסיפו עוד ז' ימים כדי לשמוח בהם
 ושמוחו שמחה גדולה: [כז] ויברכו את העם . אם תרצו לומר בירכס בזה שנקש
 לשון

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י ק

הערצליך מיט אללען לויים, דיא איינוויכטען אים גאטטעס דינסטע צייג, טען; זיא אסען דיא אפפער דעם פעסטעם דיא זיבען טאגע הינדורך, דיא מאן פריידענאפפער שלאכטעטע צום דאנקע געגען דען עוויגען, דען גאטט איהרער פעטער. [כג] דיא גאנצע פערואמלונג בעשלאסן נון, נאך זיבען אנדרע טאגע צו פייערן, אונד מאן פייערטע נאך זיבען טאגע מיט פריידען. [כד] דען חוקיהו, קעניג פאן יהודה, גאב דער פערואמט. לונג איינע ביישטייער פאן טווענד שטירען אונד זיבען טווענד שאאפען דיא פירסטען גאבען דער פערואמלונג איינע ביישטייער פאן טווענד שטירען אונד צעהן טווענד שאאפען, אונד פריסטער הייליגטען זיך נח אין מענגע. [כה] היראיכער פרייעטען זיך דיא גאנצע פערואמלונג יהודה'ס, דיא פריסטער אונד לויים, דיא גאנצע אויז ישראל געקאמט. מענע פערואמלונג אונד דיא פרעמדלינגע, דיא אויז דעם לאנדע ישראל'ס קאמען, אונד דיא אין יהודה וואהנטען. [כו] עז וואר איינע גראסע פריידע אין ירושלים; דען זייט דען טאנען שלמה'ס, זאהן דויד'ס, קעניגס פאן ישראל, וואר דערגלייכען ניכט אין ירושלים. [כז] דיא פריסטער אונד לויים ערהאבען זיך ענדליך, אונד זעגנעטען דאז פאלק: דער עוויגע ערהערטע איהרע שטיממע גנעדיג, אונד איהר געבעט קאם אין זיינע הייליגע וואהנונג, אין דען הימטעל. לא [א]

ב א ו ר

אותם, וידבר על לבם, ודומיו, והטעם, כי דבר האלך חוקיהו תנאומים ודברי רזון על לב הלויים, לחוקם ולאמנם בעבודת האלהים, והנטיח להם, שיטה חסדו עליהם, להנח בעדם, ולהטריפם לחם חוקם בלי מחסור כל דבר, והמלך הישר הזה מילא באמונה כל דברו, אשר דבר להם (להלן ל"א ד' וגו') ויאכלו את המועד. פירוש: זמתי המועד. (ד"ק) וכן תרגם רב יוסף: "ואכלו ית נכסי קודשיא דמועדיא", וכן תרגמתי. שבעת הימים שבעת ימי חנהמכות, הנזכרים בפסוק הקודם. טובחים זבחי שלמים ומתורים וכו'. זמתי זמתי שלמים, להדות לה', אלהי אבותיהם, על כל הטוב, אשר עשה להם. (כג) שמחה. בשמחה, וכן תרגם רב יוסף: "בחדווא". (כד) הרים לקהל וגו'. פירוש: הפרוש בעבורם, ונתנם להם, שיעשו להם עולות ושלמים. (ד"ק) (כו) כי מימי שלמה וגו'. ראה בספר מלכים (א' ח' ס"ה פ"ו) ולמעלה מזה (ז' ח' וגו'). (כז) הכהנים הלויים. כהניא וליזאי. (תרגום רב יוסף). וישמעאל בקולם. נתנה להם, וכן (תפלות י"ח מ"ה) לשמעאלון וישמעאל. (ד"ק) ועלפי זה תרגמתי אשכנזית ורב יוסף תרגם: "ואיתקבלת כלותהון", כאילו נכתב: וישמעאל קולם, ויתורגם אשכנזי: (איהרע פלעהענדע שטיממע וואורדע ערהערט).

לא (א)

תרגום אשכנזי

לא [א] דא דים אללעם פאללענדעט וואר, צאגען אללע איוראעליטען,
 דיא ויך אין ירושלים בעפאנדען, אין דיא שטעדטע יהודה'ס,
 צערבראכען דיא בילדוויילען, היבען דיא האינע אום, ריססען דיא הע,
 הען אונד אלטערע אין גאנץ יהודה אונד בנימן, אין אפרים אונד מנשה
 גידער, פערניכטעטען זיא פעלליג, אונד דאן קעהרטען אללע זעהנע
 ישראל'ס ווידער אין איהרע בעווצונגען אונד שטערטע צוריק. [ב] יחזקיהו
 בעשטעללטע דיא אָררונגען דער פריסטער אונד לויס נאך איהרען איינ-
 טהיילונגען, יערען דער פריסטער אונד לויס נאך זיינעם אמטע, בייא
 דען גאנצ-אונד פריידענאפפערן, דען דינסט צו פערריכטען, דאנק-
 אונד לאַבלידער צו זינגען, אונד אן דען טהארען דער לאַגער דעם עווי-
 גען דיא וואַכע צו פערזעהען. [ג] דער קעניג גאב אויך זיינען אַנטהייל
 פאן זיינעם אייגענטהומע צו דען גאַנצאַפפערן, נעמליך צו דען גאַנצאַפ-
 פערן דעם מאַרגענס אונד דעם אַבענדס, אונד צו יענען אן שבת-טאָגען,
 גיימאַנדען אונד פעסטטאָגען, וויא פאַרנעשריבען איזט אין דער לעהרע
 דעם עוויגען. [ד] ער כעפאָהל פערנער דעם פאַלקע, דען איינוואָה-
 נערן ירושלים, דען אַנטהייל דער פריסטער אונד לויס געהעריג אַב-
 צוגעבען, אויף דאָס זיא ויך פעסט אן דיא לעהרע דעם עוויגען האַלטען
 קעננען. [ה] זאבאלד דיזער קעניגליכע כעפעהל אין קראַפֿט טראַט,
 גאַבען

באור

לא (א) הנמצאים. בירושלים. וישברו המצבות וגו'. שברו, גידעו וכתבו את
 המצבות, האשרים, הכמות והמוצבות, אשר עשה אסו, מלך יהודה, בכל
 ערי יהודה (למעלה מזה כ"ח כ"ה). ובאפרים ומנשה. בערי אפרים ומנשה, אשר היו
 תחת ממלכת מלכי יהודה (למעלה מזה ע"ו ט' ט'). עד לכלה. עד דאינאונן. (תרגום
 רב יוסף) * (ב) לעולה ולשלמים * מסדר הטעמים הפריד את המלות האלה מאשר
 לאחריהן בטעם אחנח, ונס אנכי הפרדתי אותן מהבא אחריהן בתרגומי האשכנזי * בשערי
 בחדות ה'. לשומר משמרת בשערי בית המקדש, אשר היו בו שלש מחנות, מחנה כהונה,
 מחנה

מכלל יופי מן קאפיטעל כט

כט (ג) בשנה הראשונה. האר לנקבה. (ו) ויסבו פניהם. בא כדגש
 הסמך אף על פי שדגש הסמך לא היה צריך נשאר עם הרבים
 כמו שהיה עם היחיד: (יא) אל תשלו. תרגום שגגה שלוהה כלומר לא יהיה
 לכם שכחה ושגגה בדבר לטהר את בית ה'. ורבי יונה כתבו מענין שלוה
 כלומר לא חננתו ולא השקטו עד השליטכם הטהרה: (כח) מחצצים. הצר
 השניה אינה נקראת: (לו) על ההכין האלהים. הה"א במקום אשר כמו
 אשר הכין כי לא השמש ה"א הידיעה בעובדים: ל (א)

לא א וככלות כל זאת יצאו כל ישראל הנמצאים
 לערי יהודה וישברו המצבות ויגרעו
 האשרים וינתצו את הבמות ואת המזבחות מפל
 יהודה ובנימן ובאפרים ומנשה עד לבבל וישובו
 כל בני ישראל איש לאהותו לעריהם: ויעמד
 יחזקיהו את מחלקות הכהנים והלוים עד
 מחלקותם איש כפי עבודתו לכהנים וללוים לעלה
 ולשלמים לשרת ולהודות ולהלל בשערי מחנות
 יהוה: ג ומנת המלך מן רכשו לעלות לעלות
 הבקר והערב והעלות לשבתורה ולהדשים
 ולמעדים ככתוב בתורת יהוה: ד ויאמר קדם
 ליושבי ירושלם לתת מנת הכהנים והלוים למען
 יחזקו בתורת יהוה: ה וכפרץ הדבר הרבו בני
 ישראל

ד ש י

לשוב נוהגין וישמע ה' בקולם וישיבם אוד"ה וישמע בקולם וכן כתם
 לנעלה (ג' ל') וישמע ה' א יחזקיהו וירפא את העם:

לא (ג) איש כפי עבודתו. הכהנים לשרת והלוים להיות משוררים ושוערים
 וכל איש ואיש על עבודתו הנכונה: (ג) ומנת המלך מן רכשו
 לעלות וגו'. אשר נתן לנשות אותם [זרצון]: [ד] ויאמר לעם ליושבי ירושלם
 וגו' למען יחזקו בהורת ה'. יותר זרצון ועוד ובעוד שיהא להם פרנסתם וזמנת
 יוכלו לעסוק בתורת ה' לפי שלא נתנה התורה אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי

מרוס

מכלל יופי מן קאפיטעל ל

ל (א) וגם אנרות כתב. בא בשו"א בלא סמיכות ורועה לומר כי בלא
 סמיכות היה ראוי אנרות בסימן כ"א והכתיב השלוחים נקרא
 כן לפי שאוספים בהם דברים הרבה מלשון ולא האגוד שענינו ענין אסיפה:
 (ג) החקדשו למרי. עקרו למן די והפת"ח חחת חיר"ק כמו למכראשונרה
 והרגש לחסרון הגו' ענינו הספוק והצורך: (ו) כי רבת בקהל. חאר בזולת
 הסמיכות ענין רבוי. ובפירוש שם כמו רבת צררוני: (י) כי מרכיב. שם
 ענין רבוי: (כא) בכלי עזו ליי. על דרך מכרכר בכל עזו:

דבר הימים ב לא

ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש וכל
הבואת שדה ומעשר הכל לרב הביאו: ו ובני
ישראל ויהודה היושבים בערי יהודה גם הים
מעשר בקר וצאן ומעשר קדשים המקדשים
ליהוה אלהיהם הביאו ויתנו ערמות ערמות:
בחדש השלשי החלו הערמות ליסוד ובחדש
השביעי כלו: ויבאו יחזקיהו והשרים ויראו את
הערמות ויברכו את יהוה ואת עמו ישראל:
וידרש יחזקיהו על הכהנים והלויים על הערמות:
ויאמר אריו עזריהו הכהן הראש ר בית צדוק
ויאמר מהחל התרומה לביא בית יהוה אכור
ושבוע והותר עד לרוב כי יהוה ברוך ארץ עמו
והנותר את ההמון הזה: ויאמר יחזקיהו להכין
לשכות

ר ש י

תרומה: (ה) וכפרון הדבר. מפי המלך לתת מנת לכהנים והלויים: הרצו בני
ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש. דבש תמרים: וכל תבואת שדה וכל חלול
ותבואת השדה הם אף לכך מפורש במסכת נדרים צפרק הנודר מן הירק מותר
בדלועים מתיב רציוסף וכפרון הדבר הרצו בני ישראל וגו' ואי אמרת דגן כל חילוי נמי
דגן משמע מאי וכפרון וגו' אמר חזניי לאחויי פירות האילן וירק עד אמר רבא תבואה
לחוד ותבואת שדה לחוד: (ו) ומעשר קדשים המקדשים לה' המעשר מן המעשר
שהלויים נותנים לכהנים: ויתנו. ערמות ערמות הוי"ף ק' בלשון אשכנז' דוגמא [שיר
ז'] ערימת חטים: (ז) החלו הערמות ליסוד. כל תחילת דבר נקרא יסוד כמו יסוד
הבית שהוא ראש לבנין ודומה לו [בעזרא ז'] הוא יסוד המעלה וגומר: [ח] ויצרטו
את ה'. שנתן בלב ישראל להפריש תרומותיהם ומעשרותיהם: [ט] וידרוש
יחזקיהו. לפי שראה חזקיהו הערמות גדולות אמר בלבו שמה לא לקחו הכהנים
והלויים מהם ולא נגעו בהם שאלו נגעו בהם איך נחרצו כל כך ותמה ודרש מהם על
דבר הערמות על מה זה: [י] ויאמר אליו עזריהו. הוא היה צימי עזריהו: מהחל
שתרומה לביא. אכלנו אכול ולא חכילת עראי אלא אכול ושבוע ואתר. ומה שאתה

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י ק י ב

באבען דיא זעהנע ישראל'ס פילע ערסטלינגע פאן געטריירע, מאַסט, עהל, האַניג אונד פאן אללען פעלדפריכטען, אונד בראַכטען אויך דען צעהענטען פאן אללעם אין טענגע. [ו] דיא זעהנע ישראל'ס אונד יהודה'ס, דיא אין דען שטערטען יהודה'ס וואָהנטען, בראַכטען אויך דען צעהנטען פאן רינדערן אונד שאַפּען אונד דען צעהנטען פאן היילי. נען דינגען, דיא דעם עוויגען, איהרעם גאַטט, געהייליגט וואורדען, אונד מאַכטען דאָפאן פילע הויפען. [ז] אים דריטטען מאַנאָמע פינג מאן אן, דען גרונד דיזער הויפען צו לעגען, אונד אים זיכענטען מאַנאָמע. סע פאללענדעמע מאן דיאזעלבען. [ח] יחוקיהו אונד דיא פירסטען קאָמען נון, זאהען דיא הויפען, לאַכטען דען עוויגען, אונד זענגעטען זיין פאָלק ישראל. [ט] יחוקיהו ערקונדיגטע זיך ביא דען פריסטערן אונד לויים, וועגען דיזער הויפען. [י] דאָ זאָגטע איהם עוריהו, דער אָבערפריסטער אויז דעם הויזע צדוק'ס: "זייטדעם מאן אַנפּינג, דיא העבע אין דאָז הויז דעם עוויגען צו ברינגען, אַסען וויר איסטער ביז צור זעטטיגונג, אונד ליסען פיל איבריג, דען דער עוויגע זענגעטע זיין פאָלק; דיזע מענגע איזט נון דאָז איבערגעבליבענע." [יא] היראָף בעפּאהל יחוקיהו, קאָמערן אים טעמפעל צו בערויטען, אונד מאַן בערויטעטע באור

מחנה לוויה ומחנה ישראל, כנודע. (ה) וכפרוץ הרבר וגו' שהתחילו להבזק התרמות והמעשרות, ורבותינו ז"ל פירשו, כילפיכך אמרו וכפרוץ, שפרטו בהבזק האעשרות, והביאו אף מפרות אילן וירק, שאינם חייבים מן התורה. (דל"ק) ורז יוסף תרגם מלפס וכפרוץ הדבר: "וכד איתוקף פתנמא, ועל פיו תרגמתי. ראשיה דגן. בכורים, או תרומה גדולה, שהיא ראשית. (דל"ק) ורבש. הוא התמרים, כי מהדבש לא יביאו בכורים, ולא תרומה, וכן פירשו רבותינו ז"ל: ארזות שמן ודבש (דברים ח' ס'), הוא התמרים, כי מאותן השגעה מיכין, הכוכרים בפסוק (שם), מביאין בכורים. (הנ"ל). וכן תרגם פה רב יוסף: "ודבשא דתמריא, וכן פירש רש"י ז"ל. וכל חבואת שדה: פירוש: שאר האילנות, נפן, תאנה ורמון, שנס מהם מביאין בכורים. (דל"ק). והנה מסדר הטעמים הפריד מלת שדה מאשר אחריה בטעם אחנח, ועל פיו תרגמתי אשכנזית. **מַעֲשֵׂר הַכֹּל**. מלת **מַעֲשֵׂר** היא בדניקות (אום געניטיף). למלת הכל, כי הנפרד (דער גאַמינאָטיף) מהמלה נקוד נביר'י בעי'ן הפעל: **מַעֲשֵׂר**, והסמיכות נפתח בעי'ן הפעל: **מַעֲשֵׂר**. (ו) ומעשר קדשים המקודשים לה'. אפילו מהקדשים שהקדישו הביאו מהם מעשר, אף על פי שהם פטורים מן המעשרות. (דל"ק). ודאה בדנרי רש"י ז"ל כזה. (ז) בחודש השלישי. צורחא דסיון (תרגום רב יוסף). ובחדש השביעי. וכירחא שביעאה דתשרי. (הנ"ל). (י) ויאמר אליו עוריהו כהן הראש לבית צדוק ויאמר וגו'. כפל מלת ויאמר, לפי שהפסיק במלות רבות בין מלת ויאמר, האמורה בדאָס המקרא, ובין דברי עוריהו.

ת ר ג ז א ש כ נ ז י

בערייטעטע דיאזעלבען . [יב] דאריין בראכטע מאן טרייליך דיא העבע
 דיא צעהנטען אונד דיא הייליגען דינגע; דער אָבעראויפֿוועהער דאָראַי.
 בער וואָרדע כנניהו, דער לוי, אונד זיין ברודער שמעי וואָר דער צוויי,
 טע נאָך איהם . [יג] יחיאל, עוויחו, נחת, עשהאל, ירימות, יזכר,
 אַיאל, יסמכיהו, מחת אונד כניהו וואָרען אויפֿוועהער אונטער דער האַנד
 דעם כנניהו אונד זיינעם ברודערם שמעי, נאָך דער פֿערפֿיגונג דעם קע.
 ניגם יחזקיהו אונד דעם עזריהו, דער פֿאַרשעעהער דעם טעמפעלס וואָר.
 [יד] קורא, זאָהן ימנה'ס, דעם לוי, דער טהאַרהיטער גענען מאָרגען,
 האַטע דיא אויפֿזיכט איבער דיא דעם עוויגען פֿרייווילליג דאָרגעבראַכ.
 טען גאַבען, דיא העבע גאַטטעם אונד דאָן אַללערהיילינסטע צו פֿערטהיי.
 לען . [טו] אונטער זיינער האַנד וואָרען עדן, מנימן, ישוע, שמעיהו,
 אמריהו אונד שכניהו אין דען שטעדטען דער פֿריסטער אויף גלויבען אַנ.
 געשטעללט, איהרען כרידערן אַללעם, נאָך דען אַבטהיילונגען, זאָוואָהל
 דעם גראָסען, אַלז דעם קליינען, אויזצוטהיילען . [טז] הירצו געהער.
 טען דיאיעניגען, דיא אין דאָן מעננליכע געשלעכטספֿערצייכנים געזעצט
 וואָרען, פֿאָן דרייא יאהרען אַן אונד דאָריבער, אַללע, דיא אין דאָן
 הוונ דעם עוויגען, נאָך טעגליכער פֿאַרשריפט, צום דינסטע קאַמען,
 נאָך איהרען עטטערן אינד אַבטהיילונגען; [יז] עבען זאָ דיאיעניגען,
 דיא נאָך איהרען פֿאַמיליענהיווערן, אין דאָן געשלעכטספֿערצייכנים דער
 פֿריסטער געזעצט וואָרען, אונד דיא לויס פֿאָן צוואַנציג יאהרען אַן אונד

דאָראַיבער באַר

וכן (שמות ד' ט') : והיו המים, אשר תקח מן היאור, והיו לרס בנישת, ודומיו . לכיבא
 בית ה' . כמו להניא . (ד"ק) . אכול ושבע . פירוש, שאכלו הכהנים והלויס
 מהתרומות והמעשרות לשבעה . (הנ"ל) . והנותר את ההמון הזה . פירוש, והנותר
 יהיה להמון הכהנים והלויס הזה, שישמרו אותם להם, ויחלקו אותם להם, כקטן כגדול,
 דבר יום ביומו, ואמר המון, בעבור שנתקבצו שם מכל המקומות הכהנים והלויס . (הנ"ל) .
 ורש"י ז"ל פירש: ,, והנותר, מן אכילתנו זאת, את ההמון הזה, אשר אתה רואה,
 עהמות ערות, ,, וכן תרגם רב יוסף: ,, ומה דאישטייר, הא אית דיכסת (המון) טובא
 הדין, ,, וכן מתרגם אשכנזית . (יב) ושמעו אחיהו משנה . ושמעו אחיהו תניין
 ליה . (תרגום רב יוסף) . (יד) השוער למזרחה . ראה למעלה מזה (כ"ג ה') .
 וקדשי הקדשים . הנותר מן קרבן המנחה (ויקרא ב' ג' ו' ד), החטאת והאשכ (שם ו' ו'
 י"ח כ"ב, ז' ו' א' ו' ו') ולחם הפנים (שם כ"ד ה' ט') . (טו) באמונה . מחדר הטעמים
 הפרוד המלה הזאת מאשר אחרים בטעם אחנה, ועל פיו תרגומי אשכנזית . (טו) מלכר
 התיחשם לזכרים מכן שלש שנים ולמעלה וגו' . כי הזכרים פחותים מנכני שלש לא
 היו ראויס להניא לבית ה', והנקבות לא היו נאות לא כך ולא כך, או אמר מכן שלש שנים,

דבר הימים בלא קיג

לשכות בבית יהוה ויכינו: י ויביאו את התרומה
והמעשר והקדשים באמונה ועליהם נגיד כונניהו
הלוי ושמעי אחיהו משנה: י ויהיאל ועוזיהו ונחח
ועשהאל וירימות ויוזבד ואליאל ויסמכיהו ומחח
וכניהו פקידים מיד כונניהו ושמעי אחיו במקד
והזקיהו המלך ועזריהו נגיד בית האהים: י וקורא
בן ימנה הלוי השוער למזרח העל גדבות האלהים
לתת תרומת יהוה וקדשי הקדשים: י ועל ידו
עדר ומנימן וישוע ושמעיהו אמריהו ושכניהו בערי
הכהנים באמונה לתת לאהיהם במחלקות כגדול
פקטן: י מלבד התיחשם לזכרים מכן שלוש
שנים ולמעלה לכל הבא לבית יהוה לדבר יום
ביומו לעבודתם במשמרותם במחלקותיהם:
י ואת התיחש הכהנים לבית אבותיהם והלויים
מכן עשרים שנה ולמעלה במשמרותיהם
במחלקותיהם

ר ש י

מתמה על שאלנו ד' חדשים ואע"פ ערמותם כל כך גדולות זה הדבר כי צדק ה'
אה עשו ונתן להם תבואות הרבה לפיכך הרבו התרומות והמעשרות שלנו: והנותר
מן חילתנו זה: ההמון הזה. אשר אתה רואה ערמות ערמות: [יא] לכבין
לשכות בבית ה'. לשם זהם התרומות: [יז] ואת התיחש הכהנים לבית חצותיהם
והלויים

באור

לפי שפחות מכן שלש שנים אין לו דעת לשמור מה שידו, ואין כותבין בידו תרומה, שמה
ישמאה, כמנהגו לטפח בשרצים המתיים, אבל מכן שלש שנים ומעלה יודע לשמור ידו, אחר
שמלמדו איתו ומרגילין אותו, ופירוש התיחשם, סיבואו האבות עם הכהנים, ופירוש מלבד,
כי היו כותבין להם בערי הכהנים, כמו שאמר (בפסוק הקודם), מלבד מה שהיו כותבין
להם, בבואם לבית ה'. (רד"ק). וראה בספר שמואל (א' א' כ"ד כ"ה, ב' י"א י"ב י"ט).
(יז) והלויים מכן עשרים שנה ולמעלה וכו'. ובספר במדבר (ס' כ"ד) הוא אומר
זא

דבר הימים ב לא

במהלקותיהם: יח ולהתייחש בכל טפס נשיהם
ובניהם ובנותיהם לכל קהל כי באמונתם יתקדשו
קדש: יט ולבני אהרן הכהנים בשדי מגרש עריהם
בכל עיר ועיר אנשים אשר נקבו בשמות לתת
מנות לכל זכר בכהנים ולכר התייחש בלויים:
כוייעש כזאת יחזקיהו בכל יהודה ויעשה טוב ויהי אשר
והאמת לפני יהוה אלהיו: כא ובכל מעשה אשר
החל בעבודת בית האלים ובתורה ובמצוה לדרש
לאלהיו בכל לבבו עשה והצלית:

לב א אחרי הדברים והאמת האלה בא סגחריב
מלך אשור ויבא ביהודה ויהן על חערים

הבצורות

רשי

והלויים. עם ייחוס טפס נשיהם זניהם ולבנותיהם לכל אותם קהל היו מספיקין
מזונותיהם מהתרומות והמעשרות הקדש והתרומות והמעשרות כל אלו שאמרנו
לאותן העומדים לשרת בעזרה וגם לבני אהרן הכהנים שלא הגיעו משמורתם לשרת
והם בשדה מגרש עריהם בכל עיר ועיר: [יט] אנשים אשר נקבו בשמות. למעלה
[כ'ל'ה] כנניהו ואחיו היו ממוני עליהם לקבל המנות התרומות והמעשרות מאלת
ישראל לתת המנות לכל זכר בכהנים ולויים: לכל זכר בכהנים. וגם לכל נשיהם
זניהם ולבנותיהם ומה שאמר כאן לכל זכר משום רבותא שאפילו לזכרים קטנים
היו מספיקין כדלעיל (ס) לזכרים מן שלש ומעלה וכל שכן שהיו מספיקין
לנשיהם ולבנותיהם:

לב (א) אחרי הדברים והאמת האלה וגו' ויאמר לבקעם. כמו [עמוס ז']
על מוכרם בכסף כמו מוכרם וסמוך ליה (ס) על בקעת הרות
הגלעד ופתרונו ודוגמא [ישעיה ז'] ובקיענה ובקע עני העולה [שמואל ב' ה']:

באור

זאת אשר ללויים, מן חמש ועשרים שנה ומעלה יבוא לבצוא כבא בעבודת אהל מועד, והנה
הזמנים קודם זמנם, כדי שיהיו רגילים ולמדו עבודת ה', כי כבר שכחו הכל, בניעול
העבודה מבית ה', בימי המלכים הרעים. (רד"ק). וראה בספר דברי הימים א' (כ"ד
גו') . (יח) ולהתייחש בכל טפס וכו'. שיעור המקרא, שהכהנים והלויים התייחשו

תרגום אשכנזי קיד

דאראיבער, נאך איהרען עמטערן אונד אבטהיילונגען. [יח] אללע דיווע
 וואורדען אין איינעם געשלעכטס פערצייכניס, מיט איהרען קליינען קינד
 דערן, ווייבערן, זעהנען אונד טעכטערן, אונטער דער גאנצען געמיינע
 דע, אויפגענאָממען; דען זיא ווייהטען זיך טרייליך דעם הייליגען.
 [יט] אויך האַטטען דיא זעהנע אהרן'ס, דיא פריסטער, אויף דעם לאַג.
 דע געכסט דען פאַרשטעטען איהרער שטעדטע, אין יעדער שטאַדט
 געגנער, דיא ערנאָנט וואַרען, דיא געהעריגען טהיילע אללען מאַננס.
 פערזאָנען אונטער דען פריסטערן אונד אללען, דיא איך דאָ געשלעכטס.
 פערצייכניס אונטער דען לויס געזעצט וואַרען, צו געבען. [כ] דיווע
 אַנשטאַלמען טראַף יחזקיהו אין גאַנץ יהודה, אונד טהאַט, וואָז גוט,
 רעכט אונד וואַהרהאַפּט וואַר פאַר דעם עוויגען, זיינעם גאַטט.
 [כא] אללע אונטערנעהמונגען, דיא ער אים דינסטע דעם טעמפעלס
 אונד אין בעטרעף דער לעהרע אונד דער געכאַטע בעגאַן, זיינען גאַטט
 צו זוכען, בעטריב ער פאַן גאַנצעם הערצען, אונד פיהרטע אללעם גליק.
 ליד אויז.

לב [א] נאך דיווען איינריכטונגען אונד דיווער טרייע (דעם חזקיהו)
 קאם מנחריב, קעניג פאַן אשור, צאָג נאָך יהודה, בע
 לאַגערטע דיא פּעסטען שטעדטע, אונד בעשלאָס, זיא צו עראַכערן.
באור [ב]

בכל טפס, נשיהם, בניהם וצמותיהם לכל קהלם, והיו מתנפלים להם מן הקדשים, התרומות
 והמעשרות די לחמם ולחם ביתם, למגדול ועד קטן, כיהם התקדשו באמונה לעבודת הקודש,
 ולא יכלו להתעסק בפרנסתם, להביא טרף להם, לנשיהם ולבניהם. כי באמונתם
 יתקדשו קודש. מטול דיבתימותהון איתקדשו לקודשא. (תרגום רב יוסף). וכן תרגמתי
 אשכנזית. (יט) אנשים אשר נקבו בשמות. לדעת רש"י ז"ל כיוון הכתוב פה על
 כנניהו ואחיו ושאר הנזכרים למעלה (פסוק י"ב ג), אך אם כן היה לו לאמר: האנשים,
 בה"א הידיעה (מיט דעם בעשטיממענדען ארטיקעל), ולכן תרגמתי בלשון סתם
 (אונבעשטיממט): טעננער, דיא ערנאָנט וואַרען. לחת מנות לכל זכר
 בכהנים. מנות, הראויות לחובל לזכרי כהונה. (רד"ק). וראה בשפר ויקרא (ו"ו
 כ"ג, ז' ו"ו). ולכל התחש בלויים. לנשיהם ולבניהם. (רד"ק). (כא) לדרוש
 לאלהיו. מסדר הטעמים הפריד המאמר הזה מאשר אחריו בטעם אחנה, ועל פיו תרגמתי
 אשכנזית.

לב (א) אחרי הדברים והאמת האלה וכו'. של חזקיהו ויהודה, לשבועות
 אלהי האמת, בא עליהם סכאריב, כי אף על פי שחזקיהו היה לבו שלם,
 ביהודה היו דברים רעים, ולא היה לבנו כלם שלם עם ה', כמו שאמר ישעיה הנביא בהרבה
 מתוכחות, שאמר עליהם. (רד"ק). ורב יוסף ביאר את האשך המקרא הזה בדרך אחר,
 כ"י

תרגום אשכנזי

[ב] יחזקיהו זאה, דאם סנחריב העראן ריקטע, אונד וויללענס וואר, ירושלים אנצוגרייפען. [ג] דא בעראטהעטע ער זיך מיט וייגען גראמט סען אונד העלרען, דיא וואססערקוועללען צו פערשטאפפען, דיא אויגן סערהאלב דער שטאדט ווארען, אונד זיא אונטערשטיצטען איהן. [ד] עז פערזאממעלטע זיך פיל פאלק, אונד מאן פערשטאפפטע אללע קוועללען אונד דען באך, דער דורך דאן לאנד פלאס; ווארום, זאגט מע סאן, זאללען דיא קעניגע פאן אשור, בייא איהרעם פארדרינגען, פיל וואססער פינדען זיי. [ה] דער קעניג בעפעסטיגטע זיך נון, לים דיא נאנצע שאדהאפטע מויער הערשטעללען, אויף דערזעלבען אונד אויסען אויף דער צווייטען מויער טהירטע אויפפיהרען, מלוא אין דער שטאדט דוירס בעפעסטיגען, אונד פיל וואפפען אונד שילדע פערפענה טיגען. [ו] הידאוף נעצטע ער קריגסאבערסטע איבער דאן פאלק, זאממעלטע זיא צו זיך אויף דיא ברייטע שטראסע אס שטאדטהארע, אונד שפראך איהנען מוטה צו, וויא פאלגט: [ז] זייד שטארק אונד מוטהיג, פירכטעט אייך ניכט, אונד האבט קיינע אנגסט פאר דעם קעניג פאן אשור אונד פאר אלל דער מענגע, דיא בייא איהם איזט; דען מיט אונז איזט מעהר, אלו מיט איהם. [ח] מיט איהם איזט פליישליכע מאכט, מיט אונזאבעה דער עוויגע, אונזער גאטט, אונד בייצושמעהען, אונזרע קריגע צו פיהרען. אונד דאן פאלק פערלים זיך אויף דיא ווארטע יחזקיהו'ס, דעם קעניגס פאן יהודה. [ט] גאך דיועם זאנדטע סנחריב, קעניג פאן אשור

באור

כי תרגם: "בחר פחנמיה וקושטא האלין, דענר יחזקיהו, כה קיום ה' צמימריה לאייתאיה ית סנחריב, מלכא דאחור, גית חילייתיה על ארעא דישכאל, מן בגלל לתברא ית חמוראי בארעא דבית יהודה, ולאשא (לרמים) ית אוכלוסיהון (חייליהם), מהמלה היונית (אכלאס), ובל"א: פאלק, על עוורי דירושלים, ולמומסר ית כל עדאה וביזתא בידא לחזקיה ועמיה דבירושלם." בא סנחריב ונו: "זו היה בשנת ארבע עשרה למלכות חזקיהו, מלך יהודה (עלכיס ב' י"ג). ויאמר לנקעם אליו: בא המקוה במקום המחשבה והמעשה, ויאמר לנקעם אליו, ונקעם, כמו שאמר במלכים (ס): ויתפסס, וכמוהו (ראשית ל"ד ז'): לשכנ את בת יעקב, להרגו בערמה (שמות כ"א י"ד), והדומים להם. (בן מלך). (ב) ופניו: ורעמיה. (תרגום רב יוסף). וכן תרגמת אשכנזית. (ד) ויסחטו את כל המעינות. ואת מימי המעינות הוליכו נסיליות (דורך רעה: רען), אל תוך העיר ירושלים. ואת הנחל השוטף בחוץ הארץ. הוא גיסון, והיה אז מלא ושוטף, וסתמו אותו. (רד"ק). ולדעת קצת הנמל, המוכרפה, הוא נחל

דבר רי הימים ב אב קמו

הכצרות ויאמר לבעקעם אליו: וירא יהזקיהו כי
בא סנהריב ופגיו למלחמה על ירושלם: ויעץ
עם שריו וגבריו לסתום את מימי העינות אשר
מחוץ לעיר ויעזרהו: ויקבצו עם רבו וסתמו את
פל המעינות ואת הנחל השוטף בתוך היארץ
לאמר למה יבוא מלכי אשור ומצאו מים רבים:
ויתחזק ויבן את פל החומה הפרוצה ויעל על
המגדלות ולהוצה החומה אחרת ויחזק את
המלוא עיר דויד ויעש שלח לרב ומגנים: ויתן
שרי מלחמות על העם ויקבצם אליו אל החוב שער
העיר וידבר על לבבם לאמה: חזקו ואמצו אל
היראו ואל תחתו מפני מלך אשור ומלפני כל
ההמון אשר עמו כי עמנו רב מעמו: עמו זרוע
בשר ועמנו יהוה אלהינו לעזרנו ולחלחם מלחמתנו
ויסמכו העם על הכרי יהזקיהו מלך יהודה: אחר

ד ש י

(ה) ויחזק את המלוא • דונמא ויבן את המלוא: ויעש שלח לרוב • כלי זין דוגמא
ב א ו ר

קדרון, אשר היה קרוב לירושלים, אך נראה כדעת רד"ק ז"ל הכוזבת טעה שכתוב להלן
(פסוק למ"ד): והוא יחזקיהו סתם את מונח מימיניו העליון, וישרס למטה מערבה לעיר
דויד • מלכו אשור • ראה מה שכתבתי למעלה ענה (כ"ט"ו) • (ה) זיבן ואת כל
החומה הפרוצה וכו' • וכנא ית כל אורא דמתרעא, ואסיק עלוהי מגדליא וינן לנרא דשורא
חורכיתא • (תרגום רב יוסף) • ועל פי תפגמתי אשכנזית • החומה אדרת • חברה
ה"א במלת אחרת, והכאן: החומה האחרת, כמו: את הכנש אחר (נמדר כ"ק
ד'), במקום: הכנש האחר, ודומין ויחזק את המלוא • ראה נדברי הימים א' (י"א
ח') ובמלכים (א' ט' כ"ד, י"א כ"ז) • עיר דויד • נעיה דוד • שלח • חרב, והוא כלל
לכלי זיין, וכן (למעלה מזה כ"ג ח"ה) • ואש שלח בידו • (ד"ק) • (ח) עמו זרוע
בשר • נפעדיה תקיף בישא • (תרגום רב יוסף) • (ט) אחר זה שלח סנהריב

דבר ימים ב לב

זֶה שְׁלַח סְנַחְרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר עֲבָדָיו יְרוּשָׁלַיִם וְהוּא
 עַל לְבִישׁ וְכָל מְמִשְׁלָתוֹ עָמוּ עַל יְחֻזְקֵיהֶוּ מֶלֶךְ
 יְהוּדָה וְעַל כָּל יְהוּדָה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם לֵאמֹר : יִכָּה
 אָמַר סְנַחְרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר עַל מָה אַתֶּם בְּמַחִים
 וְיוֹשְׁבֵים בְּמִצּוֹר בִּירוּשָׁלַם : יֵי הֲלֹא יְחֻזְקֵיהֶוּ מִסִּית
 אַתְּכֶם לַחַת אַתְּכֶם לְמוֹת בְּרַעַב וּבְצָמָא לֵאמֹר
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִצִּילֵנוּ מִכַּף מֶלֶךְ אַשּׁוּר : יֵי הֲלֹא
 הוּא יְחֻזְקֵיהֶוּ הִסִּיר אֶת בְּמוֹתָיו וְאֶת מִזְבְּחָתוֹ
 וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלַם לֵאמֹר לִפְנֵי מִזְבַּח אֶחָד
 תִּשְׁתַּחֲוּוּ וְעַלְיוֹ תִקְמִירוּ : יֵי הֲלֹא תִדְעוּ מָה עָשִׂיתִי
 אֲנִי וְאֲבוֹתַי לְכָל עַמֵּי הָאָרְצוֹת הַיְכוֹל יִכְלוּ אֱלֹהֵי
 גוֹיֵי הָאָרְצוֹת לְהַצִּיל אֶת אֲרָצִים מִיָּדֵי : יֵי מִי בְּכָל
 אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִחָרִימוּ אֲבוֹתַי אֲשֶׁר יְכוֹל
 לְהַצִּיל אֶת עָמוֹ מִיָּדֵי כִי יוֹכֵל אֱלֹהֵיכֶם לְהַצִּיל
 אַתְּכֶם מִיָּדֵי : טו וְעַתָּה אֵל יֵשִׂא אַתְּכֶם חֻזְקֵיהֶוּ
 וְאֵל יִסִּית אַתְּכֶם כְּזֹאת וְאֵל תֹּאמְנוּ לוֹ כִי לֹא יוֹכֵל
 כָּל אֱלֹהֵי כָּל גּוֹי וּמִמְלַכְהָ לְהַצִּיר עָמוֹ מִיָּדֵי וּמִיָּד
 אֲבוֹתַי אֵף כִּי אֱלֹהֵיכֶם לֹא יִצִּילוּ אַתְּכֶם מִיָּדֵי :
 טז וְעוֹד דִּבְרוּ עֲבָדָיו עַל יְהוָה הָאֱלֹהִים וְעַל יְחֻזְקֵיהֶוּ
 עֲבָדוֹ : יז וּסְפָרִים כָּתַב לְחֶרֶף לִיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

רשי' ולומר

איש שלחו המים [נחמיה ה'] : [י] על מה אתם צוטחים • לפי שכתוב צוטחים
 [צ' ו' ח'] צה' אלהי ישראל צוטה • וגם כתוב לטס ויערה צוטח חסור לכן אמר על מה
 אתם צוטחים שמרדתם צי : ויוטצים צמור צירוטלים • כדכתיב [כאן] למוות צרעב
 וצמא : (יב) הלא הוא יחזקיהו • הצוטה צאלהיו הלא הוא פטע וזאפי' חס' הים

תרגום אשכנזי קטו

אשור, זיינע דינער נאך ירושלים, וועהרענד ער זעלכסט מיט זיינער
 גאנצען מאכט פאר לכיש לאג, אונד לים יחוקיהו, דעם קעניג פאן יהודה,
 אונד אללען בעוואהנערן יהודה'ס, דיא אין ירושלים ווארען, זאגען :
 [יא] "זא שפריכט סנחריב, דער קעניג פאן אשור: "אנף וואו פערלאַס
 "סעט איהר אייך, דאס איהר צו ירושלים אין דער בעלאגערונג בלייבט?
 [יא] "וואהרליך! יחוקיהו פערלייטעט אייך, גיבט אייך הין, פאר הונג
 "גער אונד דורסט צו שטערבען, אינדעם ער שפריכט: "דער עוויגע,
 "אונזער גאטט, רעטטעט אונז פאן דער האַנד דעם קעניגס פאן אשור."
 [יב] "שאַפּטע ניכט דערזעלבע יחוקיהו זיינע [דעם עוויגען] הע
 "הען אונד אלטערע וועג, אונד בעפּאהל יהודה אונד ירושלים: "נור
 "פאר איינעם אלטארע זאלט איהר אייך גידערביגען, נור אויף די
 "זעם רייכערן?" [יג] "איהר גויססעט יא, וואו איך אונד מיינע פע
 "טער אללען פּעלקערן דער לענדער טהאַטען; קאָננטען דיא געטטער
 "דער נאַציאָנען דיזער לענדער איהר לאַנד פאן מיינער האַנד רעטטען?
 [יד] "ווער אונטער אללען געטטערן יענער פּעלקער, דיא מיינע פּעטער
 "פּערניכטעטען, קאָננטע זיין פּאַלק פאן מיינער האַנד רעטטען? אונד
 "אייער גאטט זאללטע אייך פאן מיינער האַנד רעטטען קעננען?
 [יז] "זא לאַסעט אייך פאן חוקיהו ניכט טיישען, לאַסעט אייך ניכט
 "זא פאן איהם פּערלייטען, אונד גלויבעט איהם ניכט! קאָננטע קיין
 "גאטט אירגענד איינעם פּאַלקעם, איינעם רייכעם זיין פּאַלק פאר מיר
 "אונד מיינען פּעטערן שיצען, זא קאן אויך אייער גאטט אייך ניכט פאר
 "מיר שיצען." [יז] דיזעס אונד נאך פּעהר רעדעטען זיינע [סנחריב'ס]
 דינער בעגען דען עוויגען גאטט אונד זיינען דינער יחוקיהו. [יז] אויך

שריב

באור

מלך אשור וגו' • ראה במלכים (ב' י"ח י"ז) • ועל כל יהודה • ולת כל איש יהודה •
 (תרגום רבי יוסף) • (י) כה אמר סנחריב וגו' • ראה במלכים (שס פסוק י"ט) •
 (יא) הלא יחוקיהו וגו' • ראה שם (פסוק כ"ט למ"ד ול"ב) • מסית אחכם • מעשו
 יתכון • (תרגום רבי יוסף) • (יב) הלא הוא יחוקיהו הסיר וכי' • איך יעזרהו ה'
 והוא עשה כנגדו, להשחית נמותיו ומזנותיו • (לכ"ג במלכים שס פסוק כ"ב) • וראה
 בדברי רש"י ז"ל בזה • (יג) היכול יכלו אלהו גוי הארצות וגו' • ראה במלכים
 (פסוק ל"ג ל"ד ול"ה) • (טו) אף כי אלהיכם לא יצילו אחכם מירי • עבדי
 פנחריב, מלך אשור, דברו פה על ה', אלהי ישראל, בלשון רבים כעל אלילים, וכן
 אחר

ה ה ג ו ס א ש כ נ ז י

שריב עה בריפע, דען עוונגען, דען גאטט ישראל'ס, צו לעסטערן,
 אונד זאגטע דארין פאן איהם: וויא דיא געטטער דער נאציאנען אונד
 דרער לענדער איהר פאלק ניכט פאן מינער האנד רעטטעטען, זא רעט,
 טעט אויך דער גאטט דעם יחוקיהו זיין פאלק ניכט פאן מינער האנד.
 [יח] זיא ריפען מיט לויטער שטיממע, אין יודישער שפראכע, דעם
 פאלקע ירושלים'ס צו דאן אויף דער מויער וואר, עו אין פורכט צו
 זעצען אונד צו ערשרעקקען, אויף דאס זיא דיא שטארט עראבערטען.
 [יט] זיא שפראכען פאן דעם גאטט ירושלים'ס וויא פאן דען געטטערן
 אנדרער פעלקער דער ערדע, זיא ווערק הער מענשענהערדע זונד.
 [כ] אבער דער קעניג יחוקיהו אונד דער פראפעט ישעיהו, זאָהן דעם אמוץ,
 בעטעטען היראיבער, אונד פלעהטען צום היממעל. [כא] דאָ זאָנרמע
 דער עוויגע איינען ענגעל, דער אללע העלדען, פירסטען אונד פעלד.
 העררען אים לאַגער דעם קעניגס פאן אשור פערטילגטע. דיווער קעהרטע
 נון מיט שאַנדע אין זיין לאַנד צוריק, אונד דאָ ער זיך איינסט אידען טעמפעל
 זיינעם געצען פערשיגט האַטטע, זאָ פעללטען איהן זיינע לייבליכען זעה.
 זע דאָזעלכסט מיט דעם שווערטע. [כב] זאָ האַלף דער עוויגע יחוקיהו
 אונד דען איינוואָהנערן ירושלים'ס פאן דער האַנד סנחריב'ס, דעם קעניגס
 פאן אשור, אונד פאן דער האַנד אללער אנדערן פיינדע, אונד לייטעטע
 זיא דינגס אומהער. [כג] פילע בראַכטען נון געשענקע פיר דען עוויגען
 נאָך ירושלים אונד קאָסשכאַרקייטען פיר יחוקיהו, דען קעניג פאן יהודה,
 באַור

אמר להין (פסוק י"ט): וידברו אל אלהי וירושלים כעל אלהי עמי הארץ, מעשה ידי האדם,
 ורב יוסף מרגם בלשון יחיד: ארום אלהכון לא יסויב יתכון מן ידיו, וכן מרגמתי
 אשכנזית. (יז) וספרים כחב וגו'. ראה במלכים (ז' י"ט ט' וכו'). (יח) ויקראו
 בקול גדול יהודים וכו'. ראה שם (י"ח כ"ס וגו'). על עם ירושלים לות עמא
 דבירושלם. (מרגום רב יוסף). (יט) אל אלהי ירושלים. על ה' אלהא, דשכינתיה
 שריא בירושלם. (הכ"ל). (כ) ויחפלה יחוקיהו וכו'. ראה במלכים (ס' י"ט ט'
 וגו', ט' וכו'). (כא) וישלח ה' מלאך וגו'. ראה שם (פסוק ל"ה ל' וכו'). ורב
 יוסף מרגם פה: ושרי וימרא דה' מיכאל ונבדילא מלאכא, וסיני בלייא דפסקא בלשא
 מכתכא, ואיקיד כשמתהון בנוותהון. וסיציאי מעיו. ונכוהי דאוליד (הכ"ל). והנה
 כתיב: וסיציאו, בוי' אחר האלף, וקרי: וסיציאו, בוי' ד אחר האלף. (כב) וינהלם
 סם בים. האלהים עזר לישראל מכל אויביהם, וינהלם בחסדו לבטח, כאשר ירעה הרועה
 הכאמן את כאלו, וינהלם אל מקום השקט, אל מרעה דאן ואמן, ועל דרך זה מרגם רב
 יוסף: וואיטיכון לרחטן חוזר חוזר, וכן דעת סכמי העמים, ועל פי זה מרגמתי
 אשכנזית

דב ר י ה י מ י ס ב ל ב ק י ז
וְלֵאמֹר עָלְיוֹ לֵאמֹר כִּי אֶרְחִי גֹיֵי הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר רָא
הִצִּילֹנִי עִמּוֹס מִיַּד בְּנֵי לֹא יִצֵּל אֱלֹהֵי יְהוֹקִיָּהוּ עִמּוֹ
מִיַּד יְיָ יִחַיְיָ קִרְאוּ בְּקוֹל גְּדוֹל יְהוּדִית עַל עַם יְרוּשָׁלַם
אֲשֶׁר עַל הַחֹמָה לִירָאָם וּלְבַהֲלֵם לְמַעַן יִלְבְּדוּ אֶת
הָעִיר יֵט וַיִּדְבְּרוּ אֶל אֱלֹהֵי יְרוּשָׁלַם כְּעַל אֱלֹהֵי עַמִּי
הָאָרֶץ מַעֲשֵׂה יְדֵי הָאָדָם כִּי וַיִּתְפַּלֵּל יְהוֹקִיָּהוּ
הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁעִיהוּ בֶן אֲמוּץ הַנְּבִיא עַל זֹאת וַיִּזְעַקוּ
הַשָּׁמַיִם כִּי וַיִּשְׁלַח יְהוָה מַלְאָךְ וַיִּכְחַד בְּלִבְּבוֹר
חַיִל וַנִּגִּיד וְשָׂר בְּמַחֲנֵה מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּשָּׁב בְּבִשְׂרַת
פָּנָיו לְאֶרְצוֹ וַיָּבֵא בֵּית אֱלֹהֵיו וּמִצִּיאֹו מַעֲיוֹ שָׁם
הִפִּילָהוּ בַּחֶרֶב כִּי וַיִּשְׁעַ יְהוָה אֶת יְהוֹקִיָּהוּ וְאֶת
יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם מִיַּד סַנְחֶרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וּמִיַּד כָּל
וַיִּנְהַלֵם מִסָּבִיב כִּי וּרְבִים מְבִיאִים מִנְּחָה לַיהוָה
לִירוּשָׁלַם וּמַגִּדְנוֹת לַיהוֹקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּנְשֵׂא
לְעֵינָיו

ר ש י

יכולת לעזור לולא היו עוזרו כי חטא לו שהסיר את צמותיו ואת מוצמתיו ויאמר
ליהודה ולירושלים לפני מוצת אחד תשתחו ואלא מוטב שהשתחו ייהודה לפני מוצת
אחד וירושלים לפני אחד או שנים ויותר ומה מועיל אחד לעם רב כזה שהיו סבורים
שכל אותן צמות שהסיר כדלעיל [ל"ח] ויגדע את החשרים וגומר שהיו צנוים
לשם אלהי ישראל : (יד) החרימו חצותי . פול מלך אשור ותגלת פלאסר :
[יז] וספרים כתבלחרף לה' אלהי . ובמלכים [ז' י"ט] ובישעיה (ל"ז) כתוב
ויקח חזקיהו את הספרים מיד המלכים ויקרא' ויעל בית ה' ויפרשבו חזקיהו
לפני ה' : (יח) בקול גדול יהודית . ליראס ולבהלם . כאן סתם הענין ובמלכים
מפורש היטב מה אמר להם וגם בישעיה : וידברו א אלהי ירושלם . מי שכתב ספר זה
הוא קובל על ככל זה סנחריב שהירף אהים חיים : [יט] כעל אלהי עמי הארץ .
שהם מעשה ידי אדם ידמו את אלהי יוצרנו ויצר הכל לשהי אשור שהם מעשה ידיהם
עמו שחמד לעיל מי ככל אלהי וגו' כי לא יוכל אלהים להציל אתכם מידי :
[כ]

דבריהם ב לב

לעיני כל הגוים מאהריבן : כ בַּיָּמִים הָהֵם חָרָה
 יְהוֹקִיָּהוּ עַד לְמוֹת וַיִּתְפַּלֵּל אֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר לוֹ וּמוֹפֶת
 נָתַן לוֹ : כג וְלֹא בָגַדְתָּ עָלָיו הַשֵּׁיב יְהוֹקִיָּהוּ כִּי גָבַהּ
 לִבּוֹ וַיְהִי עָלָיו קֶצֶף וְעַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם : כד וַיִּכְנַע
 יְהוֹקִיָּהוּ בְּגָבַהּ לִבּוֹ הוּא וַיּוֹשִׁיב יְרוּשָׁלַם וְלֹא בָּא
 עֲלֵיהֶם קֶצֶף יְהוָה בַּיָּמִי יְהוֹקִיָּהוּ : כה וַיְהִי לִיְהוֹקִיָּהוּ
 עֶשֶׂר וּכְבוֹד הָרַבָּה מְאֹד וְאוֹצְרוֹת עָשָׂה לוֹ לְקֶסֶף
 וְלַזָּהָב וְלַאֲבָנֵי יָקָרָה וְלַבְּשָׂמִים וְלַמַּגָּנִים וְלִכְלֵר כְּדֵי
 הַמְּדָה : כו וּמִסְכְּנוֹת לְתַבּוּאֹת דָּגָן וְתִירוֹשׁ וַיִּצְהָר
 וְאֲרוֹת לְכָל בְּהֵמָה וּבְהֵמָה וְעֲדָרִים לְאֹרֹזֹת :
 כז וְעָרִים עָשָׂה לוֹ וּמְקַנָּה צֹאן וַיִּבְקֹר לָרֶב כִּי נָתַן לוֹ
 אֱלֹהִים רַבּוֹשׁ רַב מְאֹד : לח וְהוּא יְהוֹקִיָּהוּ סָתַם אֶת
 מוֹצָא מַיִם גִּיחֹזֵן הָעֲלִיּוֹן וַיִּשְׁרַם לְמַטָּה מִעֲרָבָה
 לְעִיר דָּוִד וַיִּצְלַח יְהוֹקִיָּהוּ בְּכָל מַעֲשָׂהוּ : לא וְכֵן

במליצי ר ש י

[כ] ויתפלל יחזקיהו • צמלכים וצישעיה מפורשת התפילה : [כא] ומיציאו מעיו •
 כדכתיב [כג] וצניו הכוהו נחרצ : (כד) ויתפלל אל ה' • כדמפורש צמלכים :
 ויאמר לו • מה האות • ומופת נתן לו • והכלך האות הכל מפורש לשם : [כה] ולא
 כגמול עליו השיב • לא כמו שגמול הקב"ה על יחזקיהו שרפאכו השיב לו יחזקיהו כי
 גבה לבו (שם) שהראה את כל בית נבותו וגו' עד וכלל ממשלתו : ויהי עליו קצף ועל
 יהוד וירושל' • על זאת והכות' הספר הזה קצרו כאן לפי שכתו' [צמלכי' ל"ה] וצישעיו' :
 [כו] ויכנע יחזקיהו בגובה לבו • כדכתיב לשם ויאמר חזקיהו אל ישעיה טוב וגומר
 וכשכנע לא בא עליהם הקצף צימיו : [כז] ולכל כלי חמדה • עשה מיני חוצרות :
 [כח] ומסכנות לחצות • על חוצרות החצוהס נופל לומר מסכנות בכל מקום כמו
 (שמות א') ערי מסכנות לפרעה וכן [לעיל ב' ח'] ויבן תדמר צמדבר ואת כל
 ערי מסכנות אשר בנה בחמת ועל כרכך לצורך תצוהס שבמדבר לא הים לו לאזור
 זהב וכסף : וחצרות לכל בהמה ובהמה • אינטלואות גדולות : [ל] וישרם לנטה
 מערבה הנהיגס דרך ישר לנטה מערבה לעיר דוד : [לא] וכן צמלי • שלוחי

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י ק י ה

דער זייטדעם אין דען אויגען אללער פֿעלקער ערהאָבען וואָרדע. [כד] צו
 דיזער צייט וואָרד יחזקיהו קראַנק צום שאַערבעי; דאָ פֿלעהטע ער צום
 עוויגען, אונד דיזער לים איהם טראַסט פֿערקינדען, אונד גאַב איהם
 איין וואונדערצייכען דאָראויף. [כה] אינדעם וואָר יחזקיהו ניכט דאַנק.
 באַר גענוג פֿיר דיא איהם ערצייגטען וואָהלטהאַטען, דען ויין הערץ ער.
 האָב זיך; אונד דאָרויך ענטשאַאָנד דער צאָרן [דעם עוויגען] איבער
 איהן, איבער יהודה אונד ירושלים. [כו] אַבער יחזקיהו דעמיטהיג
 טע זיך וועגען זיינעם האַכמוטהם, זאַממט דען איינוואָהנערן ירושלים, אַ
 אונד דער צאָרן דעם עוויגען קאַם ניכט איבער זיא, זאָ לאַנגע יחזקיהו
 לעכטע. [כז] יחזקיהו האַטטע זעהר פֿיל רייכטהום אונד עהרע, אונד
 זאַממעלטע זיך שעצצע פֿאַן זילבער, גאָלד, עדעלשטיינען, געווירצען,
 שילדען אונד אַללערלייאַ קאַסטבאַרען גערעטהען. [כח] ער האַטטע
 פֿאַרראַטהעהיזער צו דעם איינגעבראַכטען געטריידע, צו מאַסט אונד
 עהל, אונד שטעללע פֿיר אַללערלייאַ פֿיה, דיא אַללע אָרדענטליך איינ.
 געריכטעט וואָרען. [כט] ער בויעטע אויך שאַערטע, אונד אונטער.
 הילט גראַסע הערדען פֿאַן שאַאָפֿ אונד רינדפֿיה; דען דער עוויגע גאַב
 איהם זעהר פֿילע גיטער. [לא] דיזער יחזקיהו פֿערשאַאָפֿטע דען אַבערן
 אויזפֿלוס דער וואַסער גיחון, אונד לייטעטע זיא געראַדע הינאַב, דער
 שטאַדט רוידיס געגען אַבענד; אונד זאָ וואָר יחזקיהו גליקליך אין אַלל
 זיינען אונטערנעהמונגען. [לא] אַלו אַבער דיא געוואַנדטען דער פֿיר.

סטען

ב א ו ר

אשכנזית. והחכם ר' שמואל דעטמאָלד כ"תרגום: (אינדעם ער זיא גאַנץ פֿאַן
 דיזער געגענד הינוועגענעפֿיהרט האַטטע), ולדעתו מוסכת מלת וינהלם על אויבי
 ישראל, ולא נראה כן, כי שרש נהל מורה בכל המקרא על הנהגה לאט ונחסד, כמו
 אחנהלה לאטי (ראשי"ל ג' י"ד), נהלה בעזק (שמות ט"ו י"ג), וינהלום כחמורים
 לכל כוּסל (למעלה מזה כ"ח ט"ו), וכל הדומים להם, וגם לדעת מסדר הטעמים, שהפריד
 מלות ומיד כל מאשר אחריון בטעם אחנה, נראה כי מאמר וינהלם מסביב מיסב
 על יחזקיהו ויושבי ירושלים, הנזכרים בראש המקרא, וכן דעת ר' שלמה בן מנחם,
 אשר כתב: ,, וינהלם מסביב, כלומר, נהלם בחסדו, שלא פחדו מכל סניבס. "
 (כד) בימים ההם חלה יחזקיהו וכו'. ראה במלכים (ב' כ' א' ו'ג'). ויאמר לו.
 ואמר בנחמיה, לאסא יתיה, ולאוכפא תמיסרי שנין על יומי חיהי, דאיתנור מן שמיא,
 לאזערא מן יומי חיהי. (תרגום רבי יוסף). (כה) ולא כגמול עליו. כמו כל תגמולהו
 עלי (תהלות קט"ו י"ב), והטעם: הטובות, אשר עשה האלהים לחזקיהו. כי גבה
 לבו. ראה בספר מלכים (ב' כ' י"ב ו'ג'). (כו) ויכנע יחזקיהו וגו'. ראה שם (פסוק
 י"ט)

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י

סמען כבל סאן איהן געשיקט וואורדען, זיך וועגען דעם וואונדערצייכענס,
 וועלכעס דאמאלס אויף ערדען געשאה, צו ערקונדיגען: זאָ פֿערלױס איהן
 דער עוויגע, איהן צו פֿערוזכען, אונד אללעס קינד צו מאַכען, וואָז אין
 זיינעם הערצען וואָר. [לב] דאָז איכריגע דער געשיכטע דעם יחוקיהו
 אונד זיינער פֿראַממען טהאַמען איזט בעשריכען אין דער ווייוואַגונג דעם
 פֿראַפֿעטען ישעיהו, זאָהן דעם אמוץ, אונד אין דעם בוכע דער קעניגע
 יהודה'ס אונד ישראל'ס. [לג] יחוקיהו ענטשליף צו זיינען פֿעטערן,
 מאַן בעגרוכ איהן אין דער פֿרעכטיגסטען גרופֿט דער זעהנע דויד'ס, אונד
 גאַנץ יהודה אונד דיא איינוואָהנער ירושלים'ס ערצייגמען איהם עהרע אין
 זיינעם טאָדע. זיין זאָהן מנשה פֿאַלגטע איהם אין דער רעגירונג.

לג [א] צוועלף יאָהרע וואָר מנשה אַלט, דאָ ער דיא רעגירונג אַנ.
 טראַט, אונד פֿינף אונד פֿונפֿציג יאָהרע רעגירטע ער אין
 ירושלים. [ב] ער טהאַט, וואָז דעם עוויגען מיספֿעללט, נאָך דען

גרױעלן באור

י"ט). (כח) וארות. רפתים, להעמיד שם בהמות, כמו אריות סוסים (למעלה
 מזה ט' כ"ה). : ועדרים. פירושו מערכות, וכן (דברי הימים א' י"ג ל"ח) עודרי מערכה
 בלכב שלם. (רד"ק) וכעין זה תרגומתי לאורות. הוא הפוך מן ארות. (הכ"ל).
 (ל) והוא יחוקיהו סתם את מיצא מיטי גיחון העליון. כראה, כי שני
 פלגים היה כחל נישון, והעליון סתם. (רד"ק). והנה גיחון היה כחל קרוב לירושלים,
 והיה לו שני פלגים, הפלג האחד נזל אל הנריכה, הנקראת הנריכה העליונה (ישעיהו
 ז' ג'), והפלג השני אל הנריכה הנקראת הנריכה ההחתונה (שם כ"ג ט'). וישרם
 למטה מערכה לעיר דויד. רונה לומר, ישרם והעמידם למטה הנריכה, על ידי סילכות,
 לצד מערכה לעיר דוד. (רד"ק). וראה למעלה מזה (פסוק ד'). (לא) בסלוצי. סלוצי,
 דוגמא: כי המליך בניותם (ראשית מ"ב כ"ג), על שם שהשליח מליך בין השולח למשתלח.
 (מדברי רש"י). לדרוש המופת אשר היה בארץ. ראה במלכים (ב' כ"ט ונ').
 לדעה כל בלבבו. כל אשר בלבבו, והוא שחש עליהם, והראם את כל בית נכותה (מלכים
 שם פסוק י"ג), וכל זה לכבוד, והתנאה בהם, והשם יתברך חשג לזה לעין, ופירוש לדעת,
 שידעו בני האדם. (רד"ק). (לב) על ספר מלכו יהודה וישראל. ועל ספר מלכיא
 דבית יהודה וישראל. (תרגום רב יוסף). (לג) במעלה קברי בני דויד. במקום
 המעולה שבהם, כלומר עם הטובים שבהם, וכן אמרו רבותינו ז"ל: אצל המעולים שנמשפחה,
 ומאן כינהו? דוד ושלמה. (רד"ק). ועל פי זה תרגומתי אשכנזית.

לג (א) מכלל יופי מן קאפיטעל לא

לא (א) ומנח המלך. בא במסיכות בקמץ וכן כל מנח: (ז) ליסוד. מקור
 מהדגוש הלמ"ד בחיר"ק והיו"ד נחה והיה ראוי בנוע היו"ד ליסוד
 חלם"ד בשו"א והיו"ד בחיר"ק וכניה היו"ד הוטלה תנועתה על הלמ"ד כמשפס'.
 ואפשר שיהיה ליסוד מקור מהקל כמו וליסוד ארץ ודגש הסמ"ך לחשלום היו"ד
 הנחה

דבר הימים ב לב קיט

במליצי שרי בכל המשלחים עליו לדרש המופת
אשר היה בארץ עזבו האלהים לנסותו לדעת כל
בלבבו: לג ויתר דברי יחזקיהו וחסדיו הנם כתובים
בהזון ישעיהו בן אמוץ הנביא על ספר מלכי יהודה
וישראל: לג וישבב יחזקיהו עם אבתיו ויקברהו
במעלה קברי בני דויד וכבוד עשו לו במותו כל
יהודה וישיבי ירושלם וימלך מנשה בנו תחתיו:
לג ח בן שתיים עשרה שנה מנשה במקבו וחמשים
וחמש שנה מלך בירושלם: ויעש דרע

בעיני

ר ש"י

דוגמא (ראשית מ"ג) כי הולך צינתם על שם שהשליח מלך בין השולח למשתלח
וטפל על פסו' שאמר ויזלח יחזקיהו בכל מעשיו וזאת כל הטוב הזה שהנליחו הקב"ה
עצמו החלטים לנסותו לדעת כל בלבבו ביד מליצי שרי בכל השולח עליו. לדרוש המופ'
אשר היה בארץ. לא עמוד בנסיון והראיה להם את כל בית נכותו ומסיפיה לרישיה
נדרוש: [לג] במעלה. בניטב כדמפורט בסוף פרק קמח דצ"ח קמח:

לג [ד]

מכלל יופי מן קאפיטעל לא לב

הנחה ואף על פי שנכתבה מצאנו אות נחה נכתבה עם הרגש כסימן לה.
וכסימן נ"ו כהב וכא בהגש והי"ד כחוכה כמו שבא גם כן נולדו בהגש עם
הי"ו והרגש חמורת הנח ואף על פי שנכתב הי"ד עם הדגש אבד מהנשימה.
וכפירוש הדגש לתפארת לחזק קריאת הסמ"ך לא להסרון אות כי יו"ד השרש
כחוכה: (יג) במפקד יחזקיהו. כלומר כמצותו:

לב (יו) גוי הארצות. נפלה יו"ד הרכים מהטכח ונשארה כמכטא: (כא)
ויחד כל גבור חיל. ענין כריחה והסרה: ומיציאי מעיו. שם ויחכן
להיותו חאר: (כג) ומגרנות. המלה הזאת לפי מקומה כוללת הדבר המשוכח
והמעולה בין בפירות בין בזחב וכסף ואבנים יקרות ובגדים: וינשא לעיני כל
הגויים. משפטו ויחנשא. ופירושו כמו מהנשא לאמר שההנאה מפני הגדולה
והכבוד שהיה לו וזהו שאמר כי גבה לבו: (כח) ומסכנות. ענינו אוצרות:
וארות. ענינו אבוסים חרנום אכום בעליו אוריא דמרוהי: (ל) ויישרם. כתוב
בשני יודי"ן הראשונה נקראת כפח"ח והשנייה נחה משפטו ויישרם בהנעת
שני היודי"ן ובנוח הי"ד הפועל הוטלה חנועתה על הי"ד הגוספת: מערכה.
פאת ביאת השמש נקרא כן והח"א נוספת כי הוא מלעיל: (לא) במליצי
שרי: בא סמוך על סמוך וכן נהרי נחלי דבש וחמאה מבחר וטוב לבנון ופרוש
מליצי מענין מליצה וענינו היכן הדבר והטענה:

דבר הימים ב לג

בעיני יהוה כותועבות הגוים אשר הזריש יהוה מפני
בני ישראל: ג וישב ויבן את הבמות אשר נתן
והזקיהו אביו ויקם מזבחות לבעלים ויעש אשרות
וישתחו לכל צבא השמים ויעבד אתם: ד ובנה
מזבחות בבית יהוה אשר אמר יהוה בירושלם
יהוה שמי לעולם: ה ויבן מזבחות לכל צבא
השמים בשתי הצרות בית יהוה: ו והוא העביר
את בני באש בגי בן הנם ועוגן ונחש וכסף ועשה
אוב וידעוני הרבה לעשות הרע בעיני יהוה
להכעיסו: ז וישם את פסל הסמל אשר עשה
בבית האלהים אשר אמר אלהים אל דוד ואל
שלמה בנו בבית הוה ובירושלם אשר בחרתי
מכל שבטי ישראל אל אשים את שמי לעילום: ח ורא
אסיה להסיר את רגל ישראל מעל האדמה אשר
העמדתי לאבותיכם רק אם ישמרו לעשות את
כר אשר צויתים לכל התורה וההקים והמשפטים
ביר משה: ט ויתעמנשה את יהודה וישבי ירושלם

לעשות

רש"י

לג [ד] בירושלים יהיה שמי לעולם. הפסוק קובל זה מנשה שצנה מזבחות לע"א
בבית שאמר הקב"ה חני רועה שיטכון שמי שם וגם פסוק שאומר בסמוך
לשון קבלה הוא וישם את פסל הסמל אשר עשה בצבית האלהים וגו'. וגם הפסוק ולא
אוסף להסיר את רגל. (ו) ועש' אוב וידעוני. מלא צו"ו לפי שהרבה לעשות והוא
האוסף על פסל הסמל אשר עשה: [ז] לעילום. לעולם: (ח) ולא אוסף להסיר את
רגל ישראל. מוסב על פסוק של מעלה והכל קובלנא הוא כלומר הקב"ה אומר כך
אמרתיו אל דוד ואל שלמה בית הזה חשי' שמי שם לעולם וגם הצעותים לא אוסף
להסיר

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י ק כ

ברייעלן דער פֿעלקער, דיא דער עוויגע פֿאַר דען זעהנען ישראל'ס פֿער.
 טריב' [ג] ער לים דיא אָפֿפֿעהעהען ווידער אויפֿבויען, דיא זיין פֿאַ.
 טער יהוקיהו נידערריס, ערריכטעטע דען בעלים אַלטערע, לענטע האַי.
 נע אַן, ביינטע ויך פֿאַר דעם גאַנצען העערע דעם היממעלס נידער,
 אונד דינטע איהם' [ד] זעלבסט אים הויזע דעם עוויגען בויעטע ער
 דען געצען אַלטערע, דאַ דאָך דער עוויגע זאַנטע: "אין ירושלים זאָלל
 "עוויג מיין נאַמע זיין." [ה] ער בויעטע דעם גאַנצען העערע דעם הימ.
 מעלס אַלטערע, אין ביידען פֿאַרהעפֿען דעם טעמפעלס. [ו] אויך
 פֿיהרטע ער זיינע זעהנע, אים טהאַלע בן הגום, דורכס פֿייער, איב.
 טע וואַלקענבעפֿראַנג, אַהנונגסקינסטע אונד צויבערייא אויז, בעפֿער.
 דערטע טאַדטענבעשווערער אונד צייכענדייטער, אונד טהאַט איבער.
 חויפט פֿיל בעזעס אין דען אויגען דעם עוויגען, איהם צופֿ פֿערדרוססע.
 [ז] ער זעצטע דאַו בילהנים איינעם געצען, דאַו ער פֿערפֿערטיגען
 לים, אין דאַו הויז גאַטטעס, דאַ דאָך דער עוויגע צו דויד אונד זיינעם
 זאָהנע שלמה זאַנטע: "אין דיזעם הויזע, אין ירושלים, דאַו איך אונ.
 טער אַללען שטעממען ישראל'ס ערוועהלטע, זעצען איך מיינען נאַמען
 "אויף עוויג. [ח] איך ווילל ישראל ניכט מעהר אויז דעם לאַנדע וואַנ.
 "דערין לאַססען, דאַו איך איירען פֿעטערן בעשטימוטע, ווען זיא נור
 אַכט האַבען, אַללעם צו טהון, וואַו איך איהנען, נאָך דער גאַנצען
 לעהרע, נאָך דען געזעצען אונד רעכטען, דורך משה געבאָט. [ט] זאָ

פֿער ב א ו ר

לג (א) בן שחים עשרה שנה מנשה וכו'. ראה נספר מלכים (ב' כ"א א') .
 (ב) ויעש הרע בעיני ה' וגו'. ראה שם (פסוק ז') . (ג) וישכ
 ויבן. פעל שוב מחובר לפעל אחר יורה פעמים רבות טל השנות הפעולה (ווידער-
 האַלונג דער האַנדלונג) כמיושנ יחקק וימפור (ראשית כ"ו י"ח), וישבושכנ (מלכים
 א' י"ט ו"ו), דומיהם, וכן מתורגס פה. אח הבמות וגו'. ראה נמלכים (ב' כ"א ג') .
 (ד) ובנה מזבחות בבית ה'. וכנא אנוריא, ואקיס פיסלא בנות מקדשא דה' .
 (תרנוס רב יוסף) . ועל פי זה תרגמתי אשכנזית . וראה בדברי רש"י זכ"ל בזה. אשר
 אמר ה' וכו'. ראה נמלכים (ב' כ"א ד') . (ה) ויבן מזבחות לכל צבא השמים
 וגו'. ראה שם (פסוק ה') . (ו) והוא העביר את בנו באש וגו'. ראה שם (פסוק
 ו"ו) . (ז) וישם וכו'. ראה שם (פסוק ז') . פסל הסמל, כראה לי, כי מלת סמל
 תורה על ציור מדבר מה, הדומה לדבר ההוא (בילדנים), וגם בלשון רומי מצאנו המלה
 (זימילום), המורה על דמיון דבר לדבר (גלייך), וכן תרגס פה רב יוסף: "פכל
 כורתא, דיענד כדיוקניה (מהמלה היונית: איקאן, ובל"א: בילד) . ועל פי זה
תרגמתי

תרגום אשכנזי

פערפיהרטע מנשה יהודה אונד דיא בעוואָהנער ירושלים'ס, דאָס זיא
 איבלער האַנדעלטען, אַלז יענע פעלקער, דיא דער עוויגע פאָר דען זעה.
 נען ישראל'ס פערטילגטע. [י] דער עוויגע רעדעטע צו מנשה אונד
 זיינעם פאלקע, אבער זיא מערקטען ניכט דאָראויף. [יא] דאָ בראַכ.
 טע דער עוויגע דיא פעלדהעררען דעם קעניגס פאָן אשור איבער זיא
 דיזע נאָהטען מנשה געפאָנגען, לענטען איהם עהערנע דוימענשרויבען
 און וואַרפען איהן אין פעססעלן, אונד פיהרטען איהן נאָך בבבל. [יב] אין
 זיינער בעדרענגניס פלעהטע ער ענדליך צום עוויגען, זיינעם גאָט,
 אונד דעמיטהיגטע זיך זעהר פאָר דעם גאָט זיינער פעטער. [יג] ער
 פלעהטע צו איהם, אונד ער לים זיך פאָן איהם ערביטטען, ערעהרטע
 זיין געבעט, אונד בראַכטע איהן זיידער אין זיין רייך, נאָך ירושלים צו
 ריק; דאָ ערקאָנגטע מנשה, דאָס דער עוויגע דער וואָהרע גאָט איזט.
 [יד] נאָך דיזעם כויעטע ער דיא אייסערע מויער דער שטאָט דויד'ס,
 אן דער וועסטזייטע גיחון'ס אים טהאלע, ביו אן דען אייננאָנג דעם פּייט.
 טהארעס אונד אום דען טהורם עופל העראום, אונד לים זיא זעהר האָך
 אויפפיהרען; אויך שמעללטע ער בעפעהלסהאָבער דער בעוואַצונגען אין

אללען באור

תרגומי אשכנזי: והמנשה לכפרותינות האלו (דנרוס ד'ט'ט') ביאכמלת סמל בדרך
 אחר גרחהס לעילום. כמו לעולם. (רד"ק). וכן תרגום רב יוסף: "לעלמו עלמיו".
 (ח) ולא אוסיף וגו'. ולא אוסיף לאגלחתי עמא בית ישראל מעילוי ארעא, די
 אקומית ניד אבהתון. (תרגום רב יוסף). להסוד אח דגל ישראל וכו'. ראה
 במלכים (ד' פ"ח'). (ט) ויחע ומנשה וכו'. ראה גם (פסוקי'). (י) וירבר
 ה' אל מנשה ואל עמו. ניד עבדו הנביאים (מלכים גם פסוק יו"ד). (יא) בהחזים
 הם בבליס ואלגלות, וכן אמר אחר זה: ויאסרוהו בכושמסו (בין מלך). וכן יוסף
 תרגום: "צדיחומקית", ומלת כירומניקיא, כרומניקיא (בפסוקתא במקרא זה:
 מאי חוקים? כרומניקיא), ואלו כרומניקיא (במדרש אגדה האזורים מרשה ד' פסוקי')
 כנזרת מהמלה היוכית (באלקאמא) ד' בחילוף למ"ד ברי"ש, וכו' בל"א (קופפער ווערק),
 ויהיו כרומניקיא או כרומניקיא שלגלות העצמות מנשות, ואוכרים בהס את הידים
 (האנדש'ויען, האנדפעססעלן), וכן תרגומי אשכנזי: וישמפראיס מלת בחוחים
 כפזטה, ענין קונים, והטעם, כי המלך מנשה התחיל בן קונים וחוחים, להמלט
 מחויביו, וסם לכדוהו שרי הנצח, אשר למלך אשור. (יב) זסחצה לו וגו'. ועבדו
 כסדאי מולות (דוד) נחשא, ונקבוהי נקבין נקבין דקיקין, ובגרו יתיה בגוה, ואכיתו
 כורח חור חור ליה, וכדעיק ליה, תבע מן כולהון טעוהא דעבד, ולא חיסתיש, ארום
 לית בהון כרוך, והדר וכלי קרס ה' אלהיה, ואיתככע לחדא מן קרס ה', אלהא דאבהתו
 (תרגום רב יוסף). (יג) ויחפלל אליו וכו'. וכלי קרסו, מן אד אזלו כל מלאכיו,
 דמיון על מעלכי תרעה ללותא דבשמיא, ואחדו אמתולתיה כל מעלכי תרעי בלותא, וכולהון

דבר הימים ב לג קכא

לעשות רע מן הגוים אשר השמיד יהוה מפני בני ישראל: וידבר יהוה אל מנשה ואל עמו ור'א הקשיבו: י' ויבא יהוה על הם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוהים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכוהו בבבלה: י' וכהצר לו חלה את פני יהוה אלהיו ויפגע מאד מלפני אלהי אברהיו: י' ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנונו וישיבהו ירושלם למלכותו וידע מנשה כי יהוה הוא האלהים: י' ואחרי כן בנה חומה חיצונה לעיר דויד מערבה לגיחון בנחל ולבוא בשער הדגים וסבב לעפל ויגביהה מאד וישם שרי חיל בכל

רשי

להסיר רגל ישראל מעל האדמה רק אם ישמרו וגו' ועתה ויתע מנשה וגומר כמאז שעל ידו נסחלקה שכינה וגם אנו עדיין לגלות על ידו: (יד) לגיחון בנחל. הנל כחל גיחון שם מקום: וסבב לעופל. וסבב משם חזק המגדלים הבנויים במלכות

כופל

באור

כוון ומרכי שמיא, מן בגלל דלא מתקבל בלתייה, ומן יד איתגוללו רחמי חברי עלמא, דיחויכה מתיסא, לקבלא חויבייא, דתייבין לדחלתייה, יתנרין ינרא לזכרון בתשובה, וענד סרכא ומחירתא בשמיא, תמות כורסי וקרייה, ושמע בלתייה, וקביל בעותיה, ואנויע עלמא במימריה, וזאיתכפעת מולתא, ונפק מתמן, ונפקת רוסא מביני כנפי כרוזייה, וכתביה בגיורת מומרא דה', וחזר למלכותיה לירושלם, וידע מנשה, ארום ה' הוא אלהא, דיענד עמיה אטייה ותמהייה האינן, ותב בכל ליבניה קדסה', ונבק כל טעוותא, ולא איסתענד להון. (הכל). (יד) ואחרי כן בנה חומה חיצונה לעיר דויד. המלך מנשה חזק את החומה, אשר בנה חזקיהו אביו נעיר דוד (למעלה מזה ל"ב ה'), ואולי כפרכה הסומה הזאת בלה או חלק ממנה מחיל מלך אשור, אשר לכד את המלך מנשה (למעלה מזה פסוק י"א). מערבה לגיחון. מלרע, והוא כמו מערב, ונא עם ה"א הנקבה, אשר כוספה עם השמות, וכן (ישעיהו מ"ה ו"ו) מזורח שם וימערבה, ויתכן שיהיה ה"א בשניהם כיוון הנקבה, והיה דינס במפיק, וכבר כתבתי הדומים בספר מכליל, פירוש מערבה לגיחון, מערב הסומה היה לגיחון, וכן וממערבה, ממערב השמש, כי השמש נישן נקבה ונלשון זכר. (רד"ק). ונראה כדעת הראשונה, שה"א במלת מערבה כוספת, וכן מתורגם

דְּבַר יְהוָה בַּיָּמִים בְּלֹ

בְּכָל הָעָרִים הַבְּצֻרוֹת בְּיְהוּדָה: טו וַיִּסַּר אֶת אֱלֹהֵי
הַנֶּבֶךְ וְאֶת הַסָּמֶל מִבֵּית יְהוָה וְכָל הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר
בָּנָה בְּהָר בֵּית יְהוָה וּבִירוּשָׁלַם וַיִּשְׁלַךְ הוֹצֵה לְעִיר:
טז וַיִּכֶן אֶת מִזְבַּח יְהוָה וַיִּזְבַּח עָלָיו זִבְחֵי שְׁלָמִים
וַתִּזְדַּהֵן אִמֶּר לַיהוָה לְעִבּוֹד אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
יז אֲבָל עוֹד הָעַם זֹבְחִים בַּבַּמֹּת רַק לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם:
יח וַיִּתֵּר דְּבַר מִנְשֵׁה וַתִּפְּלְתוּ אֵל אֱלֹהֵיו וּדְבַר
הַחַזִּים הַמְדַבְּרִים אֵלָיו בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הֵנָּם עַל דְּבַר יְמֹלְכֵי יִשְׂרָאֵל: יט וַתִּפְּלְתוּ וַהֲעַתְתֶּם
לוֹ וְכָל חַטָּאתוֹ וּמַעֲלוֹ וְהַמַּקְמוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בָהֶם
בַּמֹּת וְהָעֲמִיד הָאֲשֶׁר יִסֹּהֲפִסִּילִים לְפָנַי הַכְּנִיעוּ הֵנָּם
כְּתוּבִים עַל דְּבַר יְחֹנִי: כ וַיִּשְׁכַּב מִנְשֵׁה עִם אֲבֹתָיו
וַיִּקְבְּרוּהוּ בֵּיתוֹ וַיִּמְלֹךְ אַמְּוֹן בְּנֹו תַחְתָּיו: כא בְּנֵי עֲשָׂרִים
וּשְׁתַּיִם

וְהָיָה זֶה הַשֵּׁם לְיְהוָה בְּיָמֵינוּ וְהָיָה זֶה הַשֵּׁם לְיְהוָה בְּיָמֵינוּ

עופל י' טו) וישלך חונה • ולא שזרס ולא גזס מן העין לפיכך נכשל בהם בנו כדכתי'
ולכל הפסולים אשר עשה מנשה חזיו וגומר שלקת אחת ממקום שהשליך אותם:
(טז) ויזכח עליו זכחי שלמים ותודה • שהביא קרבן תודה והתודה להקב"ה שהשיבו
לירושלם ולמלכותו: (יח) ותפלתו • היאך התפלל: זה עתה לו • והשיבו על
מלכותו: [כ] ויקברוהו ביתו • כמו גביתו (ובמלכים ג' כ"ח) לתיב בגו ביתו לא זכה
ליקבר עם אבותיו: (ט"ז) לר [ג]

בְּאֵר

מתורגם • והנה המלך חזקיהו אשר את מימי גיוחו העליון כסילנות מערבה לעיר דוד
(למעלה מזה ל' כלמ"ד) ומכסה בנה החומה • הנזכרת במקרא בזה • מחץ לנריכה היא •
למען יוכלו יושבי ירושלים לשחות המים ההם • אם יגרו חובים על העיר • ורג יוסף תרגם
מלת מערבה: • ממישרא • "מלשן בערבה (דנריס א' א') • שהיא ארץ המישור
(אינע עבנע • איין געפילדע) • ומרגס מערבה • כאילו כתוב:
מערבה • בניד"ה • לעופל • דאח מה שכתתי • למעלה מזה (כ"ז ג') •
(טז) ויבן אח מובח ה' • בנוסף מקרא גדול אשר לפני כתיב ויבן בכ"ף •
וקרי

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י ק כ ב

אַלְלֵעוּ פֶּעסְטֵען שְׁמֵדְטֵען יְהוּדָה'ס אָן [טו] ער שְׁאַפֶּפֶטֶע דִּיא פֶּרַעַם,
 דֵּען גַּעטְטֵער אונד דאַן גַּעצְצֵענְבִילְדֵנִים אויז דעם הוויז דעם עוויגען וועג,
 וויא אויך אַללֵע אַלְטֵערֶע, דִּיא ער אויף דעם בערגע דעם טעמפּעלס
 אונד אין ירושלים בױטֶע, אונד לױס אַללֵעס צוה שְׁטאַדְט הִינְאוּיז ווער,
 פֶּען [טז] ער לױס דֵּען אַלְטֵאַר דעם עוויגען ווידער אויפֿבויען, אַס
 פֶּרַטֶע דאַראויף פֶּרִידֶענ־אונד דאַנקאַפֿפֶּער, אונד כַּעפֿאַהֵל יְהוּדָה,
 דעם עוויגען, דעם גאַטט ישׂראל'ס, צו דינען [יז] דאַן פֿאַלק אַפֿ
 פֶּרַטֶע בּוֹן צוואַך גאַך אויף דֵּען הַעֲהֵען, אַכּער נור דעם עוויגען, איהרעם
 גאַטט [יח] דאַן איברִיגע דער גַעשִׁיכְטֶע מְנַשֶּׁה'ס, זײַן גַעבֶעט צו
 זײנעם גאַטט אונד דִּיא רֵדֶען דער זעהער, דִּיא אים נאַמען דעם עווי
 גען, דעם גאַטטֶעס ישׂראל'ס, צו איהם שְׁפֶרְאַכֶּען, דױס אַללֵעס פֶּינְדֶעט
 מאַן אין דער גַעשִׁיכְטֶע דער קֶעניגע ישׂראל'ס [יט] דִּיא אַרְט זײנעם
 גַעבֶעטֶעס, וויא זײך דער עוויגע פֿאַן איהם ערביטטען לױס, אַלל זײנע
 זײנען אונד פֶּערגֶעהִינגען אונד דִּיא פֶּלֶעצֶע, וואָ ער הַעֲהֵען ערריכטֶע,
 טען, הַאִינֶע אַנלֶעגטֶע, אונד גַעצְצֵענְבִילְדֶער אויפֿשְׁטֵללֶטֶע, עהע ער
 גַעֲהַעמִיטֶהִיגט וואַרד, אַללֵעס דױעס אױזט בעשֶׁרִיכֶען אין דער גַעשִׁיכְטֶע
 דער זעהער [כ] מְנַשֶּׁה ענטשֶׁרִיך צו זײנען פֶּעטֶען, מאַן בעֲהֵבֶם
 איהן אין זײנעם הוויז, אונד זײן זאַרן אַמון פֿאַלגטֶע איהם אין דער דע,
 גירונג [כא] צווייא אונד צוואַנציג יאַהרע וואַר אַמון אַלט, אַלז ער

באָר

וקח : דיבן בנ"ח, ונאסר עליו כמסורה אג' כתוב כ', וקריב', ותרגמתי אשכנזית
 על פי ה' הקרוי סמשט, וכן תרגום רב יוסף : ונאסרית מדבאר דה' : (יח) חנם
 על דברי מלכי ישראל : דברי מלכי אשור אל' והמכרים פה, אינן ספר מלכים,
 הנמשך עתה בדיבור, כילא נכתבו סה הדברים, הנאמרים במקרא זה, רק הוא ספר חסר,
 אשר נחבד מינו בגלות : והנה נאמר פה ישראל תחת יהודה, וכבר הערמו על זאת פעמים
 ושלם נספח הזה : (יט) והפלתו, היסך כתפללי (דס"י) : וכן תרגמתי אשכנזית, וזוה
 ענין, למה כפל המקרא פה, וזמר : והפלתו, אחרי אשר אמר כבר (בפסוק הקודם) :
 והפלתו אל אלהיו : והעתר לו : אשר נעתר לוה' (למעלה מזה פסוק י"ג) : על דברי
 חווי : כמו חמים, וכן (ישעיהו כ"ד) ומאפני סת, וקרע לג' חלוני (ירמיהו כ"ב י"ד)
 (דל"ק) : וכן תרגמתי אשכנזית : ולדעת קצת חווי הוא שם עבס פירטי (אויז איינע
 בער נאַמע), והוא שם נביא, אשר נבא בימי המלך אנסיה, וכן נראה דעת רב יוסף,
 אשר תרגם : על פתגמי חווי, " ומלת החוויים (בפסוק הקודם) תרגם : נבואה
 (כ) ויקברוהו ביתו : כמו נביתו, וכן (מלכים ב' י"ג א') הנמשך בית ה', ופירוט
 ביתו, בן שאה לו נביתו, וכן אמר במלכים (ב' כ"א י"ח) : בן ביתו, וזכית הוא כלל
 לבתים ולבן (דל"ק) : (כא) בן עשרים ושתיים וכו', ראה במלכים (אס פסוק י"ט) :

תרגום אשכנזי

דיא רענירונג אנטראט, אונד צווייא יאהרע רענירטע ער אין ירושלים.
 [כב] ער טהאט, וואו דעם עוויגען מיספעללט, וויא וויין פאטער מנשה
 טהאט, אפפערטע אללען געצענבילדערן, דיא וויין פאטער מאכען לויס,
 אונד דינטע איהנען. [כג] ער דעמיטהינטע ויך אבער ניכט פאר דעם
 עוויגען, וויא ויך וויין פאטער מנשה דעמיטהינטע; דען היזער אמון הייפ,
 טע פערברעכען. [כד] זיינע דינער פערשווארען ויך געגען איהן, אונד
 טערטעטען איהן אין זיינעם פאללאסטע. [כה] אבער דאן פאלק דעם
 לאנדעס ערשלוג אללע, דיא ויך געגען דען קעניג אמון פערשווארען, אונד
 טאכטע זיינען זאָהן יאשיהו צום קעניג און זיינער שטיגללע.

לד [א] אכט יאהרע וואר יאשיהו אלט, אלו ער דיא רענירונג און
 טראט, אונד איין אונד דרייסיג יאהרע רענירטע ער אין
 ירושלים. [ב] ער טהאט, וואו דעם עוויגען געפעללט, וואנדרעלטע
 דען וועג זיינעם שטאמפאטערס דויד, אונד וויך וועדער רעכטס, נאך
 לינקס דאפאן אב. [ג] אים אכטען יאהרע זיינער רענירונג, דא ער
 נאך זעהר יונג וואר, פינג ער אן, דען נאטט זיינעם שטאמפאטערס
 דויד צו זוכען, אונד אים צוועלפטען יאהרע בעגאן ער, יהודה אונד

ירושלים באור

(כב) ויעש הרע ונו' ראה סס (פסוק כ' וכ"א) * (כג) ולא נכנע וכו'. ראה
 סס (פסוק כ"ג). (כד) ויקשרו עליו ונו'. ראה סס (פסוק כ"ג). (כה) ויכו עס
 הארץ וכו'. ראה סס (פסוק כ"ד).

לד (א) בן שמונה שנים יאשיהו וכו'. ראה במלכים (ג' כ"א'). * (ב) ויעש
 הישר בעיני ה' ונו'. ראה סס (פסוק כ'). * (ג) ובשמונה שנים למלכו
 והוא עורנו נער ונו'. באותו שנה עמדה ממלך, סכותה שמינית לו. (ד' ק'). והנה
 לדעתו ז"ל החל המלך יאשיהו לדרוש לאלהי דוד אביו נפשו הראשונה למלכו, כאשר היה נן
 שונה שנים (למעלה מזה פסוק א'), והיה פירוש המאמר בשמונה שנים (לחיו)
 למלכו (כאשר החל למלך), ובמחילת כבוד הרב ז"ל לא ידעתי מה הכריחו לפאת מדרך
 הפסוט, כי פסט המקרא הוא כמו בשנת שלוש למלכו (אסתר א' ג'), וכל הדומים לו,
 והטעם, שהמלך יאשיהו החל בשנת שנה למלכותו לדרוש לאלהי דוד אביו, והיה לו בן שש
 עשרה שנה, וכן כתב החכם רבי דוד גאנו ז"ל בספרו צמח דוד (חלק ראשון דף י"א
 עמוד א'): ,, רפ"ה (לאלף הדביעי) - יאשיהו, בן חמץ, מלך בן שמה שנה, משנת
 רפ"ה, אחד ושלשים שנה, ואז המיתו פרעה נכה, רצ"ג, רצ"ד - יאשיהו בשנת שמה
 שנה למלכו החל לדרוש לאלהי דוד אביו, דברי הימים ב' סימן ל"ד, והוא שנת רצ"ג ובשנים
 עשרה שנה, היא שנת רצ"ז, החל לטרה את יהודה וירושלים, נס"ז סס בדברי הימים. *
 וכן נראה נסדעת רש"י ז"ל (ראה בדברי הימים), כי דימה מאמה והוא עורנו נער למאמר:
 והוא נער את בני בלהה (ראשית ל"ז ב'), שהוא מוסב עליוסף, בהיותו בן שבע
 עשרה שנה. וכשחיים עשרה שנה החל לטרה ונו'. אבל לא כלה עד שמונה עשרה
 שנה

דבר הימים ב לג לד קכג

ושתים שנה אמון במלכו ושתים שנים מלך
בירושלם: כג ויעש הרע בעיני יהוה כאשר עשה
מנשה אביו ולכל הפסילים אשר עשה מנשה אביו
זבח אמונו ועבדם: כד ולא נבנע מלפני יהוה כחפנע
מנשה אביו כי הוא אמון הרבה אשמה: כה ויקשרו
עליו עבדיו וימיתו בביתו: כו ויכו עם הארץ את
כר הקשרים על המדך אמונו ויכו עם הארץ את
יאשיהו בנו תחתיו:

לד ה בן שמנה שנים יאשיהו במלכו ושלשים
ואחת שנה מלך בירושלם: ז ויעש הישר
בעיני יהוה וילך בדרכי דוד אביו ולא סר ימין
ושמאול: ח ובשמונה שנים למלכו והוא עודנו
נער החל לדרוש לאהי דוד אביו ובשתים עשרה
שנה החל לטהר את יהודה וירושלם מן הבמות
והאשרים

לד (ז) וכו' עודנו נער החל לדרוש. פתרון הע"פ שיהיה נער החל לדרוש
חלכו דוד חזיו דוגמת (רחשית ל"ו) וכו' נער חת בני בלבה ויבא
יוסף חת דנחש רעה ואין תיווכ בדבר אבל חס היה בן ל' שנה לחה כי עשן ונתה הימה
שהיה נער וחק על פי סתחל לדרוש ונו': החל לטהר את יהודה וירושלם מן הבמות
והאשרים. ששעה יונטה וחדשה חמוך כמו כלמעלה (ז' ל"ג) ויטבין את הבמות

מכלל יופי מן קאפי טעל לג
לג (ו) ועונן. פועל עבר מהמרוכב. ואמרו רבושינו ול מעונן זה האוחז
את העינים הכי עקיבא אומר זה המחשב עתים ושעות ואומר היום
יפה לצאת מחר יפה לזקח: (ז) לעולם. כמו לעולם אליה שהוא משקר
אחר. ויש מפרשים כי נקרא עילום מענין עלם שהוא שם הנער כי לא
תשובנו הרם וחשחחה. כמו לבו אדם בימי הזקנה כי הוא כמו העולם כל ימי
החמדתו. ויש מפרשים אותו מלשון זעלם דבה וזה לרוב סתרו ועוסק עניניו
לדעת אותם: (ט) ויתע מנשה. מכנין הסעור ושרשו חערה: (י) ובהצר
לו. פועל עומר ענינו הכאב והדחק: (יד) לעפל. מקום גבוה ומכצר:

דבר ימים ב לד

והאשרים והפסילים והמסכות: וינהצו לפני את
מוזבחות הבעלים וההמנים אשר למעלה מעליהם
גדע והאשרים והפסילים והמסכות שבר והדק
ויזרק על פני הקברים הוובחים להם: וועצמורה
כהנים שרה על מוזבחות ויטהר את יהודה ואת
ירושלם: ובערי מנשה ואפרים ושמעון ועד
נפתלי בחר בתיהם סביב: וינתן את המוזבחות
ואת האשרים והפסילים כתת להרק וכל החמנים
גדע בכל ארץ ישראל וישב לירושלם: ושבנת
שמונה עשרה למלכו לטהר את הארץ והבית
שלה את שפן בן אצליהו ואת בעשיהו שר העיר
ואת יואח בן יואחז המזכיר לחזק את בית יהודה
אלהיו: ויבאו אל הלךיהו הכהן הגדול ויהנו את

הכסף

רש"י

אשר נתן יחזקיהו חזיו וגומר: (ד) והחמנים • צורות חנוה: אשר למועלה •
שקושיבו למועלה מהם גבוה כנגד חנוה ומשתחווים לו כל זה עשה מנשה כדכתיב
לעיל (עס) וישתחו לכל צבא השמים ויעבוד אותם: ויזרוק על פני הקברים • כאן
נתקיים מה שאמר לירבעם (מלכים א' י"ג) כה אמר ה' הנה בן נולד לבית דוד
ואשיכו שמו וזבח עליך עזמות אדם את כהני הבמות המקטרים: (ו) ובערי מנשה
ואפרים וגו': ויאותן עוללות שנשתיירו מחרב ומשבי סנחריב: בחרבתיהם: בחר
צתיים כתיב לפי שלא היו כי אם עוללות מעט נתיירחו לישב צשפלה כי אם לקבוע
צחר צתיים: (ח) המזכיר • בכל מקום שכתוב סופר כתוב צמוך מזכיר שהי'
לכל מלך סופר לכתוב כל המאורע לו במלכות בין טוב ובין רע ויהי לו מזכיר יושב
אלל הסופר להזכיר כל דבר ודבר והסופר כותב על פיו: (ט) אשר חספו הלויים

באור

שנה לאלכו (להלן פסוק ח'), אשר אשר מלך הספר (להלן פסוק י"ד וגו'), כי אז כלה
לטהר הכל • (רד"ק) • (ד) והחמנים • ראה מה שכתבתי למעלה מהנה (י"ד ד') • על
פני הקברים הוובחים להם • אשר הנסמך • הקברים קברו הוובחים להם • כמו (יהושע

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י ק כ ר

ירושלים פֶּאָן דען העהען, האַינען אונד געהויענען אונד געגאָסנען ביל.
 דערן צו רייניגען. [ד] ער לים אין זיינער געגענוואַרט דיא אַלטערע דער
 בעלים נידעררייסען, דיא זאָננענכילדער, דיא איבער איהנען שטאַנדען,
 צערהויען, דיא האַינע, דיא געהויענען אונד געגאָסנען בילדער צער.
 שמעטטערן אונד צערמאַלמען, אונד דען שטויב דאָפֿאָן אויף דיא גרע.
 בער דערעניגען שטרייען, דיא איהנען אַפּפּעררטען. [ה] דיא געכיינע
 דער פּריסטער לים ער אויף איהרען אַלטערען פֿערברענגען, אונד רייניג.
 טע. זאָ יהודה אונד ירושלים. [ו] דים געשאַה אויך אין דען שטעדטען
 מנשה'ס, אפרים'ס אונד שמעון'ס, ביז נאָך נפתלי הין, אין איהרען
 רואינען רינגס אומהער. [ז] דער קעניג לים דיא אַלטערע נידעררוי.
 סען, דיא האַינע אונד דיא געהויענען בילדער צערשאַמפּפּען אונד צער.
 מאַלמען, אונד דיא זאָננענכילדער אים גאַנצען לאַנדע ישראל'ס צערהוי.
 ען. אונד קעהרטע נאָך ירושלים צוריק. [ח] אים אַכטצעהנטען יאהרע
 זיינער רעגירונג, דא ער דיא רייניגונג דעם לאַנדעם אונד דעם טעמפעלס
 צו פֿאַללענדען בעשלאַם, זאָנדטע ער שפּן, דען זאָהן דעם אצליהו, דען
 שטאַדטהויפטמאַן מעשהו אונד דען קאַנצלער יואח, זאָהן דעם יואחו,
 דאָ הווי דעם עוויגען, זיינעם גאַטטעם, אויזצובעסערן. [ט] זיא
 קאַמען צו דעם האָהענפּריסטער חלקיהו, אונד מאַן גאַב איהנען דאָ אין

ב א ו ר

ג' י"ד) האַרן הכרית העם המלחמה (שס ס' י"ח), והדומים להם. (רד"ק)
 (ה) ועצמות כהנים וגו'. וגרמי כותרים אוקיד על אגודותיהן. (מרגנו רב יוסף)
 וראה במלכים (ב' כ"ג ט"ז). (ו) ובערו מנשה ואפרים וגו'. שארית נשאר בחרן,
 אחר גלות ישראל, ופותרים בחרן, ועיר שם ועיר שם, וכן אמר בדברי הימים (פס), כי
 מאסר' ומאסר היה שם שארית בני ישראל, וכן בנימי תקיחו היה שארית בחרן מונולק ומאסר
 ואסר' ומאסר (למעלה ומה למ"ד י"ד י"ח), ורבותיהם ל' אמרו, כי ירמיהו הקור מעשרת
 השבטים, ומלך עליהם אשיהו. (מדברי רד"ק במלכים ב' כ"ג י"ט) בהרבותיהם. בנית
 כדויתיהו. (מרגנו רב יוסף) וכנה מרג' מלכת בהרבותיהם ענין הורבה, והטעם ב' במקומו
 הנחרבים, אשר החריב שלמלכסר, מלך אשור, בהגלותו את ישראל אשורה (מלכים ב'
 י"ז י"ו), וכן דעת רבים מחכמי העמים, ועם זה הסכים החכם ר' שמואל דעטמאלר
 כ"י, וכן חרומתי גם אנכי, ולרד"ק (ראה במל"ל ופ"י) ולהט' ז"ל (ראה בדבריו) דרכים
 אחרים בזה, ואין להאריך. (ז) וינהץ את המזבחות וגו'. ראה במלכים ב' (כ"ג ט"ו
 וכו'). בכל ארץ ישראל. ראה להלן (פסוק ט' ול"ג). (ח) ובשנה ששנה
 עשרה למלכו וגו'. ראה במלכים (ב' כ"ג ט"ז) לטהר את הארץ והביח' פירוט,
 משנ לכלות טהרת הארץ והבית. (ט) ויבאו אל חלקיהו הכהן הגדול
 וכו'. ראה במלכים (שס פסוק ד'). וישבי ירושלים. כתיב וישבי, ביו"ד אמר הכי"ת,
 וק"י

תרגום אשכנזי

דען טעמפעל געבראכטע געלד, וועלכעו דיא לויס, דיא טהירהיטער,
פאן מנשה, אפרים, אללען איבריגען איוראעליטען אונד פאן גאנץ יהודה
אונד בנימן זאטמעלטען, אונד דאמיט נאך ירושלים צוריק קעהרטען.
[י] זיא איבערליפערטען גון דיועס געלד דען געשעפטספערואלטערן,
דיא ביים טעמפעל אנגעשטעלט ווארען, אונד דיוע בעצאלטען דאפאן
דיא ארכייטסלייטע, דיא אים הויע דעם עוויגען ארכייטעטען, דאז
שאדהאפטע דאראן אויזצובעססערן. [יא] זיא גאכען עז נעמליך דען
צימטערלייטען אונד בוילייטען, געהויענע שטיינע אונד האלץ צו קויפען
צו בינדבאלקען אונד צו דען דעקקען דער ציממער, וועלכע דיא קעניגע
יהודה'ס פערדערבטען. [יב] דיוע מעננער פערריכטעטען איהרעגע.
שעפטע מיט רעדליכקייט, אונד איבער זיא ווארען יחת אונד עובדיהו,
לויס פאן דען זעהנען דעם מררי, אונד זכריה אונד משולם, פאן דען זעהנען
דער קהתים, אלו אויפזעהער געועצט. [איבערהויפט פערשטאנדען דיא לויס
פארציגליך מוויקאלישע אינסטרומענטע. [יג] זיא ווארען אויך איבער
דיא לאסטערעגער געועצט, האטטען דיא אויפויכט איבער אללע גע.
שעפטספערואלטער בויא יעדער ארכייט, אונד פאן איהנען ווארען
דיא שרייבער, אמטלייטע אונד טהארהיטער. [יד] אלו מאן דאז אין
דען טעמפעל געבראכטע געלד העראויו נאהם, פאנד דער פריסטער

חלקיהו באור

וקרי: וישבו, בוי' ואתר הכית, ולאכיו תרגמתי לפי הקרי כחשט, מענין שוב
(צוריק קעהרטען), ויש מסכמי העמים, אשר תרגמו: (אונד פאן דען איינוואה.
גערן ירושלים'ס), והוא לפי הכתיב, וכאלו נכתבו: וישבו, וכן תרגם גם רב
יוסף: "ותכו ירושלים." ונפלאתי על החכם ר' שמואל: "דעטמאלד כ"י, שתרנס:
(דאז דיא לויס טהירהיטער פאן מנשה, אפרים, אללען איבריגען ישראלים,
אונד פאן גאנץ יהודה, בנימן אונד דען איינוואה גרן ירושלים'ס געזאטמעלט
האטטען, ווארויף זיא ווידער נאך ירושלים צוריקקאמען), והנה הכיב בתרגומו
הכתיב והקרי יחד, מה שהוא מן הכמנע פה. (י) ויתנו על יד ופי'. ראה במלכים
ב' כ"ג ה'). עושה המלאכה המופקדים בבית ה'. נאה מלת עושה בלשון יחד
תמורת לשון רבים, והראוי עושי ביו'ד, וכן כתוב במלכים (ס) ויתנו אותו עושי
המלאכה. חסרה למ'ד השימוש במלת עושי, והראוי: לעושי המלאכה, וכן כתוב
במלכים (ס). לברוק ולחוק הבית. לחוק את בדיק הבית (מלכים ס). וראה בדברי
רש"י ז"ל לזכרון יופי בזה. (יא) ויתנו לחרשים ונ'. ראה במלכים (ס) פסוק ו'ו'.
לסחברות. הנכון כמו שכתב פה ר' שמואל דעטמאלד כ"י, כי הסחברות, הסוכרות
פה, הן הקורות, אשר הן לרוח הבנין, ומחברות שנים מכליו, ונל' א (בינדבאלקען)
ועמו הסכמתי בתרגומי, וכן תרגם גם רב יוסף: "למענד כארין (קורות) ללכפא
(לחנר)

דבריהם ב לד קכה

הכסף המובא בית אלהים אשר אספו הלויים
שמרי הסף מיד מנשה ואפרים ומבל שאריות
ישראל ומבל יהודה ובנימן וישבי ירושלם: ויהתנו
על יד עשה המלאכה המפקדים בבית יהוה ויהתנו
אתו עושי המלאכה אשר עשים בבית יהוה לבדוק
ולחזק הבית: יה ויהתנו לחרשים ולבנים לקנות
אבני מהצב ועצים למחברות ולקרות את הבתים
אשר השחיתו מלכי יהודה: י והאנשים עשים
באמונה במלאכה ועליהם מפקדים יחת ועבדיהו
הלויים מן בני מררי וזכריהו ומשקם מן בני הקהתים
לנצח והלויים כל מבין בכלי שיר: י ועל הסבלים
ומנצחים לכל עשה מלאכה לעבודה ועבודה
ומהלויים סופרים ושטרים ושוערים: י ובהוציאם
את הכסף המובא בית יהוה מציא חלקיהו הכהן

אח

רש"י

שומרי הסף וגומר • חברותיהם סניז: (י) לבדוק ולחזק • לראות את ערות
הארץ (רחשית מ"ב) מתרגמין ולמיחזי ית דרקח דארע: (יא) ועלים למחברות •
שפניו: כלשון השכנ"ז: ולקרות • טרצ"ר זלע"ז: (יב) לנח • רומיטרי"ד
זלע"ז וכן (עזרא ג') לנח על המלאכה וכן שש מאות מנלחים (לעיל ב' ב'):
והלויים כל מבין • כל נוקוס אמור לענין שירם הבגס וכן נועלה (ח' ב"ה) כשהפילו
גוהלים כתיב כקטון כגדול מבין עם תלמיד וכן (ס) וכל המוזן בכלי שיר וכתיב
[לעיל ח' ע"ו] וכנניהו שר הלויים וגומר כי מבין הוא והיה ממונה עליהם לנסד
המשא הנאך ישאו כי מבין הוא: (יג) ומהלויים סופרים • לכתוב את הכסף
המובא

באור

(לחצר), " אך בדברי רבי שלמה בן מלך תמצא פירושים אחרים בזה • ולקרות את
הבתים • ענינו תיקון הקורות, וכסות בהם הבתים • (ר' שלמה בן מלך) • וכן תרגם רב
יוסף: ולטלא (ולכסות) ית ביתא, " ועל פי זה תרגמתי אשכנזית • (יב) והאנשים
עושים

דברז הימים ב לד

את ספר תורת יהוה ביד משה: טו ויען חלקיהו
 ויאמר אל שפן הסופר ספר התורה מצאתי בבית
 יהוה ויתן חלקיהו את הספר אל שפן: טז ויבא שפן
 את הספר אל המלך וישב עוד את המלך דבר
 לאמר כל אשר נתן ביד עבדיך הם עשים: יז ויתיכו
 את הכסף הנמצא בבית יהוה ויתנוהו על יד
 המפקדים ועל יד עושי המלאכה: יח ויגד שפן
 הסופר למלך לאמר ספר נתן לי חלקיהו הכהן
 ויקרא בו שפן לפני המלך: יט ויהי בשמוע המלך
 את דברי התורה ויקרע את בגדיו: כ ויצו המלך
 את חלקיהו ואת אחיקם בן שפן ואת עבדיו בן
 מיכה ואת שפן הסופר ואת עשיה עבד המלך
 לאמר: כא לכו דרשו את יהוה בעדי ובעד הנשאר
 בישראל וביהודה על דברי הספר אשר נמצא כי
 גדולה חמת יהוה אשר נתכה בנו על אשר לא
 שמרו אבותינו את דבר יהוה לעשות ככל הכתוב

על

רשי

הנוצח בית ה' וסיאך גבו אותו: ושטרים במלאכה: (יד) את ספר תורת ה'
 ציד משה. משנה תורה: (טו) ויתן חלקיהו את הספר אל שפן. עשרי על
 הסופר לקרות את הכ' לפני המלך: (טז) וישב עוד את המלך דבר. שמתחילה
 השיב למלך שליחותו ששנחו המלך לחזק בית ה' אלהיו כמו שכתוב לזעלה שלח את
 שפן בן אלעזר וגומר: (יז) ויתיכו. ויעקובנו (ראשית כ"ח) ויעק שמן
 ומתרגמין ואתך: (יח) ויגד שפן הסופר. אחר שהשיב המלך דבר משליחותו
 הגיד לו שליחות של חלקיהו הנהו ויקרא את הספר לפניו: (יט) ויקרע את
 בגדיו. כששמוע שהיו קורין (דברים כ"ח) יולך ה' אותך ואת מלכך וגו' ודרש
 בעלמו אשר תקים עליך העם כוונתו ולא נביא על פי הדיבור: (כא) אשר נתכה
 בנו. לפי שהחמה היא אש נופל עליה לשון נתון ודוגמתו למטה וחתך חמתי במקו'

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י ק ב ו

חלקיהו דאז בוך דער לעהרע נאָטטעו, וועלכע דורך משה געגעבען
 וואורדע: [טו] חלקיהו נאהם נון דאז וואָרט, זאָנמע צו דעם רעכ.
 בונגספיהרער שפן: "איך האָבע דאָז בוך דער לעהרע אים טעמפעל גע.
 פונדען, " אונד גאָב דעם שפן דאָז בוך. [טו] שפן בראַכטע דאָז
 בוך דעם קעניגע. הירכיא שטאָטטעטע ער איהם ערסט בערויכט אָב,
 אונד שפראַך: "אַללעו, וואָז דיינען קנעכטען אויפֿנעטראַגען וואורדע,
 דאָז טהון זיא. [יז] זיא שיטטעטען דאָז אים טעמפעל פֿאַרגעפונדנע
 געלד צוואַממען, אונד איבערליפֿערטען עז דען פֿערוואַלטערן אונד אַר.
 בייטסליישען. " [יח] דאָן ערצעהלטע ער דעם קעניג, שפראַך: "דער
 פריסטער חלקיהו גאָב מיר איין בוך, " אונד לאָז דעם קעניג דאָראַז
 פֿאַר. [יט] אַלז נון דער קעניג דיא וואָרטע דער לעהרע הערטע, צער.
 רים ער זיינע קליידער. [כ] ער בעפֿאַהל דעם חלקיהו, דעם אחיקם,
 זאָהן דעם שפן, דעם עכרון, זאָהן דעם מיכה, דעם רעכנונגספיהרער
 שפן אונד דעם קעניגליכען קאַממערדערן עשיה, וויא פֿאַלגט:

"[כא] געהט הין, אונד בעפֿראַגעט דען עוויגען פֿיר מיך אונד פֿיר דען
 איבערדעסט פֿאַן ישראל אונד יהודה, וועגען דער וואָרטע דעם געפֿינד.
 נען בוכעס! דען געוויס איזט דער צאָהן דעם עוויגען, דער איבער
 אונד אויגענאָססען איזט, זעהר גראָס, ווייל אונזרע פֿעטער ניכט אויף
 דאָז וואָרט דעם עוויגען אַכטעטען, ניכט טהאַטען, וואָז אין דיועם

ב א ו ר ב ו כ ע

עושים כאמונה במלאכה. ראש במלכים (ב' כ"זי"ן). והלויים כל מבין וגו'. משה
 עד פסוק י"ד הוא מאמר מוסגר (פארענטהעזיס), וכן מתורגם אשכנזית. (יד) אח
 ספר התורה ה' ביד משה. ית ספר אורייתא דה', לאית הית בידא דמשה. (תרגום
 רב יוסף). (טו) ויען חלקיהו וגו', ראש במלכים (ב' כ"ב סי'ת). ספר התורה
 נצאחי בבית ה'. מכה מלך זמן רב, ועשה רע בעיני ה', כמענות הגוים, והשכיח
 התורה מישראל, וגם אמון בנו היה רשע, ואזו בדרכי אביו הרעים, שגדל בהם, ועל כן
 נשתכחה תורה מישראל, ויאשהו היה קטן, ולא למד עדין תורה, ועל כן היה ספר התורה
 חידוש אגלס. (מדברי רד"ק במלכים טז). (יו) ויחיבו. ענין הנקה והרקה, וכן
 (להלן פסוק כ"א) אשר נתנה בנו. (ר' שלמה בן מלך). וכן תרגמתי אשכנזית. את
 הכסף הנמצא וגו'. ראש במלכים ב' (כ"ב ט'). (יח) ויגד שפן הסופר וכו'.
 ראש במלכים (טז פסוק י"ד). (יט) ויהי כשמוע המלך וכו'. ראש במלכים (טז
 פסוק י"א). ויקרע את בגדיו אשרו, כי מלא הספר, שהיה כגלל נפרשת מוכחות
 (דברים כ"ח ל"ו): יולדה' אותך ואת מלכך וגו'. (רד"ק). (כ) ויצו המלך את
 חלקיהו וכו', ראש במלכים (טז פסוק י"ב). (כא) לכו דרשו וגו'. ראש (טז פסוק

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י

כוכע פֿאַרגעשריבען איזט. [כב] חלקיהו אונד דיא אַנדערן אַבנע.
 אַרדנעטען דעם קעניגס גינגען נון צו דער פֿראָפֿעטן חולדה, דער פֿרויא
 דעם שלום, וָאָהן דעם תקתח, וָאָהן חסרה'ס, דעם בעוואָהרעם דער
 קעניגליכען קליידער, דיא צו ירושלים אין דער האָהען שולע וואָהנטע,
 אונד זאָגטען איהר דים אַללעס [כג] זיא אַנטוואָרטעטע איהנען:
 זאָ שפּריכט דער עוויגע, דער גאָטט ישראל'ס: זאָגעט דעם מאַננע,
 דער אייך צו מיר שיקטע: [כד] זאָ שפּריכט דער עוויגע: איך
 ברינגע אונגליק איבער דיזען אָרט אונד זיינע איינוואָהנער, אַללע דיא
 פֿליכע, דיא אין דעם בוכע געשריבען זינד, דאָ מאַן דעם קעניג פֿאָן
 יהודה פֿאַרלאָן. [כה] ווייל זיא מיך פֿערליסען, אונד אַנדערן געט.
 טערן רייכערטען, מיך מיט אַלל איהרען האַנדלונגען צו ערצירנען:
 דאָרום איזט מיין צאָרן איבער דיזען אָרט ענטבראַנט, אונד ווירד
 ניכט ערלעשען. [כו] אונד וואָ דען קעניג פֿאָן יהודה בעטריפֿט,
 דער אייך שיקטע, דען עוויגען צו בעפֿראַגען, זאָ ברינגט איהם פֿאַלגענ.
 דע אַנטוואָרט: זאָ שפּריכט דער עוויגע, דער גאָטט ישראל'ס, ווע.
 גען דער וואָרטע, דיא דוא הערטעסט: [כז] ווייל דיין הערץ ערוויכט
 וואורדע, אונד דוא דיך פֿאַר דעם עוויגען דעמיטהיגטעסט, אַלז דוא
 זיינע וואָרטע איבער דיזען אָרט אונד זיינע איינוואָהנער הערטעסט,

ווייל באור

י"ג) • (כב) וילך חלקיהו וכו'. ראה שם (פסוק י"ד) • ואשר המלך. פירוש:
 ואשר צוה המלך, ללכת עם חלקיהו, לדרוש את ה'. (רד"ק) • וכן תרגם רב יוסף:
 "ודכו עם מלכא", וכן מתרגם • אל חולדה הנביאה. אמרו בדרש, כי מצני כניה
 של רחב היתה, ולמה הלכו אל חולדה, ולא הלכו אל ירמיה? יש מרבותיכו ז"ל, שאמרו,
 מפני שהנשים רחמניות, ומהם אמרו, כי ירמיהו לא היה שם, כי הלך להחזיר עשרת הנביאים,
 ואמרו, כי ירמיה היה אז נביא, שהרי תחלת נבואתו היתה בשלש עשרה שנה ליאשיהו (ירמיהו
 א' ב'), וזה הענין היה בשנת שמונה עשרה, לא שלא היה שם בירושלים אז, כשנבאו התורה,
 אולי היה בענות, או במקום אחר, וחולדה היתה יושבת בירושלים, לפיכך שלח אליה,
 ואמרו רבותיכו ז"ל, כי שלשה נביאים, שנתנבאו בימי יאשיהו, והם ירמיהו וצפניה וחולדה,
 כי ירמיה היה מתנבא בשוקים, וצפניה בבתי כנסיות, וחולדה אל הנשים • (רד"ק במלכים
 טס) • שומר הבגדים • נטר לבושי מלכא • (תרגום רב יוסף) • וכן תרגמתי אשכנזית •
 וראה בדברי רש"י ז"ל צוה • במשנה • בבית המדרש, וכן (דברים י"ז י"ח) את משנה
 התורה, לימוד התורה • (רד"ק) • וכן תרגם רב יוסף: "בבית אולפנא", וכן תרגמתי,
 וראה בדברי רש"י ז"ל צוה"י (כג) וחאמר להם וכו'. ראה במלכים (טס פסוק ט"ו) •
 (כד) כה אמר ה' וגו'. ראה שם (פסוק ט"ז) • את כל האלות וכו' • ראה בספר
 ויקרא (כ"ו י"ד וגו') ובספר דברים (כ"ט ט"ו וכו') • (כה) תחת אשר עובדי וגו' •
 ראה

דבר י ה י מ י ב ר ד קבו

על הספר הזה: כג וילך חלקיהו ואשר המלך אל
חלדה הנביאה אשת שלם בן הוֹקֵהת בן הסרה
שומר הבגדים והיא יושבת בירושלם במושנה
וידברו אליה כזאת: כד ותאמר להם כה אמר יהוה
אלהי ישראל אמרו לאיש אשר שלח אתכם אלי:
כד כה אמר יהוה הנני מביא רעה על המקום הזה
ועל יושביו את כל האלות הכתובות עד הספר
אשר קראו לפני מלך יהודה: כה תחת אשר עובדי
ויקטרו לאהים אחרים למען הכעיסני בכל מעשי
ידיהם ותתך חמתי במקום הזה ולא תכבה: כו ואל
מלך יהודה השלח אתכם לדרוש ביהודה כה
תאמרו אליו כה אמר יהוה אלהי ישראל הדברים
אשר שמעת: כז יען רך לבבך ותכנע מלפני אהים
בשמעך את דבריו על המקום הזה ועל יושביו

והכנע

ד ש י

הזה ולא תכנע: (כג) אל חלדה הנביאה. רבותינו דרשו לפי כי האשה החמונית
יותר מן האיש לכן לא שלח אל ירמיהו הנביא. שומר הבגדים. אס תרצה לומר או
בגדי כהונה או בגדי מלכות: יושבת בירושלים צמחה. היו שני חומות לעיר. והיא
יושבת בין שני החומות והרגומא בית חולכנא פירש בויקום חורה כי לשמה אחת
היתה לה לחלדה המוכה ללשכת הגזית לשכת חלדה היתה פתוחה לחוץ וכתומה
כלפי הסנהדרין שכלשכת הגזית כך כתוב במסכת מדות מפני לנימא: (כג) אמרו
לאיש

באור

ראה במלכים (שם פסוק י"ז). וחתך חמתי במקום הזה. לפי שהחמה היא אש, נופל
עליה לשון ניתוק. (דש"י למעלה מזה פסוק כ"א). ועל פי זה מתורגם אשכנזית. (כו) ואל
מלך יהודה. אל טעמו בעבור, ורבים ככה. השולח אחבם וכו'. ראה במלכים (שם
פסוק י"ח). הדברים אשר שמעת. מקרא קצר, וסיעורו: כה אמר ה', אלהי ישראל,
(על אודות) הדברים, אשר שמעת (כו) יען רך לבבך וגו'. ראה במלכים (שם
פסוק

דברי הימים ב לד

וּתְכַנֵּעַ לִפְנֵי וּתְקַרַע אֶת בְּגָדֶיהָ וְתִבְדֹּק לִפְנֵי וְגַם אֲנִי
שָׁמַעְתִּי נָאִם יְהוָה: כט הֲנִנִי אֲסַפֵּךְ אֶל אֲבֹתֶיךָ
וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל קְבֵרוֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם וְלֹא תִרְאֶינָה עֵינַיִךְ
בְּכָל הָרָעָה אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל
יֹשְׁבָיו וַיֵּשִׁיבוּ אֶת הַמֶּלֶךְ דָּבָר: לו וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאסֶף אֶת כָּל זְקֵנֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם: לו וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ
בֵּית יְהוָה וְכָל אִישׁ יְהוּדָה וַיֵּשְׁבִי יְרוּשָׁלַם וְהַכֹּהֲנִים
וְהַלְוִיִּם וְכָל הָעָם מִגְדוֹל וְעַד קָטָן וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵיהֶם
אֶת כָּל דְּבָרֵי סֵפֶר הַבְּרִית הַנִּמְצָא בֵּית יְהוָה:
לא וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ עַל עֲמֻדוֹ וַיְבָרֵת אֶת הַבְּרִית לִפְנֵי
יְהוָה לְלֶכֶת אַחֲרֵי יְהוָה וְלִשְׁמֹר אֶת מִצְוֹתָיו וְעֵדוּתָיו
וְחֻקָּיו בְּכָל לְבָבוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ לַעֲשׂוֹת אֶת דְּבָרֵי
הַבְּרִית הַכְּתוּבִים עַל הַסֵּפֶר הַזֶּה: לב וַיַּעֲמֹד אֶת כָּל
הַנִּמְצָא בִּירוּשָׁלַם וּבְנֵימָן וַיַּעֲשׂוּ יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם
כַּבְּרִית אֱלֹהִים אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם: לג וַיִּסֶר יְאֹשִׁיָהוּ
אֶת כָּל הַתַּעֲבוֹת מִכָּל הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל

ויעבד

רשי

לאה • לפי שרצה להעסיק חזון העם על המקום הזה ועל יושביו וכששלים אותו
חזון אז מבאר היטב ואל מלך יהודה השולח אתכם ומקצר נבואת המקום ויושביו
ומסלקו והופשו בנבואת המלך שהיא מרובה: (כח) ונאספ' א קברותיך בשל' והלא
נהרג אלא בשלום מזה שלא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום
הזה ועל יושביו כלומר חורבן הבית: (ל) ספר הברית הרי כל החרדים שחרד
המלך על שנושא בחוב יולך ה' אותך וראה שקרא' התורה אותה ברית אלה דברי
הברית ולכך חף הוא כרת ברית וראה כ' בסמוך החריו ושמרתם את דברי וגו'
ושמרתם אותם גם ראה יאשיהו כ' בסמוך אתם נלצים היום כולכם כו' עד טפכם
נשיכם עד לעצרך בברית עד כרת עיך היום אומר חף באתו דוגמת אברית חף אני
ברית

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז ו י ק כ ה

ווייל דוא דרך פאר מיר דעמיטהיגטעסט, דיינע קליידער צעררים
 סעסט, אונד פאר מיר ווינטעסט: דארום ערהערטע איך דרך אויך,
 שפריכט דער עוויגע. [כח] זיהע! איך נעהמע דרך צו דיינען פעטערן
 היים, דוא ווירסט אין פרידען אין דין גראב געבראכט, אונד דיינע
 אויגען זעהען אלל דאן אונגליק נוכט, דאן איך איבער דיזען ארט אונד
 ווינע אינוואהנער בריננע. זיא בראכטען דיזע אנטווארט דעם קע.
 גיג. [כט] היראויף שיקטע דער קעניג, אונד לים אללע עלטעסטען
 יהודה'ס אונד ירושלים פערזאממעלן. [ל] דאן גינג ער הינאויף אין
 דאן הויז דעם עוויגען אונד מיט איהם גאנץ יהודה אונד אללע בעוואהנער
 ירושלים'ס, דיא פריסטער, דיא לויים אונד דאן גאנצע פאלק, פאן
 גראם ביז קליין, אונד מאן לאז איהנען אללע ווארטע אויז דעם בוכע
 דעם בונדעם פאך, דאן אים טעמפעל געפונדען וואורדען. [לא] דער
 קעניג שטאנד אויף איינעם גערוסטע, אונד שלאם איינען בונד פאר דעם
 עוויגען, איהם נאכצוואנדעלן, זיינע געבאטע, צייגניססע אונד געועצ.
 צע פאן גאנצעם הערצען אונד גאנצער זעעלע צו בעאבאכטען, אונד דיא
 ווארטע דעם בונדעם צו ערפיללען, דיא אין דיזעם בוכע געשריבען זינד.
 [לב] ער פערפליכטעטע הירצו אללע, דיא זיך אין ירושלים אונד
 בנימן בעפאנדען, אונד דיא בעוואהנער ירושלים'ס האנדעלמען גון גאך
 דעם בונדע דעם עוויגען, דעם גאטטעם איהרער פעטער. [לג] יאשיהו
 שאפטע אללע גרייעל אויז אללען לענדערן דער זעהנע ישראל'ס זעג.

ב א ו ר   א ו נ ד

פסוק י"ט). (כח) הנני אומפך וכו' : ראה שם (פסוק כ'). (כט) וישלח המלך
 וגו' : ראה במלכים (ג' כ"ג א'). (ל) ויעל המלך וכו' : ראה שם (פסוק ג'). בית
 ה' : לבית מקדשא דה' (תהנוס רב יוסף) : הנמצא בית ה' : דאזשכתב בנות מקדשא
 דה' (הפ"ל) : וכן כתוב במלכים (שם) : הכמאל בבית ה' : (לא) ויעמוד המלך
 על עמדו : ומלכים (שם פסוק ג') כתוב : ויעמוד המלך על העמוד, וראה מה שכתבתי
 למעלה (כ"ג י"ג) : ויכרות את הברית וגו' : ראה במלכים (שם) : (לב) ויעמד
 את כל הנמצא וגו' : המלך יאשיהו העמיד את כל יושבי יהודה ובנימן בכרית ה', וכן
 כתוב במלכים (שם) : ויעמוד כל העם בכרית : (לג) ויסר יאשיהו את כל התועבות
 וגו' : ראה שם (פסוק ד' וכו'). ויעבד את כל הנמצא בישראל וכו'. ואחר כן סירש
 מה העבודה, העבדים לעבוד את ה' : (דד"ק) : כל יסיו לא סרו מאחרי ה'
 יאשיהו, המלך הנדיק, בער כל האלילים מארץ ישראל, וביטל את עבודה זרה הגלויה, אבל
 בני ישראל היו משוכים בלעם אחרי האלילים, כאמור בספר ירמיהו (פרשה ג' פסוק י"ד)
 ראה שם בדברי רש"י ז"ל, ופרשה כ"ה פסוק ג' וכו'.

לה (ז)

תרגום אשכנזי

אנגד הילט אללע, דיא זיך אין ישראל בעפאנדען, אן, דעם עוויגען
איהרעם גאטט, צו דינען; זיא וויכען אויך, זיא לאנגע ער לעכטע, ניכט
פאן דעם עוויגען, דעם גאטט איהרער פעטער.
לה [א] יאשיהו פויערטע אויך אין ירושלים דאס פסח דפעסט, דעם
עוויגען צו עהרען, אונד מאן שלאכטעטע דאן פסח
אפפער אים פירצעהנטען דעם ערסטען מאנאטעס. [ב] ער לויס דיא
פריסטער אין איהרע שטעללען ארעטען, אונד ערמונטעהטע זיא צום דינען
סאע דעם טעמפעלס. [ג] ער שפראך צו דען לויס, דיא גאנץ ישראל אונד
טערויכטעטען, אונד דעם עוויגען געהוילגט זוארען: זעצעט דיא
הייליגע לאדע אין דען טעמפעל, דען שלמה, זאחן דויד'ס, קעניג
פאן ישראל, וויבוימען, איהר האכט ניכטס אויף דען שולטערן צו טראגן.
דינעט מן דעם עוויגען, אייערם גאטט, אונד זיינעם פאלקען
ישראל! דען ארדנעט אויך נאך איהרען פאמוליענהויערן אונד אייגן.
באור כטהילונגען

לה (א) ויעש יאשיהו בירושלים פסח זכו. ראה במלכים (ב' כ"ג כ"א). לחדש
הראשון. לנכסא דניסן. (מרוט רב יוסף). (ג) ויאמר ללוים המבינים
לכל ישראל הקרושים לה. מלות הקרושים לה מוסבות על הלויים. חנו את
אדון הקדש זכו. אלי הויתו ונשה משם, כאשר שם הפסל בנית האלהים (למעלה מזה
ל"ג ז'). אבל יש לשמוע, הואך לא החזירו שם, אשר הכעו, ואם בתשובה, והסיר הסמל
מבית ה' (שם פסוק ט"ו)? ורבותינו ז"ל פירשו, שנה לגנו את הארון, כדי שלא יגלה עם
הגולה, ואמר: חנן ביתה בנית קדשי הקדשים במערבו, ועליה היה הארון מונק, ולפניו
נכנת המן ומטה אהרן, וכעת שנתה שלמה את הבית, ראה שאוכו ליחרכ, ונכה מקוס, ו
לנכח בואת הארון, למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות, והאנן הזאת היתה עכפה למקום
ההוא, ויאשיהו המלך כזה, וגנו את הארון באתו מקוס, שנתה שלמה, שנאמר: תנו את
ארון הקודש, וגנו עם הארון מטה אהרן ונכנת המן וזמן המשפה. (רד"ק). וראה
בדברי רש"י ז"ל לזוה. אין לכם משא בכהן. ראה בספר דברי הימים א' (כ"ג כ"ו)
ובדברי רש"י ז"ל לזוה. והנה מסדר הטעמים הפריד המאמר הזה מאשר אחריו בטעם אחנח,
ועל פה תרגמתי אשכנזית. (ד) כמחלקותיכם. מסדר הטעמים הפריד המלה הזאת

מכלל יופי מן קאפיטעל לד

לד (ס) והחמנים. ידמה כי הם עצים כמו אשרים ושרשו חמץ. והנכון
ששרשו חמץ והנוץ נוסף מענין חמה ונקראו כן לפי שעשו אוהן
עובדי השמש: (ג) בתרבותיהם. נקראו כן הכשירים שמפילים בהם הבנינים
וכן וסגדלוהו יחזק בחרבותיו: (ז) כחח להדק. מהכפולים ובחב רבי יעקב
מן אלעזר שהוא סבנין נפעל בצרי ופתח על משקל להחלו: ולדעת רד"ק
סבנין הפעיל ובא קטן קטן חחח קטן גדול ומשפטו להדק: (ח) לחוק את
בית יי. לחוק את בדיק הבית: (י) לגדוק. הוא מקום השכר וההריסור
ונקרא

(י) ה

דברי הימים ב לד לה קבט
 ויעבד את כל הנמצא בישראל לעבוד את יהוה
 אלהיהם כל ימיו לא סרו מאחרי יהוה אלהי
 אבותיהם :

לה ח ויעש יאשיהו בירושלם פסח ליהוה וישחמו
 הפסח בארבעה עשר לחודש הראשון :
 ויעמד הכהנים על משמרותם ויחזקם לעבודת
 בית יהוה : ג ויאמר ללויים המבוגרים לכל ישראל
 הקדושים ליהוה תנו את ארון הקדש בבית אשר
 בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משנה
 בכתף עתה עבדו את יהוה אר היכם ואת עמו
 ישראל : ד והבוננו לבית אבותיכם במחלקותיכם

בכתב

רשי

ברית ששם כתוב אתם נצבי' כו' אף אני ויעמד כל העם הנמצא בירושלים ומקטן ועד
 גדול: (לא) ככל לצבו וככל נפשו כו'. אשר נמצא שם כתוב וסבת עד ה' אהיך ככל לצבך
 וככל נפשך ויעמוד המלך על עמדו לשון נצבים : (לג) צברית אהים אלסי אבותיה'.
 ככל אותן שכתוב לשם אהי אבותם לפיכך כתוב כאן אלהי אבותיהם שכרת לאבותם
 צמדבר וכל ברית שלשם על ע"ה דכתיב ותראו את שקוניהם כו' עד פוגה היום
 מעם ה' לפיכך ויסר יאשיהו את כל התועבות כו' :

לה (ח) ויעש יאשיהו פסח לפי שכל מלכי יהודה הרשעים לא עשו פסח
 כמשפט : (ג) תנו את ארון הקדש לפי פשוטו שהעבירו

מכאן

מכלל יופי מן קאפיטעל לד

ונקרא כן לפי שהוא צריך תפוש כי הכריקה הוא לשון חפוש בדברי רבותינו
 ז"ל בודקים את החמץ : (יא) למחברות שם מן הרגוש ופירוש רבי יונה
 מקום שהיו נקבצים ונאספים שם לעבודת השם ואכשר שיהיה ענין אחר
 פענין מלאכת הבית לפיכך אמר למעלה סימן כ"ד למסמרים כי המסמרים
 היו צריכים למחברות כמו שעושים בקירות הבתים שמישימים עצים טשופים
 תחת מחברות הקרשים לנאות שלא יראה הסדק שבין קרש לקרש וכו'
 אמר אחריו ולקרות את הבתים : (לא) על עמדו רוצה לוטר שעמד על
 רגליו סמוך לעמוד וינתן חרגם העמוד אצטונא וכבר פירשנוהו למעלה :

דבר הימים ב לה

בכתב דויד מלך ישראל ובמכתב שרמה בנו :
 ה ועמדו בקדש לפלגות בית האבות לאחיהם בני
 העם וחלקת בית אב ללויים : ו ושחטו הפסח
 והתקדשו והכינו לאחיהם לעשות כדבר יהוה ביד
 משה : ו וירם יאשיהו לבני העם צאן כבשים ובני
 עזים הכל לפסחים לכל הנמצא למספר שלשים
 אלה ובקר שלשת אלפים אלה מרכוש המלך :
 ה ושריו לנדבה לעם לכהנים וללויים הרימו חלקיה
 וזכריהו ויהיאל נגידו בית האלהים לכהנים נתנו
 לפסחים אלפים ושש מאות ובקר שלש מאות :
 ט וכונניהו ושמעיהו ונתנאל אחיו וחשביהו ויעיאל
 ויוזבד שרי הלויים הרימו ללויים לפסחים חמשת
 אפים ובקר חמש מאות : י ותכונ העבודה ויעמדו
 הכהנים על עמדם והלויים על מחלקותם כמצות
 המלך : יא וישחטו הפסח ויזרקו הכהנים מידם
 והלויים מפשיטתם : יב ויסירו העלה לתתם למפלגות
 לבית

רשי

טונסה ואמון את הארון וישומו תחתיו פסיליהם כדמוכח בטונסה וישם פסל הסמול
 וגומר לפיכך צוה יאשיהו להושיבו וליתן הארון במקומו אשר צוה שלמה ורבותינו
 אמרו שאמר ללויים לגונזו שם : אין לכם משא בכתף . זו טענה אחרת היא והחילת
 יולה היא שאמר להם אין לכם שום טורה משא בכתף מכל כלי בית ה' שתוכלו לוור
 משום טורה מש' בכתף אין חטו יכולין לעבוד את ה' ועמו לפיכך מעתה עבדו את
 ה' אלהיכם בשיר ואת עמו ישראל לשחוט ולהפשיט פסחיהם כדמוכח לנטה ושחטו
 הפסח והתקדשו וגו' : (ה) לפלגו . למחלקית לעשות הפסח כהלכתו כדבר ה'
 ביד משה : (ז) וירם יאשיהו לבני העם . דוגמא כן תריומו גם אתם ל' הפרעה :
 לכל הנמצא . לכל ישראל המנוחאים הפריש נאן לפסחים : למספר שלשים אף . בין נאן
 בין

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י ק ל

"טהיילונגען, וויא דיא פֿאַרשריפט דויד'ס, דעס קעניגס פֿאַן ישראל,
 "אונד דיא פֿאַרשריפט זיינעם זאָהנעם שלמה לויטעט. [ה] שטעללעט
 "איך אין דעם הייליגטהומע, נאָך דען איינטהיילונגען דער פֿאַמיליענהיי.
 "זער, פֿיר איירע ברידער אויז דעם פֿאַלקע, וויא דיא פֿאַמיליענהייזער
 "דער לויס איינגעטהיילט זינד. [ו] שלאַכטעט דאָ פּסח-אַפּפּער,
 "הייליגעט איך אונד טרעפּפּעט אַנשטאַלטען פֿיר איירע ברידער, צו טהון
 "נאָך דעם וואָרטע דעם עוויגען דורך משה. "יאַשהו נאָכ פֿיר דאָ פֿאַלק
 קליינעז פֿיה, לעממער אונד יונגע ציגען, אַללעז צו פּסח-אַפּפּערן פֿיר אַללע
 אַנוועזענדען, דרייסיג טויזענד אַן דער צאָהל, אונד דרייאַ טויזענד רינ.
 דער; אַללעז דיס וואָר פֿאַן דעם גוטע דעם קעניגס. [ח] זיינע גראָ.
 סען גאַבען אויך פֿרייווילליגע גאַבען פֿיר דאָ פֿאַלק, פֿיר דיא פֿריסטער
 אונד לויס; חלקיה, זכריהו אונד יחיאל, דיא פֿאַרשטעהער דעם טעמ.
 פעלס, גאַבען דען פֿריסטערן צו פּסח-אַפּפּערן צווייאַ טויזענד אונד זעכס
 הונדערט שטיק קליינעס פֿיה אונד דרייאַ הונדערט רינדער; [ט] אינד
 כנניהו, שמעיהו אונד נחנאל, זיינע ברידער, השכיהו, יעיאל אונד
 יובד, דיא אַבערסטען דער לויס, גאַבען דען לויס צו פּסח-אַפּפּערן
 פֿינף טויזענד שטיק קליינעס פֿיה אונד פֿינף הונדערט רינדער. [י] זאָ
 וואורדע דער דינסט בערויטעט; דיא פֿריסטער שטאַנדען אויף איהרער
 שטעללע אונד דיא לויס אין איהרען אַכטהיילונגען, נאָך דעם בעפעהלע
 דעם קעניגס. [יא] זיא שלאַכטעטען דאָ פּסח, דיא פֿריסטער שפרענג.
 טען דאָ בלוט אויז איהרען הענדען, אונד דיא לויס צאָגען דיא פעללע
 אַב. [יב] זיא וואָנדערטען דיא גאַנצאַפּפּער אַב, זיא, נאָך דען איינ.

ב א ו ר ט ה י ל ו נ ג ע ן

מאַזר אַחרים נטעס אַחנא, ועל פּיו תּרנמתי אשכּוּת. בכתב דויד מלך ישראל וגי'.
 ראה נספר דברי הימים א' (פרשה כ"ב וכו' ד) ולמעלה מזה (ק' י"ד). (ה) לפלוגות
 בית האבות. שהיו המלקות לכהנים וללויים על משמרותם. (מדברי רבי שלמה בן מייך).
 (ז) צאן ככשים וגי'. ראה נספר שמות (י"ב ה'). ובקר שלשת אלפים.
 ותריץ תלתא אלפיך לככשת קודשיא דפּנא. (תרנז דב יוסף). (ח) נחגו לפסחים
 אלפים ושש מאות. חסרה פּה מלת צאן, ואככי השלמתיא בתרנומי. (ט) הרימו
 ללויים לפסחים חמשת אלפים. אכרישו ללויאי לפיסחיהא אען חמשא אלפיך. (תרנז
 דב יוסף). וכן תרנמתי. (יא) וישחטו הפסח. מוסב על הלויים, הנזכרים בסוף
 הפסוק הקודם וזרקו הכהנים מידם. וזריקו כהניא ית דמא מידיהון. (תרנז לכ
 יוסף). (יב) ויסירו העולה וגי'. ואעדיאו עלתא, במיהכותהון לבית אנהתהון לבני
 עמא

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י

מהיילונגען דער פֿאַמיליענהייזער, דעם פֿאַלקע צו געבען, דעם עוויגען
 צו אָפּפֿערן, וויא אים בוכע משה'ס געשריבען איזט; אינד זאָ טהאַמען
 זיא אויך מיט דען רינדערן. [יג] זיא בראַטעמען דאָן פסח אַם פֿייער,
 נאָך דער פֿאַרשריפֿט, אונד דיא איבריגען הייליגען אָפּפֿער קאַכטען זיא
 אין טעפּפען, קעססעלן אונד פּפֿאַנגען, אונד פֿערטהיילטען זיא שנעלל
 אונטער דאָן גאַנצע פֿאַלק. [יד] היראויף בערייטעמען זיא אויך פֿיר
 זיך אונד דיא פֿריסטער צו, ווייל דיא פֿריסטער, דיא זעהנע אהרן'ס,
 מיט דעם אָפּפֿערן דער גאַנצאַפּפֿער אינד דער פֿעטטשטיקקע ביו אין דיא
 גאַכט צו טהון האַטטען; אונד זאָ מוסטען דיא לויס פֿיר זיך אונד פֿיר
 דיא פֿריסטער צובערייטען. [טו] דיא זעננער, דיא זעהנע אסר'ס,
 וואָרען אויף איהרער שטעללע, נאָך דעם בעפֿעהרע דויד'ס, אסר'ס,
 הימון'ס אונד ירוחון'ס, דעם זעהרס דעם קעניגס, אונד דיא טהאַר.
 היטער אַן יעדעם טהאַרע; זיא האַטטען ניכט נעטהיג, פֿאַן איהרעם
 דינסטע צו וויכען, דען איהרע ברירער, דיא לויס, בערייטעמען פֿיר
 זיא צו. [טז] זאָ וואורדע דער גאַטטעס דינסט דיועס טאַנעס גאַנץ פֿאַלל.
 צאַגען, דאַס טאַן דאָן פסח פֿערריכטעמע, אונד גאַנצאַפּפֿער אויף דעם
 אַלטאַרע דעם עוויגען אָפּפֿערטע, נאָך דעם בעפֿעהלע דעם קעניגס יאשיהו.
 [יז] דיא זעהנע ישראל'ס, דיא זיך הירבייא אינגאַנדען, פֿייערטען
 דאַמאלו דאָן פסח - פֿעסט אונד דאָן פֿעסט דער אונגעווייערטען קוכען,
 זיבען טאַנע לאַנג. [יח] עו וואורדע קיין זאָלכעם פסח - פֿעסט אין

ישראל באור

עמא, לקרבא קדס ה' (הנ"ל). וכן תרגומי אשכנזית. ונראה, כי המלך יאשיהו ייעד
 חלק מן הכזשים, העוים והנקר, אשר הרים לפני העם (למעלה מזה פסוק ז') , לקרבני
 עולות, והעולות ההן הסירו מתק הפסחים ושלמי הסניגה (שס), והכינו אותן לנדן, לתתן
 לפני העם, לבתי אבותיהם, להקריבן כליל לה' כמשפט. וכן לבקר מוסכ על הבקר,
 אשר הרימו המלך יאשיהו ושריו לעם, לכהנים וללויים (למעלה מזה שס ופסוק ח' וע').
 וכאשר תרגומי אשכנזית, ורב יוסף תרגם: „ והיבדיל בנפרא, “ והנה תרגם אלת
 לבקר כאלו נכתב: לבקר, ונראה, שכיוון בזה על עולות הבקר, והוא חסוד
 של שחר, אשר הוקרב מדי יום ביומו (במדבר כ"ח ד' כ"ג).
 (יג) ויכשלו הפסח באש כמשפט לא מצאנו במקום אחר לשון ביטול, שהוא צלי.
 (ד"ק). וכוונת הרב ז"ל, כי ביטול, החמיר פה, הוא ענין צלי, כי הפסח לא היה
 כאכלי אש צלי אש (שמות י"ב ט'), וכן תרגם רב יוסף: „ וטוו ית פסחא בטרלא
 כדחוי, “ וכן מירש רש"י ז"ל, ראה בדבריו והקדשים. וית ניכסת ק דשיא (תרגום
 רב יוסף). בסירות וברורים ובצלחות מיני קדירות הס' (ד"ק) ויריצו.
חילקו

דבר ימימים בלה קלא

לבית אבות לבני העם להקריב ליהוה בכתוב
בספר משה וכן לבקר: יג ויבשלו הפסח באש
כמשפט ורקדשים בשלו בסירות ובדודים
ובצלחות ויריצו לכל בני העם: יד ואחר הכינו להם
ולכהנים כי הכהנים בני אהרן בהעלות העולה
והחלבים עד לילה והלויים הכינו להם ולכהנים
בני אהרן: טו והמשרדים בני אסף על מעמדם
במצות דוד ואסף והימן וידתון חונה המרד
והשערים לשער ושער אין להם לסוד מע
עבדתם כי אחיהם הלויים הכינו להם: טז ותפון כל
עבודת יהוה ביום ההוא לעשות הפסח והעלות
עלות על מזבח יהוה כמצות הקלך יאשיהו:
יז ויעשו בני ישראל הנמצאים את הפסח בערת
ההיא ואת חג המצות שבעת ימים: יח ולא געשה

פסח

רשי

בין כנשים בין עזים: ובקר שלשה אפים. לשלמי חגיג: (יג) ויבשלו הפסח.
כמשפטו לני אש: ויריצו לכל בני העם. הלויים וכשהכינו לכל ישראל ח' כ הכינו להם
הלויים לעצמם ולכהנים שלא היה להם פנאי להכין: (טו) חוזה המלך. כל א'
וא' היה חוזה: (יח) ולא נעשה פסח כמוהו וזמלכי' ב' כ' ג' כתיב כי לא נעשה כפסח
הזה מיומי השופטים מיום שנחלקו ישראל לשתי ממלכות שסרו יו"ד שבטים מעי מלכי
יהודה ויבשלו עליהם מלך לבדם שכל הימים שהיו לשני גוים היו שבט יהודה ובנימין
עושים פסח לשם ה' צירושלים ואו לשם ע"א בבית א ובדן ודבר זה לא חירע כל ימי
השופטים

מאור

חילקו במרוצה ובמהירות. (יד) ואחר הכינו להם ולכהנים. אחר אשר הכינו הלויים
לכל ישראל (בפסוק הקודם), הכינו לעצמם ולכהנים. והנה כל המקראות האלה מפסוק
י"א עד פסוק ט"ו מוסגים על הלויים. כי הכהנים בני אהרן ועו'. ארום כהניו, בני
אהרן, מתעסקין באסקות עלתא ותרכייא עד ליליא. (תרגום רב יוסף). ברעליה העולה
והחלבים עד לילה. מסדר
הטעמים

דבר הימים ב לה

פסח כמדהו בישראל מימי שמואל הנביא וכל מלכי
ישרא לא עשו כפסח אשר עשה יאשיהו והכהנים
והלוים וכל יהודה וישרא הנמצא ויושבי ירושלם:
בשמונה עשרה שנה למלכות יאשיהו נעשה
הפסח הזה: א אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו
את הבית עלה נכו מלך מצרים להלחם בכרכמיש
על פרת ויצא לקראתו יאשיהו: כא וישלח ארלו
מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך
אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר
לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמיו ואל ישחיתך:
כב ולא הסב יאשיהו פניו ממנו כי להלחם בו

החפשי

רשי

השופטים שנחלקו ישראל לב' משפחות ולא היה להם לכל דור ודור רק שופט א'
ואותו השופט היה מכריחם ללכת בדרך ה' כמפורש בשופטים והיה ה' עם השופט
והשופט ניד חויזיהם כל ימיו כשופט וכל י' השבטי' היו הולכין לשילה ועושים פסח
לשם ה' וכפסח הזה לא נעשה כל ימי מלכי ישראל ויהודה יחד עושים פסח חבל
בימי יאשיהו שכבר פסק מלכות י' השבטי' ומשחחזיר ירמיהו' השבטי' לא המליכו
עליהם עוד מלך חלא יאשיהו מלך עליהם ועשו כול' פסח יחד לשם שמים צירושלם
וזכו לא נעשה כפסח הזה לה' צירושלים: (כ) אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו
את הבית עלה נכו מלך מצרים. הפסו' קובל ומתקונן על יאשיהו שלא נעשה לו גם
כמו לחזקיה שכתב בו אחרי הדברי' והאמת בא סנחריב על חזקיהו ונעשה לו גם:
להלחם בכרמיש על פרת. עם מלך חשור כדכתיב (במלכים ב' כ"ג) ורצה לעבור
דרך ח"י עליו ופרעה נכו לא היה יכול לבא דרך נהר פרת אם לא יעבור דרך ח"י
שהרי מצרים בדרוניה של ח"י ונהר פרת בצפונה של ח"י: וינא לקראתו. שדרש
וחרב לא תעבור בארצכם חפי' חרב של שלום לא תעבור בארצכם ולא ידע חטא
ליצני הדור אשר אחרי הדלת קמו לסדור כמו שפורש במסכת תענית: (כג) ולא
שמע על דברי נכו מפי אהים. שאמר לו

מפי

באור

שעמים הפריד המאמר הזה מאשר חזרנו בטעם אהנה, ועל פיו תרגמתי אשכנזית.
(טו) וירוחון חוזה המלך. ידוהין, כניא דמלכא. (תרגום רב יוסף). והשוערים

ת ר ג ו ם א ש כ נ ז י ק ל ב

ישראל געפֿייערט זייט דען טאָגען דעם פּראָפֿעטען שמואל; קיינער דער
 קעניגע ישראל'ס בעגינג דאָן פּסח-פֿעסט, וויא עז יאשיהו, דיא פּריס.
 טער, דיא לויס, גאַנץ יהודה, דיא דאָבייא אַנוועזענדען איזראָעליטען
 אונד דיא בעוואָהנער ירושלים'ס בעגינגען. [יט] אים אַכטצעהנטען רע.
 גירונגסיאָהרע דעם יאשיהו וואורדע דיועם פּסח-פֿעסט געפֿייערט.
 [כ] נאָך אַלל דיועם, דאָ יאשיהו דען טעמפעל ווידער הערגעשטעללט
 האַטטע, צאָג נכו, קעניג פֿאָן מצרים, צו פֿעלדע, נאָך כרכמיש אַם
 פּלוססע פּרת, אונד יאשיהו צאָג איהם ענטגעגען. [כא] יענער שיק.
 טע איהם געוואַנדטע, אונד ליס איהם זאָגען: „וואָ האַבע איך מיט
 „דיר צו טהון, קעניג יהודה'ס? איך ציהע יעצט ניכט גענען דרך צו
 „פֿעלדע, זאָנדערן געגען דאָן הויז, דאָן מיך בעקריגט גאָט הייסט מיך
 „איילען; זאָ ווידערשטרעבע ניכט גאָטט, דער מיט מיר איזט, דאָס ער
 „דרך ניכט דעם פֿערדערבען הינגעבע. “ [כב] אַבער יאשיהו וואַנדטע

זיך

באור

לשער ושער. מסדר הטעמים הפריד המאמר הזה מאשר אחריו בטעם אתנח, ועל פיו
 תרגמתי. (יח) ולא נעשה פסח כמוהו בישראל מימי שמואל הנביא וכו'.
 ובמלכים (ב' כ"ג כ"ב): מימי השופטים, כי שמואל שופט היה, ומה שאמר: ולא נעשה
 פסח כמוהו, שהיו כל ישראל בלב שלם, לעבוד את ה', וכן אמר בשמואל (א' ז' ב'):
 וינהו כל בית ישראל אחרי ה', ואומר (שם פסוק ד'): ויסירו בני ישראל את הנעלים וכו',
 וגם פסח, שעשה יחזקיהו, היו רבים מישראל, שלא היו שם, ולא עוד אלא שהיו מלעיגים
 ברבים, שהיה שולח להם חזקיהו (למעלה מזה למ"ד י"ד), ואף אותם שהיו בירושלים,
 רבים היו טמאים, ואכלו את הפסח בטומאה (שם פסוק י"ח). (רד"ק). וראה בדברי
 רש"י ז"ל בזה. (יט) בשמונה עשרה שנה וגו'. ראה במלכים (ב' כ"ג כ"ב).
 (ב) עלה נכו. נכו שם כינוי, כמו שאמר במלכים (שם פסוק כ"ט): פרעה נכה,
 ונקרא כן, לפי שהיה נכה רגלים, וכן תרגם יונתן (שם): פרעה חגירא. (רד"ק).
 וגם רבי יוסף תרגם פה: „פרעה חגירא,“ ויחכן שהיה מלת נכו או נכה מענין מלת
 טבה, אשר ערשה נכה, כי אולי נעשה מלך מצרים, הנזכר פה, פסח ברגליו מן המכות,
 אשר הכוהו אויביו במלחמה. והנה גם הסופר היוני (העראראט) כינה את מלך מצרים
 הזה בשם (נעקאם), שהוא נגזר משמו העברי: נכו. להלחם וגו'. ראה במלכים
 (במקום הנזכר) ובדברי רש"י ז"ל בזה. בכרכמיש. ראה במבוא הספר. (כא) וישלח.
 נכו, מלך מצרים. אליו אל המלך יאשיהו. מה לי ולך. מה אית לי עמך? (תרגום
 רבי יוסף). וכן תרגמתי אשכנזית. לא עליך אחה היום. איכני עולה עליך היום
 למלחמה. וכפולת הכינוי: עליך אחה, הוא להפלת ענין (נאכרדיקליך), כמו
 כרמי שלי (שיר א' ו' ז'), ודומיו. כי אל בית מלחמתי. רק כנגד בית מלך אשר,
 הנלחם עמדי. וכו', מלך מצרים, עלה אז, להלחם עם מלך אשר על נהר פרת (ראה
 בפסוק הקודם ובמלכים ב' כ"ג כ"ט). ואלהים אמר לבהלגי חרל לך מאלהים אשר
 עמי. מחלוקת בדברי רבותיו ז"ל, יש אומרים, כי שניהם קודש, וכן נראה ממה שאמר
 (בפסוק הנ"ל): ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים. (רד"ק). ועל פיו ז"ל תרגמתי

תרגום אשכנזי

ויך ניכט פאן איהם אב, ואנדערן פערקליידעטע ויך, געגען איהן צו
 קעמפפען; ער הערטע ניכט אויף דיאיווארטע דעם נכו אויו דעם מונדע
 דעם עוויגען, אונד ריקטע פאר, אין דער עכנע מגדום איינע שלאכט
 צו ליפערן. [כג] דיא שיצצען טראפען דען קעניג יאשיהו, אונד ער
 שפראך צו זיינען קנעכטען; פיהרעט מיך וועג, דען איך בין זעהר
 פערואונדעט. [כד] זיינע קנעכטע נאחמען איהן אויו דעם וואגען
 העראויו, זעצטען איהן אויף דען צווייטען וואגען, דען ער בייא זיך האט.
 טע, אונד פיהרטען איהן נאך ירושלים, ווא ער שטארב, אונד אין דען
 גרעבערן זיינער פעטער בעגראבען וואורדע. גאנץ יהודה אונד ירושלים
 טרויערטען אום איהן. [כה] ירמיהו זאנג איין קלאגליד אויף יאשיהו,
 אונד אללע זענגער אונד זענגערינגען זינגען, ביז אויף דיווען טאג, פאן
 יאשיהו אין איהרען קלאגלידערן, דיא זיא געזעצליך אין ישראל איינפיהר.

טען

באור

אשכנזית. ולדעת רב יוסף מלת אלהים, האמורה בפסוק זה, היא סול, כי תרגם :
 ויעזובתי אמר לסרהבותי (למהרבי), כדון פסוק לך מיניומן טענותא דעמי. " לבהלני.
 ענין מהירות. (כב) ולא הסב יאשיהו פניו ממנו וכד שמע ית מא דאדכר ית
 טענותיה, לא אסתחר לאחורא, ולא אחזר יאשיהו ית אפיה מניה. (תרגום רב יוסף)
 כי להרחם בו ההחפש. התחפש לנושו, ולגש בגדי מלחמה, להלחם בו. (ר' שלמה
 בן מלך). ולפי זה תהיה הוראת מלת ההחפש, האמורה פה, כהוראת מלת ההחפש,
 האמורה למעלה מזה (י"ח כ"ט), ושיעור המחמר הוא, כי יאשיהו, מלך יהודה, שינה
 לבושי מלכותו, שלא יכירוהו אויביו, ויבקשו להמיתו, למען תכלה המלחמה במהרה, וכאשר
 עשו זה באמת, כמו שמוזר בפסוק הבא. והנה גם רב יוסף הפסכים לדעת הזאת, כי אמר
 בתרגומו: " ארום לאנחא קרבא ביה אשתני, ואיעקס (והתאזר) בזי קרבא, " ותרגם
 פה מלת ההחפש: " אשתני, " וכן תרגם המלה הזאת למעלה מזה (במקום הכוזב).
 ולא שמע אל דבריו נכו מפי אלהים. אולי מפי ירמיהו הנביא היה לו להלחם
 בצרכמים, ובעודו גם נלחם בצרכמים על פרת לקח השם נקמת יאשיהו ממנו, שנא עליו
 צנוכדננר, והוא שנתכבד ירמיה (מ"ו ב'): למזרים, על חיל פרעה נכו, מלך מצרים,
 אשר היה על נהר פרת בצרכמים, אשר הכה צנוכדננר, מלך צבל, ואומר (גם פסוק
 יו"ד): והיום הווי לה' אלהים נבואות יום נקמה, להנקם מצרים, וזהו נקמת יאשיהו המלך.
 (רד"ק). ורב יוסף תרגם גם בפסוק הזה מלת אלהים לשון סול, כי אמר: " ולא קניל
 לפתגמי מגידא, די מליל על עיסק טענותיה. " ויבא להלחם בבקעת מגדו. מגדו
 היה מקום בתלך שנת מכשה (יהושע י"ז א'): וכראה, כי יבא המלך יאשיהו להלחם עם
 פרע-נכה, מלך מצרים, על אשר עבר בחילו בגבול ישראל, בלירשיון מלך יהודה. וראה
 במלכים (ב' כ"ג כ"ט). (כג) וירדו היוזרים למלך יאשיהו וכו'. ומן בגלל דלא תבע
 אולפן מן קדם ה, ואזל לאנחא קרבא במישר מגדו, אחפרע מניה מרי עלמא, ופתקו
 (והורו) ושדו קשותאי גיררין (חגים) למלכא יאשיהו. (תרגום רב יוסף). (כד) על
 רכב המשנה. על רתיבא תנייתא. (הכ"ל). ויוליכוהו ירושלים וימח. ואובלוהי
 פירושלם, ומית תמן. (הכ"ל). והנה מת המלך יאשיהו בירושלים, כאמור פה, ומה
 שכתב

דְּבַר יְהוָה בָּלֵה קִלְג
 הַתְּחַפֵּשׂ וְלֹא שָׁמַע אֶל דְּבַר יְהוָה מִפִּי אֱלֹהִים וַיָּבֵא
 לְהוֹלִיחֵם בְּבִקְעַת מִגְדוֹ: כִּי וַיְרֹו הַיְּהוּדִים לְמֶלֶךְ
 יִאֲשִׁיחֻוּ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְעַבְדֵי יְהוָה עֲבִירוּ נִיכִי הַחֲלִיתִי
 מְאֹד: כִּי וַיַּעֲבִירוּהוּ עַבְדֵי יְהוָה מִן הַמֶּלֶךְ וַיִּרְכִּיבוּהוּ
 עַל רֶכֶב הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר לוֹ וַיֹּוֹלִיבוּהוּ יְרוּשָׁלַם וַיָּמָת
 וַיִּקְבֵר בְּקִבְרוֹת אֲבֹתָיו וְכָל יְהוּדָה וַיְרוּשָׁלַם
 מִתְּאֲבָלִים עַל יִאֲשִׁיחֻוּ: כִּי וַיִּקְוֶנָּה יְרֻמֵּהוּ עַל
 יִאֲשִׁיחֻוּ וַיֹּאמְרוּ כָּל הַשְּׂרָיִם וְהַשְּׂרָרוֹת בְּקִינֹתֵיהֶם
 עַל יִאֲשִׁיחֻוּ עַד הַיּוֹם וַיִּתְּנוּם לְחֶק עַל יִשְׂרָאֵל וְהַגָּם

ר ש"י

נופי אהים כי כן אמר ישעיה וסכסכתי מזרים מזרים וזהו סיסד הקליר כלה
 המוניו ללכת ארס נהרים למוען לא תעבר חרצ כל שהוא באפריס לא שמע לחוזה
 וישב אחורי כי נגזרה גזירה לסכס' מזמרי': (כד) על רכב המושנ'. לפי שדרך המלך
 לרכוב על שני מרכבות הרחשונה עיקר ואיס יטרך ישב בשניה בראשונה יבא לפניהם
 וכשחלה הרכיבוהו על הרכב המושנ': (כה) ויאמרו כל השרים. ל' שירה משוררי'
 כי גם שירה וקינה בקול אחד נאמרי'. ועליו ניבא יצמוס והבאתי את השמש בצהרים
 והתשכתי לארץ ביום חור זה ויגו של יאשיהו שמת בן כ"ה שנים בחצי ימיו דכתיב ימי
 שנותינו צהם שצעים שנה וכתיב והפכתי חגיכם לחבל וכל שיריכם לקינה ושמתיה
 כחבל יחיד ואחריתם כיום מר וזהו שאמ' ויאמרו כל השרים בקינותיהם וכל יהודה
 וירושלים ונתחבלים עליו: ויתנם לחוק. כשמוזדמן להם שום צער וצביה שהם
 מתקוננים וצוכים על המהורע הם מזכירי' זה הצער עמו דוגמו' צט' באב שמוזכרים
 קינות על ההרגים בגזירת שאירעו ציונו כן יצטיון על מות יאשיהו דוגמא ונתהי
 חק בישראל וגומר דוגמא לתנוה לכת יפתח הגלעדי חרצעה ימים צשנה: והגם
 כתובים על הקינות. על ספר הקינות: (כו) וחמדיו ככתוב בתורת ה' וצמלכים
 כתיב וכייהו לא היה לפניו מלך וזהו שאמר כאן הגם כתובים על ספר מלכי ישראל

באור

שכתוב במלכים (צ' כ"ג כ"ע למ"ד): וימיתו ממגדו, וירכיבוהו עבדיו את ממגדו, אין
 המכוון, כימת יאשיהו ממגדו, אך שהוכה גם נמכת מיתה (ראה בפסוק הקודם), אשר
 מת בה באמת. ויקבר בקברות אבותיו' ראה במלכים (שס). והנה מסדר העצמים
 הפריד את המאמר הזה מאשר אשריו בטעם אחנח. יעל פיו מרגלתי אשכנזית. (כה) כל
 השרים

צו
 דע
 בט
 ער
 עהר
 אגנן
 אפ
 דען
 לים
 הו
 פאן
 הר
 ס:
 לני
 ית
 ( )
 שלמה
 ש
 שינה
 באשר
 אמר
 מרגס
 ( )
 הלחפ
 עליו
 ים
 פסוק
 מלך
 קביל
 מגדו
 עס
 וראה
 זתבע
 ופתקו
 על
 בלוהי
 ומה
 זונ

דבר י ה י מ י ס ב ל ה ל ו

כְּתוּבִים עַל הַקִּינּוֹת: ט וַיִּתֵּר דְּבָרֵי יְאֹשִׁיָּהוּ וַחֲסָדָיו
בְּכָתוּב בְּרִזְוֹת יְהוּדָה: ט וּדְבָרָיו הָרֵאשׁוֹנִים
וְהָאַחֲרָיִם הֵנָּם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
וַיהוּדָה:

ל ו וַיִּקְחוּ עִם הָאָרֶץ אֶת יְהוֹאָחָז בֶּן יְאֹשִׁיָּהוּ
וַיִּמְלִיכֵהוּ תַחַת אָבִיו בִּירוּשָׁלַם: ז בֶּן שָׁלוֹשׁ
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה יוֹאָחָז בְּמַלְכוּתוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מָרָד
בִּירוּשָׁלַם: ח וַיִּסִּירֵהוּ מִן הַמַּצְרִים בִּירוּשָׁלַם וַיַּעֲנֵשׂ

את

רש"י

ל ו (א) וימליכוהו תחת אביו • אע"פ שסי' יהויקי' אחיו גדול מונו כ"א חדשי':
(ג) ויסירהו מלך יהודה בירושלם • מבואר במלכים סיטב ויאסרהו פרעה

ככה

מכלל יופי מן קאפיטעל לה

(לקט שכחה לה (ג) חנו את ארון הקודש • רבוהינו ז"ל פירשו שצורה
לגנוז את הארון כדי שלא יגלה עם הגולה ואמרו
אבן היתה בכית קדש הקדשים כמערכו ועליה היה הארון מונח ולפניו צנצנת
הסן ומטה אהרו ובעת שבנה שלמה את הכית ראה שסופו ליחרכ ובנה מקום
לגנוז בו את הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות והאבן הזאת היתה
מכסה למקום ההוא ויאשיהו המלך צוה וגנוז את הארון באותו מקום שבנה
שלמה וגנוז עם הארון מטה אהרו וצנצנת המן ושמן המשחה וכן נראה ממה
שאמר חנו את ארון הקדש בכית אשר בנה שלמה ואם היה שהוציאו אותו
משם יצוה להחזירו היה לו לומר בכית ה' או הביאו את ארון הקדש אל
מקומו אל קדש הקדשים כמו שנאמר כאשר העלו אותו מעיר דוד היא ציון
אבל אמר בבית אשר בנה שלמה על מקום סיוחד שבנה שלמה כמו
שאמרו רבוהינו ז"ל:)

(ד) בכח דוד • סמוך וקמוץ: (ה) לפלגות בית האבות • וכן במשקל אהרן
למפלגות לבית אבות: וחלקה בייח אב • שם מענין חלק: (ו) ויבשלו
הפסח • כל לשון בשול בשר הכתוב במקרא הוא על ידי מים על האש
חוץ מזה שפירושו ויצלו ולפיכך אמר כמשפט להודיע כי צלי הוא ושאר
הקדשים בשלו במים במירות וכדורים ובצלחות: וכדורים • הנפרד דוד בשורק
וקניצו בהנעה הו"ו כמו שור שורים בהנעה הו"ו ופירושו קדרות: ובצלחות •
פירוש קדרה או קערה והנח חמורת הדגש כי הירח ראוי צלחות כמו מן
טבעת טבעות: לכל בני העם • אנשי העם: (כא) ואלהים אמר לכהלני •
למהרני וקורוני • ורבי יונה פירש כי ענין רוממיה וגדולה והפלגה: (כב) כל
השרים והשרות שניהם בשכלת ענין שירה:

ל ו (ט)

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י ק ל ד

טען, אונד דיא אונטער דען איבריגען קלאגלידערן געשריבען זינד. [כו] דאן
איבריגע דער געשיכטע דעם יאשיהו, זיינע פראמטען האנדלונגען נאך
דען פארשריפטען דער געמטליכען לעהרע, [כו] אונד זיינע פריהערן
אונד שפעטערן טהאטען פינדעט מאן בעשריבען אין דעם בוכע דער קע.
ניגע ישראל'ס אונד יהודה'ס.

לו [א] דאן פאלק דעם לאנדעם נאהם דען יהואחו, דען זאָהן דעם
יאשיהו, אונד מאַכטע איהן אין ירושלים צום קעניג, אן
זיינעם פאטערס שטעללע. [ב] דרייא אונד צוואנציג יאהרע וואר יואחו
אלט, אלו ער דיא רעגירונג אנטראט, אונד דרייא מאַנאַטע רעגירטע
ער אין ירושלים. [ג] דער קעניג פאן מצרים זעצטע איהן אין ירושלים

אב

כאור

השרים והשרוח. ענין שיר, והטעם: מזורים ומזורות, כמו שכתב רש"י ז"ל,
וכן כתב ר' שלמה בן מלך ז"ל, וכאשר ביארנו גם חכמי העיונים, וכן יוסף תרגום: כל
דבר בייח ומטרוכיותא, "ומרגם מלית השרים והשרות, שהן כתובות רש"ן
ימנית, כאלו כסוב: השרים והשרות, כש"ן שמאלית. יזנם
כתובים על הקינות. על ספר הקינות (רש"י). וכונת הרב ז"ל על
מגלת איכה, כי במגלה הזאת קיין ירמיהו על המלך יאשיהו, ואמר (סס ד' כ'): דוח
אפיו משיח ה' ונ', כמו שאמרו דנותינו ז"ל במסכת תענית (ד"ף כ"ב עמוד א'), וכן תרגום
רבן יוסף: "והאינון כתיבין בספרא, דכתב ברוך מן פוס ירמיהו על חלייתא, "כי ברוך,
בן נריה, כתב מגולת איכה מפי ירמיהו הנביא (ראה בספר ירמיהו פרשה ל"ו ובמסכת מועד
קטן דף כ"ה עמוד ב'). (כו) והסדיו ככהוב בחורח ה'. וכל מסדוקי, דיעבד
היכמא דיכתיב באורייתא דה' (תרגום רבן יוסף). (כו) ודבריו הראשונים והאחרונים.
ופתגמוהי קדמאי, מה דיעבד בינקותיה, ובמראי, מה דיעבד בעולמותיה, וכל דיניא,
דדאין מן יומא דומלך בר תמיא שנין, דהוה טלי, עד שנת תמיסריו, דהוה עולוס, כד
שאר לכתפא ית בית מקדשא דה', כולחון אתינ למארי דינא מן מעוכיה, וכוך דכויית בית
ישראל ויהודה מן כל סואביתא. (הכ"ל).

לו (א) ויקחו עם הארץ את יהואחו בן יאשיהו ונ'. לא היה יהואחו הבכור,
וכבר יתבאר זה ממה שזכר (בפסוק הבא), כי בן עשרים ושלש שנה יהואחו
במלכו, ולא מלך כיוחס שלשה חדשים, ומלך אחריו יהויקים, והיה בן עשרים וחמש שנה
במלכו (להלן פסוק ה'), וזה לאות, שכבר היה גדול ממנו כמו שתי שנים, וכבר נמנו בספר
דברי הימים (א' ג' ט"ו) בני יאשיהו, וזכר שם, כי הבכור יוחנן, השני יהויקים, השלישי
דדקיהו, הרביעי שלום, וכבר ביאר רבי אברהם, בן עזרא, כי שלום הוא יהואחו, כי
כתוב בירמיהו (כ"ג י"א ז"ב): כי כה אמר ה' אל שלום, בן יאשיהו, מלך יהודה, המולך
תחת יאשיהו אביו ונ', והנה אחריו מלך יהויקים ובנו, ואחרים מלך דדקיהו, ולא מלך
יוחנן, ואם הוא הבכור, מלך בנל המליך הישר בעיניו, ואמנם הנה זכר בספר דברי
הימים, כי הבכור יוחנן, לפי מה שאחשוב, להודיע, שכבר עשו ישראל שלא כהוגן, בהמליכם
הקטן מן הבנים, אך המליכוהו, בהיותו נמשך לפעולות המנוכות, אשר היו פניהם מועדות
אליהם, ולזה נמשך אליהם מהרע מה שנמשך, כי אולי היה יוחנן אחוז מעשה יאשיהו.
(מדברי רלב"ג במלכים ב' כ"ג למ"ד). וראה בדברי רש"י ז"ל לז"ל בזה (ב) בן שלש
ועשרים שנה יואחו וכו'. ראה במלכים (שם פסוק ל"א). (ג) ויסדרהו מלך

לגת רגז אשכנזי

אב, לענטע דעם לאנדע איינע שטראפע פֿאן הונדערט ככר זילבער אונד
 איינעם ככר גאלד אויף, [ד] מאַכטע זיינען ברודער אליקים צום קעניג
 איבער יהודה אונד ירושלים, אונד פֿערענדערטע זיינען גאַמען אין יהויקים;
 זיינען ברודער יואחו גאַהם נכו, אונד פֿיהרטע איהן נאָך מצרים.

[ה] פֿינף אונד צוואַנציג יאָהרע וואָר יהויקים אַלט, דאָ ער דיא רעני.
 דונג אַנטראַט, אונד איילף יאָהרע רעגירטע ער אין ירושלים. ער טהאַט,
 וואָ דעם עוויגען, זיינעם גאַטט, מיספֿיל. [ו] געגען איהן צאָג נכו כדנאצר,
 קעניג פֿאן בכל, לים איהן אין פֿעססעלן ווערפֿען, איהן נאָך בכל צו פֿיהרען.
 [ז] פֿאן דען געפֿעסען דעם טעמפעלם פֿיהרטע נכו כדנאצר מעהרערע
 נאָך בכל, אונד גאַב זיא דאָועלבסט אין זיינען טעמפעל. [ח] דאָ איברי.
 גע דער געשיכטע יהויקים'ס, זיינע גרייעלטהאמען, דיא ער אוואַיבטע,
 אונד וואָ אן איהם געפֿינדען וואורדע, דים אַללעו איזט בעשריבען אין
 דעם בוכע דער קעניגע ישראל'ס אונד יהודה'ס. זיין זאָהן יהויכין פֿאָלגטע
 איהם אין דער רעגירונג. [ט] אַכט יאָהרע וואָר יהויכין אַלט, אַלז ער

דיא באַר

מצרים בירושולים. פירוש: ממלך בירושלים, וכן כתיב במלכים (שם פסוק ל"ג),
 וברבלה, בארץ חמת, הוא שאסרוהו, והסירו מהמלוכה. (רד"ק). וכן תרגם רב יוסף:
 „ואעדו יתיה מלכא דמצרים, מלמימלך בירושלים.“ אך חזי תרגמתי אשכנזית לפי
 הכתוב פה: ויסירהו מלך מצרים בירושלים, כי בירושלים הסיר מלך מצרים
 את יואחו ממלכותו, ובחמת לא נאמר במלכים (שם), שהסיר מלך מצרים את יואחו
 ברבלה מהמלוכה, רק נאמר, שאסרו פרעה נכה ברבלה, בארץ חמת, סמלוך
 עור בירושלים. (ד) ויסב את שמו יהויקים. ואחזר ית שמה יהויקים. (תרגום
 רב יוסף). והטעם, כדי שידמה, שנשאתו הוא, והמלוכה לו מאתו. (מדברי רד"ק
 במלכים שם פסוק ל"ד). (ה) בן עשרים וחמש שנה יהויקים וכו'. ראה במלכים
 (שם פסוק ל"ו ול"ז). (ו) עליו עלה נכו כדנאצר מלך בכל. ראה במלכים (ב' כ"ד
 א'). ויאסרהו בנחושתיים להוליכו בכלה. ולא הוליכו, כי בדרך מת, ועליו נאמר
 (ירמיהו כ"ב ט): קבורת חמור יקבר, סחוב והשלך וכו', והנה כתוב בדניאל (א' ב'):
 ויתן ה' בידו את יהויקים, מלך יהודה, ומקנת כלי בית האלהים, ויביאם ארץ אנער, אס
 כן הוליכו לנבל עם הכלים, ואחר כן השיבו לירושלים, כי אחת עשרה שנה מלך, ואחר
 כן חזר ומרד בסוף ימיו, ותפסוהו הגדודים, ומת בדרך בידם, כמו שאמר: סחוב והשלך,
 ופירושו להוליכו: והוליכו, כמו (שמות כ"א י"ד): להרגו בערמה. (רד"ק). והנה לדעת
 הראשונה, שזכר הרב ז"ל, מוסב המקרא הזה על שנת אחת עשרה ליהויקים, מלך יהודה
 (ראה בפסוק הקודם), כי בשנה ההיא עלה נכו כדנאצר, מלך בכל, על יהויקים, ולכד
 אותו, להוליכו בכלה, ולא הוליכו שמה, כי מת בדרך, ולא זכה לקבורה, והיתה כנלמו
 מושלכת למורב ביום ולקראת בלילה (ירמיהו ל"ו מ"ד), ולדעת השנית מוסב המקרא הזה על
 שנת ארבע ליהויקים, כי בשנה ההיא לכד נכו כדנאצר את יהויקים בפעם הראשונה, והוליכו
 לנבל, ואחר זה השיבו ירושלימה למלכותו, והיה מלך יהודה ענד כאמן למלך בכל שלש שנים
 (מלכים ב' כ"ד א'). והנה נספר צמח דוד (סלק ראשון דף י"א עמוד ב'): אך דנבטינו

דבריהם בלו קלה

את הארץ מאה כפר כסף וכפר זהב: וימלך מלך
מוצרים את אליקים אחיו על יהודה וירושלם ויסב
את שמו יהויקים ואת יואהו אחיו לקח נכו ויביאהו
מוצרימה: בן עשרים וחמש שנה יהויקים במלכו
ואחת עשרה שנה מלך בירושלם ויעשה הרע בעיני
יהוה אלהיו: ו עליו עלה נבוכדנאצר מלך בבל
ויאסרהו בנחשתים להליכו בבבלה: ומכלי בית
יהוה הביא נבוכדנאצר לבבל ויתנם כהיכלו בבבל:
ח ויתר דברי יהויקים ותעבותיו אשר עשה והנמצא
עליו הנם כתובים על ספר מר כי ישראל ויהודה
וימלך יהויכין בנו תחתיו: טפן שמונה שנים יהויכין

במלכו

ר ש י

נכה ברצלה בארץ חמת מולך צירושלם: ויענש את הארץ. ליתן מסים דוגמא וענשו
אותו מאה כסף: (ד) ויסב את שמו יהויקים. כן דרך המלכים והשרים שמוכנים
למשרתים שם שהם רוצי דוגמא ויקר' פרעה שם יוסף וגומר וקוויקר' ויסב ל' וש'
בן נון יהושע זכן ויסב שר הסריסים שמות וגומר והכל כדי להודיע שהיה מושל בו
לכנה לו שם כדענו: ויסב את שמו יהויקים. למה קרא שמו יהויקים.
למעלה מפורש כי לאחר שהרג פרעה יאשיהו המלך מלך והעניסם למוס
עובד: (ו) עליו עלה נבוכדנאצר כי לא יכול פרעה ללאת מארצו כוונ שכתוב
ולא הוסף עוד מלך מצרים ללאת מארצו כי לקח מולך צבל מנחל מצרים עד
כר פרת כמפורש: להוליכו צבל. ולא הוליכו לאשור אלא בדרך מות והשניכו
בבלתו וכן ניצח ירמיהו קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם והיכן
קבורת חמור צמעי הכלב וכן מוכח וישלכ יהויקים עם אבותיו ולא כתב ויקברו:
(ז) ומכלי בית ה'. ומקלת בלי בית ה' ועל זה נתנבא ירמיה כי כה אמר ה' לצחות
אלהי ישראל על הכלים הנותרים ומקשה צסדר עולם צשנת שלש למלכות יהויקים
מולך יהודה ויתן ה' צידו וכאן מוזכר שהיה צי"ח למלכו ומה ת"ל צשנת שלש למרדו
שנאמר ויהי לו יהויקים עבד ג' שנים וישב וימרוד צו ג' שנים וצשנת ג' למרדו עלה
עליו והוא שנת שמונה לנבוכדנאצר דאמר מר שנה ראשונה צבש גינה שנייה צבש
יהויקי' וג' שנים עבדו ושלש' שנים מרד והוא לא מולך כי אם צשנת ד' ליהויקי' שנאמר
צשנת הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכד נצר:

דבר ימימים לו

במלכו ושלשה חדשים ועשרת ימים מלך
בירושלם ויעש הרע בעיני יהוה: ולתג
השנה שלח המלך נבוכדנאצר ויבאהו בבגיה עם
כלי המדת בית יהוה ומלך את צדקיהו אחיו על
יהודה וירושלם: יא בן עשרים ואחת שנה צדקיהו
במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלם: יב ויעש
הרע בעיני יהוה אלהיו לא נכנע מלפני ירמיהו
הנביא מפי יהוה: יג וגם במלך נבוכדנאצר מרד

אשר

רשי

(ח) ותעבותיו. שבה על אמו: והנמנח עליו. כתיבת קעקע: (י) ולתשובת
השנה. שהגלה יהויקים: עם כלי חמדת בית ה'. דברים החמודים חוהם לקח
והשחר הניה עד גלות צדקיהו ואז לקח הכל עמו ומופרש שג' י' יהויכין מלך יהודה
על מלך צבל וגומר: וימלך צדקיהו אחיו. אחיו של יהויקים וכן וימלך מלך צבל את
מותניהו דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו דודו של יהויכין: (יב) ויעש הרע. מהו
הרע שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא מפי ה' כמפורש ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כה
אמר ה' אלהי הכנחות אלהי ישראל חס יצא חלה וגומר עד דואג אני את היהודים
וגו' וחזן מחטא זה לא חטא אלא בזה שלח שמע לדבר נביא מפי ה' ושעבר על שבעת
צבוכדנאצר אבל בהועבותיו והנמנח עליו על יהויקים לא הרע לעשות. מפי רבי
חליעזר ב"ר משלם ז"ל: (יג) אשר הסביעו בחלשים. כמפורש ביהזקאל חזון
נא לבית המרי וגומר וכל הפרשה נאמרה על יהויכין וצדקיהו ויקח מלך ושריה ויצא

אתם

באור

ז"ל אמרו בסדר עולם רבא (פרק כ"ה): ,, בשנת שלוש למלכות יהויקים, מלך יהודה,
בא נבוכדנאצר, מלך צבל, ירושלים, ויכר עליה (דניאל א' א'), איפשר לומר כן? והלא
הוא מלך בשנת ארבע ליהויקים (ירמיהו כ"ה א'), ומה תלמוד לומר: בשנת שלוש ליהו קים?
אלא שנת שלש למרדו, ויתן ה' בידו את יהויקים, מלך יהודה, וכו' (דניאל א' ב'), ובמקום
אחר (ירמיהו כ"ב י"ט) הוא אומר: קבורת חמור יקבר וגו', ובמקום אחר (פה) הוא
אומר: ויאסרהו בכחוסתים וגו', אלא תלמוד, שכיוון שאסרו, מיד מת באיסוריו, והוציאו
וגררו, לקיים מה שנאמר (ירמיהו במקום הנזכר): סחוב והשלך וגו' . והנה לדברי
רבותינו ז"ל הנזכרים מוסב המקרא בדניאל: ויתן ה' בידו את יהויקים וכו' על שנת שלש למרד
יהויקים נבוכדנאצר, והיא שנת אחת עשרה ליהויקים, כי בשנת ארבע ליהויקים (ירמיהו
כ"ה א') עלה עליו נבוכדנאצר, והיה לו יהויקים עבד שלש שנים (מלכים ב' כ"ד א'), ושם
וזרד בו (שם) שלש שנים, ואחר כן עלה עליו נבוכדנאצר, ואסרו בכחוסתים, להוליכו
לכבל

ת ר ג ו מ א ש כ נ ז י ק לו

דיא רעגירונג אנטראט, אונד דרייא מאָנאטע אונד צעהן מאָגע רעגירטע
 ער אין ירושלים. ער טהאַט, וואָז דעם עוויגען מיספעללט. [י] דאָ דאָן
 פֿריהיאַהר ווידער קאַם, זאָנדטע דער קעניג נבוכדנאצר, לײַס איהן נעכסט
 דען קעסטליכען געפֿעסען דעם טעמפעלס נאָך כבל ברינגען, אונד מאַכֿ
 טע וויגען פֿערוואַנדטען צדקיהו צום קעניג איבער יהודה אונד ירושלים.
 [יא] איין אונד צוואַנציג יאָהרע וואָר צדקיהו אַלט, אַלז ער דיא רעגיֿ
 רונג אַנטראַט, אונד איילף יאָהרע רעגירטע ער אין ירושלים. [יב] ער
 טהאַט, וואָז דעם עוויגען, זיינעם גאָטט, מיספֿיל, אונד דעמיטהיגע
 זיך ניכט פֿאַר דעם פֿראָפעטען ירמיהו, דער אויז דעם מונדע דעם עוויֿ
 גען שפֿראַך. [יג] אויך פֿיל ער פֿאַן דעם קעניג נבוכדנאצר אַכ, דער

איהן באור

לנבל, ומת על הדרך, ולא בא לקבורה (ראה דברי רש"י ז"ל בזה ונפסוק הנא), ומה
 שאמר בדניאל (במקרא הנזכר): ויביאם ארץ שניער, הוא מוסב על כלי בית האלהים,
 ולא על יהויקים, והמקרא פה הוא מוסב גם כן על שנת אחת עשרה ליהויקים, כדעת
 הראשונה, שזכר רד"ק ז"ל, וכן נראה מהמשך הפסוקים הנאים, כי אמר (להלן פסוק ח'):
 ויתר דברי יהויקים וכו', כדרך הכתוב תמיד בסוף סיפור חיי כל מלך ממלכי ישראל ויהודה,
 ועל פי זה תרגמתי אשכנזית. (ז) ומכלי בית ה' וגו'. ראה בדניאל (א' ב'). ויחגם
 בהיכלו. נבוכדנאצר נתן את כלי בית ה', אשר הביא מירושלים לנבל, בהיכל אליליו בנבל,
 יכן כתוב בדניאל (ט): ואת הכלים הביא בית אוצר אלהיו. (ח) ויתר דברי יהויקים
 וכו'. ראה בספר מלכים (ב' כ"ד ה' וי"ו) והנמצא עליו. כתובת קעקע. (רש"י).
 והוא מסכים עם דברי רבותינו ז"ל (בפרק חלק), אבל רב יוסף תרגם: וסורחנא, דאישתכח
 עלוהי, ותרגומי האשכנזי סובל את שתי הדעות יחד. על ספר מלכי ישראל ויהודה.
 זהו ספר ירמיהו, ושם כתובים תועבותיו: הוי בונה ביתו בלא דקד וגו' (שם כ"ב י"ג), כי
 בספר מלכים אין כתיב מתועבותיו דבר, לא בסתם (מלכים ב' כ"ג ל"ז): ויעש הרע בעיני
 ה'. (רד"ק). (ט) בן שמונה שנה יהויכין במלכו. ובספר מלכים (שם כ"ד ח')
 כתיב: בן שמונה עשרה שנה יהויכין במלכו, אפשר, כי יהויקים אביו המליכו בשנה ראשונה,
 שמלך הוא, ש'מלך תחתיו אחריו, והיה אז בן שמונה שנה, ועתה כשמלך אחר אביו, היה
 בן שמונה עשרה. (רד"ק). ושלושה חדשים ועשרת ימים מלך בירושלים. ובמלכים
 (שם): ושלושה חדשים מלך צירושלים, ולא חשב הכתוב שם, לכתוב עשרה הימים, היתרים
 על שלשה חדשים, אשר מלך יהויכין. ויעש הרע בעיני ה'. ראה במלכים (שם פסוק
 ט'). (י) ולחשובת השנה וכו'. צעח אשר תשוב השנה לתת את נמסיה ופריה, והוא
 עת האביב (פֿריהלינג), אשר בו יצאו המלכים מימי קדם בחייליהם למלחמה (דברי
 הימים א' כ' א'), ועל פי זה תרגמתי אשכנזית, כי לא יתכן, שהגלה נבוכדנאצר את יהויכין
 לפי מלאת שנה תמימה לגלות יהויקים, כי יהויכין לא מלך כי אם שלשה חדשים ועשרת ימים
 (ראה בפסוק הקודם), וגלות יהויקים וגלות יהויכין היו בשנה אחת, וראה בספר צמח
 דוד (חלק ראשון דף י"א עמוד ב'). שלח המלך נבוכדנאצר וגו'. נתמלה שלח
 נבוכדנאצר את עבדיו, לצור על ירושלים, ואחר כן בא הוא בעצמו על העיר הזאת, כאשר
 היתה במצור, ואז יבא אליו יהויכין, מלך יהודה, הוא ואמו וכל עבדיו, והגלה אותם
 נבוכדנאצר לנבל, וקיפץ את כלי הזהב, אשר היו בהיכל ה', והביא את הנחמדים מהם
 בנבלה (מלכי ב' כ"ד י"ד וגו'). וימלך את צדקיהו אחיו. ודוהיה, כמו שכתוב בתחלת

תרגום אשכנזי

איהו בייא דעם עוויגען בעשוואָר; ער וואָר האַרטנעקקיג, אונד פֿער, שטאַקטע ויין הערץ, דאָס ער זיך ניכט צום עוויגען, דעם גאַטט ישראל'ס, בעקעהרטע. [יז] אויך אַללע פֿירסטען דער פֿריסטער אונד דאָן פֿאַלק הויפטען פֿערברעכען, נאָך אַללען גרויעלן דער היידען, אונד פֿעראונ, רייניגטען דאָן הווי דעם עוויגען, דאָן ער אין ירושלים הייליגטע. [טז] דער עוויגע, דער גאַטט איהרער פֿעטער, שיקטע צו איהנען דורך זיינע געוואַנדטען מעגליך; דען ער שאַנטע זיינעם פֿאַלקעם אונד זיי, נער וואָהנונג. [טז] אַבער זיא שפּאַטטעטען דער געוואַנדטען דעם עוויגען, פֿעראַכטעטען זיינע וואַרטע, אונד העהנטען זיינע פֿראַפֿעטען, ביז דער גרים דעם עוויגען איבער ויין פֿאַלק אויבראַך, אונד קיינע היילונג מעהר וואָר. [יז] ער בראַכטע דען קעניג דער כשדים איבער זיא, דער איהרע יינגלינגע אין איהרעם הייליגטוהם מיט דעם שווערטע נידער, הויען לים, אונד ניכט דען יינגלינג, ניכט דיא יונגפֿרויא, ניכט דען אַלטען, ניכט דען גרייז שאַנטע; אונד גאַטט גאַב אַללען אין זיינע האַנד. [יח] אַללע געפֿעסע דעם טעמפעלס, גראָס אונד קליין, דיא שעצצע דעם טעמפעלס, דעם קעניגס אונד זיינער גראַסען, אַללען פֿיהרטע דער פֿיינד נאָך במל. [יט] זיא (דיא כשדים) פֿערבראַנטען דאָן הווי דעם

באור עוויגען

ספּר הוה ניחסיס (דברי הימים א' ג' ט"ו) ונספר מלכים (ב' כ"ד י"ז), אלא שהקרונים יקראו אחים, כמו (ראשית י"ג ט') כי אנשים אחים אכתבו, את לטע אחיו (שם י"ד ט"ז) * (ד"ק) * (יא) בן עשרים ואחת שנה צדקיהו וכו' * ראה במלכים (ב' כ"ד י"ח) * (יב) ויעש הרע וכו' * ראה במלכים (שם פסוק י"ט) * לא נכנע מלפני ירמיהו הנביא מפי ה' * ולא איתכנע מן קדם ירמיהו נביא, דאיתכנני ליה מן פוס מימרא דה' * (תרגום רב יוסף) * (יג) וגם בסדר נבוכדנאצר וגו' * ראה במלכים (שם פסוק כ') ובחוק אל (ו' ז' י"ג ד"ח) * (טו) וישלח ה' אלהי אבותיהם עליהם וגו' * לא פעס אחת בשנה או נחודש, אלא בכל יום, השכס ושלום * (רש"י) * וכן פירש רש"י ז"ל מלות: אשכים ודבר בירמיהו (כ"ה ג'), ועל פי זה תרגמתי פה אשכנזית * (טז) ויהיו מלעזבים * פירושו: מחקים ומלעיזנים, ותרגום יחייתי בעיניו כמתעתע (ראשית כ"ז י"ב): וזהו בעיניו כמתלעב * (רבו שלמה בן מלך) * וכן תרגם רב יוסף: * והוה מנחכין (מחקים), * ועל פי זה מתרגם אשכנזית * במלאכי האלהים * הם הנביאים, שהם שלוחי השם יתברך * (ד"ק) * ומתעתעים * ומלעיזנין * (תרגום רב יוסף) * וכן מתרגם: * עד לאיו טרפא * כל כך הרבו לפשוע, עד שמנעה מהם התשובה, שהיא המרפא * (ד"ק) * (יז) וישש: הוא הזקן, רב הימים, כי הישיש רב הימים מהזקן ומהשן, וכן אמר (איוב ט"ו י"ד): * נס שב גס ישיש נט * (מדברי רבי שלמה בן מלך) * וכן תרגמתי * הכל נחן בידו * המאמר הזה הוא מוסב על האלהים, כי מסדר הטעמים הפרוד מלת יישוש, שהיא סוף המאמר אלפניו, נטעם אחתה' (יח) וכל כלי בית האלהים וכו'

דבר הימים ב לו קלו

אשר השביעו באלהים ויקש את ערפו ויאמין את
לבו משוב אל יהוה אלהי ישראל: יד גם כל שרי
הפחנים ור' עם הרבו למעורל מעל ככל תעבות
הגוים ויטמאו את בית יהוה אשר הוקדש
בירושלם: טו וישלח יהוה אלהי אבותיהם עליהם
ביד מלאכיו השכם ושלוח כי חמל על עמו ועל
מעונו: טז ויהיו מלעבים במלאכי האלהים וכוזים
דבריו ומתעתעים בנבאיו עד ערות חמת יהוה
בעמו עד לאין מרפא: יז ויעל עליהם את מלך
כשד'יים ויהרג בחוריהם בחרב בבית מקדשם ולא
חמל על בחור ובתור הוקו וישש' הכל נתן בידו:
יח וכל כלי בית האלהים הגדלים והקטנים ואצרות
בית יהוה ואצרות המלך ושריו והכל הביא בכל:
יט וישרפו את בית ד' אלהים וינתצו את חומת

ירושלם

ר ש"י

אחם צנל זה יסויכין וסיעתו ויקח מזרע המלכה ויכרת אהו ברית זה לדקיהו:
(יד) גם כל שרי הכהנים. להורות את ישראל כדכתיב ככל אשר יורו את הכהנים
והלויס ולא כהנים הדיוטות למוחות אה שרי הכהנים שהיכול בידם למחות ולא מיחו:
ויטמאו את בית ה'. בשקוציהם: אשר הקדיש צירושלם. לשקן שמו שם לעולם:
(טו) וישלח ה'. כל זה לדוק הדין שלא תאמר לא התרה בהם לשוץ מדרכס הרעה
אלא לחלותר ויטרוף לעד חפולכך נאמר וישלח ה' חלסי חבותיהם אליהם ביד מלאכיו
והתרה בהם לשוץ מרעתם ולא פעם אחת בשנה א' בחודש אלל בכל יום השכס ושלוה
כי חמל על עמו. ולא חפץ במיתתם: ועל מעונו. על דירת בית המקדש שאפילו
מולך בשר ודם חומל על עמו ועל בית מודרו מלהחריב': (טז) ויהיו מלעיזים במלאכי
אלהים. בשלוחי הקב"ה: וכוזים דבריו. של הקב"ה שורחי הדין עמו שאפילו שלוחי
בשר וד' אין מנצין אותן ויראים לעבור על צווי צין לר' צין לטוב ועמו צו דבריו והלעיזו
ותעתעו בנבואיו כל כך וגומר: (יז) ויעל עליהם את מלך כשד'י: שהס חומה שפלה
שנאמר הן כשדים עם לא היה וכהן * * 35 לה נהקיים

ערה
ים
לק
אונ
זען
זיי
זוי
ביו
לונג
ער
דען
וגר
צצע
יער
יעם
ונים
ז'
(ז'
(ח'
זיהו
דכ'
זכ'
פעס
לות
ייהו
זכ'
חכין
שהס
גם
זא
וכן
זתי
מלת
זט'

דבריהם ב לו

ירושלם וכל ארמנותיה שרפו באש וכל כלי
מחמדיה להשחית : * ויגלה שארית מן החרב ו
בבל ויהיו רזו ולבניו ר' עבדים עד מרד מלכות
פרס : כח ל' מלאות דבר יהוה בפני ירמיהו עד
רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה
שבתה למלאות שבועים שנה : כג ובשנת אחת
לבורש מלך פרס לכלות דבר יהוה בפני ירמיהו
העיר יהוה את רוח בורש מלך פרס ויעבר קול

בכל

רש"י

בתקיים הם קנאוני בלא אל וגומר עד צגוי נבל אכעיסם : ויהרוג צחוריהם צחר
צצית ונקדשם : והושב להם גמולם שכתוב ויטוואו את ה' ונתקיים מזה שאמר והכו
א' החום עיני' וגומר עד לאו וילאו והכו צעיר : ולא חמל על צחור וכתולה זקן וישיש
מזה שאין כן וינהג אגשי חיילות כשנולדים צמלחמה הורגים אנשי המלחמה חבל
על זקן צחור וכתולה חומלים ומתמלאי' רחמים וגם נביאות משה רבינו נתקיימה
גוחך השכל חרב ויחדרים חימה גם בחור גם בתולה וגומר : (יח) וכל כלי צית
האש' הגדולים והקטנים . שנתרו ומגלו יהויקי ויכניה : (כ) ויהי לו ולבניו לעבדם
עד מלך מלכי פרס . ולמה עד מלכות פרס כי עד מלכות פרס עד חוהו הזמן לא
נתפייסה הארץ את שבתותיה יחוא שכתוב כל ימי השמה תשבות : עד תרצה הארץ
את שבתותיה . כי קודם לכן לא רצתה הארץ שבתותיה : (כא) כל ימי השמה
שבתה למלאות שבועים שנה . של שמיטה ויובל שצטלו ישראל בארץ וכנגדם גלו שבועים
שנה אותן שבועים שבתה ארץ ישראל שנים שהכעיסו ישראל צחרם ארבע מאות
ושלשים שנה מזה ג' מאות ותשעים משכנסו לארץ עד שגלו ומנה עשרת השבטים
ואתה מנח אותם מפורשים מאתים וארבעים ושלשה משולך ירבעם עד שהגלה
הושע בן אלה צימי שפוט השופטי שהכעיסו קי"א שנים והשאר סתומים הוא שנאמר
ואתה שכב על גרך השמאי ושנת את עון צית ישראל וגומר שלש ותשעים יום וגומר
וכליה את אה ושכבת על גרך הימני שנית ונשה' את עון צית יהוד' ונאות ארבעים יום
יום לשנה מלמד שחטאו צית יהודה משגלו עשרת השבטי' עד שחרצה ירושלם ארבעים
שנה כיצד עשרים ושתיים של מנשה כדכתיב ככל אשר עשה אחאב ואחאב מולך כ"ב
שנים ול' געשה תשובה הרינ' ה מלך ושתיים ראיון וי"א דיהויקים הרי ל"ה שנה
ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לצדקיהו הרי ארבעים סך כולם מישראל
ויהודה ארבע מאות ושלשים שנה הרי לארבע מאות שנה ס' ד שמיטין ויובלות ל"ה

שנים

תרגום אשכנזי קלט

עוויגען, ריססען דיא מויערן דער שטאדט יהושלים גידער, שמעקטען
 אלל איהרע פאללעסטע אין בראנד, אונד פערדערבטען זא אלל איהרע
 קאסטבארקייטען. [כ] ער (גכוכדנאצר) פיהרטע דיא דעם שווערע
 ענטראנגענען וועג נאך בבל, אונד זיא בליבען זיינע אונד זיינער נאכקאממען
 קנעכטע ביו דאז רייך פרס צו העררשען בענאן. [כא] דיס געשאה, דען
 אויזשפרוך דעם עוויגען, דער אויזרעם' מונדע ירמיהו'ס ערגינג, צו ער.
 פיללען, כיו דאז לאנד זיינע פיייעריאהרע ערשטאטמעט האטטע; עז
 פיייערטע אללע טאגע דער פערוויסמונג, זיבציג יאהרע פאללעעהליג צו
 מאכען. [כב] אבער אין דעם ערסטען רעגירונגס'אהרע דעם כורש,
 דעם קעניגס פאן פרס, דא דער אויזשפרוך דעם עוויגען, דער אויזרעם
 מונדע ירמיהו'ס ערגינג, ערפיללט וואורדע, ערוועקטע דער עוויגע דען
 גייסט דעם כורש, דעם קעניגס פאן פרס, דיאס ער אין זיינעם גאנג
 צען רייכע אויזרופען, אונד אויך שריפטליך קונד מאכען לים, וויא פאללעט:

ב א ו ר [כג]

ראה במלכים (ב' כ"ה י"ג) ובעזרא (א' ט' י"ב) י (יט) וישרפו את בית ד'אלהים
 וכו'. ראה במלכים (שם פסוק ט' וי"ד) . (כ) יהיו לו ולבניו לעברים . לבני ולבני
 בניו (ד"ק) . ער מלוך מלכות פרס . והם חמשים ושתים שנה חיים שגלו . (הכ"ל) .
 (כא) למלאות דבר ה' כפי ירמיהו'י לאשלא פתנס כנזיה מן קדם ה' מפיס ירמיהו' .
 (תרגום דביוסף) . וראה בספר ירמיהו (כ"ה י"א י"ג, כ"ט י"ד) . עוד רצה הארץ
 אח שכתותיה וגו' . כילא היתה הפקדה שלימה עד שנת שתיס לדריש, בן אחשורוש,
 שגזא יסרבות יהושלים שבעים שנה . (ד"ק) . זה מפורש בסדר עולם רבא (פרק כ"ט) :
 למלאות למרות יהושלים שבעים שנה (דניאל ט' ג') : חמשים ושתים שנה לאחר חורבן
 הבית עזישראל במלכות כשדים, ונפקדו ועלו, שלם של כורש, וארבע עשרה של אחשורוש,
 ושתים של דריוש, ובשנת שתיס לדריש נבנה הבית . " וראה בספר צמח דוד (חלק ראשון
 דף י"ב עמוד א' ו') . כל ימי השמה שבחה למלאות שבעים שנה . ראה בסדר
 עולם רבא (פרק כ"ו) ונדברי רש"י ז"ל בזה . (ככ) ובשנת אחת לכורש וגו' . יורא

ר ש י

שנים הרי ה' שמיטין הרי ס' עושנת היוצל האחרונה נחשבה להם לעון שהרי בעונם
 גלו ומונה הרי שבעים שנה מוקדשים של שמיטה שלא שמוטם ישראל לפיכך גלו
 שבעים שנה לקיים מה שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה כד מפורש בסדר עולם
 וכאן בס' וס' הזה דברי הימים לפי שאמר למלאות שבעים שנה הוצרך לומר כאן
 פסוקים אלו ושל עזרה להודיענו כשכלו אותן שבעים שנה היאך חזר הגלגל שחזרו
 לארצם לכך הוצרך לומר כאן בשנת אחת לכורש מלך פרס עד מי צכס מכל עמו ויעל
 ולכך גוספת וי"ו זו של ובשנת לפי שספר דניאל מופסיק בנתיים שהרי ספר עזרה מוסך
 וסדור לאחר ספר דניאל וכך וי"ו מוסב מזה לזה : (ככ) את רוח כורש . דלונ'י

דבר הימים ב לו

בְּכָל מַלְכוּתוֹ וְגַם בְּמַלְכוּתוֹ לְאָמֹר : כֵּן כִּה אָמַר
כּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כָּר מִמַּלְכוּת הָאָרֶץ גִּתָּן לִי יְהוָה
אֵלֵהי הַשָּׁמַיִם וְהוּא פָקֵד עָרֵי לְבָנוֹת לֹו בֵּית
בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה מִי בָכֶם מִכָּל עַמּוֹ יְהוָה
אֱלֹהֵיו עִמּוֹ וַיַּעַל :

תרגום אשכנזי

[כנ] " זא שפריכט כורש, דער קעניג פֿאן פרס: אללע רייכע דער
" ערדע גאב מיר דער עוויגע, דער גאטט דעם היממעלס, אונר ער
" טרוג מיר אויף, איהם איינען טעמפעל צו בויען צו ירושלים אין יהודה;
" ווער נון אונטער אייך פֿאן זיינעם פֿאלקע איזט, מיט דעם זייא דער
" עוויגע, זיין גאטט, אונר ער ציהע הינאויף. "

רשי

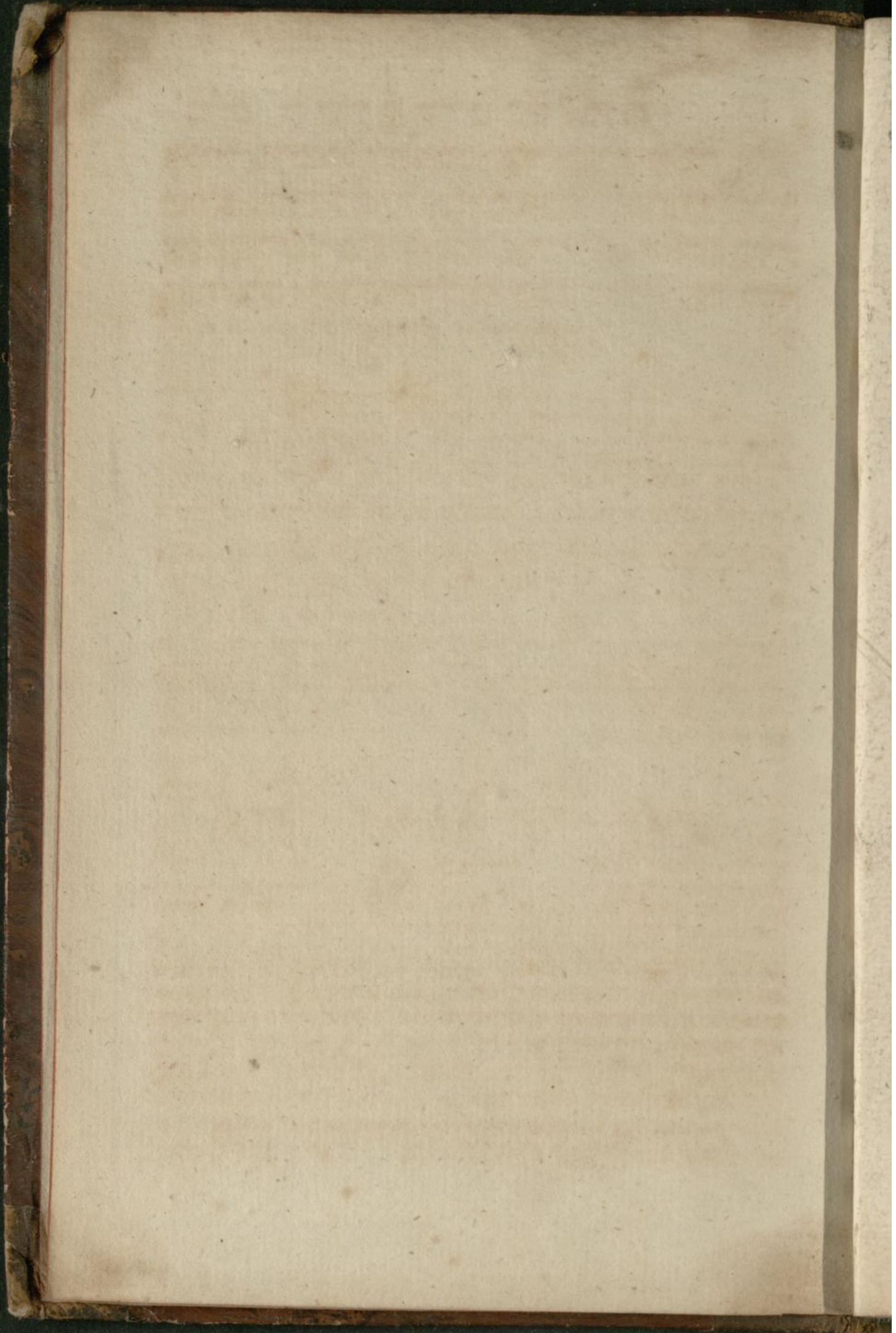
ויעבר קול. כרוז הכרוז לכל בני מלכותו: וגם בזכות. שלח לכל בני מלכותו לחזור:
(כג) כה אמר כורש מלך פרס כל מולכות הארץ. שאני מושל מלך על כל מולכות.
והוא פקד עלי. והוא צוה עלי ידבי ישעיה לבנות לו בית בירושלם שנאמר החזור לכם
וגומר כה אמר ה' למשיחו לכורש וכבר נאמרה לו נבואה זו של ישעיה: אשר ביהוד'.
בירושלם במדינת יהודה: מי בכס מכל עמו ה' אלהיו עמו ויעל. כך הכרוז על
המדינות מן בכל עמו של הקב"ה יבאל לבנות ביתו אשר בירושלם:

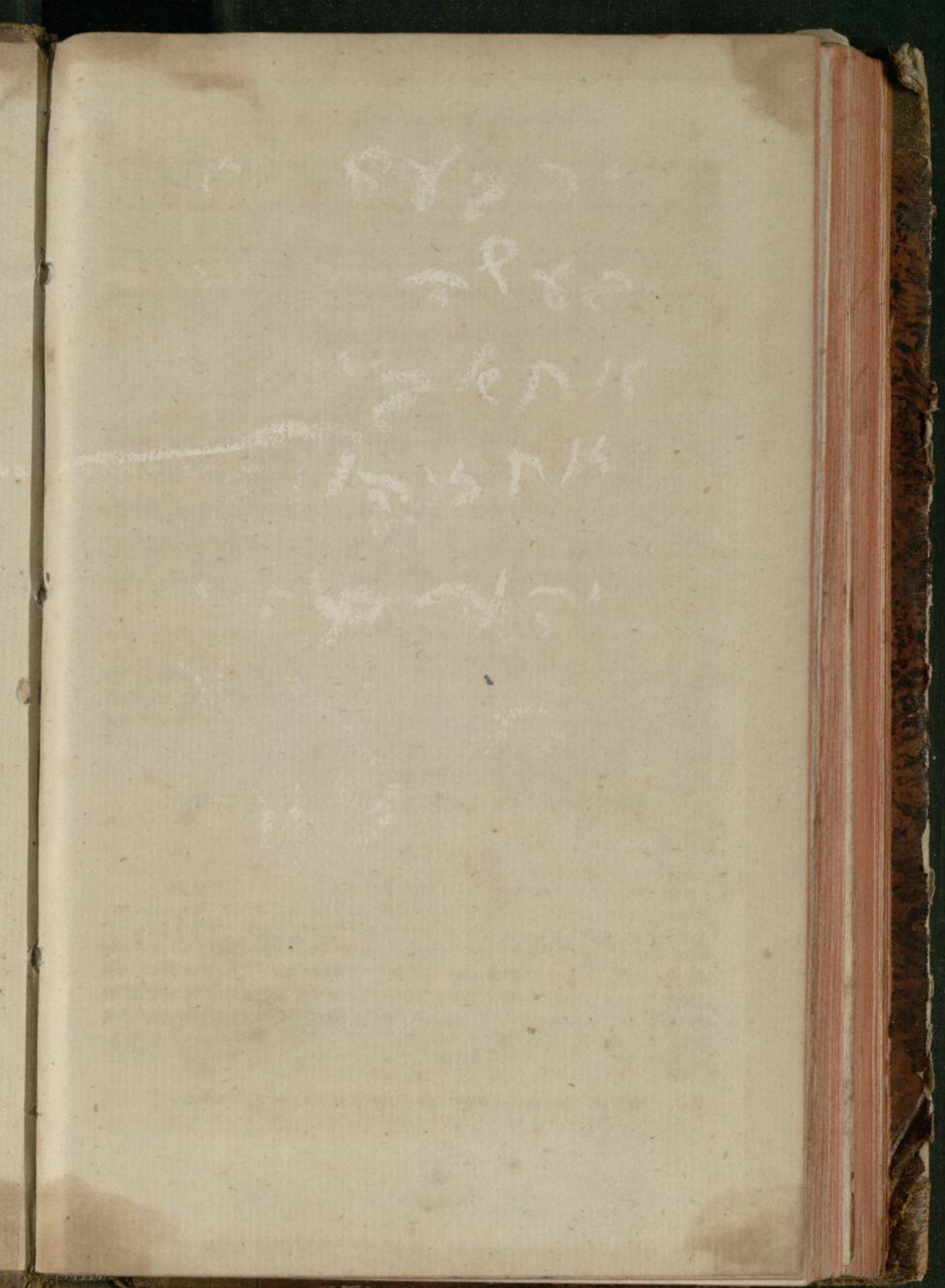
באור

הסופר החל ספרו, הנקרא על שמו (עזרא א' א' ב' ג'), בשני הפסוקים האלה, אשר
כילה בהם ספר דברי הימים, והסופרים הקדמונים היו מורגלים להחל ספר אחד במאמרים,
אשר בהם כילו ספר אחד, וכן מצאנו זה בספרי הסופר הקדמון (פאליביאום) ובאחרים.
ודעה גם בדברי רש"י ז"ל לזוה. וגם במכתב העביר כרוז בכל מלכותו, עד שלוח להם
כתבים (ד"ק). (בג) והוא פקד עלי וכו'. הוא צוה עלי, והיכן צוה עליו? אלא
שהעיר את רוסו, ונתן אל לבו, לשלוח הגלות, ולבנות בית בירושלים, או צוה על ידי
כביאו, וכן נמצא ישעיהו (מ"ה א' י"ג): כה אמר ה' למשיחו לכורש וגו', אנכי העירותיו
בנדק וכו'. (הכ"ל). ה' אלהיו עמו ויעל. יהי ה' אלהיו עמו, ויעל. (ד"ק).
וכן תרגם רב יוסף: " יחא מימרא דה' בסעדיה, ויסק, " וכן מתורגם אשכנזית.

חזק ונתחזק המחוקק לא יוזק.

1000

1/2

1000

1000

1000

1000

1000

